

આ ગ્રંથ મલ્લવાનું ટેકાણું :—

વકીલ મોહનલાલ હિમચંદ—પાદરા (ગુજરાત.)

વડોદરા—શિયાપુરામાં, લુહાણામિત્ર સ્ટીમ પ્રેસમાં, વિઠ્ઠલભાઈ આશારામ ઠક્કરે
તા. ૧-૧૦-૧૯૧૯ ના રોજ પ્રગટકર્તા માટે છાપી પ્રસિદ્ધ કર્યું.

નિવેદન.

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગર સૂરિજી ગ્રંથમાલ્લાના ઓગણપચાશમા મળકા તરીકે શ્રીમદ્ દેવચન્દ્ર પ્રથમ ભાગ છપાયા પછી દોઢ વર્ષે આ શ્રીમદ્ દેવચન્દ્ર વીજો ભાગ વહાર પડે છે. શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજી મહારાજના તમામ ગ્રંથો એકત્ર કરી છપાવવાની યોજના જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગર સૂરિજીની પ્રેરણાથી અને ઉપદેશથી ક્યારે અને કેવી રીતે થઈ, તેમજ કયા ગ્રંથો ક્યાંથી કેવી રીતે મળ્યા તે સર્વે હકીકત શ્રીમદ્ દેવચન્દ્ર પ્રથમ ભાગની પ્રસ્તાવનામાં વિગતવાર જણાવેલી હોવાથી તે ફરીથી અત્રે જણાવેલ નથી. પ્રથમ ભાગની ૫૦૦ નકલો છપાવી હતી તેમાંથી જૈન પુસ્તક મંડારો તથા સાહાય્ય કરનાર વિગેરેને મેટ આપવામાં ૧૫૦ નકલો તેમજ વેચાણમાં ૨૦૦ નકલો મળી એકંદર ૩૫૦ નકલો રૂપી છે જો કે માગણીઓ ઘણીજ આવે છે છતાં નકલો થોડી હોવાથી ઉપયોગ પ્રમાણે આપવામાં આવે છે.

શ્રીમદ્ દેવચન્દ્ર વીજા ભાગનાં એકંદર પૃષ્ઠ ૧૨૦૦ ના આશરે છે અને તેની પળ ૫૦૦ નકલો છપાવી છે, ગ્રંથનું કદ મારે થવાથી ગળસો નકલો બે કડકે બાંધવામાં આવી છે તે પૈકી પહેલા કડકામાં વિચારસાર ગ્રંથ અને બાકીના ગ્રંથો વીજા કડકામાં આવ્યા છે. બાકીની ૨૦૦ નકલો આશ્વી બાંધવામાં આવશે જે પુસ્તકાલયો વગેરેને આપવામાં ઉપયોગી થશે.

શ્રીમદ્ દેવચન્દ્ર વીજા ભાગમાં જે જે ગ્રંથો છપાયા છે

તેની વીગતવાર યાદી અનુક્રમણિકા ઉપરથી બાંચકો જોઈ શકશે. શ્રીમદ્ દેવચન્દ્ર પ્રથમ ભાગની પેઠે આ બીજો ભાગ પણ જૈનો તેમજ જૈનેતરોને અત્યંત ઉપયોગી થઈ પડે તેમ છે. યુરોપીય વિગ્રહના સમયમાં આ ગ્રંથ છપાવવામાં આવેલો હોવાથી સસ્ત મોઢવારીના લીધે કાગલો-છપામણી-બંધાઈ વગેરેનો છુટલો બધો સ્વર્ચ થયો છે કે એક નકલની પડતર કીં. રૂ. ૬-૦-૦ ના આશરે થાય છે તેમજ કદ વધી જવાથી બે કડકે બાંધેલ છે છતાં તેની કીંમત માત્ર રૂ. ૩-૮-૦ રાખી છે. બે કડકા સાથેજ આપવામાં આવશે.

શ્રીમદ્ દેવચન્દ્ર પ્રથમ ભાગ તથા બીજા ભાગમાં મદદ કરનાર જૈન ગ્રંથસ્થોનાં નામ નીચે પ્રમાણે:—

રૂ.૫૦૧ શા. મ્હોલ્લાલ નાથાભાઈ-પાદરા.

૨૦૦ શા. મ્હોલ્લાલ નરોતમદાસ-રણ (પાદરા)

૨૦૦ શા. ફાવેરભાઈ ભગવાનદાસ-કાવીઠા (બોરસદ)

૧૦૧ શ્રીચુત શ્રેષ્ઠી અમરચંદજી બોથરા બાલુચર (મુર્શિદાબાદ)

૩૧ શ્રીચુત શ્રેષ્ઠી બુધસિંહજી બોથરા ” ”

૬૧ ” ” જગતપતિસિંહજી ડુગડ ” ”

૫૧ ” ” હરસચંદજી નાહટા ” ”

૨૫ ” ” ગુલાબચંદજી મૂરા ” ”

૧૮૬ શા. હીરાલાલ છોટાલાલ-પાદરા

૨૫૦ બાઈ રતન શા. ઝુનીલાલ કહાનદાસની વિધવા, ઇટોલ
(વડોદરા)

૧૦૧ વકીલ. મોહનલાલ હીમચંદ-પાદરા

૨૫ સૌ. બાઈ જમનાં. વકીલ મોહનલાલ હીમચંદનાં પત્ની „

- १०० शा. लक्ष्मीचंद लालचंद-वड्ड (पादरा)
 १०० बाइ चंचल शा. दामोदर कल्याणदासनी विधवा ' , ,
 ८९ बेन मणी शा. प्रेमचंद दलसुखभाइनी भाणेज. पादरा
 ८० शा. केशवलाल लालचंद वडोदरा-मामानी पोळ
 ७५ शा. केशवलाल नरोतमदास वड्ड (पादरा)
 ७५ बाइ आधार शा. गोरधनभाइ हीराचंदनी विधवा अंगु-
 ठण (डभोइ)
 ५० शा. रतनचंद लाधाजी. कावीठा (बोरसद)
 ४१ शा. भाइलाल चुनीलाल. पादरा
 २५ वकील नंदलाल लछुभाइ. पादरा
 २५ बाइ सांकळी ते शा. मणीलाल चुनीलालनी विधवा. पादरा
 २० एक गृहस्थ तरफथी पादरा
 १० शा. त्रीकमलाल व्रजलाल राजली (डभोइ)
 ३५ शा. मुलजी पीतांबरदास मुजपुर (पादरा)
 ५ बाइ रुक्षमणी शा. दलसुखभाइ प्राणजीवनदासनी दीकरी
 पादरा
 ५ बाइ डाही ते शा. छोटालाल छगनलालनी विधवा. पादरा
 २०० बाइ आदीत शा. मथुरभइ ईश्वरदासनी विधवा. मुजपुर
 १६ शा. माणेकलाल वरजीवनदास. पादरा
 १५० गाम वेजलपुरना जैनशाळाना ज्ञान खातेथी हा. शा.
 छगनलाल लक्ष्मीदास
 ७५ दाहोदना शा. हेमचंद हरजीवनदास.
 ५० शेठ वीरचंदभाइ कृष्णाजी. माणसावाळा
 १२५ गाम गंभीराना ज्ञानखातेथी
 ७५ शा. रवचंद आशाराम. गंभीरा

૫૧	શા. હીરાચંદ કૈશવજી	ગંભીરા
૨૫	શા. અંબોલાલ આશારામ	”
૨૫	શા. માણેકલાલ કૈશવજી	”
૧૦	શા. જેચંદ કૈશવજી	”
૧૧	શા. પ્રેમચંદ દલસુખભાઈ	પાદરા
૧૦	શા. નર્ગીનલાલ મોતીલાલ	”
૧૦	શા. હીરાલાલ લલુભાઈ	”
૧૦	બાઈ પરસન તે વકીલ દલપતભાઈ લલુભાઈની વિધવા પત્ની,	
૧૦	બાઈ સમરત તે શા. કસ્તુર દીપચંદનાં સૌ. પત્ની	”

૩૩૨૦

૧૦૧ ક. શ્રી સુમતિ સાગરજી મહારાજના ઉપદેશથી હા.
પીથાલાલ મુંબઈ.

૧૫ શ્રીયુત્ સાલમચંદ ગુલેઝા બીકાનેરવાળા, બેંગલોર.

શ્રીમદ્ જૈનાચાર્ય બુદ્ધિસાગર સૂરજીપુ શ્રીમદ્નાં પુસ્તકો
સુધારવામાં-પ્રસ્તાવના લખવામાં-તેમજ બંને ભાગનું કામ પુરું
થતાં સુધી દરેક પ્રસંગે ઉપયોગી સૂચનાઓ આપવામાં જે
આત્મભોગ આપેલો છે તે ઉપકારનો બદલો કોઈ રીતે વઢી
શકે તેમ નથી પુટલુંજ નહીં પણ આ કાર્ય તેઓશ્રીના
સ્વાસ ઉપદેશ અને પ્રેરણાથીજ ઉપસ્થિત થયું હોવાથી આ
કાર્યથી જૈન સમાજને તથા મને પોતાને જે લાભ થયો છે તે
સર્વના નિમિત્તમૂત તેઓશ્રીજ છે તેથી તેઓશ્રીનો જેટલો
ઉપકાર માનીપુ તેટલો ઓછો છે.

શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજી મહારાજનાં પુરતકો મેઢવી આપવામાં જે જે મુનિ મહારાજાઓએ તથા અન્ય ગ્રહસ્થોએ મદદ કરેલી છે તેમજ જે જે ગ્રહસ્થોએ દ્રવ્ય રહાય કરી છે તેમનો અને મારા સહાધ્યાયી બંધુ માણેકલાલ વરજીવનદાસ, મંગલભાઈ લક્ષ્મીચંદ (વહુ) પ્રેમચંદ દલસુખભાઈ તથા ભાઈલાલ ચુનીલાલ વગેરે જેમણે આ કાર્યમાં ઘણી મદદ કરી છે તે સર્વનો પ્રથમ ભાગમાં ઉપકાર માનવામાં આવેલો છે તેમજ આ બીજો ભાગ છપાવી પૂર્ણ કરતી વખતે પણ ફરીથી ઉપકાર માનવામાં આવે છે.

શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજી મહારાજના ગ્રંથો બહાર પાડનાર અમો તેમજ આ કાર્યના મુખ્ય ઉત્પાદક શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગર સૂરિજી મહારાજ એ સર્વે મોટા ભાગે તપગચ્છના છે. છતાં શ્રીમદ્ના ગુણાનુરાગથી તેમના ગ્રંથો છપાવવામાં અહોભાગ્ય માનીએ છીએ તેજ પ્રમાણે સ્વતંત્ર ગચ્છના મુનિરાજો તથા શ્રાવકો શ્રી તપાગચ્છના મુનિઓ ઉપર ગુણાનુરાગી બની તેમના બનાવેલા ઉત્તમ ગ્રંથો બહાર પાડી બંને ગચ્છવાળા પરસ્પર સહકાર્યથી પ્રયત્ન કરશે તો જૈન કોમને ઘણો લાભ થશે.

સં ૧૯૭૫ ના વૈશાખ સુદિ ૬ ના દીવસે પાદરામાં શ્રી શાંતિનાથજી મહારાજના દેરાશરના ધ્વજા દંડારોપણ મહોત્સવના વરઘોડામાં જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિજી મહારાજના ઉપદેશથી શ્રી કલ્પસૂત્ર, મહોપાધ્યાય શ્રીયશોવિજયજી મહારાજના ગ્રંથો તથા શ્રીમદ્ દેવચન્દ્ર ભાગ પહેલો તથા શ્રી આનંદઘનપદ ભાવાર્થ સંગ્રહ એ ગ્રંથોને ઢેઢ બહુમાન પૂર્વક ખાસ

એક હાથી ઉપર બેસવાનો ચઢાવો બોલતાં વહુના શા. મળી-
 લાલ લક્ષ્મીચંદે મારે રકમનો ચઢાવો બોલી શ્રીમદ્ દેવન્ચદ્ર
 પહેલો ભાગ લેઈ હાથીપર બેઠેલા. આ ઉપરથી શ્રીમદ્ના ગ્રંથો
 પ્રત્યેનો અપૂર્વ ભક્તિભાવ જણાઈ આવે છે. જૈન કોમમાં પૂર્વા
 ચાર્યોના ગ્રંથો સ્વચ્છ આગમોની પેઠે મનાય છે. શ્રીમદ્ના
 બન્ને ભાગો છપાવીને બહાર પડવાથી અમોને ઘણોજ આનંદ
 થયો છે. આ ગ્રંથોમાં શુદ્ધિ કર્યા છતાં જે ભુલો રહી ગણી
 જણાશે તે બીજી આવૃત્તિમાં સુધારી લેવામાં આવશે.

શ્રીઅધ્યાત્મ જ્ઞાન પ્રસારક મંડળ તરફથી ઘણાં પુસ્તકો
 પડતર કિંમતે અને કેટલાંક પડતરથી પણ ઓછી કિંમતે
 બહાર પાડવામાં આવે છે. માટે આ સંસ્થાની કદર કરનાર સર્વ
 ગ્રંથસ્થો મંડળ તરફથી પુસ્તકો છપાવવામાં સહાય કરશે
 તો મંડળ વધારે ઉત્સાહથી યુક્તિ પણ વધારે ઉપયોગી કાર્ય
 બજાવશે.

બીજી આવૃત્તિ છપાવતા પહેલાં આ ગ્રંથો સંબંધી જે જે
 મહાશયો યોગ્ય સૂચનાઓ કરશે તો બીજા પ્રસંગે તે ઉપર
 પૂરતું ધ્યાન આપવામાં આવશે.

इत्येवं ॐ अर्हं शान्तिः३

મુ. પાદરા-આશ્વિન
 શુકલ ૨ સં. ૧૯૭૬ }

વકીલ મોહનલાલ હીમચંદ

श्रीमद् देवचंद्र भाग २.

(विभाग पहलो.)

अनुक्रमणिका.

विषय.

पृष्ठ.

१ विचारसार ग्रंथ.

पीठिका.	१
गुणस्थानोमां मूल प्रकृतिबंध स्थान.	१६
” उत्तर प्रकृतिबंध.	१८
कइ प्रकृतिनो केटला गुणस्थान सुधी बंध (अथवा मिन्नमिन्न प्रकृतियोमां गुणस्थानावतार.)	२५
गुणस्थानोमां मूल प्रकृत्युदय.	३३
” उत्तर प्रकृति उदय.	३४
” मूल प्रकृति उदीरणा स्थान.	४९
” मूल प्रकृति सत्ता स्थान.	५२
” उत्तर प्रकृति सत्ता.	५३
” १४ जीवभेद.	६३
” गुणस्थान.	६५
” १५ योग.	६७
” १२ उपयोग.	७१
” ६ लेश्या.	७३
” ४ मूलबंध हेतु.	७५
” ५७ उत्तरबंध हेतु.	७६

”	૨૬ કષાય.	૭૯
”	અલ્પ બહુત્વ.	૮૧
”	૧ મૂળ ભાવ.	૮૬
”	૧૬ ઉત્તર ભાવ.	૮૮
”	૨૬ સાન્નિપાતિક ભાવના માંગા.	૯૯
”	૧૬૩ જીવમેદ.	૧૦૧
”	૭ સમુદ્ઘાત.	૧૦૭
”	૧૬ ધ્યાન.	૧૦૯
”	૨૪ દંડક.	૧૧૫
”	૩ વેદ.	૧૧૫
”	૧ ચારિત્ર.	૧૧૬
”	૮૪ લાખ જીવયોનિ.	૧૨૦
”	કુલ કોહિ.	૧૨૨
”	૪૭ ધ્રુવબંધિ પ્રકૃતિ.	૧૨૨
”	૭૩ અધ્રુવબંધિ પ્રકૃતિ.	૧૨૪
”	ધ્રુવોદયિને અધ્રુવોદયિ પ્રકૃતિ.	૧૨૫
”	ધ્રુવસત્તાક ને અધ્રુવસત્તાક પ્રકૃતિયો.	૧૨૮
”	સર્વઘાતિ-દેશઘાતિ-ને અઘાતિપ્રકૃતિયો	૧૩૦
”	પુણ્ય-પાપ-પરાવર્તમાન-અને અપરા- વ૦ પ્રકૃતિયો.	૧૩૫
”	ક્ષેત્રવિપાકાદિ પ્રકૃતિયો.	૧૪૧
”	આઠ કર્મનાં બંધાદિ સ્થાન અને માંગા.	૧૪૯
”	૪૨ આસ્ત્રવ મેદ.	૧૮૩
”	૧૭ સંવર મેદ.	૧૯૦
”	૧૨ નિર્જરા મેદ.	૧૯૮

”	४ बंध भेद.	१९९
”	ग्रंथकर्त्तानी प्रशस्ति.	२००

२ विचारसार प्रकरण.

बासठ मार्गणानां नाम तथा स्वरूप.	२०४
६२ मार्गणामां गुण स्थान.	२०७
” मूल प्रकृति बंध.	२१३
” उत्तर प्रकृति बंध (ओघतः)	२१५
” कया मूल कर्मनी केटली प्रकृति- योनो बंध ?	२२२
” मूल प्रकृति उदय स्थान.	२३१
” उत्तर प्रकृति उदय (ओघतः)	२३२
” मूल प्रकृत्युदीरणा.	२६१
” उत्तर प्रकृत्युदीरणा (ओघतः)	२६२
” ८४ लाख जीवयोनि.	२६३
” कुल कोडीनी संख्या.	२६४
” जीवयोनि विभजना कुलकोडि विभजना.	२६५
” मूल प्रकृति सत्ता स्थान.	२६७
” उत्तर प्रकृति सत्ता (ओघतः).	२६८
” { १४ जीव भेद.	२७५
” { १४ गुण स्थान.	२७५
— १५ योगतुं स्वरूप,	२८२
६२ मार्गणामां १५ योग.	२८७
” १२ उपयोग.	२९२
” ६ लेख्या.	२९८

॥	४ मूलबंध हेतु	} बंध तत्त्व	२९९
॥	५७ उत्तरबंध हेतु		३००
॥	४२ आश्रव तत्त्वना भेद.		३०७
॥	५७ संवर तत्त्वना भेद.		३१४
॥	१२ निर्जरा तत्त्वना भेद.		३१८
॥	अल्प बहुत्व.		३१९
॥	५ मूल भाव.		३२०
॥	५३ उत्तर भाव.		३२१
॥	२६ सान्निपातिक भांगा (भावना).		३४३
॥	५६३ जीव भेद.		३४५
॥	७ समुद्घात.		३४८
॥	१६ चार ध्यानना पाया.		३४९
॥	२४ दंडक.		३५३
॥	३ वेद.		३५७
॥	४७ ध्रुवबंधि प्रकृतियो.		३५८
॥	७३ अध्रुवबंधि प्रकृतियो.		३६०
॥	२७ ध्रुवोदयि प्रकृतियो.		३६१
॥	९५ अध्रुवोदयि प्रकृतियो.		३६२
॥	१३० ध्रुव सत्ताक प्रकृतियो.		३६३
॥	२८ अध्रुव सत्ताक प्रकृतियो.		३६३
॥	५ चारित्र.		३६५
॥	२० सर्वघाति प्रकृतिबंध.		३६६
॥	२५ देशघाति प्रकृतिबंध.		३६७
॥	७५ अघाति प्रकृतिबंध.		३६८
॥	४२ पुण्य प्रकृतिबंध.		३६९

”	८२ पाप प्रकृतिबंध.	३७४
”	{ २९ अपरावर्त्तमान प्रकृतिबंध.	३७५
”	{ ९१ परावर्त्तमान प्रकृतिबंध.	
”	क्षेत्र विपाकादि (४) प्रकृतियोनो उदय.	३७६
	कर्मप्रकृतियोना बंधादि भांगानी विधि.	३८०
	६२ मार्गणामां कर्मप्रकृतियोना बंधादि भांगा.	३८७
	विचारसार प्रकरणनो उपसंहार.	४२४

विचारसार ग्रन्थमां गुणस्थान उपर अवतारेल
९६ द्वारनी विगत.

१० बंधद्वार (मूल प्र० बं०-उत्तर प्र० बं०-८ मित्रकर्माष्टकबंध)	८ मूलभाव-उत्तरभाव-मित्र- भाव ५-सान्निपातिक भाव.
१० उदयद्वार (१० संख्या बंधवत्).	२ ५६३ जीवभेद (मूलभेद- उत्तरभेद)
२ उदीरणाद्वार (मूल-उत्तर).	४ उत्तरमिलने.
१० सत्ताद्वार (१० संख्या बंधवत्)	१ समुद्घात (८)
१ जीवभेद (१४).	४ ध्यान (४)
१ गुणस्थान (१४).	१ दंडक (२४)
१ योग (१५).	१ वेद (३)
१ उपयोग (१२).	१ योनि (८४)
१ लेश्या (६).	१ कुल कोटि
२ मूलबंध हेतु-उत्तरबंध हेतु.	६ ध्रुवबंधि-अध्रुवबंधि-ध्रुवोदयि- अध्रुवोदयि-ध्रुवसत्ताक-अने
४ मित्रबंध हेतु चतुष्क (४).	अध्रुव सत्ताक प्रकृतियो
१ अल्प बहुत्व.	३ सर्वधाति-देशधाति-अधाति प्रकृतियो

(१४.)

४ पुण्य०पाप-परावर्त्तमान-ने अपरावर्त्तमान प्रकृतियो	४ आस्रव-संवर- निर्जरा-बं- बतत्त्वना भेद
४ क्षेत्रविपाकादि प्रकृतिभेद ४	९६ द्वार.
८ आठकर्मना भागा	

ॐ अर्हन्मः

प्रस्तावना.

महोपाध्याय श्रीमद् देवचन्द्रमहाराज अने
तत्कृत पुस्तको.

ज्ञानदर्शनचारित्र-व्यक्तरूपाय योगिने
श्रीमते देवचन्द्राय, संयताय नमोनमः ॥ १ ॥

द्रव्यानुयोगगीतार्थो, व्रताचारप्रपालकः
देवचन्द्रसमः साधु, र्वर्वाचीनो न दृश्यते ॥ २ ॥

वाचकस्य महारागी, सर्वजैनोपकारकः
संप्रति यरय सद्ग्रन्थै, स्तत्त्वबोधः प्रजायते ॥ ३ ॥

आत्मोद्धारामृतं यरय, स्तवनेषु प्रदृश्यते
विविधतापतप्तानां, पूर्णशान्तिप्रदायकम् ॥ ४ ॥

आनन्दधनगीतार्थ-पदस्तवनपूजकः
गच्छेखरतरेतस्य, समःकोऽपिनयोगिराद् ॥ ५ ॥

आत्मशमामृतस्वादी, शास्त्रोद्यानविहारवान्
यत्कृतशास्त्रपाथोद्धौ, स्नानं कुर्वन्ति सज्जनाः ॥ ६ ॥

सिद्धान्तपारदृश्वा यो, गुणानुरागिशेखरः
माध्यस्थ्यं यस्य सच्चित्ते, तस्मै नित्यं नमोनमः ॥ ७ ॥

गुर्जरोर्व्याच सौराष्ट्रे, मेदपाटेच मालवे
लाटदेशेच पञ्जाबै, मरुदेशे स्वपादतः ॥ ८ ॥

विहाराश्चकृतानैके, लोकानां बोधहेतवे
 ज्ञानिने देवचन्द्राय, पूर्णप्रेम्णा नमोनमः ॥ ९ ॥
 संभूत अन्तरात्मा य, आत्मानुभववेदकः
 अप्रमत्तदशायोगी, जिनेन्द्राणां प्रसेवकः ॥ १० ॥
 श्रुतागमप्रलीनाय, भक्तायत्रह्वारागिणे
 चिदानन्दस्वरूपाय, सर्वसंघस्यरागिणे ॥ ११ ॥
 ध्यानसमाधिरक्ताय, विश्वबन्धायसाधवे
 श्रीमते देवचन्द्राय, पूर्णप्रीत्या नमोनमः ॥ १२ ॥
 जैनसंघस्यसेवायै, सर्वस्वार्पणकारिणे
 श्रीमते देवचन्द्राय, शुद्धात्मने नमोनमः ॥ १३ ॥
 भारत जैनसंघे यः, प्रादुर्भूतो महामुनिः
 मोहतमोविनाशेन, देवचन्द्रोहिभास्करः ॥ १४ ॥
 शीतलः सर्वलोकाना—मान्तरशान्तिकारकः
 क्षमापृथ्वीसमा यस्य, गांभीर्यं सागरोपमम् ॥ १५ ॥
 धैर्यं मेरुसमं यस्य, गंगावन्निर्मलं मनः
 तस्मै श्रीदेवचन्द्राय पूर्णप्रीत्या नमोनमः ॥ १६ ॥
 कायोधर्ममयोयस्य, वचश्चविश्वपावकम्
 मनआत्मनिसंलग्न मात्मालीनः प्रभौसदा ॥ १७ ॥
 तस्मै श्रीदेवचन्द्राय, त्यागिने धर्मरागिणे
 नमःश्रीविश्वपूज्याय, विश्वकल्याणकारिणे ॥ १८ ॥
 भावमेघस्वरूपाय विश्वोपग्रहकारिणे
 नमः श्रीदेवचन्द्राय सिद्धांतपारगासिने ॥ १९ ॥
 सर्वगच्छेषु माध्यस्थ्यं, यस्य सत्यं प्रतिष्ठितम्
 तस्मै श्रीदेवचन्द्राय, पूर्णप्रीत्या नमोनमः ॥ २० ॥

સ્વપરગચ્છ માધ્યસ્થ્યં, યસ્ય જ્ઞાનેન શોભતે
સર્વ ગચ્છસમ ! શ્રીમદ્ ! દેવચન્દ્ર નમોઽસ્તુતે ॥૨૧॥

તપાગચ્છીય સાધુભિઃ સાર્ધં મૈત્રી પ્રવર્તકઃ
આદશો દેવચન્દ્રોઽમૂત્ સર્વ સાધુ ક્ષિરોમણિઃ ॥૨૨॥

દેવચન્દ્રકૃત ગ્રન્થાન્, સ્તુવેઽહં ભક્તિભાવતઃ
અમૃતસાગરા યત્ર, વિદ્યન્તે સુખકારકાઃ ॥ ૨૩ ॥

ગુણાનુરાગયોગેન, દેવચન્દ્રમહામુનેઃ
સ્તુતિઃકૃતા તપાગચ્છે, બુદ્ધિસાગરસૂરિણા ॥ ૨૪ ॥

ગુણિનાં ગુણરાગેણ, વ્યક્તાભવન્તિ સદ્ગુણાઃ
દોષાસ્ત્યાજ્યા ગુણાગ્રાહ્યા ભાષતે બુદ્ધિસાગરઃ ॥૨૫॥

શ્રીમદ્ દેવચન્દ્ર મુનિરાજ.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર મુનિરાજે સ્વરતરગચ્છના શ્રી દીપચન્દ્રજી સાધુ પાસે દીક્ષા લીધી હતી. તેઓ શ્રી જૈનશ્વેતાંબર કોમમાં અતિપ્રસિદ્ધ મહાત્મા તરીકે વરખાયા છે. તપાગચ્છીય વિશ્વવંદ્ય સર્વગીતાર્થ ક્ષિરોમણિ શ્રી યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય (વાંચક) ના તેઓ પૂર્ણ રાગી હતા, અને તેથી તેમણે શ્રી જ્ઞાનસાર ગ્રન્થપર જ્ઞાનમંજરી નામની ટીકા કરી છે. શ્વેતાંબર જૈનધર્મમાં પૂર્વે ચોરાશી ગચ્છો હતા. હાલ તો પાંચ છ ગચ્છો વિદ્યમાન જણાય છે. જે ગચ્છમાં જે દીક્ષા લે તે ગચ્છના તે મુનિ કહેવાય છે અને પછી તે મુનિ તે ગચ્છના આચારોને પાઠે છે અને તે સમાચારીને તથા પોતાના પૂર્વજોને પ્રસંશે છે. શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજે સ્વરતરગચ્છને સ્વરતર ગચ્છ

જિનઆણારંગી વગેરે શબ્દોથી વચ્ચાળ્યો છે તેની સાથે કહેવું
 પડે છે કે તેમણે તપાગચ્છ વગેરે ગચ્છોની કોઈ પણ ગ્રંથમાં
 નિન્દા કરી નથી. ઉપોદ્ધાત કર્તા લેખકને શ્રીમદ્નાં પુસ્તકો
 પૈકી આગમસારનો પરિચય થયો. મેહસાણામાં સં. ૧૯૫૪ ની
 સાલમાં શ્રીમદ્ રવિસાગર ગુરુમહારાજ સાહેબની સેવામાં રહેવાનું
 થયું હતું. તે વચ્ચે આગમસારનું પ્રથમ વાંચન થયું અને ત્યારથી
 દ્રવ્યાનુયોગની રુચિ વધી તથા આત્મજ્ઞાનની રુચિ વધી. લગભગ
 સોવાર આગમસાર ગ્રંથ વાંચ્યો, તથા નયચક્રસાર વાંચ્યો, તેમજ
 ચોવીસી વાંચી તેથી જૈનતત્ત્વજ્ઞાનની પૂર્ણ શ્રદ્ધા થઈ. અધ્યાત્મ-
 જ્ઞાનની શ્રદ્ધામાં આનંદવનજી ચોવીસી તથા શ્રીમદ્ આનંદવનનાં
 પદો ઉપયોગી થયાં, તેવી રીતે દ્રવ્યાનુયોગના જ્ઞાનમાં શ્રીમદ્
 દેવચંદ્રજીનાં પુસ્તકો ઉપયોગી થયાં તેથી તેમનાં પુસ્તકો વાંચવાની
 જિજ્ઞાસા વધી અને તેથી સાધુ જીવનમાં શોધખોળ કરી
 ઘણાં સ્વરાં પુસ્તકો વાંચ્યાં. બાળ જીવોને જૈન તત્ત્વજ્ઞાન થવામાં
 શ્રીમદ્નાં પુસ્તકો અત્યંત ઉપયોગી છે એમ જણાયું, તેમજ તેમનાં
 પુસ્તકોને વાંચવાની જિજ્ઞાસા ધારણ કરનારા જૈનકોમમાં ઘણા
 જૈનો મારૂમ પડ્યા તેથી છેવટે સં. ૧૯૬૮ ની સાલમાં પા-
 દરામાં વૈશાખ માસમાં વકીલ મોહનલાલ હિમચંદ વગેરેની
 સમક્ષ તેમનાં સર્વ પુસ્તકો છપાવવાનો નિશ્ચય કર્યો અને
 તે નિશ્ચયને વકીલ મોહનલાલ હિમચંદ વગેરેણે ફીલી લીધો—
 સુશ્રાવક વકીલ મોહનલાલ હિમચંદે ઉપાડી લીધો. તેમણે
 દેશ પરદેશમાં અનેક સાધુઓ, સાધ્વીઓ, શ્રાવક અને શ્રાવિ-
 કાઓપર અનેક પત્રો લખી તથા જાતે જઈ પુસ્તકોની શોધ
 કરીને છપાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે. શ્રીમદ્ દેવચંદ્રનો પ્રથમ
 ભાગ બહાર પડ્યો તેના પર જૈનોએ તૂટાતૂટ કરી મૂકી અને

તે લગભગ સ્વભાસ થવા આવ્યો છે. આ ઉપરથી શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીનાં દ્રવ્યાનુયોગનાં પુસ્તકોની મહત્તા સર્વ લોકો જાણી શકશે. શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીનાં દ્રવ્યાનુયોગનાં પુસ્તકોથી સકલ જૈનકોમને એક સરસો લાભ મળે છે તેમજ જૈનેતર પ્રજાઓને પણ એક સરસો લાભ મળે છે. અતઃ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી વિશ્વમાં પોતાના સદ્વિચારો વડે વ્યાપક છે. શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીએ સ્વાસ્થ્ય સ્વરત્તર ગચ્છની સિદ્ધિ માન્યતાઓને સ્થાપન કરવા કોઈ ટેકાણે ઉલ્લેખ કર્યો નથી તેનું કારણ એ છે કે તેમને આત્મજ્ઞાન થયું હતું. અધ્યાત્મજ્ઞાની મહાત્માઓ અમુક ગચ્છની અમુક ક્રિયાચારની ભેદતાને વળગી રહેતા નથી અને તેથીજ સ્વાસ્થ્ય મુક્તિ છે, એમ માનતા નથી તેથી તેઓ મુખ્ય આત્માની મુક્તિના ઉદ્દેશ માટે લખે છે અને બોલે છે. એ પ્રમાણે શ્રીમદ્ની આત્મદૃષ્ટિ હોવાથી તેઓ સ્વરત્તર ગચ્છના છતાં નિશ્ચયનયની અપેક્ષાએ સર્વ ગચ્છોમાં રહેનાર સમભાવીઓની મુક્તિ માનનાર હતા તેથી આજી જૈનકોમને તે પ્રિય થઈ પડે એમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી. સ્વરત્તર ગચ્છમાં આજ સુધીમાં જે જે આચાર્યો મુનિયો થયા છે તેઓએ ઘણા ગ્રંથો લખ્યા છે છતાં શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીની પેઠે દ્રવ્યાનુયોગના જ્ઞાન માટે તથા અધ્યાત્મજ્ઞાન માટે આટલાં પુસ્તકો લખ્યાં હોય એવી વ્યક્તિ જણાતી નથી તેથી સ્વરત્તર ગચ્છમાં સર્વથી પ્રથમ નંબરે શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી આવે છે. શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજની પેઠે કોઈએ આત્મ સંબંધી ઉદ્ગારો નિકાળ્યા નથી તેથી દેવચંદ્રજીએ જે કામ કર્યું છે અને જૈનકોમની આગલ જે વારસો મૂક્યો છે તેથી જૈનકોમ તેમની અનુગ્રી છે એમ કથ્યા વિના ચાલતું નથી. આવા મહાપુરુષના આત્માની કેટલી વધી ઉન્નતિ

થઈ છે તેનો રૂપાલ તે દશાને પ્રાપ્ત કરનારને આવી શકે તેમ છે. તેમના જેવી જેઓની દશા ન હોય તેઓ મળે પિસ્તાલીશ આગમના જ્ઞાતા હોય તોપણ તેઓ તેમને પિછાળી શકે નહીં. આવા મહાન્ મહાત્માનું જીવનચરિત્ર જાણવાની જરૂર છે.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રના બાહ્યજીવન ચરિત માટે દેશપરદેશમાં અનેક પત્રો લખાવી ઘણી શોધો કરાવી પરંતુ હજી સુધી તેમનું જીવનચરિત્ર પ્રાપ્ત થયું નથી. એટલે હવે તેમના સંબંધી કિંવદન્તીઓ વગેરેથી તેમના જીવન પર અજવાળું પાડવા નીચે પ્રમાણે પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રમહારાજની જન્મભૂમિ, ગૃહસ્થાવાસ.

કેટલાક વૃદ્ધ પુરુષોના કહેવા પ્રમાણે શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીની જન્મભૂમિ ગુર્જરા (ગુજરાત) છે એમ જણાય છે. શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીની પ્રથમમાં પ્રથમ કૃતિ સં. ૧૭૪૩ ની સાલમાં બનેલી અષ્ટપ્રકારી પૂજા અને એકવીશ પ્રકારી પૂજા એ બે છે. એ બે કૃતિયો તે વખતની ગઢગથુ ગુજરાતી ભાષામાં છે. ગુર્જર ભાષાના સાક્ષરો જો બરાબર લક્ષ્ય રાખીને વાંચશે તો તેમને ગઢગથુ શબ્દવાળી ગુજરાતી ભાષા સમજાયા વિના રહેશે નહીં. શ્રીમદ્ મહાત્મા દેવચંદ્રજીનો બ્રાહ્મણના કુળમાં અગર વળિ-કમાં ઉચ્ચ કુળમાં જન્મ થયેલો હોવો જોઈએ. અષ્ટપ્રકારી અને એકવીશ પ્રકારી પૂજા ગુજરાતમાં રચેલી જણાય છે. અતેવા શ્રીમદ્નો જન્મ ગુજરાતમાં છે. તેમણે ગુજરાતમાં શ્રીમદ્ જ્ઞાનસાગરજી ઉપાધ્યાય પાસે અભ્યાસ કરેલો હતો. શ્રી જ્ઞાનસાગરજી પ્રાયઃ અંચલગચ્છમાં થયા હોય એમ જણાય છે. તેમણે સં. ૧૭૪૩ ની સાલમાં પ્રથમ અષ્ટપ્રકારી પૂજા

રત્ની તે વચ્ચે તેમની ઓછામાં ઓછી વીશ બાવીશ વર્ષની ઉમર હોવી જોઈએ. છુટે તેમનો જન્મ સં. ૧૭૨૦ ની સાલ લગભગ હોવો જોઈએ, અને દીક્ષા સં. ૧૭૩૨ લગભગમાં હોવી જોઈએ. એ પ્રમાણે હોય તો તે જમાનામાં તે દીક્ષા લીધા બાદ અગિયાર વર્ષ અને જન્મથી ત્રેવીશ વર્ષ ગ્રંથ રચવાને સમર્થ થયેલા હોવા જોઈએ, તેમનો ગૃહસ્થાવાસ લગભગ બાર વર્ષનો હોવો જોઈએ.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીમહારાજની દીક્ષા.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીને દીક્ષા આપનાર સ્વરત્ન ગચ્છીય શ્રી દીપચંદ્રજી ઉપાધ્યાય હતા. સ્વરત્ન ગચ્છમાં જિનચંદ્રસૂરિ થયા તેમના પુણ્યપ્રધાનોપાધ્યાય થયા. તેમના શ્રી સુમતિસાગરોપાધ્યાય થયા. તેમના રાજસાગર ઉપાધ્યાય થયા. તેમના જ્ઞાન ધર્મપાઠક થયા. તેમના શિષ્ય રાજહંસ અને દીપચંદ્ર બન્ને શિષ્ય પાઠક થયા. તેમાં શ્રીમદ્ દીપચંદ્રના શિષ્ય શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર પાઠક થયા. દીક્ષા લીધા બાદ તેઓ લગભગ ગુજરાતમાં, કાઠિયાવાડમાં અને છેવટે મારવાડમાં વિચર્યા હોય એમ જણાય છે. તેથી તેમનો ગુજરાતી ભાષા પર સારો કાબુ જામ્યો હતો. સં. ૧૭૬૬ ની સાલમાં તેઓએ પંજાબમાં મુલતાનમાં ધ્યાન ચતુષ્પદી બનાવી. તોપણ તેને ગુજરાતી ભાષામાં બનાવી, તેજ તેમની ગુજરાતની જન્મભૂમિને માટે અને ગુજરાતમાં ૩૦ વર્ષ લગભગ રહ્યા એ પૂરવાર કરી આપે છે.

વિહાર-ગુજરાત, મારવાડ, પંજાબ.

ગુજરાતથી વિહાર કરી મારવાડમાં તેઓએ ચોમાસાં કર્યાં અને ત્યાંથી જેસલમેર થઈ પંજાબદેશ તરફ વિહાર કરેલો જણાય છે. પંજાબદેશમાં તે વચ્ચે જૈનવણિકોની ઘણી સંખ્યા હોવી જોઈએ, પાછળથી ત્યાં જૈન હુંદક સાધુઓનો પ્રવેશ થયેલો

હોવો જોડે. તેમણે સં. ૧૭૬૬ ના વૈશાખમાં ધ્યાનદીપિકા ચતુષ્પદી (મુલતાનમાં) અને ૧૭૬૭ ના પોષ માસમાં હિન્દી ભાષામાં દ્રવ્યપ્રકાશ સૈવયા છંદમાં (વિકાનેરમાં) બનાવ્યો. તે ઉપરથી તેમનો વિહાર પંજાબ અને સરહદ સુધી થયેલો હોવો જોડે. પંજાબ તરફથી વિહાર કરી સિંધ વગેરે થઈ મોટાકોટ મરોટમાં તેઓએ ચાતુર્માસ કરેલું જણાય છે. મોટાકોટમાં તેમણે સં. ૧૭૭૬ માંના ફાગણ માસમાં તેમના સહાયક મિત્ર ડુર્ગાદાસને માટે આગમસારની રચના કરેલી છે. શ્રીમદ્ દેવચંદ્રના મોટાકોટમાં ડુર્ગાદાસ કેવી રીતે મિત્ર હતા તેપર અનેક કલ્પનાઓ થાય છે. જે શ્રાવકો સાધુઓને મિત્ર તરીકે માની વર્તે છે તે અપેક્ષાએ કદાપિ મિત્ર લખ્યા હોય વા અન્ય કારણથી, તેનો નિર્ણય હાલ થઈ શકે તેમ નથી. મારવાડમાંથી તેઓ વિહાર કરીને અનુક્રમે ગુજરાત તરફ આવેલા જણાય છે. સં. ૧૭૯૬ માં જામનગરમાં (નવાનગરમાં) કાર્તિક સુદિ એકમે વિચારસાર અને કાર્તિક સુદિ પંચમીએ જ્ઞાનમંજરી પૂર્ણ કરી છે એટલે સં. ૧૭૭૬ થી પછી ૧૭૯૬ માં ગુજરાત તરફ આવેલા અને ગુજરાતમાં રહેલા સિદ્ધ થાય છે. સં. ૧૭૭૦ પછીથી તેઓશ્રી પં. જિનવિજયજીને મળાવવા પાટણ આવ્યા બાદ સં. ૧૭૭૫ પશ્ચાત્ મોટાકોટ મરોટમાં ગયા હતા.

શ્રીદેવચંદ્રજીએ તપાગચ્છના પં. જિનવિજયજીને તથા ઉત્તમવિજયજીને અભ્યાસ કરાવ્યો.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજ સિદ્ધાંતના જ્ઞાતા હતા. શ્રીશ્રીમાવિજયજીએ પોતાના શિષ્ય જિનવિજયજીને વિશેષ-વચ્ચક ધરાવવા માટે પાટણમાં બોલાવ્યા હતા. (સં. ૧૭૭૦ થી ૧૭૭૫ સુધીમાં) તેની-સાક્ષી નીચે પ્રમાણે—

(९)

श्रीज्ञानविमलसूरिजी कन्हे वांची भगवती खास,
महाभाष्य अमृत लहो देवचन्द्रगणि पास ॥

जिनविजयजीना शिष्य उत्तमविजयजीए दीक्षा लीधा बाद
गुरुनी साथे सं. १७९९ मां पादरामां चोमासुं कर्तुं हतुं.
सं. १७९९ ना श्रावण सुदि १० दशमे पादरामां तेमना गुरु
जिनविजयजी देवगत थया, ल्यार बाद ग्रामानुग्राम विहार करतां
तेमणे भावनगरमां चोमासुं कर्तुं त्यां श्रीमद् देवचंद्रजीने अभ्यास
करवा माटे बोलाव्या हता. ते संबंधी पं. उत्तमविजयजीना
निर्वाणरासमां नीचे प्रमाणे लखेल छे—

इम अनुक्रमे वधतां थकां रे लोल, हुवा अष्टादश वर्ष रे
खरतर गच्छमांहि थया रे नामे श्री देवचंदरे ॥
जैनसिद्धांत शिरोमणि रे लोल, धैर्यादिक गुणवृन्द रे ॥ ८ ॥

देशना जास स्वरूपनी रे लोल, ते गुरुना पदपद्म रे
वंदे अमदावादमां रे लोल, पूजाशा निःछद्म रे ॥ ९ ॥

ते गुरुनी वाणी सुणी, हरख्यो चित्त कुमार
ज्ञानाभ्यास करु हवे, तुम्ह पासे निर्धार ॥ १ ॥

इंगित आकारे करी, जाणी तेह सुपात्र
ज्ञानाभ्यास कराववा, कीधो तेहने छात्र ॥ २ ॥

श्राविका रामकुंवर तिहां, धर्मी अति गुणवंत
गुरुवचने ते कुंवरने, अतिशय सहाय करंत ॥ ३ ॥

हवे कुंवर नित्य २ भणे, प्रकरण जैननां सार, ललना;
दंडक ने नवतत्त्वजी, जाण्या जीवविचार, ललना ॥ १ ॥

त्रणलोकनी दीपिका, संग्रहणी सुविचार, ललना
 भाष्य चैत्य गुरु वंदना, वळी पञ्चखाण प्रकार, ललना ॥२॥
 क्षेत्रसमास सोढामणो, सिद्ध पंचाशिका नाम, ललना
 सिद्धदंडिका तिम वळी, चउसरण अति अमिराम, ललना ॥३॥
 कर्मग्रन्थ अर्थे कर्या, कम्मपयडी मुखपाठ, ललना
 पंचसंग्रह मुख ग्रन्थमां, विवर्यो कर्म जे आठ, ललना ॥४॥
 कालविचार अंगुल वळी, वनस्पति तिम जाण, ललना
 दर्शनपाखी सित्तरी, कर्ता एहउं नाण, ललना ॥५॥
 खंड पुद्गल तिम वळी, निगोद छत्रीशी जेह, ललना
 वलिय विचार पंचाशिका, निज अमिधापरे तेह, ललना ॥६॥
 वृत्ति सहित वांचे सवे, ते गुरुने उपकार, ललना
 भंगजाल मुख बहु भणे, रहस्य ते आगम अपार, ललना ॥७॥
 सप्तभंगी नय सात जे, वलिय निखेपनी वात, ललना
 तिनभंगीपणे ग्रहे, केता कहुं अवदात, ललना ॥ ८ ॥
 इम करतां हवे अन्यदा, गुरुजी करे विहार, ललना
 सुरतबंदर आविया, साथे तेह कुमार, ललना ॥ ९ ॥
 शब्दशास्त्र ते शहेरमां, भणिया यत्न अपार, ललना ॥

पाटण शहेरना वाणिया, कचरा कीका नाम
 आवी सुरतमां रह्या, सुंदर जेहउं धाम ॥ १ ॥
 पुण्य प्राकृत जोरो थयो, लही क्षेत्रांतर योग
 मनचिते सफलो करु, लक्ष्मीनो संयोग ॥ २ ॥
 आवी गुरुने विनवे, करुं तीरथ जात्र
 पठित पुरुष जो कोइ दियो, तो होय सफली वात ॥३॥
 गुरु पण तेह कुमारने, जाणी चतुर सुजाण
 तस आग्रहथी आपियो, लक्षणरूप निधान ॥ ४ ॥

श्री उत्तमविजयीजीए भावनगरमां चोमासुं कर्हु ते वखते तेमणे श्रीमद् देवचंद्रजीने बोलावीने अभ्यास कर्यो तेनी साक्षी रासमां नीचे प्रमाणे छे—

भावनगर आदेशे रह्या भविहित करे मारा लाल
तेढाव्या देवचंद्रजीने हवे आदरे मारा लाल
वांचे श्री देवचंद्रजी पासे भगवती मारा लाल
पन्नवणा अनुयोगद्वार, वली शुभमति मारा लाल
सर्व आगमनी आज्ञा दीधी देवचंद्रजी मारा लाल
जाणी योग्य तथा गुणगणना वृन्दजी मारा लाल
तिहां कुंवरजी लाधा भक्ति घणी करे मारा लाल
कचराकीका संघ लेइ इण अवसरे मारा लाल
श्री सिद्धाचल यात्रा करवा आविया मारा लाल
गुरुजी पण सिद्धाचल साथे सिद्धाविया मारा लाल ॥

श्रीमद् श्रीदेवचंद्रजी पाटणमां १७७५ सुधी हता पश्चात् ते मोटाकोट मरोट (मारवाड) मां चोमासुं रह्या पश्चात् ते सं. १७७८ मां पाळा गुजरातमां अमदावादमां आव्या हता. ते वखते उत्तमविजयजी निर्वाणरासना आधारे—श्री उत्तम-विजयजीए संसारीपणामां अठार वर्षनी उमरे एटले जन्म १७६० अने १७७८ नी सालमां अमदावादमां उपर प्रमाणे—रासमां गणाव्या प्रमाणे ग्रन्थोनो अभ्यास कर्यो हतो. अमदावादमां १७७८-७९-८० लगभग चोमासां थयां होय एम संभवे छे. श्री देवचंद्रजी पासे पूंजाशाने भणावतां रामकुंवर श्राविकाए सारी सहाय करी हती. श्रीमद् देवचंद्रजीए अमदावादथी विहार करी खंभात, वडोदरा, पादरा, मरुच थइ सुरत

વિહાર કર્યો અને તે સાથે કુંવર પુંજાશા હતા. સુરતમાં શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીની પાસે પુંજાશાએ વ્યાકરણાદિ અભ્યાસ કર્યો અને તે વચ્ચે પાટણથી વ્યાપાર કરવા આવેલા સંઘવી કચરા કીકાણ સુરતથી સંઘ કાઢ્યો ત્યારે શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીની આજ્ઞાથી પુંજાશાને સાથે લીધા. શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીએ સુરતમાં ચાર પાંચ ચોમાસાં કર્યા હોય એમ જણાય છે. પુંજાશાહે સં. ૧૭૯૮ માં શ્રી જિનવિજયજીની પાસે અમદાવાદમાં દીક્ષા લીધી અને તેમનું નામ ઉત્તમવિજયજી પાડ્યું. ત્યાંથી ગુરુ શિષ્ય પ્રેમાપુરમાં ચોમાસું કર્યું ત્યાંથી સુરત જઈ સં. ૧૭૯૯ માં પાદરામાં ચોમાસું કર્યું. સં. ૧૭૯૯ ની સાલમાં પાદરામાં ભગવતીસૂત્ર વાંચતાં પં. જિનવિજયજીએ શ્રાવણ સુદિ દશમે દેહોત્સર્ગ કર્યો. જ્યાં તેમના શરીરને અગ્નિદાહ દેવામાં આવ્યો છે ત્યાં તઢાવના કાંઠે દેરી કરવામાં આવી છે. શ્રી ઉત્તમવિજયજીએ સં. ૧૮૦૩ માં ભાવનગરમાં ચોમાસું કર્યું. ત્યાં શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી પાસે ભગવતી પદ્યવળા અનુયોગદ્વાર વગેરે સૂત્રો ધાર્યાં અને શ્રી દેવચંદ્રજીએ સકલાગમો વાંચવાની તેમને આજ્ઞા કરી. સં. ૧૮૦૩ માં શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી ભાવનગરમાં હતા, પશ્ચાત્ સુરત ગયા અને કચરા કીકાના સંઘની સાથે શત્રુંજયની યાત્રા કરવા માટે આવ્યા, તે વચ્ચે ભાવનગરથી ઉત્તમવિજયજી પણ સિદ્ધાચલની યાત્રાએ એક સંઘમાં મેળા ગયા. સં. ૧૮૦૪ માં શ્રી દેવચંદ્રજીએ સિદ્ધાચલની યાત્રા કરી તે સંબંધીના સ્તવનમાં નીચે પ્રમાણે લખાણ છે.

સંવત અઠાર ચિહોતર વરસે, સિત મૃગસિર તેરસિયે
શ્રી સુરતથી મક્તિ હરવચી, સંઘ સહિત ઉછસિયે ॥

કચરા કીકા જિનવર ભક્તિ, રુપચંદ્ર ગુણવંતજીણુ
 શ્રી સંવને પ્રભુજી મેટાવ્યા, જગપતિ પ્રથમ જિણંદ ॥
 જ્ઞાનાનન્દિત ત્રિભુવન વંદિત, પરમેશ્વર ગુણમીના
 દેવચંદ્ર પદ પામે અદ્ભુત, પરમ મંગલ લયલીના ॥

ઉપર પ્રમાણે શ્રીમદ્ કયે કયે રથાનકે વિહાર કર્યા
 અને ક્યાં ક્યાં ચોમાસાં કર્યા તે જણાવ્યું. શ્રીમદ્નો વિહાર
 ગુજરાત, કાઠિયાવાડ, લાટ, મારવાડ, સિન્ધ, પંજાબ વગેરે
 દેશોમાં થયેલો છે. તેમણે તપાગચ્છના સાધુઓને અભ્યાસ
 કરાવ્યો એમ શ્રી જિનવિજયજી અને શ્રી ઉત્તમવિજયજી
 પંચાસના નિર્વાણથી સિદ્ધ થાય છે.

યાત્રાઓ.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીણુ અનેક તીર્થોની યાત્રાઓ કરી છે
 એમ તેમના ગ્રંથો અને સ્તવનો પરથી જણાય છે. દ્રવ્યાનુયોગી
 આત્મજ્ઞાની શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી વ્યવહાર અને નિશ્ચયની શ્રદ્ધા
 વાળા અને તે પ્રમાણે વર્તવાવાળા હતા. તેમણે સિદ્ધાચલ તીર્થ
 કે જે સર્વ તીર્થ શિરોમણિ કહેવાય છે તે તીર્થની ઘણીવાર યાત્રા
 કરી હતી. તેઓ સં. ૧૮૦૪ માં સુરતના સંઘવી કચરા કી-
 કાના સંઘમાં ગયા હતા. ત્યાર વાદ તેમણે વિહાર વા યાત્રા
 કરી એવા ઉલ્લેખો મળી આવતા નથી. તેમણે ગિરનાર પર્વત
 પર રહેલ શ્રી નેમિનાથની યાત્રા કરી હતી. એમ ગિરનારની
 સ્તુતિપરથી જણાય છે. ગુજરાતથી મારવાડ તરફ જતાં તારંગાજી,
 કુંભારીયા, આહુજી, દેલવાડા વગેરે તીર્થોની યાત્રા કરેલી હોવી
 જોડે. તેઓ સિંધની સરહદ પર મોટાકોટ મરોટ સુધી ગયા
 હતા તેથી મારવાડ, કચ્છ અને સિન્ધની આહુબ્રાહ્મણનાં જિન-

મંદિરોની યાત્રા કરેલી હોવી જોડણ. તેઓશ્રીએ મુલતાનમાં ચોમાસું કર્યું હતું તેથી ત્યાંના તીર્થોની યાત્રા કરેલી હોવી જોડણ. સં. ૧૭૬૬ હું ચોમાસું વિકાનેરમાં કર્યું હતું. ગુજરાતમાં પાટણ, અમદાવાદ, ધંધાત, સુરત, આવનગર, લીંબડી, પાલીતાણા વગેરે સ્થળે ચોમાસાં કર્યાં હતાં તે તે સ્થળોની પ્રતિમાઓની અને આજુબાજુના ગામો શહેરોની જિનપ્રતિમાઓનાં દર્શન કરેલાં હોવાં જોડણ.

ઉપદેશ-પ્રતિષ્ઠા.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીનો દીક્ષા પર્યાય લગભગ ૭૫ પોળોસો વર્ષનો હોવો જોડણ. ૧૭૩૨ લગભગમાં દીક્ષા અને સં. ૧૮૧૦ લગભગમાં નિર્વાણ અને બાર વર્ષનો ગૃહવાસ, એમ આશરે ગણતાં ઉમર લગભગ નેવું વર્ષની હોય તેમ અનુમાન થાય છે, તેથી તેમનો દીક્ષા પર્યાય પોળોસો વર્ષ લગભગનો ગણતાં તેટલા વર્ષમાં તેમણે અનેક ગામ શહેરોમાં ઉપદેશ આપેલો જણાય છે. તેઓ ઉપદેશ દેવામાં ઇક્કા હોવા જોડણ, એમ તેમના ગ્રંથો ઉપરથી અવબોધાય છે. મારવાડ, પંજાબ વગેરે દેશોમાં ઉગ્ર વિહાર કરીને તેમણે તે સમયમાં જે બોધ આપીને આત્મભોગ આપ્યો છે તેથી જૈનકોમની જે સંરક્ષા થઈ છે તેનો હાલ રૂયાલ આવવો મુશ્કેલ છે. તેમણે સં. ૧૭૯૪ માં શરૂંજય પર્વત પર પ્રતિષ્ઠા કરી છે. એમ શિલાલેખથી જણાય છે. એમ શ્રીચુત મોહનલાલ દલિચંદ જણાવે છે. તેમજ તેમના ગુરુની સાથે સં. ૧૭૮૮ માં શરૂંજય પર કુંથુનાથજીની પ્રતિષ્ઠા વચ્ચે તેઓ હાજર હતા તથા સિદ્ધાચલ પર સમવસરણની પ્રતિષ્ઠા વચ્ચે હાજર હતા. તથા અમદાવાદમાં સહ-

સ્રાવણાની પ્રતિષ્ઠા વચ્ચે હાજર હતા. તથા લીંબડીમાં દેરા-
સરના મૂલ નાયકની બે વાજુણ બે દેરીઓની પોતે પ્રતિષ્ઠા
કરાવી હતી.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીની મહત્તા-વિદ્વત્તા.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજ જૈનાગમોના પારંગામી હતા. તેમણે અનેક ગામના શ્રાવકોણ પુછેલા પ્રશ્નોના ઉત્તરો આપ્યા હતા. પ્રશ્નોત્તર નામનો ગ્રંથ તે વાવતની સાક્ષી પૂરે છે. તે સમયના વિદ્વાનોમાં તેમની પ્રતિષ્ઠા અને વિદ્વત્તા સારી રીતે વૃદ્ધિ પામી હતી. સ્વરતર ગચ્છમાં તે વચ્ચે તેમના સમાન કોઈ વિદ્વાન્ હોય એમ તે સમયના ગ્રંથોથી અવલોકતાં અવબોધાતું નથી. તપાગચ્છના સંવેગી સાધુઓમાં તેમની મહત્તા હતી. પોતાની મહત્તા વધે એવા ગુણો તેમનામાં હતા. તપાગચ્છના સંવેગી મુનિઓ પૈકી મહાન્ શ્રી જિનવિજયજી અને પં. શ્રી ઉત્તમવિજયજી જેવાના તેઓ ધર્મશાસ્ત્ર પાઠક ગુરુ હતા. સં-
વેગી પક્ષ તે સમયમાં ચારિત્રમાર્ગ સુધારક હતો. તેમના હૃદ-
યમાં શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીના ગુણો રફુર્યા અને તેમના ગુણો શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીના હૃદયમાં રફુર્યા અને તેથી સંવેગી ક્રિયો-
દ્ધારક સાધુઓની પુષ્ટિ થઈ. તેથી શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજની ઘણી પ્રતીષ્ઠા વધી. તેમના સમયમાંજ તેમની મહત્તા-પ્રતિષ્ઠાની આજ્ઞા ભારતમાં રચાતિ પ્રસરી. તેમની સર્વ ગચ્છોમાં મહત્તા વધવા લાગી. શ્રીમાન્ પન્ન્યાસ પદ્મવિજયજી કે જેઓ પિસ્તાલીશ હજાર ગાથાઓના રચનાર પદ્મદ્રહ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયા છે તેમણે શ્રી ઉત્તમવિજયજીના નિર્વાણ રાસમાં તેમના સમાનકાલમાં

સ્વરતર ગચ્છ માંહે થયા રે નામે શ્રી દેવચંદ્ર રે .

જૈનાસિદ્ધાંત શિરોમણિ રે લોલ.

ધૈર્યાદિક ગુણવૃન્દ રે, દેશના જાસ સ્વરૂપની રે લોલ ॥

ઇત્યાદિ શબ્દોથી શ્રીમદ્ દેવચંદ્રની વિદ્વત્તાની અને સાધુ તરીકેની મહત્તાની સ્તુતિ કરી છે. તપાગચ્છમાં સંવેગી પક્ષમાં શ્રી પદ્મવિજયજી પન્ન્યાસની ઘણી પ્રતિષ્ઠા છે. શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર મહારાજનો શ્રી પદ્મવિજયજીએ સંસારીપણામાં તથા સાધુપણામાં સમાગમ કરેલો હતો અને તે સમયમાં તે મહા વિદ્વાન્ ગણાતા હતા તેનો જાતિ અનુભવ કર્યો હતો તેથી તેમણે શ્રીમદ્ દેવચંદ્રને જૈનાસિદ્ધાંત શિરોમણિ એવા પદથી નિવાજ્યા છે, તથા ધૈર્યાદિક ગુણના વૃન્દ તરીકે પ્રશંસ્યા છે, તથા જૈની દેશનાસ્વરૂપની અર્થાત્ આત્મસ્વરૂપને પ્રકાશનારી છે, એમ પ્રતિપાદન કર્યું છે તે રવરેખર અનુભવ કરીને કહ્યું છે. સંવેગ પક્ષી ગુણિશેખર શ્રીમદ્ પં. પદ્મવિજયજી જેવા મહા વિદ્વાન્ અને ગુણાનુરાગીએ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીની પ્રતિષ્ઠા, મહત્તા અને વિદ્વત્તાની રૂયાતિ કરી છે. ઉપાધ્યાય શ્રી દેવચંદ્રજીને એક પૂર્વજ્ઞ જ્ઞાન હતું, એમ શ્રી જ્ઞાનસારજીએ આ ગ્રન્થના પત્ર ૧૦૪૩ માં જણાવ્યું છે, તથા તે આત્મજ્ઞાની વક્તા હતા એમ સ્પષ્ટ જણાવ્યું છે. ઇત્યાદિ અનેક રીત્યા શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીની મહત્તાની સિદ્ધિ થાય છે. તેથી હવે તત્સંબંધી વિશેષ લખવાની જરૂર જણાતી નથી.

સમકાલીન જૈન સાધુઓનું અને શ્રીમદ્ દેવચંદ્રનું
પરસ્પર મિલન.

અઢારમા સૈકાના મધ્યભાગમાં આખી જૈન કોમમાં અને ભારતદેશમાં મહાપ્રચાર વિદ્વાન્ તરીકે શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયજી તપાગચ્છીય પ્રસિદ્ધ છે. અર્વાચીન કાલમાં તેમના

જેવા કવિ, ભક્ત, જ્ઞાની, કર્મયોગી મહાત્મા અંત્પ થયા હશે વા નહિ. તેઓ જૈનકોમમાં સર્વમાન્ય ધર્મચુરંધર ગીતાર્થે હતા. સર્વ અનુયોગોના તે ગીતાર્થે હતા. તેમના સમાગમમાં શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજી આવ્યા હોય એમ જણાય છે ઉપાધ્યાયજી સં. ૧૭૪૯ લગભગ સુધી જીવતા હતા. ઉપાધ્યાયના સમાગમમાં આવ્યાથી તેમનું આત્મજ્ઞાન તરફ લક્ષ્ય ગયું હોય એમ અનુમાન થાય છે અને તેથી તેમણે જ્ઞાનસારપર જ્ઞાનમંજરી ટીકા લખી શ્રીમદ્ યશોવિજયજીની વિચારમાઝાની પુષ્ટિ કરી જણાય છે. પાટણમાં શ્રીમદ્ જ્ઞાનવિમલસૂરિ સાથે શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રનો સમાગમ થયેલો પ્રતીત થાય છે. પં. જિનવિજયજીને શ્રીજ્ઞાનવિમલસૂરિએ મગવતી વંચાવ્યું હતું અને તે સાલ લગભગ શ્રીજિનવિજયજીને શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીએ વિશેષાવશ્યક વંચાવ્યું હતું તેથી પાટણમાં બંને વિદ્વાનોનો સમાગમ થયેલો હોવો જોડે. શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજી અને શ્રી જ્ઞાનવિમલસૂરિ બંનેએ મઠી આનન્દઘન ચોવીશીનાં છેલ્લાં બે સ્તવનો રચ્યાં હતાં. શ્રીમાન્ આનન્દઘનજીના સમયમાં તેઓશ્રી વિદ્યમાન હતા પરંતુ આનન્દઘનજીની સાથે સમાગમ થયો હોય એમ માનવાને સંબંધ કારણો મળ્યાં નથી. શ્રીમદ્ યશોવિજયજીને શ્રીઆનન્દઘનજીનો સમાગમ થયો હતો અને તેથી ઉપાધ્યાયજીની દૃષ્ટિ પશ્ચાત્ અધ્યાત્મજ્ઞાન તરફ વળી હતી. શ્રી ઉદયરત્નજી વગેરે મુનિરાજો શ્રીમાન્ના સમાનકાલીન હતા.

ભિન્ન ભિન્ન ગચ્છના સાધુઓનું પરસ્પર મિલન તથા

તેઓનું પઠનપાઠન.

તે કાલમાં તપાગચ્છના મુનિયો અને ચરતરગચ્છના મુનિયો તથા અંચલગચ્છના મુનિયો પરસ્પર એક વીજા ગચ્છના વિદ્વાન્

સાધુઓ પાસે અભ્યાસ કરતા હતા. સોઝમા સૈકા કરતાં અઢારમા સૈકાના મધ્યકાલમાં પરસ્પર ભિન્ન ગચ્છીય સાધુઓમાં ગુણાનુરાગ વૃદ્ધિ પામ્યો હતો. અઢારમા સૈકાના મધ્યકાલમાં સ્વરતર ગચ્છ અને તપાગચ્છના સૂરિપૂજ્યો સંવસહિત જ્યારે સિદ્ધાચલ યાત્રા કરવા જતા હતા ત્યારે તેઓ ધંધુકામાં (શ્રીમદ્ કલિકાલ સર્વજ્ઞ હેમચંદ્રની જન્મભૂમિમાં) મળ્યા ત્યારે બંને ગચ્છના આચાર્યોમાં ઘણો રાગ થયો અને બંને ગચ્છના આચાર્યોનાં શ્રાવકોંણે લુછણાં કર્યાં તેમાં બે લાખ રૂપૈયાની ઉપજ થઈ. બંને ગચ્છમાં તે વચ્ચે પઠનપાઠન અરસપરસ ચાલતું હતું.

શ્રી દેવચંદ્રજીણે અનેક પુસ્તકો રચ્યાં છે તેની નીચે પ્રમાણે યાદી આપવામાં આવે છે—

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીકૃત કૃતિઓ.

પુસ્તકનું નામ.	રચ્યાનો સંવત્.	કયા ગામમાં.
૧ અષ્ટપ્રકારી પૂજા.	૧૭૪૩	....
૨ યુક્તીશપ્રકારી પૂજા.	"	....
૩ ધ્યાનદીપિકા ચતુષ્પદી.	૧૭૬૬ વૈ.વ.	૧૩ મૂલતાન પંજાબ.
૪ દ્રવ્યપ્રકાશ.	૧૭૬૭ પો.વ.	૧૩ વિકાનેર, ચોમાસું સં. ૧૭૬૬ નું કર્યા બાદ
૫ આગમસાર.	૧૭૭૬ ફા.સુ.	૩ મોટાકોટ મરોટ.
૬ નયચક્ર.	....	....
૭ વિચારસાર.	૧૭૯૬ કા.સુ.	૧ નવાનગર (જામનગર)
૮ જ્ઞાનમંજરી ટીકા.	" "	"
૯ વિશવિહરમાનવીશી	....	પાલીતાણા.
૧૦ સિદ્ધાચલ સ્તવન.	૧૮૦૪ મા.સુ.	૧૩

- ११ गुरुगुणषट्त्रिंशिनो टवो.
 १२ पांच कर्मग्रन्थनो टवो.
 १३ विचाररत्नसार (प्रश्नोत्तररूप)
 १४ प्रश्नोत्तर.
 १५ कर्मसंवेध.
 १६ प्रतिमा पुष्पपूजासिद्धि.
 १७ गुणरथानरु अधिकार.
 १८ अध्यात्मगीता. (प्रायः १७४३) मां लीवडी.
 वृद्धोना कहेवा प्रमाणे.
 १९ वर्तमान चोवीशी.
 २० अतीत चोवीशी पैकी एकवीशी.
 २१ स्नात्रपूजा.
 २२ नवपदपूजा उलाला.
 २३ वीरनिर्वाणना रतवननी ढालो. भावनगरमां.
 २४ बाहुजिनरतवन अने तेनो टवो.
 २५ भावीचोवीशी पैकी पद्मनाभतुं रतवन.
 २६ सीमंधरजिन रतवन.
 २७ दीवालीतुं स्तवन लघु.
 २८ नवानगर आदि जिनस्तवन.
 २९ वृ० पद स्तवन.
 ३० समवसरण रतवन.
 ३१ कुंभस्थापना.
 ३२ सहस्रकूट स्तवन.
 ३३ अजितनाथजिन होरी.
 ३४ प्रभु स्तुति.
 ३५ सिद्धाचल स्तुति.

૩૬ ગિરનાર સ્તુતિ.

૩૭ વીશસ્થાનક સ્તુતિ.

૩૮ જ્ઞાનબહુમાન સ્તુતિ.

૩૯ }
૪૦ } સિદ્ધાચલ સ્તવન
૪૧ }

૪૨ બહી સાધુ વન્દના.

૪૩ અષ્ટપ્રવચન માતાની સજ્જાય.

૪૪ પ્રભંજનાની સજ્જાય.

૪૫ ઢંઢળત્રપિની સજ્જાય.

૪૬ સમક્ષિતની સજ્જાય.

૪૭ ગજસુકુમાલની સજ્જાય.

૪૮ પંચેન્દ્રિયવિષય ત્યાગ પદ.

૪૯ }
૫૦ } ત્રણ કાગલ—લખેલ 'પત્રો.
૫૧ }

૫૨ સાધુસ્વાધ્યાય તેનાપર જ્ઞાનસારનો ટલો.

૫૩ સદ્ગુણ.

૫૪ સાધુની પંચભાવના.

૫૫ (આનંદધનજીની ચોવીશીમાં
જ્ઞાનવિમલજી અને દેવચં-
દજી બન્ને મેગા થઈ બનાવેલાં
૨૩—૨૪ લે સ્તવનો).

૫૬ આજકો લાહો લીજીપરે કાલ
કોને દીઠી છે. (પ્રાયઃ દેવ-
ચંદ્રજીકૃત જણાય છે.)

જામનગર.

લીંબડીમાં.

જેસલમેરમાં.

પરસ્પરના ગ્રન્થોમાં સાક્ષીઓ.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીકૃત જે જે ગ્રન્થો—કૃતિયો ઉપલબ્ધ થઈ છે તે ઉપર પ્રમાણે જણાવી છે. મવિધ્યમાં જે જે ઉપલબ્ધ થશે તે તે જણાવવામાં આવશે. શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીએ પોતાના ગ્રન્થોમાં વાચક યશોવિજયજીના ગ્રન્થની સાક્ષી આપી છે. તેથી તેઓ ગુણાનુરાગી હતા એમ સહેજે સિદ્ધ થાય છે તેમજ તેમણે શ્રીમદ્ આનંદઘનજી કે જે અર્વાચીનકાલના અધ્યાત્મજ્ઞાનોદ્ધારક હતા, તેમના વચનોની પણ પોતાના ગ્રન્થમાં સાક્ષી આપી છે તેથી તે કાલમાં તપાગચ્છીય શ્રીમદ્ આનંદઘનજીના વિચારો આશી જૈનકોમમાં જલદી પ્રસરી ગયા હતા એમ સિદ્ધ થાય છે. શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીના ગ્રન્થોના પૂર્ણરાગી શ્રી અમી-વિજયજી (અમીકુવજી) હતા. તેમણે નવતત્ત્વ પ્રશ્નોત્તરમાં શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીકૃત ગ્રન્થની સાક્ષી આપી છે. પરસ્પર ગચ્છના આચાર્યો અને સાધુઓ પોતપોતાના ગ્રન્થોમાં એક બીજાના સદ્વિચારોની સાક્ષીઓ આપ્યા વિના રહેતા નહોતા.

ત્રણ મુનિઓની એક પૂજા.

આ વચ્ચે તપાગચ્છ અને ચરતરગચ્છના આચાર્યોમાં સંપ્રદાયનો સ્થાનકવાસીઓ સામે બંને ગચ્છવાળા કુસંપને મૂલી ક્ષુલ્લક માન્યતાઓના મેદોને ઉપશમાવી એક થયા હતા. પ્રતિમાના ઉત્થાપકો સામે પ્રતિમા સિદ્ધિના વિચારો આપવામાં એક સરખી રીતે યુરોપી મિત્રરાજ્યોની પેઠે સંપીને વર્ત્યા હતા. શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયકૃત નવપદ સ્તુતિ તથા જ્ઞાન-વિમલસૂરિકૃત નવપદ સ્તુતિ અને શ્રીમદ્ દેવચંદ્રકૃત નવપદની

ઉલાઠા રૂપ સ્તુતિ એમ ઋણેની સ્તવના મેઘી કરીને તેઓએ
 સ્વરતર તપાગચ્છના સર્વ જૈનો એક સરસી રીતે પૂજામાં
 લાભ છે અને ભવિષ્યમાં સંપીને પૂજામાં અમેદપણે વર્તે તે
 માટે નવપદ પૂજા મળાવવાની વ્યવસ્થા કરી હતી. તે વ્યવસ્થા
 હાલ પણ નવપદ પૂજા તરીકે પ્રસિદ્ધ છે અને શ્વેતાંબર જૈનો
 જ્યારે પૂજા મળાવે છે ત્યારે એજ નવપદની પૂજાને મુખ્યતાપૂ
 મળાવે છે. હાલમાં જેટલી પૂજાઓ મળાવવામાં આવે છે તેમાં
 પૂર્વોક્ત વ્યવસ્થાવાળી નવપદ પૂજા જેટલી ઉત્તમ અને સર્વેને
 રુચિકર જણાય છે તેટલી કોઈ જણાતી નથી.

શ્રીમદ્ના ગ્રન્થપર અન્યોક્તા ટંકાઓ.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીકૃત અધ્યાત્મગીતાની જૈનોમાં ઘણી રુચિ
 છે. મગવદ્વીતા જેમ હિન્દુઓમાં પ્રસિદ્ધ છે તેમ શ્વેતાંબર
 જૈનોમાં અધ્યાત્મગીતા પ્રસિદ્ધ છે. અધ્યાત્મગીતા પર એક શ્રી
 કુંવરવિજયજી (અમીકુંવર) નો ટંકો છે, અને બીજો જ્ઞાન-
 સારજીનો ટંકો છે તથા ત્રીજો ટંકો છે તે સુરતમાં શ્રી મોહ-
 નલાલજીના મંદારમાં છે. ચોથો ટંકો બીજા ભાગમાં છપાવ-
 વામાં આવ્યો છે તેના કર્તા કોણ છે તે જણાવું નથી.
 શ્રીમદ્ કૃત સાધુપદ સ્વાધ્યાય પર શ્રીમદ્ જ્ઞાનસારજી, યોગિ-
 રાજે વિસ્તારથી ટંકો મર્યો છે તેમાં શ્રી દેવચંદ્ર મહારાજને
 એક પૂર્વચું જ્ઞાન હતું એમ શ્રીમદ્ જ્ઞાનસારજીએ જણાવ્યું છે
 શ્રી જ્ઞાનસારજી યોગામ્યાસી મહાત્મા અને ગીતાર્થ હતા. તેઓ
 મારવાડમાં વિકાનેરના રમશાનમાં રહેતા હતા. તેમણે શ્રી
 આનંદઘનજી ચોવીશીપર ટંકો પૂર્યો છે તેમજ અનેકપદોરૂપે
 આત્મદુશાના ઉદ્ધાર બહાર કાઢ્યા છે. તેઓશ્રીએ શ્રી દેવચં-

દ્રજી માટે ઉત્તમ અભિપ્રાય દર્શાવ્યો છે અને તેમની સાંધુ સ્વાધ્યાય પર ટ્વો પૂરીને ગુણાનુરાગ દર્શાવ્યો છે. તેઓશ્રી શ્રી દેવચંદ્રજીના સમાગમમાં આવ્યા હોય તો ના કહેવાય નહીં.

શ્રીમદ્ની આત્મદશા.

શ્રીમદ્ના ગ્રન્થો પરથી તેમની આત્મદશા ઉચ્ચ પ્રકારની હતી એમ અનુભવાય છે. તેમણે પોતાના કોઈ ગ્રન્થમાં કોઈના પ્રતિ ક્લેષના ઉદ્ધારો દર્શાવ્યા નથી. વ્યવહારમાં સ્થિર હતા તેમજ નિશ્ચયમાં વિશેષ સ્થિર હતા. તેમણે પોતાના સ્તવનોમાં પ્રમુ ભક્તિ પ્રસંગે યાસ ઉદ્ધારો કાઢ્યા છે. કોઈ પણ ભક્ત હૃદયના ઉદ્ધારો કોઈ પણ રીતે જગત્ આગળ રજુ કરે છે. હૃદયના ઉદ્ધારોમાં કૃત્રિમતા હોતી નથી પરંતુ નૈસર્ગિક આત્મ-દશાના ઉભરાઓ હોય છે. કવિની કવિતા એ કવિના હૃદયનો આરીસો છે. ભક્તની સ્તવના એજ ભક્તનું હૃદય છે. જ્ઞાનિના ગ્રન્થો એ જ્ઞાનિનું અખ્યંતર જીવન છે. શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીનું બાહ્ય જીવન તથા આધ્યાત્મિક જીવન ઉચ્ચ પ્રકારનું હતું. અપ્રમત્ત દશામાં તેઓ વારંવાર રમણ કરતા હતા. પ્રમત્ત દશા કરતાં અપ્રમત્ત દશામાં તેમનું આત્મજીવન રસમય બની રહેતું હતું. અપ્રમત્ત ગુણસ્થાનકમાં શુદ્ધદશાની અનુભવ લહેરોમાં તેઓ મગ્ન રહેતા હતા. આત્માના સુખનો અનુભવ રસ પીધાથી તેમને બાહ્ય વિષયરસ તે રસ તરીકે ધાસતો નહોતો. આત્માનો શુદ્ધ-અનુભવ આનંદરસ થયા વિના, બાહ્ય કામનો રસ નષ્ટ થયા વિના અન્તર્મુખ વૃત્તિ થતી નથી. આત્મા પોતાના સ્વભાવમાં દેહાધ્યાસના નાશ પૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરે છે ત્યારે આત્મસુખનો અનુભવ આવે છે ત્યારે શરીર, વસ્ત્ર, નામરૂપનું બાન મૂલાય છે. અર્થાત્

તેમાં અહંમત્વ બુદ્ધિ નષ્ટ થાય છે અને અપ્રમત્ત દશામાં પ્રવેશ થાય છે. શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીને એવી ઉત્તમ આત્મજ્ઞાન દશા પ્રગટ થઈ હતી, અને એવી દશામાં અવધૂત બનેલા હતા તેથી તે પ્રસંગે જે ઉદ્ધાર બહાર પડેલા છે તેમાં આત્મદશાની ખુમારી નીતરી છે તે તેમના ઉદ્ધારવાળાં સ્તવનોથી વાચકો સહેજે સમજી શકે તેમ છે. નામરૂપનો અહંભાવ ટઠ્યો હતો. દેહ છતાં તેમણે વિદેહ દશાનો અનુભવ કર્યો હતો. લીંબડીના ઉપાશ્રય પાસે દેરાસરમાં એક મોંચરામાં તેઓશ્રી ધ્યાન ધરતા હતા એમ ત્યાંના વૃદ્ધ શ્રાવકો જણાવે છે. મોટાકોટ મરોટમાં તેઓશ્રી બંબે ત્રણ ત્રણ વા કલાકોના કલાકો પર્યંત આત્માના શુદ્ધોપયોગમાં તल्लीન થઈ આત્મસમાધિમાં મગ્ન રહેતા હતા. તેમણે સવિકલ્પધ્યાન સમાધિ ઉપરાંત નિર્વિકલ્પક સમાધિનો રસ લીધો હતો અને તેઓ દેહ છતાં દેહાતીત દશામાં અર્ધવંડ ઉપયોગ પાળે રહ્યા હતા. તેથી તેઓએ શુદ્ધોપયોગના તાનમાં સ્તવનોમાં આત્મદશાનો રસ રેડ્યો છે. જેટલા પ્રમાણમાં આત્મ-દશા પ્રગટી હોય છે તેટલા પ્રમાણમાં ઉદ્ધારો પ્રકટે છે. જેટલું આત્મામાં પ્રગટ્યું છે તેટલી જ્ઞાંત્રી શબ્દોદ્ધાર બહાર પ્રકાશે છે. દરેકના પોતાના શબ્દોમાં તેના વિચારો હોય છે. શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીનાં પુસ્તકો એજ તેમનું આન્તરજીવન છે. બાહ્યજીવનની ચેષ્ટામાં તો પ્રારબ્ધ યોગે વિચિત્રતા હોય છે છતાં આન્તરજીવનતો તેથી જુદા પ્રકારનું હોય છે. બાહ્યજીવન તે શરીર, વાણી અને કર્મના મોગથી મિશ્રિત હોય છે અને આધ્યાત્મિક જીવનતો ઉપયોગ રૂપ હોય છે. શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીનું શુદ્ધ નાલ્લિયેરના જેવું બાહ્યમાં રાગ દ્વેષથી અપરિણામી જીવન હતું એમ તેમનાં સ્તવનોથી જણાય છે.

श्रीमद्ना प्रभुना स्तवनोमां आत्मदशाना उद्धारो छे तेमांथी
संक्षेपथी केटलाक नीचे प्रमाणे जणावशमां आवे छे—

आरोपित सुख व्रन रतीं, भारणे अव्यवाक
समर्थो अमिलानीपगो रे, नर्ता राजन साध्य ॥अ०॥
ग्राहकता स्वासित्वना रे, व्यापक भोक्ता भाव
कारणता कारजदशा रे, सकल ग्रंथं निज भाव ॥अ०॥

प्रभु दरिसण महामेहतणे प्रवेशमें रे
परमानन्द सुभक्ष थयो मुज देशमें रे ॥ १ ॥
तिन भुवन नायक शुद्धातम तत्त्वामृतरस वृद्धं रे
सकल भविक लीलाणी मारु मन पण वृद्धं रे ॥आ० २॥
मनमोहन जिनवरजी मुजने, अनुभव प्यालो दीधो रे
पूर्णानन्द अक्षय अविचलरस, भक्ति पवित्र थइ पीधोरे ॥आ० ३॥
ज्ञानसुधा लालीनी लहेरे, अनादि विभाव विसार्यो रे
सम्यग्ज्ञान सहज अनुभवरस, शुचि निजबोध समार्योरे ॥आ० ४॥

जिनगुण रागपरागथी रे, वासित मुज परिणाम रे
तजशे दुष्ट विभावता रे, सरशे आतम काम रे ॥
जिन भक्तिरत चित्तने रे, वेधकरस गुण प्रेम रे
सेवक जिनपद पामशे रे, रसवेधित अय जेम रे ॥
नाथ भक्तिरस भावथी रे, तृण जाणुं पर देव रे
चिन्तामणि सुरतरुथकी रे, अधिकी अरिहंत सेव रे ॥
परमातम गुण स्मृतिथकी रे, फरइयो आतमराम रे
नियमा कंचनतां लहे रे, लोह ज्युं पारस पाम रे ॥

सहजे प्रगट्यो निज परभाव विवेकजो,
 अन्तर आतम ठह्यो साधन साधवे रे लोल;
 साध्यालंबी थइ ज्ञायकता छेकजो,
 निज परिणति थिर निज धर्मसे ठवे रे लोल ॥
 त्यागीने सवि परपरिणतिरस रीजजो;
 जागी छे निज आतम अनुभव इष्टता रे लोल ॥
 सहजे छटी आस्रवभावनी चाल जो,
 जालम ए प्रगटी संवर शिष्टता रे लोल ॥
 बंधना हेतु जे छे पापस्थान जो,
 ते तुज भक्ते पाम्या पुष्ट प्रशस्ता रे लोल ॥
 ध्येयगुणे वलग्यो पूरण उपयोग जो,
 तेह्यो पामे ध्याता ध्येय समस्तता रे लोल ॥
 जे अति दुस्तर जलधि समो संसार जो,
 ते गोपद सम कीधो प्रभु अवलंबने रे लोल ॥
 जाण्यो पूर्णानन्द ते आतमपास जो,
 अवलंब्यो निर्विकल्प परमातम तत्त्वने रे लोल ॥

भास्यो आत्मस्वरूप अनादिनो विसर्यो हो लाल
 सकल विभाव उपाधिकी मन ओसर्यो हो लाल
 सत्ता साधन मार्गभणी ए संचर्यो हो लाल
 दानादिक निज भाव हता जे परवशा हो लाल
 ते निज सन्मुख भाव ग्रही लही तुज दशा हो लाल
 क्षायोपशमिक गुण सर्व थया तुज गुणरसी हो लाल
 सत्ता साधन शक्ति व्यक्तता उल्लसी हो लाल
 हवे संपूरण सिद्धतणी शी वार छे हो लाल
 देवचन्द्र जिनराज जगत आधार छे हो लाल

શ્રીમદ્ની ભક્ત દશા.

શ્રીમાત્ દેવચંદ્રજી પરમાત્માના જ્ઞાની ભક્ત હતા. તેમણે ચોવીશ તીર્થંકરોની પૂર્ણ પ્રેમથી સ્તવના કરી છે. તેમણે હૃદયના પૂર્ણ ભાવથી વાસ્તવિક પરમાત્માના ગુણોનું વર્ણન કર્યું છે. તેમની ભક્તિમાં લઘુતા અને પરમાત્માની પ્રભુતાનું દૃશ્ય છે. પરમાત્માની ભક્તિ-પ્રાર્થના કરતી વચ્ચે પોતે હૃદયને જરા માત્ર છદ્મસ્થ રાખતા નથી. પ્રમુની ભક્તિમાં નામરૂપની અહંતા વિસરી જાય છે તેમજ પ્રભુને મળવા માટે અનેક આશામય સુરમ્ય ભાવનાઓને હૃદય આગળ રાખી કરે છે. પોતાની મોહદશા ન હોવા છતાં તેને મોટી કરીને દાસ ભાવે પ્રભુને પોતાને દોષી તરીકે જણાવે છે. પોતાના બનાવેલાં સ્તુતિ પદો-માંથી સંક્ષેપથી નીચે પ્રમાણે આપવામાં આવે છે:—

તાર હો તાર પ્રભુ મુજ સેવક ગણી
જગત્માં ઇચ્છું સુજસ લીજે.
દાસ અવગુણ મર્યો જાણી પોતાતણો
દયાનિધિ દિનપર દયા કીજે. તાર૦ ॥ ૧ ॥
રાગદ્વેષે મર્યો મોહ વૈરી નહ્યો,
મોહની રીતિમાં ઘણું રાતો
ક્રોધવશ ધમધમ્યો શુદ્ધગુણ નવીરમ્યો
મમ્યો ભવમાંહિ હું વિષય માતો. તાર૦ ॥ ૨ ॥
આદર્યું આચરણ લોક ઉપચારથી
શાસ્ત્ર અભ્યાસ પળ કાંઈ કીધો
શુદ્ધ શ્રદ્ધાનવળ આત્મ અવલંબ વિણ
તેહથી કાર્ય તેણે કો ન સિદ્ધ્યો. તાર૦ ॥ ૩ ॥

સ્વામી ગુણ ઓલખી સ્વામીને જે મજે
 દર્શન શુદ્ધતા તેહ પામે
 જ્ઞાનચારિત્ર તપ વીર્યે ઉલ્લાસથી
 કર્મ જીતી વશે મુક્તિ ધામે. તાર૦ ॥ ૫ ॥
 જગત્ વત્સલ મહાવીર જિનવર સુળી
 ચિત્ત પ્રમુ ચરણને શરણ વાસ્યો
 તારજો બાપજી બિરુદ નિજ રાખવા
 દાસની સેવના રહે જોશો. તાર૦ ॥ ૬ ॥

હોવત જો તરુ પાંચડી, આવત નાથ હજૂર લાલરે
 જો હોતી ચિત્ત આંચડી, દેશત નિત્ય પ્રમુનૂર લાલરે
 દેવ જશા દર્શન કરો ॥
 શાસન ભક્ત જે સુરવરા, વિનવું શીષ નમાય લાલરે
 કૃપા કરો મુજ ઉપરે, તો જિન વન્દન થાય લાલરે. (દેવ)
 પૂછું પૂર્વ વિરાધના, શી કીધી પુણે જીવ લાલરે.
 અવિરતિ મોહ ટલે નહીં, દીઠે આગમ દીવ લાલરે. (દેવ)
 इत्यादि

તે સમયની સ્થિતિ અને સુધારણાનો બોધ.

શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રના સમયમાં, પણ ગાઢરાયા પ્રવાહ
 પ્રમાણે જૈનો વર્તતા હતા. તલ્લાવમાં પાણી હોય છે તો લીલ
 હોય છે. તેમ કોઈ જગાનો યુદો નથી હોતો, કે જેમાં સર્વ
 લોકો જ્ઞાનીઓ હોય વા સર્વ લોકો અજ્ઞાનીઓજ હોય.
 જ્ઞાનીઓની સાથે, અજ્ઞાનીઓ હોય છે, અને અજ્ઞાનીઓની સાથે

જ્ઞાનીઓ હોય છે. ભક્તો હોય છે ત્યાં અભક્તો પણ હોય છે. દુનિયાના જીવો રજોગુણ, તમોગુણ અને સત્ત્વગુણ યુક્ત હોય છે. જીવોને કર્મપ્રકૃતિ નચાવે છે. કેટલાક જીવો એકાંત ક્રિયાવાદી હોય છે. કેટલાક શુષ્ક જ્ઞાનવાદી હોય છે, જ્ઞાન ક્રિયાભ્યાંમોક્ષઃ જ્ઞાન અને ક્રિયા એ બેથી મુક્તિ છે એમ માનનારા દુનિયામાં રત્નની પેટે અલ્પ મનુષ્યો હોય છે. શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજ ઉપદેશક હતા તેમજ જૈનોની ધર્મ દશાના નિરીક્ષક હતા. જૈનોને બોધ પમાડીને ધર્મના સ્થિર કરનાર હતા. તે વચ્ચેના જૈનોમાં તે વચ્ચેના બાહુલ્ય ક્રિયાજડ્ડશાસ્ત્ર હતું તેથી ક્રિયાજડ્ડમનુષ્યો ગાઢરિયા પ્રવાહે સમજ્યા વિના પ્રતિક્રમણાદિ ક્રિયાઓને માની પશ્ચાત્ આત્મજ્ઞાન તરફ રુચિ ધરાવતા નહોતા અને આત્મજ્ઞાની મુનિરાજોની મહત્તા અવગોળવા શક્તિમાન્ થયા નહોતા. સર્વ કાલમાં એ પ્રમાણે બને છે. શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી જૈનશાસન પ્રવર્તક હતા. આખી દુનિયાના મનુષ્યો જૈનતત્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી છે તો વધુ સારું એવી ભાવનાવાળા હતા. તે વચ્ચેના અજ્ઞાની વ્યવહારવાદીઓની બાહુલ્યતા હતી. આત્મજ્ઞાન રસિક અલ્પ મનુષ્યો તે વચ્ચેના હતા તેથી તેઓ ચંદ્રબાહુ જિનના સ્તવનમાં નીચે પ્રમાણે ઉદ્ગારો કાઢે છે.

‘દ્રવ્ય ક્રિયા રુચિ જીવડા રે, આવ ધર્મ રુચિ હીન;

ઉપદેશક પણ તેહવા રે, શું કરે જીવ નવીન રે.

ચન્દ્રાનનજિન. ૩

‘તત્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત તજી રે, વધુ જાન સમ્મત જેહ;

મૂઢ હઠીજન આદ્યો રે, દુષ્ટુર કહાવે તેહ રે. ચન્દ્રાનન. ૪

આણા સાધ્ય વિના ક્રિયા રે, લોકે માન્યો રે ધર્મ;
 દંશણનાણ ચરીત્તનો રે, મૂલ ન જાણ્યો મર્મે રે. ચન્દ્રાનન૦ ૬
 ગચ્છકદાગ્રહ સાચવે રે, માને ધર્મ પ્રસિદ્ધ;
 આતમગુણ અકષાયતા રે, ધર્મ ન જાણે શુદ્ધ રે. ચન્દ્રાનન૦ ૪
 તત્ત્વ રસિકજન થોડલા રે, બહુલો જન સંવાદ;
 જાણો છો જિનરાજજી રે, સઘલો ણહ વિવાદ રે. ચન્દ્રાનન૦ ૭
 इत्यादि

ए प्रमाणे तत्कालीन धर्मीओनी दशाहुं वर्णन कर्युं छे.
 लोकोने श्रीयशोविजयजी उपाध्याये ते वखतमां शिखामण
 रूप सख्त चाबखा लगाव्या छे ते प्रमाणे श्रीमद् वाचक
 देवचंद्रजीए सख्त चाबखा लगाव्या नथी. तेमणे तो जे कहुं
 छे ते घणुं मर्यादामां शिखामणरूपे कहुं छे. परंतु लोको
 पर तेनी घणी सारी असर थइ छे अने भविष्यमां थशे.

श्रीमद् कर्मयोगी महात्मा.

આજકાલ જે આત્મજ્ઞાનીઓ દેખાય છે તેમાંનો મોટો
 ભાગ શુષ્ક જ્ઞાનીઓનો બનેલો હોય છે. આત્માનું સમ્યગ્-
 જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યા વિના શુષ્કજ્ઞાનીપણું પ્રાપ્ત થાય છે અને
 તેથી વાચકજ્ઞાની તરીકે ઉપહાસને પાત્ર થાય છે. કોટાબું-
 દીના ભાવના ભાવવાવાળા શેઠની પેઠે બનીને જેઓ કહેવા
 પ્રમાણે વર્તેલા નથી તેઓ પોતે તરી શકતા નથી અને અ-
 ન્યોને તારી શકતા નથી. ક્રિયા વિનાનું શુષ્કજ્ઞાન કંઈ કરી
 શકતું નથી. લૌકિક શાસ્ત્રો પૈકી ભગવદ્ગીતામાં શ્રીકૃષ્ણે
 અર્જુનને કર્મયોગી થવા માટે સારી રીતે ઉપદેશ આપ્યો હતો

કંઈ કરવું નહીં અને બેસી રહેવું. લાંબી લાંબી વાતો કર્યા કરવી. સ્વપરવું શ્રેયઃ થાય એવાં કાર્યો કરવાં નહીં એથી સ્વપરવું કલ્યાણ થતું નથી. વ્યવહારમાં રહીને સ્વાધિકારે યોગ્ય ધર્મપ્રવૃત્તિ કર્યા વિના આત્મજ્ઞાન, ઇંડાની પેટે કાચું રહે છે વા કાચા પારાના જેવું રહે છે. શુભ પ્રવૃત્તિ, સેવા, પરમાર્થ કાર્યો વગેરે કાર્યો કર્યા વિના કોઈને આત્મજ્ઞાનની પક્વતા થઈ નથી અને થશે નથી. વાતો કર્યાથી વડાં થતાં નથી. તેમ શાસ્ત્રોમાંથી આત્મજ્ઞાનનું સ્વરૂપ વાંચ્યું એટલા માત્રથી આત્મજ્ઞાની થવાતું નથી. દેવ, ગુરુ, ધર્મની ભક્તિ કરવાથી અને સ્વાધિકાર પ્રવૃત્તિથી પ્રવૃત્ત થતાં આત્મજ્ઞાન પરિણામ પામ્યું કે નહીં તેનો અનુભવ આવે છે. સેવા કર્યા વિના આત્મજ્ઞાન જે છે તે આત્મામાં પરિણમતું નથી. દેશ સેવા, કુટુંબ સેવા, ગુરુજન સેવા, પ્રભુ ગુરુ ભક્તિ, સમાજ સેવા, જાહેર ઉપદેશ પ્રવૃત્તિ, અનેક ગ્રંથોની રચના, વગેરે શુભ કર્મો કરવાથી અધ્યાત્મશાસ્ત્રોદ્ધાર વાંચેલું આત્મજ્ઞાન ચરેચર આત્મજ્ઞાનરૂપે પરિણામ પામે છે. શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીએ દીક્ષિત થયા બાદ પોતાના ગુરુ શ્રીદીપચંદ મહારાજની મન વાળી કાયાથી સેવા ઉઠાવી હતી. ધર્મવિદ્યા ગુરુ શ્રી જ્ઞાનસાગરજીની પૂર્ણ પ્રેમથી સેવા કરી હતી. તેઓ ગુરુકુલમાંથી છુટા પડ્યા નહોતા, ગુરુકુલવાસમાં રહીને તેમણે પરંપરાસહિત જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું હતું. શાસ્ત્રજ્ઞાતા થતાં પોતાની માનતા પૂજા વધારવા માટે ગુરુથી જૂદા પડ્યા નહોતા. ધર્મવ્યવહારની શુભાચરણાઓનો તિરસ્કાર કર્યો નહોતો. નિશ્ચયજ્ઞાનમાં પરિપૂર્ણ થયા છતાં શુષ્કજ્ઞાની બન્યા નહોતા. પ્રતિમા સ્તવનરૂપભાવપૂજા, તીર્થયાત્રા, વિહાર, પ્રતિક્રમણાદિ શુભ

ધર્મ, ક્રિયાઓનો ત્યાગ કર્યો નહોતો. ગામોગામ ફરીને તથા દેશોદેશ ફરીને ધર્મોપદેશ આપીને તથા ગ્રંથો લખીને કર્મ-યોગીની પદવીને તેમણે શોભાવી છે. સાધુઓ, સાધ્વીઓ, શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓને ધર્મશાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરાવી ધર્મ પ્રવૃત્તિમાં જીવન ગાळી આદર્શ કર્મયોગીનું જીવન પાછલની દુનિયા માટે મૂકી ગયા છે. લગભગ ૭૦-૭૫ વર્ષ સુધી જ્ઞાની કર્મયોગીનું સાધુ જીવન ગાळી તેઓ જૈન ધર્મની પૂર્ણ સેવા કરીને જૈન કોમની અપૂર્વ સેવા બજાવી છે તે તેમના ગ્રંથો રહેશે ત્યાંસુધી જૈનોને ઉપકાર કર્યા કરશે. શ્રીમદ્ જેવા કર્મયોગીઓથી જગત્માં ધર્મની જાહોજલાલી વર્તે છે. શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય, શ્રીમદ્ વિનયવિજયજી ઉપાધ્યાય અને શ્રી દેવચંદ્રજી મહારાજ જેવા જ્ઞાની કર્મયોગીઓએ અઢારમા સૈકાની જાહોજલાલી દીપાવી છે અને હાલ પણ તેમના શાસ્ત્રરૂપ અક્ષર દેહોથી જૈન કોમમાં જાહોજલાલી વર્તી રહી છે અને ભવિષ્યમાં વર્તો.

શ્રીમદ્નો શિષ્ય સમુદાય.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર મહારાજના શિષ્યમૂલ સાધુઓ અને સાધ્વીઓ હતી કે નહીં તેનો હજી સુધી ચોક્કસ નિશ્ચય જણાયો નથી. મહા પ્રખ્યાત પુરુષોની પાછલની સંતતિ તેવા પ્રકારની હોતી નથી. કાંતો દેવતાની પાછલ કોયલા જેવું થાય છે. શ્રીમદ્ હેમચંદ્ર મહારાજની પાછલ તેમની સંતતિ પરંપરા વહી નથી. શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયના શિષ્ય સાધુઓ હતા પણ તેમની પરંપરા વહી નથી. શ્રીમદ્ આનંદ-ઘનજીની પાછલ સાધુ શિષ્યો નહોતા. તેઓની પાસે ઉપદેશ

શ્રવણ કરનારા શ્રાવક શિષ્યો તો થયા હોય છે. શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી પ્રતિ બોધિત શ્રાવક સમુદાય અનેક દેશોમાં હતો તેમના શ્રાવકોએ તેમની ચનાવેલી અધ્યાત્મગીતાને સુવર્ણના અક્ષરે લખાવી હતી. તેમના રાગી શ્રાવકોએ તેમના ગ્રંથોનો સર્વ દેશમાં પ્રચાર કરી દીધો હતો એ તેમની ગુરુભક્તિની ઉત્તમતા હતી. શ્રીમદ્ના શ્રાવકો સિદ્ધાંતોના શ્રોતાઓ હતા અને તેથી તેઓ અનુભવી બન્યા હતા. શ્રીમદ્ દેવચંદ્રના સાચા શિષ્ય થયા હોત તો તેઓ કોઈ ટેકાળે કંઈ પણ લેખ્યા વિના રહ્યા ન હોત. કદાપિ તથા પ્રકારના થયા નહીં હોય. અથવા તેમની દશાએ કોઈ શિષ્ય કરવો તેમને લાયક દેખાયો નહીં હોય इत्यादि અનેક કલ્પનાઓથી ચોક્કસ નિશ્ચય કરી શકાય નહીં.

શ્રીમદ્નું નિર્વાણ અને નિર્વાણસ્થાન પાલીતાણા.

સંવત્ ૧૮૦૪ સુધી તો તેઓ હયાત હતા એવું તેમના ચનાવેલા સિદ્ધાચલના સ્તવન પરથી માલુમ પડે છે. તે વચ્ચે તેઓ લગભગ ૮૪ વર્ષની ઉંમર લગભગના હોવા જોડે પછીથી સ્થિરવાસની આવશ્યકતા જણાઈ હોય એમ અનુમાન થાય છે. સં. ૧૮૦૪ વાદ સિદ્ધાચલ પાલીતાણામાં સ્થિરવાસ કરેલો હોવો જોડે. પાલીતાણામાં સ્થિરવાસ કરીને તીર્થસ્થાનમાં સમાધિમરણ કરવાને એવા મહાપુરુષ ઇચ્છે તેમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી. સિદ્ધાચલ પર્વત પર અનેક મુનિયોએ અનસન કર્યા છે, વૃદ્ધાવસ્થામાં જંવા બલક્ષીણ થાય છે. પાંચે ઇન્દ્રિયોનું જ્ઞાન બઠ ઘટે છે, મનની વિચારશક્તિ ક્ષીણ થતી જાય છે અને વિહાર થઈ શકતો નથી, સુવા-

વસ્થાની પેટે ઉપદેશ આપી શકાતો નથી અને ગ્રન્થ રચના વગેરેની પ્રવૃત્તિ મન્દ પડી જાય છે. શ્રીમદ્ની વૃદ્ધાવસ્થાથી પૂર્વોક્ત સ્થિતિ થાય એ સંભવિત છે. વૃદ્ધાવસ્થામાં છેવટે પરમાત્માનું સ્મરણ અને આત્માના શુદ્ધોપયોગનું સ્મરણજ થઈ શકે છે. શ્રીમદે સિદ્ધક્ષેત્રમાં પરમાત્માનું ધ્યાન ધરવામાં લક્ષ્ય રાખ્યું હતું. તેઓ શરીર, નામ, જાતિ, આદિ સર્વે બાહ્ય પદાર્થોમાં આસક્તિ વિનાના થયા હતા. આત્માના શુદ્ધોપયોગના તારોતારમાં લયલીન રહેતા હતા. અંતે સમાધિ મરણ અભવજીવા ન પાવંતિ ॥ અભવ્યજીવોને મરણકાલે સમાધિ-મરણ પ્રાપ્ત થતું નથી. જેમણે પોણોસો વર્ષ લગભગ આત્મ જ્ઞાનોપયોગ, આત્મધ્યાન, આત્માનું ચિંતવન, મનન, અને આત્મ સમાધિમાં ગાઢ્યાં હોય તેને મરણ વચ્ચે નિવૃત્તિ-દશામાં સમાધિમરણ (પંડિત મરણ) થાય એમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી. શ્રીમદે અનાદિ અનંત જ્ઞાનરૂપ આત્મજીવનમાં મનને લીન કર્યું હતું અને બાહ્ય દૃશ્ય પદાર્થોમાં રાગદ્વેષપરિણામથી મુક્ત થયા હતા. આત્મા અને પરમાત્માના ઉપયોગ વિના તેઓ હૃદયમાં અન્ય કશો વિચાર પ્રગટાવતા નહોતા. કર્મયોગી હતા તેથી મરણ વચ્ચે શારીરિક દુઃખ સહેવામાં જરામાત્ર કાયર બનતા નહોતા. તેઓ ગુરુકુલ વાસસેવી હતા અને તેઓએ અનેક મુનિયોનો આશીર્વાદ લીધો હતો તેથી તેઓને આત્મ-માન મૂલાવે એવી પીડા થતી નહોતી. શ્રીમદ્ બાલ બ્રહ્મચારી હતા તેથી તેમને આત્મ શુદ્ધોપયોગની સમજતામાં શૂન્યતા આવતી નહોતી. શુભ પરિણામ અને અશુભ પરિણામ પણ ઔદયિકભાવજ નિત છે એમ જાણી તેઓ ફક્ત આત્માના શુદ્ધોપયોગમાં રહેતા હતા. તેઓએ મરણકાલની પહેલાં ધાર્મિક પ્રવૃત્તિયોની

घणी मन्दता करी हती. आत्माना शुद्ध परिणाममां रहेतां अने आत्माने भावतां छतां तथा अरिहंतशरण, सिद्धशरण, साधुशरण अने केवळि प्रज्ञप्त धर्मशरण ए शरणने अंतरमां परिणमावी परमेष्ठि महामंत्रनुं ध्यान धरतां छतां बाह्य प्राणोनो त्याग करी तेओ शुभगति भजनारा थया. आत्माना अनुभवमां रहीने शरीरनो संयोग दूर कर्यो. धन्य छे एवा आत्मज्ञानी महापुरुषने धन्य छे, तेमना जीवनने धन्य छे, तेमना शरीरने श्रावकोए विधिपूर्वक अग्नि संस्कार कर्यो. तेमना मरणना समाचारथी आखा भारतमां जैनकोममां घणो खेद प्रगट्यो पण भाविभाव आगळ कोइनुं कंइ चालतुं नथी एम जाणी अंते जैनो तेमना गुणोनुं स्मरण करवा लाग्या अने तेमनी पाछळ तेमना चिरंजीव अक्षर देहरूप ग्रन्थोनुं अवलंबन छेवा लाग्या. संसारमां धर्मज शरणभूत छे. पोतानी साथे दुनियानी कोइ वस्तु आवती नथी. मोहथी जीवो आत्म-मान भूलीने अंते जन्म हारी जाय छे. श्रीमद् श्वेत वस्त्र-धारी हता. ज्ञान वैराग्य भावना भाववामां एक्का हता. खंडन, मंडन, वादविवाद, विकथा वगैरे जेथी आत्म कल्याण वा संघ कल्याण न थाय तेनाथी दूर रहेता हता. तपश्चर्या आदिथी श्रीमदे आत्मज्ञाननी परिपक्वता करी हती तेथी तेमनुं समाधिमरण थयुं हतुं. तेओ कोइनी कदापि निन्दा करना नहोता. कोइना अवर्णवाद बोलता नहोता. तेमने स्वगच्छ वा परगच्छ संबंधी मध्यस्थ दशा हती. तेमणे साधु दशातुं अनुभव गम्य वर्णन कर्युं छे तेमांथी केटलाक उद्गारो नीचे प्रमाणे आपवामां आवे छे—

जगत्मे सदा सुखी मुनिराज परविभाव परिणति के त्यागी,

जोगे आत्म स्वभाव निजगुण अनुभव के उपयोगी.

जोगी ध्यान जहाज ॥

निर्भय निर्मल चित्त निराकुल, विलगे ध्यान अभ्यास
देहादिक ममता सवि वारी, विचरे सदा उदास ॥ अं ॥

भावे साधन जे एक चित्तथी रे, भाव साधन निजभाव
भावसिद्ध सामग्री हेतु ते रे, निस्संगी मुनिभाव ॥ साधक ॥

हेय त्यागथी ग्रहण स्वधर्मनो रे, करे भोगवे साध्य.
स्वस्वभावरसिया ते अनुभवे रे, निजसुख अव्याबाध ॥ साधक ॥

निःस्पृह निर्भय निर्मम निर्मल रे, करता निज साम्राज
देवचन्द्र आणाये विचरता रे, नमिये ते मुनिराज. ॥ साधक ॥

हवे वाचको श्रीमद् देवचन्द्र महाराजना शरीरने देखी शके
तेम नथी परंतु हाल तो तेमना आत्माना प्रतिबिम्बरूप तेमना
सद्विचारोनां दर्शन स्पर्शन करी शके तेमछे. तेमनी संगतमां रहेला
मनुष्योने धन्य छे. तेवा अध्यात्मज्ञानी वैरागी गीतार्थनो
एक घडीनो वा अर्ध घडीनो समागम खरेखर कोटि अप-
राधोनों नाश करी शके छे. पुस्तको करतां संत महात्मानो
प्रत्यक्ष समागम खरेखर अनंतगुण लाभकारी छे. एवा ज्ञानी
साधुओने तेमना जीवनकालमां पूर्वभवना संस्कारी अल्प
मनुष्यो ओळखी शके छे. कारण के ते समयना केटलाक
दुर्जनो तेमना समागममां आवनाराओने दोष दृष्टिथी विपर्यय
दशावाळा करी मूके छे. हवे तो तेमना अभावे तेमनां
पुस्तको तेमना आत्मानी ज्ञान वैराग्य सुगंधिथी वाचकोने
लाभ आपे छे.

श्रीमद् देवचंद्रजीनो महाविदेह क्षेत्रमां केवली तरीके अवतार.

श्रीमद् अव्यात्मज्ञानी, आत्मशुद्धोपयोगी "देवचन्द्रजी महाराज हालमां महाविदेह क्षेत्रमां केवली तरीके विचरे छे एम अनेक मनुष्योना मुखे किंवदन्ती तरीके श्रवण कर्हु छे. सांभळवा प्रमाणे श्रीमद्ना रागी अव्यात्मज्ञानी श्रावके पाटणमां महान् तप कर्हु हतुं. ते तपना प्रभावे भुवनपति देवे तेमने साक्षात् दर्शन आप्युं ते वखते ते श्रावके भुवनपति देवने श्रीमद् कइ गतिमां गया एवुं प्रश्न कर्हु तेना उत्तरमां देवे कहुं के श्रीदेवचंद्रजी महाविदेह क्षेत्रमां जन्म्या छे अने हाल केवलज्ञानी तरीके विचरे छे अने अनेक भव्य जीवोने देशना देइ तारे छे. अमदावादमां सारंगपुर तळीयानी पोळमां आत्मज्ञानी ध्यानी परम वैरागी श्री मणिचंद्रजी नामना यति-साधु हता. तेमणे आत्मरामेरे मुनिरमे वगेरे अपूर्व वैराग्यमय सङ्ग्राओ, पद रच्यां छे तेओ महातपस्वी ध्यानी हता. तेमना तप प्रभावे तेमनी पासे धरणेन्द्रे साक्षात् दर्शन दीवुं अने मणिचंद्रजीने शाता पुच्छी मणिचंद्रजीने कोढ़, रक्तपीतनो महाभयंकर रोग हतो, ते दर्दथी पीडाता हता. देवे मणिचंद्रजीने वरदान मागवानुं कहुं परंतु श्रीमणिचंद्रजीए कइ माग्युं नही. तेमनो रोग टाळवा विनंति करी पण तेमणे ना कहुं अने कहुं के ते रोग भोगव्या विना छुटको नथी, कर्या कर्म उदयमां आवे छे, तेवुं लहेणुं रोग भोगवीने आपवुं जोइए. प्रारब्धकर्म तो तीर्थकर भगवान्ने पण भोगवुं पडे छे तो मारे पण भोगवुं जोइए के जेथी परभवमां कर्मनुं लेणुंद्रेणुं रहे नहीं. श्रीमणि

चंद्रजीए धरेणेन्द्रदेवने श्रीमद् देवचंद्रजीनी गति विषे पुच्छुं
 त्यारे धरेणेन्द्रे कहुं के श्रीमान् देवचंद्रजी हालमां विदेहक्षे-
 त्रमां केवली तरीके विचरे छे. श्रीमद् आनन्दघननी गति
 विषे पुच्छुं त्यारे कहुं के तेओ एकावतारी छे एम श्रीमद्
 यशोविजयजी उपाध्याय संबंधी पुच्छुं हतुं, तेनो उत्तर एका-
 वतारी तरीके आप्यो हतो. एक वृद्ध श्रोता श्रावके अमने
 ए प्रमाणे किंवदन्ती परंपराथी चालती आवेली कही हती.
 आ प्रमाणे किंवदन्तीओ अत्र जणावी छे. कलकत्तामां रहे-
 नार अध्यात्मज्ञानी सुश्रावक हीरजीभाइए पण उपरना भाव
 वाळी एक किंवदन्ती कही हती पण तेनो विस्तार थाय
 तेथी अत्र लखी नथी.

श्रीमदना चमत्कारो.

श्रीमद् देवचंद्रजीना चमत्कार संबंधी अनेक किंवदन्तीओ
 सांभळवामां आवे छे. काशीवाळा मंडलाचार्य श्रीबालचन्द्र-
 स्वरि महाविद्वान थइ गया छे तेमना समयमां तेमनी साथे
 विचरनार ऐंशी वर्षना एक वृद्ध यतिजी अमने संसारीपणामां
 विजापुर तालुके आजोल गाममां मळ्या हता तेमणे अनेक
 वातो करी हती. ते कहेता के मारा गुरु नेवुं वर्षना हता
 ते वखते में बाल्यावस्थामां श्रीमद् देवचंद्र संबंधी वातो
 सांभळी हती. सं. १९५२ नी सालमां अमारुं बे वर्ष सुधी
 आजोलमां धार्मिक अभ्यास कराववा माटे संघना आग्रहथी
 रहेवानुं थयुं हतुं ते प्रसंगे श्रीमदनी चोवीशी वगेरे कंठाग्र
 करी हती. वृद्ध यतिजी वगेरेए आजसुधी कहेली किंवदन्ती-
 ओ नीचे प्रमाणे लखवामां आवे छे. श्रीमदे ज्यारे दीक्षा

લીધી હતી ત્યારે તે બાલ્યાવસ્થામાં હતા. તે એક - વચ્ચે કાઠસગમાં હતા ત્યારે એક મયંકર સર્પ આવ્યો અને શ્રીમદ્ ના શરીરપર ચઢવા લાગ્યો. શરીર પર ચઢીને તે શ્રીમદ્ના ચોળામાં બેઠો. તે વચ્ચે આજુબાજુના સાધુઓ ગભરાવવા લાગ્યા તો પળ શ્રીમદ્ જરામાત્ર ચલાયમાન થયા નહીં, શ્રીમદે કાઠસગ પાંચે ત્યારે તે સર્પ પુત્કાર કરતો ચોળામાંથી ઉતર્યો અને સામો બેઠો. શ્રીમદે તેને સમતા માવનાં વચનો કહ્યાં તે તેણે મસ્તક ઢોલવીને સાંભળ્યાં. આવી સ્થિતિને દેખીને બીજા સાધુઓ ચરા હૃદયથી શ્રીમદ્ના ધૈર્યની પ્રસંશા કરવા લાગ્યા અને કહેવા લાગ્યા કે શ્રીમદ્માં આત્માની નિર્ભયદશા પ્રગટ થઈ છે. તેઓ બાલ્યાવસ્થામાં એક દિવસમાં બસે શ્લોકો મુખે કરતા હતા અને તે વિસરી જતા નહોતા.

ધરણેન્દ્રનું વ્યાખ્યાન સાંભળવા માટે બ્રાહ્મણના રૂપે આવાગમન.

શ્રીમદ્ મારવાડમાં મોટાકોટ મરોટમાં ચોમાસું રહેલા હતા તેમની દેશના આત્મસ્વરૂપની હતી. દરરોજ વ્યાખ્યાનમાં સર્વ દર્શનના લોકો આવતા હતા અને આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરતા હતા. તેમના વ્યાખ્યાનમાં એક વૃદ્ધ બ્રાહ્મણ જેવો મનુષ્ય આવતો હતો તેની કોઈને ચાલ પડતી નહોતી. શ્રીમદ્ મહોપાધ્યાય યશોવિજયજી કૃત જ્ઞાનસારનું દરરોજ વ્યાખ્યાન કરવામાં આવતું હતું. શ્રીદેવચંદ્રજી મહારાજ તેનું અનુભવ પૂર્વક ડાહ્યા ઉતરીને વ્યાખ્યાન કરતા હતા. તેથી શ્રોતાઓના આત્માઓમાં જ્ઞાનરસ છલકાઈ જતો હતો. પેલો વૃદ્ધ બ્રાહ્મણ પળ આનંદથી ઉલ્લસિત થઈ જતો હતો. તે બોલતો નહોતો

तेमज व्याख्यान पूर्ण थया बाद क्यां जतो हतो तेनी कोइने समजण पडती नहोती, एक वखते रात्रीए ते ब्राह्मण उपाश्रयमां आव्यो अने श्रीमद्ने वन्दना करी बेठो ते वखते अन्य साधुओ पण जागता हता. वृद्ध ब्राह्मणे जणाव्युं के हुं धरेणेन्द्र छुं. तमारी आत्मस्वरूपनी देशना में चार मास सुधी सांभळी. आ वखते भरतक्षेत्रमां तीर्थकरनी पेठे आत्मस्वरूप व्याख्या करो छो तेथी हुं घणो प्रसन्न थयो छुं. धरेणेन्द्रे श्रीमद्ने कंड मागवानुं कहुं तयारे श्रीमदे कहुं के अनंत दुःखनो नाश करनार अने अनंत सुखने प्रगटावनार आत्माना शुद्धोपयोग विना मारे अन्य कोइ वस्तुनी चाहना रही नथी. धरेणेन्द्रे आहुं सांभळीने तेमने धन्यवाद आप्यो. धरेणेन्द्रे सर्व साधुओने पोतानी प्रतीत थवा माटे एकदम उत्तर वैक्रिय शरीर प्रगट करी देखाड्युं तेथी सर्वेनी आंखो अंजाइ गइ अने उपाश्रयमां अजवाळुं अजवाळुं थइ गयुं. आयी साधुओने श्रीमद् देवचंद्र महापुरुष छे अने तेमनां वचन आराध्य छे एवो निश्चय थयो. महात्माओ देवताओने आराधता नथी तो पण देवताओ तेमनी पासे आवे छे. अध्यात्म ज्ञानी महात्माओमां अनेक प्रकारनी लब्धिओ प्रकटे छे तेमां कंड आश्चर्य नथी.

सिंह शांत थइ पगे लाग्यो.

श्रीमद् एक वखत पंजाब तरफ विहार करता हता. पर्वतनी पासे थइ जवानो रस्तो हतो, पर्वतनी नीचे एक सिंह बेठेलो हतो. घणी वखत त्यां थइ जनार मनुष्योने ते खाइ जतो हतो, श्रीमद् त्यां विहार करवा लाग्या. तेमने केटलाक लोकोए वार्या तो पण तेओ पाछा वळ्या नहीं,

अने कहेवा लाग्या के मारे सर्व जीवोनी साथे मैत्री भाव थयो छे माटे भय नथी, तेओ ज्यां सिंह बेठो त्यां थइ जवा लाग्या. आ वखते साथे आवो प्रसंग देखी गृहस्थो पण आंव्या हता. पेला सिंह पासे श्रीमान् आवी प्होंच्या. श्रीमद्ने देखी सिंह बराडा पाडी उठ्यो अने श्रीमद्नी पासे आव्यो अने तेमना पगे पडी सामो उभो रह्यो. श्रीमदे तेने शांत कर्यो पछी ते चाल्यो गयो. पाछळ आवनारा गृहस्थो तो आवुं देखी आश्चर्य पांम्या अहिंसायां प्रतिष्ठायां वैरत्यागः आ महान् सूत्र वचन खरुं पड्युं.

जामनगरमां जैन देरासरनां ताळां तोड्यां.

एक वखत जामनगरमां मुसल्मानोनुं साम्राज्य वधी गयुं हतुं. एक जैन देरासर हतुं तेनी मूर्तियोने भोंयरामां संताडवामां आवी हती, मुसल्मानोए जबराइथी तेनो कबजो छेइ मस्जीद तरीके तेनो उपयोग कर्यो हतो. केटलाक वर्ष सुधी जैनोए आ बाबत सहन करी लीधी पण पाछुं तेमनुं जोर ओछुं थतां अने हिन्दु राज्यनुं जोर वधतां जैनोए राजां आगळ फरियाद करी, पण जैनोनुं कंइ वळ्युं नहीं. बाह्यथी अने अंतरथी ते जैन देरासर हतुं एम त्यांनी अद्वार वर्ण कबुल करती हती पण चमत्कार विना नमस्कार थाय नहीं एवी स्थिति थइ पडी. एवामां श्रीमद् देवचन्द्रजी महाराज विहार करता करता त्यां आवी प्होंच्या. तेमणे राजानी समक्ष जैन देरासर सिद्ध करवा प्रयत्न कर्यो अने मुसल्मानोए मस्जीद सिद्ध करवा प्रयत्न कर्यो छेवटे राजाए एवो ठराव कर्यो के देरासरने ताळां लगाववामां आवे अने जे पोतानां

પ્રધુના નોમે પ્રાર્થના કરી ઉંઘાડે અને ઉંઘાડે તેને તેનો કન-
 બજો સોંપવામાં આવશે, આ પ્રમાણે ઠરાવ કરીને ફકીરોને પહેલી
 તક આપી, ફકીરોણુ યુદાના નામે કુરાન વાંચી પ્રાર્થના કરી,
 પળ મૂલ જૈન દેરાસર હતું તેથી તાઠાં તૂટ્યાં નહીં. પછીથી
 શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીનો વારો આવ્યો તેમણે જિનેન્દ્ર પરમાત્માની
 સ્તુતિ કરીકે તઢાક દેડને તાઠાં તૂટીને હેઠાં પઢ્યાં પશ્ચાત્
 વૃદ્ધ શ્રાવકોણુ રાજાને ભોંયરું જે ગુપ્ત હતું તે દેરવાડયું અને
 તેના દ્વારનાં તાઠાં પળ જિનેન્દ્ર પરમાત્માની સ્તુતિથી તૂટી
 ગયાં અને તેમાંથી ઘણી મૂર્તિયો નીકળી તે પાછી વિધિપૂર્વક
 દેરાસરમાં સ્થાપન કરવામાં આવી. શ્રીમદ્ના ચમત્કારો દેહીને
 જામનગરનો રાજા અને પ્રજા ખુશ થઈ ગઈ અને જૈન ધર્મની
 પ્રસંશા સર્વત્ર પ્રસરી. શ્રી કૃપાચંદ્રસૂરિજી વગેરે સાધુઓ અને વૃદ્ધ
 શ્રાવકોના મુખથી આવી વાત સાંભળી હતી તે અત્ર લખી છે
 જ્ઞાનીધ્યાની મહાત્માઓ સ્વયં ચમત્કાર રૂપ છે. આત્માની
 અનંત શક્તિ છે. આત્માની જેઓ ઉપાસના કરે છે તેઓ
 પરમાત્માની પેઠે શક્તિઓ ફોરવી બતાવે છે ॥ અહો અનન્ત-
 વીર્યોઽયમાત્માવિશ્વપ્રકાશકઃ ત્રિલોક્યંચાલયત્યેવ ધ્યાન-
 શક્તિપ્રભાવતઃ ॥ (જ્ઞાનાર્ણવ) અનંત વીર્યરૂપ આત્મા છે
 અને વિશ્વનો પ્રકાશક છે. તે ધ્યાનશક્તિ પ્રમાણે ત્રણ લોકને
 ચલાવવા શક્તિમાન છે.

સિદ્ધાચલપર કાગડા આવતા બંધ કર્યા.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી ઘણી વખત સર્વ તીર્થ શિરોમણિ સિ-
 દ્ધાચલ તીર્થની યાત્રા કરવા જતા હતા. સિદ્ધાચલમાં તેમણે
 વિહરમાન વિશી રચી હતી. તેમણે સિદ્ધાચલની અનેક માર્ગો

મેંત્રી હતી. ઋષભજિર્ણદર્શુ પ્રીતઢી. ઇ સ્તવન તેમણે કિંવદન્તી પ્રમાણે સિદ્ધાચલ આદીશ્વર મગવાન્ આગલ રચ્યું હતું. શ્રી દીપચંદ્રજી મહારાજની સાથે ઘણી યાત્રાઓ કરી હતી. દુઃષમ-કાલના યોગે સિદ્ધાચલતીર્થપર કાગડાઓ આવવા લાગ્યા. જેઓ મહાપ્રભાવક હતા તેઓ વારંવાર શાંતિસ્નાત્ર મળાવીને કાગ-ડાઓનું આવાગમન બંધ કરતા હતા. સૈકે સૈકે કોઈ પ્રમા-વક મહાત્મા જૈન કોમમાં પ્રગટી નીકળે છે અને જૈન ધર્મનો પ્રમાવના કરે છે. શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજીના કાલમાં સિદ્ધા-ચલપર કાગડાઓ આવવા લાગ્યા હતા. તેથી જૈન કોમમાં અને અન્ય કોમમાં અનીષ્ટનો ભય લાગ્યો. રાજ્ય બદલવાનો પ્રસંગ આવવાનો હોય છે, વા દુષ્કાલ પડવાનો હોય છે ત્યારે તથા મહારોગ ફાટી નીકળવાનો હોય છે ત્યારે તથા ધર્મ-રાજ્યની પડતી થવાનો પ્રસંગ આવે છે ત્યારે સિદ્ધાચલતીર્થપર કાગડાઓ આવે છે. જે ભાવીભાવ બનવાનો હોય તેનાં નિ-મિત્તં ચિન્હો પ્રગટ્યા કરે છે. જે કાલે જે બનવાનું હોય છે તે બન્યા કરે છે. અનિષ્ટ નિમિત્તોથી અનિષ્ટ થાય છે. સં. ૧૯૭૫ ના માહ માસમાં વિજાપુર પાસે વરસોડા ગામના જૈન દેરાસર પર વિજ્ઞાની પડી અને પ્રતિમા પર પળ વિજ્ઞાની પડી તેથી એક માસમાં ત્યાંના ઠાકોર રાઓલશ્રી સુરજમલ્લજી મૃત્યુ પામ્યા. આવા અનિષ્ટસૂચક ચિન્હોથી લોકો ભય પામે છે. નિમિત્તશાસ્ત્ર સત્ય પડે છે. જૈન કોમમાં સિદ્ધાચલપર કાગ-ડાઓના આવાગમનના ઉત્પાદથી સંઘમાં ક્લેશ, મેદ, જૈનોની હાનિ, આગેવાનોની પડતી વગેરે શંકાઓ થવા લાગી. શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજ સુરતના કચરા કીકાકાના સંઘમાં સં. ૩૮૦૪ માં સિદ્ધાચલ આવ્યા. પ્રસંગ પામીને જૈન સંઘની

વિનંતિથી તેમણે સિદ્ધાચલ પર્વતપર આદીશ્વર અગવાનની હંકમાં શાંતિસ્નાત્ર મળાવ્યું અને પર્વતની ચારે તરફ શાંતિ જલની ધારા દેવરાંવી તેથી કાગડાઓ આવતા બંધ થયા. તેથી જૈન કોમમાં આનંદ શાંતિ પ્રસરી અને અનીષ્ટ ઉપદ્રવનો નાશ થયો. શ્રીમદ્ યશોવિજયજીએ તથા જ્ઞાનવિમલસૂરિએ પ્રસંગોપાત્ત અનેક ચમત્કારો બતાવ્યા છે. પ્રસંગ વિના અમુક મહાત્મામાં અમુક શક્તિ છે તે માલુમ પડતી નથી. મહાત્માઓ કંઈ જાદુગરની પેઠે વાદીની પેઠે खेल કરી બતાવતા નથી તેમના આત્મામાં જે કંઈ સિદ્ધિયો ઉત્પન્ન થાય છે તેની તેઓને પણ માલુમ પડતી નથી પરંતુ પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે તેઓ પણ જાણી શકે છે.

તેમણે મારવાડમાં સંઘ જમણ પ્રસંગે ગૌતમ સ્વામિના ધ્યાનથી એક હજાર શ્રાવકો જમે તેટલા જમણમાં આઠ હજાર શ્રાવકોને જમાડવાની મંત્રશક્તિ વાપરી હતી. તેમણે સિદ્ધાંતોનો તીક્ષ્ણ ઉપયોગ હતો. અનેક પ્રકારની અવધાન શક્તિઓ તેમનામાં खીલી હતી પરંતુ તેઓ તે કોઈની આગળ પ્રસંગ વિના જણાવતા નહોતા. હાલની પેઠે તે પ્રસંગે મહાત્માઓ અવધાનોના खेलો કરતા નહોતા. જૈનોમાં વાહિન્દુઓમાં જેટલી અવધાન શક્તિ खીલે છે તેટલી પાશ્ચાત્ય લોકોમાં खીલતી નથી. તેઓ જ્યાં ચોમાસું કરતા અગર પ્રધારતા ત્યાં લોકોમાં શાંતિ પ્રસરતી હતી તેમનામાં વચન-સિદ્ધિ પ્રગટી હતી. તેઓ વૈરી મનુષ્યોના વૈરનો સહજમાં ઉપદેશ આપી નાશ કરતા હતા. મચ્છોના ચંડનમંડનમાં તેઓ પડતા નહોતા. તેથી સર્વ મચ્છલાળાઓને તેઓ પ્રિય થઈ

પડ્યા હતા. શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય અને શ્રીમદ્ આનંદધનજી મહારાજની આધ્યાત્મિક વિચાર શ્રેણિનું તેમણે અનુકરણ કરી તેઓ વસ્તુતઃ બન્નેના આત્મિક અનુયાયી બન્યા હતા તેથી જૈન કોમમાં તેઓ તત્ત્વજ્ઞાનનો પ્રચાર કરવાને શક્તિ માન થયા હતા. તેમના પૂર્વભવના ધાર્મિક સંસ્કારો ઘણા તીવ્ર હોવા જોડા. પૂર્વભવના સંસ્કાર વિના શ્રુતધર્મ અને ચારિત્ર ધર્મપર રંગ લાગતો નથી, તેમજ અધ્યાત્મજ્ઞાન પર રંગ લાગવો પૂતો અત્યંત દુર્લભ વાત છે. તેઓને સર્વની પ્રાપ્તિ થઈ માટે તેમના આત્માને નમસ્કાર થાઓ.

શ્રીમદ્ દેવચન્દ્ર મહારાજના રચિત ગ્રન્થોનો સાર.

શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજી ઉપાધ્યાયે આગમોમાંથી સારમાંસાર તત્ત્વ કે જે દ્રવ્યાનુયોગ કહેવાય છે તેનો સાર ભાગ રેખેચીને ગ્રન્થોની રચના કરી છે. દ્રવ્યાનુયોગજ્ઞાન, અધ્યાત્મજ્ઞાન, શાન્ત રસ અને વૈરાગ્યરસ તો તેઓના ગ્રન્થોમાંથી જ્યાં ત્યાં નીતર્યા કરે છે. તેમના ગ્રન્થોરૂપી સરોવરો સ્વરેસ્વર તત્ત્વજ્ઞાનથી છલકાઈ જાય છે તેમના બનાવેલા ગ્રન્થો પૈકી આગમસાર, નય-ચક્ર અને વિચારસાર એ ત્રણ ગ્રન્થો તો સ્વાસ તત્ત્વજ્ઞાનથી ભરેલા છે. એ ત્રણ ગ્રન્થોનો ગુરુગમ પૂર્વક અભ્યાસ કરવાથી સર્વ આગમોમાં પ્રવેશ થાય છે અને સર્વ આગમોનો સાર પામી શકાય છે. અનંતજ્ઞાનસાગરનો પાર નથી પરંતુ તેમાં પ્રવેશ થવા માટે એ ત્રણ ગ્રન્થો ઘણા ઉપયોગી છે. પ્રશ્નોત્તર નામનો તેમનો ગ્રન્થ સ્વરેસ્વર અનુભવજ્ઞાનથી ભરપૂર છે તેથી મનનીય છે. અનેક જૈનશાસ્ત્રો વાંચ્યા બાદ પ્રશ્નોત્તર ગ્રન્થમાં કરેલા પ્રશ્નોના ઉત્તરાર્થનો અનુભવ થઈ શકે તેમ છે. શ્રીમદ્ના ગચ્છોની

ક્રિયા બાંધતની તકારો સંબંધી પ્રશ્ન કે ઉત્તર નથી તેથી સર્વે ગચ્છના જૈનો માટે પ્રશ્નોત્તર ગ્રંથની ઉપયોગિતા એક સરસી રીતે સિદ્ધ ઠરે છે. વાંચકો જો સ્થિર ચિત્તથી પ્રશ્નોત્તર ગ્રંથનો અભ્યાસ કરશે તો તેઓ તત્ત્વજ્ઞાનમાં ડુંડા ઉતરી શકશે. અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં ડુંડા ઉતરવા માટે શ્રી જ્ઞાનસાર ગ્રંથ પર લખેલી જ્ઞાનમંજરી ટીકા અપૂર્વ છે. આત્મજ્ઞાન સંબંધી જૈનોમાં ભગવદ્ગીતાથી પળ કોઈ મહાન્ સત્યથી ભરેલો ગ્રંથ હોય તો જ્ઞાનસાર ગ્રંથ છે તેના પર શ્રીમદે ટીકા રચીને પોતાના અધ્યાત્મજ્ઞાન સંબંધી વિચારોને જીવતા મૂકી ગયા છે. અર્વાચીનકાલમાં જ્ઞાનસારની મહત્તા, ઉપયોગિતા સર્વે પ્રચાર પામી છે. જૈનોના સર્વે ફીરકાઓમાં જ્ઞાનસાર ગ્રંથ વંચાય છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓનું જ્ઞાનસારગ્રંથ સ્વરેસર આનન્દમય હૃદય છે તેના પર ટીકા રચીને શ્રીમદે જ્ઞાનસારની મહત્તામાં વૃદ્ધિનો પ્રકાશ પાડ્યો છે. શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાય શિરોમણિ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયના છેલ્લામાં છેલ્લો અધ્યાત્મ જીવનરસનો ફરો જેમાં વહ્યો છે તે ગ્રંથ સ્વરેસર જ્ઞાનસાર છે અને શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજી મહારાજની છેલ્લી જાંદગીનો અધ્યાત્મ જ્ઞાનરસનો જીવતો ફરો જેમાં વહ્યો છે તે ટીકા સ્વરેસર જ્ઞાનસાર પરની જ્ઞાનમંજરી ટીકા છે. પછી તેમાં અધ્યાત્માનન્દરસ મીઠાશ સંબંધી શું પુછ્યું. સર્વે ફીરકાના જૈનો એકી અવાજે જ્ઞાનસાર અને જ્ઞાનમંજરીની સુગંધી માટે માથું ઘુણાવી પ્રશંસા કરી નાચે કુદે છે. સંસ્કૃત ભાષામાં જ્ઞાનમંજરી ટીકા છે તેમાં શબ્દ પાંડિત્ય કરતાં ભાવ ઘણો ભરેલો છે તે વાચકોને સહેજે સમજાશે. શ્રીમદ્ની રચિત ચોવીશીમાં જ્ઞાન અને ભક્તિનો રસ છલકાઈ જાય છે.

તેમનાં સ્તવનોને દરેક ગચ્છવાળા મુખે કરે છે અને પ્રધુની પ્રતિમા આગળ ગાય છે. વીશમી સદીમાં ગચ્છકદાગ્રહોનું મમત્વ ધીમે ધીમે વિલય થતું જાય છે અને જે કોઈ ગચ્છની મારામારી કરે છે તેના તરફ જૈનો દયાની લાગણીથી દેખે છે. દેવચન્દ્ર ચોવીશીનો જૈનો અભ્યાસ કરે છે. તેમના સર્વ ગ્રંથોનો અભ્યાસ કરનાર કોઈ પણ મનુષ્ય પક્ષો જૈન બની શકે છે અને તે ગાઢરીયા પ્રવાહમાંથી મુક્ત થઈ જ્ઞાનપ્રવાહ તરફ વળે છે. તેમના ગ્રંથોમાં ષટ્દ્રવ્ય, નવતત્ત્વ, કર્મવ્યાખ્યા, સાતનય, સપ્તમંગી, અનેકપક્ષ, આગમ વ્યાખ્યાન, આત્મતત્ત્વ, સ્વરૂપ, વગેરે સર્વ વાચતોનું વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. એકંદર રીતે કહીએ તો તેમના ગ્રંથોમાં જ્ઞાનયોગ, કર્મયોગ, ભક્તિયોગ, ઉપાસનાયોગ, વગેરે સર્વ યોગોનું સ્વરૂપ આવ્યું છે અને તેથી તેમના ગ્રંથો સ્વચ્છવાચકોપર સારી અસર કર્યા વિના રહેતા નથી. તેઓ સનાતન જૈન માર્ગોપાસક હતા. તેમના ગ્રંથો એકંદર રીતિએ આગમો, પ્રકરણો અને પૂર્વાચાર્યોના ગ્રંથોને અનુસરીને રચાયેલા છે તેથી તેઓ પૂર્વ પરંપરાના માર્ગે ગતિ કરીને જૈનધર્મ પ્રવર્તક હતા. તેમણે જિનેશ્વર પ્રતિમાને પુષ્પ ચઢાવવાના પાઠોને આગમના આધારે દર્શાવ્યા છે તેમાં સ્ત્રી પણ છે કે તેમણે મગજની સમતોલતા સ્થાપિત નથી. તેમના શબ્દોમાં મધુરતા, સ્નેહતા અને આકર્ષતા છે તેમણે પોતાના ગ્રંથોમાં અસમ્યક્ શબ્દો વગેરેથી કઠોરતા આવડા દીધી નથી. તેમના હૃદયમાં શું ચારિત્ર હતું તે તેમના ગ્રંથો વતારી આપે છે. તેમણે ગ્રંથો રચવામાં પાંડિત્યનું અમિમાન દેખાય એવો એક શબ્દ વાપર્યો નથી. લોકોને જૈન ધર્મના તત્ત્વોને કેમ સરલ રીતે બોધ થાય એજ દૃષ્ટિ, ધ્યાનમાં

રાંખીને ગ્રંથો લખ્યા છે તેથી તેમાં તેમણે શબ્દલાલિત્ય પાંડિત્ય કે પ્રૌઢતા તરફ લક્ષ્ય જ દીધું નથી. જૈનધર્મનું તત્ત્વજ્ઞાન શું છે તેની દિશા દેખવી હોય વા તેની જ્ઞાંત્રી કરવી હોય તો તેમના ગ્રંથોનો ગુરુગમ પૂર્વક અભ્યાસ કરવાની જરૂર છે. તેમના બનાવેલા વિચારસાર ગ્રંથમાં આગમોમાં આવેલી સર્વ બાબતોને અનુક્રમે ગોઠવી વર્ણવી છે તેથી તે કર્મગ્રંથ વગેરેમાં આવેલા વિષયો ઉપરાંત ઘણા વિષયોથી ભરપૂર છે. પાકેલી કેરીનો કોઈ રસ કાઢી છે તેવી રીતે તેમણે. જૈન-શાસ્ત્રોમાંથી રસ કાઢીને આગમસાર, નયચક્ર, વિચારસાર વગેરે ગ્રંથો રચ્યા છે. પહેલા ભાગમાં અને દ્વિતીય ભાગમાં આવેલા ગ્રંથોને વાચકો જો સાદ્યંત વાંચી જશે તો પછી અમારું લખવું વ્યાજબી છે એમ ગુણાનુરાગી સજ્જનોને બરાબર સમજાશે. જૈનધર્મ તત્ત્વજ્ઞાનથી ભરેલા તેમના ગ્રંથોની જેટલી પ્રશંસા કરીએ તેટલી ન્યૂન છે. તેમાં એકંદર રીતે જૈનશાસ્ત્રોનો પ્રાયઃ ઘણો સાર આવી ગયો છે.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીની સંસ્કૃત ભાષા તથા ગુર્જર ભાષાની વિદ્વત્તા.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજે સંસ્કૃત ભાષામાં અને ગુર્જર ભાષામાં જે જે ગ્રંથો લખ્યા છે તેથી તેમની ભાષા વિદ્વત્તા કેવા પ્રકારની હતી તેનો વાચકોને-વિદ્વાનોને સહેજે ધ્યાન આવી શકે તેમ છે. બાલ્યજીવોને સમજાવવા માટે તેમણે સંસ્કૃત ભાષામાં બહુ સરલતાએ લખાણ કર્યું છે. જેમ બને તેમ ભાષાની ક્ષિપ્રતા, પ્રૌઢતા દુરવગાહતા થવા દીધી નથી. દ્રવ્યાનુયોગના વિષયમાં સામાન્ય સંસ્કૃત ભાષા જાણનારાઓ

પણ રસ લેઈ શકે તેવો પ્રયત્ન કરેલો દેખાય છે. દ્રવ્યાનુ-
યોગના ગ્રંથો રચવામાં પૂર્વાચાર્યોં પણ ક્લિષ્ટતા વાપરી નથી
તેથી તેઓના ગ્રંથોમાં બાળ જીવોને પણ સહેજે પ્રવેશ થઈ
શકે છે તેથી તેમણે દ્રવ્યાનુયોગના ગ્રંથોમાં તેઓની શૈલીનું
અનુકરણ કર્યું છે. જ્ઞાનમંજરી ટીકા વિચારસાર ટીકાદિથી
તેમણે સંસ્કૃત ભાષામાં ગ્રંથો રચવા માટે શુભે યથા શક્તિ
યત્નનીયની પ્રવૃત્તિ કરી જૈનકોમ્પની ભારે સેવા ઉઠાવી છે,
અને સંસ્કૃત સાહિત્યની વૃદ્ધિ કરી છે. અઢારમા સૈકામાં
થપુલ વાચક શિરોમણિ ગીતાર્થ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય તથા
શ્રીમાન્ વિનય વિજયજી ઉપાધ્યાય, શ્રીમાન્ માનવિજયજી
ઉપાધ્યાય, વગેરે સંસ્કૃત ભાષાના મહાન્ પંડિતોનું અનુકરણ
કરીને તેમણે યથાશક્તિ પ્રવૃત્તિ કરી છે. કેટલાક આધુનિક
સંસ્કૃત ભાષાજ્ઞાનુનિવરોનો એવો મત છે કે શ્રીમદ્ દેવચ-
ન્દ્રજી સંસ્કૃત ભાષાના પ્રૌઢ વિદ્વાન્ નહોતા. અમો તેમના
વિચારોમાં સુધારો છૂટો મૂકીએ છીએ કે-શ્રીમદે દ્રવ્યાનુ-
યોગના ગહન વિષયોને સાદી સંસ્કૃત ભાષામાં બાલજીવોને
સમજાવવા પર ધ્યાન લક્ષ્ય દીધું છે તેથી તેઓ પ્રૌઢ
સંસ્કૃત ભાષા વાપરી નથી, તેમજ ભાષાદ્વારા વિદ્વત્તા દેખાડવા
તરફ તેમનું બિલકુલ લક્ષ્ય નહોતું. આત્મજ્ઞાનિમહાત્માઓ
ભાષાને શણગાર સજાવવા તરફ લક્ષ્ય દેતા નથી, તેઓ તો
ભાષા દ્વારા હૃદયનો આત્મિક ભાવ જણાવે છે. કવિમાં અને
જ્ઞાનીમક્તમાં ભાષાના શણગાર પરત્વે તફાવત રહ્યા કરે છે.
કવિ ભાષાને શણગાર સજાવવાની ઉપાસના કરે છે અને જ્ઞાની
ભાવરસનો ભોગી હોવાથી તે પોતાનું વક્તવ્ય સાદી ભાષામાં
જણાવી શકે છે. પોતાના વિચારોને બાળકો પણ સમજે

એવી સાંદી ભાષામાં અવતારવા તરફ ભક્તોનું સ્વાભાવિક લક્ષ્ય
 રહે છે. શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર મહારાજ જ્ઞાની ભક્ત હતા, તેથી
 તેમની પાસેથી સંસ્કૃત પ્રૌઢ ભાષામાં કેટલાક આધુનિક વિદ્વા-
 નોની દૃષ્ટિ પ્રમાણે બનેલા ગ્રંથોની આશા રાખી શકાય નહીં
 તે બનવા યોગ્ય છે. તેમના ગ્રંથોને પાછળથી શોધવામાં
 નહીં આવેલા હોવાથી તથા અશુદ્ધિમાં વૃદ્ધિ કરનાર લહિયા
 ઓ પાસે લેવાયેલા હોવાથી તેની શુદ્ધિ કરવામાં પ્રયાસ પડે
 તે સ્વાભાવિક છે અને તેવો પ્રયાસ થતાં પળ જે જે અશુ-
 દ્ધિઓ રહી હોય તે બીજી વચ્ચે સુધારીને છપાવવાની જરૂર
 છે. સંસ્કૃત ભાષાના ગ્રંથોની પેટે તેમણે પ્રાકૃત ભાષામાં
 પણ વિચારસારાદિ ગ્રંથો રચ્યા છે. તેમની પ્રાકૃત ભાષા પણ
 સરલ અને સુગમ અવબોધાયા પછી વાચકો અનુભવ કરતાં
 સહેજે સમજી શકશે. સંસ્કૃત અને પ્રાકૃતની પેટે ગુર્જર ભા-
 શામાં તેમણે ગ્રંથો રચ્યા છે. ગુર્જર ભાષા પર તેમનો સારો
 કાબુ હતો. દ્રવ્યાનુયોગના ગહન વિષયોને તેમણે ચોવીંશી,
 વીંશી વગેરે પદ્ય ગ્રંથોમાં સારી રીતે ગુંથ્યા છે કે જે વિ-
 ષયો પહેલાં ગુર્જર ભાષામાં કોડપૂ ગુંથ્યા નહોતા. શ્રીમદે
 ચોવીંશી પર જાતે ટ્વો ભર્યો છે અને તેથી તેમણે જૈનકોમ પર
 દ્રવ્યાનુયોગના જ્ઞાનનો સરલતાથી લાભ આપવા માટે ઘણો ઉપ-
 કાર કર્યો છે. ગતિ કરતાં સ્વલન થાય એ સ્વાભાવિક નિ-
 યમ છે. તે ન્યાયે શ્રીમદ્ના સંસ્કૃત ગ્રંથોમાં ભાષા દોષ રહી
 ગયો હોય તો તેમના આજ્ઞાઓ અને ઉપકારોને ધ્યાનમાં લેઈ
 વિદ્વાનો ક્ષતવ્ય ગણે એમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી. દોષ દૃષ્ટિથી
 જોતાં જ્યાં ત્યાં દોષો દેખાય છે અને ગુણદૃષ્ટિથી દેખતાં
 જ્યાં ત્યાં ગુણો નજરે આવે છે. સજ્જનો ગુણોને દેખે

છે. જ્ઞાનિયોની પ્રવૃત્તિ સ્વચ્છર સજ્જનોના લાભાર્થે હોય છે તે પ્રમાણે શ્રીમદ્ની ગ્રંથ રચનાની પ્રવૃત્તિપર લક્ષ્ય રાખીને તેમની ભાષા વિદ્વત્તા સંબંધી લક્ષ્ય ધારવું જોઈએ. આત્માર્થીઓ સ્વાભાવિક ધર્મ પર લક્ષ્ય રાખે છે. શ્રીમદે ગુર્જર ભાષામાં ગદ્યપદ્ય ગ્રંથો રચીને ભાષા જ્ઞાનની વિદ્વત્તાની પળ મહત્તા સ્વચ્છર જનસમાજ આગળ બતાવી આપી છે. વાચકો ભાષાની દૃષ્ટિ પળ તેઓના ગ્રંથોમાંથી ઘણો લાભ ઉઠાવી શકશે. સંસ્કૃત, પ્રાકૃત અને ગુર્જરભાષામાં રચાયેલા તેઓના ગ્રંથોમાંથી સજ્જનો ઘણો લાભ ઉઠાવી શકશે. સંસ્કૃત પ્રાકૃત અને ગુર્જરભાષામાં ગ્રંથો રચીને વિશ્વની ભાષા સાહિત્યની વૃદ્ધિ કરવામાં પોતાની તરફથી તેમણે સારો ફાળો આપ્યો છે, તેથી તેમની સેવા પ્રવૃત્તિ તરફ માનની લાગણીથી જૈનેતર કોમ પળ દેખે એમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી અને જૈનો તેમને પૂજ્ય ઉપકાર દૃષ્ટિથી દેખે અને મધ્યસ્થ મનુષ્યો તથા જિજ્ઞાસુઓ તેમના ગ્રંથોમાંથી ઘણો સાર રેંચી શકે એ બનવા યોગ્ય છે.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીની કવિત્વશક્તિ.

શ્રીમદે કવિત્વશક્તિનો ભક્તિમાં વ્યય કર્યો છે. ભક્ત લોકો કવિત્વશક્તિને ભક્તિના રૂપમાં પરિણમાવે છે. તેઓ અનેક રૂપકોથી પ્રભુનું વર્ણન કરે છે. શ્રીમદે ઉપમાલંકારોને પ્રભુભક્તિના રૂપકોમાં પરિણમાવ્યા છે. તેમણે આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિ મેઘને પ્રભુની રૂપકભક્તિમાં પરિણમાવ્યો છે તે નીચે મુજબ:—

શ્રીનમિજિનવર સેવ, ઘનાઘન ઉનમ્યો રે ॥ ઘ૦ ॥

દીઠાં મિથ્યા રૌરવ, મવિક ચિત્તથી ગમ્યો રે ॥ મ૦ ॥

शुचि आचरणा रीति ते, अग्र वधे वडां रे ॥ अ० ॥
 आतम परिणति शुद्ध, ते वीज झबूकडा रे ॥ बी० ॥१॥
 वाजे वायु, सुवायु, ते पावन भावना रे ॥ पा० ॥
 इन्द्र धनुष्य त्रिकयोग, ते भक्ति एकमना रे ॥ म० ॥
 निर्मल प्रभुस्तव घोष, ज्युं ध्वनि धन गर्जनारे ॥ ध्व० ॥
 तृष्णा ग्रीष्मकाल, ते तापनी तर्जना रे ॥ ता० ॥२॥
 शुभ लेख्यानी आलि, ते बग पंकति बनी रे ॥ ब० ॥
 श्रेणि सरोवर हंस, वसे शुचि गुणमुनि रे ॥ व० ॥
 चउगति मारग बन्ध, भविक निजघर रह्या रे ॥ भ० ॥
 चेतन समता संग, रंगमें उमह्या रे ॥ रं० ॥३॥
 सम्यग्दृष्टि मोर, तिहां हरखे घणुं रे ॥ ति० ॥
 देखी अइमूत रूप, परम जिनवरतणुं रे ॥ प० ॥
 प्रभु गुणनो उपदेश, ते जलधारा वही रे ॥ ज० ॥
 धर्मरुचि चित्त भूमि, मांहे निश्चल रही रे ॥ मां० ॥४॥
 चातक श्रमण समूह, करे तव पारणो रे ॥ क० ॥
 अनुभव रस आस्वाद, सकल दुःख वारणो रे ॥ स० ॥
 अशुभाचार निवारण, तृण अंकूरता रे ॥ तृण० ॥
 विरतितणा परिणाम, ते बीजनी पूरता रे ॥ बी० ॥५॥
 पञ्च महाव्रत धान्य-तणां कर्षण वध्यां रे ॥ त० ॥
 साध्यभाव निज थापी, साधनताए सध्यां रे ॥ सा० ॥
 क्षायिक दर्शन ज्ञान, चरण गुण उपन्या रे ॥ च० ॥
 आदिक बहुगुण शस्य, आतम घर नीपना रे ॥ आ० ॥६॥
 प्रभु दर्शन महामेह-तणे प्रवेशमें रे ॥ ता० ॥
 परमानन्द सुभक्ष, थयो मुज देशमें रे ॥ थ० ॥

દેવચન્દ્ર જિનચન્દ્ર-તળો અનુભવ કરો રે ॥ ત૦ ॥

સાદિ અનન્તોકાલ, આતમ સુખ અનુસરો રે ॥ આ૦ ॥૭॥

શ્રીમદ્ની ઉપમા આપવાની આધ્યાત્મિક કાવ્યશક્તિ બહુ સરસ છે. બાહ્ય ભાવોને આધ્યાત્મિક રૂપમાં ગોઠવીને જન-સમાજને તે તરફ વાળવા તેમણે કાવ્યશક્તિનો ધર્મમાર્ગમાં સદુપયોગ કર્યો છે. શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય, શ્રીમદ્ વિનયવિજયજી ઉપાધ્યાય વગેરેની કાવ્યશક્તિ અત્યંત પ્રશસ્ય છે. શ્રીમદે પણ આલંકારિક કાવ્યશક્તિનો આધ્યાત્મિક ભાવ પ્રગટ કરી દર્શાવ્યો છે. તેમનો દ્રવ્યાનુયોગનો વિષય હોવાથી આલંકારિક કાવ્યશક્તિનો ઘણો ઉપયોગ થયેલો જણાતો નથી, તોપણ જૈન સમાજ આગળ ભક્તિ સ્તવનરૂપે જેટલી પ્રસાદી મળી છે તેથી પૂર્ણ સંતોષ મળી શકે તેમ છે. તેમણે આ સ્તવનમાં હાર્દિક વિષયને સારી રીતે ઘટાવીને અધ્યાત્મજ્ઞાનનો પ્રકાશ કર્યો છે માટે તેમની જેટલી સ્તવના કરીયું તેટલી ન્યૂન છે. શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજીના આત્મામાં ગુણોનો સુમિશ્ર-કાલ થયો હતો તે તેમણે સહજોદ્ધારથી આ સ્તવનમાં જણાવી દીધું છે. શ્રીમદ્ દ્રવ્યાનુયોગના સર્વ વિષયોમાં કુશલ હતા. આત્મા અને પરમાત્માના ગુણોમાં આધ્યાત્મિક રૂપકોથી અન્તરમાં પરિણામ પામતા હતા અને તેથી આન્તર શુદ્ધજીવન અપ્રમત્ત દશારૂપ હતું તે તેમના આધ્યાત્મિક ભાવથી સ્પષ્ટ જણાય છે.

તે સમયની અને હાલના સમયની પરિસ્થિતિનો વિવેક.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર મહારાજના સમયમાં જૈનતત્ત્વજ્ઞાન પ્રચી-
રની ન્યૂનતા હતી. યતિયોમાં વૈરાગ્ય ત્યાગમાં શૈથિલ્ય પ્રચાર

પામતું હતું. સંવેગી સાધુઓ પળ શ્રીપૂજ્ય આચાર્યોની આજ્ઞા પ્રમાણે ચોમાસું કરતું વગેરે પ્રવૃત્તિ કરીને તેમની આજ્ઞામાં રહેતા હતા. તે સમયમાં જ્ઞાન માર્ગ કરતાં ક્રિયા માર્ગમાં ગાઢરીયા પ્રવાહનું જ્યાં ત્યાં જૈનોમાં પ્રાધાન્ય પ્રવર્તતું હતું. અધ્યાત્મજ્ઞાન, તત્ત્વજ્ઞાન જેવા વિષયોમાં સાધુઓ પળ વિશેષ જ્ઞાની નહોતા. તથા બહુ જન સમ્મત કેટલાક આચાર્યો વગેરેને જૈનો જેટલા પ્રમાણમાં માનતા હતા તેટલા પ્રમાણમાં શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીને ઓઠ્ઠાવા માટે જૈનો લાયક નહોતા. સ્વરત્તર ગચ્છના આચાર્યો, યતિયો વગેરેની સાથે શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીની વિચાર માન્યતા મળતી આવતી હોય તેમ સર્વાંશે જણાતું નથી, છતાં તેઓ ઉદાર વિચારાચારથી સ્વપરગચ્છીય સાધુઓની સાથે વર્તતા હતા. તેઓ શ્વેત વસ્ત્રધારી હતા. તે જમાનાના તે સુધારક સંવેગી પક્ષી સાધુઓને ઉત્તેજન આપનારા હતા. સર્વ જૈનોમાં ઐક્યનું વાતાવરણ ફેલાવવા તેમણે યથાશક્તિ પ્રયત્ન કર્યો હતો. પરસ્પર ગચ્છોની ક્રિયામત મેદોથી ઉત્પન્ન થતી ક્લેશની ઉદીરણને શમાવનાર હતા. જૈનોમાં અનેક મતમેદથી થતા ક્લેશોથી જૈનોની પડતી થાય છે, ધર્મી દીર્ઘ દૃષ્ટિથી તેમણે પોતાના ઉદ્ધારો પ્રગટ કર્યા છે. શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર મહારાજના સમય કરતાં હાલના સમય કંઈ વિશેષ સારો નથી. તે વસ્તુના તેમણે કાઢેલા ઉદ્ધારો હાલની સદીને પળ લાગુ પડે છે, છતાં હાલ આજુબાજુના શુભ પ્રગતિપ્રદ સંયોગો ઘણા અનુકુલ છે, ફક્ત તે પ્રમાણે વર્તવનારા મુનિયો વિશેષ પ્રમાણમાં પ્રગટવાની જરૂર છે. શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર મહારાજે પોતાના ગ્રંથોમાં અમુક સ્વરત્તર ગચ્છના આચાર્યના સામ્રાજ્યમાં ગ્રંથો લખ્યા છતાં લખ્યું નથી તેથી

તેઓ તે વચ્ચેના સ્વરતર ગચ્છીય પટ્ટધર આચાર્ય સાથે પૂર્ણ સંબંધી હતા કે નહીં તે વિચારવા યોગ્ય છે. તેમણે આત્માનો શાંત રસ અનુભવ્યો હતો, ધર્મપ્રવૃત્તિ વાળા અને સંસારપ્રવૃત્તિથી વિરુદ્ધ હોવાથી તેઓ નિવૃત્તિ માર્ગના યોગી હતા. તેમના પળ વિરોધીઓ હતા છતાં પણ તેમના ઉત્તમ વિચારો જૈનસમાજમાં જલ્દી પ્રસરી હતા.

શ્રીમાન્ દેવચંદ્રજી મહારાજના ગ્રંથો પરથી અને તેમના જીવનપરથી ગ્રહવા યોગ્ય શિક્ષણ.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર મહારાજના ગ્રંથો અને તેમના ચરિત્ર પરથી પ્રત્યેક મનુષ્યે શિક્ષણ ગ્રહણ કરવું જોઈએ, એજ આ લેખનો મૂળ ઉદ્દેશ છે. તેમના ગ્રંથો અને ચરિત્ર પરથી આધ્યાત્મિક શક્તિયો સ્વીકારવાની જરૂર છે. સમાનભાવ અને તત્ત્વજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરવા માટે તેમનું જીવન ઘણું ઉપયોગી છે. જૈન કોમે આત્મજ્ઞાન તરફ વળવું જોઈએ અને વ્યક્તિ સ્વાતંત્ર્ય તથા સંઘસ્વાતંત્ર્ય પ્રગટ કરવું જોઈએ. અધ્યાત્મ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ વિના વિશાળ વિચારો અને મતસહિષ્ણુતા પ્રગટવાની નથી. તેમની પેઠે વ્યવહારનયનું અવલંબન ગ્રહી પ્રવૃત્તિધર્મ યાને સેવાધર્મ સ્વીકારી કર્મયોગી બનવું જોઈએ. શ્રાવિકાઓની પ્રગતિ કરનાર ધાર્મિક કેળવણીનો પ્રચાર કરવો જોઈએ. જડ ક્રિયાવાદી અને શુષ્કજ્ઞાની ન બનવું જોઈએ. તેમની પેઠે પૂર્વ પુરુષોના વિચારાચારોને માન આપી વર્તવું જોઈએ અને જે અસત્ય લાગે તેનો ત્યાગ કરવો જોઈએ પણ કદાગ્રહી ન બનવું જોઈએ. કર્મયોગ અને જ્ઞાનયોગ યુ બંનેને સ્વીકારી સ્યાદ્વાદી બનવું જોઈએ. સાધુઓએ અને સાધ્વીઓએ વીશમી

સદીમાં તેમની પેટે પ્રગતિ કરવી જોઈએ. ગચ્છના નામે નકામા ક્લેશની ઉદીરણા કરનારા વિવાદો અને ઝાઘડાઓ કરીને જૈન કોમની શક્તિયોનો નાશ ન કરવો જોઈએ. તેમની પેટે ઉગ્રવિહારી બનવું જોઈએ. અન્ય ગચ્છીયોની સાથે મૈત્રી, પ્રમોદ, માધ્યસ્થ વગેરે ભાવનાઓને આચારમાં મૂકી વર્તવું જોઈએ. જ્ઞાનરુચિ ધારણ કરીને ગાઢરિયા પ્રવાહમાં તળાતા બંધ થવું જોઈએ. ભિન્ન ભિન્ન ગચ્છીય સાધુઓમાં પરસ્પર ગચ્છક્રિયાદિ મતમેદ છતાં જૈન કોમનાં સાર્વજનિક પ્રગતિકર કાર્યોમાં એક્ય ધારણ કરવું જોઈએ. સમદૃષ્ટિની સાથે પરસ્પર સમવર્તી બનવું જોઈએ. ગમે તે ગચ્છના સાધુ પાસેથી જ્ઞાન ગ્રહણ કરવું અને સત્ય તે તે મારું એવો નિશ્ચય કરી પ્રવૃત્તિ કરવું જોઈએ. સર્વ ગચ્છના સાધુઓનો સંઘ એક સ્થાને મેળો કરીને જૈન કોમની અસ્તિતા રહે એવા ઉપાયો હસ્તમાં ધરવા જોઈએ. આંતરજીવન વિકસાવવામાં આત્મભોગ આપવાનું શિક્ષણ ગ્રહવું જોઈએ. તેમની પેટે વક્તા, લેખક અને જ્ઞાની બનવું જોઈએ. જૈન કોમના કોઈ પણ ફિરકાની નિન્દા ન કરવી જોઈએ અને સર્વ ફિરકાઓની સાથે મૈત્રીભાવ ધારણ કરી મળતી બાંબતોમાં એક્ય ધારી કર્તવ્ય કાર્યો કરવાં જોઈએ. હવે તો ગૃહસ્થ જૈનોએ દૃષ્ટિરાગનો ત્યાગ કરીને જૈનોની સંખ્યા વધે અને જૈન ધર્મનો ફેલાવો થાય તેવા ઉપાયોમાં ભોગ આપવો જોઈએ. જૈન તત્ત્વજ્ઞાનનો ફેલાવો થાય એવા ઉપાયો લેવાનો સમય જો ચૂકવામાં આવશે તો જૈન કોમની અસ્તિતામાં હરકત આવવાનો સંભવ છે. માટે સકલ સંઘે સમયની કિંમત આંકી સંયોગોને અનુકૂલ કરી લેવા જોઈએ.

ઉપસંહાર.

ઉપર પ્રમાણે શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજી ઉપાધ્યાયના ગ્રન્થો અને તેમના ચરિત સંબંધી યત્કિંચિત્ પ્રસ્તાવના યથાશક્તિ જૈન સમાજ આગળ રજુ કરીને જૈન સંઘની સેવા કરતાં છદ્મસ્થ દૃષ્ટિથી જે કંઈ દોષ વગેરે થયા હોય તેની જૈન સંઘ આગળ ક્ષમા યાચું છું. મિથ્યા દુષ્કૃત દઉં છું. જૈન સંઘની સેવા કરતાં જે કંઈ રચલન થાય તે જૈન સંઘે ક્ષમવું જોઈએ. ભેલક તપાગચ્છીય હોવા છતાં આત્મભાવે—જૈનધર્મ સમાન ભાવે શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજીના ગ્રન્થોની પ્રસ્તાવના લખી છે. ગમે તે ગચ્છનો મનુષ્ય પોતે જૈન હોવાથી જૈનધર્મની સમાન ભાવે આરાધના કરીને મુક્તિપદ પામે છે. ડાઝાં, પાંચડાં, પતરાંને વલ્ગવાના જુદા જુદા મતભેદોમાં મન્યસ્થ બની વૃક્ષમાં વહેતા સર્જીવનરસ મળી લક્ષ્ય આપવાની જરૂર છે. સર્વ જૈનોના હૃદયમાં જૈનદેવ એક છે તો પછી ભેદભાવથી ક્લેશ કરવાની કંઈ જરૂર નથી. ભેલકને (મ્હને બુદ્ધિસાગરને) વ્યવહારથી તપાગચ્છીયમાન્યતાની શ્રદ્ધા છે અને તપાગચ્છની સમાચારી માન્ય છે પરંતુ તેથી અન્ય ગચ્છોની સમાચારી પર દ્વેષ નથી. હું મારી તપાગચ્છની સાધુ ક્રિયાદિની સમાચારીમાં વ્યવહારે વર્તી અને નિશ્ચયનયથી સમભાવે શુદ્ધાત્મમાં રમી એકાગ્રતાથી લીનતા પામી મોક્ષ પામું તેમ અન્ય ગચ્છીય જૈનો પણ તેમના ગચ્છની સમાચારીને મનની એકાગ્રતા, લીનતા કરવા સાથે નિશ્ચયનયથી સમગાવે રમે તો મોક્ષ પામે એવી મારી સાપેક્ષનયયુક્ત માન્યતા છે. જૈનાગમો, પ્રકરણો, પૂર્વાચાર્યોના ગ્રન્થો, પરંપરા અને સમાચારી વગેરેમાં સાપેક્ષપણે મ્હને પૂર્ણ શ્રદ્ધા છે. અસં-

रूययोगो खरेखर मुक्ति पामवाने माटे हेतुओ छे. सापेक्षपणे
 गमे ते योगनी आराधना करतां मुक्ति छे एवी मारी श्रद्धा
 छे अने ए प्रमाणे उपदेश छे, लेखकने सम्यग्दृष्टिथी जैनागमो
 अने मिथ्याशास्त्रो, सम्यक्त्वरूपे परिणमें छे एवी नन्दिसूत्रनी
 मान्यता प्रमाणे विचारप्रवृत्ति छे. जैनागमोनुं ज्ञान प्राप्त करीने
 व्यवहारनयथी वर्तवामां आवे अने निश्चयने हृदयमां धारवामां
 आवे तोज मुक्तिनी प्राप्ति थाय छे एवो उपदेश सत्य छे.
 व्यवहारनयनो उच्छेद करतां जैन संघ अने धर्मनो उच्छेद
 थशे माटे कोइए धर्म व्यवहारनी उत्थापना न करवी जोइए.
 साध्यबिंदु लक्ष्यमां राखीने सापेक्षपणे साधनोवडे धर्मनी आ-
 राधना करवी जोइए. श्रीमद् देवचन्द्रजी महाराजना ग्रन्थो
 सुधारतां घणी शुद्ध प्रतियो मळी नथी. विचारसार माटे तो
 बीजी प्रतियो मळो नथी, तेथी हजी तेमां घणी अशुद्धिओ रही
 गइ छे ते साधन सामग्री मळतां बीजी आवृत्तिमां सुधारो
 करी शकाशे, यथा शक्ति भूलेने सुधारवा प्रयत्न कर्यो छे,
 छतां जे कंड स्वलना रही गइ होय तेने अन्य पंडितो प्रसं-
 गोपात्त सुधारशे एवी प्रार्थना छे. जैन ग्रन्थो खरेखर जैन
 संघनी मीलकत छे तेमां सुधारवा यथाशक्ति में भाग लीघो
 छे अने अन्य सज्जनो पण सुधारवा भाग लेशे एवी प्रार्थना
 छे. श्रीमद् देवचन्द्रजी महाराजना पुस्तको छपाववामां पादरा-
 वासी सुश्रावक वकील मोहनलाल हिमचंदे तनमनधनथी प्रयत्न
 कर्यो छे, तेमणे सर्व ग्रन्थो मेगा करवामां अनेक पत्रो लख्या,
 तथा अनेक स्थळे गमन करी अनेक महाशयो पासेयी ग्रन्थो
 मेळव्या, भंडारोना मालीको पासे जाते जइ ग्रन्थो मेळव्या,
 अनेक मुनियो अने श्रावको साथे पत्रव्यवहार कर्यो, श्रीमद्नुं

જીવનચરિત શોધવા તેમણે સાઘુઓ સાઘ્વીઓ પર અનેક પત્રો લખ્યા. શ્રીમદ્ના ગ્રન્થો છપાવવામાં છ સાત વર્ષ સુધી અઠ્ઠા અથાગ પ્રયત્ન સેવ્યો તેથી તેમને ધર્મલાભપૂર્વક અનેકશઃ ધન્યવાદ આપવામાં આવે છે. શ્રીમદ્ના બન્ને ભાગો છપાવીને તેમણે જૈનશાસનની અને જૈનોની સારી સેવા બજાવી છે. શ્રીમદ્ દેવચન્દ્ર મહારાજના બન્ને ભાગો છપાવવામાં મુખ્યતાપુ તેમનો ભાગ છે એમ જૈન કોમને જણાવવા માટે બે શબ્દો અઠ્ઠા લખવામાં આવ્યા છે. ડહેલાના ઉપાશ્રયમાંથી શ્રીમદ્ દેવચન્દ્ર-જીનાં પુસ્તકોને કાઢી આપનાર ફાવેરી ભોગીલાલ તારાચંદને ધન્યવાદ ઘટે છે. બાલુચર (મુર્શિદાબાદ નિવાસી) ફાવેરી અમરચન્દ્રજી બોથરાપુ શ્રીમદ્નાં પુસ્તકોની યાદી આપવામાં તથા અન્ય પુસ્તકો મોકલી આપવામાં ઘણી સાહાય્ય કરી છે. પાદરા નિવાસી સુશ્રાવક માણેકલાલ, તથા પ્રેમચંદભાઈ તથા મંગલભાઈ લક્ષ્મીચંદ વગેરેપુ પુસ્તકો છપાવવામાં સાહાય્ય કરી છે માટે તેઓને ધન્યવાદ ઘટે છે. પ્રવર્તક કાન્તિવિજયજી પં. લાભવિજયજી પં. દાનવિજયજી વગેરેને પુસ્તકો આપવા માટે ધન્યવાદ ઘટે છે. શ્રીમદ્ના ગ્રન્થો જૈન સંઘના કલ્યાણ માટે થાઓ, એમ ઇચ્છી પ્રસ્તાવના સમાપ્ત કરવામાં આવે છે. અહીં ૐ શાન્તિઃ સુ. પાદરા-નવઘરી જૈન ઉપાશ્રય જ્ઞાનમંદિર. સંવત્ ૧૯૭૫ આશ્વિન શુક્લ દ્વિતીયા.

તપાગચ્છીય સાગરશાસ્ત્રીય જૈનાચાર્ય બુદ્ધિસાગરસૂરિના પ્રસ્તાવના લિખિતા.

**जैनाचार्य श्रीमद् बुद्धिसागरसूरि ग्रन्थमालामां प्रकट
थयेला ग्रन्थो तथा तेमना अन्यत्र प्रकट थयेला
ग्रन्थांनी यादी.**

	पृष्ठ संख्या	किंमत.
१ भजन संग्रह भाग १ लो	२००	०- ८
१ क अध्यात्म व्याख्यानमाला	२०६	०- ४
२ भजन संग्रह भाग २ जो	३३६	०- ८
३ भजन संग्रह भाग ३ जो	२१९	०- ८
४ समाधिशतक (अमदावादवाळा शेठ जगाभाई दलपतभाई)	३४०	०- ८
५ अनुभव पचिशी	२४८	०- ८
६ आत्मप्रदीप	३१५	०- ८
७ भजन संग्रह भाग ४ थो	३०४	०- ८
८ परमात्म दर्शन	४३२	०-१२
९ परमात्म ज्योति	५००	०-१२
१० तत्त्वबिन्दु	२३०	०- ४
११ गुणानुरागकुलक विवेचन (आ. २)	२४	०- १
१२ भजन संग्रह भाग ५ मो	१९०	०- ६
१३ तीर्थयात्रातुं विमान (आ. २)	६४	०- १
१४ अध्यात्म भजन संग्रह	१९०	०- ६
१५ गुरु बोध	१७२	०- ४
१६ तत्त्वज्ञानदीपिका	१२४	०- ६
१७ गड्ढलीसंग्रह	११२	०- ३
१८ श्रावक धर्मस्वरूप भाग १ लो (आ. ३)	४०	०- १
१९ श्रावक धर्मस्वरूप भाग २ जो (आ. ३)	४०	०- १
२० भजनपदसंग्रह भाग ६ डो	२०८	०-१२

२१ वचनामृत (लघु) वकील मोहनलाल हिमचंद तरफथी भेट		
२२ वचनामृत (मोडें)	३०८	०-१४
२३ योगदीपक	२६८	०-१४
२४ जैन ऐतिहासिक रासमाळा	४०८	१-०
२५ आनन्दघनपद भावार्थसंग्रह	८०८	२-०
२६ अध्यात्मशान्ति (आ. २)	१३२	०-३
२७ भजनपद काव्यसंग्रह भाग ७ मो	१५६	०-८
२८ जैनधर्मनी प्राचीन अने अर्वाचीन स्थिति	९६	०-२
२९ कुमारपाल चरित (हिन्दी)	२८७	०-६
३०-३४ सुखसागर गुरु गीता श्री मयासागरजी चरित श्री नेमिसागरजी चरित. रवि- सागरजी च० सुखसागरजी च०	३००	०-४
३५ षड्द्रव्यविचार (द्वितीयावृत्ति) [वकील मो. हि. पादरा]	२४०	०-४
३६ विजापुर वृत्तांत	९०	०-४
३७ साबरमती काव्य (गुजराती)	१९६	०-६
३८ प्रतिज्ञापालन	११०	०-५
३९-४०-४१ जैनगच्छमतप्रबंध. संघप्रगति. जैनगीता.	६१५	१-०
४२ जैन धातुप्रतिमा लेखसंग्रह	३२४	१-०
४३ मित्रमैत्री	१६४	०-८
४४ शिष्योपनिषद्	५७	०-२
४५ जैनोपनिषद्	४८	०-८
४६-४७ धार्मिक गद्यसंग्रह तथा पत्रसदुपदेश भाग १ लो	९७६	३-०
४८ भजन संग्रह भाग ८ मो पद्यसंग्रह	९०४	३-०

૪૯	દેવચન્દ્ર પ્રથમ ભાગ	૧૦૨૮	૨-૦
૫૦	કર્મયોગ	૧૦૧૨	૩-૦
૫૧	આત્મતત્ત્વદર્શન	૧૧૨	૦-૮
૫૨	ભારતસહકારશિક્ષણ	૧૬૮	૦-૧૦
૫૩	શ્રીમદ્ દેવચન્દ્ર ભાગ વીજો	૧૨૦૦	૩-૮
૫૪	કર્મપ્રકૃતિ (ભાષાંતર છપાય છે)		

૫૫ एकंदर

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિકૃત અન્યત્ર છપાયલાં પુસ્તકો.

- ૧ શ્રી રવિસાગરજી ચરિત્ર અને શોકવિનાશક ગ્રન્થ (વડોદરા કેશવલાલ લાલચંદ, મામાનીપોલ)
- ૨ આત્મશક્તિપ્રકાશ (ગુજરાતી) સમાધિશતકના મેગો બંધાયો છે
- ૩ આત્મદર્શન ગીતા (સંસ્કૃત મૂળ શ્લોક ૧૮૨) આત્મપ્રદીપ મેગો છપાયો છે
- ૪ જ્ઞાનદીપિકા (ગુજરાતી) મજનસંગ્રહ પાંચમા ભાગ મેગો બંધાયો છે-છપાયો છે.
- ૫ પૂજાસંગ્રહ (અષ્ટપ્રકારી અને વાસ્તુક પૂજા) સાળંદ-બુદ્ધિસાગર સમાજ. ૦-૨-૦
- ૬ શ્રી યશોવિજય નિબન્ધ (સાહિત્ય પરિષત્-વડોદરા) ૦-૪-૦
- ૭ ધ્યાનવિચાર (ભાવનગર-આત્માનન્દ સમા)
- ૮ જૈન ધર્મ અને સ્ત્રીસ્તિ ધર્મનો મુકાબલો (ધી જૈન ફ્રેન્ડલી સોસાઈટી મુંબાઈ)
- ૯ ચિંતામણિ (સાળંદ)
- ૧૦ કન્યાવિક્રય નિષેધ (સાળંદ)
- ૧૧ તત્ત્વવિચાર } જ્ઞાનપ્રસારક મંડલ. મુંબાઈ-ફાવેરી બજાર.
- ૧૨ સત્યસ્વરૂપ }
- ૧૩ આત્મપ્રકાશ (માળસાવાલા શેઠ વીરચંદભાઈ કૃષ્ણાજી) મેટ મલે છે.
- ૧૪ ચેતનશક્તિ (મજન ભાગ ત્રીજામાં છપાયો છે)

- ૧૫ વર્તમાનકાલ સુધારો (ભજન ભાગ ત્રીજામાં છપાયો છે)
 ૧૬ પરમબ્રહ્મ નિરાકરણ (ભજનસંગ્રહ ભાગ ૪ માં)
 ૧૭ બુદ્ધિપ્રકાશ ગાયનસંગ્રહ ભાગ ૧ લો (મણિલાલ વાઢીલાલ સાળંદ)
 ૧૮ બુદ્ધિપ્રકાશ ગાયન સંગ્રહ ભાગ ૨ જો (અમદાવાદ સંભવ જિન મંડલ)
 ૧૯ શ્રીમન્ત સરકાર સયાજીરાવ ગાયકવાડની આગળ આપેલું ભાષણ.
 ૨૦ આનન્દમૌક્તિક પ્રસ્તાવના (શત્રુંજય રાસની પ્રસ્તાવના)
 [સુ. દે. લા. ફં. પુ. ડ.]
 ૨૧ ષોડશક પ્રકરણની પ્રસ્તાવના (દેવચંદ લા. પુસ્તોદ્ધાર ફંડ).
 ૨૨ ગુરુગીતા (સંસ્કૃત) [છપાઈ ગઈ છે.]
 ૨૩ શ્રીમદ્ દેવચન્દ્ર પ્રસ્તાવના (શ્રીમદ્ દેવચન્દ્ર ત્રીજા ભાગમાં)
 ૨૪ ચોવીશી (સાળંદ બુદ્ધિસાગર સમાજ)
 ૨૫ અધ્યાત્મગીતા.
 ૨૬ આત્મસ્વરૂપ. (વિજાપુર મં.)
 ૨૭ તત્ત્વપરીક્ષા વિચાર.
 ૨૮ ગુરુ માહાત્મ્ય (અમદાવાદ આંબલીપોલ જ્ઞાનમંડારમાં)

નહીં છપાયેલ.

ઉપરના ગ્રંથો મલ્લવાનાં ઠેકાણા :—

- પાદરા—વકીલ મોહનલાલ હિમચંદભાઈ
 મુંબાઈ—અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારક મંડલ. ચંપાગલી હા. શેઠ
 લલ્લુભાઈ કરમચંદ દલાલ.
 ” મેઘજી હીરજી બુકસેલર—પાયધુની.
 પુના—શેઠ વીરચંદભાઈ કૃષ્ણાજી
 વિજાપુર (ગુજરાત)—જૈન મિત્રમંડલ હા. શા. મોહનભાઈ
 જેશીંગભાઈ.
 સાળંદ (ગુજરાત)—શા. આત્મારામ હેમચંદ

श्रीदिवचन्द्रकृत विचारसारग्रन्थस्य ॥

। टीका स्तवकश्च ।

नमियजिणं गुणठाणे, मूलुत्तरबंधुदयदीरणया ।

संता जियगुणजोगो—, वओगलेसादुविहहेउ ॥१॥

टीका—श्रीनाभेयजिनं नत्वा, शुद्धसिद्धाद्रिमंडनम् ।

कल्याणमंगलानां च, मूलं सद्भावदेशकम् ॥ १ ॥

वर्धमानं जिनाधीशं, शुक्रस्याद्वादवादकम् ।

निर्विकल्पमहानंद—रसानुभवमूधारम् ॥ २ ॥

वाचकवंशसमुद्भव, मुक्ताफलसन्निभान् ।

गुरुन् स्मृत्वा गुणस्थानशतकारुण्यस्य, वृत्तिरेषा वितन्यते ३ ॥

अथ शिष्टाचारपरिपालनाय प्रथममंगलामिधेयप्रतिपादनरूपां
॥गाथांमाह॥ नमिअजिणंइति, नत्वायोगोपयोगबहुमानपरिणत्या
जिनंवीतराणं गुणस्थाने द्वारशतकं वक्ष्ये, गुणाः चेतनक्षयोपशमा-
दिरूपास्तेषां स्थानानि गुणस्थानानि । तेषु एकवचनं प्रत्येकत्वख्या-
पनार्थं मिथ्यात्वस्य दोषरूपत्वेपि गुणस्थानत्वंतुविपर्यस्तचेतनागुणा-
शस्यसर्वजघन्यांशतः प्रारभ्य ज्ञेयं गुणस्थानंकासिंघायिकां गाथां-
माह ॥ १ मिच्छे, २ सासण, ३ मीसे, ४ अविरय, ५ देसे,
६ पमत्त, ७ अपमत्ते, ८ नियट्ठि, ९ अनियट्ठि, १० सुहुम,
११ वसंम, १२ खीण, १३ सजोगि, १४ अजोगि, १५

गुणा । १ । गुणस्थानानि ततः सूचनात्सूत्रमिति न्यायात्पदैकदेशे-
 पदसमुदायोपचाराद्वा इहैवं गुणस्थानकनिर्देशो द्रष्टव्यः । तथा हि मि-
 थ्यादृष्टिगुणस्थानं, २ सास्वादनसम्यग्दृष्टिगुणस्थानं, ३ सम्यग्-
 मिथ्यादृष्टिगुणस्थानं, ४ अविरतसम्यग्दृष्टिगुणस्थानं, ५ देश-
 विरतिगुणस्थानं, ६ प्रमत्तसंयतगुणस्थानं, ७ अप्रमत्तसंयतगु-
 णस्थानं, ८ अपूर्वकरणगुणस्थानं, ९ अनिवृत्तिबादरसंपरायगुण-
 स्थानं, १० सूक्ष्मसंपरायगुणस्थानं, ११ उपशांतकषायवीतराग-
 छद्मस्थगुणस्थानं, १२ क्षीणकषायवीतरागछद्मस्थगुणस्थानं, १३
 सयोगिकेवल्लिगुणस्थानं १४ अयोगिकेवल्लिगुणस्थानं, तत्र गुणाः
 ज्ञानदर्शनचारित्ररूपा जीवस्वभावविशेषाः स्थानं पुनरवतेषां शुष्यशु-
 द्धिप्रकर्षकृतः स्वरूपभेदः तिष्ठंत्यस्मिन् गुणादतिकृत्वा गुणानां स्थानं-
 गुणस्थानं, मिथ्या विपर्यस्तादृष्टिर्दृष्टप्रणीतजीवाजीवादिवस्तुप्रतिप-
 त्तिर्यस्य भक्षितहृत्पूरपुरुषस्य सितेपीतप्रतिपत्तिवत्, स मिथ्यादृष्टिस्तस्य
 गुणस्थानं ज्ञानादिगुणानामविशुद्धिप्रकर्षविशुद्ध्यकर्षकृतः स्वरूपवि-
 शेषः मिथ्यादृष्टिगुणस्थानं, ननु मिथ्यादृष्टिस्तत्कथं गुणस्थानं तत्र नि-
 गोदावस्थायामपि तथा मूताव्यक्तस्पर्शमात्रप्रतिपत्तिसद्भावात् अन्यथा-
 जीवत्वप्रसंगात्, यदागमः सव्वजीवाणं पि अणं अरकरस्स अणंतमो-
 भागो निच्चुग्घाडिओचिद्धइ जइपुण से सो वि आवरिज्जा तोणं जीवो अ-
 जीवत्तणं पावीज्जति” तथा हि समुन्नता भ्रबहुलजीमूतपटलेन दिनकर-
 जनीकरतिरस्कारेऽपि नैकांतेन तत्प्रभानाशः संपद्यते, प्राणिप्रसिद्ध-
 दिनरजनीविभागाभावप्रसंगात्, उक्तंच सुद्धुविमेहसमुदये होइपहा-
 चंदसूराणमिति एवमिहापि प्रबलमिथ्यात्वोदयेपिकाचिद्विपर्यस्तादृष्टि-
 र्भवतीति तदपेक्षयामिथ्यादृष्टेरपि गुणस्थानसंभवः । यद्येवं कथमसौ मि-
 थ्यादृष्टिरेवांशस्याविपर्यस्तत्वात्, नैवं यतो भगवदहर्दृष्टप्रणीतं सकलमपि-
 द्वांदशांगार्थमभिरोचयमानो यदि तद्गदितमेकमप्यक्षरं न रोचयति तदा-

नीमप्येषमिथ्यादृष्टिरेवोच्यते. तस्य भगवति सर्वज्ञप्रत्ययनाशात् ॥ यदुक्तं ॥
 पयमरकरंपिङ्कं, जो न रोएइ सुत्तनिदिठं, सेसंरोयंतोविहु, मिच्छ
 दिट्ठीजमालिवेत्ति ॥ किंपुनर्भगवदर्हदमिहितसकलजीवाजीवादिवस्तु-
 तत्त्वविकलद्वयति, अयमुपशमसम्यक्त्वलाभलक्षणंसादयति अपनय-
 तीत्यासादनं, अनंतानुबंधिकषायवेदनं, अत्रपृषोदरादित्वाद्यशब्दलोपः
 “कृद्बहुल”मितिकर्तृर्यनद् सतिह्यास्मिन् परमानंदरूपानंतसुखफलदोनि-
 श्रेयसतरुंबीजभूतऔपशमिकसम्यक्त्वलाभो जघन्यतः समयमात्रेणो-
 त्कर्षतः षड्विंशवलिकाभिरपगच्छतीति तत्सहस्वादनेन वर्तत इति सां-
 स्वादनः सम्यग्अविपर्यस्तादृष्टिर्जिनप्रणीतवस्तुप्रतिपत्तिर्यस्य स सम्यग्
 दृष्टिः सासादनश्चासौसम्यग्दृष्टिश्च सासादनसम्यग्दृष्टिस्तस्य गुणस्थानं
 सासादनसम्यग्दृष्टिगुणस्थानं । तत्रसम्यक्त्वलक्षणरसास्वादनेन वर्तत-
 इतिसास्वादनः यथाहि भुक्तक्षीरान्नविषयव्यलीकचित्तः पुरुषस्तद्व-
 मनकाले क्षीरान्नरसमास्वादयति तथैषोपिमिथ्यात्वाभिमुखतया सम्य-
 कत्वस्योपरिव्यलीकचित्तः सम्यक्त्वमुद्रमन् तद्रसमास्वादयति ततः स-
 चासौसम्यग्दृष्टिश्च तस्य गुणस्थानं सास्वादनसम्यग्दृष्टिगुणस्थानं ।
 एतच्चैवंभवति इह गंभीरापारसंसारमध्यमध्यासीर्नो जंतुर्मिथ्यात्वप्रत्य-
 येमनंतान् पुद्गलपरावर्तान् अनंतदुःखलक्षणाननुभूय कथमपि तथा
 भव्यत्वपरिपाकवशात् गिरिसरिदुपलघोलनाकल्पेनानाभोगानिवर्त्ति-
 तं यथाप्रवृत्तिकरणेन करणपरिणामोऽत्रेति वचनादध्यवसायविशेषरूपे-
 णाद्युर्वर्जानि ज्ञानावरणीयादिकर्माणि सर्वाण्यपि पल्योपमासंख्येयभा-
 गन्यूनैकसागरकोटिस्थितिकानि करोति अत्रांतरे जीवस्य कर्मजनितो-
 घनरागद्वेषपरिणामः कर्कशानिविडचिरप्ररूढगुपिलवक्रग्रंथिवत्तुर्भे-
 दोऽभिन्नपूर्वो ग्रंथिर्भवति, तदुक्तं, तीएवि थोवमित्तो, खवीथेइत्थंतरं
 मिजीवस्स, हवइहुअभिन्नपुवो, गंठीएवंजिणाविति ॥ १ ॥ गंठित्तिसुहु-
 ण्णेओ, करकडघणरूढिगूढिगंथिव, जीवस्सकम्मजणिओ, घणरागदोस-

॥ सुविप्रो ॥ २ ॥ इतिहमंत्रग्रंथियावदभन्या अपियथाप्रवृत्तकणेन क-
 सक्षपयित्वा अनन्तरं समाराच्छन्ति, उक्तचावश्यकटीकायाः ॥ अभ-
 व्युत्पापिकस्य विद्यया प्रवृत्तिकरणतो ग्रंथिमासाद्य अहंदादि विमतिद्व-
 न्तः प्रयोजनान्तरतो वा प्रवतमानस्य द्रव्यश्रुतसामायिकलाभो भव-
 त्ति न शेषलाभ इति एतदनन्तरं काश्चिदेवमुह्यत्सासन्नपरमन्तिवृत्तिमुख-
 समुह्यसितप्रचुरदुर्निवारवीर्यप्रसरोनिशितकुठारधारयेव परमाविद्यायाः ॥
 यथोक्तान्वरूपस्य ग्रंथे भेदविधाय मिथ्यात्वस्थितेरन्वमुह्यत्समुदयक्षणा-
 द्भ्रमयति क्रम्यापूर्वकरणानिवृत्तिकरणलक्षणविद्याऽज्जनितसामर्थ्यात्
 अन्वमुह्यत्कालप्रमाणं तत्प्रदेशवेद्यदलिकाभारूपमन्तरकरणं करोति ।
 अत्रयथाप्रवृत्तकरणापूर्वकरणानिवृत्तिकरणानामयं क्रमः । जगदीताप-
 दम् । गच्छिसमयच्छेओ भवेवीर्य । अनियद्विकरणपुण । सम्मत्तपुरकडे
 जीव ॥ २ ॥ गच्छिसमयच्छेओत्ति ॥ ग्रंथिसमतिक्रामतो भिदानस्येति
 समन्तपुरकडेति । सम्यक्त्वपुरस्कृतयेन तस्मिन्नासन्नसम्यक्त्वजीवऽनि-
 वृत्तिकरणं भवतीत्यये एतस्मिन्नांतरकरणे कृते सति तस्य मिथ्यात्वकमण-
 स्थितिद्वयं भवति । अंतरकरणादधस्तत्तीप्रथमास्थितरत्नमुह्यत्प्रमाणां ।
 तस्मादन्तरकरणादुपरितनीशेषाद्वितीयास्थापना । तत्रप्रथमास्थि-
 तौ मिथ्यात्वदलिकवेदनादसौ मिथ्याहासिरेव, अतमुह्यत्तं पुनस्तस्याम-
 परताया मन्तरकरणप्रथमसमयपूर्वोपशमिकसम्यक्त्वमाप्नोति । मिथ्या-
 त्वदलिकवेदनाभावात्, यथाहि वृन्दवालनः पूर्वदग्धवनमुपरावादेश-
 मवाप्यविधायति, तथा मिथ्यात्ववेदनवनदवाप्यन्तरकरणमवाप्य-
 विधायति, तथा वृत्ततस्यापशमिकसम्यक्त्वलाभः ॥ उक्तं ॥
 ऊसरदेशद्वितालिख्य, विज्झाद्वगणदवाप्य, इयमिहसंज्ञाणदये, उव-
 समसमसुदहद्वज्जीवो ॥ २ ॥ अवसिद्धाताशये अनिवृत्तिकरणातिक्रान्ति-
 पुजाकरणस्य प्रथमक्षयोपशमसम्यक्त्वलाभो भवति, तथापि प्रायवह-
 जीवानां प्रथमोपशमिकलाभात् कामयशिकानां उपशमसम्यक्त्वस्य प्र-

धूमलाभव्याख्या कर्मग्रंथेपि न क्षयोपशमनिषेधइति औपशमिकस्यच
 अंतर्मुहूर्तक्यामुपशांताद्वयायांपरमनिधिलाभकल्पाया जघन्यतः सम्य-
 शेषायांमुत्कृष्टतः षडावलिकाशेषायांसत्यांकस्यचिन्महाविमिषको-
 त्यानकल्पोऽनन्तानुबन्धुदयोभवति तदुदयेचासौसास्वादनसम्यग्दृष्टि-
 गुणस्थानेवर्तते. उपशमश्रेणिप्रतिपतितोवाकाश्चित्सासादनत्वं याति त-
 दुत्तरकालंचावश्यमिथ्यात्वोदयादसौमिथ्यादृष्टिर्भवति. तथा सम्यक्त्व-
 मिथ्यादृष्टिर्यस्यासौसम्यग्मिथ्यादृष्टिस्तस्यगुणस्थानसम्यग्मिथ्यादृष्टि-
 गुणस्थानं, इहानंतरामिहितविधिनालब्धौपशमिकत्वेनमदनकोद्रव-
 स्थानीयमिथ्यात्वमोहनीयकर्मशोधयित्वात्रिधाकरोति. ॥ तद्यथा ॥
 शुद्धमर्धविशुद्धमशुद्धचेतिस्थापना ० ० ० तत्रत्रयाणांपुंजानामभ्येय-
 दार्धविशुद्धः पुंजउदेति तदातदुदयात्यावज्जीवस्यार्द्धविशुद्धंजिनप्र-
 णीततत्त्वश्रद्धानं. मिश्रत्वेमध्यस्थेनानिर्द्धाररूपेभवति तेनतदासौसम्य-
 ग्मिथ्यादृष्टिगुणस्थानमंतर्मुहूर्तकालं स्पृशति तत ऊर्द्धंअवश्यंसम्य-
 क्त्वमिथ्यात्ववावगच्छति ३ तथा विरतिविरतंक्लृप्तेप्रत्ययस्तत्पुनः
 सावद्ययोगप्रत्याख्यानंतत्रजानातिनाभ्युपगच्छति न तत्पालनाय यतते
 इतित्रयाणांपदानांअष्टौभंगाः ५ ५ ५ एतेषुचतुर्षुभंगेषुमिथ्यादृष्टि-
 ज्ञानित्वांतशेषेषु ॥ ५ ५ ॥ ५ ५ ॥ सम्यग्दृष्टिज्ञानित्वात्सम्य-
 सुभंगेषु नास्य विरतंसमरती- ५ ॥ विरताऽप्रादित्यप्रत्ययः चर-
 मभंगेतुविरतिरस्तीति यद्वाविरमतिस्मसावद्ययोगेभ्योनिवर्ततेस्मेतिविर-
 तः कर्त्तरिक्त्वप्रत्ययेनविरतोऽविरतः सचासौसम्यग्दृष्टिश्चअविरतसम्य-
 ग्दृष्टिर्दमुक्तभवतियः पूर्ववर्णितौपशमिकसम्यग्दृष्टिः शुद्धदर्शनमो-
 हपुंजोदयवर्तीक्षयोपशमिकसम्यग्दृष्टिर्वाक्षीणदर्शनसंस्कृष्टाधिकस-
 म्यग्दृष्टिर्वापरममुनिप्रणीतांसावद्ययोगविरतिसिद्धिसौधाध्यारोहणनि-
 श्रेणिकल्पोजानन्नप्रत्याख्यानकषायोदयविघ्नतस्त्रान्नाभ्युपगच्छति न-
 चतत्पालनाययतंतइत्यासावविरतिसम्यग्दृष्टिरुच्यते. तस्यगुणस्थानं

अविरतसम्यग्दृष्टिगुणस्थानं ॥ उक्तंच ॥ बंधंअविरइहेउं, जाणंतो-
रागंदोसंडुरकंच विरइसुहं इळंतो, विरइकाउंव असमत्थो ॥ १ ॥

एसअसंजयसम्मो, निंदितोपावकम्मकरणंच ॥
अहिं गयजीवाजीवो, अचलियदिठीचलियमोहो ॥

तथासर्वसावद्ययोगस्यदेशेएकत्रतविषयेस्थूलसावद्ययोगादौ
सर्वविषयानुमतिवर्जसावद्ययोगांतेविरतंविरतिर्यस्यासौदेशविरतः सर्व-
सावद्यविरतिः पुनरस्यनास्ति प्रत्याख्यानावरणकषायोदयात् सर्वविर-
तिरूपंप्रत्याख्यानंआवृण्वंतीतिप्रत्याख्यानावरणाः ॥ उक्तंच ॥

सम्मइंसणसहिओ, गिण्हंतोविरइमप्पसत्तीए ॥
एगवयाइचरमो, अणुवयमित्तत्तिदेसजई ॥ १ ॥

देशविरतस्यगुणस्थानं देशविरतगुणस्थानं ५ तथासंच्छयतिस्म
सम्यगुपरमतिस्म संयतः 'गत्यर्थात्कमेति' क्तः प्रमाद्यतिस्म संयमयो-
गेषुसीदतिस्म क्तप्रत्ययेप्रमत्तः यद्वाप्रमदनं—प्रमत्तं ॥ प्रमादः सचमदि-
शविषयकषायनिद्राविकथानामन्यतमः सर्वेवाप्रमत्तमस्यास्तीतिप्रमाद-
वान् अभ्रादिभ्यइत्यअप्रत्ययः प्रमत्तश्चासौसंयतश्चप्रमत्तसंयतस्तस्यगुण-
स्थानंप्रमत्तसंयतगुणस्थानं. विशुद्धविशुद्धिप्रकर्षापकर्षकृतः स्वरूप-
भेदः ॥ तथाहि ॥ देशविरतिगुणापेक्षया एतद्गुणानांविशुद्धिप्रकर्षोऽ-
विशुद्धप्रकर्षश्चअप्रमत्तसंयतापेक्षयातुविपर्ययः एवमन्येष्वपिगुणस्था-
नेषुपूर्वोत्तरापेक्षया विशुद्धविशुद्धिप्रकर्षापकर्षयोजना द्रष्टव्या ६ न प्रम-
त्तोऽप्रमत्तः यद्वा नास्तिप्रमत्तमस्यासावप्रमत्तः सचासौसंयतश्चतस्यगुण-
स्थानं अप्रमत्तसंयतगुणस्थानं ७ अपूर्वमभिनवंप्रथममित्यर्थः कर-
णं, स्थितिघातः १ रसघातः २ गुणश्रेणि ३ गुणसंक्रमः ४ स्थि-
तिबंधानां ५ पंचानामर्थानांनिवर्त्तनंयस्यासौऽपूर्वकरणः तथाहि

बृहत्प्रमाणा या ज्ञानावरणीयादिकर्मस्थितिस्तस्याअप्रवर्तनाकरणेन-
 खंडनमल्पीकरणं स्थितिधातु उच्यते, रसस्यापि प्रचूरी मृतस्य सतोऽपवर्त-
 नाकरणेन खंडनमल्पीकरणं रसवान उच्यते, एतौ द्वावपि पूर्वगुणस्थानेषु-
 विशुद्धेरल्पत्वादल्पावेव कृतत्वान्, अत्र पुन विशुद्धेः प्रकृष्टत्वात् बृहत्प्र-
 माणतया अपूर्वाविमो करोति, तथा उपरितनरि यते विशुद्धि वशादपवर्त-
 नाकरणेनावतारि स्य दलिकस्यांतर्मुहूर्तप्रमाणमुदयक्षणादुपरिक्षिप्रतरक्ष-
 पणाय प्रतिक्षणमसंख्येयगुणवृद्ध्या विरचनं गुणश्रेणिः स्थापना एतां च
 पूर्वगुणस्थानेषु अविशुद्धत्वात्कालनोद्गाधीयसीं दलिकरचनामाश्रित्य-
 द्वाधीयसीं च दलिकरयापवर्तनाद्विरचितवान् ॥ इह तु नाम च विशु-
 द्धत्वादपूर्वाकालतोद्भवतरां दलिकरयविरचनामाश्रित्य पुनः पृथुतरां बहु-
 तरदलिकरयापवर्तनाद्विरचयतीति. तथा अव्यमानशुभमकृतिष्ववध्य-
 मानाशुभमकृतिदलिकस्य प्रतिक्षणमसंख्येयगुणवृद्ध्या विशुद्धिवशान्नयनं
 गुणसंक्रमस्तमप्यसाविहा पूर्वकरोति, तथा स्थितिकर्मणामशुद्धत्वान् प्रा-
 ग्द्वाधीयसीं वृद्धान् इह तु तामपूर्वाविशुद्धत्वादेव हस्वीयसीं वृद्धनाति, अ-
 संचापूर्वकरणोद्दिष्टा क्षपक उपशमकश्चक्षपणोपशमता हत्वा चैव मुच्यते-
 राज्याहं कुमारराजवन्न पुनरसौ क्षपयति, उपशमयति वा तस्य गुणस्थानं
 अपूर्वकरणगुणस्थानं. एतच्च गुणस्थानप्रपन्नानंतरवर्तिनो नानाजीवान-
 पेक्ष्य सामान्यतोऽ संख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणान्यध्यवसायस्थाना-
 नि भवंति, कथं पुनस्तानि भवंति ? इति विनेयजनानुग्रहार्थं विशेष-
 तोपि प्ररूप्यते, इहा तावदिदं गुणस्थानकर्मंतर्मुहूर्तकालप्रमाणं भवति.
 तत्र च प्रथमसमये प्रपन्नाः प्रपद्यंते, प्रपत्स्यंते च तदपेक्षया जघन्यादी-
 न्युत्कृष्टांतान्यसंख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणान्यध्यवसायस्थानानि ल-
 भ्यंते प्रतिपत्तृणां बहुत्वादध्यवसायानां च विचित्रत्वादिति भावनीयं.
 ननु यदि कालत्रयापेक्षा क्रियते तदेव गुणस्थानकं प्रतिपन्नानामनंता-
 ध्यवसायस्थानानि कस्मान्न भवंति ? अनंतजीवैरस्य प्रतिपन्नत्वादनं-

तैरेवप्रतिपद्यमानत्वादिति, सत्यं स्यादेव यदितत्प्रतिपत्तृणां सर्व-
 षोपृथग्पृथग्भिन्नान्येवाध्यवसायस्थानानिस्थुस्तच्चनास्ति, बहूनामे-
 काध्यवसायस्थानवर्तित्वादपीति ततोद्वितीयसमयेतदन्यान्यधि-
 कतराण्यध्यवसायस्थानानिलभ्यन्ते; तृतीयेसमयेतदन्यान्यधिकत-
 राणि चतुर्थसमयेतदन्यान्यधिकतराणीत्येवं तावन्नेययावच्चरमस-
 मयः. एतानिपुतानिचस्थाप्यमानानिविषमचतुरस्रक्षेत्रमभिव्या-
 ण्नुवति तद्यथा अथप्रथमसमयजघन्यात्तदुत्कृष्टमनत-
 गुणविशुद्धं, तस्माच्चतृतीयसमयजघन्यमनंतगुणविशुद्धं, ततोपित-
 दुत्कृष्टमनंतगुणविशुद्धमिति एकसमयगतानिचामून्यध्यवसायस्थाना-
 निपरस्परमनंतभागवृद्धासंख्यातभागवृद्धसंख्यातभागवृद्धसंख्येयगुण-
 वृद्धाऽसंख्येयगुणवृद्ध्यानंतगुणवृद्धरूपषट्स्थानपतितानियुगपदेतद्-
 गुणस्थानप्रविष्टानांचपरस्परमध्यवसायस्थानव्यावृत्तिलक्षणानि, वृत्ति-
 रस्यास्तीतिनिवृत्तिगुणस्थानकमप्येतदुच्यते. अतएवोक्तं सूत्रेनियट्टी-
 मनियट्टीत्यादि ८ तथा युगपदेतद्गुणस्थानकंप्रतिपन्नानां बहूनामपि
 जीवानामन्योऽन्यमध्यवसायस्थानस्यव्यावृत्तिर्निवृत्तिर्वानास्त्यस्येति
 अनिवृत्तिः समकालमेतद्गुणस्थानकमारूढस्यापरस्ययदध्यवसाय-
 स्थानं विवक्षितोऽन्योपिकश्चित्तद्वत्येवेत्यर्थः संपरैतिपर्यटतिसंसारम-
 नेनेतिसंपरायः कषायोदयः बादरः सूक्ष्मकिट्टीकृतः संपरायापेक्ष-
 यास्थूरः संपरायोयस्य स बादरसंपरायः अनिवृत्तिश्चासौबादरसंपरायश्च-
 तस्यगुणस्थानमनिवृत्तिर्बादरसंपरायगुणस्थानं इदमप्यंतर्मुहूर्तप्रमा-
 णमेव तत्रवांतर्मुहूर्तस्यावतः समयास्तत्प्रविष्टानां तावत्येवाध्यवसाय-
 स्थानानि भवत्येकसमयप्रविष्टानां एकस्येवाध्यवसायस्थानस्यानु-
 वसनेनादिति स्थापना. प्रथमसमयादारभ्यप्रतिसमयानंतगुणविशु-
 द्ध्यर्थोत्तरमध्यवसायस्थानंभवतीतिवेदितव्यं, सचानिवृत्तिर्बादरोद्वि-
 धोक्षपकउपशमकश्च ॥९॥ तथा संपरायः किट्टीकृतलोभकषायो-

द्वयरूपो यस्य सोऽयं सूक्ष्मसंपरायः । सोऽपि द्विधाक्षपक उपशमकश्चक्ष-
पयति उपशमयति वा लोभमेकमपीतिकृत्वा तस्य गुणस्थानं सूक्ष्मसं-
परायगुणस्थानं ॥ १० ॥ तथा छाद्यते केवलज्ञानं केवलदर्शनं-
चात्मनोऽनेनेति छद्मज्ञानावरणदर्शनावरणमोहनीयांतरायकर्मादयः ।
सति तस्मिन् केवलस्यानुत्पादात् । तदपगमानंतरंचोत्पादात् छद्मनि-
तिष्ठतीति छद्मस्थः । स च सरागोऽपि भवतीत्यतस्तद्वचवच्छेदार्थं वीतरा-
गग्रहणं वीतो विगतो रागो माया लोभकषायोदयरूपो यस्य स वीतरागः
स चासौ छद्मस्थश्च वीतराग छद्मस्थः स च क्षीणकषायोऽपि भवति । त-
स्यापि यथोत्तररागोपरमात् । अतस्तद्वचवच्छेदार्थं उपशांतकषायग्रहणं
कषशिषेत्यादिदंडकधातुर्हि सार्थः । कषंति कष्यंति च परस्परमस्मिन्
प्राणिन इति कषः संसारः कषमयं ते गच्छंत्येभिर्जंतव इति कषायाः क्रो-
धादयः उपशांता उपशमिता विद्यमाना एव संक्रमणोद्वर्तनादिकरणो-
दयायोग्यत्वेन व्यवस्थापिता कषाया येन स उपशांतकषायः स चासौ-
वीतराग छद्मस्थश्चेति उपशांतकषायवीतराग छद्मस्थः तस्य गुणस्थान-
मिति प्राग्वत् । तत्राविरतसम्यग्दृष्टेः प्रभृत्यनंता नुबंधिनः कषाया
उपशांताः संभवन्ति उपशमश्रेण्यां रंभेहानंता नुबंधिकषायान्ऽविरतो-
देशविरतः प्रमत्तोऽप्रमत्तो वा सन्नुपशमस्य दर्शनमोहजितयमुपश-
मयति । तदुपशमानंतरंप्रमत्ता प्रमत्तगुणस्थानकपरिवृत्तिशान्तानि कृ-
त्वा ततोऽपूर्वकरणगुणस्थानोत्तरकालमनिवृत्तिबादरसंपरायगुणस्थाने
चारित्रमोहनीयस्य प्रथमं न पुंसकवेदमुपशमयति ततः स्त्रीवेदं ततो-
हास्यस्तरतिशोकभयजुगुप्सरूपं युगपद्विषदकं ततः पुरुषवेदं
ततो युगपदप्रत्याख्यानावरणप्रत्याख्यानावरणौक्रोधौ ततः संज्वलन-
क्रोधं । ततो युगपद्वितीयतृतीयमानौ ततः संज्वलनमानंततो युग-
पद्वितीयतृतीयमाये ततः संज्वलनमाया ततो युगपद्वितीयतृतीयौ लो-

भौततः सूक्ष्मसंपरायगुणस्थानेसंज्वलनलोभमुपशमयति इत्युपश-
मश्रेणिः ॥ तदेवमन्येष्वपिगुणस्थानकेषुक्रापिक्रियतामपिकषायाणा-
मुपशांतत्वसंभवात् उपशांतकषायव्यपदेशः संभवत्यतस्तद्वचवच्छे-
दार्थवीतरागग्रहणवीतरागइत्येतावतापीष्टसिद्धौलक्ष्यग्रहणंस्वरूप-
कथनार्थव्यवच्छेद्याभावात्नह्यलक्ष्यग्रहणंउपशांतकषायवीतरागः संभ-
वति यस्यलक्ष्यग्रहणेनव्यवच्छेदः स्यादिति । अस्मिन्गुणस्थान-
केअष्टाविंशतिरपिमोहनीयप्रकृतय उपशांताज्ञातव्याः ॥ उपशांत-
कषायश्चजघन्येनैकसमयं भवति । उत्कर्षेणतुअंतर्मुहूर्त्तकालंतत
ऊर्ध्वनियमादसौप्रतिपतति । प्रतिपातश्चद्वेधा भवक्षयेण अद्धाक्ष-
येणच । तत्रभवक्षयोप्रियमाणस्य अद्धाक्षयः उपशांताद्धायांसम-
स्तायांव्यतीतायां अद्धाक्षयेणचप्रतिपतन् यथैवारूढस्तथैवप्रतिप-
तति । यत्रयत्रबंधोदयोदीरणव्यवच्छिन्नास्तत्रप्रतिपतता सता तेआर-
भ्यन्ते । इतियावत् प्रतिपातश्चतावत्प्रतिपतति यावत् प्रमत्तगुणस्था-
नं कश्चित्ततोप्यधस्तनगुणस्थानाद्विक्रियाति । कोपिसासादनभाव-
मवाप्यमिथ्यात्वंगच्छति यः पुनर्भवक्षयेणप्रतिपतति । स प्रथमसमय-
एवसर्वाण्यपिबंधादीनिकरणानिप्रवर्त्तयतीतिविशेषः । उत्कर्षतश्चैक-
स्मिन्भवेद्वौ(वारान्)वारौउपशमश्रेणिंप्रतिपद्यते तस्यक्षपकश्रेणिर्नभ-
वेदपीति ॥उक्तंच॥ सप्ततिकाचूर्णौ “जोडुवारेउवसमसेढिंपडिवज्झइ
तस्सनियमाताम्मिभवेखवगसेढीनत्थि जोइक्कसिंउवसमसेढिंपडि-
वज्झइ तस्सकस्सविखवगसेढीविहुज्जत्ति , ” एषःकार्मग्रंथिकाभि-
प्रायेण, आगमाभिप्रायेणत्वेकस्मिन्भवेएकामेवश्रेणिंप्रतिपद्यते ॥
यदुक्तं कल्पभाष्ये ” एवंअपरिवर्द्धीए सम्मत्ते देवमणूआइजम्मेसु
अन्नयरसेढिवज्झं ” अन्यत्राप्युक्तं, मोहोपशमएकस्मिन्भवे द्विः
स्यादसततः यस्मिन्भवेतूपशमः क्षयो मोहस्यतत्रनेति अत्राशयः
उपशमश्रेणिकः प्रतिपतितो बाहुल्येनाशु रूपरिणामत्वात्पुनर्विशुद्धा-

ध्यवसायधारां नारोहति तेन बाहुल्येन एकामेवश्रेणिं करोति क-
श्चित् प्रतिपतितोऽपि तीव्रवीर्यविशुद्धोपयोगात् पुनःश्रेणिमारो-
हति तेन अल्पत्वात्कल्पभाष्येनाधिकृतमिति ॥ ११ ॥ तथा-
क्षीणा अभावमापन्ना कषाया यस्य स क्षीणकषायः तत्रानंतानुबंधि-
कषायान् प्रथममविरतिसम्यग्दृष्ट्याद्यप्रमत्तांतगुणस्थानेषुक्षपयितु-
मारभते ततोमिथ्यात्वंमिश्रसम्यक्त्वं ततोऽप्रत्याख्यानावरणान्क-
षायान्द्वैक्षपयितुमारभते तेषुचार्द्धक्षपितेष्वेवातिविशुद्धिवशादंतराल
एवस्त्यानार्द्धिकं, नरकद्विकं, तिर्यग्द्विकं, जातिचतुष्कं, आतपं,
उद्योतं, स्थावरं, साधारणमितिप्रकृतिषोडशकंक्षपयति । तस्मिंश्चक्षीणे-
कषायाष्टकस्यक्षपितशेषंक्षपयति । ततोऽनपुंसकवेदं, स्त्रीवेदं, हास्या-
दिषट्कं, पुंवेदं, ततोऽसंज्वलनक्रोधमानमायाःक्षपयति एताश्चप्रकृती-
रनिवृत्तिबादरसूक्ष्मसंपरायगुणस्थानेषुक्षपयति । संज्वलनलोभंसूक्ष्म-
संपरायगुणस्थाने इतिक्षपकश्रेणिः । तदेवमन्येष्वपिगुणस्थानेषुक्षी-
णकषायव्यपदेशःसंभवति । कापिकियतामपिकषायाणांक्षीणत्वाद-
तस्तद्व्यवच्छेदार्थवीतरागग्रहणं । क्षीणकषायवीतरागत्वंचकेवलिनो-
प्यस्ति । तद्व्यवच्छेदार्थलब्धस्थग्रहणं । लब्धस्थे च ग्रहणेकृतेसरागव्य-
वच्छेदार्थवीतरागग्रहणं सचोपशांतकषायोप्यस्ति तद्व्यवच्छेदार्थक्षी-
णकषायग्रहणं । इत्यनेनक्षीणकषायवीतरागलब्धस्थगुणस्थानमिति
॥ १२ ॥ तथायोगोवीर्यशक्तिरुत्साहः पराक्रमइतिपर्यायाः सच-
मनोवाक्कायलक्षणकरणभेदात्तिस्र संज्ञा लभंते । मनोयोगोवचनयो-
गः काययोगश्चेति तथाचोक्तं कर्मप्रकृतौ” परिणामालंबणग्रहणसाह-
णंतेणलज्जनामतिगं । कज्ज्झाभ्मासानुन्नप्प वेसविसमाकयपएसं
॥ १॥ तत्रभगवतोमनोयोगोमनः पर्यायज्ञानिभिरनुत्तरसुरादिभिर्वा-
मनसापृष्टस्यसतोमनसैवदेशनांते हि भगवत्प्रयुक्तानि मनोद्रव्याणि-
मनः पर्यायज्ञानेनावधिज्ञानेनवापश्यंतिदृष्ट्वा च ते विवक्षितवस्त्वाका-

रान्यथानुपपत्त्यालोकस्वरूपादिबाह्यमर्थमभिगच्छन्ति । वाग्योगोधर्म-
देशनादौ काययोगोनिमेषोन्मेषचक्रमणादौ । ततोअनेनयोगत्रयेणस-
हवर्त्तते इतिसयोगी सर्वादेरिन्द्रप्रत्ययः केवलज्ञानंकेवलदर्शनंचविद्य-
तेयस्य स केवली सयोगी चासौकेवलीचसयोगीकेवलीतस्यगुणस्था-
नंसयोगीकेवलीगुणस्थानं ॥१३॥ न विद्यन्ते योगाः पूर्वोक्ता य-
स्यासावयोगी । कथमयोगित्वमसावुपगच्छतीतिचेदुच्यते, स भग-
वान्सयोगीकेवलीजघन्यतोतर्मुहूर्त्तमुकृष्टतोदेशोनापूर्वकोटिविहृत्यक-
श्चित्कर्मणांसमीकरणार्थसमुद्घातंकरोति यस्यवेदनीयादिकमायुषः
सकासादधिकंभवति सकरोतिसमुद्घातं अन्यस्तुनकरोति यदाहुः
श्रीमदार्यश्यामपादाः पत्रवणायां । सधेविणंभंतेकेवलीसमुग्घायंगच्छइ
गोयमा नो तिण्ठेसमद्वे जस्साआऊणुणतुल्लाइं बंधणेहिंठिईइयभ-
वोवगाहिकम्माइं से न समुग्घायंगच्छई ॥ १ ॥

अगंतूणसमुग्घाय, मणंताकेवलीजिणा ।

जरमरणविप्पमुक्का, सिद्धिंवरगइंगया ॥ २ ॥

समुद्घाताधिकारेवक्ष्यामः भवोपग्राहिकर्मक्षपणायले-
श्यातीतंशुक्लमत्यन्ताप्रकंपपरमनिर्जराकारणंध्यानप्रतिपित्सुर्यो-
गनिरोधार्थमुपक्रमते । तत्रपूर्वबादरकाययोगेन बादरमनोयोगं निरु-
णद्धि ततोवाग्योगं ततः सूक्ष्मकाययोगेन बादरकाययोगं तेनैवसूक्ष्म-
मनोयोगं सूक्ष्मवाग्योगं च सूक्ष्मकाययोगंतु सूक्ष्मक्रियमनिवृत्तिशुक्ल-
ध्यानं ध्याययन्स्वावष्टमेनैवनिरुणद्धि अन्यस्यावष्टंभनीयस्य योगांतर-
स्यतदासत्वात् तद्ध्यानसामर्थ्याच्चवदनोदरादिविवरपूरणेनसंकुचित-
देहत्रिभागवर्त्तिप्रदेशोभवति । तदनंतरंसमुच्छिन्नक्रियमप्रतिपातिशुक्ल-
ध्यानंध्याययन् मध्यमप्रतिपत्त्याह्रस्वपंचाक्षरोद्विरणमात्रकालंशैलेशी-
करणं प्रविशति । तत्रशैलेशोमेरुस्तस्येयंस्थिरता साम्यावस्थाशैलेशी-

यद्वासर्वसंवरः शीलंतस्येशः शैलेशः तस्येयंयोगनिरोधावस्थाशैलेशी-
तस्यां करणपूर्वविरचितशैलेशीसमयसमानगुणश्रेणिकस्य वेदनीयना-
मगोत्राख्याधातिकर्मव्रितयस्यासंख्येयगुण्याश्रेण्याआयुःशेषस्यतुयथा-
स्वरूपस्थितयाश्रेण्यानिर्जरणशैलेशीकरणं तच्चासौप्रविष्टोऽयोगी सचा-
सौकेवलीच अयोगीकेवली शैलेशीकरणचरमसमयानंतरमुच्छिन्नचतु-
र्विधकर्मबंधनत्वादष्टमृत्तिकालेपलिप्ताधोनिमग्नक्रमापनीतमृत्तिकालेप-
जलतलमर्यादोर्ध्वगामी तथाविधालाबुवदूर्ध्वलोकांतंगच्छति न पर-
तोपिमत्स्यजलकल्पगत्युपष्टंभधर्मास्तिकायाभावात् । सचोर्ध्वगच्छद्
ऋजुश्रेण्यायावत् स्वाकाशप्रदेशेष्विहावगाढस्तावत् एवप्रदेशानूर्ध्वम-
प्यवगाहमानेविवक्षितसमयाच्चसमयांतरमसंप्रशन्नगच्छति ॥ तदुक्त
मावश्यकचूर्णो । जत्तीएजीवोअवगाढोभवई । आएओगाहणाए-
उट्टेउज्झगंगच्छइ । नवकंवीयंचसमयंनफुसइत्ति । दुःखमांधकारनिम-
ग्नजिनवचनप्रदोपप्रतिमाः श्रीजिनभद्रगणिपूज्याअप्याहुः ॥ पज्झ-
त्तमित्तसन्निस्स । जित्तियाइंजहन्नयोगिस्स हुंतिमणोदवाइं तेथोवयरो-
यजंमिन्तो । १ । तदसंखगुणठाणं, समए समए निरुंभमाणोसो मणसो-
सवनिरोहं । कुणइ असंखिज्झसमएहिं ॥ २ ॥ पज्झत्तमित्तविंदीय ।
जहन्नवइयोगपज्झयाजेउ, तदसंखगुणविहीणो, समए समए निरुं-
भंतो ॥ ३ ॥ सव्ववई योगरोहं, संखाइएहिंकुणइसमएहि ।
तत्तोयसुहुमपणयस्स, पढमसमयोववन्नस्स ॥ ४ ॥ जोकिरं जहन्न-
जोगो, तदसंखिज्झगुणहीणमिक्खिके, समएनिरुंभमाणो देहतिभा-
गंचमुचंतो ॥ ५ ॥ रुंमइसकाययोगं, संखाइएहि चेव समएहिं;
तोकायजोगोरोहो, सेलेसीभावणामेइ ॥ ६ ॥ हस्सखराइंमझेण,
जेणकालेणपंचभन्नंति । अच्छइसेलेसिगओ, तितीयमेत्तंतओकालं
॥ ७ ॥ तणरोहारंभाजो, ज्झायइसुहुमकिरियानियाट्टिसो, विच्छि-
न्नकिरीय मप्पडि-वाईसेलेसिकालंमि ॥ ८ ॥ तदसंखेज्झगुणाए;

गुणसेटीए रइयंपुराकम्मं । समएसमएखविउं । कमेणसव्वंतिहिंकम्मं ॥ ९ ॥ उज्झुसेटीपडिवन्नो, समइपएसंतरंअफुसमाणो । एगसम-
एणसिज्झइ । अहसागारोवउत्तोसो ॥ १० ॥ इतितस्य गुणस्थानम-
योगिकेवल्लिगुणस्थानमितिव्याख्या ॥ तानि सभावनानि चतुर्दश-
गुणस्थानानि । एतेषुगुणस्थानेषुबंधादीनिकर्मभंगांतानिद्वाराणि
आगमात्सारतः लिख्यंते । तत्रप्रथमबंधद्वारं तस्यांतरद्वाराणिमूलब-
न्धोत्तरबंधगुणस्थानेषुभिन्नभिन्नकर्मप्रकृतिबंधलक्षणानि दश एवमुदय-
स्यापि दश उदीरणायाः निर्विशेषत्वात्तद्वएवद्वारेएवंसत्ताया दश एवं-
द्वात्रिंशद्वाराणितथागुणस्थानेषुजीवभेदानि १ तथागुणस्थानानि २
तथागुणस्थानेयोगद्वारं ३ उपयोगद्वारं ४ लेइयाद्वारं ५ एवंस-
त्तायाद्वाराणि ततः द्विविधहेतुरूपमूलहेतुद्वामुत्तरहेतुद्वारं भिन्नहेतु-
द्वारकचतुष्कं एवंषट्द्वाराणिमिलनेत्रिचत्वारिंशद्वाराणि ॥ १ ॥

ट्कार्थः—प्रणम्यशासनाधीशं, वीरं स्याद्वाददेशकं

विचारसारग्रन्थस्य, ट्कार्थः संप्रतन्यते ॥ १ ॥

नमस्कार करीने जिन क० वीतराग प्रत्ये गुणठाणा १४
ने विषे इतला द्वार कहीस । मूलबंध ८।७।६।१ ए च्यार स्था-
नक छे । उत्तरबंध १२० एकसोवीस तेहनी आठ कर्मनी जूदी
जूदी ८ द्वार एतले दशद्वारबंधना । इम मूलउदय १ उत्तरउदय
२ वली आठ कर्मनो उदय । एवं १० इम मूलउदीरणा १
उत्तरउदीरणा २ इम सत्ताना दश द्वार । मूलसत्ता १ उत्तरसत्ता
१ आठ कर्मनी सत्ताएवं ३४ द्वार पछे गुणठाणे जीवभेद ३५
पछे गुणठाणे गुणठाणा ३६ पछे गुणठाणे योग १५ द्वार ३७
पछे गुणठाणे उपयोग १२ कहेवा ३८ द्वार पछे गुणठाणे
लेइया ६ कहेवा, ३९ पछे गुणठाणे मूलहेतु ४ कहेवा पछे

उत्तरहेतुसमुच्चय पछे च्यार हेतु तेहनांसि ६ द्वार एवं ८५ द्वार ॥ १ ॥

**अप्पवहुभावजीयभेय, समुग्घायाझाणदंडगा
वेआजोणीकुलकोडीओ, बंधुदयसंतधुवअधुवा ॥२॥**

टीका—ततोऽल्पबहुत्वंगुणस्थानेषु एवं चतुश्चत्वारिंशत्ततः मूलभावोत्तरभावमतिभिन्नस्वभावसान्निपातिकभावलक्षणानि द्वाराणि अष्टौमिलनेद्विपंचाशद्द्वाराणि ततः पंचशतत्रिषष्टिजीवभेदद्वाराणिमूल-
तोत्तररूपेद्वेद्वारेमिलनेचतुः पंचाशत्चत्वारिउत्तरमिलने ५८ द्वाराणि ततः गुणस्थानेसमुद्घातलक्षणंएकोनषष्टितमद्वारं । ततोध्यानद्वारं । मूलोत्तरतः एवं त्रिषष्टितमं, गुणस्थानेषुदंडकाभिधायकंद्वारंचतुषष्टि-
तमं ततोवेदद्वारंपंचषष्टितमं । ततोयोनिद्वारंषट्षष्टितमं ततः कुलको-
टिरूपंसप्तषष्टितमं ततः ध्रुवबंधोऽध्रुवबंधो ध्रुवोदयोऽध्रुवोदयो ध्रुवसत्ता
अध्रुवसत्तालक्षणानिषट्द्वाराणि एवंगाथाद्वयेनत्रिसप्ततिद्वाराणि ॥२॥

ट्कार्थः—पछे गुणठाणानो अल्पबहुत्व ४६ पछे गुणठाणे मूलभाव १ उत्तरभाव ५ भावमिन्नपणे पछे सांनिपातिकभावना भांगा एवं ८ द्वार ५४ पछे जीवभेद पांचसोत्रेसठ तेहना द्वार ६ एवं साठ ६० द्वार पछे समुद्घात ७ एवं द्वार ६१ पछे ध्यान ४ मूल तेहना पाया १६ कहीस्यू एवं द्वार ६३ पछे गुणठाणे दंडक २४ द्वार ६४ पछे गुणठाणे वेद एवं द्वार ६५ पछे गुणठाणे योनि लाख ८४ एवं द्वार ६६ पछे गुणठाणे कुलकोडी एक कोडी साडासत्ताणुलाख एवं द्वार ६७ पछे ध्रुवबंधी १ अध्रुवबंधी १ ध्रुवउदयी १ अध्रुवउदयी १ ध्रुवसत्ता १ अध्रुवसत्ता १ एवं द्वार ६ द्वार ७३ ॥ २ ॥

सबदरवाईअघाई, पुन्नपरावत्तइयरखित्ताई
चउरोविवागभंगा, कम्माणं चेव दाराइं ॥ ३ ॥

टीका—सर्व्वेति सर्व्वधाति १ देशधाति २ अधाति लक्षणानि
द्वाराणि त्रीणिततः पुण्यप्रकृति १ पापप्रकृति २ परावर्त्तमान ३ इतर-
शब्देन अपरावर्त्तमानलक्षणानि सप्तद्वाराणि मिलनेअशीतिद्वाराणि
ततः क्षेत्रादिविपाकचतुष्टयरूपाणि चत्वारिद्वाराणिततः कर्माष्ट-
कस्यगुणस्थानेभंगप्रतिपादकानि अष्टौद्वाराणि एवंमिलनेद्विनवति-
द्वाराणि ॥ ३ ॥

ट्यार्थः—पछे सर्व्वधाति एवंद्वार ७४ पछे देशधाति एवंद्वार
७५ पछे अधाति एवंद्वार ७६ पछे पुण्यप्रकृति ७७ इतरशब्दे
पापप्रकृति ७८ पछे परावर्त्त ७९ पछे अपरावर्त्त एवंद्वार ८० पछे
क्षेत्रविपाक ८१ भवविपाक ८२ जीवविपाक ८३ पुद्गलविपाक
एवंद्वार ८४ पछे गुणठाणे कर्मनाभांगा एवंद्वार ८ एवंद्वार ९०
चेवशब्दे गुणठाणे आस्रवभेद ९१ संवरभेद ९२ निर्ज्जराभेद ९३
बंधतत्त्वना भेद ९४ एवं चोराणुद्वार गुणठाणे कहीस्यूं ॥ ३ ॥

अपमत्तत्तासत्तठ, मीस अपुबबायरे सत्त,

बंधइलसुहुमोइग, मुवरिमाअबंधगअयोगी ॥ ४ ॥

टीका—चवेत्ति चकारेणगुणस्थानेआस्रवभेदाः संवरभेदाः
निर्ज्जराभेदाः बंधभेदाः मिधानलक्षणानिचत्वारिद्वाराणि । एवंसर्व्वमिल-
नेषणवतिद्वाराणि गुणस्थानेवक्तव्यानि । तत्प्रतिपादकगुणस्थानशत-
कार्ख्यप्रथमाधिकारमुच्यते । द्वारशब्दार्थः प्रतिद्वारमेवंवक्तव्यं तत्र-
तत्प्रज्ञेयाः तत्रप्रथमबंधप्रतिपादकद्वारमुच्यते । तत्रात्मनअमिसुख्येन
संन सुखत्वेनस्थित्वादिभिर्हेतुभिर्नवस्य नूतनस्य कर्मणोज्ञानावा-

रणादेर्ग्रहणमुपादानंलोलीभावकरणं बंधइत्युच्यते । तत्रमूलतो बंध-
स्थानानिचत्वारि तानि गुणस्थानकेषु निवेद्यते । तत्रमूलतः कर्मण-
अष्टकं । तत्रायुर्बन्धकोजीवअष्टविधबंधक आयुषस्त्वेकस्मिन्भवे एक-
वारमेवांतर्मुहूर्त्तप्रमाणंकालंबंधनात्, शेषकालंतुसप्तविधबंधकएवजीवः
तथासूक्ष्मः संपरायगुणस्थानकेध्यानविशुद्ध्यामोहनीयायुषीनबध्नाति,
तेनषड्विधबंधकएवसच अकषायीजीवउपशांतादिगुणस्थानत्रिके
वेदनीयस्यएकस्यैवबंधकः । अतोबंधस्थानानिमूलतश्चत्वारि । तत्रच
मिथ्यादृष्टिप्रभृतयोऽप्रमतांताः । सप्ताष्टैवाकर्माणिबध्नाति आयुर्बन्ध-
कालेऽष्टैशेषकालंतुसप्त । मीसअपुव्वबायरेइति, मिश्रापूर्वकरणा-
निवृत्तिबादराः सप्तैवबध्नातितेषामायुर्बन्धाभावात्, तत्रमिश्रस्यतथास्वा-
भाव्यात् इतरयोः पुनरतिविशुद्धित्वादायुर्बन्धस्यच घोलनापरिणाम-
निबंधनत्वात् बंधको बध्नाति । छसुहुमति सूक्ष्मसंपरायोमोहनीयायुर्व-
र्जानिषट्कर्माणिबध्नाति । मोहनीयबंधस्यबादरकषायोदयनिमित्त-
त्वात् । तत्रचतदभावात् आयुर्बन्धाभावस्त्वतिविशुद्धित्वादवसेयः ।
एगमुवरिमत्ति । एकंसातवेदनीयंकर्मोपरितनाः सूक्ष्मसंपरायादुपरि-
ष्टाद्वर्त्तिनउपशांतमोहक्षीणमोहसयोगीकेवलिनोबध्नाति । न शेषकर्मा-
णितद्बन्धहेतुत्वाभावात् । अबंधकः सर्वकर्मप्रपंचबंधरहितोऽयोगी-
चरमगुणस्थानवर्त्तीसर्वबंधहेतुत्वाभावादिति ॥ ४ ॥

ट्कार्थः—कर्म आठ छे ते एक समे एक जीव आठ कर्म
बांधे अथवाआउषो न बांधे तो सात कर्म बांधे. ते वली आउषो
मोहनीए बें न बांधे तो ६ बंधाई. पछे एकसाता बांधे इम च्यार
बंधना थानक छे. ते मिथ्यात्व ? सास्वादन २ अविरतिसमकित
१ देशविरति ? प्रमत्त ? अप्रमत्त ? ए छ गुणठाणे सीम सात
बांधे. अने आऊखो बांधे तेवारे आठ बांधे. तथा त्रीजे मिश्रगु-

गुणठाणे तथा आठसुं अपूर्वकरणगुणठाणे तथा नवसुं अनिवृत्तिगुणठाणे आऊखो न बांधे । तिणे सातकर्म बांधे तथा दशमा सूक्ष्मसंपराय गुणठाणे आऊखो ? मोहनीय विना शेष छ कर्म बांधे. बे न बांधे. उपरल्यो इग्यारमो बारमो तेरमो ए तिन गुणठाणे एक वेदनी कर्म बांधे. तथा अयोगी गुणठाणे कोई कर्म बांधे नहीं अबंधक छे सही ॥ ४ ॥

वीसहियसयंबंधे, ओहेमिच्छेसत्तरससयं तु ।

सासाणेइगहियसय, मीसे चउसत्तरीबंधो ॥ ५ ॥

टीका—उक्तागुणस्थानेषु मूलबंधस्थानयोजना । सांप्रतंगुणस्थानेषु उत्तरप्रकृतिबंधनिरूपकंद्वारमुच्यते । वीसहियसि ५ बंधे-ओघतः सामान्यतः विशत्यधिकंशतंबध्यते, तत्रज्ञानावरणीयपंचकं, दर्शनावरणीयनवकं । वेदनीयंद्विविधं । मोहनीयं षड्विंशतिभेदं । मिश्रमोहनीयसम्यक्तमोहनीयस्यबंधाभावात् । बंधे तु मिथ्यात्वमोहनीयस्यैवबंधात् । मिथ्यात्वदलिकानामेव विशुद्ध्याशोधितानां मिश्रमोहसम्यक्त्वमोहरूपपुञ्जभवनात् । तथाचोदयात् तेनोदये एव भवनात् न बंधे, तेन । षड्विंशतिरेव बध्नाति । आयुश्चतुर्भेदनामकर्मणः अधिकशतप्रकृतिप्रमाणस्य बंधनपंचदशकसंघातनपंचकस्य बंधाभावात् । शरीरनामकर्मबंधेषु वग्रहणात् । वर्णादिविंशतेः वर्णगंधरसस्पर्शस्य एकैकग्रहणे चत्वार्येव बध्नाति । तेन षोडशकाग्रहणेशेषानाम्नः सप्तषष्टिरेव बध्यन्ते । एकजीवस्यैकसमये एकमेवेदं वाक्यं । कालांतरे जीवांतरे वर्णादिविंशतिरेव बंधसंभवात् ओघे च वर्णादीनां चतुर्णां ग्रहणत्वव्यामोहार्थमिति गोत्रस्य द्वौ । अंतरायस्य पंच एवं सर्वमिलने ओघतो-विशत्यधिकमेकशतं च बंधे भवति । तदेवं विंशशतं तीर्थकराहारकाद्विकवर्जं मिच्छे मिथ्यात्वे, सत्तरससयंति, सप्तदशाधिकंशतं सप्तदशशतंबंधे-

भवतीति। अयमत्राभिप्रायः तीर्थकरनामतावत्सम्यक्त्वगुणानुगयोग-
कषायप्रवृत्तिनिमित्तमेवबध्यते । आहारकशरीरांगोपांगलक्षणद्विकं-
अप्रमत्तयतिसंबंधिसंयमानुयायियोगकषायप्रवृत्त्या बध्यते ॥ यदुक्तं ॥
शिवशर्मसूरिपादैः शतके। समत्तगुणनिमित्तं तित्थयरसंजमेणआहार-
मितिमिथ्यादृष्टिगुणस्थानेउभयाभावात् । एतत्प्रकृतित्रयवर्जनंकृ-
तंशेषंपुनः सप्तदशशतंसिथ्यात्वादिसिर्हेतुभिर्बध्यते । तेनहेतुचतुष्ट-
यसद्भावात् मिथ्यात्वेतद्वंधःनन्वेताः सप्तदशशतसंख्यासर्वाअपिमि-
थ्यादृष्टिप्रायोग्याः किंतुमिथ्यात्वप्रायोग्याः षोडशताश्चमिथ्यात्ववि-
गमेगच्छंतिताश्चेमाः १ नरकगति, २ नरकानुपूर्वी, ३ इति नरक-
त्रिकं । १ एकेन्द्रिय, २ द्वीन्द्रिय, त्रीन्द्रियःचतुरिन्द्रियजातिचतुष्कल-
क्षणंजातिचतुष्कं । १ रथावर, २ सूक्ष्म, ३ अपर्याप्त, ४ साधारण,
लक्षणंस्यावरचतुष्कं । आतपहुंडलेदपृष्टं नपुंसकवेदःमिथ्यात्वमिति-
एताःषोडशप्रकृतयःमिथ्यादृष्टिगुणस्थाने एवबंधमायांति मिथ्यात्व-
प्रत्ययत्वादेतासांनोत्तरत्र । सास्वादनादिषुमिथ्यात्वहेत्वभावात् । प्रा-
योनरकाद्यत्यंताशुभत्वाच्चमिथ्यादृष्टिरेवबध्नाति । तेनसप्तदशशतात्
पूर्वोक्तषोडशापगमेशेषमेकोत्तरंप्रकृतिशतमेवसास्वादानेबंधमायाति ।
सासाणे,सास्वादाने,पुगहियसयं एकाधिकंशतंबंधप्रकृतीनांअस्ति,मी-
सेत्ति। मिश्रामिधानेगुणस्थानके चतुरधिकासप्ततिबंधोबंधत्वेनअस्ति
१ तिर्यग्गति, २ तिर्यगानुपूर्वी, ३ तिर्यगायु, लक्षणंतिर्यक्त्रिकं
१ निद्रानिद्रा, २ प्रचलाप्रचला, ३ स्त्यानर्द्धिलक्षणंस्त्यानार्द्धि-
त्रिकं । १ दुर्भग, २ दुःस्वर, अनादेयलक्षणंदौर्भाग्यत्रिकं ३ अनंतानु-
बंधिक्रोध. १ मान, २ माया, ३ लोभ, ४ लक्षणंअनंतानुबंधिच-
तुष्टयं । १ न्यग्रोध, २ सादि, ३ वामन, ४ कुब्ज, ५ लक्षणं-
मध्यसंस्थानचतुष्कं. १ ऋषभनाराच, २ नाराच, ३ अर्धनाराच,
४ कीलिका, लक्षणंमध्यसंहननचतुष्कं, नीचैर्गोत्रं । १ उद्योतं, २

अप्रशस्तविहायोगतिः ३ स्त्रीवेदं, ४ इत्येताः पंचविंशतिः सास्वा-
नांताबध्यन्ते नोत्तरत्र, यतोऽनंतानुबंधिप्रत्ययोह्यसौबधः । सचोत्त-
रत्रनास्ति तेननैतासांबंधः सम्मामिच्छदिठी आउअबंधंपिनकरेइत्ति
वचनात् शेषनरायुदेवायुर्द्वयमपिनबध्नाति अतःएकोत्तरशतात् स-
प्तविंशतिरपगमेमिश्रगुणस्थानकेचतुःसप्ततिर्बध्नाति ॥५॥

ટબાર્થ:—હવે ઉત્તરપ્રકૃતિબંધ કહે છે. ઓઘેએકસોવીસનો બંધ છે, તે કહે છે. જ્ઞાનાવરણી ૫, દર્શનાવરણી ૯, વેદની ૨, મોહની ૨૬, સમક્ષિત મોહની તથા મિશ્રમોહની એ બે બંધમે નહીં. તિળે ૨૬ છે. તથા આઁલ્લો ૪ નામકર્મની ૧૦૩ પ્રકૃતિ છે તે મધ્યે ૧૫ બંધન ૫ સંઘાતન એ શરીર મધ્યે ગળ્યા છે. અને વર્ણાદિક ૨૦ છે તેમાંથી વર્ણ ૧ ગંધ ૧ રસ ૧ ફરસ ૧ એ ચ્યાર વાંધે. બીજા ૧૬ વાંધે નહીં, એટલે નામકર્મની સડસઠ વાંધે. ગોત્રની ૨ અંતરાય ૫ એવં એકસોવીસ વાંધે. એકસોવીસમાંથી ૧ આહારક ૨ જિનનામ કાઢીયે તેવારે મિથ્યાત્વગુણઠાળે એકસોસત્તર વાંધે. તેમાંથી નરક ૩ જાતિ ૩ થાવર ૪ હુંડક ૧ છેવઠો ૧ આતપ ૧ નપુંસકવેદ ૧ મિથ્યાત્વ ૧ એ સોલ કાઢીઈં તેવારે સાસ્વાદન ગુણઠાળે એકસોએક વંધાય. એ સોલ પ્રકૃતિ મિથ્યાત્વ છતાંજ વાંધે. મિથ્યાત્વ ગયેજ જાય. તેવારે એકસોએક વંધાય. તથા તેમાંથી તિર્યચ ૩ થીળદ્ધી ૩ દુર્ભગ ૩ અનંતાનુવંધી ૪ મધ્યસંઘયળ ૪ મધ્યસંસ્થાન ૪ અશુભવિહાયોગતિ ૧ નીચૈર્ગોત્ર ૧ ઉઘોત ૧ સ્ત્રીવેદ ૧ દેવાયુ ૧ મનુષ્યાયુ ૧ એ ૨૭ કાઢીયે તેવારે મિશ્ર ગુણઠાળે ચમોત્તરનો વંધ છે. ॥ ૫ ॥

सम्मे संगसयरिदेसे, सगट्टिठतेवट्टिपमत्ति अपमत्ते।
नवअडवन्नापुवे, अडछप्पन्नाछवीसाय ॥ ६ ॥

टीका—सम्मेति ६ सम्यक्त्वामिद्वानेतूर्येणुणस्थाने आयुर्बधात्
मनुष्यायुः १ देवायुः २ एतद्द्विकंसम्यक्त्वानुगप्रवृत्त्याच तीर्थ-
करनाम बन्नाति, इत्यनेनपूर्वोक्तचतुःसप्ततितीर्थकरनामआयुर्द्वयमे-
लनात् सम्यग्दृष्टिगुणस्थानेसप्तसप्ततिप्रकृतीनां बंधोभवति तत्रति-
र्यग्मनुष्याःसम्यग्दृष्टयःदेवायुरेवब्रह्मन्ति। नारकादेवाश्चसम्यग्दृष्टयः
मनुष्यायुरेवब्रह्मन्ति। देसेत्ति, देशविरतिलक्षणेपंचमेशुणस्थानके ब्रह्म-
र्षभनाराचसंहनन १ नरगति १ नरायुपूर्वा २ नरायु ३ लक्षण-
नरत्रिकं द्वितीयेकषाये अप्रत्याख्यानक्रोध १ मान २ माया ३
लोभ ४ चतुष्कं ४ औदारिकशरीरांगोपांगलक्षणंऔदारिकद्विकं
एतासांदशप्रकृतीनामविरतिसम्यग्दृष्टौअंतोभवति। अत्रब्रह्मन्तेनो-
त्तरेत्यर्थः अयमत्रासिप्रायः द्वितीयकषायांस्तावत्तदुदयाभावान्नब्रह्मा-
ति। कषायाह्वनंतानुबंधिवर्जावेद्यमानाएवब्रह्मन्ते। जेवेएद्वेबंधइ
इतिवचनात्। अनंतानुबंधिनस्तुचतुर्विंशतिसत्कर्मानंतवियोजकोमि-
थ्यात्वंगतोबंधावलिकामात्रकालंअनुदितानुब्रह्मन्ति॥यदाहुः॥ सप्त-
तिटीकायां श्रीमलयगिरिपादाः इहसम्यग्दृष्टिनासताकेनचित्प्र-
थमतोऽनंतानुबंधिनोविसंयोजिता एतावतेवसविश्रांतो न मिथ्या-
त्वादिक्षयायसउद्युक्तवान् तथाविधसामग्र्यभावात्। ततःकालांत-
रेणमिथ्यात्वंगतःसन्मिथ्यात्वप्रत्ययतोभूयोप्यनंतानुबंधिनोब्रह्मन्ति।
ततोबंधावलिकायाःयावन्नाद्याप्यतिक्रामति तावत्तेषामुदयंविना-
बंधइति। नरत्रिकंमनुष्यवेद्यं प्रथमसंहननं औदारिकद्विकं मनुष्यति-
र्यग्वेद्यंदेशविरतात्मादिषुदेवगतिवेद्यमेवब्रह्मन्ति नान्यत्तेनासांदश-
प्रकृतीनामविरतिसम्यग्दृष्टिगुणस्थाने अंतः। ततएतत्प्रकृतिदश-
कंपूर्वोक्तसप्तसप्ततेरपनीयते। ततोदेशविस्तेअंतोदेशेसप्तषष्टिर्ब्रह्मन्ते।
ततस्तृतीयकषायाणांप्रत्याख्यानावरणक्रोध १ मान २ माया ३
४ लोभानां देशविस्तेअंतस्तदुत्तरेतेषामुदयाभावात्। अनुदितानां-

चाबन्धात् एतच्चप्रकृतिचतुष्कंपूर्वोक्तसप्तषष्ठेरपनीयते । ततः तै-
 वठिपमत्ते, इतिप्रमत्तेप्रमत्तसाद्युलक्षणेषष्टेगुणस्थानकेत्रिषष्टिर्बध्यते ।
 इतिततःशोकःअरतिःअस्थिरअशुभअयशःअसातमित्येताःषट्प्रकृतयः
 प्रमत्तांतेउच्छिद्यंते ततःकश्चिज्जीवःपूर्वबद्धायुःअथायुषोऽबन्धकोदेवा-
 युरपिनबध्नाति । तेनसप्तापगमे आहारकद्विकस्यअत्रबन्धोभवति ।
 अप्रमत्तपरिणामेनैवाहारकस्यबन्धात् तेन यःप्रमत्तेदेवायुर्बन्धमारभते
 सअप्रमत्तेगतोपिदेवायुर्बध्नाति आयुष्कस्यतुघोलनापरिणामेनैवबन्ध-
 नात्।सबद्धमानायुःअप्रमत्तेप्यागच्छेत् सदेवायुबध्नन्प्रकृतिषट्कमेवो-
 च्छेदयति।तस्यशेषाःसप्तपंचाशत्भवन्ति । योदेवायुर्नबध्नातिसप्तक-
 मुच्छेदयति । तस्यषट्कपञ्चाशत्भवन्ति । अस्याहारकद्विकंबन्धे-
 भवति अयमत्राशयः अप्रमत्तयतिसंबन्धिनासंयमविशेषेणाहारकद्विकं-
 बध्यते । तच्चेहलभ्यते । इतिपूर्वापनीतमप्यत्राक्षिप्यते । ततः
 सप्तपंचाशत् पुनराहारकद्विकं क्षेपेणकोनषष्टिः षट्पंचाशत् आहा-
 रकक्षेपे अष्टपंचाशद्भवन्ति । सप्तमेऽप्रमत्ताख्येगुणस्थानकेइति ।
 अपुव्वे,अपूर्वकरणाभिधानेऽष्टमेगुणस्थानकेभागसप्तकं तत्रप्रथमभा-
 गेअष्टपंचाशत् बध्नाति । ततः निद्राद्विकस्यनिद्राप्रचलालक्षणस्यां-
 तोभवत्यत्रनोबध्यते नोत्तरत्रापिउत्तरत्रबन्धाध्यवसायस्थानाभावात् ।
 उत्तरेष्वप्ययमेवहेतुरनुसरणीयः । ततः परंषट्पंचाशत्भवन्ति । पंच-
 सुभागेष्वित्यर्थः । तत्रपंचभागानां समत्वेनैकभागोविवक्षितः ।
 ततः त्रिंशत्प्रकृतीनामतोभवतिइत्याह । देवद्विकंदेवगतिदेवानुपूर्वी-
 लक्षणं । पंचेन्द्रियजातिः ३ प्रशस्तविहायोगतिः ४ वसनवक्त्रस १
 बादर २ पर्याप्त ३ प्रत्येक ४ स्थिर ५ शुभ ६ सुभग ७ सुस्वर
 ८ आदेयलक्षणं ९ वैक्रियाहारकतेजसकामैणलक्षणंशरीरचतुष्टयं ४
 वैक्रियाहारकांगोपांगलक्षणंउपांगद्वयंसमच्चतुरस्रसंस्थानं १ निर्माण १
 जिननाम २ अगुरुलघु १ उपधात १ पराधात १ श्वासोच्छ्वास १

लक्षणं वर्णं ? गंधं ? रसं ? स्पर्शं ? लक्षणमित्येतासां त्रिंशत्प्रकृ-
तीनां व्यपगमे अपूर्वकरणस्य चरमे भागेशेषाः षड्विंशतिप्रकृतयो बंधे-
लभ्यन्ते ॥ ६ ॥

टिप्पण्यः—तथा देवायु ? नरायु ? जिननाम ? ए तिन
भेलिइं तेवारे सत्तोतेर बांधे । तेमांथी मनुष्य ३ बीजी चोकडी
कषायनी ४ वज्ररुषभनाराचसंघेण ? औदारिक २ काढीए तेवारे
देशविरति गुणठाणे सडसठ बांधे, तेमांथी बीजी चोकडी कषाय-
नी काढीए तेवारे प्रमत्तगुणठाणे तेसठ बांधे तेमांथी सोगमोहनी ?
अविरति ? असाता ? अथिर ? अशुभ ? अजस ? ए छ
काढीइं अने आहारक भेलीइं तेवारे अप्रमत्त गुणठाणे ए गुण-
ठाणे एगुणसठि बांधे अने देवताना आऊरखानो बंध न बांधे
इहां आहारक २ भेलीये तयारे अठावन थाये ॥ तथा अपूर्वक-
रणगुणठाणाना भाग सात छे ॥ ते पहेले भागे अठावन बांधे
पछे निद्रा ? प्रवृत्ता ? एवं बे काढीये तेवारे बीजे तीजे चोये.
पांचमे छठे भागे छप्पन्न छप्पन्न बांधे ॥ तेमांथी देवदुग ?
पंचेद्रीजात ? शुभहायोगति ? समचउरंस ? वसनाम ? वैक्रिय
? आहारक तेजस ? कर्मण ? वैक्रिय उपांग ? आहारक उपांग
? वर्णादि ४ अगुरुलघु ? उपघात ? उसास ? पराघात ?
जिननाम निर्माण ? ए तीस बांधे नही तेवारे आठमा गुणठाणाने
सातमे भागे बीस बांधे ॥ ६ ॥

अनियष्टीवावीसं, इगेगहीणं च सतरसुहमम्मि ।
तिसुसायमयोगम्मि, बंधाभावो अणंतो य ॥ ७ ॥

टीका—अपूर्वकरणस्य चरमसमयेहास्य ? रति २ भय ?
जुगुप्सा ४ एतत्प्रकृतिचतुष्टयपूर्वोक्तषड्विंशतेरपनीयते । शेषाः

द्वाविंशतिः सचानिवृत्तिबादरप्रथमभागे भवन्ति । अनियद्वाति । अनिवृत्तिकरणाख्यनवमगुणस्थानकस्य प्रथमभागे पूर्वोक्तद्वाविंशतिबंध एकैकहीनोवाच्यः तत्र प्रथमभागांते पुरुषवेदस्य छेदः ततो द्वितीयभागे एकविंशतेर्बंधः द्वितीयभागांते संज्वलनक्रोधस्य छेदः ततस्तृतीयभागे विंशतेर्बंधः चतुर्थभागांते संज्वलनमायायाः छेदः ततः पंचमभागेऽष्टादशानां बंधः तदंते च अनिवृत्तिबादरस्याप्यंतः ॥ अनिवृत्तिबादरचरमसमये संज्वलनलोभरयाप्यंतः । ततः दशमे सूक्ष्मसंपरायके गुणस्थानके सप्तदशप्रकृतीनां बंधो भवति । सूक्ष्मसंपरायस्यांते ज्ञानावरणपंचकं । दर्शनावरणचतुष्कं । यशोनाम उच्चैर्गोत्रं एताः षोडशप्रकृतयः छिद्यन्ते । ततः । तिस्रु । त्रिषु, उपशांतमोह ? क्षीणमोह २ सयोगिके वलीलक्षणे त्रिषु गुणस्थानेषु एकं सातवेदनीयं प्रकृतिं बध्नाति । प्रकृतिप्रदेशरूपा एव कषायहेत्वभावात् । न स्थितिरस्योर्बंध । इति सातस्य केवलयोगप्रत्ययस्य द्विसामायिकस्य तृतीयेऽवस्थानाभावात् । इति भावः । आह च भाष्यसु धांभो निधिः । उवसंतस्त्रीणमोहा । केवललिणोऽप्यविहबन्धन्ते । पुनर्दुसमठियस्स । बंधगा न उणसंपरायस्सत्ति, अजोगम्मि, अयोगि केवल्लिगुणस्थाने योगाभावात् । ततोऽबंधका-अयोगिकेवल्लिनः ॥ उक्तंच ॥ सैलेसीपडिवन्ना । अबंधगा हुंति नायद्वा । अयोगिगुणस्थाने बंधस्याभावः ” अणंतोयत्ति । अनंतस्य बंधाभावस्य न अंतोनक्षय इति बंधाभावः । अंतरहित इति उत्तरप्रकृतिबंध-उक्तो गुणस्थानेषु ॥ ७ ॥

टिबार्थः—तेमांथी हास्य ? रति ? भय ? दुगंछा ? ए च्यार काढीइं तेवारे अनिवृत्तिबादर नवसुं गुणठाणुं तेहने, पेहले भागे बावीस बांधे. पछे पुरुषवेद काढीए तेवारे बीजे भागे २१ बांधे. पछे संज्वलनक्रोध काढीए तेवारे बीजे भागे २० बांधे.

पछे संज्वलनोमान काडीइं तेवारे चोथे भागे १९ बांधे. पछे संज्वलनीमाया काडीइं तेवारे पांचमे भागे १८ बांधे. तेमांयी संज्वलनोलोभ काडीइं तेवारे दशमा सूक्ष्मसंपरायगुणठाणे सत्तरप्र-
कृतिनोबंध छे. तेमांयी ज्ञानावरणी ५ दर्शनावरणी ४ अंतराय ५ उच्चैर्गोत्र १ जसनामकर्म १ ए सोल काडीए तेवारे इग्यारमे उप-
शांतमोह गुणठाणे एकसातावेदनीज बांधे. वारमे स्त्रीणमोहे एक-
सातावेदनी बांधे. तेरमे सयोगीकेवलीगुणठाणे एकसातावेदनी बांधे.
ए तीन गुणठाणे साता एकज बांधे. चउदमे अयोगी केवलीगुणठाणे
बंधनो अभाव छे ते अनंत छे ए अवंधपणानो अंत छेहूडो नथी,
ए जीव सदा अवंध होवे हेतुने अभावे बंधनो अभाव छे. ॥७॥

नाणंतरायदसगं, उच्चागोयंचसायजसनामं ।

दंसणचउसुहुमं जा, बंधइतिवायमंदाय ॥ ८ ॥

टीका—अथ ज्ञानावरणादीनां कर्मणां सिन्नसिन्नगुणस्थानेषु बंध
सद्भावदर्शयन्नाह । नाणंतरायेति । ८ ज्ञानावरणीयपंचकं अंतराय-
पंचकं मिलनेदशकं । उच्चैर्गोत्रं च पुनः यशोनाम । दंसणचउत्ति ।
दर्शनावरणीयचतुष्कं । एताः प्रकृतयः । सुहुमंजति । सूक्ष्मसंपराय-
गुणस्थानकं यावद्ब्रह्माति । तत्र किं सर्वत्र तुल्य एव बंध इति शंकापनो-
दार्थमाह ॥ तिवायमंदायति तद्वंधकाध्यवसायानां तीव्रत्वे एतासां ती-
व्र एव बंधः । पुनस्तद्वंधकाध्यवसायानां मंदत्वे मंद एव बंधः । तत्र भावना
प्रथमे मिथ्यात्वे गुणस्थाने अशुभाध्यवसायानां तीव्रत्वात् ज्ञानावरणीया-
च शुभप्रकृतीनां तीव्रो बंधः । सम्यग्दर्शनादिगुणेषु मंदमंदतरमंदतमा-
शुभाध्यवसायात् मंदमंदतरमंदतम एव बंधः । सातादीनां तु शुभानां-
प्रकृतीनां मिथ्यात्वे शुभाध्यवसायस्य मंदत्वात् मंद एव रसबंधः । ततस्ती-

ત્રતીત્રતરત્રતીત્રતમશુભાધ્યવસાયાત્ શુભપ્રકૃતીનાંત્રીત્રતીત્રતરત્રીત્રતમ-
 એવંબંધોભવતિ । એવંસર્વત્રસર્વપ્રકૃતીનાંસ્વસ્વબંધાધ્યવસાયાનાંત્રીત્રત્વે-
 ત્રીત્રોબંધઃ મંદેમંદોભવતિદ્વિત્યૂહ્યમ્ । પ્રકૃતિબંધાભાવશ્ચતદ્વંધકાધ્યવ-
 સાયાભાવતો જ્ઞેયઃ ॥ ૮ ॥

ટિપ્પણી—હવે કર્મ સર્વનો બંધ ગુણઠાંણે કહે છે ॥ જ્ઞાના-
 વરણી ૫ અંતરાય ૫ એમિલ્યાં દશ ૧૦ ડંચ ગોત્ર ૧ સાતાવેદની
 ૧ ઇહાં સકષાયવેદની ચાર મુદ્દર્તે સ્થિતિવાલી ઊંઘી છે । અક-
 ષાયી સાતાવેદનીનો તેરમા મુઘી બંધ છે । તથા યજ્ઞનામ ૧ દર્શ-
 નાવરણી ૪ એ પ્રકૃતિ સૂક્ષ્મસંપ્રાય ગુણઠાણા મુઘી બંધાય છે.
 એ ૧૭ મધ્યે ૧૪ અશુભ છે । તે પ્રથમગુણઠાંણે ત્રીત્રરસે બાંધે
 છે. પછે દશમા સીમ મંદતર મંદતમ બાંધે છે અને ત્રીન શુભ છે ।
 તેહ પછે ગુણઠાંણે મંદરસે બાંધે । પછે ત્રીત્ર ત્રીત્ર રસે બાંધે ઇમ
 સર્વત્ર ત્રીત્રતાયે મંદતાયે બંધ કહેવો. ॥ ૮ ॥

ત્રીણતિગં આદ્દુગે, નિદ્દુગં જા અપુવ્વપદમંસે ।

નીયં સાસાણં જા, અસાયબંધો પમત્તં જા ॥ ૯ ॥

ટીકા—ત્રીણતિ । દર્શનાવરણીયસ્ય નવપ્રકૃતયસ્તત્રસ્ત્યાન-
 દ્વિત્રિકં નિદ્રા નિદ્રા ૧ પ્રચલા પ્રચલા ૧ સ્ત્યાનદ્વિલક્ષણં
 ૧ આદ્દુગેતિ આદિપ્રથમતો દ્વિકે સિધ્યાત્વસાસ્વાદનપ્રથમગુણ-
 સ્થાનદ્વયેબંધઃ નોત્તરત્ર અત્યંતસંક્લેશપરિણામપ્રત્યયાત્ અત્યંતસંક્લે-
 શશ્ચાનંતાનુબંધુદયતોભવતિ. તદુદયશ્ચગુણસ્થાનદ્વયે એવમ્ભવતિ.
 તેનસાસ્વાદનંયાવદેવસ્ત્યાનદ્વિત્રિકબંધઃ નિદ્દુગંતિ—નિદ્રાદ્વિકંનિદ્રા-
 પ્રચલાલક્ષણં તસ્યબંધઃ અપૂર્વકરણપ્રથમાંશંયાવત્ નોત્તરત્ર ઘોલના-
 પરિણામસ્યતાવદેવ સદ્ભાવાત્ । દર્શનાવરણચતુષ્ઠયસ્ય બંધઃ સૂક્ષ્મ

संपरायंयावत् पूर्वमुक्तएवकषायनैमित्तकत्वात् । गोत्रकर्मणिनीचै-
गोत्रंसास्वादनंयावदेवब्रह्माति नोत्तरत्र, अनंतानुबंधुदयाशुद्धसंक्लेश-
जन्यत्वात् । उच्चैर्गोत्रंतुसूक्ष्मसंपरायंयावत् पूर्वमुक्तमेववेदनीयद्वये
असातवेदनीयंमिथ्यात्वतः प्रमत्तंयावद्ब्रह्माति । प्रमादप्रत्ययत्वात्
ततः परंप्रमादाभावात् सातवेदनीयंतुकषायं सूक्ष्मसंपरायंयावद्ब्रह्माति ।
अकषायवेदनीयंतु सयोगिकेवल्लिचरमसमयांतंब्रह्माति योगास्रवत्वात्
इति ॥ ९ ॥

ट्यार्यः—दर्शनावरणी कर्मनी नव प्रकृति छे ते मध्ये थीणद्धी
तीन (त्रिक) पहिले बीजे ए आदिदुग कहेतां बे गुणठाणे बांधे ।
निद्रा ? प्रचला ? ए बे प्रकृति पहिलाथी आठमा पर्यंत । आठमाना
पहिला भाग सूधी बांधे । शेष दर्शनावरणी च्यार दशमाना अंत
सूधी बांधे । ते पहिली गाथा मध्ये कह्यो छे. गोत्रकर्मनी प्रकृति
२ ते मध्ये नीचगोत्रसास्वादन जा कहेतां मिथ्यात्वसास्वादन ए बे
गुणठाणे बांधे. पछी न बांधे. उंचगोत्र दशमा सूधी बांधे, तथा
वेदनीनी २ प्रकृति ते मध्ये असातावेदनी पहिलाथी मांडी छद्दा
प्रमत्तगुणठाणा सूधी बांधे पछे न बांधे, सातावेदनीकसकषायदशमा
सूधी बांधे, अकषायीसाता तेरमा सूधी बांधे ॥ ९ ॥

मिच्छेआउचउगं, सासाणे निरयहीणतिगबंधो ।
मीसे न आऊबंधो, समत्ते देवनरबंधो ॥ १० ॥

टीका—आयुः कर्मणिचतुष्प्रकारे तत्र मिथ्यात्वआयुषश्चतु-
ष्कंब्रह्माति एव, जीवएकस्मिन्समयेएकमेवायुर्ब्रह्माति । तथापि बहु-
जीवापेक्षयातुआयुश्चतुष्टयबंधसद्भावएवनरदेवायुषः शुभत्वेपिमिथ्या-
त्वेद्रव्यक्रियाप्रशस्तलेख्यावशाद्धंघः मिथ्यात्वानंतानुबंधिविपाकात् द्र-

व्यक्रियाअत्यंतंसमग्राएवकरोति। तस्यग्रहीतेअभिग्रहीतत्वात् सास्वादने
नरकायुर्नबध्नाति। मिथ्यात्वप्रत्ययत्वात्। तदभावेचतद्वंधाभावात्।
मिश्रेमिश्राख्येगुणस्थानेआयुषः बंधएव नभवति, मिश्रेमरणाभावात्।
सम्यक्त्वेदेवायुषोमनुष्यायुषश्चबंधः प्रशस्तपरिणतेर्मुख्यत्वात् उत्सृज्य
स्यतिर्यगादिगतिहेतुत्वात् सम्यक्त्वेप्राप्तेच आस्रवानांभांघत्वान्नाशु-
भायुर्बंधइति ॥ उक्तंच ॥ सम्मदिद्वीजीवो जडविहुपावंसमायरेकिंचि,
अप्पोसिहोइबंधो जेणननिद्धंसं कुणई ॥ १० ॥

ट्वार्थः—मिथ्यात्वगुणठाणे च्यारे आऊखानो बंध छे. जेवा
परिणाम होय तेवा बंधाये, अने सास्वादनगुणठाणाने विषे एक
नरकनो आऊखो न बंधाई, अने बीजां तिन आऊखां ते किहां
तिर्यचनो मनुष्यनो अने देवतानो ए बंधाये. मिश्रगुणठाणे कोइ
आऊखो न बांधे मिश्रमध्येमरवो नथी. मध्यस्थपरिणाममाटे.
अथवा मिश्रनो स्थितिकाल अंतर्मुहूर्तनो छे तेहथी आऊखानो
बंधकालनोमुहूर्त मोटो छे ते माटे. हवे समकितगुणठाणे देवतानो
तथा मनुष्यनो आऊखो बांधे बीजा २ आयु न बांधे. ते मध्ये
देवता तथा नास्की समकिती मनुष्यायु बांधे। तिर्यच तथा मनुष्य
समकिती देवतानो आऊखो बांधे ॥ १० ॥

देसाइतिग देवाउ, बंधई सेसया न बंधंति।

मोहे छवीस मिच्छे, नपुंमिच्छविहीणसासाणे ॥११॥

टीका—देशविरतितःसमारम्भअप्रमत्तयावत् देवायुषएवबंधः
प्रशस्तपरिणामस्यप्राबल्यात्। अपूर्वकरणादिषु शुद्धपरिणामप्राब-
ल्येननायुषः बंधइति तेनशेषकाःअपूर्वकरणतोऽयोगिकेवल्लिपर्यताः
आयुर्कर्मबंधका न भवति। मोहनीयकर्मणिप्रकृत्यष्टाविशतिलक्षणे
मिश्रमोहनीयं सम्यक्त्वमोहनीयं बंधेनास्ति। यतः मिथ्यात्वदलि-

काएवविपुंजीकरणपरिणामेन विभक्ताः शुद्धपुंजमिश्रपुंजरूपाःसम्य-
क्त्वमोहमिश्रमोहलक्षणप्रकृतिद्वयंविपाककालेभवंति तेनषड्विंश-
तेरेवबंधः तत्रमिथ्यात्वेषाङ्गिरधिकःविंशःषड्विंशएवबंधःनपुंसकवेदमि-
थ्यात्वमोहनीयंविनासास्वादनेमोहनीयस्यचतुर्विंशतिप्रकृतयोबध्यंते।
कर्मस्तवे सोलंतोद्गहियसयसासणि । इतिवचनात् ॥ ११ ॥

ट्कार्थः—देशविरतिआदि देई तिन गुणठाणे एक देवतानो
आऊखो बांधे. शेषअपूर्वकरण गुणठाणेथी मांडी ऊपरला सर्व गु-
णठाणे आऊखो कोइ बांधे नही, स्वरूपालंबनी माटे, परालंबने
आयुर्बंध छे. मोहनीकर्मनी २८ प्रकृति छे. ते मध्ये समकितमो-
हनी मिश्रमोहनी न बांधे एटले छवीसनोबंध मिथ्यात्व गुणठाणे
छे. सास्वादनगुणठाणे नपुंसकवेद ? तथा मिथ्यात्वमोहनी न
बांधे एटले सास्वादनगुणठाणे मोहिनीनी चोवीस प्रकृति बांधे
छे. ॥ ११ ॥

अणचउत्थीवेय विणा, मीसदुगे देसबीयकसायविणा,
अतीयकसायपमत्ते, अपमत्ते दुगे दुसोगविणा ॥१२॥

टीका—अणत्ति मिसदुगे मिश्राविरतसम्यग्दर्शनलक्षणेगुण-
स्थानद्वयेअनंतानुबंधिचतुष्कंस्त्रीवेदं विना अभावेनमोहनीयकर्मणः
एकोनविंशतेरेवबंधः तत्रैकस्यजीवस्यैकसमये सप्तदशानामेवबन्धः
मूलतः सप्त न बध्यंते देशविरतौद्वितीयकषायस्य अप्रत्याख्यान-
वरणस्यक्रोधमानमायालोभलक्षणस्य देशविरतौबंधो न भवति ।
वयरनरतियबियकसाया उरलदुगंतोदेस इतिवचनात्, मूलत एका-
दश न बध्यंते । शेषाः कषायाष्टकहास्यषट्कपुरुषवेदरूपाः पंच-
दश बध्यंते । एकजीवस्यत्रयोदश बध्यंते, प्रमत्ते अतीयकसायस्ति ।
तृतीयकषायस्यप्रत्याख्यानावरणक्रोधमानमायालोभरूपस्याभावःशे-

षाण्कादशबध्यन्ते. पंचदश न बध्यन्ते. अप्रमत्तदुगति-अप्रमत्तेअपूर्व-
करणे दुसोगति-अरतिशोकद्विकंतेनविनानवप्रकृतीनांबंधोभवति ।
शेषानवप्रकृतयःबध्यन्ते । संज्वलनचतुष्कं ४ हास्यचतुष्कं ४ पु-
रुषवेदंपुंवन्नव ॥ १२ ॥

ट्वार्यः—तथा मीसडुगे कहेतां मिश्रगुणठाणे समकित
गुणठाणे अनंतानुबंधी ४ स्त्रीवेद न बांधे एटले बार कषाय, हा-
स्यादि ६ पुरुषवेद ए ओगणीस बांधे. मोहनीकर्मनी सात नबांधे
देशविरतिगुणठाणे बीजी चोकडी अप्रत्याख्यानी क्रोध १ मान
२ माया ३ लोभ ४ ए न बांधे. एटले बे चोकडीनी आठ हा-
स्यादि ६ पुरुषवेद १ ए पनर बांधे. मोहनीनी प्रमत्त गुणठाणे
तीजी चोकडी प्रत्याख्यानी क्रोध १ मान २ माया ३ लोभ ४
ए न बांधे. मोहनीकर्मनी तथा अप्रमत्तदुगे कहेतां अप्रमत्त तथा
अपूर्वकरण ए बे गुणठाणे शोक १ अरति १ एबे विना संज्वलना
४ हास्य १ रति २ भय ३ दुगंठा ४ पुरुषवेद १ ए नव बांधे
बे गुणठाणे ॥ १२ ॥

हासचउहीणनवमे, सुहुमाओ अबंधगा उ मोहस्स ।
नामेमिच्छेचउसट्ठि, सासाणे एगप्रन्नासा ॥ १३ ॥

टीका—हासति हास्यचतुष्कं ४ हास्यरति २ भयजुगुप्सा
२ लक्षणाः प्रकृतयः हीयन्ते इतिहास्यचतुष्कंहीनेनवमेअनि-
वृत्तिबादरगुणस्थानेशेषाः संज्वलनचतुष्कंपुरुषवेदश्चएते पंच बध्यन्ते ।
अनिवृत्तिबादरस्यअंतोसंज्वलनचतुष्कंपुरुषवेदाभावेसूक्ष्मसंप्रायस्यप-
रतः मोहनीयस्यबंधो न भवति । बंधइच्छ सुहुमो एग इति षडसितिव-
चनात् । नामैति नामकर्मणः मिथ्यात्वेचतुःषष्टिप्रकृतयोबध्यन्ते । ती-

र्थकरनामाहारकशरीराहारकांगोपांगत्रयवर्जएतत्प्रकृतित्रयंसम्यग्दर्शनचारित्रानुगचेतनावीर्यस्यप्रशस्तकषाययोगपरिणामेन बंधात् । तदभावेचात्र न बंधः सासाणे—सास्वादानेद्वितीयगुणस्थानेनरकगति १ नरकानुपूर्वी २ एकैन्द्रियजाति १ द्वौन्द्रिय २ त्रीन्द्रिय ३ चतुरीन्द्रियजातिचतुष्टयं ४ स्थावर १ सूक्ष्म १ साधारण १ अपर्याप्तरूपं १ स्थावरचतुष्कं ४ सेवार्त १ हुंडकं १ आतप १ एतन्नयोदशप्रकृतीनांसास्वादानेबंधो न भवति । शेषाएकपंचाशत्तन्नामप्रकृतयो बध्यन्ते ॥ १३ ॥

ट्वार्थः—हास्यादि च्यार विना नवमे गुणठाणे पांच प्रकृति संज्वलना च्यार ४ पुरुषवेद १ ए पांच बांधे. सूक्ष्मसंपरायथी मांडी उपरला सर्व गुणठाणा मोहनीकर्मना अबंधक छे. दशमाथी उपरांत मोहनीकर्म न बांधे. हवे गुणठाणे नामकर्मनी प्रकृति कहेछे. मिथ्यात्वगुणठाणे आहारकद्विक २ जिननामविना चोसद्वनो बंध छे. सास्वादनगुणठाणे तेर नामकर्मनी निकली एटले एकावन रही गति ३ जाति पंचेन्द्रिय १ शरीर ४ उपांग २ संघयण ५ छेवटाविना संस्थान ५ हुंडकविना, वर्णादि ४ आनुपूर्वी ३ नरकविना, विहायोगति २ पराघातादिक ६ त्रंसादिक १० अस्थिर ६ ए एकावन्न बांधे ॥ १३ ॥

छसगदुगदुगइगइग, अहीयातीसाअपुवकरणंज्झा ।
इगइगनवमेदसमे, सेसा नामं न बंधंति ॥ १६ ॥

टीका—छ सगति १४ मिश्रनाम्नःषट्त्रिंशत्प्रकृतयो बध्यन्ते । तिर्यग्द्विकं २ दुर्भगत्रिकं ३ मध्यसंहननचतुष्टयं ४ मध्यसंस्थान चतुष्टयं ४ अशुभविहायोगतिः १ उद्योतः १ एताः पंचदशप्रकृतयःसास्वादान्तेअंतंतीताः तेनशेषाः षट्त्रिंशत्प्रकृतयोबध्यन्ते ।

ताः षट्त्रिंशत् जिननामसंयुक्ताः सम्यक्त्वे सप्तत्रिंशत् बध्यन्ते । तथा देशविरतौ मनुष्यद्विकं औदारिकद्विकवज्रऋषभनाराचसंहननवर्जानाम्नः द्वात्रिंशत् प्रकृतयो बध्यन्ते । प्रमत्तेऽपि ता एव द्वात्रिंशद् बध्यन्ते । अप्रमत्ते च अस्थिरद्विकं अयशः एते त्रयः प्रसज्यन्ते आहारकद्विकमिलने एकत्रिंशद् बध्यन्ते । अपूर्वकरणेऽपि एकत्रिंशत् बध्यन्ते । छद्गति षट्सगद्गति सप्तदुग्गति द्विकं पुनर्द्विकं इगति एकः पुनः इगति एकः । एभिः अधिकैस्त्रिंशत् अपूर्वकरणयावत् बध्यन्ते । तद्यथा मिश्रेषट्त्रिंशत् सम्यक्त्वे सप्तत्रिंशत् । देशविरतौ द्वात्रिंशत्, प्रमत्ते द्वात्रिंशत्, अप्रमत्ते एकत्रिंशत्, अपूर्वकरणे एकत्रिंशत् प्रकृतयो बध्यन्ते । अपूर्वकरणांते त्रिंशत् व्यपगमे नवमे अनिवृत्तिबादराख्ये गुणस्थाने एकां यशोनामकर्मरूपां प्रकृतिं बध्नाति । दशमे सूक्ष्मसंपरायेऽप्येका एव बंधे भवति । शेषा उपशांतमोहाद्याः नामकर्म न बध्यन्ते । एकस्य सातवेदनीयस्य बंधनसंभवात् ॥ १४ ॥

ट्बार्थः—मिश्रगुणठाणे नामकर्मनी छत्तीस बांधे. पन्नरनीकली ते केही तिरिदुग २ दुर्भग ३ मध्यसंघयण ४ मध्यसंस्थान ४ अशुभविहायोगति १ उद्योत १ ए पन्नर न बांधे । तथा समकितगुणठाणे जिननाम बांधे. सडतीस बांधे. देशविरति गुणठाणे बत्तीस बांधे. मनुष्यदुग २ औदारिकद्विक २ वज्रऋषभनाराच १ ए पांच नीकली तथा प्रमत्तगुणठाणे पण बत्तीस नामकर्मनी बांधे तथा सातमे गुणठाणे अस्थिर १ अशुभ २ अजस ३ ए तीन काढीइं आहारकद्विक २ मेळीइं एटळे एकतीस प्रकृति बांधे. आठमे गुणठाणे इकतीस नामकर्मनी बांधे. पळे तीस नीकली तेवारे नवमे दशमे गुणठाणे एक जसनाम बांधे । शेष इग्यारमे, बारमे, तेरमे, चउदमे गुणठाणे नामकर्मनी प्रकृति बांधे नही. हेतु अभाव माटे ॥ १४ ॥

આસુહુમં અઠળહં, ઉવસમસ્ત્રીણમ્મિ સત્તમોહવિના ।
ચઉચરિમદુગવેઙ્ઙિ, અઘાઙ્કમ્માઙ્ નિયઆઙ્ ॥૧૫॥

ટીકા—ઇતિ દેવચંદ્રગણિ વિરચિતાયાંસ્વોપજ્ઞવિચારસારટીકા-
યાંવંધાધિકારઃ વંધાધિકારમેનંવિવૃણ્વતા યન્મયાર્જિતંપુણ્યંદ્વહકર્મવં-
ધમુક્તોલોકઃસર્વોષિતેનારતુ । સાંપ્રત્તમુદયાધિકારસ્તત્રમૂલતઃઉદય-
સ્થાનાનિ ત્રીણિ અઘૌ સપ્ત ચત્વારિ તાનિગુણસ્થાનેસંભવ્યતે । આસુહુ-
મંતિ । સૂક્ષ્મસંપરાયગુણસ્થાનકમશ્ચિવ્યાપ્યઉદયેઅઘાવેવકર્મપ્રકૃતયો-
ભવંતિ । અયમર્થઃમિથ્યાદૃષ્ટિગુણસ્થાનકમારમ્યસૂક્ષ્મસંપરાયંયાવદુ-
દયેઅઘાવપિકર્માણિપ્રાપ્યંતે, ઉવસમ ઉપશાંતમોહલક્ષણે । સ્ત્રીણંતિ
ક્ષીણમોહલક્ષણેગુણસ્થાદ્વયેમોહંવિનામોહનીયંવર્જયિત્વા સપ્તકર્માણિ
ઉદયેભવંતિ મોહનીયસ્યોપશાંતત્વાત્ક્ષીણત્વાદ્વા, ચરમદ્વિકેસયોગિ-
કેવલ્યયોગિકેવલિરૂપે ગુણસ્થાનદ્વયેઉદયેચતસ્રોઽવાતિકર્મપ્રકૃતયઃ
પ્રાપ્યંતે ઘાતિકર્મચતુષ્ટયસ્યક્ષીણત્વાત્, નિઅયાઙ્તિ, નિજકાનિસ્વ-
કૃતાનિનાન્યત્કૃતંકર્મ અન્યેનભુજ્યતે ॥ ઉત્તંચ ॥ પંચમાંગે સે નૂળં-
મંતેતે અત્તકઙાઙ્કમ્માઙ્વેયંતિ ? । પરકઙાઙ્કમ્માઙ્વેયંતિ ? ગો,
અત્તકઙાઙ્વેયંતિ નોપરકઙાઙ્વેયંતિ ॥ ૧૫ ॥

ટવાર્થ—સૂક્ષ્મસંપરાય દશમા ગુણઠાણા સુધી આઠકર્મ્મનો
ઉદય છે. ઉપશાંતમોહગુણઠાણે ક્ષીણમોહગુણઠાણે સાતકર્મ્મનો
ઉદય છે. મોહનીકર્મ્મનો ઉદય નથી. ચરીમ છેહલે તેરમે ચઉદમે
ગુણઠાણે ચ્યાર કર્મ અઘાતી. વેદની ૧, આઠલો ૨, નામ ૩,
ગોત્ર ૪, ઇ ચ્યાર વેદે અઘાતિતેરચુકાહિંડ જે આત્માના જ્ઞાનાદિક
ગુણ તે કારણકાર્ય બે ધર્મે છે. તે માટે તે ગુણને ઘાત કરે તે
ઘાતી કર્મ કહીંડ અને અવ્યાબાધાદિક ચ્યાર ગુણ તે કાર્યરૂપ
છે તેહને આવરે તે અઘાતી કહીંડ ॥ ૧૫ ॥

ओहेमिच्छेबीए, दुवीससत्तरइगारअहीयसयं ।

मीसेसयंचसम्मे, चउसयसगसीइ देसम्मि ॥१६॥

टीका—अथोत्तरोदयप्रकृतयोगुणस्थानेषुचिंत्यते,(उच्यन्ते)ओ-
हेमिच्छेइत्यादितत्रकर्मपुद्गलानांयथास्वस्थितिबद्धानांउदयसमयप्राप्ता-
नां यद्विपाकेनानुभवनेनवेदनं स उदय उच्यते । ओघे सामान्येमि-
थ्यात्वे बीजेत्तिद्वितीयेसास्वादनेद्विर्विंशत्यधिकं शतं मिथ्यात्वे सप्तदशा-
धिकंशतंसास्वादने एकाधिकंशतंउदयेप्राप्यते तत्रबंधोक्तमेकशतंविंश-
त्यधिकंप्रकृतीनांसम्यक्त्वमोहमिश्रमोहमिलनेद्वाविंशत्यधिकंशतमु-
दयेप्राप्यते । सम्यक्त्वमोहविपाकस्तुसम्यक्त्वंशुद्धतत्त्वश्रद्धानलक्ष-
णंमोहयतिशंकाद्यतिचारेण मोहयति ईषन्मलिनंकरोतीति सम्य-
क्त्वमोहः मिश्रमोहःमिश्रमिथ्यात्वंसम्यक्त्वोभयरहितं च मोहः
मिश्रमोहइतिमिथ्यात्वेसप्तदशशतंउदयेभवति । मिश्रमोहनीयं ?
सम्यक्त्वमोहनीयं ? जिननाम ? आहारकाद्विक २ एतासांपंचा-
नांउदयोमिथ्यात्वेनास्ति । इदमत्रहृदयंमिश्रोदयस्तावत्सम्यग्मिथ्या-
दृष्टिगुणस्थानेषुभवति । सम्यक्त्वोदयस्तुअविरतसम्यग्दृष्ट्यादौउद-
योभवति । आहारकाद्विकोदयःप्रमत्तादौ, जिननामोदयः सयोगिकेव-
ल्यादौभवति । तदिदंप्रकृतिपंचकंद्वाविंशतिशतादपनीयते ततोमिथ्या-
दृष्टिगुणस्थानेषुसप्तदशशतंभवतीतिसूक्ष्मत्रिकंसूक्ष्मअपर्याप्तसाधारणरू-
पंअतःपंचमिथ्यात्वं च एतत्प्रकृतिपंचकस्यमिथ्यात्वेअंतोभवति ।
अयमत्राशयः सूक्ष्मनाम्न उदयः सूक्ष्मैर्केन्द्रियेषु अपर्याप्तनाम्नः सर्वेष्व-
पिअपर्याप्तेषु साधारणनाम्नोऽनंतवनस्पतिषु आतपनामोदयस्तु बादर
पृथिवीकायिषुएवअपर्याप्तेषुएवअनंतेषुस्थितोजीवः सास्वादनत्वंलभते।
नापिपूर्वप्रतिपन्नस्तेषूपद्यन्ते । तथापिनतस्यातपनामोदयस्तत्रोत्प-
न्नमात्रस्यासमाप्तशरीरस्यैवसास्वादनत्ववमनात् समाप्ते च शरीरे तत्रा-

तपनामोदयोभवति । मिथ्यात्वोदयः पुनः मिथ्यादृष्टवेवतेनैतासांपंचप्रकृतीनां मिथ्यादृष्टावुदयस्यांतस्तदइदंप्रकृतिपंचकंपूर्वोक्तसप्तदशशतादपनीयते । नरकानुपर्व्यपनयने च एकादशशतंभवतीत्येतदेवाह “ सासाणेङ्गारसयं नरयाणुपुष्पिण्डयति ” नरकानुपूर्व्युदयोहि नरके वक्रेणगच्छतोर्जावस्यभवति न च सास्वादोनरकंगच्छतीति ॥ यदुक्तं ॥ बृहत्कर्मस्तवभाष्ये, नरयाणुपुष्पिआए, सासणसम्मंमि होइनहुउदयो । नरयम्मि जंनगच्छइ । अवणिज्झइ तेतसातस्स ॥ १ ॥ ततो नरकानुपूर्वीसूक्ष्मत्रिकातपमिथ्यात्वलक्षणंप्रकृतिषट्कं सप्तदशशतादपनीयतेशेषसास्वादाने एकादशशतंभवतीति । मीसत्ति मिश्रलक्षणेतृतीयगुणस्थानेशतमेकशतप्रकृतीनामुदयः अनंतानुबंधिनश्चत्वारः क्रोधमानमायालोभाः स्थावरनामएकैन्द्रियविकलाः पंचैन्द्रियजात्यपेक्षया असंपूर्णाः द्वौन्द्रियजातिर्त्रौन्द्रियजातिचतुरिन्द्रियजातय एतासांनवानांप्रकृतीनांसास्वादानांते उदयांतः मिश्रे उदयो नास्ति । इयमत्र भावना । अनंतानुबंधिनामुदये हि सम्यक्त्वलाभ एव न भवति ॥ यदाहुः ॥ श्रीभद्रबाहुरवामिपादाः पढमिल्लयाणउदये, नियमासंजोयणाकसायाणं । सम्मंदंसणलाभं, भवसिद्धियावि न लहंति ॥ १ ॥ नापिसम्यग्मिथ्यात्वंकोप्यनंतानुबंध्युदये गच्छतियोपि पूर्वप्रतिपन्नसम्यक्त्वोऽनंतानुबंधिनामुदयं करोति सोपि सास्वादन एव भवतीत्युत्तरेष्वासा मुदयाभावात् । स्थावरैकैन्द्रियजातिविकलैन्द्रियजातयस्तु यथास्वमेकैन्द्रियविकलैन्द्रियवेद्या एव उत्तरगुणस्थानानितु संज्ञिपंचैन्द्रिय एव प्रतिपद्यते । पूर्वप्रतिपन्नोपि पंचैन्द्रियेष्वेव गच्छति उत्तरेष्वासा मुदयाभावः । तिर्यगानुपूर्वीमनुष्यानुपूर्वीदेवानुपूर्वीपुतदानुपूर्वीउदयः मिश्रे न भवति मिश्रे मरणाभावात् । न सम्ममीसो कुणइ कालमिति वचनात् । सास्वादनवेद्यैकादशाधिकशतात् द्वादशप्रकृतयोऽपनीयंते । मिश्रमोहोदयश्चात्र भवति । तेन शतं मिश्रे उदये अस्ति । सम्मेत्ति ।

सम्यक्त्वे अविरतिसम्यक्त्वलक्षणे गुणस्थाने मिश्रमोहोदयो न भवति । तेन शेषाः नवनवतिः तत्र सम्यक्त्वमोहनीयं चानुपूर्वीं चतुष्टयं अत्र उदये प्राप्यते ततः सर्वजीवापेक्षया सम्यक्त्वे चतुरधिकशतं उदये प्राप्यते । तत्र उपशमक्षायिकसम्यक्त्वे सम्यक्त्वमोहनीयस्योदयो न भवति । सम्यक्त्वमोहस्यातिचारहेतुत्वात् एतयोश्च निरतिचारत्वात् न सम्यक्त्वमोहोदयः । क्षयोपशमसम्यक्त्ववतां सम्यक्त्वमोहनीयोदयो न भवति प्रतिपन्नसम्यक्त्वः पूर्वबद्धाद्युः अभिनवं वा बध्याकालं कृत्वा चतुर्गतिषु गच्छति तस्यानुपूर्वी उदयो अंतराले भवति । तेन चतुरधिकं शतं चतुर्थे गुणस्थाने उदये प्राप्यते । सगसी इति अप्रत्याख्यानावरणाश्चत्वारः क्रोधमानमायालोभाः मनुजापूर्वीतिर्यगानुपूर्वी वैक्रियशरीरवैक्रियांगोपांगदेवगतिदेवानुपूर्वी देवाद्युः नरकगतिनरकानुपूर्वी नरकाद्युः दुर्भगं अनादेयं अयश इत्येतासां सप्तदशप्रकृतीनां अविरतिसम्यग्दृष्ट्या तातु उदयं प्रतीत्येते न भवति । तत इमाः सप्तदशप्रकृतयः पूर्वोक्तचतुःशतादपनीयंते शेषासप्ताशीतिर्देशविरते उदये भवति इदमत्र तात्पर्यं द्वितीयकषायोदये हि देशविरतिलाभ एव निषिद्धः यदागमः । बीयकसायाणुदये, अपञ्चक्रखाणनामघेज्जाणं । सम्मदं सणलाभं, विरयाविरयं नहुलहंति ॥ १ ॥ नापि पूर्वप्रतिपन्नस्यापि आनुपूर्वी उदयस्तु परभवादि संभवेषु त्रिष्वपांतरालगता बुदयसंभवः सच यथायोगं मनुजतिरश्चां वर्षाष्टकादुपरिष्ठात् संभविषु देशविरत्यादि गुणस्थानेषु न संभवति । देवद्विकं नरकद्विकं च देवनारकवेद्यमेव न च तेषु देशविरत्यादेः संभवः । वैक्रियशरीरवैक्रियांगोपांगनाम्नस्तु देवनारकेषूदयस्तिर्यग्मनुष्येतु प्राचुर्येणाविरतिसम्यग्दृष्टयं तेषु यस्तु उत्तरगुणस्थानेष्वपिकेषां चिदागमे विष्णुकुमारस्थूलभद्रादीनां वैक्रियद्विकस्योदयः श्रूयते । सचोत्तरवैक्रियत्वाद्ब्रह्मविषक्षितः गुणस्थाने योगगणनायां हेतुगणनायां तु विवक्षित-

एवदुर्भगमनादेयद्विकमित्येतस्तुतिस्रः प्रकृतयोदेशविरत्यादौगुणप्र-
त्ययान्नोदयंतइत्येताविरतेव्यवच्छिद्यंतेइतिइगसिति ॥ १६ ॥

ट्यार्थः—हवे उत्तरप्रकृतिनो उदय चउदमे गुणठाणे कहे
छे ते मध्ये ओघे एकसोत्रावीस छे. ज्ञानावरणी ५ दर्शनावरणी
९ वेदनी २ मोहनी २८ आऊखा ४ नांमकर्मनीसडसट्टी ६७
गोत्र २ अंतराय ५ ए एकसोत्रावीसनो उदय छे. मिथ्यात्वगु-
णठाणे मिश्रमोहनी १ समकितमोहनी १ जिननामकर्म १ आ-
हारक २ ए पांच काढीइं तेवारे मिथ्यात्वे एकसो सत्तरनो उदय
छे अने सास्वादनगुणठाणे सुषम तीन आतप १ मिथ्यात्व १
नरकानुपूर्वि १ ए ६ काढीइं तेवारे एकसो इग्यारनो उदय छे
मिश्रगुणठाणेअनंताब्रंधी ४ स्थावर १ जाति ४ आनुपूर्वि ३ ए
वार काढीइं मिश्रमोहनीभेलीइं तेवारे एकसोनोउदय छे, तथा
समकितगुणठाणेमिश्रमोहनी १ काढिये अने समकितमोहनी १
आनुपूर्वि ४ ते भेलीइं तेवारे एकसो च्यारनो उदयछे ते मध्येथी
देवत्रिक ३ नरकत्रीक ३ वैक्रिययुग २ मनुष्यानुपूर्वि तिर्यैचानुपूर्वि
१ वीजी चोकडि ४ दुर्भग १ अनादेय १ अजस १ ए सत्तर
काढीइं तेवारे देशविरति गुणठाणे सत्यासी प्रकृतिनो उदय
छे. ॥ १६ ॥

इगसोछगदुगसयरी, छसठिसठीयइगुणसठीअ
उवसंतंताखीणे, सगपणपन्नाउ वेयंति ॥ १७ ॥

टीका—प्रमत्तात् उपशांतमोहंयावत् एकाशीतिः प्रमत्ते
छगसयरिति षट्सप्ततिः अपमत्तेदुगसयरिति द्वासप्ततिः अपूर्वकरणेछ-
सठित्तिषट्षष्टिः । अनिवृत्तौसठियत्तिषष्टिः । सूक्ष्मसंपरायेएकोन-

षष्टिः । उपशांतमोहेष्वंयोजनीयं । इयमत्रभावना । तिर्यग्गतिः
 तिर्यगायुः नीचैर्गोत्रं उद्योतं च तृतीयाः कषायाः प्रत्याख्यानाव-
 रणाश्चत्वारः क्रोधमानमायालोभा एते अष्टौ सप्ताशीतेर्मध्यादपनीयते ।
 तदा प्रमत्ते आहारकशरीरआहारकांगोपांगलक्षणयुगलप्रक्षेपात् एका-
 शीतिरुदये भवति । इदमत्र हृदयं । तिर्यग्गतितिर्यगायुषीतिर्यग्वे-
 द्येषु च देशविरतां तान्येव गुणस्थानानि घटंते नोत्तराणीत्युत्तरेषु
 तद्दुदयाभावः । नीचैर्गोत्रं तु तिर्यग्गतिस्वाभाव्यात् । ध्रुवौ दयिकं न परा-
 वर्त्तते । ततश्च देशविरतस्यापि तिरश्चो नीचैर्गोत्रोदयोऽस्यैव मनुजेषु पुनः
 सर्वस्य देशविरतादेर्गुणिनो गुणप्रत्ययाद्दुच्चैर्गोत्रमेवोदेति । उत्तरवनीचै-
 र्गोत्रोदयाभावः उद्योतनामस्वभावस्तिर्यग्वेद्यंतेषु च देशविरतां तान्येव-
 गुणस्थानानि नोत्तराणि । उत्तरेषु तद्दुदयाभावः यद्यपि यतिर्वैक्रियेष्यु-
 द्योतनामोदेति । उत्तरदेहे च देवजइति वचनात् तथापि स्वल्पत्वादि-
 ना केनापिकारणेन पूर्वाचार्यैर्न विवक्षितं इत्यस्माभिरपि न विवक्षितं-
 भंगाधिकारे विवक्षितमपि तृतीयकषायोदये हि चारि इला भवति ।
 उक्तं च ॥ श्रीपूज्यैः । तइयकसायाण्डए । पञ्चक्खाणावरणनामघे-
 ज्जाणं । देसिक्कदेसविरइं । चरित्तलं भनं उलहंति ॥ १ ॥ इत्येता अष्टौ-
 प्रकृतयः पूर्वोक्तसप्ताशीतेरपनीयंते शेषा एकोनाशीतिः । तत आहा-
 रं युगलं क्षिप्यते यतः प्रमत्तयते राहारकयुगलस्योदयो भवति इति एका-
 शीतिः । ततः निद्रानिद्रा १ प्रचलाप्रचला २ स्त्यानद्वि-
 त्रिकं आहारकयुगलं एकाशीतेरिदं पंचकमपनीयते शेषाः षट्सप्तति-
 रप्रमत्ते उदये भवति । अयमाशयश्च स्त्यानद्वित्रिकोदयः प्रमादाय-
 त्वात् अप्रमत्तेन संभवति । आहारकद्विकंच विकुर्वणामाश्रित्य-
 प्रमत्तेषु विकुर्व्य अप्रमत्तेऽपि आहारकोदयी एव व्रजति तथापि केनापि-
 कारणेन औदारिकोदयमुख्यत्वेन नाङ्गीकृतमिति आहारकापचयौदा-
 रिकोपचयीचाप्रमत्तइति वचनात् । क्रियमाणं कृतमिति सूत्रोक्तत्वा-

त्राधिकृतंयोगाधिकारेत्वधिकृतमेव । सम्यक्त्वमोहनीयं अर्द्धनाराच-
कीलिकासेवार्तलक्षणसंहननत्रिकं पूर्वोक्तायाः षट्सप्ततेरपनीयंते-
शेषाद्वासप्ततिः अपूर्वकरणे उदये भवति । भावार्थस्तु सम्यक्त्वमोहे-
क्षपित एव श्रेणिद्वयमारुह्यते इति अपूर्वकरणादौ तद्बुद्ध्याभावः ।
अंतिमसंहननत्रयोदये तु श्रेणिमारोहमेव न शक्यते । तथा विधविशुद्धे-
रभावात् परिणामविशुद्धिश्च वीर्यबाहुल्याद्भवति वीर्यबाहुल्यंच संहन-
नकारणेन तस्मात् अंतिमसंहननानां मांघ्यात् न तादृक् वीर्योच्छास इति ।
हास्यादिषट्कोदयमाश्रित्यापूर्वकरणे एव भवति । तेनापूर्वकरणांते
पुवांतः तेनानिवृत्तिकरणे हास्यादिषट्कहीनं भवति । तेन षट्षष्टि-
रनिवृत्तित्रादरे उदये भवति । वेदत्रिकं स्त्रीवेदनपुंसकवेदपुरुषवेद-
लक्षणं संज्वलनत्रिकं क्रोध १ मान २ मायालक्षण ३ एतासां-
षण्णामनिवृत्तित्रादरे छेदो भवति । तत्र स्त्रियाः श्रेणिमारोहंत्याः स्त्री-
वेदस्य प्रथममुच्छेदः ततः क्रमेण पुंवेदस्य न पुंसकस्य संज्वलनत्रय-
स्य च, पुंसस्तु श्रेणिमारोहतः प्रथमपुंवेदस्योच्छेदः ततः क्रमेण स्त्रीवेद
षट्वेदस्य संज्वलत्रयस्योच्छेदः षट्स्य तु श्रेणिमारोहतः प्रथमं षट्-
वेदोच्छेदः ततः स्त्रीवेदपुंवेदस्य संज्वलनत्रयस्योच्छेदः एतत्प्रकृति-
षट्कंपूर्वोक्तषट्षष्टेरपनीयते शेषा षष्टिः सूक्ष्मसंपराये उदये भवति अत्र-
चतुर्थलोभांतः इयमेका प्रकृतिषष्टेरपनीयते शेषा उपशांतमोहे एकोन-
षष्टिरुदये भवति । ततः ऋषभनाराच १ नाराच २ संहननद्वयं उपशांत-
मोहे भवति । प्रथमसंहनने नैव क्षपकश्रेण्यारोहात् तेन मूलत एव संह-
ननद्वयाभावे क्षीणमोहस्य सप्तपंचाशत् उदये भवति ततः निद्रा १
प्रचलालक्षणनिद्राद्वयाभावे २ क्षीणमोहस्य चरमसमये पंचपंचाशत्
उदये भवति । अपरे पुनराहुः उपशांतमोहे निद्राप्रचलयोरुच्छेदः ।
पंचानामपि निद्राणां बोलनापरिणामे भवत्युदयः क्षपकाणां त्वतिविशुद्ध-
त्वान्न निद्रोदयसंभवः उपशमकानां पुनरनतिविशुद्धत्वात्स्यादपीति १७

• • • • • ટ્વાર્થ—પ્રમત્તગુણઠાણે તિર્યગ્ગતિ ૧ તિર્યગાયુ ૧ નીચૈ-
 ગૌત્ર ૧ ઉદ્યોત ૧ તીર્જી ચોકડી ઈંપુ આઠ કાઢીં અને આહાર-
 રકદુગમેલિયે તેવારે પ્રમત્તે ઈંક્યાસીનો ઉદય છે. અપ્રમત્તગુણ-
 ઠાણેથી એહવી ૩ આહારક ૨ નોં ઉદય કાઢીં તેવારે છહુત્તરનો
 ઉદય છે. તિહાં સાતમે ગુણઠાણે હેતુ અધિકારે યોગાધિકારે આ-
 હારક શરીર કહ્યો છે, અને ઉદયમે ના કહ્યો છે. તે નવો આહાર-
 રક લબ્ધિ પ્રમત્તે કરે અપ્રમત્તે ન કરે, તિણે વ્યવહારનયે કર-
 વાને અભાવના છે. પરંત્રજૂસૂત્રનયે આહારક શરીર ઉદય છે.
 અપૂર્વકરણે સમકિતમોહીની ત્રીન સંઘયણ કાઢીયે તેવારે બહુત્ત-
 રનો ઉદય છે. નવમે ગુણઠાણે હાસ્યાદિક છ કાઢીયે તેવારે છા-
 સઠીનો ઉદય છે. તેમાંથી સંજ્વલ ૩ વેદ ૩ ઇ ૬ કાઢીયે તેવારે
 સૂક્ષ્મસંપરાયે સાઠનો ઉદય છે. તેમાંથી સંજ્વલનો લોભ કાઢીં
 તેવારે ઉપશાંતમોહગુણઠાણે ઇગુણસાઠનો ઉદય છે. બારમે ગુણ-
 ઠાણે ઋષભનારાચ ૧ નારાચ ૨ ઇ કાઢીયે તેવારે પહિલે ભાગે
 સંતાવનનો ઉદય છે પછે નીદ્રા ૨ કાઢીં તેવારે બીજે ભાગે
 પંચાવનનો ઉદય છે. ॥ ૧૭ ॥

બાયાલસયોગમ્મિ, બારસપયડી અયોગીચરમંતે ।

વેયઈંડઈરણાય, અયોગીવિણુસવ્વગુણઠાણે ॥ ૧૮ ॥

ટીકા—તથાક્ષીણમોહાંતેજ્ઞાનાવરણ ૫ દર્શનાવરણચતુષ્ટયં ૪
 અંતરાયપંચક ૫ મપનીયતેતદાશેષૈકચત્વારિંશત્તીર્થકરનામોદયાચ્ચ
 તત્પ્રક્ષેપેદ્વિચત્વારિંશત્ સયોગિકેવલિનિભવતિ તતઃ સયોગિકેવ-
 લ્યંતેઔદારિકદ્વિકં ૨ અસ્થિરદ્વિકં ૨ સ્વગતિદ્વિકં ૨ પ્રત્યેકવિકં
 ૬ ષડ્સંસ્થાનાનિ અગુરુલઘુચંતુષ્કં અગુરુલેષુ ૧ ઉપધાત ૨ પરા-

घात २ उच्छ्वास ४ लक्षणं वर्णचतुष्कं वर्ण १ गंध २ रस
 ३ स्पर्श ४ लक्षणं निर्माणं १ तैजसशरीरं १ कार्मेणशरीरं
 १ वज्रक्रमभनाराचसंहननं १ दुःस्वरं १ सुस्वरं १ सातासातयो-
 रेकरतरत् कस्यचित्सातोच्छेदेऽसातंतिष्ठति कस्यचित्असातोच्छे-
 देसातं च तिष्ठति इति त्रिंशत्प्रकृतीनां छेदे ततः अयोगिकेवल्लिनि द्वा-
 दशप्रकृतयः उदयेभवन्ति, त्रसत्रिकं ३ मनुष्यद्विकं २ पंचेन्द्रियजाति
 १ जिननाम १ उन्नैर्गोत्रं १ सुभगत्रिकं ३ एकावेदनीयप्र-
 कृतिः १ एवं द्वादश अयोगिचरमांते व्यवच्छिद्यन्ते । इत्युदयाभावे नि
 ष्कर्मेतेति प्रसंगागतमुदीरणास्वरूपं लिख्यते । उदयावरथाऽप्रप्रा-
 नां सत्तागनानां चलीमृतानां वीर्यकरणेनाकृष्य उदयत्वेन नीयते सा
 उदीरणा ॥ उक्तं च कर्मप्रकृते । “जंकरणेण्वकुट्टीय । उदये दिज्जई उ-
 र्ईरणाएसा” इतिवचनात्, सा च ओचतोद्वाविशत्यधिकंशतंभवति । त-
 त्रमिथ्यात्वे सप्तदशाधिकंशतं सास्त्रादने एकादशाधिकंशतं । मिश्रे शतं-
 सम्यक्त्वे चतुरधिकंशतं देशे सप्ताशीतिः प्रमत्तेएकाशीतिः तत्राप्रमत्ते
 उदये(स्त्यानार्द्धि)यीणाष्टित्रिकं ३ आहारकाद्विकं २ लिख्यते, उदीरणायांतु
 एतत्पंचकं वेदनीयद्विकं मनुजायुः, उदीरणा तु संक्लेशेन भवति ततः
 परं संक्लेशाभावात् प्रकृतित्रयं नोदीरयति तेन त्रिसप्तत्युदीरणा-
 भवति । ततः संहननत्रिकं सम्यक्त्वमोहनीयं एतच्चतुष्कापगमे ए-
 कोनसप्ततिरेवंप्रकृत्यपहारे सयोगिकेवल्लिनि एकोनचत्वारिंशदुदीरणा-
 भवति । सयोगिचरमांते सर्वग्रासोदीरितत्वात् । अयोगिगुणे उदयएव
 नोदीरणा एवं अयोगिनंविनासर्वगुणस्थाने उदीरणाज्ञातव्या ।
 अत्रपंचशीतिसत्कर्मापि स्तिबुक्संक्रमेण संक्रमय्यक्षययति इतिशेषः
 ॥ १८ ॥

ट्कार्थ—ज्ञानावरणी ५ दर्शनावरणी ४ अंतराय ५ ए
 चउद् काढीये तीर्थकरनामभेल्लिये सेवारे सयोगीकेवलीगुणगणो

बेतालीसनो उदय छे ते बेतालीस मध्येयी औदारिक २ अस्थिर २ विहायोगति २ प्रत्येक ३ संस्थान ६ वर्ण ४ अगुरुलघु ४ निर्माण ? तेजस ? कर्मण ? प्रथम संघयण ? दुःस्वर ? सुस्वर ? एक वेदनी ये तीस काढीये तेवारे अयोगीगुणठाणे बार प्रकृतिनो उदय छे. अयोगीचरमसमये तेहनो अंत थाय ए उदय, तीमहीज उदीरणा. एटलो विशेष जे अप्रमत्तगुणठाणे वेदनी २ आउखो ? मनुष्यनो ए तीणनी उदीरणा सातमेगुणठाणे नीकले. एटले उदये ५ नीकले. उदीरणाए आठनीकले एटलो भेद छे. तेरमे गुणठाणे ओगुणच्यालीसनो उदय छे. तेरमाने अंते उदीरणा टले. अयोगीगुणठाणे उदीरणा नथी. सर्वग्रास उदय चुको छे. बार प्रकृतिना दल सर्व विद्यमान छे. परअवेद्यसत्तागत नथी अवेद्यसत्तागतने आकर्षिने उदय करवो ते इहां नथी. ते माटे अयोगी ॥ १८ ॥

**जा खीणंता पणपण, उदओ नाणंतरायकम्माणं ।
बीए नवयपमत्ते, छ चउ खीणंमि वेयंति ॥ १९ ॥**

टीका—जाखीणंति १९ अथप्रतिकर्मप्रतिगुणस्थानकंविभजनाह । यावत्क्षीणस्य पदैकदेशे पदसमुदायोपचारात्क्षीणमोहांताः पंचज्ञानावरणप्रकृतयः पंचांतरायप्रकृतयः तासामुदयोभवति अनेन ज्ञानावरणपंचकांतरायपंचकानां क्षीणमोहंयावत् उदयोऽस्ति अत्र यथाक्रमं प्रमत्तादिगुणस्थानेषु ज्ञानावरणीयांतरायप्रकृतीनां दल्लिकाः सरसाः प्रतिसमयं परिणामविशुद्धानिजीर्यमाणा अपिसर्वथा प्रकृत्यभावोक्षीणमोहांतं विना न भवति । तेन सर्वत्र प्रकृतिपंचकं पंचकं उदये सत्तायां भवत्येव । ज्ञानावरणीयांतराययोः क्षयोपशमः प्राग्दृष्टः । क्षयस्तु क्षी-

णमोहांते एव क्षायिकचारित्रविशुद्ध्याएवानयोःक्षयोदृष्टः । बीयेत्ति
द्वितीये दर्शनावरणीयाख्ये कर्मणि प्रकृतिनवकं प्रमत्ते प्रमत्तगुणस्थान-
कंयावत्उदयेभवति । अनेकजीवापेक्षं सूत्रं तु एकजीवमाश्रित्यदर्शना-
वरणीयेचतुष्पंचएवमुदयस्थानद्वयं एवं प्रमत्तांतंयावत्स्थानद्वित्रिकं
उदयेसंभवति । यद्यपिस्थानद्वयुदयेपरिणामाशुक्रत्वंतथापिनगुणस्था-
नाभावः पारतंत्र्यात्करिदंष्ट्रोत्पातकशिष्यस्यसंघान्निष्कासनं । नतु-
गुणस्थानकाभावे कितु स्थानद्वयुदयेकदाचित्पूर्वधरादिश्रुतवतांव्या-
घातायभवति तदर्थमपनयइति । अप्रमत्तप्रथमसमयतः क्षीणमोह-
स्य द्विचरमसमयंयावत् स्थानद्वित्रिकहीनं निद्रा ? प्रचला २ द्वयं-
दर्शनचतुष्कं च एवंषट्प्रकृत्युदयोभवति । चउत्ति, दर्शनावरणचतुष्कं
क्षीणमोहस्यचरमसमयेउदयोभवति । भावनाचपूर्वभावितैव ॥१९॥

ट्बार्थ—गुणठाणे उदीरणा नथी, सत्ता पंच्यासी छे. तेस्ति-
बुकसंक्रमे बार मध्ये संक्रमी खपे छे, हवे आठकर्मनो भिन्न उदय
विहचे छे. खीणमोहगुणठाणा सुधी पांच पांचनो उदय छे.
ज्ञानावरणी तथा अंतरायनो बारमागुणठाणा सुधी उदय छे.
बीजा दर्शनावरणी कर्मनो प्रमत्तगुणठाणा सुधी नवप्रकृतिनो
उदय छे. अप्रत्तयी मांडी बारमागुणठाणाना प्रथमभाग सुधी
दर्शनावरणी छ प्रकृतिनो उदय छे, थीणझीतीन नथी. बारमाने
छेहले भागे दर्शनावरणी च्यारनो उदय छे. तेरमे चउदमे
दर्शनावरणीनो उदय नथी ॥ १९ ॥

छपणदुगदुगअहिया, वीसाअठारचउदस दुगंस्मि ।
तेरससगइगउदयो, सुहमंजा मोहणीजस्स ॥ २० ॥

अथमोहनीयप्रकृतीनां उदयो गुणस्थानेदिशन्नाह, छपणात्ति

छद्मति, षडअधिकाविंशतिमिथ्यात्वमोहनीयस्योदयस्तत्र सम्यक्त्वमोह-
 मिश्रमोहोदयः स्वस्वस्थानेषु भवति तेन मिथ्यात्वकषायषोडशकं नो-
 कषायनवकं मिथ्यात्वमोहश्च एवंपञ्चविंशतिप्रकृत्युदयोऽनेकजीवापेक्ष-
 या भवति । एकजीवापेक्षया उत्कर्षतः प्रकृतिदशकमेवोदेति । पञ्चति,
 पञ्चाधिकाविंशतिः पञ्चविंशतिः सा स्वादने उदये भवति । मिथ्यात्वो-
 दयश्च मिथ्यात्वे एव नोत्तरत्र, दुग्दुग्गति-द्विकद्विकअधिकाविंशतिः ।
 इत्यनेन द्वाविंशतिमिश्रे द्वाविंशतिरेव अविरतसम्यक्त्वे उदये भवति ।
 तत्र अनन्तानुबन्धिचतुष्टयं सम्यक्त्वमोहमिथ्यामोहं विना द्वाविंशतिरुद-
 ये मिश्रे भवति । अनन्तानुबन्धिचतुष्कं मिथ्यात्वमोहमिश्रमोहोदयं वि-
 ना शेषा द्वाविंशतिः सम्यक्त्वे उदये भवति । अठारत्ति-देशविरतौ अ-
 प्रत्याख्यानचतुष्टयमन्तरेण शेषा अष्टादशमोहनीयप्रकृतयः उदये भवन्ति ।
 प्रत्याख्यानसंज्वलनाष्टकं नोकषायनवकं सम्यक्त्वमोहनीयं च एता
 उदये भवन्ति । प्रमत्ते प्रत्याख्यानावरणचतुष्टयहीनं प्रकृतिचतुर्दशकमु-
 दये भवति । अपूर्वकरणस्थे गुणस्थाने सम्यक्त्वमोहं विना त्रयोदशप्र-
 कृतय उदये भवन्ति । अनिवृत्तिबादरे हास्यषट्कोदयाभावे शेषाः सप्तउ-
 दये भवन्ति । अपूर्वकरणांते हास्योदयसंभवस्तु निमित्तालम्बनत्वात् सू-
 त्रिमित्तैकाग्रतायां हर्षोदयः प्रशस्तोऽपि हास्यसद्भावे एव भवति । एवं
 षट्कमपि भावनीयं अनिवृत्तिबादरे तु शुक्लध्यानध्यायकत्वात् स्वरू-
 पावलम्बनमुख्यत्वेन तदैकाग्रतायां महानन्द एव न तु हर्षः । आनन्दहर्ष-
 योः कः प्रतिविशेषस्तत्राह, आत्मोपयोगयोगोच्छासरूपः हर्षः । आ-
 त्मोपयोगस्वभावविश्रांतिमुखानुभवलक्षणानन्द इति, हर्षः हास्य-
 रत्युदयसहायात्, पश्चात्तापश्च अरतिशोकोदयसहायात् । दोषात्सं-
 कोचः भयोदयसहायात् भयोद्वेगः । प्रशस्तजुगुप्सासाहायात् अत्र प्र-
 शस्ते प्रशस्तः अप्रशस्तेऽप्रशस्तः एवं सर्वत्र भावनीयं, इगति-सू-
 क्ष्मसंपरायस्थे दशमे गुणस्थाने, इगति-संज्वलनलोभाख्यमेकं तद-

पिसूक्ष्ममुदयेभवति । इयमत्र भावना सूक्ष्मसंपराये किट्टीकृतान्त-
भागसूक्ष्मलोभदलिकानामुदयोऽरिततद्विपाकाध्यवसायानामत्यंतसू-
क्ष्मत्वात् नव च नगोचरीभवन्ति । अनुभवगम्याएवश्रुतज्ञानाधार-
ध्यानावलंबकत्वात् श्रुतज्ञानस्यद्रव्यश्रुताधीनत्वात्द्रव्यश्रुताभिमुख-
त्वंचऔदयिकाधीनंइतिमोहनीयस्योदयः सूक्ष्मसंपरायंयावदेवनपरतः
उपंशांतमोहादिषुमोहोदयाभावात् ॥ २० ॥

ट्वार्थः—मोहनीकर्मनी प्रकृतिनो, मिथ्यात्वगुणठाणे वीसनो
उदय छे. मिश्रमोहनी १ समकितमोहनीनो उदय नथी. सास्वादन-
गुणठाणे मिथ्यात्वमोहनी विना पचवीसनो उदय छे. मिश्रगुणठाणे
अनंतालुंबंधी ४ समकितमोहिनी १ मिथ्यात्वमोहिनी ६ ए छ
विना बावीसनो उदय छे. समकितगुणठाणे बावीसनो उदय छे.
देशविरतिगुणठाणे अप्रत्याख्यानी च्यार विना अठारनो उदय
छे. प्रमत्तगुणठाणे प्रत्याख्यानी चोकडी विना १४ नो उदय
छे. सातमे अप्रमत्तगुणठाणे पण १४ नो उदय छे. आठमे
गुणठाणे समकितमोहिनी विना तेरनो उदय छे. अने नवमे अ-
निवृत्तिबादरगुणठाणे हास्य छे विना सातनो उदय छे. सूक्ष्म-
संपरायगुणठाणे एक लोभसंज्वलननो उदय छे. इग्यारमे बारमे
तेरमे मोहनीकर्मनी प्रकृतिनो. कांइ उदय नथी अमोही छे. ॥२०॥

चउ उदओआइचउगे, देसेदुगसेसयंमिम (सेसएसु)

इगउदओ ॥

आउस्सवेयणीस्सय, उदओ दुणंतुसवत्थ ॥ २१ ॥

टीका—चउउदओत्ति—आयुष्कर्मणि आदिचतुष्के मिथ्यात्व-
सास्वादनमिश्रअविरतसम्यक्त्वलक्षणे प्रथमगुणस्थानचतुष्के चउ-

उदओ चतुर्णांआयुष्कर्मणां उदयोभवति चतुर्वर्षिगतिषुगुणस्थान-
कचतुष्कसंभवात् । देशे देशविरताख्ये पंचमे गुणस्थाने दुग्गतिनरा-
युस्तिर्यगायुर्लक्षणंद्वयंउदयेभवति । सेसएसुत्ति-शेषकेषु प्रमत्तात्
अयोगिकेवल्लिपर्यंतेषु गुणस्थानेषु एकोदयः एकमेवनरायुरुदयेभवति।
सद्विवेकवतः संयमः संभवति तेन संयमवद्गुस्थानानिमनुष्यस्यैवभ-
वंति । आउस्सत्ति इतिआयुषः उदयोनिवेदितः वेदनीयस्योदयः
द्वयोरपिसर्वत्रसर्वगुणस्थानेषुभवति । यद्यपिअयोगिकेवल्लिनि एक-
वेदनीयोदयस्तथापिसिन्नजीवापेक्षयाकस्यचित्सातस्यकस्यचिदसात-
स्य एवंसर्वजीवापेक्षयाअयोगिचरमांतयावद्भुभयवेदनीयोदयः॥२१॥

ट्वार्थः—देशविरतिगुणठाणेतिर्यंचनोआउखो तथा मनुष्यनो
आउखो उदय छे. शेष छट्ठागुणठाणाथी मांडी चउदभागुणठाणा
सूधी आउखाकर्म आश्रयीमिथ्यात्व १ सास्वादन २ मिश्र ३
अविरति ४ समकितएच्यारगुणठाणेच्यारआउखानो उदय छे,
वेदनीकर्मनी वे प्रकृतिनो उदय सर्वचउदगुणठाणे उदय छे, एक
जीवने एक समय एक वेदनी उदय होय, परंअनेक जीव आश्रयी
हंम छे ॥ २१ ॥

चउसठी गुणसठी, इगपणपन्नाचोयालदुगठाणे ॥
बायाला अपमाये, नवहीयतीसंचउगुणेसु ॥ २२ ॥

टीका—अथनामकर्मप्रकृतीगुणस्थानेषुविभजन्नाह चउसठीत्ति
तत्रमिथ्यात्वेआहारकद्विकजिननामविनाचतुःषष्टिर्नामप्रकृतयउदये -
भवंति जिननामोदयः सयोगिकेवल्लिनिआहाकद्विकोदयः प्रमत्ताप्र-
मत्तेषु तेन न सिध्दात्वेउदयः एकोनषष्टिः सास्वादनैउदयेभवति सूक्ष्म-
त्रिकातापनरकानुपूर्व्यालक्षणप्रकृतिपंचकमिथ्यात्वेएवोदयः नसास्वा-

દનાદિષુ ઇગપણપત્ના ઇતિ ઇગપત્ના એકપંચાશત્ મિશ્રે નામકર્મપ્રકૃતયઃ
 ઉદયેસંતિ, સ્થાવરનામકર્મ જાતિચતુષ્કંશેષાનુપૂર્વીત્રિકં ચ મિશ્રેનોદયઃ
 કારણભાવનાચપૂર્વવત્, સમ્યક્ત્વેઆનુપૂર્વીચતુષ્કોદયસ્તેનપંચપંચાશ-
 દુદયઃ સંભાવ્યતે, હુગઠાણેત્તિ દ્વિકગુણસ્થાનકેદેશવિરતિપ્રમત્તાસ્થ્યે ગુ-
 ãણસ્થાનદ્વયેચતુશ્રત્વારિંશન્નામકર્મપ્રકૃતીનામુદયોભવતિ તત્રદેવદ્વિકન-
 રકદ્વિકમનુજાનુપૂર્વીતિર્યગાનુપૂર્વીં એતાસાંચઅવિરતૌસત્યામુદયાત્ વૈ-
 ક્રિયસ્યસહજસ્યાવિરતૌએવોદયાત્, ઉત્તરવૈક્રિયસ્યકારણેનાગ્રહીતત્વાત્
 હુર્ભગત્રિકંગુણપ્રત્યયાન્નોદયઇતિ પ્રમત્તેચતિર્યગ્ગતિઉદ્યોતરૂપંપ્રકૃતિ-
 દ્વયંતિર્યગ્મુખ્યવેદ્યંચનાપનીતં તથાપિઆહારકદ્વિકોદયાત્ચતુઃ ચત્વા-
 રિંશદેવપ્રકૃતીનામુદયોજ્ઞેયઃ। અપમાયેત્તિ-અપ્રમાદલક્ષણેસપ્તમેગુણસ્થા-
 નેઆહારકદ્વિકહીનાનાંદ્વિચત્વારિંશત્પ્રકૃતીનામુદયોભવતિ આહાર-
 કોદયશ્ચાપ્રમત્તપર્યંતં હેત્વધિકારેદદ્યોઽપિલબ્ધ્યુદયોત્કર્ષાભાવાત્ના-
 ધિકૃતઃ તત્કારણંચકેવલિનોવિદંતિ, અંતિમસંહનનત્રિકાભાવેઽપૂર્વક-
 રણાંચપશાંતમોહાંતેષુચતુર્થગુણસ્થાનકેષુનવમિરધિકાત્રિંશત્નવાધિ
 કત્રિંશદુદયેભવંતિ ॥ ૨૨ ॥

ટિપ્પણ્યઃ—હવે નામકર્મની પ્રકૃતિગુણઠાંણે કહે છે. મિથ્યાત્વ-
 ગુણઠાંણે આહારક જિનનામ વિના ચોસઠિનો ઉદય છે, તથા સા-
 સ્વાદનગુણઠાંણે સૂક્ષ્મત્રિકઆતપ ? નરકાનુપૂર્વી ? એ પાંચ
 વિના ઓગણસાઠનો ઉદય છે. મિશ્રગુણઠાંણે સ્થાવર ? જાતિ ૪
 આનુપૂર્વી ૩ વલિ કાઢીઢં તેવારે એકાવન્નનો ઉદય છે. એકાવન્નમાં
 આનુપૂર્વી ૪ મેલીયે તેવારે સમક્રિતગુણઠાંણે પંચાવન્ન પ્રકૃતિ નામ-
 કર્મની ઉદયે છે તે મધ્યેથી વેદ ૨ નરક ૨ વૈક્રિય ૨ મનુષ્યા-
 નુપૂર્વી ? તિર્યગાનુપૂર્વી ? હુર્ભગ ? અનાદેય ? અજસ ?
 ઇગ્યાર વિના ચૌવાલીસનો ઉદય છે. પાંચમે દેશવિરતિ ગુણઠાંણે

छे. छठे प्रमत्तगुणठाणे तिर्य्यचनीगति. १ उद्योत १ ए वे नीकळे
अने आहारक भेळे, इहां पण चौमालीस नामकर्मनी प्रकृतिनो
उदय छे. सातमे अप्रमत्तगुणठाणे आहारक २ दुगविना बेतालीस
प्रकृतिनो उदय छे, छेहलां संघयण ३ काढिये पुढळे ओगुणचा-
लीस प्रकृतिनो नामकर्मनी आठमे तथा नवमे इग्यारमे ए च्यार
गुणठाणे उदय छे ॥ २२ ॥

**सगतीसखीणमोहे, अडतीससयोगि नवअयोगमि ।
नामुदयो गोयंमिम, जादेसिदुगम्मिगमियरे ॥ २३ ॥**

टीका—सगतीसत्ति-सप्तअधिकारिंशत्सप्तत्रिंशत् क्षीणेश्क्षीण-
मोहेऽदयत्वेनभवति । क्षप्रकश्चेणिप्रारंभश्चप्रथमसंहननवत एवतेन-
संहननद्विकाभावात् । सप्तत्रिंशदुदयःक्षीणमोहेभवति । तीर्थकर-
नामोदयेक्षितेअष्टात्रिंशदुदयेनामप्रकृतयः सयोगिगुणस्थानकेउदयेभ-
वंति । अयोगिकेवल्लिनि चतुर्दशगुणस्थानकेन च नामकर्मप्रकृतयोवे-
द्यंते । अत्रशैलेशीकरणे घनीभूतत्वात्शरीराद्युदयाभावएवतेननावन-
घनामप्रकृतीनांचजीवविपाकित्वात् आत्मप्रदेशेषुतत्तद्वलानांसन्निक-
र्षात् तद्विप्राकृष्टामूर्तादिगुणरोधलक्षणसद्भावादवगंतव्यइति नामोदयो
एवं प्रकारेणनाम्नउदयोज्ञातव्यः । गोयमिति गोत्रेकर्मणि जादेसंति-
यावत्देशविरतिगुणस्थानकंतावद्विकंउच्चैःनीचैर्लक्षणंगोत्रद्विकंउदये-
संभवति । इतरेषुप्रमत्तादारभ्यअयोगिकेवल्लिपर्यंतेषुगुणस्थानकेषु
इगति एकंउच्चैर्गोत्रंएवोदयः गुणवतांनीचत्वंनास्त्येव हरिकेशीप्र-
मुखेषुउच्चैर्गोत्रोदयएवदेवादीनांपूज्यत्वात् । स्वयंचासंकोच्चात् नीचै-
र्गोत्रोदयीस्वयमेवसंकुचतेधर्मद्वेषेदुगंलाचद्वेषप्रत्यया न तेषांनीच्चैर्गो-
त्रोदय एवज्ञेयम् ॥ इति देवचंद्रगणिविरचितायांस्वोपज्ञविचारसारटीका-

इयमुदयाधिकारः उदयाधिकारव्याख्याकरणेविज्ञापितंचश्रीपूज्यैः
निष्ठुदयेभवत्वव्यापकोजनः ॥ २२ ॥

ट्वार्थः—ते मध्ये ऋषभनाराच १, नाराच २, ए वे
संवयण विना साडवीस प्रकृतिनो उदय षीणमोह गुणठाणे छे.
तेरमे सयोगी गुणठाणे तीर्थकरनाम मेलीइं तेवारे आडवीसनो
उदय छे. चउदमे अयोगी गुणठाणे त्रस ३ शुभग ३ मनुष्य-
गति १, पंचेद्रीजाति १, जिननाम कर्म ए नवनो उदयछे.
ए नाम कर्मनो उदय गुणठाणाने विषे कह्यो. गोत्रकर्मनो देश
विरति गुणठाणा सूधी वे गोत्रनो उदय छे. छठायी पछे एक-
उंच गोत्रनो उदय छे. एटले उदयनो अधिकार कह्यो. ॥२२॥

उडरंतिपमत्तंता, सगट्टमी(समी)सट्टआउवेयविणा ॥
छगअपमत्ताइ तओ, छपंचसुहुमोपणुवसंतो ॥२४॥

टीका—अथमूलोदीरणांगुणस्थानेविभजयन्नाह । तत्रउदीरणास्था-
नानिमूलतः पंचअष्टौसप्तषट्पंचद्वयं तत्रोच्यते उडरंति इत्यादि २४
उदीरणालक्षणंचकर्मप्रकृतौ जंकरणेणकुट्टिया उदए दिज्जेए उडरणा-
एसा पगइट्टिइअणुभागप्पएसमुलत्तरविभागा १ यत्कर्मताप-
न्नपरमाण्वात्मकंदलिकंकरणेनयोगसंज्ञिकेनवीर्यविशेषेणकषायसहिते-
न असहितेनचउदयावलिवाहिवर्त्तिनीभ्यः स्थितिभ्योऽपकृष्य उद-
येदीयते उदयावलिकायांप्रक्षिप्यतेएषाउदीरणा उत्तंच उदयावलि-
यवाहिरिल्लठिईहिंतो कसायसहिणं असहीएणं वा योगसन्नेणकरणेण
दलीयंमाकदियउदयावलियापवेसणंउदीरणत्ति साचचतुर्विधा तद्यथा
प्रकृत्युदीरणारिथ्युदीरणाअणुभागोदीरणाप्रदेशोदीरणाच एकका-
पिद्धिधामूलप्रकृतिविषयाउत्तरप्रकृतिविषयाच अत्रप्रकृत्युदीरणावसरः

મિથ્યાદૃષ્ટિપ્રમતયઃ પ્રમત્તાંતાયાવદદ્યાપ્યનુમૂયમાનભવાયુરાવલિકા-
વશેષનભવતિતાવત્ સર્વેપ્યમીનિરંતરમષ્ટાવપિકર્માણ્યુદીરયંતિ આ-
વલિકાવશેષેષુઅનુમૂયમાનેભવાયુષિસપ્તૈવઆવલિકાવશેષસ્યકર્મણઃ
અનુદિતદલિકાભાવાત્નોદીરણા ઉદીરણાહિઆવલિકામાત્રમેવદલિ-
કમુદીરયતિ તસ્યચોદીરિતત્વાન્નેતિ મીસઠત્તિ સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિઃ પુન-
રષ્ટાવેવકર્માણ્યુદીરયતિ નતુકદાચનાપિસપ્તસમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિગુણસ્થા-
નકેવર્તમાનસ્યસતઆયુષઆવલિકાવશેષત્વાભાવાત્ સહ્યંતર્મુદ્હર્તાવ-
શેષાયુષ્કપવતદ્ધાવંપરિત્યજ્યસમ્યક્ત્વંમિથ્યાત્વંચાનિયમાત્પ્રતિપદ્યતે
इति अप्रमत्ताद्रयस्त्रयोऽप्रमत्तापूर्वकरणानिवृत्तिबादरलक्षणावेद्यायु-
र्विनावेदनीઆયુષીઅંતરેણષટ્કર્માણ્યુદીરયંતિ તેષામતિવિશુદ્ધતયાવે-
દનીયાયુષોરુદીરણાયોગ્યાધ્યવસાયસ્થાનાભાવાત્ વેયળીઆણપમત્તો
इतिकर्मप्रकृतिवाक्यात् तत्रषट्अनन्तरोक्तानितानिचतावदुદીરयति
યાવન્મોહનીયમાવલિકાવશેષનભવતિ આવલિકાવશેષેચમોહનીયેત-
સ્યાપ્યુદીરણાયાઅભાવાત્શેષાણિપંચકર્માણિઉદીરયતિ “छपंचसुहृमो”
સૂક્ષ્મઃ સૂક્ષ્મસંપરાયારૂઢ્યઃ ગુણસ્થાનકઃ પ્રથમષટ્આવલિકાશેષે-
ચલોમોદયઃ પંચોદીરયતિ સૂક્ષ્મમ્હતિસૂક્ષ્મસંપરાયગુણસ્થાનસ્થોજીવઃ
લક્ષણયાજ્ઞેયં એવંસર્વત્ર પણવસંતોત્તિ ઉપશાંતમોહવેદનીયાયુર્મોહની-
યવર્જાણિપંચકર્માણ્યુદીરયતિ ॥૨૪॥

ટ્યાર્થઃ—હવે ઉદીરણા ગુણઠાણે મૂલ કહે છે. મિથ્યાત્વસાસ્વાદન
?, અવિરતિસમક્રિત ?, દેશવિરતિ ?, પ્રમત્ત ?, એતલે ગુણ-
ઠાણે સાતની પળ ઉદીરણા છે આઠની પળ ઉદીરણા છે. તિહાં
મવને અંતે એક આવલિ આઝખો શેષ યાકતાં આઝખાનો
ઉદય પામીયે પરં ઉદીરણા ન પામીઈં તેણે સાતની ઉદીરણા
પામીઈં બીજૂ આઠની ઉદીરણા છે અને મિશ્ર ગુણઠાણે મરણ

नयी ते माटे आठनी उदीरणा छे अने अप्रमत्तादिकतीन गुणठाणे वेदनी कर्म तथा आउखानी उदीरणा नयी जे ए कर्मने उदीरणा संक्लेश परिणामे छे ते माटे सातमाथी आंगले वेदनी कर्मनी उदीरणा न करे उदयावली कांई आणी मुक्या छे. ते उदय आवे छे. सूक्ष्मसंपराय गुणठाणे पहिले भागे छनी उदीरणा छे, पछे मोहनी कर्मनो उदय एक आवलि शेष रहि तेवारे पांचनी उदीरणा छे. इग्यारमे गुणठाणे पांचनी उदीरणा ॥२४॥

पणदोखीणदुजोगी, णुदीरगअयोगीसंतमोहं जा ॥
अडंसगखीणअमोहा, चउचरिमदुगेयसंतंसा ॥२५॥

टीका—पणदोखीणत्ति २५ क्षीणमोहोअनंतरोक्तानि पंचकर्मण्युदीरयतितानिचतावदुदीरयतियावत्ज्ञानावरणदर्शनावरणान्तरायाण्यावल्लिकाशेषाणिभवंति आवल्लिकाशेषेतुद्वेएव नामगोत्रलक्षणेकर्मणीउदीरयति दुजोगित्ति द्वेकर्मणीनामगोत्राख्ये योगामनोवाक्तायलक्षणाविद्यंते यस्ययोगीइत्यनेनसयोगीकेवल्युदीरयति घात्युदयाभावात्नमूलतः अघातिषुवेदनीयायुषोस्तूदीरणापूर्वोक्तकरणादेवनभवंति अतोद्वेएव “णुदीरगअयोगित्ति” अयोगीकेवलीनकस्याप्युदीरकं योगवीर्याकरणवीर्याभावात् इत्युक्तामूलोदीरणा उत्तरोदीरणा तु ओधतद्वात्रिंशत्युत्तरशतंमिथ्यात्वे सप्तदशाधिकंशतंसास्वादाने एकादशाधिकंशतं सम्यक्त्वे चतुरधिकंशतंदेशे सप्ताशीतिः प्रमत्ते एकाशीतिः अप्रमत्तेथीणद्वीत्रिकांहारद्विवेदनीयद्विकमनुजायुर्वर्जशेषत्रिसप्ततिः उदीरयतिअपूर्वत्वेकोनसप्तति रनिवृत्तिबादरेत्रिषष्टिः सूक्ष्मेसप्तपंचाशत् उपशांतेषट्पंचाशत् क्षीणमोहप्रथमभागेचतुः पंचाशत् द्विचरमसमयेद्विपंचाशत् सयोगिकेवल्लिनिचतुर्दशापग-

मेतीर्थकरोपेतेचपुकोनचत्वारिंशत् उदीरणायांभवति सयोग्यं-
 तेसर्वेषामपिउदीरणाभावः सचग्रासोदीरितत्वेनाकरणवीर्यत्वेनच
 स्वामित्वंतूदयवदेवभावनीयं वेदनीयमनुजायुषः स्वामित्वंप्रम-
 त्तपर्यंतमेवेति इति श्रीदेवचंद्रगणिविरचितायांस्वोपज्ञ विचारसार
 टीकायांउदीरणाधिकारः ॥ कर्मोदीरणाव्याख्याकरणेयाथार्थ्यभाव
 विज्ञानेपरभावात्तुगवीर्यं स्वभावसंसाधकंभवतात् ॥ अथसत्ताक्रमः
 कर्मणांज्ञानावरणादीनांयोग्यपरमाणूनांबंधनसंक्रमणादिकरणेनआत्म-
 प्रदेशावस्थितानांलोलीभावमापन्नानांयास्थितिरवस्थानंसद्भावः स-
 त्ताचतुर्विधाप्रकृत्यादिभेदैः तत्रमूलतः सत्तास्थानानिअष्टौसप्तचतु-
 र्लक्षणानित्रीणितत्र संतमोहंजा इतिशांतः उपशांत अतुरया-
 पन्नमोहोयत्रसः शांतमोहः एकादशगुणस्थानकंकयावत् अष्टानाम-
 पिकर्मणांसत्ताअस्त्वेव “संतेअडयालसयं” जावुसमुविजिणुबिडअतइए
 इतिकर्मस्तववाक्यात् “सगखीणत्ति”क्षीणमोहेगुणस्थानकेमोहकर्म-
 तापन्नदलिकानांसर्वथात्मप्रदेशावस्थितेरभावात् अमोहामोहकर्मरहि-
 तसप्तैवकर्मसत्तायांप्राप्यते “चउचरिमडुगेत्ति” चरिमद्विकेसयोगिअ-
 योगिलक्षणेगुणस्थानेचउड्तिचत्वारिवेदनीयायुः नामगोत्रलक्षणानि-
 सत्तायांसंति घातिनांतुसर्वथाक्षयात् तत्रसयोगिगुणेउदीतानिअ-
 नुदितान्यपिसत्तास्थानानिलभ्यंते अयोगिगुणेतुउदितान्येव अ-
 त्रपंचाशीतिसत्कर्मेणः सर्वप्रकृत्युदयस्तुस्तिबुकसंक्रमेणज्ञेयः स्तिबु-
 कसंक्रयश्चयथासिनवशरावकेबिंदुमात्रंजलंद्विबिंदुमात्रजलंशनैः शनैः
 परिक्षिप्यते तत्तजलंशरावकेभिन्नंदृष्टिगोचरीभवति शरावकास्था-
 मेवलभते तथाएताः पंचाशीतिप्रकृतयः यथायोगंद्विचत्वारिंशत्प्रकृ-
 तिषुसंक्रमंतितदवस्थालभंते भिन्नाइतिचेत्तनसंक्रम्यते तर्हि पणसक-
 म्मं नीयमा वेणुइ इतिभगवतीवाक्यात् अनुदितानांक्षयाभावस्तेनसं-
 क्रम्यक्षपयतिइतिज्ञेयं गुणाधिरूढोजीवोद्विविधः उपशमश्रेणिगतो-

ક્ષપકશ્રેણિગતશ્વતત્રચારિત્રમોહગૈતૈકવિંશતિ પ્રકૃતિઉપશમનાતઉપ-
શમશ્રેણિગતઃ તેષામેવક્ષપણાત્ ક્ષપકશ્રેણિગતઃ દ્વયોરપિજીવયો
ર્બધેતુતીવ્રમંદસ્થિતિરસંબંધરૂપોમેદોનતુપ્રકૃતિસંબંધમેદઃ ઉદયોદીર-
ણાયાંનમેદઃ સત્તાયાંપ્રકૃતિમેદાત્મિત્રાધિકારસ્તત્રસ્વલ્પત્વાત્પ્રથમ-
મુપશામિકાનામેવોચ્યતે ॥ ૨૫ ॥

ટિપ્પણ્યઃ—ત્રારમે સ્ત્રીણ મોહગુણઠાંણે પહિલે ભાગે પાંચ
મૂલ કર્મની ઉદીરણા છે. પછી જ્ઞાનાવરણી ? દર્શનાવરણી ?
અંતરાય ? એ ત્રીન કર્મની આવલિકા શેષ ઉદય થકાં ઉ-
દીરણા નથી તે માટે નામ ? તથા ગોત્ર ? ની ઉદીરણા
છે । એ તેરમે સયોગી ગુણઠાંણે નામ ? તથા ગોત્ર ? ની
ઉદીરણા છે । અયોગી ગુણઠાંણે ઉદીરણા નથી, જે કારણે
અજોગી ગુણઠાંણે કરણ વીર્યનો અભાવ છે અને ઉદીરણા
તે કરણ વીર્યથી થાયે તે માટે ઉદીરણા નથી । હવે સત્તાનો
અધિકાર કહે છે ॥ ઇગ્યારમા પુણ ઠાણા પર્યંત મૂલ આઠ
કર્મની સત્તા છે । સત્તા આઠ કર્મની છે, ક્ષીણ મોહ ગુણ-
ઠાંણે મોહની કર્મની સત્તા નથી, તેણે સાત કર્મની સત્તા છે.
તેરમે ચઉદમે ગુણઠાંણે વેદની ? તથા નામ ? ગોત્ર ?
આઝખો ? એ ચ્યાર કર્મની સત્તા છે ॥ ૨૫ ॥

અહચત્તસયંસંતા, ઉવસંતં તાવિજિણુવીયતઇણ
ઉવસમસમત્તીણં, ઉવસમસેઢી પવંન્નાણં ॥ ૨૬ ॥

ટીકા—અહચત્તેતિ ૨૬ મિથ્યાદ્વિગુણસ્થાનાત્પ્રમૃતિઉપ-
શાંતમોહગુણસ્થાન્યાવદષ્ટચત્વારિંશદધિકંશતંસત્તાયાંભવતિ વિજિણુ-
ત્તિ વિગતંજિનનામયસ્માત્તદ્વિજિનંજિનનામ વિરહિતંતદેવાષ્ટચત્વારિં-

शंशतंभवति केत्याह द्वितीयेसास्वादने तृतीयेमिश्रदृष्टौ सासाणमिस्स
 रहिसुवातित्थमितिवचनात् सासादनमिश्रयोः सप्तचत्वारिंशतंभवति
 इदमत्रहृदयं इहमिथ्यादृष्टेरष्टचत्वारिंशमपिशतंसत्तायां ॥ यदाह ।
 प्राग्बद्धनरकायुः क्षयोपशमिकंसम्यक्त्वमवाप्यतीर्थकरनामोबंधमार-
 भ्यते तदासौनरकेषूपद्यमानः सम्यक्त्वमवश्यंभवति तेनमिथ्यादृष्टे-
 स्तीर्थकरनामोऽपिसत्तासंभवति पुनः पूर्वप्रमत्तादिषुगतस्याहारक-
 द्विकबंधस्येति । अत्रायुश्चतुष्टयंतुबहुजीवापेक्षया सासादनमिश्रयो-
 स्तुतस्मिन्नेवजिननामरहितेसप्तचत्वारिंशतंसत्तायांभवति जिनना-
 मसत्कर्मणोजीवस्यतद्भावनवाप्ते स्तद्वंधारंभस्यचशुद्धसम्यक्त्वतः बृ-
 हत्कर्मैस्तवभाष्येप्युक्तं तित्थयरेणविहीणं सीयालसयंतुसंतंपुहोइ सा-
 सायणम्मिउगुणे सम्माभीसेयपयडीणं ? अविंरतसम्यग्दृष्ट्यादी-
 नांअक्षिप्तदर्शनसप्तकानांअष्टचत्वारिंशतंसत्तायांभवति केषामित्याह
 उवसंमेत्तिउपशमसम्यक्त्ववतांउपशमश्रेणिंचारित्रमोहोपशमरूपांश्रेणिं
 यथाउत्क्रमोत्तरोत्तरगुणारोहरूपांप्रपन्नानामेवंभवति पूर्वमप्रमत्तादि-
 ध्वाहंरंकादिकृतसत्ताकस्योपशमश्रेणिवतोभवति ॥ २६ ॥

ट्बार्थ—हवे उत्तर कर्मनीं सत्ता कहे छे. एकसो अने
 अडतालीस उत्तर प्रकृतिनी सत्ता छे. इग्यारमा गुणठाणा
 सुधी बीजे सास्वादन गुणठाणे अने त्रीजे मिश्र गुणठाणे
 जिन नामनी सत्ता नथी. तेणे एकसोसडतालीसनी सत्ता
 छे. ए उपसम समकितवंत जे जीव छे, पहीला सातमा प-
 र्यंत चढता होये तेहने एकसो सडतालीसनी सत्ता थाये.
 अनादि मिथ्यात्व जीव प्रथमथी समकित पांमे । तेहने जिन
 नामनी ? आहारक ?नी सत्ता बंध करे पछी होये परं
 प्रथम तीन होये । ए उपसम श्रेणि चढता जीवनी सत्ता
 जाणैवी ॥ २६ ॥

इगचत्तससयसंता, खायगसमत्तसंतसेढीणं ॥
अडतीससयनवमे, खवगसेढीपवन्नाणं ॥ २७ ॥

टीका—अथवात्रकश्चिद्विसंयोजितानुबन्धिचतुष्कस्तत्प्रत्यय-
जन्यनरकतिर्यगायुषोरबन्धकः बद्धदेवार्धुर्मनुजायुषिवर्त्तमानः क्षयो-
पशमसम्यक्त्वचारित्रवशाद्ब्रह्माहारकादिरुपशमश्रेणिमारोहति तस्म-
तिर्यगायुर्नरकायुरनंतानुबन्धिचतुष्टयं लक्षणप्रकृतिषट्करहितशेषद्विच-
त्वारिंशतसंज्ञायां प्राप्यते ॥ यदुक्तं बृहत्कर्मस्तवभाष्ये ॥ अणातिरि-
नारयरहीअं वायालसयंवयाणसंतम्मि उवसामगस्सपुव्वा तियाद्धि-
सुद्धमोवसंतम्मि । १ । यः कश्चिज्जीवः क्षयोपशमसम्यग्दृष्टिः
विशुद्धाद्यवसायबलेनकारणापवादमार्गसापेक्षोपियथार्थशुद्धतत्त्वभाव-
धर्मकार्योत्सर्गश्रद्धानुभवलीनः तत्रैकाग्रताप्राप्तवीर्येणक्षयीकृतानुबन्-
धिचतुष्कमिथ्यात्वमिश्रसम्यक्त्वमोहलक्षणसप्तकस्तस्योपशमश्रेणिग-
तस्यापि एकचत्वारिंशतसंज्ञायां भवति यावदुपशान्तमोहगुणस्थान-
कंतावत्क्षायिकसम्यक्त्वोपशमश्रेणिरथानांजीवानामेवभवति अथवा
पूर्ववन्वायुः पश्चात्क्षयोपशमीमूयक्षायिकसम्यग्दृष्टिर्भवति तस्यसप्तक-
क्षयेएकचत्वारिंशतसंज्ञायां यः पुनः मनुष्यः क्षपकश्रेण्यारो-
हानुक्कुलस्तरयनरकतिर्यग्देवायुषः सत्ताभावात् वेद्यमाउनरायुस्त-
त्सत्ताकएवतेनअविरतिगुणस्थानात्दर्शनसप्तकायुस्तु (स्तूद) याभा-
वात् अनिवृत्तिबादरप्रथमभागंयावत् अष्टत्रिंशत्शतसंज्ञायांभवति
॥ २७ ॥

ट्कार्थः—जे जीव पहेलां क्षयोपसमकित होइं ते जीवने
परिणामनि विशुद्धता थाये । अनंतानुबन्धी ४ मिथ्यात्व मो-
हिनी ? समकित मोहिनी ? मिश्र मोहिनी ? एवं सात
प्रकृति क्षय करे । तेहुने एकसो एकतालीसनी सत्ता थाये

તે ચોથાથી માંડી ઇગ્યારમા પર્યંત ૧૪ ની સત્તા હોયે, ૫
 જીવ ક્ષાયિક સમકિર્તી ઉપસમશ્રેણિ છે તેહને ૬મ હોયે. ૬મ
 ક્ષપક શ્રેણિ પહિવજ્યા જીવને પ્રથમથી નારકી ? તિર્યચ
 ? દેવતા ? ની ગતિના આઠણાં ટાલે, તેવાર પછી અનં-
 તાણબંધી ૪ દર્શન મોહિની ૨ એવં દશ સ્વપાવે તેવારે 'ચો
 થાથી માંડી નવમા ગુણ ઠાણાના નવ ભાગ છે. તેહને ૫
 હિલે ભાગે એકસો અઢતીસની સત્તા છે. ૬માં કોઈ પૂછે
 જે ત્રીન સત્તા તો કોઈ જીવને ન હોઈ તો સ્વપાવે કિહાંથી ?
 તેહનો ઉત્તર જે પરિણામે આઠણાનો બંધ થાયે એહવા પરિ-
 ણામની યોગ્યતા ટાલે તેહની ક્ષેપણા ગવેષી છે, બીજે ભાગે
 એકસો બાવીસની સત્તા છે, ત્રીજે ભાગે એકસો ચડત્રી સત્તા
 છે, ચોથે ભાગે એકસો તેરની સત્તા છે, પાંચમે ભાગે એ-
 એકસોબારની સત્તા છે, છઠે ભાગે એકસોછની સત્તા છે, સાતમે
 ભાગે એકસોપાંચની સત્તા છે, આઠમે ભાગે એકસોચારની સત્તા
 છે નવમે ભાગે એકસોત્રીસની સત્તા છે ॥૨૪॥

દુસયંસુહુમેશ્વીરે, ઇગસયંનવનવૈસત્તપયડીઃ ॥

પણસી(હ)સયોગીઅયોગી, તેરસસ્વવીઝણસિજ્ઞંતિર

ટીકા—દ્વિતીયભાગેતુસ્થાવર ? સૂક્ષ્મદ્વિકં ૨, તિર્યગ્ગતિ
 ?, તિર્યગ્નાણુપૂર્વલક્ષણંદ્વિકં નરકગતિનરકાણુપૂર્વલક્ષણં ૨, આત્મ-
 પોદ્યોતદ્વિકં ૨, સ્ત્યાનર્દિનિકં ૩, એકંદ્રિયજાતિચતુષ્કં ૪,
 સાધારણનામલક્ષણપ્રકૃતિષોડશકંતિર્યગ્નરકાગ તિનૈમિત્તિકંસત્તાયાં
 ક્ષીયતે સદાદ્વિવિંશતસત્તાયાંભવતિ તૃતીયભાગેઅપ્રત્યારુપ્યાનપ્રત્યા-
 રુપ્યાનકષાયાષ્ટકક્ષીયતે તદાચતુર્દશસત્તાયાંભવતિ ત્રિપુસકવેદ

नाभावेचाक्षयात् अतः ततोपूर्वमेवमनुजत्रिकंयशः आदेयं सुभगं
जिननाम उच्चैर्गोत्रं पंचेन्द्रियजातिः सातासातयोरेकतरं वेदनीये एतास्त्र
योदश मनुष्यानुपूर्व्वीमंतरेण द्वादशचरमसमये क्षुपयित्वा सिद्धिं प्राप्नो-
ति जीवः अव्ययममूर्त्तारखंडाव्याबाधात्यंतिकैकांतिकनिर्द्वन्द्वनिरामयल-
क्षणा मिति ॥ २८ ॥

ट्वार्थः—सूक्ष्मसंपरायगुणठाणे एकसोबेनी सत्ता छे, खीण-
मोहगुणठाणे बारमे पहिले भागे एकसो एकनी सत्ता छे तेहने
निद्रा २ गये नवाणुंनी सत्ता बीजे भागे छे । ज्ञानावरणी ५
दर्शनावरणी ४ अंतराय ५ ए खपे तेवारे तेरमे तथा चउदमे
गुणठाणे पंचासीनी सत्ता छे ते चउदमाना छेछा बे समय
रहे तेवारे बेंत्तेर प्रकृति खपे तेवारे छेहले समये तेर प्रकृ-
तीनी सत्ता रहे ते तेर प्रकृति अयोगीचरमसमये खपाविते
सिद्ध थाये ॥ २८ ॥

खीणंजासंतंसा नाणा, वरणंतरायएपंच ।

वेयणीयगोअकम्मे, दुगदुगसंताअयोगिता ॥ २९ ॥

टीका—अथसत्तास्वामित्वमाह ॥ खीणंजाइति २९ खीण-
मोहगुणस्थानकंयावत्ज्ञानावरणांतरायपंचकंसत्तायांभवति वेदनीय-
गोत्रारख्यंद्विकंद्विकंसत्तायांअयोगिगुणस्थानकंयावद्भवति प्रथमभा-
गांतएकैकस्यसत्ताभवति ॥ २९ ॥

ट्वार्थः—खीणमोह बारमा गुणठाणासीम ज्ञानावरणीनी पांच
प्रकृतिनी सत्ता छे, अंतरायनी पांच प्रकृतिनी सत्ता छे, वेदनी
कर्मनी बे प्रकृतिनी सत्ता छे, गोत्रकर्मनी बे प्रकृतिनी सत्ता

छे अयोगीना प्रथम भाग पर्यंत छे छेहले भागे तेर रहे ते-
वारे एक वेदनी तथा एक गोत्रनी सत्ता रहे छे ॥ २९ ॥

बीएउवसंतता, नवखवगाणंतुबायराओछगं ।

खीणेछचउसंता, मोहेअडवीसउवसंते ॥३०॥

टीका—बीएउवसंतताइति द्वितीयेदर्शनावरणीयाख्येकर्मणि-
उपशांतमोहांतंनचापिप्रकृतीनांसत्ताभवति क्षपकानांतुअनिवृत्ति-
प्रथमभागपर्यंतंनवानामपिदर्शनावरणप्रकृतीनांसत्ताभवति प्रथम-
भागांतेषोडशापगमावसरेस्त्यानर्द्धित्रिकाभावेततः परंक्षीणमोहप्रथम-
भागंयावत्दर्शनावरणीयस्यषट्प्रकृतीनांसत्ताभवति क्षीणमोहस्यच-
रमसमयेदर्शनावरणीयचतुष्टयमैवसत्तायांभवति “खीणदुचरिमेगसय-
दुन्निद्वखओ” इतिवचनात् ततःपरंदर्शनावरणीयसत्तानभवति अथ
मोहनीयकर्मणः सत्तास्वामित्वमुच्यतेमोहनीयेकर्मणिउपशमसम्यक्त्वो-
पशमचारित्रवतः उपशमश्रेणिगतरयउपशांतमोहगुणस्थानकंयावत्
अष्टाविंशतिप्रकृतयः सत्तायांसंभवन्ति कृतत्रिपुंजएवात्रग्राह्यः अकृ-
तत्रिपुंजरयानपेक्षैवग्रंथिमेदकालेप्रथमंकृतत्रिपुंजीक्षयोपशमंसम्यक्त्वं-
लभते अकृतत्रिपुंजीतुउपशमसम्यक्त्वंलभते इतिसिद्धांताश्च यः कर्म-
ग्रंथिकारतुकृतत्रिपुंजीअकृतत्रिपुंजीजीवोऽपि प्रथमंउपशमंसम्यक्त्वमे-
वलभतेइतिवदन्ति ॥ ३० ॥

ट्कार्थः—बीजे दर्शनावरणी कर्मने उपशमश्रेणिने उपसांत-
मोहगुणठाणासीम नवनी सत्ता छे । क्षपकश्रेणिने नवमा गुण-
ठाणाना बीजे भागे सोल प्रकृति खपे तेवारे थीणधी तीन
खपे छे. तेहने छ प्रकृतिनी सत्ता रहे छे. दर्शन ४ निद्रा २
ने खीणमोहगुणठाणे पहिले भागे दर्शनावरणी छनी सत्ता छे

બીજે ભાગે નિદ્રા ૨ ક્ષય કરે તેવારે દર્શનાવરણી ચ્યારની સત્તા છે. બારમાને અંતે દર્શનાવરણી ૪ સત્તા રખે છે. મોહનીકર્મની ઉપસમસમક્તિ ઉપસમચારિત્રીયાને ઇગ્યારમા ગુણઠાળા પર્યંત અઠાવીસની સત્તા છે. ॥ ૩૦ ॥

અવિરઈસમત્તાઓ, ઇગવીસંઉવસમંમ્મિસંતંસા ॥
 રવગમ્મિયઈગવીસં, તેરસબારસઈગારંચ ॥૩૧॥

ટીકા—અવિરયેત્યાદિ વાઙ્મતિપક્ષાંતરેઈત્યનેનક્ષાયિકસમ્યક્ત્વે ઉપસમશ્રેણિસ્થસ્યઅવિરતસમ્યગ્ગુણસ્થાનકાત્ આરમ્બપુકાદશં-યાવત્દર્શનસપ્તકંવિનાપુકવિંશતિમોહપ્રકૃતિનાંસત્તાભવતિ રવગ-મ્મિ ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વક્ષપકશ્રેણિસ્થરયપ્રથમમનંતાનુબંધિચતુષ્કદ-ર્શનત્રિકેક્ષીણેઅવિરતસમ્યક્ત્વગુણસ્થાનતોડપ્રમતંયાવત્મોહનીયસ્યૈ-કવિંશતિઃ સત્તાયાંભવતિ તતોકષાયાષ્ટકેક્ષીણેડનિવૃત્તિવાદરતૃતી-યભાગેમોહનીયસ્યત્રયોદશસત્તાયાંભવંતિ તતોનપુંસકેક્ષીણેદ્વાદશ ર્હીવેદેક્ષીણેપુકાદશ ॥ ૩૧ ॥

ટ્કાર્થઃ—તથા ક્ષાયિકસમક્તિતી ઉપસમશ્રેણીને ચોથા અ-વિરતિ ગુણઠાળાથી માંડીને ઇગ્યારમા ઉપશાંત મોહ ગુણઠાળા પર્યંત બાર કષાય નવનો કષાય એકવીસની સત્તા છે. ઉપસમ-ભાવે મોહનીની પ્રકૃતિનો ઉદય નથી તેવારે પરસત્તાથી કાઢી નસકે યુ રીત છે । હવે ક્ષપકશ્રેણિને પ્રથમથી અનંતાનુબંધી ૪ દર્શનમોહિની ત્રીન રખે તેવારે એકવીસની સત્તા છે. પછી આઠ કષાય રખે તેવારે તેરની સત્તા છે, પછી નપુંસકવેદ રખાવે તેવારે બારની સત્તા છે, પછી ર્હીવેદ રખાવે તેવારે ઇગ્યાર પ્રકૃતિ મોહીનીની સત્તા છે. ॥ ૩૧ ॥

पंचयचउतिदुइग, संतठांणाणिमोहसंतंमि ॥

सुहुमंजआउकम्मे, चउसंताअपमत्तंजा ॥३२॥

टीका—हारयपदक्षयेपंच पुरुषवेदक्षयेचतस्रः संज्वलनलो-
भस्यक्षयेतिस्रः संज्वलनमानक्षयेद्वौ संज्वलनमायाक्षयेएका सं-
ज्वलनलोभप्रकृतितत्क्षयेसत्ताभावोमोहरयसूक्ष्मसंपरायंयावत् मोह-
नीयसत्ताक्षीणमोहादौतुनैवेति सत्तास्थानानानिमोहसत्तायांसूक्ष्मसं-
परायंयावत्तदुतिसंबन्धःआयुःकर्मणिअप्रमत्तंयावत् चतुर्णामपिसत्ताभ-
वति पूर्ववद्भाषेक्षयेति ॥ ३२ ॥

ट्कार्थः—पछे हास्यादिक खपावे तेवारे मोहिनीने पांच
प्रकृतिनी सत्ता छे, ते मध्येथी पुरुषवेद खपावे तेवारे मोहि-
नीनी च्यार प्रकृतिनी सत्ता छे, पछी संज्वलनो क्रोध खपावे
तेवारे आठमे भागे तीन प्रकृतिनी सत्ता छे, ते संज्वलनोमा
वे प्रकृतिनी सत्ता छे पछी संज्वलनी माया खपावे तेवारे
दशमे सूक्ष्म संपराय गुणठाणे एक लोभनी सत्ता छे.
दशमाने अंते ते पिण खपावे ते अमोही थाये ए दशमा
गुणठाणा पर्यंत क्षपकश्रेणिवालाने मोहिनी कर्मनी सत्ता
छे, बारमो खीणमोही छे. आऊखा कर्मनी अप्रमत्त गुणठाणा
पर्यंत च्यार आऊखानी सत्ता छे, पूर्व आऊखो बांध्यो होय
तेमाटे उपशमश्रेणे जीवने च्यार आऊखानी सत्ता कही ते
योग्यतानी छे, उपशमश्रेणिवाला पूर्व आऊखो बांधी पछी
श्रेणि चढे ॥ ३२ ॥

चउदुगइगसंतंता, खीणाओएगसंतनामंमि ।

तिनवईउवसंतंता, असीइखवगेनवअयोगि ॥३३॥

टीका—ततः परं उपशमं श्रेण्यां वर्तमानानां केषां चिज्जीवानां पूर्व-
बद्धाद्युषां एकादश्यावत् चतुर्णामपि सत्ता भवति भिन्नजीवापेक्षमिदं-
वाक्यं अथवा कश्चित् मनुष्यो देवायुर्बद्धा उपशमश्रेणिमारोहते तस्य भु-
ज्यमानं मनुजायुरभिनवबद्धदेवायुरिति द्वयोः सत्ता भवति पुनर्यः औपश-
मिकसम्यग्दर्शनी अबद्धायुरेवोपशमश्रेणिमारभते तस्य भुज्यमानं नरा-
युत्रवसत्ता (यां) भवति खीणा ओइति क्षायिकसम्यग्दर्शनी क्षपकश्रेणिमा-
रोहति तस्यैकमेव मनुजायुः सत्तायां भवति नाम्मिति नामकर्मणि उपशम-
श्रेणिस्थस्य उपशांतमोहं यावत् अनेकजीवापेक्षया त्रिनवतिः सत्तायां प्रा-
प्यते क्षपकश्रेणिमारूढस्य नवमगुणद्वितीयभागे त्रयोदशनाम प्रकृतिक्षये
अशीतिरेव सत्तायां यावदयोगिद्विचरमसमये तावद्भवति अयोगिचरम-
समये नवनाम प्रकृतीनां सत्ता भवति ततस्तासां क्षये जीवः सिध्यति सकल-
प्रदेशपुद्गलकर्माश्लेषरहित एव भवति इति श्रीदेवचंद्रगणिविरचितायां-
स्वोपज्ञविचारसारटीकायां सत्ताधिकारः सत्ताकर्मव्याख्याकरणे जीवस्व-
भावविज्ञाने सत्ताकर्मविमुक्ताः भवंतु जीवाः सदा जैनाः ॥३३॥

ट्वार्थः—चारे आऊरखानी सत्ता भिन्न जीव अपेक्षायै होये
आऊरखा बांध्या विना उपशम श्रेणि मांडे तेहने एक वर्तमान
मनुष्यायु सत्तामां होये ए रीते पण होइं क्षपकश्रेणि जीवने
चोथ्यापी मांडी चउदमा पर्यंत एकज मनुष्यायु सत्तामां होय
हवे नाम कर्मनी सत्ता गुणठाणे कहे छे उपशमश्रेणिनी अ-
पेक्षाइं सामान्य अनेक जीवने नाम कर्मनी त्राणं प्रकृति सत्तामां
छे अत्रे क्षपकश्रेणिने नवमा गुणठाणाना पहिला भाग पर्यंत
त्राणुनी सत्ता छे पछी बीजे भागे सोलखपावे तेवारे तेर
नाम कर्मनी खपे तेवारे तेरमा गुणठाणा पर्यंत ऐसीनी सत्ता
छे पछी चउदमाने छेहले भागे तिऊंत्तरखपावे तेवारे अयोगी
तेने छेहले भागे 'नवनी सत्ता रहे छे ॥३३॥

सवजीयठाणमिच्छे, सगसासाणेपणअपज्जसन्निदुगं ।
सम्मेसन्निदुविहो, सेसेसुसंज्ञीपज्जत्तो ॥३४॥

टीका—अथगुणस्थानेषुजीवस्थानानिकथ्यंते इहसुहुमवायरे
गिंदीबितिचउअसन्निपंचेदि अपजत्तापज्जत्ता कमेणचउदसजीअ-
ठाणा १, इहास्मिन्नजगतिसंक्षेपव्याख्यायांसंग्रहनयेन एगेआया इ-
तिएकएवजीवभेदोमव्यव्याख्यायांविशुद्धनैगमआसन्नव्यवहारनयेन-
चतुर्दशजीवस्थानानिकेनक्रमेणेतिचेदित्याह सूक्ष्मबादरैकेन्द्रियद्विवि-
चतुरसंज्ञिसंज्ञिपंचेन्द्रियाइतिसप्तपुंतेसप्तअपर्याप्तपर्याप्तभेदाच्चतुर्दशए-
कंस्पर्शनलक्षणमिन्द्रियंयेषांतेएकेन्द्रियाः पृथग्व्यप्तेजोवायुवनस्पतयः तेच
प्रत्येकंद्वेधासूक्ष्माः बादराश्चतव्रसूक्ष्म नामकर्मादयात्सूक्ष्माः सकल-
लोकव्यापिनः बादरनामकर्मादयात्वादरास्तेचलोकप्रतिनियतदेशव-
र्तिनः द्वेरपर्जनरसनलक्षणेइन्द्रियेषांतेद्वीन्द्रियाः कृमिपूतरकादयः
त्रीणिरपर्जनरसघ्राणरूपाणिइन्द्रियाणिवेषांतेत्रीन्द्रियाः कुंथुमत्कूणयूका-
दयःचत्वारिस्पर्शनरसनघ्राणचक्षुर्लक्षणानिइन्द्रियाणियेषांतेचतुरिन्द्रिया
भ्रमरमक्षिकामशकवृश्चिकादयः पंचस्पर्शनरसनघ्राणचक्षुः श्रोत्रलक्ष-
णानिइन्द्रियाणियेषां ते पंचेन्द्रिया मत्स्यकलभसारसुरनारकमनुष्यादयः
तत्रतिर्यग्मनुष्यपंचेन्द्रियाद्विविधासंज्ञिनः असंज्ञिनश्चतव्रसंज्ञानंसंज्ञा
भूतभवद्भाविभावस्वभावपर्यालोचनंदीर्घकालिकीसंज्ञायासासंज्ञावि-
द्यंते येषांतेसंज्ञिनः विशिष्टस्मरणादिरूपमनोविज्ञानभाजइतियावत्
ताद्विपरीताः स्वसंज्ञिनोमनोविज्ञानविकलाइत्यर्थः एतेचप्रत्येकंद्वि-
धापर्याप्तकाअपर्याप्तकाश्च पर्याप्तिनामपुद्गलोपचयजः पुद्गलग्रहणप-
रिणमनहेतुशक्तिविशेषः साचविषयभेदात्षोढा आहारपर्याप्तिः
शरीरपर्याप्तिः उच्छ्वासपर्याप्तिः भाषापर्याप्तिः :पर्याग्निरिति-

तत्रयथालोसादिआहारमांदायखलसरूपतयापरिणामयति साआहारा-
 रपर्याप्तिः ययारसीभूतमाहारंशरीरतया परिणामयति साशरीरपर्याप्तिः
 येचपुद्गलाः शरीरतयापरिणमय्यइंद्रियाकारसहायतयापरिणामयतिसा
 शरीरपर्याप्तिः ययाउदयानुगशक्तिविशेषयापुनरुच्छ्वासप्रायोग्यव-
 र्गणादलिकमादाय उच्छ्वासरूपतया परिणमय्यालंब्य च मुंचति-
 साउच्छ्वासपर्याप्तिः ययानुभाषायोग्यवर्गणाद्रव्यंगृहीत्वाभाषात्वेन-
 परिणामय्यालंब्यवचनरूपतयामुंचतिसाभाषापर्याप्तिः यापुनर्मनोयो-
 ग्यवर्गणादलिकंगृहीत्वामनस्त्वेनपरिणमय्यालंब्यचितनव्यापारंकृत्वा-
 मुंचति सामनः पर्याप्तिः एताश्चयथाक्रममेकेन्द्रियाणां विकलासंज्ञिनां-
 तथासंज्ञिनांचतुः पंचषट्संख्याभवन्ति स्वसंयोग्यपर्याप्तिपरिसमाप्तौ-
 पर्याप्तकाः तदपरिसमाप्तिविकलास्तेऽपर्याप्तकाः तेऽपर्याप्तकाद्विधा-
 लब्ध्याकरणैश्चयेचाहारशरीरेन्द्रियपर्याप्तिनिष्पाद्यप्रियंते तेलब्धिऽप-
 र्याप्तका येचाहारशरीरेन्द्रियाणिनिष्पादितानि शेषाः स्वयोग्याः
 पर्याप्तयः निष्पादयिष्यन्ति तेकरणापर्याप्तका इतिसव्वजीवठाणमिच्छे
 इत्यादिसर्वानिजीवस्थानानिचतुर्दशाऽपिमिथ्याद्दृष्टिगुणस्थानकेभवन्ति
 संगति सप्तजीवस्थानानिसास्वादानेभवति पंचापर्याप्ताः बादरेकेन्द्रि-
 याऽपर्याप्ताः द्वीन्द्रियाऽपर्याप्ताः त्रीन्द्रियाअपर्याप्ताः ३ चतुरिन्द्रियाअ-
 पर्याप्ता असंज्ञिपंचेन्द्रियाअपर्याप्ता ५ संज्ञिद्विकंसंज्ञिअपर्याप्तपर्या-
 प्तलक्षणं केतवापर्याप्तकाश्चेहकरणापर्याप्तकाद्रष्टव्या नतुलब्धिअपर्या-
 प्तकास्तेषुमध्येसास्वादनसहितस्योत्पादाभावात् भावनाचकाश्चिदेवा-
 दिगतोजीवः प्रथमंपृथिवीकायादिकंआयुर्बच्चाततः परंयथिभेदसं-
 भवंउपशमसम्यक्दर्शनमवाप्यसासादनंगतआयुः क्षयेएकेन्द्रियोभ-
 वति तस्योत्पत्तिकालेसंभाव्यते विकलेन्द्रियासंज्ञिनांतुतिर्यगमनुष्य-
 तस्तथैवमृतस्यसंभाव्यते सम्मे अविरतिसम्यग्दृष्टिगुणस्थानेसंज्ञिदि-
 विधोऽपर्याप्तरूपोद्रष्टव्यः इहापर्याप्तकरणापेक्षयाज्ञेयो नतुलब्ध्यय-

र्याप्तकः सम्यग्दृष्टिर्भवतिशेषेषुमिश्रदेशविरत्याद्ययोगिपर्यतेषुगुण-
स्थानकेषुसंज्ञीपर्याप्तलक्षणमेकंजीवस्थानंप्राप्यते इतिव्याख्यातानि
गुणस्थानकेषुजीवरथानानि ॥ ३४ ॥

ट्वार्थः—हवे गुणठाणाने विषे जीवना भेद कहे छे: मि-
थ्यात्व गुणठाणे सर्व चउद भेद जीवना छे. सास्वादन गुणठाणे
अपर्याप्तो पांच बादर अपर्याप्तो १, बैद्रीअपर्याप्तो १, तैद्रीअप-
र्याप्तो १, चौरिद्रीअपर्याप्तो १, असंज्ञीपंचैद्रीअपर्याप्तो १, ए
पांच अने संज्ञीपंचैद्रीअपर्याप्तो १, तथा संज्ञीपंचैद्री पर्याप्तो
ए वे एवं सात जीवना भेद छे: सास्वादन गुणठाणे ते जा-
णवां सहि. चोथे समकितं गुणठाणे संज्ञी पंचैद्री पर्याप्तो तथा
अपर्याप्तो ए वे जीव भेद छे तथा देशविरति प्रमत्ते १ अ-
प्रमत्तअपूर्वकरण, अनिवृत्ति बादरः सूक्ष्मसंपराय. उपशांतमोह
क्षीणमोह सयोगीगुणठाणे अयोगीकेवली ए अग्यार गुणठाणे
१ पंचेन्द्रियपर्याप्तो जीवभेद छे.

सव्वगुणठाणमज्जे, सनामगुणठाणगंचनेयवं ।

अज्जवसायमसंखा, सुहुमंताइगेगचउचरिमे ॥३५॥

टीका—संप्रतिगुणस्थानकेषुगुणस्थानान्याह ॥ सव्वगुणठा-
णंति ॥ ३५ ॥ सर्वेषुगुणस्थानकेषुमध्येस्वनामेतिस्वस्वकीयंनाम-
स्वनामएवगुणस्थानकं स्वनामगुणस्थानकं “नेअवं” ज्ञातव्यमित्यर्थः
यतोमिथ्यात्वेमिथ्यात्वं एवगुणस्थानकं “सासादने” सासादनमेव-
गुणस्थानकं मिश्रे मिश्रमेवगुणस्थानकं एवंसर्वत्रज्ञेयंतत्र “सुहुमिति”
सूक्ष्मसंपराययावत् प्रत्येकं एकैकस्मिन्गुणस्थानके मिश्रअध्यवसा-
यास्तीव्रतीव्रतरतीव्रतममंदमंदतरमंदतमरूपाः परिणामभेदाअसंख्ये-

યા: સંખ્યાતીતાજ્ઞેયા: તત્રમિથ્યાત્વેપિતીવ્રમંદાદિભેદેનઅસંખ્યેયા: પરિ-
ણામા: સંતિ એવંસાસ્વાદનેપિસમ્યક્ત્વપ્રતિપાતત: પ્રથમસમયેઅલ્પા:
સંલ્કિષ્ટાદ્વિતીયસમયેવિશેષત: સંક્લિષ્ટા: તૃતીયસમયેવિશેતરસંક્લિષ્ટા-
જ્ઞેયા: નોવિશુદ્ધાભવંતિ શેષેષુગુણેષુસંક્લિષ્ટા અપ્પસંખ્યેયાવિશુદ્ધા
અપ્પસંક્રધ્યેયાભવંતિ સંયમસ્થાનાનામપિઅસંધ્યેયત્વં કષાયક્ષયોપ-
શમત: સંયમશ્રેણિત: જ્ઞેયં । સંયમસ્થાનેચારિત્રાવિભાગાનાંષડ્સ્થાન-
પતિત્વંવિજ્ઞેયં, સ્થાનાનાંચતુ:રથાનિકત્વમેવસૂક્ષ્મસંપરાયંયાવત્ ઉ-
પશાંતમોહક્ષીણમોહસયોગિઅયોગિગુણેચારિત્રસ્યૈકૈકમેવાધ્યવસાય-
સ્થાનંમોહોદયાભાવાત્નાધ્યવસાયભેદ: ઉક્તંચભગવત્યાં “નિર્ગંથાણં-
ણ્ણેસંજમઠાણેસળાયાણંણ્ણેસંજમઠાણે ” એધ્વેવચતુર્ધ્વનિજરાસ્થાના-
નિઅનેકાનિપ્રતિસમયમસંખ્યેયગુણનિર્જરાધિકત્વાત્ પ્રતિગુણસ્થાન-
કસ્ય “અસંખ્વગુણનિજ્ઞરાજીવા” ઇતિવચનાત્ ॥ ૩૫ ॥

ટ્ઠાર્થ:--સર્વ ચઉદ ગુણઠાણાને વિષે પોતાના નામનો
તેહજ એક ગુણઠાણો પામીયે, જે કારણે મિથ્યાત્વમાં મિથ્યાત્વ
ગુણઠાણો, સાસ્વાદનમાં સાસ્વાદન ગુણઠાણો, એવં સર્વ્વત્ર જાણવો.
અને એક એકે ગુણઠાણે તીવ્રમંદમંદતરતીવ્રતર પરિણામભેદેઅ-
ધ્યવસાય અસંખ્યાતા જાણવા. એક મિથ્યાત્વ ગુણઠાણો પિણ
મિથ્યાત્વની તીવ્રમંદતા અનેક પ્રકારની છે. સાસ્વાદનમે પિણ
તીવ્ર મંદતાનો પ્રતિસમયીમેલે એક સમયના અધ્યવસાય અસં-
ખ્યાતા છે. કષાયના તીવ્રમંદતા ક્ષયોપશમયી છે તે જાતાહ
કષાયનો ક્ષયોપશમ છે તાંસુધી અધ્યવસાયનો પણ ભેદ છે.
પ્રતલે દશમા ગુણઠાણાપર્યંત અધ્યવસાય અસંખ્યાતા છે. તરત-
મયોગ છે તે વડે છઠાણ વડીયા છે । ઇગ્યારમાથી માંડી ઉપરલે
ચ્યાર ગુણઠાણે મોહનો ઉદય નથી તેમાટે ચારિત્રનો એક

अव्यवसाय छे । निज्जरा थानकमे अनेक भेद छे, परंचारि-
त्रना थानकनो भेद नयी ॥ ३५ ॥

मिछिदुगिअजय(यि)योगा, हारदुगुणाअपुव्वपणगेओ।
मणवयउरलंसविउवि, मिसिसविउव(वि)दुगदेसे।३६।

टीका—अथगुणस्थानकेषुयोगान्निरूपयन्नाह । मिछिदुगति ३६॥
योगाः पंचदशधा तत्रमनोयोगश्चतुर्धा सत्यमनोयोगः असत्यमनो-
योगः सत्यामृषामनोयोगः असत्यामृषामनोयोगः तत्स्वरूपंचेदं “स-
च्चाहीयासंतामिह संतो गुणापयलावातव्विवरीयामोसामीसाजातदुभ-
(य)सहावा ? अणाहिगयाजाता सुविसुव्वुच्चियाकेवलिअसच्चमोसा ए-
वंवाग्योगोपिचतुर्धाद्रष्टव्यः । काययोगः सप्तधा औदारिकं औदारिक-
मिश्रं, वैक्रियं वैक्रियमिश्रं, आहारकं आहारकमिश्रं, कर्मणंचततौदारि-
ककाययोगोस्तिर्यग्मनुष्ययोः तयोरेवापर्याप्तयो रौदारिकमिश्रकाय-
योगः वैक्रियकाययोगो देवनारकयोस्तिर्यग्मनुष्ययो वैक्रियलब्धिमतोः
वैक्रियमिश्रकाययोगोऽपर्याप्तयो देवनारकयोस्तिर्यग्मनुष्ययोर्वा वैक्रि-
यस्यारंभकाले परित्यागकाले च आहारकंचतुर्दशपूर्वविदः आहारकमि-
श्रकाययोगः आहारकस्य प्रारंभसमये परित्यागकाले च कर्मणकाययो-
गोऽष्टप्रकारकर्मविकाररूपः शरीरचेष्टास्वरूपोत्तरालगताबुत्पत्तिप्रथ-
मसमये केवलिसमुग्धातसमये च योगस्वरूपंवस्तुतः तच्चार्थटीकातो-
लिख्यते । वीर्यांतरायक्षयोपशमजनितेन पर्यायेणात्मनः संबन्धो योगः ॥
संचवीर्यप्राणोत्साहपराक्रमचेष्टाशक्तिसामर्थ्यादिशब्दवाच्यः अथ-
वा शुनक्तयेनं वीर्यांतरायक्षयोपशमजनितं पर्यायमिति योगः सच-
कायादिभेदत्रिविधः तत्र कायः शरीरमात्मनो वानिवासः पुद्गलद्रव्य-
घटतः स्थविरस्य दुर्बलस्य चार्थ्यालंबनयष्टिकादिवद् विषमेषूपग्राहकस्त-
द्योगाज्जीवस्य वीर्यपरिणामशक्तिः सामर्थ्यकाययोगः यथाग्नि संप-

कोत् घटस्यरक्ततापरिणामः तथात्मनः कायकरणसंबंधाद्वीर्यपरि-
णाति स्तथात्मयुक्तकायायत्तावाग्वर्गणायोग्यस्कंधाविमुज्यमाना-
वाक्त्वेनकरणतामापद्यते तेनवाकरणेनसंबंधात्मनोयद्वीर्यसमुत्थानं-
भाषकशक्तिः सवाग्योगः सत्यादिभेदाच्चतुर्विधः अत्रपुद्गलावस्तुतो-
नसत्यादिभेदभाजः किंतुज्ञानमेवसत्यादिभेदेमुख्यतः तद्व्यवहारो-
तथापितद्वलाधीनसाधकतमत्वाद्वागपिसत्यादिभेदेनोपचर्यते तथा
आत्मनाशरीरवतासर्वप्रदेशैर्गृहितामनोवर्गणायोग्यस्कंधा मननार्थक-
रणभावमालंबते तत्संबंधत्वादात्मनः पराक्रमविशेषोयोगः सत्यादि-
विकल्पाच्चतुर्धैव अत्रापिमनोवर्गणायोग्यस्कंधानसत्यादिव्यपदेशाः
परमार्थतः किंतुनोद्द्रियावरणक्षयोपशमसमुद्भूतमनोविज्ञानपरिण-
तावात्मनोबलाधानकारित्वादात्मसहचरितच्चादुपचारतः सत्यादि-
व्यपदेशः उदारंप्रधानंसहजावगाहनामहत्वाद्दुदाराः तीर्थंकरादय-
रतेषामिदमौदारिकं अथवा उदारंप्रधानंमोक्षसाधनरूपंकार्यनिष्प-
द्यतेतस्माच्छरीरात् तद्धेतुभूतंशरीरमौदारिकं विविधाक्रियादृश्यादृश्य-
रूपकारणोवैक्रियः सूक्ष्मार्थग्रहणार्थंतीर्थंकरातिशयादिमहिमावलो-
कनार्थंवाआह्रियतेइत्याहारकं, सर्वकर्मप्ररोहबीजं सांसारिकसुखदुःख
भाजनंकर्मवर्गणानिष्पन्नकर्मणं, अत्रकर्मणशरीरकर्मणोर्नपेक्ष्यच्चाहा-
रतयागृहीतकर्मणवर्गणास्कंधाः तेचशरीरत्वेनपरिणमंतियेचाकर्मप्र-
कृतितयापरिणमंतियेचास्त्वपरिणत्यायोगवीर्येणगृहीताकर्मणवर्गणा-
स्कंधाकर्मप्रकृतितयापरिणतास्तेकषायाध्यवसायतः स्थितिरसभा-
जोभवन्ति येचशरीरतयापरिणतास्तेनैवनवांस्थितिंकुर्वन्ति पूर्वबद्ध-
स्थितिप्रमाणंतिष्ठति तैजसशरीरमाहारपाचनसमर्थनामिनवकर्मगृह-
णकारणंतेनतत्भेदेनोपात्तं, तत्रयोगस्थानपरिणतिवीर्याविभागवर्गणा-
दिरूपंपुद्गलवर्गणावलंबिकरणवीर्यभावयोगत्वेनोच्यते पर्योप्तिना-
मोदयागतमनोवाक्कायवीर्याविभागतः मनोवाक्कायवर्गणाव्यूहंचा-

(यांयत्तत्प्रवात्तद्रव्य ?) योगत्वेनव्यपदिश्यते तत्रपापात्त्विरतव्यंइत्या-
दियथार्थसत्यः तद्विपरीतोऽसत्यः पापंनास्तिपरभवादिनास्तिईश्वरकृ-
तंजगदित्यादिउभयलक्षणः सत्यानृतोयथेमागावश्वरंतिपुसामपितत्र-
संभवात् उभयलक्षणायोगादसत्यानृतो यथाहेदेवदत्तग्रामंगच्छेत्यादि
एषत्रिविधोवियोगश्चलवीर्यवतांद्विविधः दयादानपूजादिप्रवृत्तः शुभः
हिंसास्तेयमैथुनेच्छादिप्रवृत्तोऽशुभइति “मिळदुगि” इत्यादिमिथ्याह-
ष्टिद्विकंमिथ्याहष्टिसास्वादनलक्षणंतत्रअयतेअविरतसम्यग्दृष्टौचेत्येवं-
गुणस्थानत्रयेआहारकद्विकोआहारककाययोगाहारकमिश्रयोगरहि-
तास्त्रयोदशयोगाःसंभवन्ति “आहारकदुग्ंजायइचउदसपुबिस्सेति”
तेन तए तेषु तथा अपूर्वपंचकेअपूर्वकरणानिवृत्तादरसूक्ष्मसंपरायो-
पशांतमोहक्षीणमोहलक्षणेनवयोगाभवन्ति तद्यथा चतुर्विधोमनोयो-
गचतुर्विधोवाग्योगः औदारिककाययोगइतिनशेषाअत्यंतविशुद्धत-
यातेषांवैक्रियाहारकद्विकारंभाभावात् तयोश्चौत्सुक्यादिपरिणामपूर्वक-
मेवसंभवात् सवैक्रियादशयोगामिश्रे सम्यग्मिथ्याहष्टिगुणस्थानके-
चतुर्विधोमनोयोगः चतुर्विधोवाग्योगः औदारिकवैक्रियलक्षणौद्वौ-
काययोगौएवंदशयोगामिश्रेभवन्तिनशेषाः तद्यथाआहारकद्विकस्या-
संभवः पूर्वाधिगमाभावात् कर्मणौदारिकवैक्रियमिश्राभावस्तुमरणा-
भावात् अत्रचवैक्रियलब्धिमतांअमिनववैक्रियारंभकालेवैक्रियमिश्रं-
भवति तच्चकुतश्चित्कारणात्पूर्वाचार्यैर्नाम्नुपगम्यते तन्नसम्यगवग-
च्छामस्तथाविधसंप्रदायाभावात् देशेदेशविरतिलक्षणेगुणस्थानकेवै-
क्रियवैक्रियमिश्रसहिताएकादशयोगाभवन्ति यथाअंबडस्येति ॥३६॥

उत्तरार्थः—हवे गुणठाणे योग कहे छे. मिथ्यात्व ? तथा
सास्वादन एक तथा अविरति समकित ? ए तीन गुणठाणे
तेर योग छे. मनना ४ वचनना ४ औदारिकद्विक २ वैक्रिय-

દ્વિક ૨ કાર્મણ ૧ શેષ ૧૩ છે. આહારક ૨ બે નહીં તે. છટે ગુણઠાણે મુનિને હોયે, બીજાને ન હોયે, અપૂર્વકરણથી માંડી ૫ ગુણઠાણે સ્વીણમોહ પર્યંત નવયોગ પાંમીયે. મનના ૪ વચનના ૪ એક ઔદારિક એ નવયોગ છે. પછે મિશ્ર ગુણઠાણે એ નવ મધ્યે વૈક્રિય ૧ મેલીઈં તેવારે ૧૦ યોગ છે. इहां વૈક્રિયમિશ્રનો અભાવ છે, જે અપર્યાપ્તો અવસ્થાએ મિશ્ર ગુણઠાણો ન હોયે અને વૈક્રિયલબ્ધિ નવિ કરે તેહને પણ મિશ્ર ગુણઠાણે લબ્ધિ કરે તે ગવેષી નથી, વિઝવિઆહારગે ઊરલમિસ્સે ઇતિવચનાત્ ॥૩૬॥

સાહાર(ગ)દુગપમત્તે, તેવિઝવાહારમીસવિણુદ્યરે ॥
કમ્મુરલદુગંતાઈમ, મયવયણસયોગિનઅયોગી॥૩૭॥

ટીકા—સાહારગદુપમત્તેત્યાદિ ૩૭ । પૂર્વોક્તપંચૈકાદશયોગા-સાહારકદ્વિકાઆહારકાહારકમિશ્રયુક્તા સ્વયોદશપ્રમત્તેભવંતિ, ઔદારિકમિશ્રકાર્મણાભાવસ્તુપૂર્વવદેવતેએવૈક્રિયમિશ્રાહારકમિશ્રંવિના-એકાદશ ઇતરસ્મિન્નપ્રમત્તગુણસ્થાનકેભવંતિ, વૈક્રિયાહારકમિશ્રંતુપ્રારંભકાલેલબ્ધ્યુપજીવનંતુઔત્સુક્યાદિપ્રમાદેસપ્તમેતુપ્રમાદાભાવાત્ નેતિ “માયીવિઝ્વતિ નોઅમાયીવિઝ્વતિ” ઇત્યાગમવચનાત્ તથાકાર્મણ-ઔદારિકદ્વિકંઔદારિકમિશ્રલક્ષણંઅંતાદિમમનસીસત્ય ? અસત્યા-અમૃષારૂપૌમનોયોગૌ એવમેવસત્ય ? અસત્યાઅમૃષાલક્ષણૌવા-ગ્યોગૌચેતિસપ્તયોગાઃ સયોગિકેવલિનિભવંતિ કાર્મણૌદારિકંમિશ્રંતુ-સમુદ્ધાતાવસ્થાયામિતિન અયોગિત્તિ નનૈવએકોપિયોગઃ અયોગિકે-વલિનિઙ્ઠિતિઉક્તાગુણસ્થાનેષુયોગાઃ ॥૩૭॥

ટ્યાર્થઃ—દેશવિરતિ ગુણઠાણે વૈક્રિય મિશ્ર મેલીયે તેવારે ૧૧ યોગ છે, મનના ૪ વચનના ૪ ઔદારિક ૧ વૈક્રિયદ્વિક

२ ए इग्यार योग होये. प्रमत्त गुणठाणे आहारकद्विक २ मेलीइं तेवारे तेर योग पांमीये. प्रमत्त गुणठाणे ते मध्येथी वैक्रिय मिश्रआहारक मिश्र ए बे काढीये तेवारे सातमे अप्रमत्त गुणठाणे इग्यार योग होये; जे कारणे अप्रमत्त साधु लब्धी फोरवे नहीं तेम भगवतीसूत्रमां कहुं छे, मायी विउवत्तिनो अमायीवि-
वत्ति ए वचन छे अने तेरमे सयोगी गुणठाणे कर्मण २ औदारिकमिश्र २ औदारिक २ मनना २ सत्यमनोयोग २ असत्यामृषामनोयोग इम वचनात् २ ए सातयोग पांमीये ते मध्ये कर्मण १ औदारिकमिश्र १ ए बे योग समुद्धात करतां. पांमीये अने अयोगी गुणठाणे योग नथी, योगनोरोध करयो छे. ॥३७॥

तिअन्नाणं दुदंसाइमेदुगे, अजयदेसिनाणदंसतिगं ॥
तेमिसिमीससमणा, जायाइकेवलदुगंतदुगे ॥३८॥

टीका—अधुनातेष्वेवोपयोगानभिधातुकामआह “ तिअन्ना-
णत्ति । ३८ । त्रयाणामज्ञानानां समाहारं त्र्यज्ञानं मत्त्यज्ञानश्रुताज्ञान-
विभंगज्ञानरूपं द्वयोर्दर्शनयोः समाहारो द्विदर्शनं च क्षुर्दर्शनाचक्षु-
र्दर्शनरूपमित्येते पंचोपयोगा मिथ्यादृष्टि सास्वादनयोर्भवन्ति न-
शेषाः “ बेंदियस्सदोनाणाइंकहंलभंति भणइसासायणंपडुच्चतस्सअ-
पज्जत्तगस्सदोनाणाइं इति प्रज्ञापनापेक्षया सासादनेज्ञानं सूत्रे संमत-
मपि कर्मग्रंथाभिप्रायेण सास्वादनस्य मिथ्यात्वाभिमुखत्वादनं तानुबंधि-
कषायोदये यथार्थोपयोगमलीमसत्त्वेन तन्निबन्धनस्य ज्ञानस्यापिमली-
मसत्त्वादज्ञानरूपताइति । अवधिदर्शनाभावश्च विभंगे कतिचित्पर्याय-
ज्ञानात् वैपरीत्येन सामान्यावबोधरहितत्वात् । जीवाभिगमे । विभंगि-

नांअवधिदर्शनग्रहणेप्यत्रनिषेधस्तेनपंचैवोपयोगाः सम्यक्त्वविरत्य-
भावाच्चनशेषाः तथा अयते अविरतसम्यग्दृष्टौ देशे देशविरतौ नाण-
दंसणतिगंति” मतिश्रुतावधिरूपं ज्ञानत्रिकं चक्षुअचक्षुअवधिदर्शन-
रूपंदर्शनत्रिकं एवं षडुपयोगा नशेषाः सर्वविरत्यभावात् एतेष्ववष-
डुपयोगामिश्रे अज्ञानसहितादृष्टव्याः तत्रसम्यग्दृष्टितःपतितानांआ-
सन्नाभ्यासतः ज्ञानबाहुल्यंयेचमिथ्यात्वतोमिश्रत्वंगतानांआसन्नाभ्या-
सतो अज्ञानबाहुल्यंइतितेनज्ञानाज्ञानेभिन्नजीवापेक्षयागृहीतेवस्तुत-
स्तुसम्यग्दृष्टेरेवज्ञानंप्रमाणंनिःसंशयत्वात् । अत्रविभगेअवधिदर्शनंतत्
जीवाभिगमापेक्षया “समणाजयाइइति”इतियत्यादीनांइत्यनेनप्रमत्ता-
प्रमपूर्वकरणानिवृत्तिबादरसूक्ष्मसंपरायोपशांतमोहक्षीणमोहलक्षणेषुस-
प्तगुणस्थानकेषुमनः पर्यवयुक्ताइतिसप्तउपयोगाः ज्ञानचतुष्कदर्शन-
त्रिकरूपाभवंतिकेवलज्ञानकेवलदर्शनलक्षणोपयोगरूपंउपयोगद्वयंअं-
तिमद्विकेसयोगिकेवलीअयोगिकेवलीलक्षणचरमगुणस्थानकेद्विकेभ-
वति नशेषा अत्रमत्यादिज्ञानानांवरतुस्वरूपात् आत्मनिकेवलज्ञान-
कालेपिमत्यावरणादीनांक्षयात् तदज्ञानानामपिनिरावरणत्वभवनात्
मत्यादीनांमपिसत्वंतथापि सवितुरुदयेतारकादीनांसत्वेपितत्प्रभावात्
तथैवकेवलज्ञानस्यप्रकटमत्यादिप्रवृत्त्यभावात् “नष्टमिच्छाउमत्थिए-
नाणेकेवलनाणेउवज्झइ” इत्यागमवाक्यात्व्यवहारनयेनछाद्मस्थिक-
ज्ञानाभावःतत्प्रवृत्त्यभावात् ॥ ३८ ॥

ट्वार्थः—हवे उपयोग बार गुणठाणे कहे छे. आदिम बे
गुणठाणे मिथ्यात्व सास्वादन ए बे गुणठाणे तीन अज्ञान बे
अचक्षुचक्षुदर्शन ए पांच उपयोग छे. प्रथम बे गुणठाणे अ-
विरति समंकिं ? तथा देशविरति ए बे गुणठाणे ज्ञानत्रिक
३ दर्शन ३ पहिला ए छे उपयोग छे. मिश्र गुणठाणे मिश्रित

उपयोग छै: जे जीव तेह समकितयी पडि मिश्रे आवे तेहने पूर्वाभ्यास माटे ज्ञान होये, जे मिथ्यात्वयी आवे तेहने अज्ञान होये अने यति आदीदेइ छट्टायी बारमा गुणठाणा पर्यंत मनःपर्यायज्ञान भेलीये एतले चार ज्ञान, तीन दर्शन, ए सात उपयोग होये. अंतदुग तेरमे चऊदमे गुणठाणे केवलदुग कहेतां केवलज्ञान ? केवलदर्शन ? ए बे उपयोग होय. ॥३८॥

छंसुसवातेऊतिगं, इगछसु सुकाअयोगिअलेसा ।
इगचउपणतिगुणेषु, चऊतिदुइगपच्चओबंधो ॥३९॥

टीका—उपयोगाउक्ता, अमुनागुणस्थानकेष्वेवलेइयाअसिधित्सुराह ॥ छंसुसवाते ॥ ३९ ॥ षट्सुमिथ्यादृष्टिसास्वादनमिश्राविरतदेशविरतप्रमत्तलक्षणेभुसर्वाः षडपिकृष्ण ? नील २ कापोत ३ तेजः ४ पद्म ५ शुक्ल ६ लेइयाभवंति; बंधस्वामि अविरतसम्यक्त्वंयावदेवषड् लेइयाउक्ताः साचप्रतिपद्यमानकापेक्षया, तेउतिगं तेजःपद्मशुक्ललेइयालक्षणत्रिकं इगिति एकस्मिन्नप्रमत्तेभवति विशुद्धत्वात्षट्सुअपूर्वकरणादिसयोगिपर्यंतेषुशुक्लाएवभवति अयोगिति अयोगिनः योगरहितत्वेनसिद्धा अप्ययोगिनएवेतितेअलेइयालेइयारहिता लेइयाचयोगप्रभवा तेननयोगरहितानां इहलेइयानांप्रत्येकमसंख्येयानिलोकाकाशप्रदेशप्रमाणान्यध्यवसायस्थानानि ततोमंदाध्यवसायापेक्षयाशुक्ललेइयादीनामपिमिथ्यादृष्ट्यां कृष्णलेइयादीनामपिप्रमत्तगुणस्थानकेपिसंभवोनविरुध्यते इतितदेवमुक्तागुणस्थानकेषुलेइयाः सांप्रतंबंधहेतवोवक्तमारभते मूलहेतवोचत्वारः मिथ्यात्वं अविरतिः कषायाःयोगाश्च तत्रमिथ्यात्वं अययार्थावबोधपूर्वकतत्त्वनिर्धाररूपंतत्त्वप्रचप्रकारं असिगृहेणेदं एव दर्शनं शोभनं

नान्यदित्येवंरूपेणकुददर्शनविषयेणनिर्वृत्तमाभिग्रहिकं यद्वशाद्बोष्टि-
 कादिकुददर्शनानामन्यतमंहठेनगृण्हाति तद्विपरीतमनभिग्रहिकं य-
 द्दशात्सर्वाण्यपिदर्शनानिशोभनानीत्येवमीषन्माध्यत्स्थामुपजायतेत-
 दनभिग्रहिकम्, अग्निनिवेशकंज्ञात्वामिथ्याकदाग्रह रूपंययागोष्ठाभा-
 हिलादीनां सांशयिकंयच्छंशयेननिर्वृत्तंयद्वशाद्भगवद्दर्हदुपदिष्टेष्वपि-
 जीवादितत्त्वेषुसंशयउपजायते तयानजानेकिमिदंभगवदुक्तं धर्मा-
 स्तिकायादिसत्यमुतान्यथेति अनाभोगंयदनाभोगेननिर्वृत्तंशून्यतारूपं
 तच्चैकेन्द्रियादीनामितिपंचप्रकारंमिथ्यात्वमिति द्वादशप्रकाराअवि-
 रतिः कथमित्याह मनःस्वांतः करणानिइंद्रियाणिपंचतेषांस्वस्वविषये-
 प्रवृत्तमानानां अनियमोऽनियंत्रणं इत्यनेन रसनेन्द्रियाविरतौमृषावाद-
 संग्रहः मनःस्पर्शनेन्द्रियाविरतौस्तेयोपदानं सकलेन्द्रियाविरतौमैथु-
 नस्यसंग्रहः मनसअविरतौपरिग्रहास्त्रयः रसनेन्द्रियाविरतौरात्रिभोज-
 नास्त्रयः तथाषण्णांपृथिव्यप्तेजोवायुवनस्पतित्रसरूपाणांत्राधाहिंसारू-
 पाअविरतिः षड्पूर्वद्वादशज्ञेयाः कषः संसारस्यायः कषायः कषाय-
 सहचरितानोकषायाः कषायंतुल्याइत्यर्थः कषायाः षोडशअनंता-
 नुबन्ध्यऽप्रत्याख्यानप्रत्याख्यानसंज्वलनक्रोधमानमायालोभाख्यास्ते-
 षांकषायाणांसदृशाः कषायतीव्रेतीव्रामंदेमंदास्तेनोकषाया हास्यर-
 त्यरतिशोकभयदुःखगुणस्त्रीपुंनपुंसकरूपानवइत्येवं पंचविंशतियोगाः
 पंचदशपूर्वव्याख्यातस्वरूपाएवंमूलतः बंधहेतवश्चत्वारः उत्तरतः सप्त-
 पंचाशत्भवन्ति तत्रमूलहेतुर्गुणस्थानेषुविभजयन्नाह इगति एक-
 स्मिन्मिथ्यात्वेगुणस्थानकेचत्वारोबंधहेतवः अयमर्थः मिथ्यादृष्टि-
 गुणस्थानकवर्तीजंतुः ज्ञानावरणीयादिकर्मचतुर्भिर्मिथ्यात्वाविरति
 कषाययोगलक्षणैश्चतुर्भिः प्रत्ययैर्ब्रह्मातिचतुर्षुसास्वादनाभिभ्राविरति-
 सम्यग्दृष्टिदेशविरतरूपेषुमिथ्यात्ववर्जिताअविरतिकषाययोगलक्षणा-
 ख्यः प्रत्ययाः संतिभावनाचसास्वादानादिचतुर्षुगुणेषुवर्तमानः जं-

तुरविरतिकषाययोगलक्षणैस्त्रिभिः प्रत्ययैः ज्ञानावरणादिकर्मबध्नाति
यद्यपि देशस्थूलप्राणातिपातविषयाविरतिरस्तितयापि स्वल्पत्वात्नेह वि-
वक्षिता सर्वविरतावेव सर्वथाऽविरत्यभावइति पणत्ति पंचसुगुणस्थान-
केषु प्रमत्तापूर्वकरणानिवृत्तिबादरसूक्ष्मसंपरायलक्षणे षु द्वौ प्रत्ययौ कषा-
ययोगाभिरुयौ यस्य स द्विप्रत्ययो बंधो भवति इदमुक्तं भवति मिथ्या-
त्वाविरतिहेतुद्वयस्यैतेष्वभावात् शेषेण कषाययोगप्रत्ययद्वयेनामी प्र-
मत्तादयः कर्मबध्नातिइतियावत् तया त्रिषु उपशांतक्षीणमोहसयोगि-
केवलिलक्षणे षु गुणस्थानकेषु एकएव योगलक्षणः प्रत्ययो यस्य स एक-
प्रत्ययो भवति एषु त्रिषु गुणस्थानेषु योगप्रत्ययएव कर्मबध्नाति साता-
वेदनीयाख्यंतदपि द्विसामयिकं प्रकृतिप्रदेशलक्षणं द्विविधं बंधं करोति ।
योगापयडिपसंठिइ अणुभागं कसायाओइति वचनात् अयोगिगुणे
हेत्वभावात् बंधाभावइति ॥ ३९ ॥

ट्बार्थः—हवे गुणठाणे लेश्या कहे छे. गुणठाणे मिथ्या-
त्वयी मांडी छठा पर्यंत छ लेश्या छे. सातमे अप्रमत्त गुणठाणे
तेजो ? पञ्च २ शुक्ल ए तीन लेश्या छे. आठमायी तेरमा
पर्यंत छ गुणठाणे एक शुक्ल लेश्या छे. अयोगी गुणठाणे
लेश्या नथी लेश्या ते योगपरिणाम छे ते योग नथी ते माटे
अयोगी ने लेश्या नथी ते योग विना होये नही. हवे बंध
हेतु कहे छे. तिहां मूल बंधहेतु च्यार छे । मिथ्यात्व ?
अविरत २ कषाय ३ योग ४ ए च्यार हेतु छे । ते हवे
गुणठाणे कहे छे. एक मिथ्यात्व गुणठाणे च्यार बंध हेतु छे.
पछी सास्वादन ? मिश्र ? अनित्ति ? देशविरति ? ए च्यार
गुणठाणे अविरति ? कषाय २ योग ३ हेतु ए तीन छे ।
पछी पण कहेतां पांच गुणठाणे प्रमत्त ? अप्रमत्त ? अपूर्व-

करण ? अनिवृत्तिबाधर ? सूक्ष्मसंपराय ? ए पांच गुणठाणे कषायः तथा योगः ए वे बंध हेतुः छे । पछी तीगुणेषु कहेतां तीन गुणठाणे उपशान्तमोह ? क्षीणमोह ? सयोगीकेवली ? इणे तीने एक योग प्रत्ययीयो बंध हेतु छे ॥ ३९ ॥

**पणपन्नपन्नति(य)छहीय, चत्तगुणंचत्तछचउदुगवीसा।
सोलस(दस)नवनवसत्त, हेउणोनउअयोगम्मि॥४०॥**

टीका—अथ गुणस्थानेषु उत्तरहेतुनाह ॥ पणपन्नपन्नेत्यादि-
मिथ्यादृष्टौ आहारकशरीर आहारकमिश्रलक्षणमिश्ररहिताः शेषाः
पंचपंचाशद्वेतवः संति तेचामीपंचमिथ्यात्वं अविरतिद्वादशं कषाय-
पंचविंशतिः योगास्त्रयोदश सास्वादाने पंचमिथ्यात्वोनाः पंचाशद्वे-
तवो भवंति मिश्रेत्रिचत्वारिंशद्वंधहेतवो भवंति औदारिकमिश्रवैक्रिय-
मिश्रलक्षणमिश्रद्विकंकार्मणशरीरं अनंतानुबंधिनस्तैर्विनाइयमत्र भा-
वना “नसम्ममिच्छोकुण्डकालमिति” वचनात् सम्यग्मिथ्यादृष्टौ परलो-
कगमनाभावात् औदारिकमिश्रवैक्रियमिश्रंकार्मणं अनंतानुबंध्युदया-
भावात् अनंतानुबंधिचतुष्टयं नास्ति । अतएतेषु सप्तसु पूर्वोक्तायाः
पंचाशतोऽपनीतेषु शेषास्त्रिचत्वारिंशद्वंधहेतवो मिश्रे भवंति । अविर-
तौ च परलोकगमनसंभवात् पूर्वोपनीतमौदारिकमिश्रं वैक्रियमिश्रंकार्म-
णं च पूर्वोक्तायां त्रिचत्वारिंशतु पुनः प्रक्षिप्यते ततो अविरतेषु चत्वारिं-
शद्वंधहेतवो भवंति “गुणचत्तेति” देशे देशविरतौ एकोनचत्वारिंश-
द्वंधहेतवो भवंति, त्रसासंयमरूपां अविरतिं औदारिकमिश्रंकार्मणं अप्रत्या-
ख्यानचतुष्टयं चेति तत्र त्रसासंयमंतु बृहच्छतकचूर्णौ त्वस्य संकल्पजत्र-
साविरतिगमात् गृहिणामशक्यपरिहारत्वेन शक्यपरिहारत्वेन सत्यप्या-
रंभजत्रसाविरतौ तथापि न विवक्षिता कार्मणौदारिकमिश्रौ तु विश्वहर्ग-

त्यप्यर्थाप्तावस्थायांचदेशविरत्यभावात्संभवतः द्वितीयकषायस्याप्य-
 आनुदयात् उत्तंचावदयकनिर्युक्तौ वीयकसायाण्डए अपञ्चकखा-
 णावरणनामधेज्जाणं देसविरट्ठनउलहंति ? तदभावेएवतत्प्राडुर्भावः
 ततः एतेसप्तपूर्वोक्तायाः षट्चत्वारिंशतोऽपनीयंते ततएकोनचत्वा-
 रिंशद्वंधहेतवः शेषाः देशविरतेभवन्ति तथाषड्विंशतिबंधहेतवः प्र-
 मत्तेभवन्ति इदमत्रहृदयं प्रमत्तगुणस्थाने एकादशधाअविरतिः प्र-
 त्याख्यानावरणचतुष्टयंचनसंभवति आहारकद्विकंचलब्धुपयुक्तस्य-
 संभवतिअतःपूर्वोक्तायाएकोनचत्वारिंशतः पंचदशकेऽपनीतेद्विकेच-
 तत्रप्रक्षितेषड्विंशतिबंधहेतवः प्रमत्तेभवन्ति, तथाऽप्रमत्तस्यलब्ध-
 नुपजीवनेनाहारकमिश्रत्रैकियमिश्रलक्ष गद्विकरहिताश्चतुर्विंशतिबंधहे-
 तवो अप्रमादेगुणस्थानकेभवन्ति, अपूर्वकरणेपुनः सैवचतुर्विंशति-
 वैकियमिश्रलक्षणाद्विकरहिताद्वाविंशति बंधहेतवोभवन्ति एतेपूर्वो-
 क्ताद्वाविंशतिः ह्रास्यरंतरतिशोकभयजुगुप्सालक्षणोरहिताः षोड-
 शअनिवृत्तिवादरेसंभवन्ति तेएवषोडशवेदत्रिकंस्त्रीपुंनपुंसकलक्षणसं-
 ज्वलनत्रिकंसंज्वलनक्रोधमानमायालक्षणंतेनविनादशबंधहेतवः सूक्ष्म-
 संपरायेभवन्ति तेएवदशलोभरहितानवबंधहेतवः उपशांतमोहेक्षीण-
 मोहेचभवन्ति कषायोदयरहितत्वमेवानयोः तथौदारिकद्विकंकार्मण-
 सत्यमनोयोग असत्याअमृषामनोयोगः सत्यवचनयोगः असत्यांअ-
 मृषावचनयोगः एवंसप्तहेतवः सयोगित्रयोदशमेसंभवन्ति भावनाच-
 औदारिकतनुवर्त्तमानंऔदारिकमिथंनुकेवलिसमुद्वातांद्वितीयषष्ठसप्त-
 मसमये कार्मणंतुसमुद्वातावसरेतृतीयचतुर्थपंचमेमनोयोगावलंब-
 नंतुमनःपर्यवज्ञानानांक्षेत्रांतरस्थितानांकृतप्रश्नानां उत्तरदानकालेवा-
 ग्योगप्रवृत्तिस्तुप्रसिद्धैव न अयोगिति अयोगिगुणस्थानकेनसंतिब-
 धहेतवइति ॥ ४० ॥

ટ્કાર્થ:—હવે ગુણઠાણે ઉત્તર હેતુ છે તે કહે છે, તે મધ્યે મિથ્યાત્વ ગુણઠાણે તે મિથ્યાત્વના ૫ ભેદ છે, અવિરતિના ૧૨ ભેદ છે, કષાયના ૨૫ ભેદ છે, યોગના ૧૫ ભેદ છે, एवं सर्वे सत्तावन ભેદ છે. તે મધ્યે મિથ્યાત્વ ગુણઠાણે આહારક ૨ આહારકમિશ્ર નથી તેણે પંચાવન હેતુ છે ॥ ૫ મિથ્યાત્વ । અવિરતિ ૧૨, કષાય ૨૫, યોગ ૧૨. સાસ્વાદન ગુણઠાણે પંચાસ હેતુ છે, પાંચ મિથ્યાત્વ નથી, બાર અવિરતિ, પચવીસ કષાય, ૧૨ યોગ પંચાસ હેતુ છે. મિશ્રગુણઠાણે અનંતાનુબંધી ૪ ઔદારિકમિશ્ર ૧ વૈક્રિયમિશ્ર ૧ કાર્મણ ૧ એ સાત કાઢીં તેવારે અવિરતિ ૧૨, કષાય ૨૧, યોગ ૧૦, એ તેતાલીસ બંધ-હેતુ છે. ચોથે સમક્તિ ગુણઠાણે ઔદારિકમિશ્ર ૧, વૈક્રિયમિશ્ર ૧, કાર્મણ ૧ એ ત્રીન મેલીયે છત્તે અવિરતિ ૨૨, કષાય ૨૫, યોગ ૧૨, એ છેતાલીસ બંધહેતુ છે. પાંચમે ગુણઠાણે અપ્રત્યાખ્યાનીયા ૪, ત્રસનિઅવિરતિ ૧, ઔદારિકમિશ્ર ૧, કાર્મણ ૧, એ સાત કાઢીં તેવારે ઓગુણચાલીસ હેતુ છે. અવિરતિ ૧૧, કષાય ૧૨, યોગ ૧ છે, છટ્ટે પ્રમત્તગુણઠાણે અવિરતિ ૧૧, પ્રત્યાખ્યાનીયા ૪, એ ૧૫ કાઢીં તેવારે આહારક બે મેલીયે તેવારે છવીસ હેતુ છે. તેર કષાય ૧૨ યોગ, સાતમે ગુણઠાણે આહારકમિશ્ર ૧ એ બે કાઢીયે તેવારે ચોવીસ બંધહેતુ છે. આઠમે ગુણઠાણે વૈક્રિય ૧, આહારક ૧ એ બે કાઢીયે તેવારે બાવીસબંધ હેતુ છે. નવમે ગુણઠાણે હાસ્ય છ કાઢીં તેવારે સોલ હેતુ છે. પછી દશમે ગુણઠાણે ત્રીન કષાય ત્રીન વેદ કાઢીયે તેવારે દશ બંધહેતુ છે. પછી લોભ કાઢીયે તેવારે દ્વગ્યારમે બારમે નવ બંધહેતુ છે, તેરમે ગુણઠાણે સાત યોગના હેતુ છે, તથા અજોગીગુણઠાણાને વિષે હેતુબંધ કોઈ નથી ॥૪૦॥

मिच्छेपणमिच्छता, अविरइसमत्तवारअविरइओ ।
देसेतसबहहीणा, योगापुर्विवनेयवा ॥ ४१ ॥

टीका—अत्रवीर्यस्यशरीरपर्याप्तिः भाषापर्याप्तिः मनः पर्याप्तिः उदयेनगृहीततद्वर्गणावलंबित्वंकायवाग्मनोयोगादिति चेतनावीर्यादीनामिथ्यात्वकषायेन्द्रियविषयोदयव्याप्तानांतन्मया प्रवृत्तिः मिथ्यात्वादिहेतवः क्षयोपशमीभूतचेतनावीर्यादीनामुदयाश्रितप्रवृत्तानां हेतुत्वव्यपदेशः मिथ्यात्वादीनांप्रकृतीनांस्वोदयाव्रतसम्यग्दर्शनादिरूपाणांउदयत्वव्यपदेशः यावत्कषायोदयस्तावस्थित्यनुभागबंधौ यावद्यागप्रवृत्तिस्तावत्प्रकृतिप्रदेशबंधौ ॥ उक्तंच ॥ योगापयडिपपुसंठिई अणुभागंकसायाओ इतिमिच्छति मिथ्यात्वेपंचमिथ्यात्वमेदाः नोपरितनेषुगुणेषुद्वादशअविरतयःअविरतसम्यक्त्वंयावत्तुल्यंयते देशविरतिगुणेत्रसवचरहिताएकादशअविरतयः प्राप्यंते नोपरिगुणेषुयोगाः पूर्वगुण.६.केषुउक्तास्तद्वदेवज्ञातव्याः ॥ ४१ ॥

ट्वार्थः—मिथ्याव गुणठाणे पांच मिथ्यात्व छे, पछी मिथ्यात्व नथी. अरितसमकीत गुणठाणेसीम बार अविरति छे. देशविरति श्रावकपणो प्रगटे, धूलप्राणातिपात विरमणव्रत लीधो तेहने त्रसनी हिंसा नथी इग्या छे. छट्ठायी पछी अविरति नथी, योग ते पूर्व कह्या छे तिम जाणवा ॥ ४१ ॥

आइदुगेपणवीसं, अणुविणुइगवीससीससम्मंमि ।
देसेसत्तरबियविणु, तिअविणुतेरसगुणतिमंमि॥४२॥

टीका—कषायागुणेषुविभजयन्नाह आइदुगेति॥४२॥आदिद्विकेमिथ्यात्वसास्वादनलक्षणेगुणस्थानद्वयेपंचविंशतयपुवकषायाः—

सन्ति तथा मिश्रे सम्यक्त्वे च अनन्ता नुबन्धि चतुष्टयरहिता एकविंशतयः कषाया भवन्ति देशे देशविरता ख्ये सप्तदश कषायाः द्वितीया अप्रत्याख्यानक्रोधमानमाया लोभरहिता ख्यो दश कषायाः गुणातिगाम्भित्ति गुणत्रिके प्रमत्ता प्रमत्ता पूर्वकरणलक्षणे सन्ति ॥ ४२ ॥

ट्बार्थः—आदि बे गुणठाणे पचवीस कषाय छे. मिश्र गुणठाणे तथा समकित गुणठाणे अनन्ता नुबन्धी च्यार विना एकवीस कषाय छे. देशविरति गुणठाणे बीजा अप्रत्याख्यानी चोकडी विना सत्तर कषाय छे. तीजी चोकडी विना तेर कषाय छे सातमे आठमे तीन गुणठाणे छे ॥ ४२ ॥

अछहासानवमेसग, वेयसंजलणति(हीण)इगसुहुमे।
थोवुवसंताखीणा, संखगुणापत्तपिवसंता ॥ ४३ ॥

टीका—अछहासाइति नवमे अनिवृत्तिबादरे सगति सप्तहास्य-
षट्करहिता हेतवः सन्ति, वेदत्रिकसंज्वलनत्रिकहीनं इगति एकएव-
संज्वलनलोभाख्यं सूक्ष्मे संपराये दशमे गुणस्थाने हेतुः प्राप्यते ततः परं-
कषायोदयाभावात् नैव कषायोदय इति ॥ उक्तं च ॥ हेतुस्वामित्वं
गुणस्थानकेषु संप्रतिगुणस्थानकेषु वर्तमानजंतुनामल्पबहुत्वमाह थो-
वुवसंतति स्तोका उपशांतमोहगुणस्थानवर्तिनी जीवाः यतस्ते प्रवि-
शन्तः प्रतिपद्यमानका एकस्मिन् समये उत्कर्षतः चतुःपंचाशत्प्रमाणा-
एव प्राप्यंते प्रसत्ति प्राप्तास्तद्गुणस्थानवर्तिनस्तत्कर्षतः शतपृथक्त्व-
प्रमाणाः प्राप्यंते तेभ्यः सकाशात् क्षीणमोहाः संख्येयगुणाय तस्ते प्र-
तिपद्यमानका एकस्मिन् समये अष्टोत्तरशतप्रमाणालभ्यंते तत्रस्था-
स्तु उत्कर्षतः सदस्रपृथक्त्वप्रमाणा एव अत्र ननु प्रतिसमयं चतुः पंचा-
शदुपशांतं अष्टोत्तरशतं क्षीणप्रतिज्ञानकं भवति तर्हि असंख्येयसमयप्र-

માણામ્યાંપ્રાપ્તાસ્તથાઉત્કર્ષતઃ અસંખ્યેયાઃ કથંનભવંતિતત્રોચ્યતેનૈ-
વંચતઃ પ્રતિપદ્યમાનકાનાંજવન્યતઃ એકંસમયં ઉત્કૃષ્ટતઃ અઘૈસમયા-
એવપ્રતિપદ્યમાનકાઃ પ્રાપ્યંતે નાપરેતતઃ જવન્યતએકઃ ઉત્કૃષ્ટતઃ
સંખ્યેયાઅસંખ્યેયાઃ સમયાઅંતરંભવતિ “વત્તીસ” ઇત્યાદિ ગ્નાયા વ્યા-
ખ્યાનેસિદ્ધદંડિકાસિદ્ધપ્રાભૂતવિશેષણવત્યાદિષુજેયં તેનાત્રસંખ્યેયાએ-
વજીવાનાંસંખ્યેયઇતિ । એતચ્ચોત્કૃષ્ટપદાપેક્ષયોક્તમન્યથાકદાચિદ્ધિ
પર્યયોપિદૃષ્ટવ્યઃ કદાચિત્સ્તોકાઃ ક્ષીણમોહાઃ બહવસ્તુપશાંત-
મોહાઃ કદાચિત્ક્ષીણમોહાએવનોપશાંતાઃ કદાચિદુપશાંતાએવન-
ક્ષીણાઃ અનયોઃ સાંતરત્વાદિતિજેયંતથાતેમ્યઃ ક્ષીણમોહેમ્યઃ સકા-
શાત્ ॥ ૪૩ ॥

ટિપ્પણ્યઃ—હાસ્ય ષટ્ક વિના નવમે અનિવૃત્તિ બાદર ગુણઠાળે
સાત કષાય છે. વેદ ૩ સંજ્વલન ત્રીન ઉદયમાંથી ગયા એટલે
દશમે ગુણઠાળે એક કષાય છે. પછી કષાયનો હેતુ અભાવ
છે. હવે ગુણઠાળે અલ્પ બહુત્વ કહે છે; સર્વથી ઉપશાંતમોહ
ગુણઠાળે વર્તમાન જીવ થોડા છે, જે એ ગુણઠાળે એકસમયે
ઉત્કૃષ્ટા ચોપન જીવની પ્રવેશના છે. તેમાટે તેહથી ક્ષીણમોહી
જીવ સંખ્યાતગુણા છે. જે इहां ઉત્કૃષ્ટ પ્રવેશના એકસોઆઠની
છે. તેણે ગુણઠાળે પ્રાપ્ત જીવ તથા પેસતા જીવ એ રીતે છે. ॥૪૩॥

સુહમાનિયદિઅપુત્રા, સમઅહિયા સેણિયુગલસુવિસુદ્ધા।
ઉવસામગાકિલઠા, જીવાલભ્મંતિતિગુણેસુ ॥૪૪॥

ટીકા—સૂક્ષ્મસંપરાયાનિવૃત્તિબાદરાપૂર્વકરણવર્તિનોજીવાવિશે-
ષાર્થ સ્વસ્થાનેપુનશ્ચિંત્યમાનાસ્વયોપિસમાસ્તુલ્યાઇતિકથમિત્યાહ-
એષુજીવાસ્થિપ્રકારાલભ્યંતે તેચશ્રેણિયુગલાઃશ્રેણિયુગલસ્થાનોપશમ-

શ્રેણિસ્થાઃ ક્ષપકશ્રેણિસ્થાશ્ચસુવિશુદ્ધા इतिશ્રેણિमारोहमाणाः निर्मलनिर्मलतरपरिणामत्वात् सुविशुद्धाउच्यन्तेपुनः उपशामकाः क्लिष्टाः संक्लिश्यमानाः प्रतिपतन्तोप्यत्रप्राप्यन्ते, उपशांतमोहतः प्रतिपातो-
 द्विविधः उपशांताद्वाक्षयात् तच्चएकादशतःदशमेदशमात्रवमे-
 नवमादष्टमेएवंयथानुक्रमंचतुर्थेततः सास्वादानेततः प्रथमेव्रजति
 यस्तुआयुःक्षयात्पततिसएकादशेष्टतः चतुर्थमेवस्पृशति नान्यं ।
 इतिप्रतिपत्तेअपिउपशामकाजीवाः लभ्यन्ते एतेषुत्रिषुगुणस्थानेषु-
 इति; ननुअधिकोक्ताःत्रिप्रकारत्वेनकथंनसंख्येयगुणाः यतःअष्टोत्तर-
 शतंक्षपकाः विशुद्धाः चतुः पंचाशदुपशामकाः विशुद्धाः; पुनः
 संक्लिश्यमानाउपशामकाअपिभवंतस्तर्हिद्विगुणत्वेनसंख्येयगुणाः सं-
 भवंति तत्कथमधिकाइतिउच्यते उपशामकाः पतंतः नसर्वे क्रमे-
 णपतन्ति केचिदुपशांतेआयुःक्षयेतूर्यगुणंव्रजतितेएतेएषुनप्राप्यन्ते
 अतोद्विगुणत्वाभावात् अधिकैवयुक्ता ॥ ४४ ॥

ટર્કાર્થઃ—તેહથી સૂક્ષ્મસંપરાય તથા અનિવૃત્તિવાદર તથા
 અપૂર્વકરણ એ ત્રીન ગુણઠાણે વર્તમાનજીવ તેહથી એતલે સ્વીક્ર-
 મોદહથી એ ગુણઠાણે માંહોમાંહે સમ છે, આધિકાર છે એ ગુણ-
 ઠાણે ઉપશમશ્રેણિ ચઢતાં તથા પડતાં પામીયે છે, માંહોમાંહે
 સમ છે બરાબર છે ઉપસમશ્રેણિ ચઢતાં ક્ષપકશ્રેણિ ચઢતાં એ
 બે તે શું વિશુદ્ધજીવ કહીયે જે નિર્મલપરિણામ છે, ઉપશમશ્રે-
 ãણી પડતાં એ ગુણઠાણે વર્તમાનજીવ ણિ સંક્લેશી કહીયે
 જે શક્તિ પલટે માટે એ ત્રીન ગુણઠાણે એ રીતે જીવ પા-
 મીયે. ॥ ૪૪ ॥

યોગિઅપમત્તદ્યરે, સંખગુણાદેસસાસનામીસા ।

અવિરદ્અયોગીમિચ્છા, અસંખચઝરોદુવેળંતા ॥૪૫॥

टीका—इतितेभ्यः सूक्ष्मादिभ्यः सयोगिकेवलिनः संख्यात-
गुणास्तेषां कोटिपृथक्त्वेनलभ्यमानत्वात् प्रतिपद्यमानकास्तुअष्टो-
त्तरंशतं अस्मिन्नेवप्राप्यमाणत्वात्तेभ्योइयरत्तिप्रतियोगिनः प्रमत्ताः
संख्येयगुणाः प्रमादवंतोनिर्ग्रथाब्रह्मवः कोटिसहस्रपृथक्त्वेनप्राप्यमा-
णत्वात् , प्रमत्तंयन्त्रतुसंज्ञिकर्मभूमिजमनुष्याणामेवयोग्यत्वात् संख्ये-
यगुणत्वंतेभ्यः देशविरताजीवाअसंख्येयगुणास्तिरश्चामप्यसंख्याता-
नादेशविरतिभावात् तेभ्यः सास्वादनाअसंख्येयगुणाः अत्रकदाचि-
त्सास्वादनाः सर्वथैवभवन्ति यदाभवन्ति तदाजघन्यतः एकोद्वौच-
त्कर्षतस्तुदेशविरतेभ्योप्यसंख्येयगुणाःचतसृषुगतिषुप्राप्यमाणत्वात्
अत्रोपशमश्रेणितः प्रतिपतितापेक्षयात्वसंख्येयत्वासंभवस्तथापि-
ग्रंथिभेदसंभवोपशमात्पतंतोऽसंख्येयाभवन्ति, इदंकर्मग्रंथबृहद्गीकातो-
ज्ञेयं तेभ्योपिमिश्राअसंख्येयगुणाः सास्वादनाद्धायाउत्कर्षतः षडा-
वलिकामात्रतयास्तोक्तत्वात्मिश्राद्धायाः पुनरंतर्मुहूर्त्तप्रमाणतयाप्रभु-
तत्त्वात् तेभ्योप्यसंख्येयगुणाअविरतसम्यग्दृष्टयः तेषांगतिचतुष्टये-
पिप्रभुततयासर्वकालसंभवात् तेभ्योप्ययोगिकेवलिनः भवस्थाभव-
स्थभेदमिन्नाअनंतगुणाः सिद्धानामनंतत्वात्, भवस्थायोगिनस्तुक्षी-
णमोहदुल्याएवतेभ्योऽनंतगुणामिथ्यादृष्टयः साधारणवनरपतीक्ष्णसि-
द्धेभ्योप्यनंतगुणत्वात् तेषांचमिथ्यादृष्टित्वादिति तदेवमभिहितंगु-
णस्थानवर्त्तिजीवानामल्पब्रह्मत्वम् ॥ ४५ ॥

उच्चार्यः—तेहृथी योगी तेरमा गुणठाणानाजीव संख्यातगुणा
छे तेहृथी इतर कहेतां प्रमत्त गुणठाणाना जीव संख्यातगुणा
छे ए सर्व गुणठाणे सन्नियापर्याप्ता मनुष्य जीव पामीये छे, ते
संख्यातगुणा छे तेमाटे तेहृथी देशविरति असंख्यातगुणा छे,
तिर्यंच मनुष्य ए २ गतिना जीव पामीये छे, तेहृथी सास्वा-

દન ગુણઠાણે જીવ અસંખ્યાતા છે, એ ચ્યાર ગતિમે પામીયે તેહથી મિશ્રગુણઠાણે વર્તમાન અસંખ્યાતગુણા છે, જે કારણે સાસ્વાદનથી મિશ્રસૂઘે રહેવાનો કાલ ઘણો છે, તેહથી અ-
વિરતિ સમક્ષિત ગુણઠાણે વર્તમાન જીવ અસંખ્યાત ગુણા છે, જે
પ્રહનો ઉત્કૃષ્ટકાલ બાસઠિ સાગરોપમ છે, તેહથી અયોગીજીવ
અનંતાગુણા છે જે સિદ્ધ અયોગી છે તે માંહે ગણ્યા છે, તેહથી
મિથ્યાત્વજીવ અનંતગુણા છે, જે નિગોદીયા સર્વ મિથ્યાત્વિ તે
સર્વ ગણ્યા છે, એ છ મધ્યે ચ્યાર સંખ્યાતગુણા છે, અને બે બોલ
અનંતા છે. ॥ ૪૫ ॥

**તિગપણચડતિગભાવા, તિ અડ ઇગ દોગુણેસુમુલિહ્લા।
અન્નાણસ્સયડદઓ, તિગ બાર ગુણંમિમયમેયા ॥૪૬॥**

ટીકા—ઇહેદાનીંભાવાનાંસ્વરૂપંકથયન્નાહ ॥ ભાવાદિતિભવ-
નલક્ષણાઃ જંતોઃ પરિણતિવિશેષાસ્તેમૂલતઃ પંચ સાન્નિપાતકસ્તુસંયો-
ગજન્યત્વાત્ ઉત્તરોપિવ્યાख्याભેદજ્ઞાપનાર્થંષષ્ટુક્તઃ ઉપશમક્ષાયિક-
ક્ષાયોપશિકમૌદયિકપારિણમિકાશ્રપંચ ષષ્ઠઃસાન્નિપાતિકદ્વિતિત્રઉપ-
શમનંઉપશમઃ કર્મણોડુદયાવસ્થાભસ્મપટલચ્છન્નાગ્નિવત્ મોહની-
યસ્યકર્મણઃ વિપાકપ્રદેશરૂપતયાદ્વિવિધસ્યાપિઉદયસ્યોપશમનંઉપશ-
મઃ દ્વિવિધઃ, દર્શનચરણભેદાત્તત્રાનંતાનુબંધિચતુષ્ટયદર્શનમોહત્રિક-
સ્યોપશમનાદુપશમસમ્યક્ત્વં અત્રકેચિત્ અનંતાનુબંધ્યુદયાભાવતો-
અંશતશ્ચારિત્રપ્રાકટ્યમિચ્છંતિ તદસત્ અનંતાનુબંધિવિગમેતુચારિ-
ત્રરુચિરેવન ચારિત્રંચારિત્રમોહપ્રકૃતૌગૃહિતં તન્નાત્મનઃ સ્થૈર્યત્વધ્વં-
સકારિત્વાત્નગરદ્વારપિધાનવદ્રોધકત્વાન્નચારિત્રમોહોપશમનાદુપશમ-
ચારિત્રમિતિ તથાતસ્યાત્યંતાડત્યયઃ ક્ષયઃ ઘાતિકર્મપ્રકૃતીનાંયદ્યદ્-

गुणरोधकानांसत्तातोसर्वथाक्षयेयन्निवृत्तः दर्शनादिगुणव्यूहः स क्षायिकः नवविधः । यथाज्ञानावरणस्यसर्वथाक्षयेकेवलज्ञानंजीवादिवस्तुनः विशेषधर्मावबोधकं दर्शनसप्तकक्षयेक्षायिकंसम्यक्त्वं तत्स्वरुचिरूपंनिरतिचाररूपंचारित्रमोहनीयक्षयेक्षायिकंचारित्रं सत्प्रवृत्तिरूपंस्वधर्मैकत्वरूपस्थिरतास्वभावानुभवलक्षणमप्रतिपातिचारित्र्यदानांतरायादिक्षयेक्षायिकदानादिकंपंचप्रकारंदानादिस्वरूपंतुविशेषावश्यकतोज्ञेयं उदीर्णानांक्षयः अनुदीर्णानांतूपशमः तेननिवृत्तः क्षायोपशमः भावनाचयतस्तत्राप्युदितंक्षीणंअनुदितंचोपशांतमित्यत्रोच्यते क्षयोपशमेद्बुदयोप्यस्तिप्रदेशतयाकर्मणोवेदानानुज्ञानात् नत्वसौगुणविधातायभवतिविपाकवेदनंतुनास्येति, उपशमेतुप्रदेशकर्मापिनानुभवति क्षयोपशमेतुप्रदेशवेदनसद्भावः तेनक्षयोपशमेननिवृत्तः क्षायोपशमिकोभावः तस्यभेदाअष्टादश, ज्ञानचतुष्टयंअज्ञानत्रयंदर्शनत्रयं क्षयोपशमिदानादिपंचकं क्षयोपशमसम्यक्त्वं देशविरतिः सर्वविरतिः क्षायोपशमिकाइत्येवमष्टादश क्षयोपशमसम्यक्त्वादयोहितद्विधातकप्रकृतिप्रदेशोदयेनसातिचारताभवति कर्मणामुदयेननिवृत्तं औदायिकंतच्च एकविंशतिप्रकारं अन्नामणसिद्धत्तादिसंयमलेसाकषायगर्हवेआ मिछमित्यत्रोच्यते कर्मणामष्टानांद्वाविंशतंप्रकृत्युदयोदष्टः सप्तएकविंशतिप्रकारेकथंसगृहीतइत्युच्यते अज्ञानग्रहणात् ज्ञानदर्शनावरणदर्शनमोहनीयानांसंग्रहः गतिग्रहणात्शेषनामगोत्रवेदनीयायुषिवाक्षिसानि भवधारणकारणत्वादेषांकर्मणामितिर्लिंगग्रहणात्हस्यादिग्रहः शेषौदयिकस्यासिद्धत्वेसंग्रहः, ननुचकर्मप्रकृतिभेदानांद्वाविंशत्युत्तरंशतंप्रकृतिगणनयाप्रसिद्धमाम्नायेनचतत्रलेख्याः परिपठितास्तदेतत्कथमुच्यतेवक्ष्यतेनामकर्मणिमनः पर्याप्तिनामपर्याप्तिश्चकरणविशेषोयेनमनोयोग्यान्पुद्गलान्आदायचित्तयतितेचमन्यमानाः पुद्गलाः सहकरणान्मनोयोगउच्यतेमनोयोगपरिणामश्चलेख्याः

अतः मनः पर्याप्तौसगृहीतत्वादितिज्ञेयं एकेन्द्रियादीनांभावयोगा-
 पेक्षयालेइया जोगप्पभवालेइयाइति पंचमांगवचनात् पारिणामिकं
 स्त्रिभेदः जीवत्वभव्यत्वअभव्यतत्त्वभेदात् जीवभावेजीवत्वं जीव-
 त्वगृहणेनअजीवत्वादीनांसंग्रहः भव्यासिद्धिर्यस्यासौ भव्यः भव्य
 एवभव्यत्वं अभव्यःसिद्धिगमनायोग्यः कदाचिदपियोनसेत्स्यत्यभ-
 व्यएवत्वभव्यत्वंइतित्रिपंचाशब्देदाः उत्तराज्ञेयाः । भावानामिति ति-
 गपणइति भावाइतिपदंसर्वत्रयोज्यं तिगभावाः पणभावाचउभावा-
 तिगभावाएवंतिअडत्तिगुणेषुपदंसर्वत्रयोज्यं तिगुणेषुइत्यनेनत्रिषुगु-
 णेषुमिथ्यात्वसास्वादनमिश्रलक्षणेषु त्रिगभावाइतिसंबंधःत्रयोभावाः
 क्षायोपशमौदयिकपारिणामिकाः तत्रक्षयोपशमंमत्यज्ञानादिकं औ-
 दयिकंमनुष्यगतिमिथ्यामोहमिश्रमोहलक्षणंपारिणामिकंजीवत्वादिपु-
 वंज्ञेयंअष्टगुणेषु अविरतसम्यक्त्वदेशविरतप्रमत्तापूर्वकरणानिवृत्तिबा-
 दरसूक्ष्मसंपरायोपशांतमोहरूपेषु “पण भवति”पंचाविभावाः संभवंति
 तेचानेकजीवापेक्षयाकस्यचित् जीवस्यक्षायिकसम्यक्त्वोपशमचारि-
 त्रवतः एकस्यापिपंचभावाः संभवंति क्षपकश्रेणौतुचत्वारएवभावाः
 तस्योपशमाभावात् “इगत्ति” एकस्मिन्क्षीणमोहलक्षणगुणस्थानेचउ-
 भावाचत्वारोभावाउपशमरहिताभवन्ति “दोगुणेषु” द्वयोगुणयोरित्यर्थः
 द्विवचनेबहुवचनंप्राकृतत्वात् सयोगिकेवल्लियोगिकेवल्लिगुणयोः
 तिगभावाः त्रयोभावाः क्षायिकौदयिकपारिणामिकयुक्ताः भवंति
 मूलिल्लाइतिदेशीवचनं मूलाएवेति अत्राशयभेदंदर्शयन्नाह अत्राण-
 स्सत्ति अज्ञानत्रयंक्षयोपशमभावेप्युक्तं पुनरौदयिकेभावेअज्ञानस्योपा-
 दानंअत्रकः प्रतिविशेष उच्यते मत्यावरणादीनांक्षयोपशमेनअवबो-
 धेजातेपिमिथ्यात्वोदयात्विपर्यासंअयथार्थज्ञानंअज्ञानं तच्चक्षायोप-
 शमिकं उपयोगस्यतदावरणकर्मक्षयोपशमोत्पन्नत्वात् विपर्यासश्च-
 मिथ्यात्वसहकारात्तत्पुनः अत्राणंतच्चज्ञानावरणोदयेनसर्वथाज्ञान-

स्यआवरणरोधः अत्यन्तावबोधरूपंअन्नाणं तत्तौदयिकभावेज्ञात-
व्यंतेनअन्नाणस्सद्गतिअज्ञानस्योदयः तिगुणम्मि त्रिषुमिथ्यात्वसा-
स्वादनमिश्रलक्षणेषुअस्ति केचित् पुनःकेचित्सूक्ष्मव्याख्याकरणकु-
शलाः क्षीणमोहपर्यन्तेअज्ञानस्योदयमिच्छन्ति ज्ञानावरणादर्शनावर-
णकर्मोदयावृत्तं यावत्ज्ञानदर्शनचेतनांशंतावत् अन्नाणंतच्चकेवलज्ञा-
नप्राकट्येएवसर्वचेतनाप्राग्भावस्ततस्तेनार्वाक्अज्ञानसंभवइतिदि-
ग्वपटावत्रसंप्रमंति तच्चतेषामेवभ्रमइति मयमेअत्ति नैगमनयमत्ते-
सम्यग्ज्ञानेजातेक्षायोपशमिकज्ञानस्यविपर्यासाभावात् सम्यक्त्वेना-
ज्ञानंइति एवमूतमतेतुसर्वथाज्ञानावरकपटलाभावेएवअन्नाणाभावं-
इतिस्वर्यंऊह्यम् ॥ ४६ ॥

ट्कार्थः—हवे भाव कहे छे तिहां मूल भाव पांच छे
उपशम भावना २ भेद छे उपशमसमकित, उपशमचारित्र क्षा-
यिकभावना ९ भेद छे. क्षायिकसमकित १ क्षायिकचारित्र १
केवलज्ञान १ केवलदर्शन १ क्षायिकदानादि ५ लब्धिक्षयोप-
शम भावना भेद १८, उपयोग १० दानादिलब्धि ५ क्षयोप-
शमसमकित १ देशविरति १ सर्वविरति १ एवं १८ औदयिक-
भावना भेद २१ अन्नाणअसिद्धत्व १ असंयम १ लेश्या ६
कषाय ४ गति ४ वेद ३ मिथ्यात्व १ एवं २१ पारिणामिक
भावना भेद ३ भव्यत्व १ अभव्यत्व १ जीवत्व १ ए तेपन्न उत्तर
भावना भेद थया. हवे गुणठाणे मूल भाव कहे छे. मिथ्यात्व
१ सास्वादन १ मिश्र १ ए तीन गुणठाणे क्षयोपशम १ उ-
दय १ पारिणामिक १ ए ३ भाव छे समकितथी मांडी इ-
ग्यारमा पर्यंत आठ गुणठाणे पांच भाव छे. एक क्षीणमोहे
उपशम विना च्यार भाव छे. सयोगी केवली अयोगी केवली

ગુણઠાણે ક્ષાયિક ? ઔદયિક ? પારિણામિક ? એ ત્રીન ભાવ છે. ઔદયિક ભાવનો મેદ જે અજ્ઞાન કેડૂ આચાર્ય તો ત્રીન ગુણઠાણા સીમ માને છે. કેટલાએક આચાર્ય જ્ઞાનાવરણી દર્શનાવરણીનો ઉદય તેહને અન્નાણ કહે છે. તે માટે બારમા ગુણઠાણાસીમ એહનો ઉદય માને છે. જે ક્ષીણમોહને અંતે એ રૂપે. અજ્ઞાન રૂ લીધા તે ક્ષયોપશમભાવના મેદ છે, તે વિપર્યાસયુક્ત જાણવા અને ઔદયિક મધ્યે જે અન્નાણ તે જે અજાણ્યો ભાવ રહ્યો તે જ્ઞાનાવરણીના ઉદય તેહનો મેદ ઔદયિક ભાવમાં કહ્યો છે. ॥ ૪૬ ॥

**ચડદુગદુગપણચડતિગ, ત્રીસાત્રીસાસગઠદુગવીસા ।
વીસગુણવીસતેરસ, બારસભાવા ગુણઠાણે ॥ ૪૭ ॥**

ટીકા—અથગુણસ્થાનેષુઉત્તરત્રિપંચાશ્ચ્ચેદાન્યથાયોગંવિભજયન્નાહ ॥ ચડદુગતિ અત્રત્રીસાઈતિપદાત્સંબંધઃ ચડત્રીસાઈતિપ્રથમેમિથ્યાત્વેગુણસ્થાનકેચતુસ્ત્રિંશ્ચ્ચેદાભાવાનાંભવંતિ અત્રક્ષયોપશમસ્યઅજ્ઞાનત્રિકં ચક્ષુર્દર્શનદ્વયં ઇતિપંચકં અવધિર્દર્શનં વિભંગેઅધિકૃતમપિકર્મગ્રંથે નાધિકૃતં અન્નાણદુદંસાઆહ્મદુગેઈતિવચનાત્ દાનાદિલઘ્વિપંચકં એવં ૧૦ દશઔદયિકસ્યૈકાવિંશતિઃ પરિણામકસ્યત્રયોપિપૂવંચતુસ્ત્રિંશ્ચ્ચેદામિથ્યાત્વેભવંતિ “દુગત્રીસત્તિ” સાસ્વાદનેદ્વાત્રિંશ્ચ્ચેદાઃ ભાવાનાંક્ષયોપશમસ્ય તે એવં દશ ૧૦ ઔદયિકસ્યમિથ્યાત્વરહિતાવિંશતિઃ ૨૦ પારિણામિકસ્ય અભવ્યત્વરહિતૌદ્વૌઅભવ્યત્વંમિથ્યાત્વપ્રસંભવાત્ એવંદ્વાવિંશતિઃ પુનઃ દુગત્રીસત્તિમિશ્રેદ્વાત્રિંશત્તાપ્રસાસ્વાદનેનોક્તા અત્રકેચિત્મિથ્યાત્વસ્યાંતેમિશ્રોદયેન ત્રયોસ્ત્રિંશદિચ્છન્તિ તદપિસમ્મતં, તથાપિગાથાયાંમિશ્રમોહસ્ય-

संग्रहात् नेह व्याख्यातं केचित् ते मीसिमीसइति वचनमालम्ब्य सप्त-
त्रिंशद्भेदाः मिश्रे वदन्ति, तदप्यपेक्ष्यमेव यतः श्रुतसम्यग्दर्शनानां-
नज्ञानं नादंसणिरसनानामिति उत्तराध्ययनवाक्यात्तु ज्ञेयं, अतो द्वात्रिंश-
द्भेदा एव अविरतसम्यग्दर्शनगुणे “पणतीसन्ति” पञ्चत्रिंशद्भेदाः भा-
वानां, तत्रोपशमसम्यक्त्वं ? क्षायिकसम्यक्त्वं ? क्षयोपशमेतु क्षयो-
पशमसम्यक्त्वं ? ज्ञानत्रयं दर्शनत्रयं ६ दानादिलब्धिपञ्चकं इति-
द्वादश ? २ अज्ञानमिथ्यात्वरहिता एकोनविंशतिरौदयिकस्य, अभ-
व्यत्त्वहीनौ द्वौ पारिणामिकस्य, एवं पञ्चत्रिंशद्भेदा भवन्ति. अत्रौदयिके-
मिथ्यात्वस्य स्थाने केचित् सम्यक्त्वमोहोदयं क्षिपन्ति तदपि सम्मतमिति
देशविरतिगुणे “चउतीसन्ति” चतुस्त्रिंशद्भेदा भवन्ति, तत्रोपशमसम्यग्-
दर्शनं ? क्षायोपशमस्य द्वादश ता एव देशविरतिमिलने त्रयोदश औ-
दयिकस्य, देवगतिनरकगत्यपगमे सप्तदश पारिणामिकस्य, द्वौ इति प्रमत्ते
“तिगतीसन्ति” प्रमत्ते त्रयस्त्रिंशद्भेदा भवन्ति, तत्र पूर्वोक्तायाः
चतुस्त्रिंशतः देशविरति रसंयमन्तिर्यग्गतिश्चापनीयते पुनः मनः
पर्यवज्ञानं सर्वविरतिः क्षिप्येते तदा त्रयस्त्रिंशद्भेदाः प्राप्यन्ते, अप्रमत्ते इति-
तथाऽप्रमत्ते सप्तमे गुणस्थाने त्रिंशद्भेदा भवन्ति, अत्र कृष्णनीलकापोत-
इतिलैश्यात्रयाभावात् तेन त्रिंशदिति, सगङ्गुगवीसन्ति सप्त तथा अष्टौ
पदात् त्रिंशतिसंबन्धः इत्यनेन अपूर्वकरणे सप्तविंशतिः भावभेदा इति,
अत्र तेजःपद्मलैश्याक्षयोपशमापगमे सप्तविंशतिः, उपशमचारित्रेक्षिप्ते
अष्टाविंशतिः, कर्मप्रकृतिकारस्तु उपशमचारित्रं उपशांतमोहे एव इ-
च्छति, चारित्रमोहनीयप्रकृतीनां वेद्यमानानां नोपशमः किंतु श्रेणाव-
पि उपशमक एव गृहीत इति, भावत्रिभंग्यां तु कण्ठे इति न्यायात्, उपशा-
मकस्तु उपशांत इति ग्रहणेन गृहीतं तदपि देशमात्रमिति, दशमे सूक्ष्मसं-
पराय गुणस्थाने “दुगवीसन्ति” द्वाविंशतिर्भेदा भवन्ति, यतश्च वेदत्रिकं संज्वलनत्रिकस्यानुदयेशेषा द्वाविंशतिः भवन्ति, तत्रो-

पशमंद्विविधं क्षायिकं दर्शनं ? क्षयोपशमस्य ज्ञानचतुष्टयंदर्शनत्रिकं-
सर्वविरतिः ८ दानादिपंचकं इति त्रयोदशद्वौ पारिणामिकौ मनुष्यगति-
संज्वलनलोभशुक्लेऽद्या सिद्धत्वरूपा औदयिका इति द्वाविंशतिः, उप-
शांतमोहे तु लोभकषायक्षयोपशमिकसर्वविरत्यभावात् विंशतिभेदा भ-
वंति, क्षीणमोहे “ गुणवीर्यसत्ति ” एकोनविंशतिः भावानां भेदा भ-
वंति, ते च उपशांतोक्ताः विंशतेः उपशमभेदद्विकापगमे क्षायिकचारि-
त्रेक्षिते भवंति, सयोगिगुणस्थानके “ तेरसत्ति ” त्रयोदशभेदाः
भावानां भवंति, ते च नव क्षायिकोद्भवाः मनुष्यगतिः ? शुक्लेऽद्याऽ
सिद्धत्वं च औदयिकं जीवत्वं च पारिणामिकमिति त्रयोदश यतः प्रज्ञाप-
नायां केवलिनः किं भव्याः किं वा अभव्या इति प्रश्ने नो भवानो अभवा इ-
त्युक्तत्वादिति, अयोगिगुणस्थानके बारसत्तिद्वादशभावाः भवंति
शुक्लेऽद्या परामात् अलेऽयत्वेन चास्येति, सिद्धानां तु क्षायिकं भेदाः
जीवत्वं पारिणामिकमिति दशभावा भवंति यद्यपि क्षायिकभावभेदनव-
केतुघातिकर्मक्षयसमुत्थानामेव गुणानां ग्रहणं तथाप्यघातिक्षयसमु-
त्थानां तथाशेषसंकरादिगुणानां तु पारिणामिके एव संग्रह इति पंचसंग्रह-
टीकाशय इति व्याख्याता गुणेषूत्तरभावभेदाः ॥ ४७ ॥

टबार्थः—मिथ्यात्व गुणठाणे चोत्रीस भाव छे. क्षयोपश-
मना १० औदयिकना २१ पारिणामिकना ३ सास्वादन गुण-
ठाणे बत्तीस भाव छे. क्षयोपशमना १० औदयिकना मिथ्या-
त्वना विना २० पारिणामिकना अभव्यपणा विना २ एवं ३२
मिश्रगुणठाणे बत्तीस भाव छे, क्षयोपशमना १० औदयिकना
२० मिथ्यात्व विना पारिणामिकना २ अभव्य विना, समकित
गुणठाणे पांत्रीस भाव छे. उपशम समकित १ क्षायिक सम-
कित १ क्षयोपशम समकित १ ज्ञान ३ दर्शन ३ दानादि ५
औदयिकना अज्ञान १ मिथ्यात्व १ विना ओगुणीस, पारिणामिक

२ एवं पांत्रीस भाव छे. देशविरति गुणठाणे चौत्रीस भाव छे. ए पांत्रीसमांथी औदयिकनी गति २ नीकली क्षयो-
पशमनो देशविरति ? भेलवीये एवं चौत्रीस छे. छठे प्रमत्त
गुणठाणे तेत्रीस भाव छे. देशविरति ? असंयम ? तिरि-
गति ? ए तीन निकल्या मनःपर्यवज्ञान सर्वविरति ए बे भेल्या
तेवारे तेत्रीस, अप्रमत्त गुणठाणे त्रीस भाव छे. लेइया तीन
नीकली, तथा अपूर्वकरण गुणठाणे सत्तावीस भाव छे, तेजो ?
पद्मलेइया २ नीकल्या क्षयोपशम समकित ? ए एक नीकली
तेवारे सत्तावीस छे. तेमध्ये उपसमचारित्र ? भेलीये तेवारे
नवमे गुणठाणे अठावीस भाव छे. इहां कम्मपयडिमध्ये उप-
शमचारित्र इग्यारमेज गवेरुयो छे. पछे वेद ३ संज्वलन ३
ए छ काढ्या तेवारे दशमे बावीस भाव छे. इग्यारमे गुण-
ठाणे वीस भाव छे. खीणमोह गुणठाणे उपशमना २ काढीये
क्षायिकचारित्र ए एक भेलीये तेवारे ओगणीस भाव छे. सयोगि
गुणठाणे क्षायिकना नव मनुष्यगति ? शुक्ललेइया ? असिद्धत्व
? जीवत्व ए तेर भाव छे. अयोगि चउदमे गुणठाणे शुक्ल-
लेइया विना १२ भाव पामीये, सिद्ध जीवने क्षायिकना नव,
जीवपणो पारिणामिकनो ए दश भाव छे. ए दशमे आत्मधर्म
छे ए गुणठाणे भाव कइया ॥ ४७ ॥

सम्मत्ताओ पंचसु, उवसमसमतिगेसुचरणयु(जु)अं ।
सम्माइ(यण)सुसंतेपुण, खायगसमत्तगा हुंति॥४८॥

टीका—अथगुणस्थानेषुभावानां रत्नामैत्वमुच्यते सम्मत्ताओ-
इति सम्यक्त्वात्पंचसुअपूर्वकरणपर्यंतेषुगुणस्थानेषु उपशम-

सम्यग्दर्शनं प्राप्यते “ तिगेषु ” त्रिकेषु नवभेदशमे एकादशे “चरणयुतं” उपशमचारित्रयुतं, इत्यनेन उपशमदर्शनं उपशमचारित्रं एवंभेदद्वयं प्राप्यते पुनः सम्यग्दर्शनादि उपशममोहं यावत् क्षायिकं सम्यग्दर्शनं भवति यश्चैकचत्वारिंशत्सत्ताकस्तस्य क्षायिकं सम्यक्त्वं प्राप्यते इति ॥ ४८ ॥

गुण.	भावाः	उप.	क्षयो.	क्षायि.	औद.	पारि.
मि.		०	१०	०	२१	३
सा.		०	१०	०	२०	२
मि.		०	१२	०	१९	२
अ.		१	१२	१	१९	२
दे.		१	१३	१	१७	२
प्र.		१	१४	१	१५	२
उप्र.		१	१४	१	१२	२
उपू.		१	१३	१	१०	२
उनि.		२	१३	१	१०	२
सू.		२	१३	१	४	२
उ.		२	१२	१	३	२
क्षी.		०	१२	२	३	२
स.		०	०	९	३	१
अ.		०	०	९	२	१

टिप्पण्यः—संत कहेतां उपशमश्रेणिवंतने समकितथी मांडी इग्यारमा गुणठाणा पर्यंत कोईक जीवने क्षायिकसमकितपणे होये. जे एकसो एकतालीस सत्तावालो जीव श्रेणि उपशमचारित्रे

मांडे तेहने क्षीणमोहगुणठाणे क्षायिकसमकित, क्षायिकचारित्र
ए बे भेद क्षायिकमां पामीये एटले क्षायिकसमकित क्षायिक-
चारित्र छे ॥ ४८ ॥

स्त्रीणेसम्मंचरणं, नवमेदसमेदुगंङ्गंभयणा ।

नवनवचरिमदुगम्मि, खायगभेयां समुद्दिष्टा ॥४९॥

टीका—“स्त्रीणेसम्मंचरणंइति” स्त्रीणेक्षीणमोहगुणस्थानेक्षायिकं
चारित्रंप्राप्यते, नवमेअनिवृत्तिबादरे दशमेसूक्ष्मसंपराये क्षायिकभाव-
स्यद्विकंसम्यक्त्वचारित्रलक्षणंवदंति केचित्पुनर्क्षायिकंसम्यक्त्वमेव-
वदंति, एवंभवतिभजनाचसाअपेक्षाभेदएवंज्ञेयः “चरिमदुगम्मि” चर-
मद्विकेसयोगिकेवलिअयोगिकेवलिगुणस्थानेनवनवक्षायिकभेदाउक्ताः
वीतरागेणेति ॥ ४९ ॥

ट्वार्यः—नवमे दशमे गुणठाणे क्षायिकना कोईक आचार्य
क्षायिकसमकित ? क्षायिकचारित्र ए बे भेद माने छे । अने
कोइक आचार्य क्षायिक समकित ? एक भेद माने छे एहवी
भजना छे । चरिमदुग कहेतां छेहले बे गुणठाणे तेरमे तथा
चउदमे गुणठाणे क्षायिकना नव भेद पामीये ए सर्व क्षायि-
कना भेद कह्या ॥ ४९ ॥

परिणामगस्सभेया, मिच्छे तिगसेसयंमिदुगचेव ।

अभवत्तविहीणंपुण, चरिमदुगेण्णजीवत्तं ॥ ५० ॥

टीका—परिणामगस्सेत्ति परिणामस्यभेदामिच्छेइति मिथ्यात्वे
“तिगत्ति” त्रिकंजीवत्वभव्यत्वाभव्यत्वरूपास्त्रयोभेदाः प्राप्यंतेशेषेषु-
सास्वादनमारभ्यक्षीणमोहपर्यंतेषु “दुगत्ति” द्विकमेवजीवत्वभव्यत्व-

रूपं अभव्यत्वेनहीनंरहितंद्विकंप्राप्यते “चरमदुगति” चरमद्विके त्रयो-
दशगुणस्थानकेचतुर्दशगुणस्थानकेच जीवत्वमस्तिभव्यत्वंतुसिद्धि-
गमनयोग्यत्वं तच्चारित्रनिष्पन्नंतेननभव्यत्वं अभव्यंतुपूर्वमेवनास्ति
अतोजीवत्वमेव,भव्याभव्यत्वस्वरूपंतुभगवतीसूत्रेजयंतीप्रश्नेचभव्य-
त्वंनकर्मजमिति. ॥ ५० ॥

ट्बार्थः—पारिणामिकभावना भेद तीन છે તે મધ્યે મિથ્યા-
ત્વગુણઠાણે પારિણામિકના ત્રીન ભેદ છે. સાસ્વાદનથી માંહી
ક્ષીણમોહ પર્યંત પારિણામિકનાણે બે ભેદ છે । અભવ્યપણો નહી ।
અભવ્યપણો મિથ્યાત્વગુણઠાણેજ હુવે । ચરિમ છેહલે બે ગુણ-
ઠાણે એકજીવપણો છે ભવ્યપણો તિહાં ટલ્યો યોગ્યતા નીપન્યા
પછી કહેવાયે નહી ॥ ૫૦ ॥

मीसेपणलद्धीओ, अन्नाणंदंसणदुगंचपढमदुगे ।

ओहीदंसणजुत्तं, मीसे नाणाइभयणाए ॥ ५१ ॥

टीका—मीसेपणलद्धिओइतिमिश्रेणाम क्षायोपशमिकेभावेपण-
लद्धीओपंचलब्धयः दानलाभभोगोपभोगवीर्यरूपाः “अन्नाणत्ति”अ-
ज्ञानत्रयं मलज्ञानश्रुताज्ञानविभंगलक्षणं “दसदुगंति” दर्शनद्विकं च-
क्षुरचक्षुर्दर्शनद्वयंच प्रथमद्विकेमिथ्यात्वसास्वादनलक्षणेगुणस्थानद्वये-
प्राप्यते “मीसेत्ति” मिश्रगुणस्थानेनाणाइ ज्ञानानिभजनात् भजना-
त्तुमिथ्यात्वात् मिश्रभागस्याज्ञानं, सम्यक्त्वात् मिश्रभागस्यज्ञानं,
अत्रकेचित्त्विविभंगेदर्शनमिच्छंति, तदाशयंदीपयन्नाह “ओहीदंसणजुत्तं”
इति अवधिदर्शनेनयुक्तमिति । अवधिदर्शनंभवति एतद्वचनंस्व-
मताविष्करणार्थंनोक्तंकिंतुजीवाग्निगमादिवृत्तिमनुश्रियेति भावनाच
वस्तुधर्मावलंबनेतुसम्यग्दर्शनिनामेवज्ञानंभाष्यकारेणापिउक्तं श्रद्धा-

विरुद्धानामज्ञानं शुद्धश्रद्धावतामेवज्ञानं, मिश्रोदयस्तुसम्यग्दर्शन-
गुणरोधकएवअतोमिश्रेऽज्ञानमेवेति ॥ ५१ ॥

ट्वार्थः—मीसे कहेतां क्षयोपशमभावना भेद ते मध्ये पांच
लब्धि, अज्ञान त्रण ३ दर्शन २ ए दश भेद मिथ्यात्व ? तथा
सास्वादन ए प्रथम “दुःख” वे गुणठाणे पासीये. मिश्रगुणठाणे
जे समकितयी पडतो मिश्रमें आवे तो अवधिदर्शन लेतो आवे
तेहने अवधिदर्शन कहीये, अने मिथ्यात्वथी मिश्रे आवे तेहने
अवधिदर्शन नही, अने मिश्रगुणठाणे ज्ञाननी भजना छे ।
चोथायी त्रीजे आवे तेहने ज्ञान कहीये, पहिलायी त्रीजे
आवे तेहने अज्ञान कहीये, ए अज्ञानमांनि परिपाटी छे, परं-
श्रद्धाशुद्ध विना भाष्यकार प्रमुख अज्ञानज माने छे । मिश्र-
मोहनीयनो उदय दर्शन गुणने सर्वथा रोके छे, तेमाटे ज्ञाननी
भजना छे ॥ ५१ ॥

दंसणनाणतिगंपण, लद्धीओमीसगंचसम्मत्तं ।

वारस्सअविरट्सम्मै, देसजुआदेसविरयंमि ॥५२॥

टीका—“दंसनाणतिगमित्यादि अविरट्सम्मै” अविरतिसम्यक्त्वे
द्वादशक्षयोपशमभावभेदाः प्राप्यन्ते, तेचामीदर्शनत्रिकंचक्षुरचक्षुरवधि-
दर्शन लक्षणं “ नाणतिगं ” ज्ञानत्रिकं मतिश्रुतावधिज्ञानलक्षणं
“पणलद्धीओ” इतिपंचदानादयोलब्धयः “मीसगंच” मिश्रकंमिश्रा-
ख्यंक्षयोपशमसम्यक्त्वं एवंद्वादशक्षयोपशमभावभेदाः प्राप्यन्ते,
तेएवद्वादशभेदा देशयुक्तादेशविरतियुक्तादेशविरतौपंचमेगुणस्थानके
त्रयोदशभेदाः क्षयोपशमस्यप्राप्यन्ते ॥ ५२ ॥

ट्वार्थः—चोथे समकितगुणठाणे दर्शन तीन चक्षुदर्शन ?

अचक्षुदर्शन १ अवधिदर्शन १ ज्ञान ३ दानादिलब्धि ५ क्षयो-
पशमसमकित ए अविरति समकित गुणठाणे बार भेद क्षयोपशमना
होवे, देशविरति गुणठाणे जे बार कह्या तेमां देशविरति भेलीये
तेवारे १३ तेर भाव पामीये ॥ ५२ ॥

देसविणुसव्वविरइ, मणनाणजुआपमत्तजुअलम्मि ।
सम्मविणा य अपुवे, अनियट्टिचउम्मिचरणविणा ५३।

टीका—“देसविणुत्ति”देशविरतिविनासर्वविरतिमनःपर्यायज्ञान-
युताः प्रमत्तेऽप्रमत्तेचतुर्दशक्षयोपशमभावभेदाः प्राप्यन्ते, सम्यग्दर्श-
नइतिक्षयोपशमसम्यग्दर्शनं विनाअपूर्वेत्रयोदशक्षयोपशमभावभेदाः
प्राप्यन्ते, अनिवृत्तिगुणस्थानतः “चउक्कम्मि” अनिवृत्तिबादरसूक्ष्मसं-
परायोपशांतमोहक्षीणमोहलक्षणेषुक्षयोपशमचारित्रंविनाद्वादशभेदाः
क्षयोपशमभावस्यप्राप्यन्ते, कर्मप्रकृतौतुनवभेदशमेगुणस्थानेक्षयोप-
शमंचारित्रमिच्छति, ततः क्षयोपशमभावोनप्राप्यतेइति ॥ ५३ ॥

टबार्थः—देशविरति काढीये सर्वविरति भेलविये । वली
मनपर्यवज्ञान भेलविणु तेवारे प्रमत्त गुणठाणे अप्रमत्त गुणठाणे
ए बे गुणठाणे क्षयोपशमना चउद भेद छे. अपूर्वकरण गुण-
ठाणे क्षयोपशमसमकित विना तेर भेद पामीये, अनिवृत्ति गुण-
ठाणाथी मांडी च्यार गुणठाणे क्षयोपशमचारित्र विना बार भेद
छे. कम्मपयडीमच्चे दशमा गुणठाणापर्यंत क्षयोपशमचारित्र
मान्यो छे. ॥ ५३ ॥

मिच्छेइगवोसंपुण, सासाणतिगेअमिच्छउदयस्स ।
सत्तरसदेसविरए, सुरनिरयअन्नाणरहिआओ ॥५४॥

टीका—अथौदयिकं विभजयन्नाह ॥ मिच्छेद्गवीसंपुण्ड्रति ।
मिच्छेद्यिथ्यात्वे एकविंशतिभेदाः औदयिकस्य प्राप्यन्ते, पुनः सास्वा-
दनत्रिके सास्वादनमिश्राविरतिसम्यक्त्वे “अमिच्छति” मिथ्यात्वरहिता
“उदयरसेति” औदयिकस्य भावस्य विद्वत्तिर्भेदा भवन्ति, एतद्वाक्यं तु द्वा-
दशमंगुणस्थानं यावत् अज्ञानस्योदयः संगृह्यते तन्मतं पुनः मुख्य-
त्वेन अज्ञानरयापगमे अविरतसम्यक्दर्शने एकोनविंशतिरेव प्राप्यन्ते
देशविरते पंचमंगुणस्थानके सप्तदशभेदा औदयिकस्य प्राप्यन्ते, सुरइति
देवगतिरित्येति नरकगतिरज्ञानरहिताः ॥ ५४ ॥

ट्वार्थः—हवे औदयिकभावना भेद कहे छे. मिथ्यात्व
गुणठाणे एकवीस भेद छे. औदयिक भावना २१ छे, सास्वा-
दनयी तीन गुणठाणे मिथ्यात्व विना २० भेद पामीये, सम-
कित गुणठाणे ज्ञान विना ओगणीस छे, इमज भेद जणाव-
वानुं वचन छे. देशविरति गुणठाणे सत्तर भेद पामीये, देव-
गति १ नरकगति १ अज्ञान १ ए तीन मिथ्यात्वे ए च्यार
नयी, ए वली मतभेद देखाव्यो छे. ॥ ५४ ॥

तिरिअविरयाओहीणा, प्रमत्तिअप्रमत्तिलेसत्तिगहीणा ।
अदुलेसापुवदुगे, अवेअतिकसायसुहुमच(उ)ओ ॥ ५५ ॥

टीका—तिरिअविरयाओत्ति तिर्यग्गति १ अविरतितः
हीनारहिताः पंचदशभेदा औदयिकस्य प्रमत्ते प्राप्यन्ते अप्रमत्ते लेस-
त्तिगत्ति लेस्यात्रिकहीनाः कृष्णनीलकापोतरहिता द्वादश औदयि-
कस्य भेदाः प्राप्यन्ते, “सुहुमंति” सूक्ष्मसंपरायलक्षणे गुणस्थानके वे-
दत्रिकषायत्रिकरहिताः चउत्ति चत्वार औदयिकभावभेदाः प्राप्यन्ते
॥ ५५ ॥

ट्वार्थः—तिर्य्यचनीगति ? असंयम ? ए बे काढीये ते-
वारे प्रमत्तगुणठाणे पन्नर भेद औदयिकना छे, अप्रमत्त गुण-
ठाणे कृष्णनीलकापोत लेइया तीन काढीये तेवारे औदयिकना
१२ भेद छे. बे लेइया, तेजो तथा पद्म काढीये तेवारे आठमे
नवमे दश भेद छे. औदयिकना वेद ३ कषाय ३ काढीये
तेवारे सूक्ष्मसंपराय गुणठाणे औदयिकना च्यार भेद छे. लो-
भकषाय ? असिद्धपणो ? मनुष्यगति ? शुक्ल लेइया ए च्यार
छे. ॥ ५५ ॥

उवसंततिगेअलोभा, लेसविणादोअयोगीगुणठाणे ।
मिच्छतिगेसन्निवाईय, चउइग(इगचउ)बारसऊज-
यतिन्नि ॥५६॥

टीका—उवसंतति उपशांतत्रिके उपशांतमोहसयोगिकेव-
लिलक्षणेगुणस्थानत्रिके अलोभति अलोभालोभरहिताः त्रय-
औदयिकस्यभावभेदाःप्राप्यन्ते. लेसविणत्ति लेइया शुक्ललेइयां विना
तद्रहितौ द्वौष्वभावभेदौ औदयिकरयायोगिगुणस्थानेप्राप्येते,
इत्युक्त्वाऔदयिकभावभेदागुणस्थानेषु, सांप्रतंसान्निपातिकभेदानि-
रूप्यन्ते, तत्रयद्यौपशमिकादिभावानांपंचानामेकसांयोगिकाः पंचभं-
गाभवन्ति, तेचसंयोगाभावात् नसान्निपातिकेभावे द्विकादिसंयोगजा-
भंगास्तेसान्निपातिकभावेसंगृह्यन्ते तेचषट्द्विंशतिर्भवन्ति तत्रद्विकसंयो-
गेअक्षसंचारणया दशभंगालभ्यन्ते, तेचामी १२।१३।१४।१५।२३
२४।२५।३४।३५।४५ रूपाः त्रिकसंयोगेपिदश तेचामी । १२३।
१२४।१२५।१३४।१३५।१४५।२३४।२३५।२४५।३४२।एवं
रूपादशभवन्ति, चतुष्कसंयोगाः पंचभंगाभवन्ति तेचामी।१३३४।

१२३५।१२४५।१३४५।२३४५। इत्येवंपंचज्ञेयाः पंचसंयोगि-
कस्त्वेकएक।१२३४५। एवंप्रकारः, एवंप्रविशतिभंगकेषुषडैवभंगाः
जीवेषुप्राप्यन्ते नपरे. मेयावीसं असंभविणोइत्यागमवाक्यात् तत्रैको-
द्विकसंयोगोयथाक्षायिकपारिणामिकलक्षणः द्वौत्रिकसंयोगिकौतत्रक्ष-
योपशमऔदयिकपारिणामिकलक्षणः, मिथ्यादृशां चतुर्गतीनां क्षा-
यिकौदयिकपारिणामिकलक्षणः, केवलिनांभवस्थानांश्चैवचतुष्कसंयोगौ
तत्रउपशमक्षयोपशम औदयिकपारिणामिकलक्षणः, प्रथमश्चतुर्ग-
तिषुक्षायिकक्षयोपशम औदयिक पारिणामिकलक्षणोपिचतुर्गतिषु,
पंचकसंयोगिकरतुक्षायिकसम्यक्त्वोपशमचारित्रबलेनोपशमश्रेण्यारू-
ढतां तत्रगाथाचतुर्थकर्मरतवे चउचउगईसुमीसग परिणामुदएहि-
चउसुखएहि उवसमजुएहिवाचउ केवलिपरिणामुदयखईए १ खय
परिणामेसिद्धानराणपणजोगुवसमसेढीए इत्यादिज्ञेयं, इतिभंगक्रमे-
णक्षायिकसम्यग्दर्शनरयचतुर्गतित्वंनिवेदितं, मिच्छतिगति मिथ्या-
दित्रिके मिथ्यात्वसास्वादनमिश्रलक्षणेगुणस्थानत्रिके मूलोभंगएकः
क्षयोपशमौदयिकपरिणामलक्षणः सचचतसृषुगतिषुप्राप्यते तेनउत्त-
राश्चतुर्भंगाज्ञेयाः वारसत्ति अयते अविरतेसम्यग्दर्शनारख्येगुणस्था-
नकेमूलाः तिन्नित्तित्रयोभंगाः क्षयोपशमौदयिकपारिणामिकलक्षणः
प्रथमः उपशमक्षयोपशमौदयिकपरिणामलक्षणोद्वितीयः अयंचोप-
शमकदर्शनिनांक्षायिकौदयिकक्षयोपशमपारिणामिकलक्षणः तृतीयः
क्षायिकदर्शनिनांप्रतेत्रयोमूलोत्तरास्तुचतुर्गतिषु एतेभवन्ति तेन-
चतुर्गतीनांद्वादशभवन्ति ॥ ५६ ॥

टिप्पण्यः—उपशांतमोह गुणठाणे खीणमोह सयोगी गुण-
ठाणे लोभ विना तीन भेद छे. औदयिकना अने शुक्लेश्या
विना बे भेद छे. अयोगी गुणठाणे बे भेद छे, मिथ्यात्व

सास्वादनमिश्र ३ ए तिन गुणठाणे सान्निपातिकना मूल १
 उत्तर च्यार भांगा पामिये, क्षयोपशम औदयिकपारिणामिक ३
 ए तीननो ए भांगो ते च्यार गतिमां गणतां चार भांगा छे,
 अविरति गुणठाणे बार भांगा सान्निपातिकना छे. क्षयोपशम १
 पारिणामिक २ औदयिक ३ एक भांगो अथवा क्षयोपशम १
 उपशम १ पारिणामिक १ औदयिक. ए च्यार भावनो ए बीजो
 भांगो अथवा क्षयोपशम, क्षायिक, पारिणामिक, औदयिक ए
 च्यार भावनो तीजो भांगो ए तीन भांगा च्यार गतिमां छे,
 तेणे च्यार भांगा छे ॥५६॥

छगदेसिपमत्तदुगे, तिगअपुवचउदोदो ॥

खीणाइतिगेइग संभवि, (व)भंगायविज्ञेया ॥५७॥

टीका—देशेदेशविरतिलक्षणेपंचमेगुणस्थानेमूलारतुपूर्वोक्ता-
 एवत्रयः उत्तरास्तुतिर्यग्मनुष्यगतिद्वयगुणनेष भवन्ति, प्रमत्तद्वि-
 केप्रमत्ताप्रमत्तलक्षणेगुणस्थानद्वयेत्रयस्तएवमनुष्यगतिप्रायोग्याएव-
 संति अपूर्वादिचतुष्केअपूर्वकरणानि वृत्तिकरणसूक्ष्मसंपरायोपशांतमे-
 हलक्षणेउपशमश्रेणिप्रत्ययेद्वौभंगकौ, उपशमक्षयोपशमौदयिकपारि-
 णामिकलक्षण उपशमदर्शनचारित्रपरिणतानांएवपंचकसांयोगिकस्तु-
 क्षायिकसम्यग्दर्शनोपशमचारित्रवतांभवति, क्षपकश्रेणिस्थानानांअ-
 पूर्वानिवृत्तिसूक्ष्मसंपरायाणांक्षायिकक्षयोपशमौदयिकलक्षणएकएव ए-
 वंयोज्याः. क्षीणादित्रिकेक्षीणमोहसयोग्ययोगिलक्षणेगुणस्थानत्रिके-
 एकएवभंगस्तत्रक्षीणमोहेक्षयोपशमक्षायिकऔदयिकपरिणामलक्षण-
 श्रतुष्कसंयोगः. सयोग्ययोगिलक्षणेगुणस्थानद्वयेक्षायिकौदयिकपरि-
 णामकलक्षणस्त्रिकसंयोगिकः संभवति, संभविइतिषट्संभवन्तिजीव-

वर्त्तिनोभंगाएवंज्ञेया गतिभेदेनविभज्यमानानानाप्रकाराभवन्ति तथा-
पिमूलतः षडेवेति ॥५७॥

उच्चार्यः—देशविरति गुणठाणे सन्निपातना भांगा षट् छे ।
मूलभांगा तीन तेहने तिर्यच मनुष्य गति ? ए बे गतिना
गणतां छ भांगा थाय. प्रमत्त ? तथा अप्रमत्त गुणठाणे मूल
तीन भांगा छे, अर्बुवकरणयी मांडी इग्यारमा पर्यंत च्यार
गुणठाणाने सन्निपातना बे भांगा छे, एक उपशम ? क्षयोप-
शम ? पारिणामिक ? औदयिक ए क्षपकने इहां तीजो भांगो
पांच संयोगनो छे, तो तीन पण पांमीये, क्षीणमोह गुणठाणे
क्षायिक औदयिक पारिणामिक क्षयोपशम ए तिन सयोगि गुण-
ठाणे, अयोगी गुणठाणे क्षायिक ? औदयिक ? पारिणामिक
३ ए तीन सयोगी एक भांगो छे, ए सर्व भांगा मूल छ
उत्तर ?५ ते मांहेला जाणवा वीस भांगा असंभवी छे परं
कोई जीवमां पांमीये नही ॥५७॥

वीसमसंभवि छगपन्नरभंगगइविभेएणं ।

पणसयपणतोसही मिच्छे, जीवभेयविज्ञेया ॥५८॥

टीका—सान्निपातिकभंगसंख्यामाह वीसंविंशतिर्भंगा असंभवि
सर्वजीवेषु कुत्राप्यभावात् न तद्भंगवर्त्तिनो जीवाः संति, तत्र द्विकसंयोगे-
न वन्निकसंयोगे अष्टौ, चतुष्करांयोगे त्रयः, एते विंशतिर्भंगाः असंभविनो-
ज्ञेयाः, संभवित्तिजीवेषु प्राप्यमाणाः षट्भंगास्ते च गतिविभेदेन विभक्ताः
“पनरत्ति” पंचदश भवन्ति, इत्युक्ता गुणस्थानेषु भावाः. अथ विस्तरव्या-
ख्यायां त्रिषष्ट्यधिकं पंचशत जीवभेदाः प्रज्ञापनोक्तास्ते गुणस्थानेषु य-
थाप्राप्यन्ते तत्कथयन्नाह, तत्र प्रथमं जीवभेदान् कथयति, तत्र चतुर्दश-

भेदेनिरयकास्तत्रगाथाः रयणख्यः १ सक्क २ पहरचाल्खपह ३ पंकपह
 ४ धूमपहा ५ तमपहा ६ तमतमपहा ७ अपज्जतपज्जतचउहा १ तिर्य-
 ग्योनिकाअष्टचत्वारिंशत्, तत्रपृथ्वीकायिकाः सूक्ष्मबादरपर्याप्तापर्या-
 प्तभेदेनचतुर्द्धा, एवमप्कायिकाश्चतुर्विधाः तेजस्कायिकाश्चतुर्विधाः वा-
 युकायिकाश्चतुर्विधाः वनस्पतिकायिकाः प्रत्येकबादराएवभवंतितेन-
 पर्याप्तापर्याप्तभेदेनद्विधाः साधारणवनस्पतिभेदाः षट्द्वित्रिचतुरिंद्रिया-
 अपर्याप्तपर्याप्तभेदेनषट्प्रकाराः पंचेन्द्रियाः स्थलचरजलचरखेचरउरः-
 परिभुजपरिभेदेनपञ्चप्रकारास्तेसंज्ञ्यसंज्ञिभेदेनदशप्रकारास्तेचापर्याप्त-
 पर्याप्तभेदेनविंशतिर्भवन्ति, एवन्तिर्यग्योनिकाअष्टचत्वारिंशद्भेदास्तत्र-
 गाथा पुढवाइचउसुचउविह छगवणविगलाथलजलारखयरा उरपरिभु-
 जपरिसमणा अमणापज्जाअपज्जाय १ मनुष्यभेदास्त्रिभिरधिकानि-
 त्रीणिशतानि, तत्रपंचभरतपंचैरावतपंचमहाविदेहरूपाः पंचदशकर्म-
 भूमयः, पंचहैमवतपंचैरण्यवतपंचहरिवर्षपंचरम्यकवर्षपंचदेवकुसुमपंचो-
 त्तरकुरुपुष्पास्त्रिंशदकर्मभूमयः, षट्पंचाशदंतरद्वापाः चुल्लहिमवंतशिख-
 रीदाढागताएवंपुकाधिकशतभेदास्तेसंज्ञिनः पर्याप्तापर्याप्तभेदात्द्व्य-
 धिकद्विशतभेदाः तेएवएकाधिकशतभेदास्तेसंज्ञिनः पर्याप्तापर्याप्त-
 भेदेनद्व्यधिकद्विशतभेदाः तेएवएकाधिकशतभेदाअसंज्ञिमनुष्याणां-
 तेचापर्याप्ताएवइंद्रियपर्याप्तिनीत्वा उल्लासपर्याप्तारंभकाएव ग्रियंतमनु-
 ष्यशरीरोद्भवमलसमुद्भवाः, तथाचप्रज्ञापनायां “वंतेसु आ पित्तेसुवा
 इत्यादिसूत्रं जावसबासुअसुइगणेसु इत्यादिएवंसर्वेअधिकत्रिंशत-
 भेदाः, गाथाचात्रपत्तरस १५ कम्मभूमिअजकम्मभूमीयतीसछप्प-
 न्नाअंतरदीवासमणाडुविहा अमणाअपज्जाय १ देवगतिभेदाः एक
 शतअष्टनवत्यधिकास्तेषामसीयथापंचदशपरमाधर्मिकानरकपालाः द-
 शभुवनपतयः ॥ असुरकुमाराद्याः षोडशव्यंतरभेदाः पिचाशादयः
 दशजुंभकाः कंचनगिरिनिवासिनः दशज्योतिष्काः चरस्थिरभेदेनत्रयः

किल्बिषाः चंडालस्थानीयाः द्वादशकल्पाः नवलोकांतिकाः ब्रह्मदेव-
लोकरीष्टप्रस्तरतटासन्नकृष्णराजिषुनवविमानवासिनः नवग्रैवेयकाः
पंचानुत्तराण्युतेनवनवतिः अपर्याप्तपर्याप्तभेदेनद्विगुणिता अष्टानव-
त्यधिकशतप्रमाणाभवंति. अपर्याप्तत्वंवात्रोत्पद्यमानकालेअंतर्मुहूर्त्त-
यावदेवतेपर्याप्ताः चञ्चते, गाथा, पन्नरसपरमहम्मिअ दसभवणासो-
लर्वितरादेवा दसजंभगजोईसीया बारसकप्पातिकिक्वसिया ? नव-
लोगंतिकाअभेआ नवगेविज्झाअणुत्तरापंच अपज्झत्तापज्जत्ता सुरभे
आठाणभेएणं ? यद्यपिसामानिकलोकपालादयोऽनेकभेदास्तथा-
पितेनाधिकृता एतेचभिन्नस्थाननिवासित्वेनोक्ताइत्येवंजीवभेदाः ।
पंचशतत्रिषष्ट्यधिकाज्ञेयाइति तत्रमिच्छेइतिमिथ्यात्वे प्रथम गुण-
स्थानके पंचशतपंचविंशदधिकाजीवभेदाः संभवन्ति, त्रिगतिकाः
सर्वेपिदेवगतिभेदानां मध्ये सप्ताधिकशतं जीवभेदानां मिथ्यात्वे
ज्ञेयम् ॥ ५८ ॥

वीस भांगा असंभवी छे. छ मूल उत्तर १५ पन्नर भांगा
संभवी ते गतिभेदे जाणवा. हवे पांचसेत्रेसठ जीवना भेद छे.
ते गुणठाणाने विपे कहे छे. तिहां मिथ्यात्व गुणठाणे पांच-
सोपांत्रीस भेद जीवना छे. नव लोकांतिक पांच अनुत्तर ए
चउद पर्याप्ता. चउद अपर्याप्ता ए अष्टावीस समकिती छे, ते
मिथ्यात्वमां नथी. एटले. १४ नरकना ४८ भेद तिर्यचना
३०३ भेद मनुष्यना एकसोअट्ठाणं भेद १९८ देवताना एवं
५६३ भेद छे ते मध्ये मिथ्यात्वना १७० भेद छे. ॥५८॥

लोगंतिकाअणुत्तर सुर, भेयविणातदेवसासाणे ।

चउसयसगनेरईया, पज्झत्तातीरिअइगवीसं ॥५९॥

टीका—लोकान्तिकाइतिलोकांतिकानव, पंचानुत्तरभेदाश्चतुर्दश-
तेपर्याप्ताअपर्याप्तभेदेनाष्टाविंशतिभेदास्तेसम्यक्त्वेएवभवन्ति न नि-
थ्यात्वे, लोकांतिकाधिकारिणोगृहीतव्यानशेषाः, लोकांतिकपरिवार-
श्चज्ञातायां मल्लिनाथाध्ययने सामानिकात्मरक्षकादयोऽभिहिताः नवे
सर्वेसम्यग्दर्शनिनइति तथैवसास्वादनेचतुःशतभेदाजीवानामिति
तेचसप्तनैरयिकाः पर्याप्ताः तत्रापर्याप्तावरथायांनसम्यक्त्वं, यतः सा-
स्वादनेनरकानुपूर्व्येअनुदयानिरयाणुपूर्व्विण्डयाइतिकर्मरतववाक्यात्
निरियर्द्गवीसं, तिर्यग्योनिजाएकविंशतिभेदाः सास्वादनेभवन्ति॥५९

ट्कार्थः—लोकांतिक नव तथा अणुत्तर ५ ए पर्याप्ता अ-
पर्याप्ता ए अष्टावीस भेद नथी । इहां लोकांति नव अधिप-
तिना लीधा छे, परिवारतो एहनो घणो छे । ज्ञातासूत्रे कह्यो
छे. सामानिक आत्मरक्षकादिक छे. ते माटे समकितना सर्वने
भजना जाणीये छे, निश्चय तो जिनोवेत्ति, तिमहीज सास्वा-
दन गुणठाणे च्यारसे जीव भेद छे, नारकीना भेद सात पर्याप्ता
भेद छे अपर्याप्तावस्थाये सास्वादनपणो न होये जे माटे
नरकानुपूर्व्विनो उदय सास्वादन मानथी ते माटे तिर्यचना एक-
वीस भेद छे ॥५९॥

बायरथावरतियगं, अपज्जत्तंविचलतिअपज्जत्तं ।
अमणापंचअपजा, समणापजाअपजाय ॥६०॥

टीका—बायरइति बादरस्थावरत्रिकं बादरपृथिवी अपर्याप्त ?
बादराप्कायापर्याप्त बादरप्रत्येकवनस्पतिकायापर्याप्तइतिभेदत्रयंसास्वा-
दनेभवति इयमत्रभावना अत्रकश्चित्संज्ञिपंचेंद्रियः तिर्यग्नरामरभेदः
पूर्व्वमिथ्यात्वबलेनोत्सृज्यादिप्ररूपणाकरणेनबद्धैकेंद्रियायुः पुनः कारण-

वशान् । यथाप्रवृत्त्यादिकरणकरणेनग्रन्थिभेदकृत्वालब्धोपशमसंम्यग्-
र्शनः उपशमाद्धायावत् उपशमीभूयांतेसास्वादनमधिगम्यसास्वादन-
स्यांते अल्पतरकालावशेषेआयुःक्षयेमृत्वा स्थावरत्रिकेउत्पद्यते, तस्य-
शरीरपर्याप्तावस्थतोऽर्वाग्वससास्वादनंहित्वामिथ्यात्वंलभते, मनुष्य-
स्तुपूर्वबद्धायुस्तदा पश्चात्ग्रन्थिभेदसंभवंश्रेणिसंभवंवाउपशमंप्राप्यप-
तितः सास्वादनेचायुषःक्षयंकृत्वाएकेंद्रियेषूत्पद्यतेतस्यापिभवंति. वि-
यलतिर्यं अजयत्तं विकलत्रिकंअपर्याप्तंसास्वादनेसंभवंति, अयंचतिर्य-
ग्मनुष्योवापूर्वबद्धायुरुपशमंप्राप्यपतन्सास्वादनेमृतः विकलेषूत्पद्यते-
विकलानांतुशरीरपर्याप्तिरन्तरंमिथ्यात्वंव्रजति, अमणापंचअसंज्ञिपं-
चेंद्रियाः पंचजलचरस्थलचरखेचर भुजपरिउरपरिरूपाअपर्याप्तेषुवि-
कलवत्प्राप्यन्ते समणेत्ति समनसो मनःसहिता एतेजलचरादयः पंच-
अपर्याप्ताः पंचपर्याप्तास्तेषुसास्वादनंप्राप्यते अपर्याप्तेषुग्रन्थिभेदसंभ-
वोपशमात्पतितः सास्वादनंप्राप्यमृतस्यसंज्ञिषूत्पद्यमानस्यभवति.
पर्याप्तेषुचग्रन्थिभेदसंभवोपशमात्पतितेन सास्वादनंप्राप्यते, एवंस्था-
वरत्रिकंअपर्याप्तंविकलत्रिकंअपर्याप्तंअसंज्ञिपंचकं अपर्याप्तंसंज्ञिदशक
मितिएकविंशतिभेदाः तिर्यचः सास्वादनेप्राप्यंते ॥ ६० ॥

ट्वार्थः—विगलत्तिनअपर्याप्तापृथ्वी ? अपृ ? वनस्पति ?
ए तिन थावर अपर्याप्ता ते बादर छे ए तीन भेद छे. असंज्ञि ५
अपर्याप्तासंज्ञि ५ पर्याप्ता तथा अपर्याप्ता मिल्या दश ए विश
तिर्यचना भेद पामीये. ॥ ६० ॥

मणुएसमणाभेआ, देवेनिछुब्रतहयमीसंमिम ।

सगपणइगहीयसयं, पणत्तोईसंज्ञिपजत्ता ॥ ६१ ॥

टीका—मणुएसमणां मनुष्याणांमन्ये समणत्ति मनःसहिता
द्वयधिकंद्विशतंभेदानांसास्वादनेप्राप्यते, देवे देवगतिभेदेषुमन्ये-

मिथ्यात्ववत्सप्ताधिकंशतंसास्वादनेप्राप्यतेइतिसर्वमिलनेसास्वादनेप्राप्यते तथाचमिश्रेपर्याप्तभेदा एवप्राप्यन्ते, तत्रसप्तभेदाः पर्याप्ताः रत्नप्रभायाः प्राप्यन्तेतिर्यग्भेदाः संज्ञिपर्याप्तकाःप्राप्यन्ते ॥ ६१ ॥

टबार्थः—मनुष्यना समणा कहेतां गर्भज मनुष्य अपर्याप्ता पर्याप्ता २०२ भेद सास्वादन गुणठाणे पामीये. देवताना मिथ्यात्वनि पेरे अट्टाविश विना ११७ पामीए, सर्वे मील्या च्यासें थया तथा हवे मिश्रगुणठाणे सात भेद नारकिना पर्याप्ता ७ ते तिर्यच पंचेद्रीसंज्ञी पांच पर्याप्ता तथा मनुष्यना एकसोएक भेद गर्भज पर्याप्ता देवता पंच्यासी पर्याप्ता एटले एकसो अठाणुं भेद मिश्रगुणठाणे पामीये ॥ ६१ ॥

सम्मसन्नीदुविहा, चउसय तेवीस माघवइपज्जा ।
देसेपणतेरिक्खा, पन्नरसाकम्मभूमिनरा ॥ ६२ ॥

टीका—सम्मसन्निति सम्यक्त्वेसंज्ञिपंचेंद्रियोद्विविधः पर्याप्तापर्याप्तभेदमिन्नः. चतुः शतचतुर्विंशतिप्रमाणस्तत्रमाघवतीनामतमापृथ्वीपर्याप्तभेदेनैवप्राप्यते । इत्यमुनाप्रकारेण त्रयोविंशत्यधिकाः चतुः शतभेदाः प्राप्यन्ते । नैरयिकास्त्रयोदशतैरिश्वादश मानुषोद्भवाश्चधिकंशतद्वयं । अष्टानवत्यधिकमेकशतंदेवानां, एवंचतुः शतं त्रयोविंशत्यधिकंप्राप्यते । ननुपरमावर्गिकेषुकथं सम्यक्त्वमुच्यते । अत्रपूर्वसंगतिकदेवताद्युपदेशेनप्राप्नोति इंद्रकृतनंदीश्वरोत्सवादिदर्शननिमित्तमपिप्राप्यते । देसेति देशविरतिगुणस्थानकेविंशतिभेदाः प्राप्यन्ते, द्विगतिप्रत्ययाः तिर्यग्मनुष्यगतिप्रत्ययाः तत्रदेशे विरताख्ये पंचमे गुणस्थानके पंचतिरिक्कातिर्यग्योनिजाः संज्ञिपंचेंद्रियाः जलचराद्याः पंचपर्याप्ताः मनुष्यगतिसंभवाः पंचदशकर्मभूमिसंभवानरामनुष्योद्भवाएवं २० विंशतिभेदाः प्राप्यन्ते ॥ ६२ ॥

ट्बार्थः—समकितगुणठाणे मूल भेद २ संज्ञीपर्याप्तो अपर्याप्तो ए वेना उत्तर भेद च्यारसेने चोवीस थाये ते मध्ये सातमी नारकीना अपर्याप्तो १ भेद ए मध्ये समकित नहीं एटछे च्यारसे तेवीस भेद छे. नारकीना १३ तिर्यचना १० गर्भजमनुष्यना २०२ देवताना १९८ एवं च्यारसे तेवीस पामीये, इहां कोइ पूछे जे परमाधर्मिने समकित केम जडे १ तिहां उत्तर जे कोइ पूर्वसंगति देवताने कारणे समकित पामे छे, देशविरति गुणठाणे पांच भेद गर्भजतिर्यचना पर्याप्ता पन्नर कर्ममूमिना मनुष्यना पन्नर भेद पर्याप्ताए वीस भेद पामीये छीए. ॥ ६२ ॥

पन्नरसकम्मभूमि(या), नरभेयासेसएसुठाणेसु ।

समुग्घायायपमत्ते, केवलिवज्जाछगहवंति ॥ ६३ ॥

टीका—पन्नरसेत्यादिपंचदशकर्ममूमिजा नरभेदाः पंचभरतैरावतमहाविदेहाख्याः पंचदशनरभेदाः शेषेषुप्रमत्तादिषुनवगुणस्थानकेषुप्राप्यन्ते । संज्ञिपंचेंद्रियाः पर्याप्ताः कर्ममूमिजाएवसर्वविरतिलभन्ते, इत्युक्तगुणस्थानकेषुजीवभेदद्वारं । अथगुणस्थानेषुसमुद्घातद्वारंप्रतन्यते । तत्रसमुद्घाताः सप्त, वियण १ कसाय २ मरणे ३ वेउद्विये ४ तेजसे ५ अआहारे ६ केवली ७ यसमुग्घायाछछउमत्थाजिणेपुगं १ संसम्यक्त्वप्रकारेणउत्प्राबल्येनघातः वीर्यप्राबल्येनप्रागल्भ्यंसमुद्घातः, सम्यक्त्वप्रकारेणउत्प्राबल्येनघातः चैतन्योपयोगादीनांवेदनीयायुरुदयेनससमुद्घातः सप्तप्रकारः, तत्रवेदनासमुद्घातः वेदनीयकर्मोदयेनसातासातयोरुभयोरप्युदयेनचेतनावैषम्यंभवति कषायसमुद्घातः चारित्रमोहोदयेनमरणसमुद्घातोपिवेद-

नीयकर्मोदयेन दृष्टः, सचासाताविशिष्टविपाकेन, वैक्रियसमुद्घातः, वै-
क्रियशरीरनामोदयेन, तैजससमुद्घातः तैजसशरीरनामोदयेन, आ-
हारकसमुद्घातः, आहारकनामोदयेन, केवलिसमुद्घातः वेदनीयना-
मगोत्रोदयेन, सयोगिप्रांतेष्वभवति समुग्वाया समुद्घाताश्च प्रमत्ते-
केवलिसमुद्घातवर्जाः षट् भवन्ति ॥ ६३ ॥

ट्कार्थः—शेष छद्वाथी उपरले गुणठाणे पन्नर. कर्ममू मिना
पर्याप्ता ए पन्नर भेद पामीये. बीजे क्षेत्रना उपन्या ते विरति
धर्मती प्राप्ति नहीं सामग्रीनो अभाव छे ते माटे जाणहुं. समु-
द्घात सात छे ते मध्ये प्रमत्त गुणठाणे एक केवली समुद्घात
नथी, शेष छ समुद्घात छे. वेदना १ कषाय २ मरण ३
वैक्रिय ४ तैजस ५ आहारक ६ ए छ पामीये. ॥ ६३ ॥

पढमेबीयचउत्थे, देसेअणहारमिसिदोचेव ।

केवलीयंचसयोगे, खीणअयोगामि नो हुंति ॥ ६४ ॥

टीका—प्रथमेमिथ्यात्वे द्वितीयेसास्वादने चतुर्थेअविरति-
सम्यक्त्वे अनाहारतिआहारकसमुद्घातवर्जाः पंचसमुद्घातां भवन्ति
आहारसमुद्घातस्तु चतुर्दशपूर्वधरस्यैव प्रमत्तगुणस्थानकस्यैव भवति न-
शेषेषु । मीसति मिश्रे तृतीयेगुणस्थानकेद्वावेव वेदनीयकषायलक्षणौ-
समुद्घातौ प्राप्येते मिश्रमरणाभावात् न मारणांतिकं वैक्रियमिश्रयोगा-
भावान्न वैक्रियं तेजसस्तु तीव्रसंक्लिष्टपरिणामस्य भवति तीव्रसंक्लेशो-
नमिश्रस्य शेषपूर्ववेदेव । सयोगिकेवलिलक्षणं त्रयोदशमेगुणस्थाने,
केवलीयं केवलिसमुद्घातलक्षणं समयाष्टकपरिमाणं भवति । खिणत्ति-
मोहाख्येद्वादशे अयोगिति अयोगिकेवलिलक्षणे चतुर्दशगुणे नो-

इतिनिषेधेभवति क्षीणेमरणाभावात्मारणांतिकं मोहाभावान्नलब्धुप-
जीवनं, ध्यानारूढत्वात्नवेदनाकषायौ, छद्मस्यत्वात्नकेवलिसमुद्घातः
एवमयोगेपि ननुअयोगमरणंदृश्यतेतत्कथंनमारणांतिकमितिअयो-
गेचेतनाघाताभावात् भवक्षयेपि न मरणसमुद्घातः ॥ ६४ ॥

ट्वार्थः—पहिले मिथ्यात्व गुणठाणे हवे बीजे सास्वादन
गुणठाणे, चोथे समकित गुणठाणे पांचमे देशविरति गुण-
ठाणे, केवली समुद्घात तथा आहारक समुद्घात विना पांच
समुद्घात छे. २ नथी. आहारक समुद्घात चऊदः पूर्वने
होये, मिश्रगुणठाणे वेदनी, कषाय ए बे समुद्घात होवे. सयोगी
गुणठाणे एक केवली समुद्घात छे. खीणमोह अयोगी केवली
गुणठाणे कोइ समुद्घात नथी. ॥ ६४ ॥

सेसेमरणं इकं, अद्वरूदायपढमपंचगुणे ।

अद्वतिगंधम्मचउगं, पमत्तिअपमत्तिधम्मचउ॥६५॥

टीका—शेषेषुअप्रमत्तादिषुउपशांतमोहपर्यंतेषुएकंमरणंमरण-
समुद्घांतलंक्षणंप्राप्यते उपशांतस्यआयुः क्षयेमरणंभवति, तेनतद्ग-
वेषणात्केचिदप्रमत्तादिषुमरणंमन्यंतेनमारणांतिकसमुद्घातः ध्या-
नारूढत्वात् ॥ इत्युक्तं समुद्घातद्वारगुणस्थानेषु ॥ सांप्रतंध्यानद्वा-
रंगुणस्थानेषूच्यते. अद्वरूदायत्तितत्रध्यानंचतुर्धाआर्त्तध्यानं १. रुद्र-
ध्यानं २. धर्मध्यानं ३. शुक्लध्यानं ४. चेति ॥ उक्तंच ॥

जंथिरमज्झवसाणं, तंझाणंजंचलंतयंचित्तं ।

तंहज्झभावणावा, अणुप्पेहावाअवर्चिता ॥ १ ॥

अंतर्मुदूर्त्तप्रमाणकालमेकत्रचित्तावस्थानंध्यानंशेषंचलंतच्चित्तंअथवा
भावना अथवा अनुपेक्षा अथवा चिंतास्मृतिः ॥ उक्तंच ॥

अंतोमुहुत्तमिच्छं, चिंतावत्याणमेमवत्थुम्भि ।

छउमत्याणंझाणं, जोगनिरोहो जिणाणंतु ॥ २ ॥

अंतमुहुर्तात् परतःचिंताभवति अथवा ध्यानांतरंवाभवति पुनः
बहुवरतुसंक्रमेसंतानोभवति ॥ उक्तंच ॥

अंतोमुहुत्तपरओ, चिंताज्झाणतरंवरुज्झाहिंसु ।

चिरंपिहुज्झबहुवा, छुसंक्रमेझाणसंतानो ॥ ३ ॥

अत्तरुदंधम्मं, शुक्कज्झाणाइतत्थअंताइं ।

निव्वाणसाहणाइं, भवकारणमहरुदाइं ॥ ४ ॥

तत्रार्त्तध्यानं चतुर्धा अमनोज्ञानां वियोगचितनरूपं प्रथमं अमनोज्ञा
अमनोहराः शब्दादयस्तेषां वियोगचितनं कदापुतेव्रजंति अथवा शत्रु-
प्रमुखाणां संयोगे तद्वियोगचितनं कदापुतेषां क्षय इत्यादि अनिष्टसं-
योगे आतुरारतिसमुद्भवे तद्वियोगचितने उपयोगस्यैकाग्र्यं अमिनवो-
पयोगतारूपं ध्यानं प्रथमं मनोज्ञविषयादिसंप्रयोगचितारूपं, द्विती-
यं कदाकथं वा इष्टाः शब्दादयः मित्रादयः संदृश्यंते एतच्चितारूपैकाग्राऽ-
नन्योपयोगतारूपं ध्यानं द्वितीयं इष्टवियोगचितारूपं चतुर्थं, तथा शू-
लादिरोगप्रकटने तद्विगमचितारूपं तृतीयं, एते रोगमेकं थं जाताः क-
थं गच्छंति एतच्चितान्मयत्वरूपं रोगचितारूपं तृतीयं, रोगस्याप्यनिष्ट-
त्वेन प्रथमभेदे एवांतरं भावस्तथापि अनिष्टाः शत्रुप्रमुखामित्रक्षेत्रत्वेन-
रोगाणां च स्वशरीरावगाहात् एकक्षेत्रेणैव मित्राभिधानं, तथा चक्र-
वर्त्यादिविषयाणां अमिलाषेण तद्विषयवाञ्छानिदानकरणरूपं चतुर्थं ।
एवमार्त्तध्यानं चतुष्टयभेदं संसारवर्धनं तिर्यग्गतिमूलज्ञेयं, रागोदोषो-
मोहो जेण संसारहेयवोभणिआ अट्ठम्मियते ते ते निवि तोतं संसारतरु-
बीया १ लेइया आद्या अप्रशस्तास्तिस्सः तस्य क्रंदनशोचनपरिवेदनं ता-
डनलक्षणानि लिङ्गानि । पुनरुक्तंच सदा इविसयगिद्धो सधम्मपरमुहो-

पमायपरो, जिणमणमयमणविरकंतो वट्टईअट्टम्मिज्झाणम्मि इत्यार्त्त-
स्वरूपं तच्चवधबंधनवहनमारणप्रतिध्यानं (प्रणिधानं?) अतिक्रोधग्र-
हयस्तं निर्वृणेरुद्रंधोरंपरिणामंरुद्रध्यानंचतुर्विधं हिंसानुबंधि ? मृषानुबंधि ?
चौर्यानुबन्धि ? परिग्रहक्षणानुबंधिरूपं तत्र हिंसाद्रव्यहिंसासाच
हिंसाकरणकारणानुमतिचित्तनैकाग्रतारूपमनन्योपयोगतारूपं प्रथमं
एवंमृषाभाषणेत्रिकरणैकत्वोपयोगतारूपंद्वितीयं चौर्यचित्तनैकत्वरूपं
तृतीयं परिग्रहमिलनरक्षणचित्तातन्मयत्वरूपंतूर्यरुद्रं आद्ये लेश्या-
त्रयरूपं, अस्यलिंगानिमरणामिलाषमरणेहापरस्यव्यसनेहर्षनिर्दयत्वं
परस्यकष्टकरणे, न अनुतापइत्यादीनिरुद्रध्यानस्वरूपं, धर्मध्यानं-
तस्यभावनाज्ञानदर्शनचारित्रवैराग्यलक्षणानि । तत्रगाथा नाणेनि-
व्वशासोकुण्डमनोधरणंचिसुद्धिंच नाणशुणमुणीमुणियसारोतोब्भाइ-
मुणिच्चलमईओ ॥ १ ॥

संकाइदोसरहिओ, पसमधिज्जाइगुणगणोवेओ ।

होइअसंमूढमणो, दंसणसुइलाणम्मि ॥ २ ॥

नवक्कम्मअणायागं, पोराविणिज्जरंशुभायाणं ।

चारित्तभावणाए, झाणमयत्तेणससमेई ॥ ३ ॥

सुविइयजगसप्भावो, निस्संगोनिब्भओनिरासोओ ।

वैरग्गभावियमणो, झाणम्मिसुनिच्चलो होइ ॥ ४ ॥

इत्यादिभावनयाविशुद्धपरिणामः सुनिर्धर्मध्यानमवलंबते
धर्मध्यानस्यालंबनानिवाचनापृच्छनापरिवर्तनाऽऽपेक्षालक्षणानि धर्म-
ध्यानभेदा, आज्ञाविचय, अपायविचय, विपाकविचय, संस्थान-
विचयलक्षणा रतत्रसुनिपुणंअनाद्यनिधनंसर्वभूतहितंयथार्थभाव-
कथनरूपं अजितंअमितंमहार्थंमहानुभावंमहाविस्तारंनिरवद्यंजि-
नाज्ञापवित्रंनयभंगप्रमाणगहनंजिनागमंतदर्थचित्तनहेतूदाहरणादि-

स्तत्रैकत्वरूपं जिनाज्ञासंत्यत्वोपयोगैकत्वं प्रथमं धर्मध्यानं, कदाप्ये-
वं बोधे जिनाज्ञासत्यादिति चिंतनं, अणुवक्यपराणुगाहं परायणाजं-
किणाजुप्पवराजिय रागदोषमोहानन्नहावा ईणोत्तेण ? इत्येक-
त्वरूपं प्रथमं, अपाया रागद्वेषकषायाः एते मम न युज्यन्ते, भावना च
नाहं विभावकर्ता नाहं विभावभोक्ता नाहं विभावाधारः नाहं विभा-
वरसिकः नाहं विभावपरिणामी, न च पुद्गलानां स्वामी न चाधारः न ग्रा-
हकः न व्यापको नो पुद्गलानां योगे मम सुखं परकर्तृत्वमेव दुःखं यच्चा-
नंतं निर्विकारस्वभावात् अन्यत् तत् न मम, एते रागद्वेषमिथ्यात्वाद्यो-
दोषा अपाया एव तेषां योगे मम न स्थातव्यं इत्यादि चिंतनैकाग्रतोपयोग-
रूपं द्वितीयं । विपाकविचयश्च ज्ञानावरणादीनामष्टानां कर्मणां विपा-
काज्ञानरोधादयः तेषां विषयश्च तनं ज्ञानावरणादीनां नाहं कर्ता नाहं भो-
क्तानाहं, आदाता नाहं कर्मणा समृद्ध इत्युपयोगं चिंतनं तन्मयत्वं तृतीयं-
विपाकविचयाख्यं, चतुर्थं लोका लोकस्वरूपं ऊर्द्धं धस्ति र्गलोकास्थान-
चिंतनं वस्तुतः स्वीर्यासंख्येयं प्रदेशगुणपर्यायावस्थानपरिणमनचिंत-
नं तन्मयत्वं संस्थानविचयाख्यं धर्मध्यानं किं बहुना सत्त्वं वियजीवाई पय-
त्थवित्थरोवेयं सत्त्वनयसमूहमयं भाइज्जासमयसत्त्वं ? सत्त्वपमायवि-
रया मुणओखीणोवसंतमोहाय । ज्ञायारोनाणधरा, धम्मज्झाणस्सनि-
दिट्ठा २ इत्यनेन धर्मध्यानध्यातारस्ते निर्ग्रन्था एव, अत्र दिग्पटाश्चतुर्थे-
गुणस्थानके आज्ञाविचयाख्यं धर्मध्यानमिच्छन्ति तदभिप्रायपरिज्ञा-
नात् आज्ञाङ्गीकारतद्भावेनादयो भवन्ति आज्ञास्वरूपैकत्वोपयोग-
स्थित्वमंतर्मुहूर्त्तप्रमाणं अनंतानुबन्धिप्रत्यारख्यानप्रत्यारख्यानक-
षायोदयाभावे एव भवति नार्हं इत्युक्तं धर्मध्यानस्वरूपं, शुक्लध्यानं तु-
निर्मलक्षयोपशमोद्भवयथार्थः चेतनाप्रागल्भ्ये निमित्तावलंबनं प्राप्तेः
स्वरूपोपयोगी स्वरूपैकत्वपरिणतस्य भवति पूर्वविदः आवेशुक्ते तच्च-
तत्कालं कृतं ज्ञानावरणीयक्षयोपशमरूपभावश्रुतापेक्षवचनद्रव्यश्रुता-

पेक्षः नोचेन्मरुदेवीमाषतुपादिषुव्यभिचारः, तच्छुद्ध्यान्चतुर्द्धा-
पृथक्त्ववितर्कसप्रविचाररूपं प्रथमं, एकत्ववितर्कअप्रविचाररूपं द्विती-
यं, सूक्ष्मक्रियाप्रतिपातिरूपं तृतीयं, व्युपरतक्रियानिवृत्तिरूपं चतुर्थं, त-
त्राद्ये द्वे उपशांतक्षीणकषाययोर्भवतः, अत्रोपशांत क्षीणकषायशब्देन-
उपशमश्रेणिक्षपकश्रेणीप्रारभ्येते एवं ज्ञेयं ध्यानशतकाद्यादिति, तत्रा-
त्मनः पुद्गलादिभ्यः सिन्नत्वेन स्वरूपोत्पादव्ययव्यौघपृथक्त्वचिंतनेन-
स्वरूपगुणपर्यायपृथक्त्वचिंतनेन वितर्कश्रुतज्ञानावलंबिविचारो अर्थ-
व्यंजनयोगसंक्रांतिः, अर्थः पदार्थः जीवव्यंजनंतत्प्रकाशकज्ञानादि-
गुणव्यूहः तत्रयोगो मनस एकत्वेन वाक्कायचापलोधलक्षणः तद्रूपं-
ध्यानं द्रव्यात्पर्याये पर्यायात् द्रव्ये एवं सामान्यधर्मविशेषधर्मगुणपर्याययो-
गपरावर्त्तनेन सविकल्पविकल्पपूर्वकं श्रद्धानज्ञानस्वरूपैकत्वात् भेद-
रत्नत्रयरूपं प्रथमं शुद्धध्यानं, अर्थपदार्थव्यंजने गुणपर्याये एकत्वोपयो-
गरूपं वितर्काख्यं श्रुतालंबनेन अविचारं उपयोगांतरासंक्रमणरूपं निर्वि-
कल्पंचतेनाविचारं निर्विकल्पत्वेनाभेदरत्नत्रयीरूपं द्वितीयं, एकत्ववि-
तर्कअप्रविचारलक्षणं शुद्धं भवति, सूक्ष्मक्रियासूक्ष्मयोगचलनरूपात्-
स्यारोधककाले अप्रतिपातिरूपं तृतीयं, सर्वयासक्रियत्वं क्षेत्रांतरगमन-
रूपक्रियारूपं चतुर्थं व्युत्तिन्नक्रियानिवृत्तिरूपं चतुर्थं शुद्धध्यानं, एवं
ध्यानस्वरूपं, तच्च गुणस्थानकेषु विभजन्नाह ॥ अट्टरुद्वादिति प्रथमेषु-
पंचसंख्यालक्षणेषु गुणेषु मिथ्यात्वात् देशविरतिपर्यंतेषु आर्त्तरौद्रे-
द्वे ध्याने, आवश्यकनिर्युक्तौ, तदक्रियदेशविरया पमायपरसजयाणु-
गज्ज्ञाणं भवपमायमूलवज्ञेयवपयत्तेण ? इत्यार्त्तध्याने इयकरणा-
कारणाणु मइविसयमणुचिंतणंचउज्झेओ अविरग्रदेशासजग्रजणंमण-
मसेविअमदत्तं इति रुद्राधिकारे मुनीनां धर्मध्यानमिति वाक्यात्, त-
त्त्वार्थेतु अप्रमत्तानां धर्मध्यानं, तच्च प्रतिपद्यमानकापेक्षया अप्रमत्ते-
धर्मध्यानमालंब्य पश्चात्पतन्प्रमत्तेपि कियत्कालं यावत् धर्मध्यानी भवति,

તેને આર્ત્તત્રિકંધર્મચતુષ્કં પ્રમત્તે ૬ પ્રમત્તે ગુણસ્થાનકે ભવતિ, નિદાનાર્ત્ત-
સ્યે મુનીનામસંભવાત્ અપ્રમત્તારથ્યે સપ્તમે ગુણે ધર્મધ્યાનસ્યૈવ ચત્વારો ભેદા-
ભવંતિ ॥ ૬૫ ॥

ટિપ્પણ:—શૈષગુણઠાણે પાંચને વિષે પ્રમત્ત ૧ અપૂર્વકરણ
૨ અનિવૃત્તિબાદર ૩ સૂક્ષ્મસંપરાય ૪ ઉપશાંતમોહ ૫ ને વિષે
એક મરણ સમુદ્ધવાત છે ॥ હવે ગુણઠાણે ધ્યાન કહે છે ।
મિથ્યાત્વથી માંડી પાંચ ગુણઠાણા પર્યંત આર્ત્ત ૧ તથા રૌદ્ર
૧, ૫ બે ધ્યાન છે, તેહના ૮ પાયા છે, આવશ્યક નિર્યુક્તે
મુનિ વિના ધર્મધ્યાનની મના છે. નિદાન આર્ત્તવિના ત્રીન ભેદ
આર્ત્તધ્યાનના ચાર ભેદ ૫ સાત ભેદ પ્રમત્તગુણઠાણે ધ્યાનના
છે । અપ્રમત્ત ગુણઠાણે ધર્મધ્યાનના ચાર ભેદ છે ॥ ૬૫ ॥

ચૌધર્મમ્ એકસુક્કં અપુત્રિસેસંમિ એગસુક્કંચ ।

ચરિમે દુસુક્કચરિમા, જ્ઞાણભેયા ગુણઠાણે ॥ ૬૬ ॥

ટીકા:—ચૌધર્મમ્ इत्यादि અપુત્રિસેસંમિ, અપૂર્વકરણે અષ્ટમે ગુ-
ણસ્થાનકે ચત્વારો ધર્મધ્યાનસ્ય ભેદાઃ, એકશ્ચ શુક્લધ્યાનસ્ય એવં પંચ ભેદા-
ભવંતિ “સેસંમિ” શેષે અનિવૃત્તિબાદર સૂક્ષ્મસંપરાયો પશાંતમોહ ક્ષીણ-
મોહ સયોગિકે વલિ પર્યંતેષુ એકં શુક્લં ભવતિ, તત્રોપશાંતમોહં યાવત્ પૃથ-
ક્ત્વવિતર્કસપ્રવિચારરૂપં ક્ષીણમોહે એકત્વવિતર્ક અપ્રવિચારરૂપં પ્રાપ્યતે,
સયોગિકે વલિ ચરમભાગે યોગરોધકાલે આવર્જીકરણકે વલિ સમુદ્ધવાતા-
નંતરં સૂક્ષ્મક્રિયા અપ્રતિપાતિ પ્રાપ્યતે, ચરિમેત્તિ ચરમે અયોગિકે વલિ-
લક્ષણે, દુસુક્કત્તિ દ્વૌશુક્લૌચરમૌસૂક્ષ્મક્રિયવ્યુલ્લિન્નક્રિયલક્ષણૌ દ્વૌશુ-
ક્લભેદૌ ભવતઃ એવં ધ્યાનભેદા ગુણસ્થાનકે જ્ઞેયાઃ ॥ ૬૬ ॥

ટિપ્પણ:—ચાર ધર્મધ્યાનના પાયા તથા એક પહેલો પૃથ-

क्त्ववितर्कसप्रविचारनाम ए पांच भेद ध्यानना अपूर्वकरण गुण-
ठाणे छे, शेष गुणठाणे एक शुक्लध्यान छे, नवमे दशमे अग्यारमे
शुक्लनो प्रथम पायो छे, क्षीणमोहे शुक्लनो बीजो पायो छे,
तेरमे शुक्लनो तीजो पायो छे, तेरमाने अंते छे, तेरमानी आ-
दिध्यान तथा ध्यानांतरिका छे, “चरिम” चौदमे शुक्लना छेहला
बे भेद छे, ध्यानभेद गुणठाणे इम कह्या ॥ ६६ ॥

दंडकभेया सुगमा, वेयतिगजावबादरकसाओ ।

चरणे अविरईइका, पढमचउठाणगे नेआ ॥६७॥

टीका—अथगुणस्थानकेषुदंडकभेदानाह दंडकभेदाः सुगंमाः
सुज्ञेयाः नेरईया ? असुराई ?० पुढवाई ५ बेन्दिया ३ चेव ग-
व्मयतिरि ? नराण ? वंतर ? जोइसिअ ? वेमाणी ? इत्येवं
चतुर्विंशतिदंडकास्तेमिथ्यात्वेचतुर्विंशरपिभवंति सास्वादनेतेजोवा-
यूविनाभवतिद्वाविंशतिः, मिश्रेऽविरतसम्यक्त्वेषोडशपंचेन्द्रियदंडकाः,
देशविरतिगुणस्थानकेतिर्यगपंचेन्द्रियामनुष्यपंचेन्द्रिया, एतौद्वौदंडकौ-
भवतः, प्रमत्तादयोगिपर्यतेषुएकोमनुष्यपंचेन्द्रियारूपोदंडकोलभ्यते,
वेदद्वारेवेदत्रिकंपुरुषनपुंसकस्त्रीवेदलक्षणंयावद्वादरकषायइति अनिवृ-
त्तित्रादरगुणंयावत् वेदत्रिकोदयः।सूक्ष्मसंपरायात् उपरिअवेदीएवजीवः
वेदाद्विविधाः;द्रव्यवेदा भाववेदाश्चतत्रद्रव्यवेदालिगाकाररूपाः; भाव-
वेदाः पुरुषाणांस्त्रयमिलाषरूपः स्त्रीणांपुरुषामिलाषरूपः पंडानांतूभ-
यामिलाषरूपः, पुरुषादिषु तिणफुंफुमनगरदाहसमानविषयदाहः स-
चनवमगुणस्थानकंयावदेव लिगाकाररूपस्तुसयोगिकेवलपर्यंतदृश्यते,
तत्पाठश्चकर्मग्रंथेवेदत्रिके, उपयोगद्वादशकथनेनद्रव्यलिंगग्रहणंकृत-
मिति, अमिलाषापेक्षयातुनवमंयावत्, ननुध्यानारूढस्यश्रेणिगतस्य-

कावेदोदयतानात्रामिलाषरूपः, तत्कथं तत्रोच्यते अत्रवेदोदयः नविष-
यामिलाषरूपः किंतु पुरुषे धैर्यरूपः, स्त्रीवेदस्य किंचिद्दैन्यतारूपः,
नपुंसकस्य किंचिदातुरतारूप एव ज्ञेयः, वेदोदयाभावे तु तीव्रत्वदैन्यत्वा-
तुरत्वादयो न भवन्ति, उक्ताः वेदाः. संप्रति चारित्र्यं कथयन्नाह,
चरणेति चारित्र्यं संप्रति पक्षभेदग्रहणेन सप्तविधं, तद्यथा सामायिकं,
छेदोपस्थापनीयं, परिहारविशुद्धिः, सूक्ष्मसंपरायं, यथाख्यातं,
देशविरतिः, अविरतिश्च तत्र सामायिकमिति सर्वसावद्ययोगविरति-
लक्षणं सामायिकं, तद्विशेषा एव छेदोपस्थाप्यादयो विशुद्धतराध्यवसा-
यविशेषाः, सावद्ययोगविरतिरेव तत्र व्युत्पत्तिः, रागद्वेषविरहितः
समः, अयो गमनं सकलक्रियोपलक्षणमेतत् सर्वव्यक्रिया, साधोः अर-
क्तद्विष्टस्य निर्जराफला, समस्यायः समायः समायमिति स्वार्थि-
कष्टकं, 'समाये भवं सामायिकं, सामायेन निर्वृत्तं समस्य वाविकारस्त-
न्मयः समायः सप्रयोजनमस्येति वा सर्वत्र यथाभिप्रेते र्थे टक्, तच्च सा-
मायिकं द्विप्रकारं, इत्वरकालं यावज्जीविकं च तत्राद्यं प्रथमां त्यतीर्थ-
करतीर्थयोः, प्रव्रज्याप्रतिच्यावारोपितं, शस्त्रपरिज्ञाध्ययनादिविदः
श्रद्धधतः छेदोपस्थाप्यसंयमारोपपरो विशिष्टतरत्वाद्विरतेः सामायिक-
व्यपदेशं जहाति, इत्यत इत्वरकालं मध्यमतीर्थकृतां विदेहक्षेत्रवर्तिनां-
च यावज्जीविकं प्रव्रज्याप्रतिपत्तिकालादारभ्य प्राणप्रयाणकादवतिष्ठते,
प्रथमांतिमतीर्थकरश्चिष्याणां सामान्ययतिपर्यायछेदो विशुद्धतरसर्वसा-
वद्ययोगविरतावस्थानं विविक्ततरमहाव्रतारोपणछेदोपस्थाप्यसंयमः ।
छेदोपरथाप्यमेव छेदोपस्थाप्यं पूर्वपर्यायछेदे सति उत्तरपर्याये उपस्थाप-
नं छेदोपरथापनं, तदपि द्विधा, निरतिचारसातिचारभेदेन, तत्र शिष्यस्य-
निरतिचारमधीतविशिष्टाध्ययनविदः मध्यमतीर्थकरश्चिष्यो वायदोपसं-
पद्यते, चरमतीर्थकरतीर्थेन शिष्याणां शिष्यत्वेन भवने भवति, सातिचारं-
तु भग्नमूलशुण्यस्य पुनर्ब्रतारोपणे छेदोपस्थाप्यं सुभव्यं चैतत्, सातिचारं-

चस्थितिकल्पएवाद्यंततीर्थंकरयोरेवेत्यर्थः, परिहारस्तपोविशेषस्तेन-
 विशुद्धपरिहारविशुद्धमिति, तदपि द्विधा, निर्विंशमानकं, निर्विष्टकायि-
 कंच, तत्रनिर्विंशमानकमासेव्यमानकंपरिभुज्यमानकमित्यर्थः, निर्वि-
 ष्टकायिकमासेवितमुपभुक्तंतत्सहयोगात्तदनुष्ठायिनोपिनिर्विंशमानका-
 स्ताच्छील्येशक्तौवानिर्वेशः उपभोगोनिर्विंशमानकाः ततउपभुंजाना-
 निर्विष्टकायिकाः कायोयैरितिपरिभुक्तंतादृग्विधतपसः निर्विष्टका-
 यिकाइत्यर्थः परिहारविशुद्धिश्चतपः प्रतिपन्नानांनवकोगच्छः, तत्रप-
 रिहारिणश्चत्वारः, अनुपरिहारिणश्चत्वारः, कल्पस्थितएकएववाचना-
 चार्यः, सर्वैपिश्रुताद्यतिसंपन्नास्तथापिरुच्याकल्पस्थितएकः कश्चिद-
 वस्थाप्यते, तत्रयेकालभेदेनविदिततपोनुतिष्ठतितेपरिहारिणः निय-
 ताचाम्लभक्ताः, स्वतोनपरिहारिणांग्रीष्मेचतुर्थषष्ठाष्टमभंक्तलक्षणंज-
 घन्यमध्यमोकृष्टं, क्रमेणैवशिशिरकालेषष्ठाष्टमदशमानिजघन्यमध्यमो-
 त्कृष्टानि, वर्षास्वष्टमद्वादशभक्तानि जघन्यमध्यमोत्कृष्टानि, पारणाका-
 लेप्याचाम्लमेवपारयंति, उक्तविधानंतपः षण्मासंकृत्वापरिहारित्वंप्र-
 तिपद्यंते, अनुपरिहारिणश्चपरिहारिणोभवंति, तेषिषण्मासान्विदधते-
 तत्तपः, पश्चात्कल्पस्थितइति, एवमेषपरिहारविशुद्धसंयमोऽष्टादशमि-
 मासैः परिसमाप्तिमुपयातिपरिसमाप्तेतुतस्मिन्पुनस्तदेवकिंचित्परिहा-
 रतपः प्रतिपद्यंते, स्वशक्त्यपेक्षाः केचिद्भामिनकल्पमपरेतुगच्छमेव-
 विशन्ति, परिहारविशुद्धिकाश्चस्थितकल्पाएवप्रथमचरमतीर्थयोरेवम-
 ध्यमतीर्थेष्विति, सूक्ष्मसंपरायसंयमस्तुश्रेणिमारोहतः प्रतिपततोवाभ-
 वति, श्रेणिरपिद्विप्रकारा उपशमिका, क्षायिकाच, तत्रोपशमिकाअनंता-
 नुबंधिनोमिथ्यात्वादित्रयं नपुंसकस्त्रीवेदौहास्यादिषट्कंपुंवेदः अप्रत्या-
 ख्यानाः प्रत्याख्यानावरणः संज्वलनाश्चेति, अस्याश्चरंभकोऽप्रमत्त-
 संयतः अपरेतुभुवतेऽविरतदेशप्रसत्ताविरतानामन्यतमःप्रारभते, सचा-
 नंतानुबंधिनश्चतुरोपिसमकमेवशमयति । अंतर्मुहूर्तेनततोदर्शनत्रिकं

ततोऽनुदीर्णपुमान्नारोहन्नपुंसकवेदंततः स्त्रीवेदं योषिदारो हति प्राङ्मन-
 पुंसकवेदं ततः पुरुषवेदं तृतीयः प्रकृतिरधिरोहत् प्राङ्मनस्त्रीवेदंततः पुरु-
 षवेदंततोऽपिहास्यादिषट्कंततः पुंवेदंततोऽप्रत्याख्यानप्रत्याख्यान-
 रूपौ द्वौ क्रोधांततः संज्वलनक्रोधं शमयति, एवं द्वौ मानौ पश्चात्संज्व-
 लनमानं पुनर्द्वौ माये पश्चात्संज्वलनमायां पुनर्द्वौ लोभौ पश्चात् संज्वल-
 नकोलौ भस्तस्य संख्ये योनिखंडानि कृत्वा क्रमेण चोपशमपश्चिमखंडेभ्यः
 संख्येभ्यो निखंडानि करोति, ततः प्रतिसमयमसंख्येयभागं प्रशमयन्
 समस्तमंतर्मुहूर्तेन शमयति, तांश्चासंख्येयभागान् शमयन् सूक्ष्मसंप्रसार-
 संयमी भवति, सर्वं विशुध्यमानं सूक्ष्मसंपरायी कथ्यते, अत्यंतं विशुद्धाद्य-
 वसायी दशमगुणस्थानवर्त्ती श्रेण्यारोहे च वर्द्धमानं विशुद्धाध्यवसायविशु-
 द्धतरं उपशांतमोहाख्यं उपशांतं सर्वकषायं एकादशगुणस्थानकं लभते,
 स चोपशांतो द्वादशक्षयेण प्रपतन् पुनर्दशमं सूक्ष्मसंप्रसार्य गुणस्थानं लभते, स-
 च द्वितीयमानपरिणामत्वात् संक्लियमानं सूक्ष्मसंपरायी कथ्यते इति, क्षा-
 यिकी तुं श्रेणिमारोहन् प्रथममनंतानुबंधिनो मिथ्यात्वमिश्रसंम्यक्त्वानि-
 ष्टप्रत्याख्यानप्रत्याख्यानावरणौ न पुंसकस्त्रीवेदौ हास्यादिषट्कं पुंवेदम् ।
 संज्वलनांश्च अस्यास्त्वारोहकः अविरतिदेशविरतिप्रमत्ताप्रमत्तविरती-
 नान्मन्यतमो विशुद्धमानाध्यवसायः, स चानंतानुबंधिनो युगपदेव क्षपय-
 त्यंतर्मुहूर्तेन ततः क्रमेण दर्शनत्रिकंततोऽप्रत्याख्यानप्रत्याख्यानावर-
 णांश्च युगपदेव क्षपयितुमारभते, तन्मन्यभागे त्वेषामिमाः षोडशप्रकृतीः
 क्षपयति, नरकतिर्यग्गती एतदानुपूर्व्यै एकाद्वित्रिचतुरिद्वियजोतीः, आ-
 त्तपोद्योतस्थावरसाधारणसूक्ष्मनामानि, ततो निद्रानिद्रा १, अचलप्रि-
 ष्वला १, स्त्यानर्द्धीः १ ततोऽष्टानां शेषंततोऽनुदीर्णचेदंजवन्यं पूर्ववत्,
 ततोऽहस्यादिषट्कं, तत उदितं वेदंततः संज्वलनानामेकैकं क्रमेण क्षप-
 यति, सावशेषपूर्वसंज्वलनकषाये उत्तरं क्षपयितुमारभते, सर्वत्र पूर्वशेष-
 चोत्तरेणैव सह क्षपयति, यावत्संज्वलनसंख्येयभागः, तमपि असंख्ये-

યાનિર્વંડાનિકૃત્વાપ્રતિસમયમેકૈકંરવંડંક્ષપયતિ, તદપિસૂક્ષ્મસંપરાય-
સંયમીભવતિ, સવિશુદ્ધિમાનકણ્વકથ્યતે, અયંચક્ષીણમોહીપ્રવભવતિ,
યંથોક્તોપશમશ્રેણિપ્રકાદશગુણસ્થાનંપ્રાપ્તઃ, ઉપશાંતકષાયોપિયથા-
રુચ્યાતસંયમીભવતિ, તથાપુનરયંક્ષીણમોહીક્ષપિતકષાયોપિયથારુચ્યા-
તસંયમીભવતિ, યથાશબ્દાર્થેયથારુચ્યાતઃસંયમોભવતિ, ભગવતાતથા-
સચૈવંકયંચરુચ્યાતોપ્રસિદ્ધઃયથારુચ્યાતઃ સચૈકાદશગુણસ્થાનેઉપશાંત-
ત્વાત્ દ્વંદ્વેક્ષીણત્વાચ્ચકષાયાભાવઃ, એવંસયોગિકેવલિઅયોગિકે-
વલિનોપિયથારુચ્યાતઃ, એવંપંચવિધચારિત્રં, અષ્ટવિધંકર્મચારિત્તીકરણા-
ચારિત્રંપુલાકાદિભેદાઃ અપિઅન્તર્લીનાએવજ્ઞેયાઃ, અત્રપ્રતિપક્ષસા-
હચર્યાતૂર્હિસાપ્રત્યારુચ્યાનરૂપાદેશવિરતિઃ સર્વેયાઅપ્રત્યારુચ્યાનરૂ-
પાઅવિરતિઃ, એવંસસભેદાઃ સંયમમાર્ગેનાદ્વિત્યુક્તંચારિત્રસ્વરૂપં. તત્ત્વગુણ-
સ્થાનકેષુવિભજનાહ, ચરણેચારિત્રેચારિત્રાધિકારેપ્રથમચતુર્ણગુણસ્થા-
નકેષુઅવિરતિઃ અસંયમએવાસ્તિ ॥ ૬૭ ॥

ટિપ્પણ્યઃ—દંડકના ભેદ સુગમ કહેવા, તિહાં મિથ્યાત્વ ગુ-
ણઠાણે ચોવીસ દંડક છે, સાસ્વાદન ગુણઠાણે તેડવાડ વિના
બાવીસ ભેદ પામીયે, મિશ્રગુણઠાણે સોલ પંચેન્દ્રીના ભેદ પામીયે,
સમક્ષિતે યણ સોલ પામીયે, દેશવિરતિ તિર્યંચ પંચેન્દ્રિ મનુષ્ય
પંચેન્દ્રિ એ છે દંડક પામીયે, અને છઠ્ઠા ગુણઠાણાથી એક મનુ-
ષ્યનો દંડક પામીયે. વેદ દ્વારે બાદરસંપરાય પર્યંત ત્રીન વેદ
પામીયે, દશમા ગુણઠાણાથી માંડી ઉપરલા પાંચ ગુણઠાણા અ-
વેદી છે. કેવલજ્ઞાન ? કેવલદર્શન ? એ ઉપયોગ ત્રીન વેદ
મધ્યે કર્મગ્રંથે માન્યા છે, બાહ્યદ્રવ્યનીર્લિંગની અપેક્ષાએ એ માન્યા
છે, પરં વેદ જે અમિલાષરૂપ તે ભાવવેદની અપેક્ષાએ નવ ગુણ-
ઠાણેજ છે, ચારિત્રમાર્ગાના ભેદ સાત ૭ સામાયિક ? છેદો-

पस्थापनीय २ परिहारविशुद्ध ३ सूक्ष्मसंपराय ४ यथाख्यात ५ देशविरति ६ अविरति ७ ए सात येद तिहां पहिले च्यार गुणठाणे अविरति एकज छे ॥ ६७ ॥

दरविरइदेसविरए, प्रमत्तिअप्रमत्तिचरणतिअगंच ।
सामाइयछेयंपुण, नियट्टिअनियट्टिगे नेयं ॥ ६८ ॥

टीका—देशविरतौपंचमेगुणस्थानके दरविरति: दराईषद्विरति: त्रसहिंसारूपादरविरतिर्भवति, प्रमत्तेतथाऽप्रमत्तेचरणतियगं चरणानां त्रिकंचरणत्रिकं सामायिकछेदोपस्थापनीयपरिहारविशुद्धिलक्षणंप्राप्यते, सामायिकंपुनः छेदइतिछेदोपस्थापनीयंचारित्रयुग्मंअपूर्वकरणे अनियट्टी अनिवृत्तिकरणेभवति ॥ ६८ ॥

ट्वार्थः—अने देशविरति गुणठाणे एकज देशविरतिज छे. प्रमत्त १ अप्रमत्त २ गुणठाणे सामायिक १ छेदोपस्थापनीय २ परिहारविशुद्ध ३ ए तीन होये, अपूर्वकरण गुणठाणे तथा अनिवृत्तिकरण गुणठाणे सामायिक चारित्र १ अने छेदोपस्थापनीय चारित्र ए बे चारित्र होय ॥ ६८ ॥

सुहमेसुहमंचरणं, सेसेसु अहस्कायगंभत्रेचरणं ।
योगिलक्वाचुलसी, मिच्छेबीये अ गइतसगा ॥ ६९ ॥

टीका—सूक्ष्मेसूक्ष्मसंपरायलक्षणे दशमेगुणस्थानके सूक्ष्मचारित्रं सूक्ष्मसंपरायलक्षणंचारित्रंभवति, शेषेषु उपशांतमोहक्षीणमोहसयोगिकेवल्लिअयोगिकेवल्लिलक्षणेषु चतुर्षुगुणस्थानकेषु अहस्कायगं यथाख्यातलक्षणंचारित्रंप्राप्यते, इत्युक्तंचारित्रद्वारं, अथयोनिद्वारंअभिधित्सुराह तत्रयोनिरूपत्तिस्थानं तत्रयेजीवाःपूर्वभवायुषः

क्षयात्अभिनवायुसुदयेऽङ्गुगत्यावक्रगत्यावाआगत्यप्रथमसमये यत्र-
उत्पद्यते तत्रयद्वर्णगंधरसस्पर्शसंस्थानपरिणताःपुद्गलाआहारत्वेन-
गृह्णंतितस्यजीवस्यतद्रूपायोनिः, वर्णादीनामन्यतमपरावृत्तौअपरा-
योनिः, एवंएकवर्णाद्विवर्णात्रिवर्णचतुर्वर्णपंचवर्णादिसंयोगेभंगावर्णस्य
३१ एकत्रिंशत् गंधस्यत्रयः ३, रसस्य एकत्रिंशत् ३१, स्पर्शस्य-
षट्त्रिंशदुत्तरंशतं १ ३ ६, संस्थानस्यएकत्रिंशत्, तेचपरस्परंगणितायो-
निभेदाःभवंति, तेचाहारपुद्गलाविंशतिगुणास्तथापिमुख्यत्वेनग्राह्या-
इतिमुख्यत्वेनवर्णादीनांमेकत्वमेवभवति, एवंयोनयःशीतोष्णादिसं-
वृतादिसचित्तादिभेदात्चतुरशीतिप्रमाणाःसन्ति ताश्चेमाः, पुढविदग-
अगणिमारुअ, इक्किक्केसत्तयोणिलक्खाउ, दसपत्तेअ तरुणं चउदस-
लक्खायइयरेसिं ?

दोदोविगलनारय, तिरिदेवेचउरचउरलक्खाइं,
मणुएचउदसलक्खा, संखाजोणीयाचुलसीओ ॥ २ ॥

तच्चमिथ्यात्वेचतुशीतिलक्षायोनयः प्राप्यन्ते, वीयेत्ति द्वितीयेसास्वाद-
नेअगतित्रसक्काः—गतित्रसक्कास्तेजोकायावायुकायिकास्तद्विरहिताः सा-
धारणरहिताः शेष ५६ षट्पंचाशलक्षायोनीनांप्राप्यन्ते, लक्खाचुल-
सीमिच्छे वीएगतसनिगोयविणाइतिपाठः ॥ ६९ ॥

ट्ठायीः—सूक्ष्मसंपरायगुणठाणे सूक्ष्मसंपरायचारित्र होये, शेष
इग्यारमो द्वारमो तेरमो चउदमो ए च्यारे गुणठाणे यथाख्यात
चारित्र छे. हवे चोरसी लाख जीवायोनि कहे छे, मिथ्यात्व
गुणठाणे चोरसी लाख जीवायोनि छे, सास्वादन गुणठाणे तेउ-
कायनी सात लाख वायुकायनीए चउद लाख नयी, चउद लाख
साधारणनी नयी ॥ ६९ ॥

मीसदुगेसुरनिरया, तिरिमणुपंचेदिसंभवाजोणी ।
देसेतिरियनराणां, सेसेसु मणुअयोणीओ ॥ ७० ॥

टीका—मिश्रसम्यक्त्वलक्षणगुणस्थानद्विकेसुरयोनिः, निर-
यत्ति नारकप्रत्ययायोनिः, तिर्यग्पंचेंद्रियप्रत्ययायोनिः, मनुष्यप्रत्यया-
योनिः षड्विंशतिलक्षायोनीनां प्राप्यंते, देसे देशविरताख्ये गुणस्थाने-
तिर्यग्मनुष्यप्रत्यया अष्टादशलक्षायोनीनां संभवन्ति, शेषेषु प्रमत्तादयो-
गिकेवल्लिप्यंतेषु मनुष्यप्रत्यया एव चतुर्दशलक्षा एव प्राप्यंते, अत्र पर्या-
प्ता पर्याप्तसंमूर्द्धिमादीनां योनिभेदव्याख्याया अदृष्टत्वात् इहापि समुचिता-
व्याख्याता एवेति ॥ ७० ॥

ट्बार्थः—मिश्रगुणठाणे तथा समकित गुणठाणे पंचेंद्रिय-
णानीच्यार लाख देवतानी च्यार लाख, नारकीनी च्यार लाख,
तिर्यचनी चउद लाख, मनुष्यनी एटली योनि होये, देशविरति
गुणठाणे च्यार लाख तिर्यचनी, चउद लाख मनुष्यनी होये,
शेष छठाथी मांडी सर्व गुणठाणे मनुष्यनी योनि होये, योनि
ते वर्ण गंध रस फरसमया, जे गंध प्रथम समये आहार लेवे ते
योनि कहीये ॥ ७० ॥

कुलकोटीणं एवं(सु), ध्रुवबंधीमिच्छमाइठाणेसु ।
सगचत्तछचत्तगुणयाल, दुगंचपणतीसदुगतीसं ॥ ७१ ॥

टीका—कुलकोटीनां अपि व्याख्या एवमेव योनिक्रमेणैव ज्ञेया,
कुलाश्च मित्रयो नौ अपि एककुलत्वं भवन्ति, एकयोनावपि अनेककुलत्वं-
भवति, गतं कुलकोटीद्वारं, अथ ध्रुवबंधिनीद्वाराण्याह, ध्रुवबंधी इत्यादि-
तत्र निजहेतुसद्भावे यासां प्रकृतीनां ध्रुवो अवश्यं भावी बंधो भवति ता ध्रुव-
बंधिन्यः, यासां च निजहेतुसद्भावे पि नावश्यं भावी बंधस्ता अर्ध्रुवबंधिन्यः,

यदवादि, “नियहेतुसंभवेविद्, भयणिज्ज्ञोजेणहोयपयडीणं, बंधोता-
अधुवाओ धुवाअभयणिज्जबंधाओ । १ । ध्रुवबंधिन्यश्च वन्नचउतेय-
कम्मा गुरुलहुनिमिणोववायभयकुछा मिच्छकसायावरणा विग्धंध्रुव-
बंधिसगचत्ता । १ । तत्रवर्णचतुष्कतैजसकार्मणागुरुलधुनिर्माणो-
पवातानिइत्येतानव्रनामप्रकृतयः, भयकुछामिथ्यात्वंकषायाः षोडश-
इत्येताएकोनविंशतिर्मोहनीयप्रकृतयः, आवरणानिज्ञानावरणपंचक-
दर्शनावरणनवकस्वरूपाणिचतुर्दश विघ्नमंतरायंदानलाभभोगोपभोग-
वीर्यांतरायलक्षणंपंचविधमित्येवंसप्तचत्वारिंशदप्येतागुणस्थानारोहेबंध-
धनिरोधेऽपिस्वरयहेतुसद्भावेअवश्यंबंधात्ध्रुवबंधिन्य इति, मिथ्यात्व-
मादिर्येषांतेमिथ्यात्वादयः तेषुमिथ्यात्वादिषुस्थानेषु, मिच्छमाइठाणेसु-
इत्यनेनमिथ्यात्वादिषुगुणरयानेषुयथासंभवयोज्यं, तत्रमिथ्यात्वे “स-
गचत्त” सप्तचत्वारिंशतध्रुवबंधिन्यः बध्यंते द्वितीयेसास्वादनेमिथ्यात्व-
बंधाभावेषट्चत्वारिंशतध्रुवबंधिन्योबध्यंते, गुणयालदुगंचइत्यनेनमि-
श्रगुणस्थानकेसम्यक्गुणस्थानकेऽनंतानुबंधिस्त्यानर्द्धित्रिकमिथ्यात्वा-
नांबंधापगमेएकोनचत्वारिंशद्ध्रुवबंधिन्योबंध्यन्ते देशविरतेअप्रत्या-
ख्यानाभावेपंचत्रिंशत्प्रकृतयोबध्यंते, प्रमत्तेप्रत्याख्यानकषायबंधा-
पगमेएकत्रिंशद्ध्रुवबंधिन्योबध्यंते ॥ ७१ ॥

ट्कार्थः—कुलकोडी पण ए रीते, हवे ध्रुवबंधीनी सडता-
लीस प्रकृति छे, वर्णादि ४ तेजस १ कार्मण १ अगुरुलधु
१ निर्माण १ उपवात १ दुगंछा १ मिथ्यात्व १ कषाय १
ज्ञानावरणी ५ दर्शनावरणी ९ अंतराय ५ एवं सुडतालीस
ध्रुवबंधी जाणवी, मिथ्यात्व गुणठाणे सडतालीश ध्रुवबंधी बांधे,
सास्वादन गुणठाणे मिथ्यात्व विना छेतालीश ध्रुवबंधी छे,
मिश्रगुणठाणे तया समकित गुणठाणे ए बे गुणठाणे
अनंतानुबंधी ४ यीणवी ३ मिथ्यात्व १ ए आठ न बांधे,

तेणे उगुणचाळीस बांधे, देशविरति गुणठाणे अप्रत्याख्यानी
 ४ न बांधे ते पांत्रीस, बांधे छठे गुणठाणे प्रत्याख्यानी प्रकृति,
 ४ न बांधे तिणे इगतीस ध्रुवबंधी प्रकृति बांधे ॥७१॥

इगतीसंगुणतीसं, अट्टारसचउदसंचसुहुम्भंभि ॥
 अध्रुवाबंधेसेसा, ध्रुवउदयामिच्छिसगवीसं ॥७२॥

टीका—अप्रमत्तेपि एकात्रिंशत्ता एव बध्यन्ते, अपूर्वकरणे निद्रा-
 द्विकापगमे एकोनत्रिंशत् ध्रुवबंधिन्यो बध्यन्ते, नवमे अनिवृत्तिबा-
 दराख्ये भयजुगुप्सानवनाम प्रकृत्यपगमे ऽष्टादशध्रुवबंधिन्यो बध्यन्ते ।
 सूक्ष्मसंपराये संज्वलनाभावे चतुर्दशध्रुवबंधिन्यो बध्यन्ते, ततः परं ध्रुव-
 बंधिन्यो बध्यन्ते, बंधे बंधप्रकृतौ शेषा ध्रुवबंधप्रकृत्यपसरे शेषाः याः प्रकृ-
 तयस्ता अध्रुवाः ता अध्रुवबंधिन्यो ज्ञेयाः ताश्चेमाः, तण्डुवंगागिडसंय-
 यण जाड्गड्खगड्पुव्विजिण्णसासं, उज्झोयायवपरघातसवीसागोय-
 वेयणीयं ? हासाज्जुअलडुगवेअआउतेवत्तरी, अध्रुवबंधास्तनवः औ-
 दारिकवैक्रियाहारलक्षणास्तिस्रः, तैजसकर्मणयोर्ध्रुवबंधित्वेनाभिहि-
 तत्वात्, उपांगानित्रीणि, आकृतयः षट्, संहनानिषट्, जातयः पंच, ग-
 तयश्चतस्रः, खगतिद्वयं, आनुपूर्व्यश्चतस्रः, जिननाम, श्वासोच्छ्वासनाम,
 उद्योतनाम, आतपनाम, पराघातनाम, त्रसदशकं, रथात्तरदशकरूपं,
 त्रसविंशतिरूपं, गोत्रद्विकं, वेदनीयद्विकं, हारयादिचतुष्कं हारयरति
 अरतिशोकलक्षणं, वेदत्रिकं, आयुश्चतुष्टयं एवं त्रिसप्ततिः अध्रुवबंधि-
 न्यो भवन्ति, तत्र भित्त्यात्वे सप्ततिः अध्रुवबंधिन्यो बध्यन्ते, सात्वादने-
 पंचपंशाशत्, मिश्रे पंचात्रिंशत्, सम्यक्त्वे अष्टविंशत्, देशविरतौ द्वात्रिं-
 शत्, प्रमत्ते ऽष्टाविंशतिः, अपूर्वकरणे प्रथमं त्रिंशतिः, चरमे भागे षट्,
 अनिवृत्तिकरणे चतस्रः, सूक्ष्मसंपराये तिस्रः, उपशांते एका, क्षीणे एका,

सयोगिकेवलिलक्षणेपुका, एवमब्रुवबन्धिन्योबन्धयंते, अब्रुवबन्ध अना-
द्यनंतभंगः, अभव्यानां अनादिसांतोभंगो, भव्यानां सादिसांतभंगः,
उपशांतंयावत्आरूढस्य ब्रुवबन्धकाभावेपुनर्मिथ्यात्वंगतेसप्तचत्वारिं-
शद्बन्धकरणेबन्धोभवति, पुनः श्रेण्यारोहेतद्बन्धापगमेबन्धोन, तेन-
सादिसान्तःभंगकोभवति, पुनरब्रुवबन्धप्रकृतिषुएकः सादिसांतःभंगः
प्राप्यते, निरंतरबन्धात्बन्धकालेसादिःबन्धाभावेसांतःइतिभाव्यं, यां-
सामव्युच्छिन्नस्तुसंततः स्वोदयव्यवच्छेदकालंयावदुदयस्ताब्रुवोदयाः,
यासांतुव्यवच्छिन्नोप्युदयोभूयोपिप्रादुर्भवति तथाविधद्रव्यक्षेत्रकाल-
भावस्वरूपंपंचविधहेतुसंबंधंप्राप्यताअब्रुवोदयाः, यदभाणि, अब्रु-
च्छिन्नोउदयो जाणंपयडीणनाब्रुवोदइआबुच्छिन्नो विहुसंभवइ जाण-
उदयाताओ ? तत्रब्रुवोदयाइमाः, निमिणथिरअथिरअगुरुअसुहअ-
सुहतेयकम्मचउवन्ना नाणंतरायदंसणमिच्छंअब्रुवउदयसगवीसा ? तत्र-
निर्माणंअस्थिरस्थिरंअगुरुलघुअभंअशुभंतैजसंकार्मणंद्वेशरीरेवर्णादि-
चतुष्कंपुताद्वादशनामकर्मणः १२, ज्ञानावरणपंचकमंतरायपंचकं-
मिथ्यात्वइत्येताःसप्तविंशतिः ब्रुवोदयाज्ञेयाः, मिथ्यात्वस्यसांतत्वोदये-
पिब्रुवोदयस्तासांअनंतंकालंमिथ्यात्वोदयेनैवसहवर्त्तमानात्, ब्रुवोद-
योमिच्छि, मिथ्यात्वेसप्तविंशतिरपिअरित, सतिमिथ्यात्वेकस्यापिनोद-
यव्यवच्छेदः ॥ ७२ ॥

ट्कार्यैः—सातमेपणइगतीस बांधे, आठमे गुणठाणे निद्रा
२ विना ओगणत्रीस बांधे. नवमे गुणठाणे भय ? दुगंछा
१ नव नामकर्मनी एइग्यार न बांधे. तेवारे अठार ब्रुवबन्धी
बांधे. सूक्ष्मसंपराय गुणठाणे संज्वलना ४ च्यार विना चउद
ब्रुवबन्धी बांधे. ब्रुवबन्धीयी काढतां शेव रही ते अब्रुवबन्धी जा-
णवी. ते इहां मिथ्यात्वे सित्तेर अब्रुवबन्धी छे. सास्वादने

५५. छे, मिश्रे ३५ छे, समकिते ३९ छे. देशविरते ३३ छे प्रमत्ते ३३ छे. अपमत्ते २८ अपूर्वकरणे प्रथम ३० पछे आठ ८ अनिवृत्ति ४ तथा सूक्ष्मसंपराये ३ उपशांतमोहे ? क्षीण-मोहे ? सयोगि केवळि ? अयोगि केवळिये नथी. ॥७२॥

छवीसखीणंजा, सयोगीबारसध्रुवोदयापयडी ।

ओहोदओवसेसा, अध्रुवदया हुंतिपयडीओ ॥७३॥

टीका—सास्वादनादारभ्यक्षीणमोहपर्यन्तं मिथ्यात्वरहिताः ष-
ड्विंशतिः ध्रुवोदयालभ्यन्ते, क्षीणमोहांते ज्ञानावरणदर्शनावरणांतरा-
यक्षयात् सयोगित्रयोदशेगुणेद्वादशनामप्रकृतय एव ध्रुवोदयाउदयत्वे-
न प्राप्यन्ते अयोगिगुणे सर्व्वा अपि अध्रुवोदयाउदयेवर्त्तते, तत्र षोडश-
कषायाणांमध्ये क्रोधादीनां चतुर्णानैकसमयं उदयः, क्रोधोदयकाले माना-
दीनामुदयाभावः, मानोदयकाले क्रोधादीनामुदयाभावः, यद्यपि वर्णपं-
चके कृष्णादीनांमध्ये एकस्य वर्णस्य निरंतरोदयः तथापि अन्यतमवर्णो-
दयेन वर्णइतिसामान्यप्रकृते ध्रुवोदय एव गंधादीनामिति, पुनः अध्रुवो-
दयाः पंचनवतिः, तत्र गाथा थिरसुमिरविणु अध्रुवबंधीमिच्छविणु-
मोहध्रुवबंधी निहोवधायमीसं सम्मंपणनवइ अध्रुवदया ? याअ-
ध्रुवबंधिन्यः त्रिसप्ततिप्रकृतयः तासां मध्यात् स्थिरमस्थिरं शुभमशुभं इ-
ति प्रकृतिचतुष्टयं ध्रुवोदये गृहितत्वात् शेषाः एकोनसप्ततिप्रकृतयः अ-
ध्रुवोदया भवन्ति, मोहध्रुवबंधिन्य एकोनविंशतिस्तन्मध्ये मिथ्यात्वस्य-
ध्रुवोदयांतर्गतत्वात् शेषा अष्टादश अध्रुवोदया भवन्ति, निद्रापंचकं उप-
घातनाम मिश्रमोहनीयं सम्यग्मोहनीयं इति पंचनवतिः अध्रुवोदयाव्य-
वच्छिन्नस्याप्युदयस्य पुनरुदयसद्भावादिति, यद्येवं मिथ्यात्वस्याप्यध्रुवो-
दयता एव युज्यते सम्यक्त्वप्राप्तौ व्यवच्छिन्नस्यापि तदुदयस्य मिथ्यात्वग-
मने पुनः सञ्जादिति अत्रोच्यते, यासां प्रकृतीनां ये षुगुणस्थानकेषु-

गुणप्रत्ययतोऽद्याप्युदयव्यवच्छेदो न विद्यते, अथ द्रव्यक्षेत्रकालाद्यपेक्षया तेष्वेव गुणस्थानकेषु कदाचिदसौ भवति कदाचिन्न भवति ता एव अद्भुतोदयाः, यथानिद्रायामिथ्यात्वदृष्टेरारभ्यक्षीणमोहं यावद्बुदयोऽवश्यं प्रवर्तते, अथ च न सततमसौ भवतीति मिथ्यात्वस्य नेदं लक्षणं, यतस्तस्य यत्र प्रथमगुणस्थानकेनाद्याप्युदयव्यवच्छेदस्तत्र संततोदयः न कदाचित्कः इति अद्भुतोदये नैव तस्येति ओघोदयतः अद्भुतोदयापहारेऽवशेषा अद्भुतोदयाः प्रकृतयो भवन्ति, तत्र मिथ्यात्वे सप्तदशाधिकं शतमोवोदये तत्र सप्तविंशति अद्भुतोदयास्तदपगमेशेषा भवन्ति, मिथ्यात्वे अद्भुतोदया भवन्ति, एवं सास्वादने पंचाशीतिः, मिश्रे चतुःसप्ततिः, सम्यक्त्वेऽष्टसप्ततिः, देशविरतौ एकषष्टिः, प्रमत्ते पंचपंचाशत्, अप्रमत्ते पंचाशत्, अपूर्वकरणेषु चत्वारिंशत्, अनिवृत्तिकरणेषु चत्वारिंशत्, सूक्ष्मसंपराये च तु ख्रिंशत्, उपशांतमोहे त्रयस्त्रिंशत्, क्षीणमोहे एकत्रिंशत्, तथा च रमांते एकोनत्रिंशत् सयोगिके वलिनित्रिंशत्, अयोगिके वलिनिद्वादश, अद्भुतोदया उदयत्वे न ज्ञेयाः, इत्युदयः, अत्र अद्भुतोदयासु प्रकृतिषु अनाद्यनंत अनादिसांतलक्षणौ द्वौ भंगौ भवतः, तत्राभ्यानां एताः सप्तविंशतिरप्यनाद्यनंतोदया एव, भ्यानां तु अनादिकालीना अपि स्वस्वोदयव्यवच्छेदकाले अनुदयात् सांता इति, अद्भुतोदयानां प्रकृतीनां तु निरंतरं उदयाभावत् सादिसांतता एव इत्येकभंगः ॥ ७३ ॥

ट्यार्थः—हवे ध्रुव उदयी सत्तावीस छे निर्माण ? अधिर ? अशुभ ? शुभ ? अगुरु ? अगुरु लघु ? तैजस ? कर्मण ? वर्णादि ४ ज्ञानावरणी ५ दर्शनावरणी ४ अंतराय ५ मिथ्यात्व ? ए सत्तावीस ध्रुवोदयी मिथ्यात्वे छे. सास्वादनयी मांडि खीणमोह पर्यंत मिथ्यात्व विना छवीस ध्रुवोदयी छे, सयोगी गुणठाणे नामकर्मनी बार ते ध्रुवोदयी छे. अयोगीमे

ध्रुवोदयी नथी बारनो उदय छे अध्रुवोदयीनो छे ओघोदययी
ध्रुवोदयी टालतां शेष रही ते अध्रुवोदयीनी संख्या जाणवी, ते
अध्रुवोदयी पंचाणुं छे ९५ ते मध्ये मिथ्यात्वे ९० छे. सास्वा-
दने ८५ मिथ्ये ७४ समकिते ७८ देशविरते ६१ प्रमत्ते ५५
अप्रमत्ते ५० अपूर्वकरणे ४६ अनिवृत्तिकरणे ४० सूक्ष्मसंपराये
३४ उपशांतमोहे ३३ खीणमोहे ३१ ॥७३॥

तीसहीयसयसंता, ध्रुवाउवसंतमोहठाणंजा ॥

खीणेअसईचरिमे, चउसयरिसेसअध्रुवाओ ॥७४॥

टीका—अथसत्तास्वरूपमुपदिशन्नाह तीसहियेत्ति तत्रसंसा-
रिणांप्राप्तसम्यक्त्वाद्युत्तरगुणानांसातत्येनचतुर्गतिषुसद्भावेनभवन्ति-
ताध्रुवसत्ताकाः, यास्तुकदाचिद्भवन्तिकदाचिद्भूतं तरेनभवन्तिताअध्रुव-
सत्ताकाज्ञेयाः, तत्रगाथा तसवन्नवीससगते अकम्मध्रुवबंधिसेसवेअतिगं,
आगइतिगवेयणीयं दुजुअलसगउरलसासचउ ? खगइतिरिडुगतिर्यं-
ध्रुवसत्तात्रसदशकंस्थावरदशकंचोभयमीलनेनत्रसविंशतिः वन्नवीसत्ति,
वर्णपंचकगंधद्विकरसपंचकस्पर्शाष्टकमीलनेनविंशतिः, सगतेयकम्मत्ति,
तैजसकर्मणसप्तकंतैजसशरीरं ? कर्मणशरीर २ तैजसतैजसबंधनं
? तैजसकर्मणबंधनं ? कर्मणकर्मणबंधनं ? तैजससंघातनं ?
कर्मणसंघातनं ? इतितैजससप्तकं ध्रुवबंधिशेषेतिवर्णचतुष्कंतैजस-
कर्मणशरीरात्शेषाएकचत्वारिंशत्ध्रुवबंधिन्यः, वेदत्रिकं आगइति-
गत्ति आगिइसंवयणजाइइति संस्थानसंहननजातिसर्वमिलनेसप्त-
दश १७ वेदनीयं सातासातलक्षणं दुजुअलत्ति युगंद्विकंहास्यरति-
अरतिशोकलक्षणं, सगउरलत्ति औदारिकसप्तकं, तच्चौदारिकशरीरं
? औदारिकांगोपांगलक्षण २ औदारिकसंघातनं ? औदारिक-
बंधनं ? औदारिकतैजसबंधनं ? औदारिककर्मणबंधनं ? औ-

दारिकतैजसकर्मणबंधनं ७ इतिऔदारिकसप्तकं, उच्छ्वासचतुष्कं
 उच्छ्वास १ उद्योत १ आतप १ पराघातलक्षणं १ सुखगति
 १ असुखगतिद्विकं २ तिर्यग्गतितिर्यगानुपूर्वीलक्षणान्तिर्यग्द्विकं २
 नीचैर्गोत्रलक्षणंपुतास्त्रिंशदुत्तराः शतंसख्याः प्रकृतयोद्भवसत्ताकाअ-
 भिधीयन्ते ध्रुवसत्ताकंचासांसम्यक्त्वलाभादर्वाक्सर्वजीवेषुसदैवसद्भा-
 वात्, अथानंतानुबंधिनांकषायाणामुद्बलनसंभवाद्भ्रुवसत्ताकतैवशु-
 ज्यते, अतः कथं ध्रुवसत्ताकप्रकृतीनां त्रिशदधिकशतसंख्यासंगलते १ मैवं-
 वोचः यतोऽवाप्तसम्यक्त्वाप्युत्तरगुणानामेवजीवानामेताद्विसंयोगो
 नसर्वजीवानां अध्रुवसत्ताकता वा नवाप्तोत्तरगुणजीवानांचर्चित्यते,
 अतोऽनंतानुबंधिनां ध्रुवसत्ताकतैवयदिवोत्तरगुणप्राप्तापेक्षया अध्रुवस-
 त्ताकताकक्षीक्रियते तदासर्वासामपिप्रकृतीनांस्यान्नातोऽनुबंधिनामेव
 यतः सर्वा अपिप्रकृतयोयथास्थानमुत्तरगुणेषुसत्ताव्यवच्छेदमनुभ-
 वंत्येवेति, तत्रोपशमश्रेणिगतरयपुकादशंगुणस्थानकंयावत्त्रिंशद-
 धिकशतंप्रवसत्तायांप्राप्यते यद्यपिक्षायिकसम्यक्त्ववतांसप्तकादिक्षय-
 रूपोसत्ताभेदोऽस्ति, तदपिगुणस्थानेसामान्यसत्ताधिकारेकथितत्वा-
 नेहदर्शितः तथापिस्वबुद्ध्यावगंतव्यः, क्षीणे असईति अष्टचत्वारिंशद-
 धिकशतसत्तापेक्षयामोहनीयषड्विंशतिः निद्रापंचकं आयुस्त्रिकं त्र-
 योदशनामप्रकृतयः औदारिकतैजसबंधनं औदारिककर्मणबंधनं औ-
 दारिकतैजसकर्मणबंधनं तैजसकर्मणबंधनंपुताः पंचाशद्व्यवच्छि-
 द्यन्ते, ततः अशीतिर्द्वादशेसत्ताध्रुवरूपाप्राप्यते, अष्टपंचाशत्सत्तापे-
 क्षयाषडशीतिः सत्तायांप्राप्यते, “चरिमे” त्रयोदशेचतुर्दशेगुणस्थाने-
 चतुः सप्ततिः सत्तायांप्राप्यते, गुणस्थानोक्तओघसत्तापेक्षयाध्रुवसत्ता-
 गणनात्शेषा अध्रुवसत्तागुणस्थानकेवक्तव्याः, अध्रुवसत्ताअष्टाविंशतिः
 यास्तुकदाचित्कस्यांगतौप्राप्यन्ते कस्यांनप्राप्यन्तेताअध्रुवसत्ताकाः,
 ताश्च सम्यग्मोह १ मिश्रमोह १ मनुष्यद्विकं २ देवद्विकं २ नरक-

द्विकं २ वैक्रियसप्तकलक्षणं, वैक्रियएकादशकं, जिननाम, आयुश्चतुष्टयं, आहारसप्तकं, उच्चैर्गोत्रलक्षणाष्टाविंशतिः प्रकृतिसमूहरूपाअध्रुवसत्तारूपारतत्रमिथ्यात्वेऽष्टाविंशतिरप्यध्रुवसताः प्राप्यन्ते, जीवभेदापेक्षयासारवादनेमिश्रेचजिननामरहिताः सप्तविंशतिः सम्यग्दर्शनात् उपशांतमोहंयावत् अष्टाविंशतिरप्यध्रुवसत्ताकाः प्राप्यन्ते क्षीणमोहेसयोगिकेवल्ययोगिकेवलिलक्षणेगुणस्थानत्रिके एकविंशतिरध्रुवसत्ताकाः प्राप्यन्ते, एवंध्रुवसत्ताशेषाअध्रुवसताः प्रकृतयइति, इत्युक्तंअध्रुवसत्ताद्वारं ॥ ७४ ॥

ट्बार्थः—तथा २९ सयोगिये ३० छे. अयोगीये १२ अध्रुवोदयी जाणवी. ध्रुवसत्ता एकसोतीस छे. ज्ञानावरणी ५ दर्शनावरणी ९ वेदनी २ मोहिनी २६ नामकर्मनी तिर्य्यचगति ४ जाति ५ औदारिक १ तैजसकर्मण ७ संवयण ६ संस्थान ६ वर्णादि २० विहायोगति २ तिरिआनुपूर्वि १ जिननाम कर्मविना प्रत्येक ७ त्रसदश १० थावर १० नीचगोत्र १. अंतराय ५ एकसोतीस १३० ध्रुवसत्ता इग्यारमा गुणठाणा पर्यंत जाणवी, नवमाने बीजे भागे क्षपकश्रेणिने तेर नीकले तेवारे नवमाथी क्षीणमोहपर्यंत ऐंसीनी सत्ता छे. क्षीणमोहे ऐंसी, तेरमे चउदमे चहुत्तरी ध्रुवसत्ता छे. मिथ्यात्वे २८ सास्वादने २७ समकिते २८ जप्रमत्ते २८ अनिवृत्ति २८ सूक्ष्मसंपराये २८ उपशांतमोहे २८ क्षीणमोहे २१ सयोगि केवली २१ अयोगि केवली २१ ए अध्रुवसत्ता जाणवी. ॥ ७४ ॥

मिच्छेविसममिच्छा, बीएअणथीणत्तिविणुमीसदुगे ।
बीयतीअकसायहीणा, देसेपमत्त युअलंभि ॥७५॥

टीका—सांप्रतंसर्वधातिदेशघात्यधातिद्वारमभिधित्सुराह ॥
तत्रप्रथमंघातिलक्षणं, यथाआत्मनोज्ञानदर्शनचारित्रवीर्यलक्षणं गुण-
चतुष्टयं स्वरूपेणस्वकीयज्ञायकत्वदृश्यत्वस्थिरत्वसामर्थ्यत्वलक्षणस्व-
कार्यस्वकारकं, तथाशेषाणांअव्यावाधादीनांआत्मगुणानांनिरावरण-
त्वकरणेकारणरूपमपितेनएतद्गुणचतुष्टयंप्रधानं शेषाअव्यावाधाद-
योगुणाः स्वरूपत्वेनैकावर्यरूपा नान्यद्गुणप्राकटनेहेतुत्वमिति, अ-
तोज्ञानादीनांकारणकार्यरूपोभयधर्मवतांघातकानिज्ञानवरणदर्शना-
वरणमोहांतरायलक्षणानिधातिकर्माण्युच्यन्ते, शेषाणिवेदनीयायुर्नाम-
गोत्ररूपाणिअघातीन्यभिधीयन्ते, तत्रघातिषु याः प्राकृतयः उदिताः
स्वावर्यगुणंसर्वआवृण्वन्तिवातयंत्येवंशीलाः सर्वधातिन्योविशतिः भ-
वंति, याःप्रकृतयः उदिताः स्वावर्यगुणंआवृतमपिदेशतः घातयन्ते-
देशतोविरतिगुणप्रत्ययादिनाक्षयोपशमं प्राप्यतद्गुणप्राकट्यंलभन्ते
इत्येवंशीलाः देशधातिन्यः पंचविंशतिर्भवन्ति, तत्रसर्वधातिन्यः
केवलज्ञानावरणं केवलदर्शनावरणं पंचनिद्राद्विषादिनाअनंतानु-
बन्धिअप्रत्याख्यानप्रत्याख्यानानावरणलक्षणतः कषायाः मिथ्यात्वंचेति-
विशतिः, तत्रकेवलज्ञानावरणकेवलदर्शनावरणेक्षपकश्रेण्यादौप्रक्षीय-
माणस्थितिरसप्रदेशक्षयंयावन्नसर्वथाक्षयस्तावन्नगुणप्राग्भावातिक्षय-
स्तावन्नगुणप्राग्भावः, सर्वथाक्षये सकलविशेषावबोधसकलसामान्या-
वबोधरूपौकेवलज्ञानकेवलदर्शनलक्षणौभवतः, अतएतेसर्वधातिन्यौ
तथानिद्रापंचकानामप्युदयंअवबोधंसर्वथाघातयन्ति तेनसर्वधातिन्यः,
यद्यपिनिद्रायामपिस्वप्नादीनांदर्शनंतदपिनिद्रोदयशैथिल्येनैवेतिद्वाद-
शकषायाणांउदयोपिअनंतानुबन्ध्युदयः शुद्धचारित्रधर्मरुचिघातनरूपः,
अप्रत्याख्यानकषायोदयस्त्वर्हिसकपरिणामघातरूपः, प्रत्याख्यान-
कषायोदयः सर्वसावद्यविरतिरूपपरिणमनघातकः, एतेयथाक्रमंसर्व-
थाघातकत्वात्सर्वधातकाः, यत्पुनस्तेषांप्रबलोदयेपिअयोग्याहारवि-

रमणं उपलभ्यते, तत्रवारिवाहदृष्टान्तोवाच्यः, सुदुविमेहदण्डोऽपहा-
चंदसूराणमित्यादिज्ञेयं, अथवानरकादिविपाकभयाद्द्विररमणंतर्वेद्वि-
यसुखामिलाषे नैवेतितीव्रलोभोदयएवग्राह्यः, तथा मिथ्यात्वं तु जिनप्र-
णीततत्त्वश्रद्धानस्वरूपसम्यक्त्वं सर्वमपि हंतीति सर्वधाति, यत्तु तस्य प्र-
बलोदयेपिमनुष्यपञ्चादिवस्तुश्रद्धानंतदपिस्याद्वादोपयोगाभावात् मि-
थ्यैवेति ॥ उक्तंच ॥ विशेषावश्यके, सदसदविसेसणाओ भवहेउ-
जहत्थिओवलंभाओ, नाणफलाभाओ मिच्छदिड्डिससअन्नाणं ?
इतिमिच्छेवीसममिच्छाइति ॥ मिच्छेइतिमिथ्यात्वेवीसंविंशतिप्र-
कृतयः सर्वधातिन्योबंधेसंति, अमिच्छामिथ्यात्वरहिताएकोनविं-
शतिः बीएत्ति द्वितीयेसास्वादनेबंधेप्राप्यन्ते, ताएवएकोनविंशतिः
अनंतानुबंधिचतुष्टयस्थानद्वित्रिकंविनाद्वादशसर्वधातिन्यः भीसदु-
गेत्ति मिश्राविरतिसम्यक्त्वलक्षणेगुणस्थानद्विकेप्राप्यन्ते बीयकसा-
यहीणा देसेइतिसंबंधः द्वितीयकषायहीनाः देशविरतेऽष्टौसर्वधातिन्यः
तीयकसायहीणाप्रमत्तयुगलेतृतीयकषायरहिताश्चतस्रः प्रकृतयः प्रम-
त्ताप्रमत्तलक्षणेगुणस्थानद्वयेप्राप्यन्ते ॥ ७५ ॥

ट्बार्थः—मिथ्यात्वे वीस सर्वधाती छे, सास्वादन गुणठाणे
मिथ्यात्वमोहिनी विना १९ सर्वधातिनो बंध छे, मिश्र तथा
समकित गुणठाणे अनंतानुबंधी ४ थीणाद्वि तिन विना बार सर्व-
धाती प्रकृतिनो बंध छे, देशविरति गुणठाणे बीजी चोकडी
अप्रत्याख्यानीयानी काढीये एटले आठ सर्वधातिनो बंध छे,
प्रमत्त तथा अप्रमत्त ए वे गुणठाणे सर्वधाति ४ नो बंध छे.
केवलज्ञानावरणी ? केवलदर्शनावरणी ? निद्रा वे ए च्यार बांधे
छे ॥ ७५ ॥

केवलजुअलावरणं, अपुव्वबीअभागओअसुहुमंजा ।

दरघाइमिच्छिसत्ता, नपुंविणातेविसासाणे ॥ ७६ ॥

टीका—केवलजुअलावरणमिति ॥ अपुव्विइतिअपूर्वकरणप्रथमभागातेनिद्राद्वयंअंधाभावेअपूर्वकरणस्यद्वितीयभागतः सूक्ष्मसंपरायंयावत् केवलजुगलावरणं केवलज्ञानावरणं केवलदर्शनावरणं रूपाप्रकृतिर्ब्रह्मचते, ततःपरंअंधाभावः दरवाइतिदेशघातिन्यः पंचविंशतिः मतिज्ञानावरणंश्रुतज्ञानावरणमनःपर्यवज्ञानावरणरूपंज्ञानावरणचतुष्टयं चक्षुर्दर्शनावरणाऽचक्षुर्दर्शनावरणावधिदर्शनावरणरूपंदर्शनावरणत्रिकंसंज्वलनाश्चत्वारः क्रोधमानमायालोभरूपानोकषायाहारपरतिअरतिशोकभयजुगुप्सास्त्रीवेदपुंवेदनपुंसकवेदलक्षणा “नोकषायत्ति” कषायसदृशाइत्यर्थः, अंतरायपंचकंप्रुताः पंचविंशतिप्रकृतयोदेशघातिन्योर्देशंघातयंतीत्येवंशीलादेशघातिन्योमतिज्ञानावरणमुदितमपिदेशंघातयन्तिकिचित्देशंक्षयोपशमप्राप्तं तथाघातयन्तिपुंससर्वत्रतया मलयगिरिप्रज्यास्तुआत्मनः सर्वस्वंकेवलज्ञानकेवलदर्शनरूपंतंघातयंतिताः सर्वघातिन्योमतिज्ञानादिकंतु आत्मनोदेशरूपंगुणंघातयंतितादेशघातिन्यः तासामध्ये, मिच्छिमिथ्यात्वेसच्चाइति सर्वाः प्रकृतयः देशघातिन्योबध्यन्ते ताएवसास्वादनेनपुंसकवेदरहिताश्चतुर्विंशतिरेवब्रह्मन्ते, नपुंसकवेदबंधः मिथ्यात्वप्रायोग्यएवेति ॥ ७६ ॥

टिप्पण्यः—अपूर्वकरण गुणठाणाना बीजा भागथी दशमा गुणठाणासीम केवलज्ञानावरणी केवलदर्शनावरणी ए वे सर्वघातीनो बंध छे पछे नथीज, देशवातीप्रकृति २५ ज्ञानावरणी ४ दर्शनावरणी ३ हारयादि ६ वेद ३ संज्वलना ४ अंतराय ५ एवं २५ ते मध्ये मिथ्यात्वगुणठाणे सर्व २५ देशघातीनो बंध छे, सास्वादने गुणठाणे नपुंसक विना चोवीस देशघातिनो बंध छे. ॥ ७६ ॥

थीविणुमीसचउक्के, अपमत्तदुगंम्मिसोगदुगहीणा ।
हासचउहीणनवमे, अपुरिससंजलणदसमंम्मि ७७॥

टीका—थीविणुत्ति मीसचउक्केत्ति—मिश्राविरतिसम्यक्देशवि-
रतिप्रमत्ताख्येगुणस्थानचतुष्टयेस्त्रीवेदरहितास्त्रयोविंशतिर्बध्यन्ते, अप-
मत्तदुगम्मि अप्रमत्तापूर्वकरणलक्षणेगुणस्थानद्वयेशोकारतिहीनाएक-
विंशतिर्देशघातिन्योबध्यन्ते, तथानवमेअनिवृत्तिबादराख्येगुणस्थाने-
हास्यरतिभयदुगंच्छाहीनाः सप्तदशदेशघातिन्योबध्यन्ते, दशमम्मि
इतिदशमेसूक्ष्मसंपरायेगुणस्थानेपुरुषवेदसंज्वलनचतुष्टयरहिताद्वादश-
बध्यन्ते, ताद्वादशज्ञानावरणचतुष्टयदर्शनावरणत्रिकांतरायपंचकमंतरेण-
सूक्ष्मांतेतासामबंधकइतिगतंदेशघातिद्वारं ॥ ७७ ॥

ट्बार्थ—मिश्र १ अविरतिसमकित १ देशविरति १ प्रमत्त
१ ए च्यार गुणठाणे स्त्रीवेद काढीये एट्ठे त्रेवीस देशघाती
बंधाये, अप्रमत्त तथा अपूर्वकरण गुणठाणे शोकअरति बे न
बांधे, एकवीस देशघाती बांधे, नवमे अनिवृत्तिकरणे हास्यादिरति-
भयदुगंछा ए च्यार विना सत्तर देशघाती बांधे, दशमे सूक्ष्म-
संपराय गुणठाणे पुरुषवेद १ संज्वलना ४ ए पांच काढीये बार
देशघाती बांधे, दशमाने अंते ज्ञानावरणी ४ दर्शनावरणी ३
अंतराय ५ ए बार जाये न बांधे ॥ ७७ ॥

सव्वदरघाइसेसा, अधाइपयडीओसव्वगुणठाणे ।
पुञ्जेनव(ग)अडचउसग, इगइगतिगदुगअहीअतीसा
॥ ७८ ॥

टीका—सांप्रतमघातिस्वरूपंकथ्यतेसव्वदरघाइइत्यादि सं-

ईधातिदेशधातितः शेषाअवशिष्टास्ताअधातिप्रकृतयः सर्वेषुगुण-
स्थानेषुमन्तव्याइतिवेदनीयद्विकं, आशुश्चतुष्कं, नामसप्तषष्टिः,
गोत्रद्वयं, इत्येताः पंचसप्ततिरवातिन्योज्ञेयाः, तत्रमिथ्यात्वेद्वि-
सप्ततिः, सास्वादनेऽष्टपंचाशद्, मिथ्रेएकोनचत्वारिंशत्, सम्यक्त्वे-
द्विचत्वारिंशत्, देशविरतौसंपरायेत्रयः, उपशांतमोहक्षीणमोहसयो-
गिकेवल्लिषु एका, सातवेदनीयरूपा, अत्रब्रुवब्रुवोदयेधात्यधाति-
द्वारेउदयाधिकारोपिस्वबुध्याओवोदयाधिकारतोज्ञातव्यः, पुत्रेइति-
पुण्यप्रकृतयोजीवालहादजनकायदुदयंभुज्यमानंआल्हादजनकंभवति,
ताःपुण्यप्रकृतयःद्विचत्वारिंशद्देसिन्नाःसंति, तत्रगाथा सुरनरतिगु-
ञ्चसायं तसदसतण्वंगवयरचउरंसं, परवासगतिरिआऊ वणचउप-
णिदिसुभखगड् १ बायालपुन्नपगई अपढमसंठाणखगईसंधयणा,
तिरिहुगअसायनीओ वधायइगविगलनरयतिगं २ थावरदसवणचउक्क
घाइपणयालसहिअञ्जसीई, पावपयडित्तिदोसुवि वन्नाइगिहासुहाअ-
सुहा ३ इत्यादिगाथोक्ताः पुण्यपापप्रकृतयः मिलिताएकंशतंचतु-
र्विंशत्यधिकंभवति एतदपिदंशमाश्रित्यैवेतिनोचेत् धातिसप्तचत्वा-
रिंशत्गुणनेषड्विंशत्यधिकंशतंभवति, अत्रबंधाधिकारेविंशत्यधि-
कशतमानेचतुर्विंशत्यधिकंतु वन्नाइगदासुहा असुहाइतिवर्णादयः
वर्णगंधरसरपर्शरूपाः पुण्यप्रकृतौशुभाग्रहाः, पापप्रकृतौतुअशुभा-
ग्रहा इत्युभयत्रगृहणात्चतुर्विंशत्युत्तरंगतंज्ञेयं, तत्रपुण्यप्रकृतिक्रमः
गुणस्थानेषुविभजन्नाह, पुन्ननवअडइति नवभिरधिकास्त्रिंशत्मिथ्या-
त्वेपुण्यप्रकृतयोब्रव्यंते, इतिजिननामाहारकद्विकरहिताः “ताप”आत-
परहिताःसास्वादनेअष्टाधिकास्त्रिंशद्ब्रव्यंते, ताएवेतितिर्यग्नरदेवायु-
रुद्योतहीनामिश्रे चतुस्त्रिंशत्ताएवजिननामनरदेवायुयुक्ताः सम्य-
क्त्वेसप्तत्रिंशत्, ताएववज्रक्रमनाराचसंहननमनुष्यत्रिकऔदारिक-
रहितादेशविरतौएकत्रिंशत्, प्रमतेएकत्रिंशत्, ताएवाहारकद्विकयुक्ता-

સ્ત્રયસ્ત્રિંશત્, અપ્રમત્તેપુણ્યપ્રકૃતયોબધ્યંતે, તાણ્વદેવાચુરહિતાઅર્પ્વ-
કરણેદ્વાત્રિંશદ્બધ્યંતે, અત્રગાથાયાં અઢસુપદંઅગ્રેતનગાથાયાંગતમ-
નુવર્તનીયં અષ્ટસુગુણસ્થાનકેષુઅયંક્રમઃ ॥ ૭૮ ॥

ટ્કાર્થઃ—સવર્ધાતી તથા દેશઘાતી કાઢતાં શેષ રહી તે
અઘાતી પ્રકૃતિ સર્વ ગુણઠાણે જાણવી. અઘાતી ૭૧ છે તે
મધ્યે મિથ્યાત્વે ૭૨ છે. સાસ્વાદને ૨૮ છે. મિશ્રે ૩૧ છે.
સમકિતે ૪૨ છે. દેશવિરતે ૩૬ છે. અપ્રમત્તે ૩૪ છે. અર્પ્વ-
કરણે ૩૩ છે. અનિવૃત્તિવાદરે ૩ છે. સૂક્ષ્મસંપરાયે ૩ છે.
ઉપશાંતમોહે ૧ છે. ક્ષીણમોહે ૧ છે. સયોગિકેવલિયે ૧ બાંધે
છે હ્રંમ ઉદયનો અધિકાર જોઈ કહેવો. ઉદયપિણે પુણ્યતત્ત્વના
મેદ ૪૨ છે. સાતાવેદની ઁચગોત્ર મનુષ્યદુગ ૨ દેવ ૨ પંચેન્દ્રિ
જાતિ ૧ પાંચશરીર ૧ ત્રીનઉપાંગ ૩ વજ્રત્રઙ્ગમનારાચસંઘયણ
૧ સમચરંસસંસ્થાન ૧ વર્ણાદિ ૪ અગુરુલઘુ ૧ પરાઘાત ૧
ઉસાસ ૧ આતપ ૧ ઉદ્યોત ૧ હુમ્ભવિહાયોગતિ ૧ નિર્માણ ૧
ત્રસદશ ૧૦ દેવતાનુઆયુ ૧ મનુષ્યાયુ ૧ તિર્યચનુઆયુ ૧
તીર્થકરનામ ૧ ં વેતાલીસમધ્યે મિથ્યાત્વ ગુણઠાણે ૩૧
ઓગણચાલીસ છે. જિનઆહારક નથી. સાસ્વાદન ગુણઠાણે
અઢતીસ છે. આતપ નથી. મિશ્ર ગુણઠાણે ચોતીસ છે. ત્રીન
આઁખા નથી, ઉદ્યોત નથી. સમકિત ગુણઠાણે જિનનામ તથા
આઁખા બે મેલાય તિણે તે સઢતીસ છે. દેશવિરતિ ગુણઠાણે
હગતીસ છે. અપ્રમત્તે વેતીસ છે. અર્પ્વકરણે વતીસ છે. ॥ ૭૮ ॥

અઢસુતિગંચદોસુ, તિસુસાય બંધસેસયાપાવે ।

ચઁવીસસયંઓહો, વન્નાહગહાસુહાઅસુહા ॥ ૭૯ ॥

ટીકા—અઢસુતિગંચદૈત્યાદિ અષ્ટસુગુણસ્થાનકેષુહૈતિપદંપૂર્વ-

ગાથાયાં સંબંધિતં તિગંચદોસુત્તિ દ્વયોર્ગુણકયોવિષયેદ્વિવચનેબહુવ-
ચનમિતિપ્રાકૃત્વાત્, તિગં સાતવેદનીય ઉચ્ચૈર્ગોત્રયશોનામલક્ષણં-
પ્રકૃતિત્રિકં પુણ્યપ્રકૃતીનાંબંધ્યતે । તિસુત્રિષુપપશાંતમોહક્ષીણ-
મોહસયોગિકેવલિલક્ષણેગુણસ્થાનત્રિકે “સાયાબંધત્તિ”સાતસ્યૈવબંધઃ,
અયોગિસ્થાનેબંધાભાવાત્, સેસયાદ્તિશેષકાઃપુણ્યપ્રકૃતિગણનાંતરિતાઃ
પાપપ્રકૃતયઃ સર્વગુણેષુજ્ઞેયા સ્તત્રમિથ્યાત્વેદ્યશીતિઃ તાસુપંચદશા-
પસારે સાસ્વાદનેસપ્તષષ્ટિઃ, મિશ્રેચતુશ્ચત્વારિંશત્, સમ્યક્ત્વેચતુશ્ચત્વા-
રિંશત્, દેશવિરતૌચત્વારિંશત્, પ્રમત્તેષદ્વિંશત્, અપ્રમત્તેત્રિંશત્, અ-
પૂર્વકરણેપ્રથમનિદ્રાદ્વિકાપગમેઅષ્ટાવિંશતિઃ, અનિવૃત્તૌપ્કોનવિંશતિઃ,
સૂક્ષ્મસંપરાયેચતુર્દશત્તિપાપપ્રકૃતિબંધક્રમરતત્ર અત્રપુણ્યપાપોભય-
મીલનેઓઘેચતુર્વિંશતિશતંમિથ્યાત્વેપ્કવિંશતિશતં તત્ત્રવર્ણાદયોગૃ-
હીતાઃ શુભાસ્તથાઽશુભાઃ શુભલેઙ્યાવાન્શુભાનિવર્ણાદીનિબધ્નાતિ,
અશુભલેઙ્યાવાન્અશુભવર્ણાદીનિબધ્નાતિ, તેનોભયગ્રહણંઽતિજેયં ૭૯।

ટિપ્પણ્યઃ——૧ આઠ ગુણઠાણે પુણ્યપ્રકૃતિ બાંધે તે કહી, નવમે
દશમે ગુણઠાણે ત્રીન પુણ્યપ્રકૃતિ બાંધે છે. સાતા ૧ જસનામ
૧ ઉંચગોત્ર ૧ ૧ ત્રીન છે, ત્રીન ગુણઠાણે ઇગ્યારમે બારમે તેરમે
સાતાનો બંધ છે. ૧ બંધમાં પુણ્યપ્રકૃતિ ગણતાં શેષ રહિ તે
પાપ પ્રકૃતિ જાણવી. મિથ્યાત્વે ૮૨. સાસ્વાદને ૬૭ મિશ્રગુણ-
ઠાણે ૪૪ સમક્તિ ગુણઠાણે ૪૪, દેશવિરતિ ગુણઠાણે ૪૦,
પ્રમત્ત ગુણઠાણે ૩૬, અપ્રમત્ત ગુણઠાણે ૩૦, અપૂર્વકરણ ગુણ-
ઠાણે ૨૮ અઢાવીસ, અનિ-ત્તિકરણ ગુણઠાણે ૨૩ સૂક્ષ્મસંપરાય
ગુણઠાણે ૧૪ પાપપ્રકૃતિ બાંધે છે, ઉપરલે ગુણઠાણે પાપપ્રકૃ-
તિનો બંધ નથી, ઇહાં કિને પુણ્યપ્રકૃતિ અને કિને પાપપ્રકૃતિ
૧ બે મેલવતાં એકસોચોવીસનો ઓવ થાય છે, જે વર્ણાદિક

४ च्यार ९ शुभ ते पुन्यप्रकृतिमां गण्या छे. अशुभ ते पाप-
प्रकृतिमे गण्या ते भाटे एकसो चोवीस प्रकृति थाय छे. ॥७९॥

नामध्रुवबंधिनवगं, दंसणपणनाणविग्घ(य)परग्घायं ।
भयकुछमिच्छसासं, जिणगुणतीसाअपरियत्ता ॥८०॥

टीका—अथापरावर्त्तद्वारं व्याख्यानयन्नाह, तत्रयाः प्रकृतयः
अन्यस्याः प्रकृतेर्बंधं उदयं उभयं वा विनिवार्यस्वकीयबंधं उदयं उभयं वा-
दर्शयंति ताः परावर्त्तमाना यास्त्वन्यस्याः प्रकृतेर्बंधमुदयमुभयं वा अनि-
वार्यस्वकीयबंधमुदयमुभयं वा दर्शयंति ताः न परावर्त्तते इति कृत्वा अपराव-
र्त्तमाना उच्यंते, यत्प्रत्यपादि विणिवारीयजागच्छई बंधमुदयंचअन्नप-
गइए, साहुपरियत्तमाणी अणिवारंतीअपरियत्ता ? तत्रप्रथमपराव-
र्त्तमानाः प्रकृतयस्तामिःसहनामध्रुवबंधिनवगंइत्यादि नाम्नो-
ध्रुवबंधिनवकं, वर्णचतुष्कतैजसकर्मणागुरुलघुनिर्माणोपघातलक्षणं,
दर्शनावरणचतुष्कंचक्षुरचक्षुरवधिकेवलदर्शनावरणरूपं, पणत्ति पंच-
नाणज्ञानावरणपंचकं, विग्वंत्तिअंतरायपंचकं पराघातनामभयडुगंछा-
द्विकं मिच्छेत्तिमिथ्यात्वंश्चासोच्छ्वासनामकर्मजिननामएताः एको-
नत्रिंशत्प्रकृतयः अपरावर्त्तमाना भवंति । इत्येताः एकोनत्रिंशत्प्रकृ-
तयः स्वबंधोदयोभयकालेनान्यस्याः प्रकृतेर्बंधमुदयमुभयं वानिरुध्य-
प्रवर्त्ततेऽतोऽपरावर्त्तमाना इति ॥ ८० ॥

ट्वार्थः—अथ हवे अपरावर्त्तमान प्रकृति, कहे छे: नाम
ध्रुवबंधी नव वर्णादिक ४ तैजस ? कर्मण ? अगुरुलघु ?
निर्माण ? उपघात ? ए नव, दर्शनावरणी ४ ज्ञानावरणी ५
अंतराय ५ कर्मप्रकृति ५ पराघात ? भय ? डुगंछा ? मि-
थ्यात्वमोहनी ? सासोसास ? जिननाम ए २९ अपरावर्त्त

छे. बंधमां तथा उदयमां कोइके नहि ते बंध तथा उदयपणे आवती नथी पोतापणे बंध तथा उदय आवे छे. ते बंध तथा उदय कोइकनी प्रकृतिनो रोकीने पोतानो बंध तथा उदय थाइ ते परावर्त्तमान कहीजे, तेहथी इतर बीजी ते अपरावर्त्तमान कहीजे. ॥ ८० ॥

जिणविणुमिच्छिअमिच्छा, सासणमीसेसुसजिणस-
म्माई ।

पंचसुनाणविग्धं, दंसणचउनवगदसमंमि ॥ ८१ ॥

टीका—अथपरावर्त्तमाना गुणस्थानकेषुविभजन्नाह । जिण-
विणु इत्यादि जिननामबंधविनामिथ्यात्वेअष्टाविंशतिः परावर्त्तमाना-
बध्यन्ते, अमिच्छा मिथ्यात्वबंधरहिताः सास्वादने तथा मिश्रगुण-
स्थानेसप्तविंशतिरपरावर्त्तमानाबध्यन्ते, सजिणत्ति जिननामसहिता-
स्ताएवअष्टाविंशतिः सम्यक्त्वादिपंचसुगुणेषुसम्यक्त्वदेशविरतप्रम-
त्ताऽप्रमत्तापूर्वकरणलक्षणेषु अपरावर्त्तमानाबध्यन्ते, ततःपरंज्ञानावरण-
पंचकं विग्वंत्तिविघ्ननाम अंतरायपंचकं दंसणचउत्ति दर्शनावरणीय-
चतुष्टयं, एताश्चतुर्दशअपरावर्त्तमाना नवमेऽनिवृत्तिकरणेदशमेसूक्ष्म-
संपरायलक्षणेबध्यन्तेइति ॥ ८१ ॥

ट्कार्यः—मिथ्यात्व गुणठाणे जिन नाम विना २८ अप-
रावर्त्तमान बांधे छे. सास्वादन गुणठाणे मिथ्यात्व विना २७
अपरावर्त्तमान छे, मिश्रगुणठाणे सत्ताविस २७ बांधे छे. सम-
कितथी मांडी पांच गुणठाणे समकिते, देशविरते, प्रमत्ते, अप्रमत्ते,
अपूर्वकरणे ५ एमांए जिननाम भेलीये तेवारे २८ परावर्त्त

प्रकृति बंधाये, नवमे गुणठाणे दशमे गुणठाणे ज्ञानावरणी ९
अंतरायं ९ दर्शनावरणी ४ एवं १४ अपरावर्त्तमान बंधाये ॥८१॥

तणुअद्वेअदुज्जुअल, कसायउज्जोअगोअदुगनिदा ।
तसवीसाउपरित्ता, बंधइअपरित्तसेसाउ ॥८२॥

टीका—तणुअद्वइत्यादि तनुशब्देनोपलक्षितमष्टकं तणु-
वंगागिइसंघयण जाइगइखगइपुव्वित्तिगाथावयवेनप्रतिपादितंतन्व-
ष्टकं, तत्रतनवः तैजसकर्मणयोरपरावर्त्तमानासुप्रतिपादितत्वात् शे-
षाऔदारिकरूपास्तिस्रः, उपांगानित्रीणिआकृतयः संस्थानानिषट्,
संहननानिषट्, जातयः पंच, चतस्रोगतयः, खगतिद्वयं, आनुपूर्वी-
चतुष्क मिति अष्टकशब्देनत्रयस्त्रिंशत्प्रकृतयोर्गृह्यंते, वेदाः स्त्रीपुं-
नपुंसकरूपा स्त्रयः दुज्जुअल द्वि गुगलंहस्यरत्यरतिशोकरूपं, कषा-
याः षोडश, उज्जोयदुगंति द्विकशब्दस्यप्रत्येकंसंबंधादुद्योतातपा-
ख्यं गोत्रद्विकं, गोत्रवेदनीयलक्षणंगोत्रंउच्चैर्गोत्रभेदात्, सातासातभे-
दाद्वेदनीयमपिद्विधा, निद्रापंचकं, त्रसदशकं, स्थावरदशकं, आयूंषिच-
त्वारिइत्येताएकनवतिः प्रकृतयः परावर्त्तमानाभवन्ति, तत्रषोडशकषा-
यानिद्रापंचकंचयद्यपिपुताः एकविंशतिप्रकृतयोर्भुवबंधित्वाद्बंधं प्रति-
परोपरोधनकुर्वन्ति तथापिस्वोदयेस्वजातीयप्रकृत्युदयनिरोधात्पराव-
र्त्तमानाभवन्ति, स्थिरास्थिराश्चुभाश्चुभप्रकृतयश्चतस्रोयद्यपिउदयं प्रतिन-
विरुद्धास्तथापिबंधं प्रतिपरावर्त्तमानाः शेषाः षट्षष्टिः प्रकृतयोर्बं-
धोदयाभ्यामपिपरस्परंविरुद्धाः अपिअतः परावर्त्तमानागुणस्थानेषु-
बंधक्रमेपूर्वोक्ताऽपरावर्त्तमानेभ्यः शेषाः परावर्त्तमानाबंधेभवन्ति, तत्र-
मिथ्यान्देनवाधिकाअशीतिः, जिननास्तुअपरावर्त्तमानेषुगणनात्,
परावर्त्तमानंतुआहारकद्विकमेवएकनक्त्यामपनमेशेषानवाधिकाअशी-
तिः बंधेप्राप्यन्ते, एवंसर्वत्रतेनसास्वादानेचतुः सप्ततिः, मिथ्रेसप्तच-

त्वारिंशत्, सम्यक्त्वे एकोनपंचाशत्, देशएकोनचत्वारिंशत्, प्रमत्ते-
पंचत्रिंशत्, अप्रमत्ते एकत्रिंशत्, अपूर्वकरणे त्रिंशत्, अनिवृत्तिकरणे ऽष्टौ,
सूक्ष्मसंपराये तिस्रः, उपशांतादिषु त्रिषु एकं सातमेव एवं परावर्त्तमानानां-
बंधक्रमइति ॥८२॥

टिप्पण्यः—तनुआदिक आठआठ पिंड प्रकृति तनु ३ उ-
पांग ३ संस्थान ६ संघयण ६ जाति ५ गति ४ विहायो-
गति २ आनुपूर्वि ४ वेद ४ हारयादि ४, कषाय १६ उद्योत १
आतप १ गोत्र १ वेदनी २ निद्रा ५ व्रस १० थावर दस
आऊखा च्यार एड्काण्ण परावर्त्तमान जाणवी मिथ्यात्वे नव्यासी
८९ सास्वादने ७४ मिश्रे ४७ समकिते ४९ देशविरते ३९
प्रमत्ते ३५ अप्रमत्ते ३१ अपूर्वकरणे ३० अनिवृत्तिकरणे ८
सूक्ष्मसंपराये ३ इग्यारमे १ बारमे १ तेरमे १ अयोगि अबं-
धक अपरावर्त्ते जे गाथा मांहे कही तेह टालतां शेष रही ते
परावर्त्तमान जाणवी, बांधे, हवे विपाक च्यार कहे छे जे मध्ये
जे क्षेत्र आकाश तेह फिरतां उदय आवे ते क्षेत्र विपाकी ४
आनुपूर्वी छे ते मध्ये मिथ्यात्व गुणठाणे समकित गुणठाणे
च्यारे आनुपूर्विनो उदय छे ॥८२॥

मिच्छेसम्भवे च उषु वि, निरयविणुबीय ए आउचउ (चउरो)
देसे नरतिरिसेसा, ऋणु आमणु आउवेयगाभणिया । ८३।

टीका—अथ विपाकद्वारं चिंतयन्नाह, तत्र विपाकः कर्मफलानुभवः,
सचतुर्द्धा तत्र प्रथमं क्षेत्रविपाकाः आनुपूर्व्यश्चतस्रः, क्षेत्रगाकाशं तत्रैव-
विपाकउदयोयासांताः क्षेत्रविपाका आनुपूर्व्यश्चतस्रो नरकतिर्यग् नराम-
रानुपूर्वी लक्षणाय तस्तासां चतसृणामपि विग्रहगतावेवोदयो भवतीति ॥

उक्तंच बृहत्कर्मविपाके नरयाउस्सउदए नरएवक्केणगच्छमाणस्स
नरयाणुपुव्वियाए, तर्हिंतहिअन्नर्हिंनत्थित्ति ॥१॥

एवंतिरिमणुदेवे, तेसुविवक्केणगच्छमाणस्स
तेसिमणुपुव्वियाणं, तर्हिउदयोअन्नर्हिंनत्थित्ति ॥२॥

ननुविग्रहगत्यभावेपि आनुपूर्वीणामुदयः संक्रमकरणेनविद्यतेऽतः
कथंक्षेत्रविपाकिन्यस्ताश्चतुर्गतित्वतो जीवविपाकिन्यइत्यत्रोच्यते,
विद्यमानेपिसंक्रमेयथातासांगतीनांविपाकस्तथाविपाकस्तथापियथा-
तासांक्षेत्रविधानेनस्वक्रीयोविपाकोदयोनतथाऽन्यासामतःक्षेत्रविपाकि-
न्यएवेति, तत्रगुणस्थानेक्रमेणविभजन्नाह, मिच्छेसम्मैइत्यादि तत्र-
मिच्छेमिथ्यात्वेसम्मैत्ति सम्यक्त्वदर्शनलक्षणेगुणस्थाने चउचतस्स-
पुव्वित्तिआनुपूर्व्यः उदयेप्राप्यंते, बीएत्तिद्वितीयेसास्वादनाख्ये गुण-
स्थानके नरयविणु नरकानुपूर्वींविनास्तिस्सआनुपूर्व्यः उदयेप्राप्यंते,
शेषेषुगुणस्थानेषुस्वप्रकृतिविपाकत्वेनानुपूर्वीउदयएवनास्ति, यतः
अंतरालगतौगुणस्थानंत्रिकस्यैवप्राप्यमाणत्वात्, ननुआनुपूर्वीणां-
स्थितिबंधस्तुकथंवेद्यते, तत्राहप्रदेशोदयेनसंक्रांतोदयेनैवेतिगम्यं
॥ उक्तंच ॥ कर्मप्रकृतिचूर्णौविवागमुज्जाएत्तिइएसेसापएससंकं-
तादयेणमुंजइतिवचनात्. अथभवविपाकस्वरूपंकथयन्नाह, तत्र-
(भवंतिकर्मवशवर्तिनोअस्मिन्प्राणिनइतिभवः नारकादिपर्यायः सत्त-
पूर्वायुर्व्यवच्छेदेविग्रहाद्यंतरालगतिमारभ्यवेदितव्यः, यदाहभगवान्-
सुधर्मास्वामी भगवत्यां, नेरईएतेरइएउवज्जइति, तस्मिन्नेवभवेनार-
कतिर्यग्नरारमरूपेविपाकउदयोविद्यते यासांताभवविपाकिन्यः तथा-
दियथासंभवंपूर्वभवब्रह्मयमानागामिभवेपिपच्यंतेइतिभावः ननुयथा-
शुषांदेवादिभवेऽवश्यंविपाकोभवतितथागतीनामप्यतस्तापिभववि-
पाकिन्यः प्राप्नुवंति, अत्रोच्यते आयुर्यद्वयस्यभवस्ययोरयंनिब्रह्मतत्त-

स्मिन्नेवभवेवेद्यते नान्यभवे इत्यायुषोभवविपाकदानाद्भवविपाकित्वं, गतयस्तुविभिन्नभवयोग्यानिबद्धापि एकस्मिन्नपि भवेसर्वाः संक्रमेण संवेद्यन्ते, तथाहि मोक्षगामिनः अशेषगतयः मनुष्यगतावैव संक्रम्य क्षयं यांति, अतो विभिन्नस्वोदयभवं प्रतिगतीनां नियत्यभावात् न भवविपाकिन्यः, किंतु जीवविपाकिन्य एवेत्युक्ता आयुषि च त्वारि एव विपाकिन्यः, गुणस्थानक्रमेण तु आउचउइति आयुश्चतुष्कं नरकायुस्तीर्यगायुर्नरायुर्देवायुः च उरोत्ति चतुष्के मिथ्यात्वसास्वादनमिश्राविरतिलक्षणे गुणस्थानचतुष्के उदयः, प्राप्यते, तथा देसे देशविरतिलक्षणे गुणस्थानकेति रिमणुत्तितिर्यगायुर्मनुष्यायुः प्राप्यते, शेषाः प्रमत्तादारम्य अयोगिके वल्लिचरमसमयं यावत् मनुष्यायुषः वेदं का भणिताः सप्तकर्म प्रकृतीनामबाधास्वस्वस्थित्यंतर्वर्तीन्येव ? यथा ज्ञानावरणीयस्यो कृष्टास्थितिः त्रिंशत्कोटाकोटी सागराणां अबाधा च त्रिंशद्वर्षशतानि अबाधान्यूनः कर्मनिषेकः भावना च एतानि त्रिंशद्वर्षशतानि त्रिंशत्कोटाकोटि सागरांतर्गतान्येवान्यानि साधिका नि आयुषरतु देवनारकायुषोरु कृष्टास्थितिः त्रयस्त्रिंशत्सागराः ते च देवनारक भववेद्या, अबाधा च मनुष्यतिर्यग्भवत्रिभागप्रमाणा त्रयस्त्रिंशत् यागरेभ्यो हि त्रा एवेति कथमित्युच्यते आयुषः अबाधायां प्रदेशे वेदनं नास्ति तेन मित्रा एव, शेषकर्मणां तु अबाधायां प्रदेशो दयता भवति तेनांतर्गता एवेति तथा आयुषः प्रदेशो दयोपिक्रमादिना तद्भवे एव भवति अत आयुषो भवविपाक एवेति ॥८३॥

टिप्पण्यः—सास्वादन गुणठाणे नरकानुपूर्व्विनो उदय छे नही, शेष तिन आनुपूर्व्विनो उदय छे, उपरांत सर्व गुणठाणे छे, आनुपूर्व्विनो व्यक्त विपाकोदय नथी तो कोइ पूछे जे आनुपूर्व्विनो थितिबंध एटलो किहां भोगवे तेहनो उत्तर कम्मपयडीथी जे प्रदेशोदयपणे भोगवे अथवा गतिनामकर्म मध्ये संक्रमावी भो-

ગવે છે, જે નવમે ગયાજ ઉદયે આવે બીજા ભવમે ઉદય નાવે તેમાટે કમ્મપયડી મધ્યે કહ્યો છે, જે બીજા કર્મની અવાધા તે કર્મની સ્થિતિ મધ્યે ગણી છે અને આઝરવાની થિતિબંધથીજ ઉદી-
રણા છે, તે પ્રદેશોદય પળ થાયે નહી આઝરવા ચ્યારે તે ભવ વિપાકી છે, અવાધા તે મધ્યે ચ્યાર ગુણે ચ્યાર આઝરવાનો ઉ-
દય છે, દેશવિરતિ ગુણઠાણે નર કહેતા મનુષ્યનો આઝરવો ? તિર્યંચનો આઝરવો ઉદય છે, શેષ ગુણઠાણે એક મનુષ્યાણુનો ઉદય છે, આઝરવા કર્મને સંક્રમણકરણ નથી, પ્રદેશોદયપણે મુખ્યતાયે વિપાકોદય મેલોડજ છે, કિહાંડક પ્રદેશોદય અલ્પતા રીતે મિત્રપણે ગવેર્યો છે. ॥ ૮૩ ॥

**નામધ્રુવોદયચતુતણુ, વગ્ધાસાહારણિયરુજ્જોયતિગં ।
પુગ્ગલવિવાગિમિચ્છે, ચતુત્તીસંહારદુગહીણં ॥૮૪॥**

ટીકા—અથપુદ્ગલવિપાકિસ્વરૂપંદર્શયન્નાહ, યત્પૂર્વબદ્ધસત્તાગ-
તકર્મપુદ્ગલનાંઉદયેઽભિનવાઔદારિકાદિવિશતિગુણાબાદરવર્ગણાસૂ-
ક્ષ્મવર્ગણાનામપિઆહારત્વેનાકૃષ્યગૃહ્ણેનયાસાંપ્રકૃતીનાંવિપાકઃ ઉ-
દયોભવતિતાઃ પુદ્ગલવિપાકિન્યઃ ષટ્ત્રિંશત્, નામધ્રુવોદયઇત્યાદિ ૮૪
નામ્નઃ કર્મણઃ ધ્રુવોદયાનિત્યોદયાનામધ્રુવોદયાદ્વાદશપ્રકૃતયઃ, તદ્ધ-
યા નિર્માણસ્થિરાસ્થિરાગુરુલધુશ્ચુભાશુભતૈજસકાર્મણંવર્ણચતુષ્કંદ્રતિચ-
તુતણુત્તિતદ્વશબ્દેનોપલક્ષિતંચતુષ્કંતણુવંગાગિહસંઘયણ્ણત્તિ તત્રતન-
વઃ તૈજસકાર્મણયોધ્રુવોદયમધ્યેપતિતત્વાત્ તનવઔદારિકવૈક્રિયા-
હારકલક્ષણાસ્તિસ્રઃ પરિગૃહ્યંતે, ઉપાંગાનિત્રીણિ, આકૃતયઃ ષટ્, સંહ-
નનાનિષદ્, તદેવંઅષ્ટાદશપ્રકૃતયઃ, ઉપવાતંસાધારણં ઉચોતઆતપઃ
પરાવાતલક્ષણંદ્યેતાઃ ષટ્ત્રિંશત્પ્રકૃતયઃ પુદ્ગલવિપાકિન્યઇતિઅ-

अतैजसकर्मणवर्गणाप्याहारपर्याप्तिबलेनगृहीतातैजसकर्मणशरीरोद-
यरूपाग्राह्या ॥ उक्तंच ॥ भगवत्यां जीवाणंभंतेजे आहारत्ताएषु-
गलागिण्हन्तितेक्षिअण्णगिण्हंतिवापराअण्णगिण्हन्तिगो० अण्विगि-
ण्हन्तिइवायराअपिगिण्हन्ति तत्रकर्मणशरीरोपचयहेतवःकर्मणवर्ग-
णापुद्गलाऔदारिकादिशरीरोपचयहेतवोत्रादरपुद्गलाएवमूह्यं अत्र
श्रासोच्छ्वाससागामनोन्पाअपिअभिनवग्रहणेनैवविपाकेऽपिआहा-
रत्वेनअग्राह्यमाणत्वान्नपुद्गलविपाकेगृहीताइति अथगुणस्थानेषुविभ-
जनाह सिच्छे सिथ्यात्वे “ चउतीसं ” चतुस्त्रिंशत्पुद्गलविपाकिन्यः
प्रकृतयः उदयेप्राप्यन्ते आहारकद्विकहीनाइति ॥ ८४ ॥

टिप्पणी—हवे पुद्गलविपाकी कहे छे नामकर्मणी ध्रुवोदयी
१२ निर्माण ? थिर ? अथिर ? शुभ ? अशुभ ? अगु-
रुलव ? तैजस ? कर्मण ? वर्णादिक ४ शरीर ३ उपांग ३
संस्थान ६ संवयण ६ उपवात ? साधारण ? प्रत्येक ? उद्योत
? परावात ए वीस प्रकृति पुद्गलविपाकी जाणवी. बीजे पूर्व-
बंध कर्मयुगलसत्तागत तेहने उदययी नवावाह्ययी नवा औदा-
रिकादिक वीसगुणा वर्गणा लेईने जे उदय आवे ते पुद्गल-
विपाकी छे, सिथ्यात्वगुणठाणे आहारक विना चोत्तीस पुद्गल-
विपाकी उदय छे ॥ ८४ ॥

आयवनिगोयहीणं, दुगतीसंसासणाइतियगिम्मि ।
उरलदुगहीणादेसे, छट्ठेसाहारजोयविणा ॥ ८५ ॥

टीका—आयवनिगोयहीणंइत्यादिसास्वादनेदुगतीसं द्वाविं-
शत् आयवनिगोयचित्साधारणहीनाउदयेप्राप्यन्ते, एवंमिश्रेऽपिद्वाविं-
शत्, सम्यक्त्वेऽपिद्वाविंशत्, उरलदुगऔदारिकद्विकहीनाःदेशे देश-

विरतौ त्रिशत्तुदयेप्राप्यन्ते, छठेइतिषष्ठेप्रमत्ताख्येसाहारत्तिआहार-
द्विकसहिताउद्योतनामकर्मरहिताएकत्रिंशत् पुद्गलविपाकेउदयरूपाः
प्राप्यन्ते ॥ ८५ ॥

ट्बार्थः—आतपनामकर्म १ निगोद कहेतां साधारण नाम
विना सास्वादन तथा मिश्र तथा समकित एटले गुणठाणे ब-
त्रीस पुद्गलविपाकनी प्रकृति छे, देशविरति गुणठाणाने विषे
औदारिकाद्विक विना त्रीस छे, छठे गुणठाणे आहारक बे २
भेलीये उद्योतनाम कर्म काढीये तेवारे इगतीस पुद्गलविपाकी
उदयपणे ॥ ८५ ॥

अदुहारगअपमत्ते, अंतिमसंघयणतिगविणाचउसु ।
संघयणदुगविहीणं, चउवीसंखीणयोगंमिम ॥ ८६ ॥

टीका—अदुहारगअपमत्तेअप्रमत्ते गुणस्थानके अदुहारगति
आहारक द्विकरहिता एकोनत्रिंशत्तुदयेलभ्यन्ते तथाअंतिमत्ति अंत्य-
संहननत्रिकंविनाअर्द्धनाराचकीलिकासेवार्त्तहीनाः षड्विंशतिः अपू-
र्वकरणानिवृत्तिबादरसूक्ष्मसंपरायोपशांतमोहलक्षणेपुगुणस्थानेषुचतु-
र्भुउदयत्वेनप्राप्यन्ते पुद्गलविपाकिन्यइति संघयणत्ति संहननद्विक-
हीनंइतिप्रकृतत्वात्तूहीनाश्चतुर्विंशतिः पुद्गलविपाकिन्यः क्षीणमोहे
तथा सयोगिमिति सयोगिकेवलिलक्षणे गुणस्थानकद्विकेप्राप्यन्ते,
अयोगिगुणस्थानेतुशरीरोदयाभावात् नपुद्गलविपाकिन्युदयइति ८६

ट्बार्थः—अप्रमत्तगुणठाणे आहारक २ बे विना २९ पु-
द्गलविपाकी उदय छे, छेहला संघयण तीन विना आठमे नवमे
दशमे इग्यारमे ए च्यार गुणठाणे छवीस पुद्गल प्रकृतिविपाकी

उदय छे, ऋषभनाराच १ नाराच २ ए बे संघयण विना क्षीण-
मोह गुणठाणे तथा सयोगि गुणठाणे पुद्गलविपाकी चोवीस छे,
अयोगी गुणठाणे शरीरनो उदय नयी तेमाटे पुद्गलविपाकिनो
पण उदय नयी ॥ ८६ ॥

घणघाड्दुगोयजिणा, तसीयरतिगसुभगदुभगचउ-
सासं ।

जाइतिगजीयविवागा, पणदुगसयरीपढमदुगे॥८७॥

टीका—अथजीवविपाकिप्रकृतीराह घणघाड्दुति, घनघातिन्यः
सप्तचत्वारिंशत् ज्ञानावरणपंचकं दर्शनावरणनवकं मोहनीयमष्टाविं-
शतिधा अंतरायंपंचधा दुगोयत्तिगोयवेयणीयंइतिगोत्रद्विकं वेदनी-
यद्विकं दुगोयशद्वेनप्रकृतिचतुष्टयंगृह्यतेजिननाम त्रसत्रिकं त्रसबादर-
पर्याप्तलक्षणं इतरत्तिइतरत्स्थावरत्रिकं स्थावरसूक्ष्मापर्याप्तलक्षणं
सुभगदुभगचउत्ति सुभगचतुष्कं सुभगसुस्वरादेययशःकीर्तिरूपं
दुर्भगचतुष्कं दुर्भगदुःस्वरानादेयायशो रूपं, सासंति उच्छ्वासं
जाइतिगत्ति जातित्रिकं जातिपंचकं गतिचतुष्कं स्वगतिद्विकं जाति-
त्रिकशब्देनएकादशप्रकृतयोगृह्यंते इत्येताः अष्टसप्ततिप्रकृतयोजीव-
विपाकिन्यः जीवविपाकित्वंजीवगुणाज्ञानादयोआवृत्त्यतिष्ठंति यथा-
बद्धास्तथाएककर्मवर्गणाउदयत्वेनभुज्यते वस्तुतस्तुक्षेत्रभवपुद्गलवि-
पाकाअपिजीवस्येवपारंपर्येणानुगृहमुपघातंचकुर्वंति तेनजीवविपाका-
पुवेतिमिथ्यात्वगुणस्थानेजिननाममिश्रमोहसम्यक्त्वमोहरहिताः पं-
चसप्ततिः जीवविपाकेप्राप्यंते,सास्वाद्नेताएवसूक्ष्मापर्याप्तमिथ्यात्वो-
दयरहिताद्वासप्ततिः जीवविपाकाउदयेप्राप्यंते ॥ ८७ ॥

टवार्थः—हवे जीवविपाकी कहे छे. घनघाति ४५ ते मध्ये

ए विपाक ते उदयावस्था छे, तेमाटे मिश्रमोहनीसमकितमोहनी
 २ भेलीये एटले ४७, गोत्र २ वेदनी २ जिननामकर्म ?
 त्रसतीन ३ त्रस ? बादर ? पर्याप्त ३ इयर कहेतां इतर शब्दे
 स्थावर तीन स्थावर ? सूक्ष्म २ अपर्याप्त ३ सुभग ४ सुभग
 ? सुस्वर २ आदेय ३ जस ४ दुर्भग ४ दुर्भग ? दुस्वर २
 अनादेय ३ अयश ४ तथा सास कहेतां श्वासोच्छ्वास ? नाम-
 कर्म ? जाइतिग कहेतां जाति ५ गति ४ खगति २ एवं ७८
 जीवविपाकी छे. पुद्गल जीवे बंधकाले बांध्या तेहज उदयपणे
 आवे छे, तेमाटे तिहां मिथ्यात्व गुणठाणे जिननाम ? मिश्र-
 मोहिनी ? समकित मोहिनी विना पंच्योतेर जीवविपाकीनो उ-
 दय छे. सास्वादन गुणठाणे सूक्ष्म ? अपर्याप्त ? मिथ्यात्व ?
 ए तीन विना बहुतर जीव विपाकी छे ॥ ८७ ॥

दुगिचउसट्टीपणपन्न, गुणवन्नछपंचचत्तगुणचत्ता ।

तिगदुगदुगजूअतीसा, सत्तरइक्कारजीयभुज्जा(या)८८॥

टीका—दुगति द्विगुणस्थानके मिश्रसम्यक्त्वलक्षणेऽनंता-
 नुबंधिचतुष्कस्थावरनामरहितामिश्रमोहयुक्ताश्चतुःषष्टिः सम्यक्त्वेतु-
 मिश्राभावेसम्यग्मोहनीययुक्ताश्चतुःषष्टिः जीवविपाकिन्युदयेप्राप्य-
 न्ते, देशविरतौ द्वितीयकषायचतुष्कदेवगतिदुर्भगानादेयायशइतिनव-
 कापगमेपंचपंचाशज्जीवविपाकिन्युदयेप्राप्यन्ते, तासुतीर्थगतिनीचै-
 र्गोत्रतृतीयकषायचतुष्टयापगमे एकोनपंचाशत्, देशविरतौ उदये प्राप्यन्ते,
 ताएवस्थानर्द्धित्रिकरहिताः षट्चत्वारिंशत्प्रमत्ते, ताएवसम्यग्मोह-
 नीयरहिताः पंचचत्वारिंशत् अपूर्वकरणे, ताएवह्रास्यादिषट्करहिताए-
 कोनचत्वारिंशत् अनिवृत्तिकरणे, ताएववेदत्रिकसंज्वलनत्रिकरहितास्त्र-

यस्त्रिंशत् मक्ष्मसंपराये, ताएवतज्ज्वलनलोभरहिता द्वाविंशत् उपशांत मोहे, ताएवद्वात्रिंशत् क्षीणगोऽहेपि, ताएवनिद्राद्विकृशानावरणपंचकां-
तरायपंचकदर्शनादरणचतुष्कमित्येवं षोडशापगमेजिननामोदयेचसप्त-
दशप्रकृतयः सयोगिकेवल्लिगुणस्थानके, ततअयोगिकेवल्लिगुणेपुका-
दशजीवविपाकिन्यः उदयेप्राप्यंते इति, इत्युक्ताविपाकाः ॥ ८८ ॥

ट्कार्यः—गिश्च गुणठाणे चासठ प्रकृति जीव विपाकी छे,
समकित गुणठाणे चोसठ प्रकृति जीव विपाकी छे, देशविरति
गुणठाणे पंचावन प्रकृति जीव विपाकी छे, प्रमत्त गुणठाणे
उगुणपंचाश प्रकृति जीव विपाकी छे, अग्रमत्त गुणठाणे बेंता-
लीस प्रकृति जीव विपाकी छे, अपूर्वकरण गुणठाणे पिस्तालीस
प्रकृति जीव विपाकी छे, नवमे अनिवृत्तिकरण गुणठाणे उगु-
णचालीस छे, सूक्ष्मसंपराये तेत्रीस छे, उपशांतमोहे बत्तीस छे,
सयोगिकेवल्लिने सत्तर प्रकृति जीव विपाकी उदये छे, अयोगिने
इग्यार जीव विपाकी उदय छे, बारसी प्रकृति आऊखो ते भव
विपाकी प्रकृति छे ॥ ८८ ॥

अट्टगचउचउरट्टगाय, चउशेयहुंतिचउवीसा ।

सोलसभंगानवसे, इगभंगोसुहसठाणंमि ॥ ८९ ॥

टीका—अथभंगाकम्माणसितिविचणत्ताह गुणठाणेसुअट्टसुइ
क्किक्कंमोहवंधट्ठाणंतु, पंचाअनियट्ठिठाणेसु बंधोपरमोपरंततो १ मो-
हनीयसत्कबंधस्थानेषुमध्येपुक्कैकबंधस्थानंमिथ्यादृष्ट्यादिषुनवसुगुण-
स्थानकेषुभवति, तच्चथामिथ्यादृष्टेर्द्वाविंशतिः, सास्त्रादनस्मैकविंशतिः,
सम्यग्मिथ्यादृष्टेःसप्तदश, अविरतसम्यग्दृष्टेःसप्तदश, देशविरतस्यत्रयो-
दश, प्रमत्तापूर्वकरणेषु भंगपुक्कैकानानवनव, एतानिचद्वाविंशत्या-

दीनिनवपर्यंतानिस्थानानि, तत्रद्वाविंशतौषट्भंगा, एकविंशतौचत्वारो-
भंगाः, सप्तदशत्रयोदशनवसुस्थानेषु द्वौ द्वौ भंगौ, पंचादीनां बंधस्थाना-
नां एकैकएव भंगकः बंधस्थाने ज्ञातव्यः, तत्र पंचचतस्रस्ति स्रोत्रे एका-
प्रकृतिर्बंधइति पंचस्थानानि अनिवृत्तिगुणस्थानके प्राप्यन्ते, अथ गुण-
स्थानेषु उदयस्थानान्याह तत्रोदयस्थानानि नव एकंद्वे चत्वारि पंच-
षट्सप्तअष्टौ नव दश एव नवस्थानानि तत्र गाथा—

सत्ताइदसओमिच्छे, सासायणमीसएनबुक्रोसा ।

छाइनवअविरये, देसेपंचाइअट्टेव ॥ १ ॥

विरएखओछसमीए, चउरार्इसत्तछच्चपुवम्मि ।

अनियट्ठिबायरेपुण, एकोवट्टुचेवउदयंसा ॥ २ ॥

एगंसुद्धमसरागे, वेएइवेयगाभवेसेसा ।

भंगाणंचपमाणं, पुव्वुदिट्ठेणनायव्वं ॥ ३ ॥

मिथ्यादृष्टौ सप्तादीनि दशपर्यंतानि त्रीणि पर्यंतानि चत्वार्युदयस्थानानि-
भवन्ति ॥ तद्यथा ॥ सप्तअष्टौ नव दश सास्वादने सप्तादीनि दशपर्यंतानि-
त्रीणि उदयस्थानानि सप्तअष्टौ नव, एवं मिश्रेऽपि त्रीणि उदयस्थानानि अ-
विरतेषु षडादीनि नवपर्यंतानि चत्वारि उदयस्थानानि षट्सप्तअष्टौ नव इ-
ति चत्वारि, देसे देशविरतारख्ये पंचादि अष्टपर्यंतानि चत्वारि उदयस्थानानि
पंचषट्सप्तअष्टौ एतानि चत्वारि उदयस्थानानि, तथा विरतेषु योऽपशमे-
प्रमत्ते तथा अप्रमत्ते चतुरादि सप्तपर्यंतानि चतुःपंचषट्सप्त एतानि चत्वा-
रि उदयस्थानानि, छच्चपुव्विम्मि अपूर्वकरणे चतुरादि षट्सप्तपर्यंतानि त्री-
णि उदयस्थानानि, अनिवृत्तिबादरेऽगुस्थानके द्वौ एकंद्वे उदयस्थाने, सू-
क्ष्मसंपराये एकमुदयरथानं, शेषा उपशांतमोहादयो मोहोदयरहिताज्ञेया
अतोऽगुणस्थानकेषु मोहे भंगचतुर्विंशतिविभजन्नाह मिथ्यादृष्ट्यादिष्व-

पूर्वकरणपर्यवसानेषुगुणस्थानकेषुप्रत्येकमष्टौअपूर्वकरणेचतस्रइत्या-
दिचतुर्विंशतयोभवंति, तत्रमिथ्यात्वेअष्टौ सास्वादनेचतस्रः, मिश्रे-
चतस्रः, चउरद्वगत्तिअविरतादिषुअप्रमत्तपर्यवसानेषुगुणस्थानेषुप्रत्ये-
कंचतस्रएताश्चभावयन्ति तत्रमिथ्यात्वेसप्तविधोदयेएकाचतुर्विंशतिः,
अत्रकाश्चिज्जीवःअनन्तानुबन्धिचतुष्टयंसत्तातः अप्रवर्तनाकरणेनउद्धल-
नयाव्यपवर्त्त्यप्रतिपतितोमिथ्यात्वेगतः तस्यसप्तविधोदयः, अनं-
तानुबन्धिनांसत्तायाभावात्तनउदयः, तत्रमिथ्यात्वंअप्रत्याख्यानावरण-
प्रत्याख्यानसंज्वलनक्रोधादीनामन्यतमेत्रयःक्रोधादीनांत्रयाणांवेदा-
नांअन्यतमोएकोवेदः हास्यरतियुगलारतिशोकयुगलयोरन्यतरत्यु-
गलंइत्येतासांसप्तप्रकृतीनांउदयोद्भवः मिथ्यात्वे, अत्रहास्यरतियुगले-
एकोभंगः, सएवारतिशोकयुगलेद्वितीयोभंगः, एवंभंगद्वयं वेदैस्त्रिगु-
णेनतेनभंगाः षट्भंगाः क्रोधसंभवाः, षट्भंगामानसंभवाः, षट्भं-
गा मायासंभवाः, षट्लोभसंभवाः, एवंचतुर्विंशतिभंगाः सर्वत्रभंगाः
चतुर्विंशतिकाक्रमोऽयमेवतस्मिन्नेवसप्तके नयेवाजुगुप्सायांवाअनन्ता-
नुबन्धिनिवाप्रक्षिेअष्टानाहुदयः अत्रभयादौप्रत्येकमेकैकाचतुर्विंशतिः
प्राप्यते, इतितिस्रश्चतुर्विंशतयः, तथातरिस्मिन्नेवसप्तकेभयजुगुप्स-
योरथवाभयानन्तानुबन्धिनोर्यद्वाजुगुप्सानन्तानुबन्धिनोःप्रक्षिप्तयोर्नवाना-
मुदयः, अत्राप्येकैकस्मिन्विकल्पेभंगानांचतुर्विंशतिःप्राप्यते, इतिति-
स्रश्चतुर्विंशतयः, तथातस्मिन्नेवसप्तकेभयजुगुप्सानन्तानुबन्धिषुयुगपत्-
प्रक्षिप्तेषुदशानामुदयः अत्रेकाभंगानांचतुर्विंशतिः, सर्वसंख्ययामिथ्या-
दष्टौचतुर्विंशतयः, सास्वादनेसप्तअष्टौनवत्रीणिउदयस्थानानि, तत्रसा-
स्वादनेऽनन्तानुबन्धीउदयेनैवआगच्छति, अनन्तानुबन्धसादिकषायचतु-
ष्टयानामन्यतमेचत्वारः क्रोधादिकाः, त्रयाणांवेदानामन्यतमोवेदः, द्वयो-
र्गुगलयोरन्यतरत्युगलमित्येतासांसप्तप्रकृतीनांअत्रोद्भवःउदयः, अत्र-
प्रागेवैकाभंगानांचतुर्विंशतिकाततोभयेजुगुप्सायांवाप्रक्षिप्तायांअष्टा-

नामुदयः तत्रद्वेचतुर्विंशतीभयजुगप्सयोः प्रक्षिप्तयोर्नवोदयः, अत्रैका-
 शंगानांचतुर्विंशतिः, सर्वसंख्ययासात्त्वादनेचतस्रश्चतुर्विंशतयः, मिश्रेऽ
 पिसप्तअष्टौनवत्रीणिउदयस्थानानितत्रअनंतानुबन्धिर्जाख्योऽन्यतमे-
 क्रोधादिकाःत्रयाणांवेदानांअन्यतमोवेदः द्वयोर्युगलयोरन्यतरत्युगलं-
 पुताःसप्तध्रुवोदयाः, तत्रैकाचतुर्विंशतिः, ततोभयजुगप्सायांवाप्रक्षि-
 प्तायांअष्टोदयः, अत्रद्वेचतुर्विंशतीभयजुगप्सयोस्त्युगपत्प्रक्षिप्तयोर्नवा-
 नांउदयः तत्रैकाचतुर्विंशतिः, सर्वसंख्ययामिश्रेचतस्रश्चतुर्विंशतयः
 अविरतसम्यग्दृष्टौ षट्सप्तअष्टौनवपर्याप्तानिचत्वारिउदयस्थानानि,
 तत्रानंतानुबन्धिवर्जाख्योऽन्यतमेक्रोधादिकाः, त्रयाणांवेदानामन्यत-
 मोवेदः द्वयोर्युगलयोरन्यतमत्युगलं इतिषण्णांप्रकृतीनांउदयोअवि-
 रतस्यक्षायिकसम्यग्दृष्टेर्वाउपशमसम्यग्दृष्टेर्वाध्रुवःअत्रैकाचतुर्विंशतिः,
 ततोभयेवाजुगप्सायांसम्यक्त्वमोहेप्रक्षिप्तेसप्तानामुदयः अत्रतिस्रःच-
 तुर्विंशतयः, तथातस्मिन्नेवषट्केभयजुगप्सयोर्भय सम्यग्मोहयोर्युग-
 प्सासम्यग्मोहयोर्युगपत्प्रक्षिप्तयोरष्टानामुदयः, अत्रापितिस्रश्चतुर्विं-
 शतयः तथातस्मिन्नेवषट्केभयजुगप्सासम्यक्त्वमोहानांयुगपत्प्रक्षिप्ता-
 नानवानामुदयः अत्रैकाचतुर्विंशतिः, सर्वसंख्ययाअविरतसम्यग्दृष्टाव-
 द्यौचतुर्विंशतयः, देशविरतौपंचषट्सप्तअष्टौइति उदयाःतत्रप्रत्याख्या-
 नावरणसंज्वलनक्रोधादीनांअन्यतमौद्वौक्रोधौत्रयाणांवेदानामन्यतमो-
 वेदःद्वयोर्युगलयोरन्यतरत्युगलमितिपंचानामुदयः देशविरतस्यक्षायिक-
 सम्यग्दृष्टेरौपशमिकसम्यग्दृष्टेर्वाअत्रैकाचतुर्विंशतिः ततोभयेवाजुग-
 प्सायांवासम्यग्मोहेवाप्रक्षिप्तेषण्णामुदयः अत्रतिस्रश्चतुर्विंशतयः,
 तथातस्मिन्नेवपंचकेभयजुगप्सयोर्वाजुगप्सावेदकसम्यक्त्वयोरथवाभ-
 यवेदकसम्यक्त्वयोर्युगपत्प्रक्षिप्तयोःसप्तानामुदयः, अत्रापितिस्रश्चतु-
 र्विंशतयः, तथातस्मिन्नेवपंचकेभयजुगप्सासम्यग्मोहेक्षिप्तेअष्टानामु-
 दयः अत्रैकाचतुर्विंशतिः, सर्वसंख्ययादेशविरतौअष्टौचतुर्विंशतयः,

ततश्चप्रमत्तेऽप्रमत्तेचचत्वारिपंचषड्समइत्येतानिचत्वारि उदयस्थाना-
नि, तत्रक्षायिकसम्यग्दृष्टेरौपशमिकसम्यग्दृष्टेर्वाप्रमत्ताप्रमत्तस्यप्रत्ये-
कंसंज्वलनक्रोधादीनामन्यतमएकः क्रोधादिः त्रयाणांवेदानामन्यतमो-
वेदः द्वयोर्युगलयोरन्यतरयुगलं इतिचतसृणांप्रकृतीनामुदयः अत्रै-
काचतुर्विंशतिः ततोभयेवाजुगुप्सायांवासम्यग्मोहेवाक्षिप्तेपंचानामुदयः
अत्रतिस्रश्चतुर्विंशतयः भंगानांतरिमन्नेवचतुष्केचभयजुगुप्सासम्यग्-
मोहयोः प्रक्षिप्तयोः षण्णामुदयः अत्रापितिस्रश्चतुर्विंशतयः तथा-
तस्मिन्नेवचतुष्केभयजुगुप्सावेदकसम्यक्त्वे क्षिप्तेसप्तानामुदयः अ-
त्रैकाचतुर्विंशतिः सर्वसंख्ययाप्रमत्तस्यअष्टौचतुर्विंशतयः, एवमप्र-
मत्तस्याप्यष्टौचतुर्विंशतयः अपूर्वकरणेचतस्रःपंचषडइत्येतानित्रीणि-
उदयस्थानानि, तत्रसंज्वलनक्रोधादीनामन्यतमएकःक्रोधादिः त्रया-
णांवेदानांअन्यतमोवेदः द्वयोर्युगलयोरन्यतरयुगलंइत्येतासांचतसृ-
णांप्रकृतीनामुदयोऽपूर्वकरणेवृवः अत्रैकाचतुर्विंशतिः, ततोभयेजु-
गुप्सायांवाप्रक्षिप्तायांपंचानामुदयः अत्रद्वैचतुर्विंशती भयजुगुप्स-
योर्युगपत्प्रक्षिप्तयोः षण्णामुदयः अत्रैकाचतुर्विंशतिः सर्वसंख्यया-
अपूर्वकरणेचतस्रश्चतुर्विंशतयः अनिवृत्तिवादरेपुनः एकोद्वौवाउदयां-
शौउदयभेदौअत्रचतुर्णांसंज्वलनानामन्यतमएकः क्रोधादिः त्रयाणां-
वेदानामन्यतमोवेदः इतिद्विकोदयः, अत्रत्रिभिर्वेदैश्चतुर्भिः संज्वल-
नैर्द्वादशभेदाः ततोवेदोदयव्यवच्छेदेएकोदयः सचतुर्विंशोद्विविधबंधे
एकविवबंधेप्राप्यते, तत्रयद्यपिप्राक्चतुर्विधबंधेचत्वारः त्रिविधबंधे
त्रयोद्विविधबंधेद्वौएकविवबंधेएकः इतिदशभंगाः प्रतिपादिताः त-
थाप्यत्रसामान्येनचतुस्त्रिद्वचैकबंधापेक्षयाचत्वारएवभंगाविवक्ष्यंते ते-
नषोडशभंगकाअनिवृत्तिवादराख्येगुणस्थाने, इगभंगोसुहुमठाणम्मि
सूक्ष्मसंपरायेबंधाभावेएककिट्टीकृतसंज्वलनलोभवेदयते, अत्रैकएव-

મંગ: શેષાઠપરિતના: ઉપશાંતમોહાદય: સર્વેષ્યવેદકામોહસ્યેતિ
વ્યાख्याતાચતુર્વિંશતિ: મંગકામ્ ॥ ૮૯ ॥

ટિપ્પણ્ય:—મોહનીકર્મની ઉદયમાંગાની ચોવીસી ગુણઠાણે બેતા-
લીસ છે તેમધ્યે મિથ્યાત્વે આઠ ચોવીસી છે, સાસ્વાદનગુણઠાણે
ચાર ચોવીસી છે, મિશ્રગુણઠાણે ચાર ચોવીસી છે, ઉપરલે ચાર
ગુણઠાણે ચોથે તથા પાંચમે તથા છઠે તથા સાતમે આઠ આઠ
ચોવીસી છે, આઠમે ગુણઠાણે ચાર ચોવીસી છે, ર્હાં ચોવી-
સી સર્વવેદ ૩ તેહથી હાસ્યયુગલના ત્રીન માંગા અરતિશોકના
ત્રીન માંગા એવં ૬ માંગા ક્રોધથી ૬ માંગા માંનથી ૬ માંગા
માયાથી ૬ માંગા લોભથી ૬ માંગા એ ચોવીસ માંગા જાણવા:
સર્વ ચોવીસી એ રીતે છે, તથા નવમે ગુણઠાણે સોલ માંગા
છે તથા દશમે ગુણઠાણે એક માંગો છે મોહનીકર્મની એ સર્વ
ચોવીસીને ચોવીસગુણી કરીયે ॥ ૮૯ ॥

ચતુર્વીસગુણા એ, સોલસનવમે ઇગંચદસગમ્મિ ।
ચારસપણસદ્વિસયા, મોહમાંગાણ સદ્વર્ગ્ગ ॥૯૦॥

ટીકા—ચતુર્વીસગુણાએટલ્યાદિ એતાદ્વિપંચાશ્ચતુર્વિંશતય:
દ્વિપંચાશત: ચતુર્વિંશત્યાગુણનેદ્વાદશશતીઅષ્ટચત્વારિંશતમાંગાનાં-
ભવતિ, સાસ્વાદનેષદ્વિંશતિ:, મિશ્રેષદ્નવતિ:, સમ્યક્ત્વેદ્વિનવત્યધિ-
કંશતં, દેશવિરતેદ્વિનવત્યધિકંશતં, પ્રમત્તેદ્વિનવત્યધિકંશતં, અપ્રમ-
ત્તેદ્વિનવત્યધિકંશતં, અપૂર્વકરણેષદ્વિંશતિ:, અનિવૃત્તિકરણેષોઢશ-
માંગા:, સૂક્ષ્મસંપરાયેએકોમાંગ:, इत्येवंમાંગનિરૂપણં અસ્મત્કૃતસંવેધ-
પ્રકરણતોજ્ઞેયં દ્વાદશશતપંચષષ્ઠિમોહમાંગાનાંસર્વાંગ્રંભવતિ ॥૯૦॥

ટિપ્પણ્ય:—તેવારે ૨૪૮ માંગા થાય તે મધ્યે સત્તર માંગા

भेलीये षुटला मिल्या १२६५ भांगा थाय, ते गुणठाणे तिहां मिथ्यात्वे १९२ भांगा छे, सास्वादने ९६ मिश्रगुणठाणे ९६ समकित गुणठाणे १९२ देशविरति गुणठाणे १९२ प्रमत्तगुणठाणे १९२ अप्रमत्त गुणठाणे १९२ भांगा, अपूर्वकरण गुणठाणे ९६ अनिवृत्तिकरण गुणठाणे १६ भांगा सूक्ष्मसंपराय गुणठाणे १ भांगो छे, इम भांगाना भेद जाणवा. ते संवेद्यप्रकरण स्वधणियेज किचो छे, तेह्यी जोई लेवा ए मोहनीकर्मना भांगानो सरवालो जाणवो. ॥ ९० ॥

अडसट्टीवत्तीसं, वत्तीसंसट्टीमेववावन्ना ।

चउयालदोसुवीसा, नवमेअडवीसइगसुहुमे ॥९१॥

टीका—अडसट्टीवत्तीसं अथपदवृन्दचतुर्विंशतिनिरूपणायाह । मिथ्यात्वगुणस्थानकेअष्टषष्टिपदवृन्दचतुर्विंशतयः तत्रसप्तोदयेसप्तचतुर्विंशतयः अष्टोदयेचतुर्विंशतिःचतुर्विंशतयः नवोदयेसप्तविंशतिःचतुर्विंशतयः दशोदयेदशचतुर्विंशतयः, एवंअष्टाधिकाषष्टिर्मिथ्यात्वेपदानां चतुर्विंशतयोभवन्ति,सास्वादनेद्राविशच्चतुर्विंशतयः, तत्रसप्तोदयेसप्तअष्टोदये षोडश,नवोदयेनव,एवंद्वाविंशत्,मिश्रे,सप्तोदयेसप्तअष्टोदयेषोडश नवोदयेनव, एवंद्वाविंशत्,सम्यक्त्वे,षष्टिः, तत्रषड्दयेषद् सप्तोदयेएकविंशतिः अष्टोदयेचतुर्विंशतिः नवोदयेनव एवंषष्टिर्भवति । देशविरतौद्विपंचाशत् तत्रपंचोदयेपंचषड्दयेअष्टदश सप्तोदयेएकविंशतिः अष्टोदयेअष्टौ एवंद्विपंचाशत्, प्रमत्तेचतुश्चत्वारिंशत् चतुरदयेचतस्रः पंचोदयेपंचदश षड्दयेऽष्टादश सप्तोदयेसप्त एवंचतुश्चत्वारिंशत् अपूर्वकरणेविंशतिः, एवंत्रीणिगतानि द्विपंचाशदधिकानिचतुर्विंशतयोभवन्ति, तच्चतुर्विंशतिगुणितपदवृन्दसर्वाग्रंप्राप्यते नवमेऽष्टाविं-

शक्तिः तथा दशमेएकं एवंजातानिअष्टौसहस्राणिचतुःशतानिसप्त-
सप्तत्यधिकानिपदवृंदानांसर्वाग्रंभवति एतेचभंगकायोगादिनागुणि-
तेअनेकभंगानांसर्वाग्रंभवति ॥ ९१ ॥

ट्बार्थः—हवे पदवृंदनी चोवीसी कहीये छे. तिहां मि-
थ्यात्वे अडसठि चोवीसी छे. सास्वादने बत्तीस चोवीसी छे.
सिंभ्रे बत्तीस चोवीसी छे. समकिते साठ चोवीसी छे. देशवि-
रते बावन चोवीसी छे. प्रमत्त गुणठाणे चउंवालीस चोवीसी
छे, अप्रमत्त गुणठाणे चउंवालीस चोवीसी छे. अपूर्वकरण
गुणठाणे वीस चोवीसी छे. सर्व मिल्या ५२ चोवीसी छे. नवमे
गुणठाणे अठावीस भांगा छे. दशमे सूक्ष्मसंपराय गुणठाणो
तेने विषे एकज भांगो छे. ॥ ९१ ॥

उदयपयाओगुणीया, पयवज्ञासंभवंवियाणिज्जा ।

नाणंतरायतिविहं, दससुदोहुंतिदुन्निम्मि ॥ ९२ ॥

टीका—अथज्ञानावरणादिकर्मणांभंगकानिवितन्यन्ते । तत्र-
ज्ञानावरणे तथा अंतरायेतिविहंतित्रिप्रकारसंभवः, प्रथमभंगेपंचविधो
बंधः पंचविधउदयः पंचविधासत्ता एवं त्रिकयोगयुक्तः प्रथमोभंगः,
दससु, मिथ्यात्वतआरम्य दशसुसूक्ष्मसंपरायपर्यंतेषुप्राप्यते, दुन्नि-
म्मिइतिउपशांतमोहक्षीणमोहलक्षणे गुणस्थानद्वयेद्वेउदयसत्तारूपे-
भवतः पंचविधउदयःपञ्चविधासत्ता एतत्तद्विसंयोगलक्षणोद्वितीय-
भंगःप्राप्यते ज्ञानावरणांतराययोर्भेगद्वयमेव ॥ ९२ ॥

ट्बार्थः—ए चोवीसी सर्व उदय पदथी गणिये तेवारे पद
वृंदनो सर्वाग्रथाये, दसनी चोवीसी दसगुणी करीये, नवनी चो-

वीसी नवगुणी करीये, इम सर्वत्र करतां ८४७७ भांगा थाये,
ज्ञानावरणीना भांगा २ छे. अंतरायना भांगा २ छे पांचनो
बंध पांचनो उदय पांचनी सत्ता ए विविध भांगो दशमा गुण-
ठाणा पर्यंत छे. इग्यारमे वारमे गुणठाणे पांचनो उदय पांचनी
सत्ता ए एक भांगो छे. ॥ ९२ ॥

मिच्छेपुणसासाणे, नवचउपणनवयबंधुदयसंता ।
मीसाइनियट्टिओ, छचउपणनवयदुगभंगा ॥९३॥

टीका—अयदर्शनावरणीयभंगकानूगुणस्थानकेषुदर्शयन्नाह ।
मिच्छेपुणसासाणेइत्यादि मिथ्यात्वेपुनः सास्वादनेदर्शनावरणीयस्यद्वौ-
भंगं, नवति नवानांप्रकृतीनांबंधः चतुर्णामुदयः नवानांसत्ताल-
क्षणःप्रथमोभंगः, तेषामेवजीवानांनिद्रोदये पंचानांमध्ये एकारिन्-
समये एकाएवनिद्राउदयेभवति नसर्वास्तेननवानांबंधः पंचानामुदयः
नवानांसत्तारूपः द्वितीयएवंभंगद्वयंप्रथमगुणस्थानद्वये प्राप्यते,
मिश्रादारभ्यनियट्टित्तिवादरप्रथमभागयावत्तुस्त्यानद्वित्रिकबंधाभावेष-
णामेवबंधः चतुर्णामुदयः नवानांसत्ता अथवाषण्णांबंधः पंचानामु-
दयः नवानांसत्ताएतद्भंगद्वयंलभ्यते ॥ ९३ ॥

टिप्पणी—दर्शनावरणीना मिथ्यात्वे तथा सास्वादने नव बंध
च्यार उदय, नव सत्ता ए एक तथा नव बंध पांच उदय नव
सत्ताए वीजो ए बे भांगा छे. मिश्र गुणठाणाथी मांडी आ-
ट्मा गुणठाणाना प्रथम भाग सुधी १ च्यारनो उदय नव नवनी
सत्ता ए एक भांगो तथा छनो बंध पांचनो उदय नवनी सत्ता
ए वीजो भांगो ए बे भांगा छे. ॥ ९३ ॥

चउबन्धतिगेचउपण, नवंसदुसुजुअल छ संता ।

उवसंतेचउ पण नव, खीणेचउदयछचउसंता॥९४॥

टीका—चउबन्धतिगे इत्यादि अपूर्वकरणस्य षट्पञ्चाशद्बन्ध-
कभागादारभ्य सूक्ष्मसंपरायपर्यंतं उपशमश्रेणिवतः चउबन्धति, च-
तुर्णांबन्धः चतुर्णामुदयः नवंसति नवसत्तालक्षणः एकोभंगः
अथवाचतुर्णांबन्धः पञ्चानांबन्धः नवसत्तालक्षणः द्वितीयः निद्रो-
दयस्तुघोलनापरिणामरूपः घोलनाचवीर्यस्यतीक्ष्णधारालक्षणप्रव-
र्त्तने किंचित्पुनः परावर्त्तलक्षणरूपापरिणतिः दुसुत्ति नवमेदशमेब-
न्धोदयानां युगलं चतुर्णांबन्धः चतुर्णामुदयः षट्सत्ता एषक्षपक-
श्रेण्यारोहवतः भंगः, तथा उवसंते उपशांते एकादशे गुणस्थाने-
चतुर्णामुदयः नवानांसत्ता अथवा नवानामुदयः नवानांसत्ता एत-
द्रूपौ भंगकौ प्राप्येते खीणति क्षीणमोहलक्षणेद्वादशे चतुर्णामुदयः
षण्णांसत्ता अथवा चतुर्णामुदयः चतुर्णांसत्तारूपः एवं भंगद्वयं
प्राप्येते, क्षपकाणामत्यंतविशुद्धतयानिद्राद्विकस्य उदयाभावात् उद-
यभंगेषु संक्रान्तोदयरयप्रकृत्यंतरभवने न नवगवेषणाप्रदेशोदयस्यापि
नमुख्यताक्वचित्ग्रहणमपिकारणिकम् ॥ ९४ ॥

ट्बार्थः—आठमानां उपरला भागे नवमे दशमे ए तीन
गुणठाणे च्यारनो उदय नवनी सत्ता ए भांगो उपशमश्रेणिमें छे
च्यारनो बंध च्यारनो उदय छनी सत्तानो भांगो नवमाना
तीजा भांगथी जाणवो. इग्यारमे गुणठाणे च्यारनो उदय नवनी
सत्ता अथवा पांचनो उदय नवनी सत्ता ए बे भांगा छे.
क्षीणमोह गुणठाणे च्यारनो उदय छनी सत्ता अथवा च्यारनो
उदय च्यारनी सत्ता ए बे भांगा छे. ॥ ९४ ॥

चउछसुदुन्निसत्तसु, एगेचउगुणेषुवेयणियभंगा ।

गोएपणचउदोत्तिसु, एगडं(सु)दुन्निइक्कम्मि ॥९५॥

टीका—अथ वेदनीयगोत्रभंगकान्गुणस्थानेषुदर्शयन्नाह ।
चउछसुइत्यादिषुषट्सुमित्यादृष्ट्यादिषुप्रमत्तसंयतपर्यतेषुगुणस्थानके
षुप्रत्येकंवेदनीयरय प्रथमाश्रवतारोभंगाः तेचेमेअसातस्यबंधः अ-
सातस्योदयः सातासातेसत्ता १ सातरयबन्धः असातस्योदयः
सातासातेसत्ता २ असातरयबंधः सातरयउदयः सातासातेसत्ता
३ सातरयबन्धः सातस्योदयः सातासातेसत्ता ४ एवंभंगचतुष्टयं-
प्राप्यते तथाअप्रमत्तसंयतादिषुसयोगिकेवलिपर्यतेषुद्वौभंगकौ सात-
स्यबंधः असातस्योदयः सातासातेसत्ता १ पुनः सातस्यबंधः सा-
तस्योदयः सातासातेसत्ता एवंभंगकद्वयंप्राप्यते, तथाएकस्मिन्नयोगि
केवलिनिचत्वागेभंगाः तेचेमेअसातस्योदयः सातासातेसत्ता
१ सातरयोदयः सातासातेसत्ता २ एतौद्वौविकल्पौ अयोगि-
केवलिनिचत्वागेभंगवत् प्राप्येते चरमसमयेतु असातस्योदयः
असातसत्ता १ अथवा सातरयउदयः सातसत्ता एवंभंगद्वयं
प्राप्यते द्विचरमसमयरयसातंक्षीणंतरयअसातंप्राप्यते यरयअ-
सातंक्षीणंतरयसातंप्राप्यते गोएन्निगोत्रस्यपंचभेदामित्यादृष्टौ तेचे-
मेनीचैर्गोत्रस्यबंधोनीचैर्गोत्रोदयः नीचैर्गोत्रसत्ताएकोविकल्पः तेज-
स्कायिकेषुवायुकायिकेषुलभ्यते तद्भवादुद्वृत्तेषुचारोषजीवेषुमिथ्या-
दृष्टौ नीचैर्गोत्रस्यबंधः नीचैर्गोत्रोदयः उच्चनीचैर्गोत्रसत्ता अथवा
नीचैर्गोत्रस्यबंधः उच्चैर्गोत्रोदयः उच्चनीचैर्गोत्रसत्ता अथवा उच्चैर्गो-
त्रस्यबंधः नीचैर्गोत्रोदयः उच्चनीचैर्गोत्रसत्ता अथवा उच्चैर्गोत्रस्यबंधः
उच्चैर्गोत्रस्योदयः उच्चनीचैर्गोत्रसत्ता एवंभंगपंचकंभवति तथा सा-

स्वादानेप्रथमभंगवर्जभंगचतुष्टयंप्राप्यते प्रथमभंगकंतेजोवायुकायिक-
योस्तद्वृत्तेषुतत्रसास्वादानाभावात्, तथात्रिषुमिश्राविरतिदेशविरतेषु-
उच्चैर्गोत्रबंधकौद्वौभंगौभवतः मिश्रादयोहि नीचैर्गोत्रंनबध्नांति अन्ये-
त्वाचार्याः देशविरतस्यपंचमएवभंगएक उक्तंच सामन्नेणंवयजाइए
उच्चगोयस्सउदओहोइ इतिवचनात् एगइसुप्रमत्तसंयतप्रभृतिषुअष्ट-
सुगुणस्थानेषुप्रत्येकमेकैकोभंगः तत्रप्रमत्तात्सूक्ष्मसंपरायपर्यंत उच्चै-
र्गोत्रस्यबंधः उच्चैर्गोत्ररयोदयः उच्चैर्नीचैर्गोत्रसत्ता उपशांतमोहक्षी-
णमोहसयोगिकेवल्लिनिबंधाभावात् प्रत्येकंउच्चगोत्ररयोदयः उच्चनी-
चैर्गोत्रसत्तारूपः विकल्पः “ दुन्निइक्कम्मि ” एकस्मिन्अयोगिके-
वल्लिनिद्वौभंगौउच्चैर्गोत्रस्योदयः उच्चनीचैर्गोत्रसत्ताअयविकल्पः अ-
योगिद्विचरमसमयंयावत् चरमसमयेतु उच्चैर्गोत्रस्योदयः उच्चैर्गोत्र-
सत्ताअयंद्वितीयोविकल्पः नीचैर्गोत्रस्यसत्ताद्वासत्ततिप्रकृतिषुक्षीण-
त्वात् इत्युक्तेवेदनीयगोत्रे ॥ ९५ ॥

ट्यार्थः—वेदनी कर्मना छ गुणठाणे च्यार भांगा छे.
असातानो बंध ? असातानो उदय ? साताअसातानी सत्ता ?
असातानो बंध ? सातानो उदय ? साताअसातानी सत्ता २
तथा सातानो बंध सातानो उदय साताअसातानी सत्ता ३
सातानो बंध असातानो उदय साताअसातानी सत्ता ४ ए च्यार
छट्टा गुणठाणा पर्यंत छे. इहां छट्टाने अंते असातानो
बंध जाय छे तिणे सातमाथी तेरमा पर्यंत सात गुणठाणे सा-
तानो बंध सातानो उदय बेनी सत्ता ? तथा सातानो बंध
असातानो उदय बेनी सत्ता ए बीजो ए बे भांगा पामीये
छे. एक अयोगी गुणठाणे अबंधना च्यार भांगा छे. असातानो
उदय बेनी सत्ता ? सातानो उदय बेनी सत्ता २ असातानो

ઉદય સાતાની સત્તા ૨ સાતાનો ઉદય સાતાની સત્તા ૧ એ ચ્યાર ભાંગા છે. ગોત્રકર્મના ભાંગા સાત છે. તિહાં મિથ્યાત્વે પાંચ ભાંગા છે. નીચનો બંધ નીચનો ઉદય નીચની સત્તા ૧ નીચનો બંધ નીચનો ઉદય બેની સત્તા નીચનો બંધ ઝંચનો ઉદય બેની સત્તા ઝંચનો બંધ નીચનો ઉદય બેની સત્તા એ પાંચ ભાંગા છે. સાસ્વાદન ગુણઠાળે નીચનો બંધ નીચનો ઉદય નીચની સત્તા એ ભાંગો નથી તેણે ચ્યાર ભાંગા છે, જે કારણે ઉપશમસમકિત પડતો સાસ્વાદને આવે ઝંચગોત્ર બાંધી સત્તાકરીજ આવે, સમકિતી તે નાવે તો બંધ નથી, તિહાં ત્રીજે તથા ચોથે ગુણઠાળે ઝંચ બંધના બે ભાંગા છે, જે કારણે સાસ્વાદનને નીચનો બંધ ટલ્યો છે, તેણે નીચ બંધના ત્રીન ભાંગા ટલ્યા, પાંચમે પળ એહજ બે ભાંગા છે, છઠાથી માંડી દશમા પર્યંત ઝંચનો બંધ ઝંચનો ઉદય ઝંચની સત્તા એ એક ભાંગો છે, ઇગ્યારમે વારમે તેરમે ઝંચનો ઉદય છે. બેની સત્તા એક ભાંગો છે. એક અયોગિ ગુણઠાળે બંધના બે ભાંગા છે. ॥૧૫॥

અઢ્ઢાહિગવીસા, સોલસવીસંચવારછદોસુ ।

દોચઉસુતિસુઙ્કં, મિચ્છાઇસુ આઉષ્ભંગા ॥૧૬॥

ટીકા:—સાંપ્રતમાયુઃકર્મણોભંગકાનુગુણસ્થાનેષુદર્શયન્નાહ । અઢ્ઢાહિગવીસાઙ્ત્યાદિઅત્રાયુઃકર્મણઃઅષ્ટવિંશતિભંગા સ્તત્રનરકાયુઃષઃપંચ, પ્રથમંઅવદ્વાયુષઃ નરકાયુરુદયઃ નરકાયુઃસત્તાલક્ષણઃ પ્રથમઃ વધ્યમાનાયુષાંદ્વિભંગકેતિર્થગાયુર્વધઃ નરકાયુરુદયઃ તિર્થગ્નરકાયુઃ સત્તાએતદ્ભંગકંમિથ્યાત્વેસાસ્વાદનેપ્રાપ્યતે મનુષ્યાયુર્વધઃનરકાયુરુદયઃ નરકમનુષ્યાયુઃ સત્તા, એષતુમિથ્યાત્વેસાસ્વાદનેઅવિરતૌષપ્રાપ્યતે

आयुर्बन्धकरणान्तरंनरकायुरुदयः तिर्यग्नरकायुः सत्ता, नरकायुरुदयः मनुष्यमनुष्यायुःसत्ता एतौभंगकौनारकस्यचतुर्षुगुणस्थानेषुप्राप्येते एतेपञ्चनैरयिकायुर्भंगकाः, देवायुषोपिपञ्च, देवायुरुदयः देवायुः सत्ताबध्यमानायुषांतिर्यगायुर्बन्धः देवायुरुदयः देवतिर्यगायुःसत्ता मनुष्यायुर्बन्धः देवायुरुदयः मनुष्यदेवायुः सत्ता बन्धान्तरंदेवायुरुदयः तिर्यग्देवायुःसत्ता, देवायुरुदयः मनुष्यदेवायुःसत्ता एवं पञ्च, तिर्यगायुरुदयेनवभंगका, स्तिर्यगायुरुदयः तिर्यगायुः सत्ता अयंचपञ्चसुगुणेषुप्राप्यते, बध्यमानायुषांनरकायुर्बन्धः तिर्यगायुरुदयः नरकतिर्यग्सत्तारूपः मिथ्यात्वेएवप्राप्यते, तिर्यगायुर्बन्धः तिर्यगायुरुदयः तिर्यग्तिर्यगायुः सत्तारूपस्तुमिथ्यात्वेसास्वादनेप्राप्यते, मनुष्यायुर्बन्धः तिर्यगायुरुदयः मनुष्यतिर्यग्सत्ता अयंभंगः मिथ्यात्वेसारवादानेमुख्यतयाप्राप्यते, समयगृहेस्तिरश्चोऽपिदेवायुर्बन्धः तिर्यगायुरुदयः सत्तालक्षणः मिश्रवर्जमिथ्यात्वादि देशविरतपर्यंतंप्राप्यते बन्धान्तरंतिर्यगायुरुदयः नरकतिर्यग्सत्तातिर्यगायुरुदयः तिर्यग्तिर्यग्सत्तातिर्यगायुरुदयः मनुष्यतिर्यग्सत्तातिर्यगायुरुदयः देवतिर्यगायुः सत्ताएतेचत्वारोपिपूर्वबद्धायुषोऽपेक्षयापञ्चस्वपिगुणेषुप्राप्यन्ते एवमनुष्यायुर्भंगानव, मनुष्यायुरुदयः मनुष्यायुः सत्तालक्षणः चतुर्दशसुगुणस्थानेषुप्राप्यते, बध्यमानानांनरकायुर्बन्धः मनुष्यायुरुदयः नरकायुर्मनुष्यायुः सत्तारूपः मिथ्यात्वेतिर्यगायुर्बन्धः मनुष्यायुरुदयः तिर्यग्मनुष्यायुः सत्तालक्षणभंगोमिथ्यात्वेसास्वादनेदेवायुर्बन्धः मनुष्यायुरुदयः मनुष्यमनुष्यायुः सत्तारूपः भंगोमिथ्यात्वेसास्वादने, देवायुर्बन्धः मनुष्यायुरुदयः देवमनुष्यायुः सत्तालक्षणभंगः मिश्रवर्जमिथ्यात्वाद्यप्रमत्तपर्यंतेषुप्राप्यतेइति अष्टाविंशतिभंगामिथ्यात्वेप्रथमेशुगुणस्थानेषुप्राप्यते, सास्वादनेष्वष्टविंशतिभंगास्तिर्यग्मनुष्ययोः नरकायुर्बन्धलक्षणौद्वौभंगौ न नरकायुषोहिबन्धोमिथ्यात्वेएवेति छत्ति,

षडधिकाविंशतिः मिश्रेषोडशभंगावध्यमानभंगानांद्वादशानामभा-
वात् वीसंच अविरतसम्यग्दर्शने “ वीसंभंगा ” विंशतिर्भंगाः
कथमिति चेदुच्यते तिर्यग्मनुष्याणां प्रत्येकमायुर्बन्धकाले येन रकति-
र्यग्मनुष्यायुर्विषयास्त्रयोभंगाः यश्च देवनैरयिकाणां प्रत्येकमायुर्बन्ध-
काले तिर्यग्गतिविषयः एकैकोभंगः ते अविरतसम्यग्दृष्टेर्न संभवन्ति
ततः शेषाविंशतिरेव भवति, देशविरते द्वादशभंगाः, यतो देश-
विरतिस्तिर्यग्मनुष्याणां एव भवति, ते च तिर्यग्मनुष्यादेशविरता आयु-
र्बन्धन्तो देवायुरेव बन्धन्ति न शेषमायुरतत रितरश्चामनुष्याणां च प्रत्येकं प-
रभवायुर्बन्धकालात् पूर्व एकैकोभंगः परभवायुर्बन्धकाले पि देवायुर्बन्धरूपः
एकैकोभंगः त्रयोत्तरकालं तु चत्वारोभंगाः, चतुर्णामप्यायुषामप्ये-
अन्यतमं बद्ध्वा ततो देशविरतिं प्रतिपद्यते, तदपेक्षया चत्वारोभंगाः
प्राप्यन्ते, सर्वानख्यया, द्वादश लक्षोऽसुति द्वयोः प्रमत्ता प्रमत्तयोः प्र-
त्येकं षड्भंगाः, प्रमत्ता प्रमत्ततयतादि मनुष्या एव भवन्ति बन्धकालात्
पूर्व एकः बन्धकाले तु देवायुर्बन्धरूपः एकः त्रयोत्तरकालं तु चत्वारोपि-
एवं षड्भंगाः, दोच उज्जति चतुर्षु अपूर्वकरणानि वृत्तिकरणसूक्ष्मसंपरायो-
पशांतमोहेषु गुणस्थानेषूपशमश्रेणिमधिकृत्य प्रत्येकं द्वौ द्वौ भंगौ तद्यथा-
मनुष्यायुरुदयः मनुष्यायुः सत्ता, अथवा बद्धायुषस्तु मनुष्यायुरुदयः
देवमनुष्यायुः सत्तालक्षण एव द्वौ भंगौ प्राप्येते पृथग्विकल्पः परभवा-
युर्बन्धोत्तरकाल एते ह्यायुर्बन्धन्ति, अतिविशुद्धत्वात् पूर्व बद्धे चायुषि उ-
पशमश्रेणिं प्रतिपद्यते ते, देवायुष्येव तान्यायुषितदुक्तं कर्म प्रकृतौ ति-
सुआजगे सुवद्वेसु जेगसे ढिं नारुहइ, ततः उपशमश्रेणिमधिकृत्य ए-
तेषु द्वौ द्वौ एव भंगौ पूर्व बद्धायुष्कास्तु न क्षपकश्रेणिं प्रतिपद्यते, ततः उ-
पशमश्रेणिमधिकृत्येत्युक्तं क्षपकश्रेण्यां त्वेते वा एकैकोभंगः मनुष्या-
युरुदयः मनुष्यायुः सत्तालक्षण एव निरूपितं चायुः कर्मस्वरूपम् ९६॥

वचार्थः—हवे आउखा कर्मना भांगा गुणठाणे कहे छे.

मिथ्यात्व गुणठाणे नारकीना ५ देवताना ५ तिर्यचना ९ ए
 अठावीस भांगा छे, सास्वादन गुणठाणे द्वावीस भांगा छे.
 मनुष्यना तथा तिर्यचना नारकीबंधना २ भांगा नथी. मिश्र
 गुणठाणे सोळ भांगा छे. च्यारे गतिमध्ये बध्यमान भांगा नथी.
 बार बध्यमान भांगा नथी. समकित गुणठाणे दीस भांगा छे.
 च्यार अबंधना च्यार बांधी रह्या पछी बध्यमान च्यार छे. जे
 देवता नारकी समकित गुणठाणे मनुष्यायु बांधे. तिरि मनुष्य
 एक देवायु बांधे, समकितने नरकतिरि आयुबंध नथी. छद्वाथी
 मांडी तेरमा पर्यंत उंच बंध, उंच उदय, उंच नीचनी सत्ता,
 ए एक भांगो छे. एक अयोगी केवली गुणठाणे अबंधना बे
 भांगा छे. सत्ता ए एक भांगो पामीये जे कारणे क्षपकश्रेणि
 अबंधायु चढे परं बंधायु चढे नहीं. देशविरति गुणठाणे तिर्यचना
 छ मनुष्यना छ ए बार पामीये अबंधनो १ बध्यमान एक
 देवतानो बांधी रह्या पाछल्या च्यार एवं ६ तिरिगतिना छ
 मनुष्यगतिना, छेडे तथा सातमे गुणठाणे मनुष्यगतिना छ भांगा
 पामीये तथा आठमे नवमे दशमे इग्यारमे ए च्यार गुणठाणे
 मनुष्यायुसत्ता मनुष्यायुउदय. मनुष्यायुउदयदेव मनुष्यायुसत्ता ए बे
 भांगा पामीये. कोईक जीव आउखो बांधे, उपशमश्रेणि चढे
 तथा क्षीणमोह गुणठाणे मनुष्यायु उदयसत्ता ए एक भांगो
 पामीये. जे कारणे क्षपकश्रेणि अबंधायु चढे परंबंधायु चढे
 नहीं ॥ ९६ ॥

छनवछक्कंतिगसत्ता, दुगंदुगंतिगंदुगंतिअहुचउंदुगं ।
 छचउदुगंपणचउ, चउदुगंचउपणगएगचउ ॥९७॥

टीका—सांप्रतं नामकर्मस्वरूपं विभजन्नाह छनवछक्कं इत्यादि-

गाथायुग्मं तत्रव्याख्या तत्रमिथ्यादृष्टौनाम्नः षट्बंधस्थानानि तत्र-
 यात्रयोविंशतिः पंचविंशतिः षड्विंशतिः अष्टविंशतिः एकोनत्रिं-
 शत् त्रिंशत्, तत्रापर्याप्तकैर्केन्द्रियप्रायोग्यं बध्नतः त्रयोविंशतिः, तस्यां
 चबध्यमानायां बादरसूक्ष्मप्रत्येकसाधारणैर्भगाश्चत्वारः पर्याप्तकेन्द्रिय
 प्रायोग्यापर्याप्तद्वित्रिचतुरिन्द्रियतिर्यग्पंचेन्द्रियमानुष्यप्रायोग्यबध्नतःपं-
 चविंशतिः, तत्रपर्याप्तैर्केन्द्रियप्रायोग्यायांपंचविंशतौबध्यमानायांभंगा-
 विंशतिः अपर्याप्तद्वित्रिचतुरिन्द्रियतिर्यग्मनुष्यपंचेन्द्रियप्रायोग्यायांचब-
 द्यमानायांतुप्रत्येकंप्रत्येकभंगइतिसर्वसंख्ययापंचविंशतिः पर्याप्तैर्के-
 द्रियप्रायोग्यबध्नतः षड्विंशतिः तस्यांचबध्यमानायांभंगाः षोडश,
 देवगतिनरकगतिप्रायोग्यबध्नतः अष्टाविंशतिः देवगत्यष्टाविंशतौ
 अष्टौभंगाः नरकाष्टाविंशतौएकभंगः एवंनवपर्याप्तद्वित्रिचतुरिन्द्रिय-
 तिर्यग्मनुष्यपंचेन्द्रियप्रायोग्यांबध्नतां एकोनत्रिंशत्, तत्रपर्याप्तद्वित्रि-
 चतुरिन्द्रियप्रायोग्यायांप्रत्येकंअष्टौभंगाः ।
 तिर्यग्पंचेन्द्रियप्रायोग्यायांषड्चत्वारिंशत् शतानिअष्टाधिकानिमनुष्य-
 गतिप्रायोग्यायामप्येतावंतएवभंगाः सर्वसंख्ययाचत्वारिंशदधिकानि-
 द्विनवतिशतानि ९२४०। यातुदेवगतिप्रायोग्यातीर्थकरनामसहिता
 एकोनत्रिंशत् साचमिथ्यादृष्टौनबंधमांयातितीर्थकरनामसम्यक्त्वप्रत्य-
 यात्, मिथ्यादृष्टेश्चतेद्भावात्, पर्याप्तद्वित्रिचतुरिन्द्रियतिर्यग्पंचेन्द्रिय-
 प्रायोग्यबध्नतः त्रिंशत्, तत्रपर्याप्तद्वित्रिचतुरिन्द्रियप्रायोग्यायांत्रिंश-
 तिबध्यमानायांप्रत्येकमष्टौभंगाः, तिर्यग्पंचेन्द्रियप्रायोग्यायांत्वष्टा-
 धिकानिषड्चत्वारिंशच्छतानि । ४६०८ सर्वसंख्ययाद्वात्रिंशद् उत्तरा-
 णिषड्चत्वारिंशत् यावन्मनुष्यगतिप्रायोग्यां त्रिंशत् तीर्थकरनामस-
 हितायाचदेवगतिप्रायोग्याआहारकद्विकसहितातेउभेअपिमिथ्यादृष्टौ
 नबंधमायातः, तीर्थकरनाम्नः सम्यक्त्वप्रत्ययत्वादाहारकनाम्नस्तु-
 संयमप्रत्यर्थत्वात्, उक्तंच सम्मन्तगुणनिमित्तंतिथयरं संयमेणआहा-

रमिति तत्र त्रयोविंशत्यादिषु भंगसंख्यामिथ्यात्वप्रत्ययनिरूपणार्थ-
माह ॥ गाथा ॥

चउपणवीसासोलस, नवचत्तालसयायबाणउई ।

बत्तीसुत्तरछाया, लसयामिच्छस्सबंधविही ॥ १ ॥

तथामिथ्यादृष्टेर्नवउदयस्थानानि तद्यथाएकविंशतिः चतुर्विंशतिः
सप्तसहस्राणि सप्तशतानि त्रिसप्तत्यधिकानि तथाहि एकविंशत्युदये
एकचत्वारिंशत्, तत्रैकेंद्रियाणामेव अन्यत्रचतुर्विंशत्युदयस्याभावात्,
पंचविंशत्युदयेद्वात्रिंशत् तत्रएकेंद्रियाणांसप्तवैक्रियतिर्यग्पंचेंद्रिया-
णामष्टौवैक्रियमनुष्याणामष्टौ देवानामष्टौ नारकाणामेकः एवंद्वात्रिं-
शत्षड्विंशत्युदयेषदशशतानि तत्रैकेंद्रियाणां त्रयोदश १३ विकलेंद्रि-
याणां नव, तिर्यग्पंचेंद्रियाणां द्वे शते एकोननवत्यधिके २८९ मनु-
ष्याणामपि द्वे शते एकोननवत्यधिके ॥ २८९ ॥ सप्तविंशत्युदये एकत्रिं-
शत् तत्रएकेंद्रियाणां षट् ६ वैक्रियतिर्यग्पंचेंद्रियाणामष्टौवैक्रियम-
नुष्याणामष्टौ देवानामष्टौ नारकाणामेकः, अष्टाविंशत्युदये एकादश-
शतानि नवनवत्यधिकानि, तत्रविकलेंद्रियाणां षट्, तिर्यग्पंचेंद्रियाणां-
पंचशतानि षट्सप्तत्यधिकानि ५७६ वैक्रियतिर्यग्पंचेंद्रियाणां षोडश
१६ मनुष्याणां पंचशतानि षट्सप्तत्यधिकानि ५७६ वैक्रियमनुष्या-
णामष्टौ देवानां षोडश, नारकाणां एकः, एकोनत्रिंशदुदये सप्तदश
शतानि एकाशीत्यधिकानि ॥ १७८ १ तत्रविकलेंद्रियाणां द्वादश, ति-
र्यग्पंचेंद्रियाणामेकादशशतानि द्विपंचाशदधिकानि ११५२ वैक्रिय
तिर्यग्पंचेंद्रियाणां षोडश १६ मनुष्याणां पंचशतानि षट्सप्ततिअधि-
कानि वैक्रियमनुष्याणामष्टौ ८ देवानां षोडश, नारकाणां एकः, त्रिंशदु-
दये एकोनत्रिंशत्शतानि चतुर्दशाधिकानि, तत्रविकलेंद्रियाणामष्टादश-
तिर्यग्पंचेंद्रियाणां सप्तदशशतानि अष्टाविंशत्यधिकानि १७२८ वैक्रिय-

तिर्यक्पंचेंद्रियाणामष्टौ ८ मनुष्याणामेकादशशतानि द्विपंचाशदधिकानि ११५२ देवानामष्टौ, एकत्रिंशद्वयेएकादशशतानिचतुः षष्ठ्यभ्यधिकानि ११६४ तत्रविकलेन्द्रियाणांद्वादशः १२ तिर्यक्पंचेंद्रियाणामेकादशशतानिद्विपंचाशदधिकानि ११५२ सर्वसंख्ययासप्तसहस्राणिसप्तदशशतानित्रिसहस्र्यधिकानि ७१ ७७३ मिथ्यादृष्टेः उदयभंगानिमिथ्यात्वेष्टसत्तास्थानानि तच्चथाद्विनवति रेकोननवतिः अष्टाशीतिः, अशीतिः, अष्टसप्ततिः, तत्रद्विनवतिश्चतुर्गतिकानामपिमिथ्यादृष्टीनामवसेया, यदापुनर्नरकेषुबद्धायुष्कोवेदकसम्यग्दृष्टिः सत्तीर्थकरनामसहितःपरिणामपरावर्त्तनेनमिथ्यात्वंगतः नरकेषुसमुत्पद्यते तदातस्यैकोननवतिरंतर्मुहूर्तकालंयावत्प्रलयते, उत्पत्तेरुर्ध्वमंतर्मुहूर्तानंतरतुसोपिसम्यक्त्वप्रतिपद्यते, अष्टाशीतिश्चतुर्गतिकानामपिमिथ्यादृष्टीनांषडशीतिरशीतिश्चएकेंद्रियेषुयथायोग्यं देवगतिप्रायोग्येनरकगतिप्रायोग्येचोद्वलितेसतित्प्रस्यते, एकेंद्रियभवादुद्भूत्यविकलेन्द्रियेषु तिर्यक्पंचेंद्रियेषुमनुष्येषुवामध्येसमुत्पन्नानां सर्वपर्याप्तिभवादूर्ध्वमप्यंतर्मुहूर्तकालंयावत्प्रलयते परतो ऽ वर्यं वैक्रियशरीरादिबंधसंभवान्नलभ्यते अष्टसप्ततिस्तेजोवायूनांमनुष्यगतिमनुष्यानुपूर्व्योरुद्वलितयोः प्राप्यते, तेजोवायुभवादुद्भूत्यविकलेन्द्रियेषुतिर्यक्पंचेंद्रियेषुवामध्येसमुत्पन्नानांअंतर्मुहूर्तकालंयावत्परतो ऽ वर्यंमनुष्यगतिमनुष्यानुपूर्व्योर्बंधसंभवात् तदेवंसामान्येनमिथ्यादृष्टेः बंधोदयसत्तास्थानान्युक्तानि, संप्रतिसंवेधउच्यते, तत्रमिथ्यादृष्टेस्त्रयोविंशतिर्बध्नतः प्रागुक्तानिनवाप्युदयस्थानानिसप्त(ने)शानिसंभवन्ति, केवलमेकविंशतिपंचविंशतिसप्तविंशतिअष्टाविंशतिएकोनत्रिंशद्रूपेषुबद्धसुउदयस्थानेषुदेवनैरयिकानधिकृत्ययेभंगाः प्राप्यन्ते तेनसंभवन्ति त्रयोविंशतिर्हिअपर्याप्तकेन्द्रियप्रायोग्यः नचदेवाअपर्याप्तैकेन्द्रियप्रायोग्यबध्नन्ति तेषांतत्रोत्पादाभावात्, नापिनैरयिकास्तेषांसामान्यतोप्येकेन्द्रियप्रायोग्यबंधासंभवात्, ततोऽत्र

देवनैरयिकसत्कोदयस्थानभंगा न प्राप्यन्ते, सत्तास्थानानि पंचतद्यथा-
 द्विनवतिः अष्टाशीतिः षडशीतिः अशीतिः अष्टसप्ततिश्चतत्रैक-
 विंशति चतुर्विंशति पंचविंशति षड्विंशत्युदयेषु पंचापिसत्ता-
 स्थानानि नवरं पंचविंशत्युदयेतेजोवायुकायिकानधिकृत्याष्टसप्ततिः
 प्राप्यते, षड्विंशत्युदयेतेजोवायुकायिकान् तेजोवायुभवाद्बृहत्तयवि-
 कलेन्द्रियातिर्यक्पंचेन्द्रियेषु मध्ये समुत्पन्नानधिकृत्याष्टाविंशत्येकोन-
 त्रिंशत् एकत्रिंशद्रूपेषु पंचसु अष्टसप्ततिवर्जानि शेषाणि प्रत्येकंचत्वारि-
 चत्वारिसत्तास्थानानि सर्वसंख्यया सर्वाण्युदयस्थानानि अधिकृत्य त्रयो-
 विंशतिबंधकस्य चत्वारिंशत् सत्तास्थानानि, एवं पंचविंशति षड्विंशति
 बंधकानामपि वक्तव्यं केवलमिह देवा अप्यात्मीयेषु सर्वेष्वप्युदयस्थाने-
 षु वर्तमानपर्याप्तैकेन्द्रिययोग्यां पंचविंशतिं षड्विंशतिं च ब्रूवन्ति इत्य-
 वसेयं, नवरंपंचविंशतिबंधेबादरपर्याप्तप्रत्येकस्थिरशुभदुर्भंगानादे-
 ययशः कीर्तिअयशः कीर्तिपदैरष्टौभंगाः अवसेयाः नशेषाः
 सूक्ष्मसाधारणपर्याप्तिषु मध्ये देवस्योत्पादाभावात्, सत्तास्थानभावना
 पंचविंशतिबंधे षड्विंशतिबंधे च प्रागिव कर्त्तव्या सर्वसंख्यया चत्वारिंशत्
 सत्तास्थानानि, अष्टाविंशतिबंधकस्य मिथ्यादृष्टेर्द्वैतुदयस्थाने तद्यथा-
 त्रिंशत् एकत्रिंशत्, तिर्यक्पंचेन्द्रियमनुष्यानाधिकृत्य एकत्रिंशत् तिर्यक्पं-
 चेन्द्रियानेव अष्टाविंशतिः बंधकस्य चत्वारिसत्तास्थानानि द्विनवतिः
 एकोननवतिः अष्टाशीतिः षडशीतिः तत्र त्रिंशदुदये चत्वार्यपि तत्रा-
 प्येकोननवतियौ नाम वेदकसम्यग्दृष्टिर्ब्रह्मतीर्थकरनामा परिणामपरिव-
 र्त्तनेन मिथ्यात्वे गतो नारकामिमुखो नरकगतिप्रायोग्यामष्टाविंशतिब-
 ध्नाति, तमधिकृत्य वेदितव्यानि शेषाणि पुनस्त्रीणिसत्तास्थानान्यविशे-
 षेण तिर्यग्मनुष्याणां एकत्रिंशदुदये एकोननवतिवर्जानि त्रीणिसत्तास्था-
 नानि एकोननवतिर्हि तीर्थकरनामसहिता नच तीर्थकरनामतिर्यक्षुसंभ-
 वति सर्वसंख्यया अष्टाविंशति(बंधे) सप्तसत्तास्थानानि देवगतिवर्जा-

शेषामेवभवतिविंशतं विकलेन्द्रियतिर्यग्पंचेन्द्रियप्रायोग्यामनुष्यगतिप्रा-
योग्यांचवन्नतोमिथ्यादृष्टेः सामान्येननवापिप्राक्तनानिउदयस्था-
नानितद्यथाद्विनवतिः एकोननवतिः अष्टाशीतिः षडशीतिः अ-
शीतिः षडसप्ततिः तत्रैकविंशत्युदयेसर्वाण्यपिइमानिप्राप्यन्ते, त-
त्राप्येकोननवतिः ब्रह्मतीर्थेकरनानानंमिथ्यात्वंगतंनैरयिकमधिकृत्या-
वसेया द्विनवतिः अष्टाशीतिश्चदेवनैरयिकमनुजविकलेन्द्रियतिर्यग्-
पंचेन्द्रियैकेन्द्रियानधिकृत्यषडशीतिरशीतिश्चविकलेन्द्रियतिर्यग्पञ्चे-
न्द्रियमनुजैकेन्द्रियानधिकृत्यवेदितव्या, अष्टसप्ततिरेकेन्द्रियतिर्यग्पंचे-
न्द्रियानधिकृत्यचतुर्विंशत्युदयेएकोननवतिवर्जानिशेषाणि पंचसत्ता-
स्थानानितानिचैकेन्द्रियानधिकृत्यवेदितव्यानि, अन्यत्रचतुर्विंशति-
रुदयस्थानाभावात् । पंचविंशत्युदयेपिषडपिसत्तास्थानानि तानि-
यथैकविंशत्युदयेभावितानितथैवभावनीयानि षड्विंशत्युदय एको-
ननवतिवर्जानिशेषाणि पंचसत्तारथानानितानिप्रागिवभावनीयानि,
एकोननवतिरतुनलभ्यते यतोमिथ्यादृष्टेः सतः एकोननवतिः
नरकेषूत्पद्यमानस्यनैरयिकरयप्राप्यते न शेषस्य नच नैरयिकस्य
षड्विंशत्युदयः संभवति, सप्तविंशत्युदयेअष्टसप्ततिवर्जानिशेषाणि
पंचसत्तास्थानानिप्रागिवभावनीयानि, एकोननवतिस्तुनलभ्यते यतो
मिथ्यादृष्टेः सतः एकोननवतिर्नरकेषूत्पद्यमानस्यनैरयिकस्यप्राप्यते
नशेषस्यनचनैरयिकरयषड्विंशत्युदयः संभवति, सप्तविंशत्युदये अ-
ष्टसप्ततिवर्जानि शेषाणिपंचसत्तास्थानानि तत्रैकनवतिः प्रागुक्तरू-
पंनैरयिकमद्विकृत्यधिनवतिरष्टाशीतिश्चदेवनैरयिकमनुजविकलेन्द्रिय-
तिर्यग्पंचेन्द्रियैकेन्द्रियाणामातपोद्योतान्यतरसहितानांभवति, नार-
कादीनांवानचतेषामष्टसप्ततिरतेषामवश्यमनुष्यद्विकवंवसंभवात् ए-
तान्येवपंचसत्तास्थानानि अष्टाविंशत्युदयेतत्रैकोननवतिर्द्विनवतिर-
ष्टाशीतिश्चप्रागिवभावनीया, षडशीतिरष्टाशीतिश्चविकलेन्द्रियतिर्य-

गपंचेन्द्रियमनुष्यानाधिकृत्यवेदितव्याएवमेकोनत्रिंशदुदयेप्येतानि एव-
 पंचसत्तास्थानानि भावनीयानि, त्रिंशदुदयेचत्वारितद्यथात्रिनवति-
 रष्टाशीतिः षडशीतिरशीतिरेतानिविकलेन्द्रियतिर्यगपंचेन्द्रियमनु-
 ष्यानाधिकृत्यवेदितव्यानि, एकोननवतिः षट्सुप्राप्यते, यतः सा
 मिथ्यादृष्टेः सतोवद्धतीर्थकरनाम्नोमिथ्यात्वंगतस्यनैरयिकस्यप्राप्यते
 नचनैरयिकस्यत्रिंशदुदयोऽस्ति एकत्रिंशदुदयेप्येतान्येवचत्वारितानि-
 चविकलेन्द्रियतिर्यगपंचेन्द्रियानाधिकृत्यद्रष्टव्यानि, सर्वसंख्ययामिथ्या-
 दृष्टेरेकोनत्रिंशत्त्रिंशतोबध्नतः पंचचत्वारिंशत्सत्तास्थानानि यातुदेवग-
 तिप्रायोग्याएकोनत्रिंशत्सामिथ्यादृष्टेर्नबंधमायाति कारणंप्रागेवोक्तं
 मनुष्यदेवगतिप्रायोग्यवर्जाशेषांत्रिंशतं विकलेन्द्रियतिर्यगपंचेन्द्रिय-
 प्रायोग्यांबध्नतः सामान्येनप्रागुक्तानिनवोदयस्थानानि, एकोननवति
 वर्जानिपंचसत्तास्थानानि, एकोननवतिसत्कर्मणस्तिर्यगगतिप्रायोग्य-
 बंधारंभात्भवात्तानिपंचसत्तास्थानानि, एकविंशतिचतुर्विंशतिपंच-
 विंशति षड्विंशत्युदयेषुप्रागिवभावनीयानि, सप्तविंशत्यष्टाविंशति ए-
 कोनत्रिंशद्रूपेषुपंचसूदयस्थानेषुअष्टसप्ततिवर्जानिप्रत्येकंशेषाणिचत्वा-
 रि २ भावनीयानि अष्टसप्ततिप्रतिषेधकारणंप्रागुक्तमनुसरणीयं सर्व-
 संख्ययामिथ्यादृष्टेः त्रिंशतंबध्नतः चत्वारिंशत्सत्तास्थानानि मनुज-
 गतिदेवगतिप्रायोग्यात्रिंशत्मिथ्यादृष्टेः नबंधमायाति मनुजगतिप्रा-
 योग्याहितीर्थकरनामसहितादेवगतिप्रायोग्यात्वाहारकतीर्थकरनामस-
 हिताततः साकथंमिथ्यादृष्टेःबंधोदयसत्तास्थानसंबंधः, संप्रतिसास्वा-
 दनस्यबंधोदयसत्तास्थानान्युच्यते, तिगसत्तदुगंति त्रीणिबंधस्थानानि
 तद्यथाअष्टाविंशतिः एकोनत्रिंशत्त्रिंशत्तत्राष्टाविंशतिर्द्वैधा देवग-
 तिप्रायोग्यानरकगतिप्रायोग्याचतत्र नरकगतिप्रायोग्या सास्वा-
 दनस्यबंधमायाति, देवगतिप्रायोग्यायाश्चबंधकास्तिर्यगपंचेन्द्रियमनु-
 ष्याश्चतस्यांचाष्टाविंशतौबध्यमानायांअष्टौभंगाः तथासास्वादनाएके-

न्द्रियविकलेन्द्रियतिर्यग्पंचेन्द्रियमनुष्याः देवानैरयिकाश्चतिर्यग्पंचेन्द्रियप्रायोग्यामनुष्यप्रायोग्यांवाएकोनविंशतंब्रह्मंतिनशेषां अत्रभंगाः चतुःषष्टिशतानि सास्वादनायदितिर्त्यग्पंचेन्द्रियप्रायोग्यामथवा मनुष्यगतिप्रायोग्यां एकोनविंशतंब्रह्मंति तथापि न ह्रुडसंस्थानंसेवार्त्तं संहननंच ब्रह्मंति मिथ्यात्वोदयाभावात् ततश्चतिर्यग्पंचेन्द्रियप्रायोग्यामेकोनविंशतंब्रह्मंति पंचसिः संस्थानैः पंचसिः संहननैः प्रशस्ताप्रशस्तविहायोगतिभ्यांस्थिरास्थिरशुभाशुभसुभगादुर्भगासुस्वरदुःस्वरादेयानादेयशोअयशोभ्यांचभंगाद्वाविंशत्शतानिसर्वबंधस्थानसंख्ययाअष्टाधिकानिषण्णवतिशतानि ९६०८ अत्रभाष्य गाथा॥

अट्टसयाचउसट्टी, वर्त्तीससयायसासणेभेया ।

अट्टावीसाइसु, सव्वाणद्वहियछन्नुइ ॥ १ ॥

सुगमा, तथासास्वादनस्योदयरथानानि सप्त तद्यथा, एकविंशतिः चतुर्विंशतिः पंचविंशतिः षड्विंशतिः एकोनविंशत् त्रिंशत् एकविंशत् तत्रएकविंशत्युदये एकेन्द्रियविकलेन्द्रियतिर्यग्पंचेन्द्रियमनुष्यदेवानधिकृत्यवेदितव्या नरकेषुसास्वादनो नोत्पद्यते इति कृत्वातद्विषयोएकोभंगः सइहनसंभवति किंतुशेषाएवतेचविकलेन्द्रियाणांद्वौद्वौइतिषट्तिर्यग्पंचेन्द्रियाणामष्टौ मनुष्याणामष्टौ देवानामष्टौ सर्वसंख्ययाएकविंशत्युदयेद्वात्रिंशद्भंगाः चतुर्विंशत्युदयेएकेन्द्रियेषुउत्पन्नमात्रस्यअत्रापिबादरपर्याप्तकेनसहयशः कीर्त्ययशःकीर्त्तिभ्यांद्वौद्वौभंगौतावेवसंभवतः नशेषाः, सूक्ष्मेषुअर्थात्तेषुसास्वादनस्योत्पादाभावात् अतएवविकलेन्द्रियाणां तिर्यग्पंचेन्द्रियाणां मनुष्याणां च प्रत्येकमपर्याप्तकेनसह य एकैकोभंगः सइहनसंभवति किंतुशेषपरावर्तेचविकलेन्द्रियाणां द्वौद्वौइतिषट्तिर्यग्पंचेन्द्रियाणामष्टौ मनुष्याणामष्टौ देवानामष्टौ सर्वसंख्ययाएकविंशत्युदयेद्वात्रिंशद्भंगाः चतुर्विंशत्युदये एकेन्द्रियेषुनष्टोत्पन्नमात्रस्यअत्रापिबादरपर्याप्तके-

नसहयशः कीर्त्ययशः कीर्त्तिभ्यांयौद्वौभंगौतावेवसंभवतः नशेषाः
 सूक्ष्मेषुसाधारणेषुतेजोवायुषुचमध्येसास्वादनस्योत्पादाभावात्, पंच-
 विंशत्युदयो देवेषुमध्येउत्पन्नमात्रस्यप्राप्यतेनशेषस्यतत्रचाष्टौभंगाः
 तेचस्थिरास्थिराशुभाशुभयशः कीर्त्तिअयशः कीर्त्तिपदैस्वसेयाः षड्-
 विंशत्युदयोविकलेन्द्रियतिर्यगपंचेन्द्रियमनुष्येषुमध्येउत्पन्नमात्रस्यअत्रा-
 प्यपर्याप्तकेनसहयएकैकोभंगः नसंभवति, अपर्याप्तकमध्येसास्वादन-
 स्योत्पादाभावात् शेषास्तुसंभवन्ति तेचविकलेन्द्रियाणांप्रत्येकंद्वौद्वा-
 विंशतिषट्तिर्यगपंचेन्द्रियाणांद्वेशतेअष्टाशीत्यधिकेमनुष्याणामपिद्वि-
 शते अष्टाशीत्यधिकेसर्वसंख्ययाषड्विंशत्युदयेपंचशतानिद्वयशी-
 त्यधिकानि ५८२ सप्तविंशत्यष्टाविंशत्युदयौनसंभवतः तौहिउत्प-
 न्यनंतरांतमुद्धूतंसतिभवति सास्वादनभावश्चोत्पन्न्यनंतरमुत्कर्षतः किं-
 चिदूनषडावलिकामात्रं ततः एतौसास्वादनस्यनप्राप्यतः एकत्रिंशदु-
 दयेदेवनैरयिकाणांस्वस्थानपर्याप्तानांप्रथमसम्यक्त्वात् प्रच्यवमानानां-
 प्राप्यते तत्रदेवस्यैकोनत्रिंशदुदयेभंगाअष्टौनैरयिकस्यैकइति सर्वसं-
 ख्यया नव ९ त्रिंशदुदयस्तिर्यगमनुष्याणांपर्याप्तानांप्रथमसम्यक्त्वात्
 प्रच्यवमानानांदेवानामुत्तरवैक्रियेवर्त्तमानानांसास्वादनानां तत्रतिरश्चां
 मनुष्याणांचत्रिंशदुदयेप्रत्येकंद्विपंचाशदधिकान्येकादशशतानि ११५२
 देवस्याष्टौसर्वसंख्ययात्रयोविंशतिशतानिद्वादशाधिकानि २३१२
 एकत्रिंशदुदयस्तिर्यगपंचेन्द्रियाणांपर्याप्तानांप्रथमसम्यक्त्वात् प्रच्यव-
 मानानांअत्रभंगाएकादशशतानिद्विपंचाशदधिकानि देवस्याष्टौसर्वसं-
 ख्ययात्रयोविंशतिशतानिद्वादशानि २३१२ एकत्रिंशदुदयेप्रत्येकं-
 द्विपंचाशदधिकानिएकादशशतानि ॥ गाथा ॥

बत्तीसदुन्निअड्डय, बासीइसासायपंचनवउदया

बारहियातेवीसं, बावन्निक्कारससयाय ॥ १ ॥

सुगमा, सर्वभंगसंख्ययासप्तनवत्यधिकानिचत्वारिंशत्शतानि सास्वा-
दनस्यद्वेसत्तास्थाने तद्यथाद्विनवतिः अष्टाशीतिश्चतत्रद्विनवतिः
आहारकचतुष्टयं ब्रह्मा उपशमश्रेणितः प्रतिपतन् सास्वादनभावमनुग-
च्छतितस्यलभ्यते नशेषरय, अष्टाशीतिः चतुर्गतिकानामपिसास्वा-
दनानां, संप्रतिसंवेधउच्यते तत्राष्टाविंशतिब्रह्मतः सास्वादनस्यद्वेउद-
यस्थाने तद्यथाविंशत् एकत्रिंशत् अष्टाविंशतिर्हि सास्वादनस्यबंध-
योग्याभवति देवगतिविषयानचकरणापर्याप्तः सास्वादनः देवग-
तियोग्यं ब्रह्मातिततः शेषाउदयानसंभवन्ति, अत्रमनुष्यानधिकृत्यत्रि-
शदुदयेद्वेअपिसत्तारथानेतिर्यग्पंचेन्द्रियान् सास्वादनानधिकृत्याष्टाशीति-
रेवयतोद्विनवतिरुपशमश्रेणितः प्रतिपततो लभ्यते, नचतिरश्चामुप-
शमश्रेणिसंभवः, एकत्रिंशदुदयेप्यष्टाशीतिरेवयतोद्विनवतिरुपशमश्रे-
णितः प्रतिपततो लभ्यते नचतिरश्चामुपशमश्रेणिसंभवः एकत्रिंश-
दुदयेप्यष्टाशीतिरेवयत एकत्रिंशदुदयस्तिर्यग्पंचेन्द्रियाणां नचतिरश्चाद्वि-
नवतिः संभवति प्रागुक्तयुक्तेः एकोनत्रिंशतंतिर्यग्पंचेन्द्रियाणां-
मनुष्यप्रायोग्यांब्रह्मतः सास्वादाने सप्ताप्युदयरथानानि, तत्र एकेंद्रिय-
विकलेंद्रियतिर्यग्पंचेन्द्रियमनुष्यदेवनैरयिकाणां सास्वादनानां स्वीयस्वी-
योदयस्थानेषु वर्त्तमानानामेव सत्तारथानमष्टाशीतिः नवरंमनुष्यरय-
त्रिशदुदयेवर्त्तमानरयोपशमश्रेणितः प्रतिपततः सास्वादनस्यद्विनव-
तिः एवंत्रिंशद्वंधकरयापिवक्तव्यं सर्वाण्यप्युदयस्थानान्यधिकृत्यसामा-
न्येन सर्वसंख्यया सास्वादनरयाष्टौ सत्तारथानानि, संप्रतिसम्यग्मिथ्या-
दृष्टेः बंधोदयसत्तास्थानान्यमिर्वीयन्ते, दुर्गतिमदुर्गति मिश्रेणुणरथा-
नकेद्वेबंधरथाने तद्यथा अष्टाविंशतिः एकोनत्रिंशत् तत्रतिर्यग्म-
नुष्याणां सम्यग्मिथ्यादृष्टीनां देवगतिप्रायोग्यमेव बंधमायाति ततः
शेषा अष्टाविंशतिः तत्रभंगा अष्टौ एकोनत्रिंशतिमनुष्यगतिप्रायोग्यां-
ब्रह्मादेवनैरयिकाणां अत्राप्यष्टौ भंगाः तेच उभयत्रापि । स्थिरा-

स्थिरशुभाशुभयशः कीर्त्ययशः कीर्त्तिपदैरवसेयाः शेषास्तुपरावर्त-
मानप्रकृतयः शुभाएवसम्यग्गमिथ्यादृष्टानांबंधमायांति, ततः शेषा-
भंगाः नप्राप्यंते, त्रीण्युदयस्थानानि तद्यथाएकोनविंशत्त्रिंशत्एक-
त्रिंशत् तत्रैकोनत्रिंशतिदेवानधिकृत्याष्टौभंगाः नैरयिकानधिकृत्यैकः
सर्वसंख्ययानवत्रिंशतितिर्यग्पंचेंद्रियानधिकृत्यसर्वपर्याप्तिपर्याप्तयोग्या-
निद्विपंचाशदधिकानि एकादशशतानि मनुष्यप्रायोग्याण्येवंद्विपंचाशद-
धिकानि एकादशशतानि सर्वसंख्ययात्रयोविंशतिशतानि चतुरधिकानि
२३०४ एकत्रिंशदुदयेतिर्यग्पंचेंद्रियानधिकृत्यतत्रभंगाद्विपंचाशद-
धिकानि एकादशशतानि सर्वोदयस्थानभंगसंख्ययाचतुस्त्रिंशच्छता-
निपंचषष्ठ्यधिकानि ३४६५ द्वेसत्तास्थाने, तद्यथाद्विनवति-
रष्टाशीतिश्च, संप्रतिसंवेध उच्यते, सम्यग्गमिथ्यादृष्टेरष्टाविंशतिः बंध-
कस्यद्वेउदयस्थानेतद्यथाविंशत् एकैकस्मिन्नुदयस्थानेद्वेसत्तास्थाने-
तद्यथाद्विनवतिरष्टाशीतिश्च एकोनत्रिंशत्अत्रापिद्वेसत्तास्थाने तदेवं
एकैकस्मिन्नुदयस्थानेद्वेद्वेसत्तास्थाने इतिसर्वसंख्ययाषट्, संप्रति-
अविरतसम्यग्दृष्टेर्बोधोदयस्थानानिअभिधीयंते तिगच्छउत्ति त्रीणि-
बंधस्थानानि तद्यथा अष्टाविंशतिः एकोनत्रिंशत् तत्रतिर्यग्मनुष्या-
णांअविरतसम्यग्दृष्टीनांदेवगतिप्रायोग्यांबन्धनांअष्टाविंशतिः तत्राप्य-
ष्टौभंगाः अविरतसम्यग्दृष्टयोहितिर्यग्मनुष्यान्शेषगतिप्रायोग्यंच-
बध्नांति, तेननरकगतिप्रायोग्याअष्टाविंशतिर्नलभ्यते, मनुष्याणांदेव-
गतिप्रायोग्यांतीर्यकरसहितांबध्नतोएकोनत्रिंशत् अत्राप्यष्टौभंगाः
अष्टाबुदयस्थानानि एकाविंशतिः षड्विंशतिः सप्तविंशतिः अष्टा-
विंशतिः एकोनत्रिंशत् एकत्रिंशत्, तत्रैकविंशत्युदयेनैरयिकतिर्यग्प-
ंचेंद्रियमनुष्यदेवानधिकृत्यवेदितव्यः क्षायिकसम्यग्दृष्टेः पूर्वबद्धायु-
ष्कस्यपुतेषुसर्वेष्वपितस्यसंभवात्, अविरतसम्यग्दृष्टिश्चापर्याप्तकेषुनो-
त्पद्यते, ततोपर्याप्तवर्जाः शेषाभंगाः सर्वैपिवेदितव्याः, तेचपंचविं-

शतिः तत्रतिर्यगपंचेंद्रियानधिकृत्याष्टौमनुष्यानाधिकृत्याष्टौ देवान-
प्यधिकृत्याष्टौ नैरयिकानधिकृत्यैकः पंचविंशतिसप्तविंशत्युदयोदे-
वान्नैरयिकान्वैक्रियतिर्यगमनुष्यानाधिकृत्यावसेयः, तत्रनैरयिकः
क्षायकिसम्यग्दृष्टिर्वादेवस्त्रिविधसम्यग्दृष्टिरप्युक्तंचचूणौ, पणवीसस-
त्तवीसो दयायदेवनेरइयवेउच्चिय तिरियमणुपुपुञ्च नेरइयारखइयवे-
यगसम्मदिट्ठीदेवोतिविहसम्मदिट्ठी त्तिभंगाः अत्रसर्वेप्यात्मीया-
आत्मीयाःसर्वेपिद्रष्टव्याः षड्विंशत्युदयस्तिर्यगमनुष्याणांक्षायिकवेद-
कसम्यग्दृष्टीनांचतिरश्चामौपशमिकसम्यग्दृष्टीनांचतिरश्चांद्राविंशतिस-
त्कर्मणोवेदितव्याः, अष्टाविंशत्येकोनत्रिंशदुदयोनेरयिकतिर्यगमनु-
ष्यदेवानांपुकात्रिंशदुदयस्तिर्यगपंचेंद्रियाणांभंगाः आत्मीया २ दृष्टव्याः
चत्वारिसत्तास्थानानि, तद्यथात्रिनवतिः द्विनवतिः एकोननवतिः
अष्टाशीतिश्चतत्रयोऽप्रमत्तसंयतोऽपूर्वकरणोवातीर्थकराहारकसहिता-
मेवत्रिंशतंब्रह्मापश्चादविरतसम्यग्दृष्टिर्देवोजातरतमधिकृत्यात्रिनवतिः
अष्टाशीतिश्चतत्रयोऽप्रमत्तस्त्वाहारकं कृत्वापरिणामपरावर्त्तने तिष्ठत्या-
त्वमुपगम्यचतसृ गांगतीनामन्यतमस्यांगतौ उत्पन्नस्तस्यतत्रतत्रगतौ-
भूयोपिसम्यक्त्वं प्रतिपन्नस्यद्विनवतिर्देवमनुष्येषुमध्येतिष्ठ्यात्वमप्रति-
पन्नस्यापिद्विनवतिः प्राप्यतेएकोननवतिर्देवनैरयिकमनुष्याणांअवि-
रतसम्यग्दृष्टीनांतेहित्रयोपितीर्थकरनामोपार्जयंतितीर्थक्षुतीर्थकरनाम-
सत्कर्मानोत्पद्यते इतितिर्यग्हीनः अष्टाशीतिश्चतुर्गतिकानामवि-
रतसम्यग्दृष्टीनां, संप्रतिसंवेधउच्यते तत्राविरतसम्यग्दृष्टेरष्टाविंशति-
बंधकस्यअष्टावप्युदयस्थानानि तानितिर्यगमनुष्यानाधिकृत्यतत्रापि-
पंचविंशतिसप्तविंशत्युदयो वैक्रियतिर्यगमनुष्यानाधिकृत्य एकैकस्मि-
न्नुदयस्थानेद्वेद्वेसत्तास्थानेतद्यथाद्विनवतिः अष्टाशीतिश्च एकोन-
त्रिंशत् द्विधादेवगतिप्रायोग्यामनुष्यगतिप्रायोग्याचतत्रदेवगतिप्रा-
योग्यातीर्थकरनामसहितातांचमनुष्यापुवबध्नंति एतेषांउदयस्थाना-

नि सप्त तद्यथा ॥ एकविंशतिः पंचविंशतिः षड्विंशतिः सप्तविंशतिः अष्टाविंशतिः एकोनत्रिंशत् मनुष्याणां एकत्रिंशन्नभवति एकैकस्मिन्नुदयस्थाने द्वे सत्तास्थाने तद्यथा त्रिनवतिः एकोननवतिश्च मनुष्यगतिप्रायोग्यां चैकोनत्रिंशतंबन्धन्ति देवनैरयिकाणां उदयस्थानानि पंचतद्यथा एकविंशतिः पंचविंशतिः अष्टाविंशतिः एकोनत्रिंशत्त्रिंशत् देवानां पंचतान्येव षष्ठुत्रिंशत् ? साच उद्योतवेदकानामवगंतव्या एकैकस्मिन्नुदयस्थाने द्वे द्वे सत्तास्थाने तद्यथा द्विनवतिरष्टाशीतिश्च मनुष्यगतिप्रायोग्यां त्रिंशतं विरतमसम्यग्दृष्टदेवनैरयिकांश्च बध्न्ति तत्र देवानामुदयस्थानानि षट् तान्येव तेषु उदयस्थानेषु प्रत्येकं द्वे सत्तास्थाने त्रिनवतिरेकोनवतिश्च नैरयिकाणां उदयस्थानानि पंच तेषु प्रत्येकं सत्तास्थानमेकोननवतिरेव तीर्थकराहारकसत्कर्मणो नरकेषूत्पादाभावात् तदेवं सामान्येन एकविंशत्यादिषु त्रिंशत्पर्यं तेषु उदयस्थानेषु प्रत्येकं द्वे सत्तास्थाने त्रिनवतिरेकोननवतिश्च नैरयिकाणां मुदयस्थानानि पंच तेषु प्रत्येकं सत्तास्थानमेकोननवतिरेव तीर्थकराहारकसत्कर्मणो नरकेषूत्पादाभावात् तदेवं सामान्येन एकविंशत्यादिषु त्रिंशत्पर्यं तेषु उदयस्थानेषु सत्तास्थानानि प्रत्येकं चत्वारि तद्यथा त्रिनवतिः द्विनवतिः एकोननवतिरष्टाशीतिश्च एकत्रिंशदुदये द्वे द्वे द्विनवतिरष्टाशीतिश्च सर्वसंख्यया त्रिंशत् इति संप्रति देशविरतिः तस्य बंधादिस्थानान्युच्यते दुग्धलक्षचउक्कइति देशविरतस्य द्वे बंधस्थाने तद्यथा अष्टाविंशतिरेकोनत्रिंशत् तत्राष्टाविंशतिर्मेनुष्यस्य तीर्थकृपंचोद्विष्यस्य वा देशविरतस्य देवगतिप्रायोग्या अष्टौभंगाः ते च तीर्थकरसहिता एकोनत्रिंशत् साच मनुष्यस्यैव तिरश्चस्तीर्थकर्मसत्कर्मबंधाभावात् अत्राप्यष्टौभंगाः षडुदयस्थानानि तद्यथा पंचविंशतिः सप्तविंशतिः अष्टाविंशतिः एकोनत्रिंशत्त्रिंशत् तत्राद्यानि चत्वारि वैक्रियतिर्यग्मनुष्याणां अत्र एकैकोभंगः तिरश्चामाद्यद्वयोरेकैकोऽंतिमयोस्तु द्वौ द्वौ सर्वपदानां प्रशस्तत्वात् त्रिंशत्स्वभावस्थानानां

तिर्यङ्मनुष्याणांअत्रभंगानांचतुश्चत्वारिंशत्शतं १४४ तच्चषड्भिःसं-
हननैः सुस्वरदुःस्वराभ्यांप्रशस्ताप्रशस्तविहायोगतिभ्यांचजायते
दुर्भंगानादेयायशः कीर्त्तीनामुदयोगुणप्रत्ययादेवनभवतिइति तदा-
श्रिताविकल्पानप्राप्यंते, वैक्रियतिर्यङ्मनुष्याणांप्रत्येकमेकैकोभंगः
एकत्रिंशत्तिरश्चांअत्रापितएवभंगाः, चत्वारिसत्तास्थानानि तद्यथा
त्रिनवतिः, द्विनवतिः, एकोननवतिरष्टाशीतिश्च तत्रयोऽप्रमत्तोऽ
पूर्वकरणोवातीर्थकराहारकंबद्ध्वापरिणामज्ञासेनदेशविरतोजातःतस्य-
नवतिः, सप्तविंशतिः, अष्टाविंशतिः एकोनत्रिंशत्त्रिंशत्पुतेषुचप्रत्ये-
कंद्वेद्वेसत्तास्थाने तद्यथा द्विनवतिरष्टाशीतिश्चपुंतिरश्चोऽपि, नवरंत-
स्यएकत्रिंशद्दुदयोपिवक्तव्यः, तत्रापिचएतेएवद्वेसत्तास्थानेएकोनत्रिं-
शद्द्वं धोमनुष्यस्यैवदेशविरतस्योदयस्थानानिअनंतरोक्तान्येवपंच, तेषु-
प्रत्येकंद्वेद्वेसत्तास्थाने, तद्यथात्रिनवतिरेकोननवतिश्च तदेवंदेशविर-
तस्यपंचविंशत्यादिषुत्रिंशत्पर्यंतेषु चत्वारिसत्तास्थानानि तथाप्रमत्ते-
बंधस्. नेद्वेतद्यथाअष्टाविंशतिः एकोनत्रिंशत्पुतेचदेशविरतस्यैवभा-
वनीये, पंचउदयस्थानानि तद्यथापंचविंशतिः सप्तविंशतिः अष्टाविंशतिः
एकोनविंशत्त्रिंशदेतानिसर्वाण्यप्याहारकसंयतस्यवैक्रियसंयतस्यवावे-
दितव्यानि, त्रिंशत्स्वभावस्थसंयतस्यापितत्रवैक्रियसंयतानागाहारक-
संयतानांच पृथक्पंचविंशति सप्तविंशत्युदययोः प्रत्येकमेकैकोभंगः
अष्टाविंशतावेकोनत्रिंशतिचैकैकः सर्वसंख्ययाचतुर्दश १४ त्रिंश-
द्दुदयः स्वभावस्थस्यापिप्राप्यते, ततश्चतुश्चत्वारिंशदधिकंशतं १४४
तच्चदेशविरतस्यैवभावनीयं सर्वसंख्ययाअष्टपंचाशदधिकंशतं, चत्वारि-
सत्तास्थानानि, तद्यथात्रिनवतिरेकोननवतिः द्विनवतिरष्टाशीतिश्च, त-
त्राहारकसंयतस्यद्विनवतिरेव, आहारकसत्कर्माहाराहारकशरीरमुत्पाद-
यतीतिततस्तस्यद्विनवतिरेववैक्रियसंयतस्यपुनर्द्वैअपितीर्थकरनामस-
त्कर्माचाष्टाविंशतिर्नबध्नातिइतित्रिनवतिरेकोननवतिर्नप्राप्यते, एको-

नत्रिंशद्वंधकस्य, पंचस्वपिउदयस्थानेषु प्रत्येकंद्वे सत्तास्थाने तद्यथा त्रिन-
वतिरेको न नवतिश्च तत्राहारकसंयतस्य त्रिनवतिरेव तस्यैको नत्रिंशद्वंध-
कस्य नियमस्तीर्थकराहारकसद्भावात्, वैक्रियसंयतस्य पुनर्द्वे अपितदेवं
प्रमत्तसंयतस्य सर्वेष्वपि उदयस्थानेषु प्रत्येकंचत्वारि २ सत्तास्थानानि-
प्राप्यन्ते, इति सर्वसंख्यया विंशतिः इदानीमप्रमत्तस्य बंधादीन्युच्यंते
चउदुगचवत्ते अप्रमत्तसंयतस्य चत्वारि बंधस्थानानि तद्यथा अष्टाविं-
शतिः एको नत्रिंशत् त्रिंशत् एकत्रिंशत् तत्राद्ये द्वे प्रमत्तस्यैव भावनीये, सै-
वाष्टाविंशतिराहारकद्विकसहिता त्रिंशत्, आहारकद्विकतीर्थकरसहि-
ता त्वेकत्रिंशत् एतेषु चतुर्ष्वपि स्थानेषु भंगः एकैकएव वेदितव्यः, अ-
स्थिराशुभायशः कीर्त्तिनां अप्रमत्ते बंधाभावात् द्वे उदयस्थाने तद्यथा-
एको नत्रिंशत् त्रिंशत्, तत्रैको नत्रिंशत् यो नाम पूर्वप्रमत्तसंयतस्तत्र आ-
हारकवैक्रियंच निवर्त्त्य पश्चादप्रमत्तभावं गच्छति तस्य प्राप्यते, अत्र द्वौ भं-
गौ एको वैक्रियस्यापरआहारकरयएवं त्रिंशदुदये पि द्वौ भंगौ स्वभावस्थ-
स्याप्यप्रमत्तसंयतस्य त्रिंशदुदयो भवति तत्र भंगाश्चतुश्चत्वारिंशदधिकं-
शतं १४४ सत्तास्थानानि चत्वारि तद्यथा त्रिनवतिः द्विनवतिः एको न न-
वतिः अष्टाशीतिश्च संप्रतिसंवेध उच्यते, अष्टाविंशतिबंधकस्य द्वयोरप्यु-
दयस्थानयोरेकैकं सत्तास्थानं अष्टाशीतिः, एको नत्रिंशद्वंधकस्यापि द्व-
योरप्युदयस्थानयोरेकैकं सत्तास्थानं एको न नवतिः, त्रिंशद्वंधकस्यापि द्व-
योरप्युदयस्थानयोरेकैकं सत्तास्थानं द्विनवतिः, एकत्रिंशत्बंधकस्या-
पि द्वयोरप्युदयस्थानयोरेकैकं सत्तास्थानं त्रिनवतिः, यस्य हि तीर्थकरमा-
हारकं वा सत्तनियमात्तद्वधाति तेन एकैकस्मिन् बंधे एकैकमेव सत्तास्था-
नं सर्वसंख्यया अष्टौ, संप्रत्यपूर्वकरणस्य बंधादीन्युच्यंते, पणगणाचउद्गति
अपूर्वकरणस्य पंचबंधस्थानानि, तद्यथा अष्टाविंशतिः एको नत्रिंशत्
त्रिंशत् एकत्रिंशत् एकश्च तत्राद्यानि चत्वारि अप्रमत्तसंयतस्यैव द्रष्टव्यानि
एको नुयशः कीर्त्तिः साचर्देव गतिप्रायो ग्याबंधव्यवच्छेदे सति वेदितव्या

एकमुदयस्थानं त्रिंशत् अत्रवज्रक्रमभनाराचसंहननषट्संस्थानसुस्वर-
दुःस्वरप्रशस्तविह्वयोगातिः भंगाश्चतुर्विंशतिः अन्येत्वाचार्यानुवते
आद्यसंहननत्रयान्यतमसंहननयुक्ताअष्टशमश्रेणिप्रतिपद्यते, तन्म-
तेनभंगाद्विसप्ततिः, एवमनिवृत्तिबादरसूक्ष्मसंपरायोपशांतमोहेष्वपिद्र-
ष्टव्यं, चत्वारिसत्तास्थानानि, यथाद्विनवतिः त्रिनवतिः एकोननव-
तिरष्टाशीतिश्चसंप्रतिसंवेद्युच्यते, अष्टाविंशत्येकोनत्रिंशत्त्रिंशदेक-
त्रिंशत्बंधकानां त्रिंशदुदये सत्तास्थानानिययाक्रमं अष्टाशीतिरेकोनन-
वतिः द्विनवतिस्त्रिनवतिश्चएकविधबंधकस्य त्रिंशदुदये चत्वार्यपिसत्ता-
स्थानानिकथमिति चेदुच्यते इह अष्टावित्येकोनत्रिंशत्त्रिंशत् एक-
त्रिंशद्वंधकाः प्रत्येकं देवगतिप्रायोग्यबंधव्यवच्छेदे सत्येकविधबंधका-
भवन्ति, अष्टाविंशत्यादिबंधकानांचस्थानानिययाक्रममष्टाशीत्यादी-
निसत्तास्थानानि, ततएकविधबंधे चत्वार्यपिसत्तास्थानानि प्राप्यन्ते सं-
प्रत्यनिवृत्तिबादरस्यबंधस्थानादीन्युच्यन्ते ॥ ९७ ॥

टिप्पण्यः—मिथ्यात्व गुणठाणे नामकर्मणा छ बंधथानक,
नव उदयस्थानक, छ सत्ताना थानक पामीये. सास्वादन गुण-
ठाणे तीन बंधथानक, सात उदयथानक ए बे सत्ताना थानक
पामीये. मिश्र गुणठाणे बे बंधथानक, तीन उदयथानक बे
सत्ताना थानक छे. समकित गुणठाणे तीन बंधथानक, आठ
उदयथानक, च्यार सत्ताना थानक छे. देशविरति गुणठाणे बे
बंधथानक, च्यार उदयथानक, च्यार सत्ताना थानक छे. प्रमत्ते
बे बंधथानक, पांच उदयथानक, च्यार सत्ताना थानक छे.
अप्रमत्ते च्यार बंधथानक, बे उदयथानक, च्यार सत्ताना था-
नक. अपूर्वकरणे पांच बंधथानक, एक उदयथानक च्यार सत्ता-
थानक नामकर्मनी नवमे गुणठाणे ॥ ९७ ॥

एगेगमद्वएगेगमद्व, छउमत्थकेवलजिणाणं ।

एगंचउएगंचउ, अद्वचउदुछकमुदयंसा ॥ ९८ ॥

टीका—एगेगमद्वति । अनिवृत्तिबादरस्यएकबंधस्थानंयशः
कीर्तिः एकमुदयस्थानंत्रिंशत्, अष्टौसत्तास्थानानि तद्यथा त्रिन-
वतिः द्विनवतिरेकोननवतिरष्टाशीतिरशीतिरेकोनाशीतिः षट्स-
प्ततिः पंचसप्ततिश्चतत्राद्यानिचत्वार्युपशमश्रेण्यांवाक्षपकश्रेण्यांवाया-
वन्नामंत्रयोदशकं नक्षीयतेत्रयोदशमुयथाक्रमंत्रिनवत्यादेः क्षीणेषू-
परितनानिचत्वारिसत्तास्थानानिबंधोदयस्थानभेदेनभेदाभावात् ऽत्र-
नसंवेधोभवति इतिनाभिधीयते, सूक्ष्मसंपरायस्यएकबंधस्थानं यशः
कीर्तिः एकमुदयस्थानंत्रिंशत्अष्टौसत्तास्थानानिंतानिवांनिवृत्तिबा-
दरस्यैववेदितव्यानि तत्राद्यानिचत्वार्युपशमश्रेण्यांमेवउपरितनानि-
तुक्षपकश्रेण्यां छउमत्थकेवलजिणाणं इत्यादि छद्वस्थजिनाउ-
प्रशांतमोहाः क्षीणमोहाश्चकेवलजिनाः सयोगिकेवलिनोऽयोगिके-
वलिनश्चतेषांयथाक्रममुदयसत्तास्थानानि ए गंचउ इत्यादि तत्रो-
पशांतमोहस्यएकमुदयस्थानं त्रिंशत्, चत्वारिसत्तास्थानानि तद्य-
थात्रिनवतिः द्विनवतिः एकोननवतिः अष्टाशीतिश्चक्षीणकषाय-
स्यएकमुदयस्थानं त्रिंशत्अत्रभंगाश्चतुर्विंशतिरेववर्ज्यमनाराचसंह-
नननुत्तरैवक्षपकश्रेण्यांसंभवात् तत्रापितीर्थंकरसत्कर्मणः क्षीणमो-
हस्यसर्वस्थानादिप्रशस्तमित्येकएवभंगः चत्वारिसत्तास्थानानि तद्य-
थाअशीतिः एकोनाशीतिः षट्सप्ततिः पंचसप्ततिश्चएकोनाशीतिः
पंचसप्ततिः, अतीर्थंकरसत्कर्मणोवेदितव्ये, अशीतिः, षट्सप्ततिः,
तीर्थंकरसत्कर्मणः सयोगिकेवलिनोऽष्टावुदयस्थानानि तद्यथाविं-
शतिः, एकविंशतिः, षड्विंशतिः, सप्तविंशतिः, अष्टाविंशतिः,

एकोनविंशत्, त्रिंशत्, एकत्रिंशत्, एतानिसामान्यतोनाम्नउदय-
स्थानचिंतायांसप्रपंचंनिवृत्तानिनमूयोविव्रियंते चत्वारिसत्तास्थानानि
तद्यथाअशीतिः, षट्सप्ततिः, एकोनाशीतिः, पंचसप्ततिः, संप्रति
संवेधउच्यते, सचपूर्वगुणस्थानकापेक्षयास्वतः ऊह्यः अयोगिकेवल्लि-
नोद्वेउदयस्थाने तद्यथा नवअष्टौचतत्राष्टोदयोअतीर्थकर अयो-
गिकेलिनोनवोदयः तीर्थकर अयोगिकेवल्लिनः, षट्सत्तास्थानानि
तद्यथाअशीतिः एकोनाशीतिः षट्सप्ततिः पंचसप्ततिः नवअष्टौ
तत्राष्टोदयेत्रीणिसत्तास्थानानि तद्यथा एकोनाशीतिः पंचसप्ततिः
अष्टौचतत्राष्टोदयेत्रीणां वद्विचरमसमयः तावत्प्राप्यते, चरमसमयेअष्टौ-
नवोदयेत्रीणिसत्तास्थानानि, तद्यथाअशीतिः षट्सप्ततिः नवचतत्रा-
ष्टोदयेत्रीणां वद्विचरमसमयः नव चरमसमये इत्यादि गुणस्थानकेषुनाम-
भंगंकाः उक्ताः कर्मग्रंथटीकालुक्रमेणभंगोत्पत्तिस्तु स्वोपज्ञसंवेध-
प्रकरणगाथातोज्ञेया तदेवंगुणस्थानकेषुबंधोदयसत्तास्थानान्शु-
क्तानि तत्सुगमावबोधार्थयंत्रकन्यासतोज्ञेयम् ॥ तच्चेदम् ॥९८॥

टिप्पण्यर्थः—एक बंधथानक, एक उदयथानक, आठ सत्ता-
थानक. दशमे गुणठाणे एक बंधथानक, एक उदयथानक आठ
सत्ताथानक छे. छद्मस्थजिन इग्यारमो, बारमो केवल्लिजिन,
तेरमो गुणठाणो, चउदमो गुणठाणो इहां बंध नथी. इग्यारमे
गुणठाणे एक उदयथानक, च्यार सत्ताथानक. बारमे गुणठाणे
एक उदयथानक, च्यार सत्ताथानक. तेरमे गुणठाणे आठ उदय-
थानक, च्यार सत्ताथानक. चउदमे गुणठाणे बे उदयथानक छे.
छ सत्ताथानक नामकर्मना जाणवा ॥ ९८ ॥

गुणठाणा	बंधस्थान	उदयस्थान	सत्तास्थान
मिथ्यात्व १	२३।२५।२६ २८।२९।३०	२१।२४।२५।२६ २७।२८।२९।३०	१२।८९।८८।८६ ८०।६८
सास्वादन २	२८।२९।३०	२१।२४।२५।२६ २७।२९।३०।३१	८८ ९२
मिश्र ३	२८।२९	२९।३०।३१	९२।८८
अविरत ४	२८।२९।३०	२१।२५।२६।२७ २८।२९।३०।३१	९३।९२।८९।८८
देशविरत ५	२८।२९	२५।२७।२८।२९ ३०।३१	९२।९२।८९।८८
प्रमत्त ६	२८।२९	२५।२७।२८।२९ ३१	९३।९२।८९।८८
अप्रमत्त ७	२८।२९।३० ३१	२९।३०	९३।९२।८९।८८
अपूर्वकरण ८	२८।२९।३० ३१।१	३०	९३।९२।८९।८८
अनिवृत्ति ९	१	३०	९३।९२।८९।८८ ८०।७९।७६।७५
सूक्ष्मसं १०	१	३०	९३।९२।८९।८८ ८०।७९।७६।७५
उपशांत ११	०	३०	९३।९२।८९।८८
क्षीणमोह १२	०	३०	८०।७९।७६।७५
सुयोगि १३	०	२०।२१।२६।२७ २८।२९।३०।३१	८०।७९।७६।७५
अयोगिके- वलि १४	०	८ ९	८०।७९।७६।७५ ९।८

आसवतिसुङ्ग, चत्ताइरिआवहिणचत्तसम्मत्ते ।
मिच्छविणुदेसेगुण चत्त, अविरइविणुसुजइपणवीसं९९

टीका—अथाश्रवादितत्त्वभेदान्गुणस्थानेषुविभजन्नाह ॥
तत्राश्रवभेदाद्विचत्वारिंशत् तत्रगाथा । इंदिअकसायअवय जोगा-
पंचचउपंचतिन्निकमा किरियाओपणवीसं इमाउताउअणुक्रमसो-
तत्रेन्द्रियाणिपंच स्पर्शनरसनघ्राणचक्षुः श्रवणानितानिचइन्द्रियाण्युप-
योगरूपाणिमतिज्ञानक्षयोपशमरूपाणि तानिचपुद्गलस्कंधस्यस्प-
र्शादिस्थूलपर्यायग्राहकाणितानिचइष्टानिष्टविषयेषुप्राप्तेषुरागद्वेषप-
रिणतानि मनोज्ञेष्वासक्तानि अमनोज्ञेषुगुप्सादिपरिणतानि
अमिनवकर्मग्राहकाणिभवंतितेनकर्मग्रहणत्वात्स्पर्शनादीनि इन्द्रिया-
ण्यपिआश्रवाभवन्ति, तानिचरागद्वेषविमुक्तानियथार्थउपयोगेनव-
र्णादिगृह्यतेभावरूपाणीन्द्रियाणितेमतिज्ञानभेदाः आश्रवाइति-
कषायाः क्रोधादयस्तेष्वमिनवकर्महेतुत्वादाश्रवाः अन्तानिपं-
चप्राणातिपातमृषा इदत्तादानमैथुनपरिग्रहलक्षणाः अमिनवक-
र्मग्रहणहेतुत्वादाश्रवाः तेचाश्रवाद्विभेदाद्रव्याश्रवभावाश्रवभेदात्
तत्रद्रव्यतः प्राणातिपातलक्षणः जीवानांद्रव्यतः प्राणाइन्द्रि-
योच्छंसबलायुरूपाः तेषांअतिपातः द्रव्यप्राणातिपातः भावतः
प्राणाः आत्मनः ज्ञानदर्शनचारित्ररूपाः तेषांअतिपातोचातः अ-
मिनवकर्मग्रहणेनज्ञानादिगुणानांआवरणलक्षणः भावप्राणातिपातः
सआश्रवइतिआत्मनः विशेषस्वभावांतर्गतकर्तृत्वपरिणामरूपस्वभा-
वाज्ञानादयस्तेषांकर्तृत्वस्वभावस्यतदकरणेनपुद्गलग्रहणाक्रियाकर्तृत्वेन
विपर्यस्तपरिणत्यापरभावकर्तृत्वरूपःपरिणामः भावप्राणातिपातपरि-
णामः मृषाअलीकंतस्यवादः तच्चद्रव्यतः सांसारिकाणांभावानांवितथा
भाषणरूपः भावतः मृषाजीवादीनांपदार्थानांनित्यानित्यैकानेका-

स्तिनास्तिताभेदाभेदवक्तव्यावक्तव्यपरिणतानां गुणपर्यायण्यपरिणि-
 तानां अयथार्थपरिज्ञानं जिनोक्ततत्त्वविरुद्धभाषणं भावमृषा-
 वादः, आत्मनः स्वरूपग्रहणताशक्तिमतः स्वरूपाप्राप्तौपरभाव-
 ग्रहणतापरिणतिः अभिसंधिवीर्यादिनाभावादत्तादानं, तस्यचप्रवृत्ति-
 बाह्यल्येनपरेणलोभोदयात्स्वायत्तीकृतानांधन्यधान्यादीनांग्रहणंद्रव्या-
 दत्तादानं, स्वरूपानंतज्ञानानंदादिस्तद्धर्मभोक्तुः जीवस्यस्वरूपभोग-
 प्राप्तौपरभावानारागादीनांवर्णादीनांसंयोगीकृतानांभोगःआस्वादनं-
 भावमैथुनं तस्यैवअत्यंतपरिणतौइन्द्रियायत्तचेतनायायवैषयिकाप-
 रिणतिस्तयाइन्द्रियविषयग्रहणंद्रव्यमैथुनं, स्वभावानांविदानंदादीनां
 गुणानांस्वामीपतिः ईश्वरआत्मातेषांचावरणेनवर्णादिगुणपरिणता-
 नांपुद्गलस्कंधानांविदानंदादीनांगुणानांस्वामिस्त्वेनाधिपत्यरूपापरि-
 णतिः भावपरिग्रहः, तत्प्राबल्येनधनधान्यादीनांस्वामिस्त्वरक्षणता-
 परिणतिः द्रव्यपरिग्रहः, इत्यादि स्वरूपंधर्मसंग्रहणीतोज्ञेयं योगाः
 परायत्तबलवीर्यपरिणतिरूपाःकर्मग्रहणहेतवः भावयोगाः परिणामालं-
 बनादिरूपाः द्रव्ययोगास्तदवष्टंभकपुद्गलपरिणामामनोवाक्कायरूपाएवं
 सप्तदशक्रियाः पंचविंशतयस्तत्रचतुरविंशतिः सांपरायिकीक्रियाः
 सांपरायिकीनामसंपरायेणकषायेणसहपरिणतासांपरायिकीक्रिया ए-
 काइर्यापथिकीतत्रसंपरायेणकषायेणसहपरिणतानांजीवानांयथायो-
 गानांप्रवृत्तिः सासांपरायिकीक्रिया चतुर्विंशतिविधाकायेननिवृत्ता-
 कायिकाकायव्यापाररूपाक्रियाकायिकीक्रिया १ अधिकरणंभावतो-
 गुणघातनंद्रव्यतोप्राणघातनं कारणंअधिकरणं तत्प्रवृत्तिरूपाक्रिया-
 अधिकरणिकीक्रिया २ प्रकृष्टोद्वेषः परजीवेदुःखदानरूपामनोयोग-
 परिणतिः प्राद्वेषिकीक्रिया ३ परेषांतापनरूपापरिणतिः पारिताप-
 निकी ४ प्राणानांद्रव्यभावरूपाणांअतिपातः प्राणातिपातः तद्रूपा-
 क्रियाप्राणातिपातिकी ५ परप्राणाघातेनजीवानांइतस्ततः प्रचालन-

परावर्तनरूपाआरंभिकीक्रिया रागद्वेषपरिणाममुख्यत्वेनप्रमादाद-
नुपयोगतः चापल्येनयाक्रियाभवति साआरंभिकीक्रिया ॥ ६ ॥ उपक-
रणानिधनधान्यदयः शरीराणिऔदारिकादीनिर्कर्मयशः सातादितद-
मिलाषरूपाअनेकोपायोपसर्जनसंरक्षणइच्छामृच्छादिरूपापरिग्रहिकी-
क्रिया ॥ ७ ॥ मायाप्रत्ययिकीति—मायाशब्देनचतुर्णामपिकषाया-
णांपरिग्रहः क्रोधादिपरिणतौप्रवृत्तस्ययावीर्यप्रवृत्तिः तयायाक्रियासां-
मायाप्रत्ययिकी भगवतीवृत्तौतुमायाकापट्यंतेननिर्वृत्तामायाप्रत्ययिकी
अप्रगस्ताविषयकषायार्थप्रगस्ताआचार्योपाध्यायादीनांउड्डाहादिगो-
पनं ॥ ८ ॥ तथाभिध्यादर्शनप्रत्ययिकीमिध्यात्वपर्यस्तदर्शनंप्र-
तीतिः तत्त्वार्थश्रद्धानलक्षणासात्रिविधा अभिगृहीतानभिगृहीतसंश-
यतस्तत्त्वाऽभिगृहीतात्रयाणांविषष्ट्यधिकानांप्रवादिशतानां अनभि-
गृहीतं अनभ्युपगतदेवतत्त्वगुरुतत्त्वधर्मतत्त्वस्वरूपाणां, संदिग्धमि-
ध्यात्वंप्रवचनोक्तमक्षरमयंपदंवास्तोकमध्यश्रद्धानरयभावतोभवति ।
तत्प्रवृत्तिकुदेवनमनादिरूपातन्निमित्ताक्रियामिध्यात्विकीक्रिया, अ-
प्रत्याख्यानकीक्रिया प्रत्याख्यानआत्मधर्मबाधकपरिणामप्रवृत्तित-
द्देहेतुकुदेवादिधनस्वजनविषयादीनांत्यागः अकरणरूपाप्रवृत्तिः न-
प्रत्याख्यानंअप्रत्याख्यानंतेनअप्रत्याख्यानेननिर्वृत्ताअप्रत्याख्यान-
कीक्रिया, दृष्टिदर्शनंअवलोकनंजीवाजीवादिवस्तूनांनृपनिर्याणप्रवेश-
स्कंधावारसंनिवेशनटनर्त्तनमल्लमेषवृषयुद्धाद्यालोकनादरविषयादृष्टि-
कीक्रिया देवकुलसभाप्रपोदकावलोकनरूपाक्रियादृष्टिकीक्रिया तथा-
रपृष्टिकीक्रियास्पृष्टिः . रपर्शनंतत्प्रत्ययाक्रियास्पर्शनकीक्रियाद्विधा,
जीवाजीवभेदात्, . तत्रजीवरपर्शिनीयोषित्पुरुषनपुंसकांगस्पर्शन-
लक्षणारागद्वेषमोहवतःजीवरय अजीवस्पर्शनक्रियामृगचर्मकुतव-
पटशादकतूल्युपध्यादिविषया स्पर्शनप्रत्ययाक्रिया. पाण्डुरीयत्ति-
प्रातीत्यकीक्रिया, भाजनादिप्रतीत्ययाक्रियातैलवृतादिभाजना-

नांअनादृतानांजंतुवातादिनिवृत्ताक्रियाप्रातीत्यकीक्रिया, अथवापर-
 कृतारंभादिगृहाणांप्रशंसनंतत्प्रातीत्यकीक्रिया, सामंतोपनिपातिकी-
 क्रिया समंतात्अनुप्राप्तो सामंतोपनीपातः स्त्रीपुरुषनपुंसकपशुसं-
 पातान् उज्झनीयवस्तुत्यागः साचगृहस्थानांभवति, तत्त्वार्थवृत्तौतु-
 प्रमत्तसंयतानां भक्तपानादिअनादत्तेअवश्यत्याज्येसमंतादनुपातो-
 भवति, संपातिससत्त्वानामिति नैसत्थित्तिदेशीभाषा परहरत-
 कृतजंतुवातादिनाक्रिया नैसत्थिकीक्रिया अथवानैसर्गिकक्रियाचि-
 रकालप्रवृत्तपरदर्शितपापार्थभावानांयदनुज्ञानंसानिसर्गक्रियाइति त-
 त्त्वार्थवृत्तौ आणवणीत्ति क्षेत्रांतरात्स्वेप्सितवस्तुआनयनरूपाक्रिया
 विदारणकी विदारणजीवाजीवानांद्वैधीकरणं तत्प्रायोग्यकीक्रिया
 अथवाविदारणंपराचरित प्रकाशनीयसावद्यप्रकाशीकरणं विदारणं-
 तत्प्रत्ययाक्रिया अथवा वितारणक्रियाइत्यपितत्त्वार्थभाष्यपाठात्-
 भाषाद्वयामिज्ञः पुरुषोयैकंवितारयतिअर्हत्प्रणीताज्ञोऽलंबनेनस्व-
 मनीषिकयाजीवादिपदार्थप्ररूपणंस्वयंनयनक्रिया अन्यैर्वानयनंस्वच्छं-
 दंतोनयनक्रियास्याद्वादानपेक्षितकायकारणोपयोगमंतरेणस्वच्छंदोप-
 देशरूपाइतिस्थानांगवृत्तौ अनाभोगः अज्ञानं तत्प्रत्ययाक्रिया
 अथवा अनाभोगः अप्रत्यवेक्षिताप्रमार्जितेदेशेशरीरोपकरणनिक्षेपः
 अनवकांक्षिकीक्रिया, आज्ञाप्रयोगिकीक्रिया आज्ञाबलात्कारेणआ-
 देशः तत्प्रयुंजनारूपानृपामात्यादीनांभवति, समुदाणत्ति समुदाय
 रूपाचौरादिमारणेझटितितदास्वकार्यार्थव्रजामइत्यादिसंकल्दयोत्था-
 सामुदायिकीक्रिया, पेझत्तिप्रेमरागः अमिष्वंगरूपः प्रीतिपरिणाम-
 स्तत्प्रत्ययाप्रेमक्रिया, दोसत्ति द्वेषः द्विष्टाअनमिष्वंगरूपोऽप्रीति-
 परिणामः तत्प्रत्ययिकीक्रियाइतिएवमेताः क्रियाः सांपरायेणकषा-
 येणसहवर्त्तमानस्यजीवस्यव्यापाररूपाः क्रियाः ताअपिप्रशस्ताप्र-
 शस्तभेदात् तत्रमिथ्यात्वाप्रत्याख्यानानाभोगरूपाःक्रियाः अप्रशं-

स्तावशेषास्तुप्रशस्ताःपुण्यबन्धकारिण्योऽप्रशस्ताः पापबन्धकारिण्यः
 उभयत्रापिबन्धकारणत्वात् आस्रवरूपाएवेतितापमितीत्रमदंज्ञाता-
 ज्ञातभाववीर्याधिकरणकारणविशेषेस्तुद्विशेषः उक्तः, सांपरा-
 यिकीभेदाश्चतुर्विंशतिः, ईर्यापथिकीच ईरणंकपनंचलवीर्यत्वेनविष-
 यकषायरहितएककः योगव्यापारस्तत्प्रत्ययिकीक्रिया प्रदेशप्रकृति-
 बन्धकारणरूपाइर्यापथिकीक्रिया साअकषायमुनीनामेव, उमशांतमो-
 हक्षीणमोहसयोगिकेवल्लिचरमसमयंयावत् भवति, एवमुक्ताआस्र-
 वभेदाः तान्चगुणस्थानेषुविभजन्नाह ॥ आस्रवत्तिसुइत्यादि ९९ ॥
 आस्रवाअमिनव कर्मग्रहणहेतवः तिसु इतित्रिषुमिथ्यात्वसास्वाद-
 मिश्रलक्षणेषुगुणेषु इगचत्ता एकचत्वारिंशद्भेदाः प्राप्यंते तत्रमि-
 श्रदृष्टौमिथ्यात्वभावेपिसम्यग्दर्शनाभावात्मिथ्यात्वकीक्रियासद्भाव-
 एवउक्तंचभगवत्यां नैरयियाणंभंतेसब्वेसमकिरिया गो० नोतिणद्वे-
 समद्वेसेकेणद्वेणंगो० नेरईआतिविहापन्नत्तासम्मदिद्वीमिच्छादिद्वी-
 सम्मामिच्छादिद्वी तत्थणं जेतेसम्मदिद्वीतेसिणंचत्तारिक्रियाओपन्न-
 ताओ तंआरंमियापरिग्गहियामायावत्तिआपच्चरकाणीया तत्थणं जे
 ते मिच्छादिद्वीतेसिणंपंचकिरियाओपन्नताओ तंआरंमिया परि-
 ग्गहिया जावमिच्छादंसणवत्तीआ एवंसम्मामिच्छादिद्वीणंपिअवै-
 मानिकपर्यंतंस्त्रालापकइतितेनमिश्रगुणस्थानकेपिमिथ्यात्वकीक्रिया
 सद्भावः एवं एकचत्वारिंशद्भेदाः इरियावहिहीणं ईर्यापथिकीक्रिया
 हीनत्ति रहितालभ्यंते चत्तइतिचत्वारिंशत्आस्रवभेदाः सम्मत्तेइति
 सम्यग्दर्शनलक्षणेगुणस्थानके पूर्वोक्ताइर्यापथिकीक्रिया मिथ्या-
 त्वकीक्रियांविनाभवति, देसि देशविरतौ गुणचत्त एकोनचत्त्वा-
 रिंशद्भेदाः अप्रत्याख्यानिकीक्रियारहिताआस्रवाणामिति अत्रत्रसा-
 विरतिरेवनास्ति शेषाएकादशविरतयः संत्येवतर्हिंकथंसर्वअंविस्ते-
 रभावः अत्रस्थावरादिअविरतिसद्भावेपिसापेक्षत्वेनतत्सलोहपंदधृति-

संनिभं इन्द्रियविषयसेवत्वेननाप्रत्याख्यानकीक्रियाइति अथवा परि-
मिताश्रवत्वेननाप्रत्याख्यानकीइति सुजइति सुइति शोभनः यतिः
सुयतिः प्रमत्तमुनिः गुणस्थाने पंचविशतिराश्रवभेदाभवन्ति ॥९९॥

ट्कार्थः—आश्रवतत्त्वना ४२ भेद छे. इन्द्रिय ५ कषाय
४ अवृत ५ योग ३ किरिया २५ एवं ४२ छे. इनमध्ये
मिथ्यात्व सास्वादन मिश्र ए तीन गुणठाणे इकतालीस आश्रव
छे, इरियावही क्रिया नथी, ते अकषाय तेहवे तेणे सकलायी
थानके ए नथी. समकित गुणठाणे च्यालीस आश्रव छे. एक
ईरियावही किरिया नीकली हती. वली मिथ्यात्वकी किरिया
नीकली एतळे च्यालीस छे. देशविरति गुणठाणे च्यालीस आ-
श्रव छे. अपचरकाणकी किरिया नथी. सुयति—छट्टे गुणठाणे
पंचवीस आश्रव छे. ॥ ९९ ॥

पाणाइवायपरिग्रह, मिच्छापचरकआणपाओगी ।
पाडुच्चीअसामंतो, वणीअनेसत्थीसाहत्थी ॥१००॥

टीका—प्राणातिपातिकीक्रिया १ परिग्रहकीक्रिया २ मि-
थ्यात्वकीक्रिया ३ अप्रत्याख्यानिकीक्रिया आज्ञाप्रयोगिकीक्रिया
प्राडुच्चीक्रिया प्रातित्यक्रिया सामंतोपनिपातिकीक्रिया नेसत्थीक्रिया
साहत्थीक्रिया ॥१००॥

ट्कार्थः—प्राणातिपातकी क्रिया १ परिग्रहकी क्रिया २
मिथ्यात्वकी क्रिया ३ अपचरकाणकी क्रिया ४ अन्नापायोगकी
क्रिया ५ पाडुच्चिय क्रिया ६ सामंतोवणी क्रिया ७ नेसत्थी
क्रिया ८ साहत्थीकी क्रिया ॥१००॥

आणवणीसमुदाणी, इरियावहीणअवयविहिणा ।
अन्नेइंदीयहीणा, वीसंछट्टेगुणठाणे ॥१०१॥

टीका—आणवणत्ति आणवणीक्रिया सामुदायिकीक्रिया
ईर्यापथिकीक्रिया तथाअन्नतपंचविहीनाशेषाः पंचविंशतिरास्त्रवभेदाः
प्रमत्तेप्राप्यंते तेचेमेइंद्रियाणिपंचकषायाश्चत्वारः योगास्त्रयः
क्रियास्त्रयोदशएवंपंचविंशतिः अथवाअन्येआचार्याः पंचइन्द्रियहीना-
वीसंनामविंशतिः आंस्त्रवाःषष्ठेगुणस्थानकेलभ्यंते, भावधर्मव्याख्या-
नाधिकारिणः आत्मोपयोगस्यविषयासक्तत्वेनस्वरूपैकत्वपरिणामात्-
इंद्रियगृहीतविषयग्रहणेनापिनवैषयिकतातेनइंद्रियाश्रवत्वाभावः १०१

ट्कार्थः—आणवणि क्रिया १० समुदायिकी क्रिया ११
इरियावहीकी क्रिया १२ ए वार क्रिया हीण कहेतां काढीये
ए पांच अन्नत काढीये तेवारे पंचवीस छे, अने कोईक आचार्य
कहे पांच इंद्रिय पण काढीये तो वीसभेद आश्रवना छे, छठे
गुणठाणे छे इहां हरिभद्रनी व्याख्याये किटलिक प्रस्तनी छती
माने छे ते पुन्य प्रकृति बांधे इम कहं छे ॥१०१॥

आरंभहीणसत्तम्मि, मायाविच्चीविहीणअडनवमे ।
दोसविहीणादसमे, सेसेइरियावहीयेगा ॥१०२॥

टीका—आरंभहीणइत्यादिसत्तम्मि सप्तमेगुणस्थानेआरंभिकी-
क्रियाहीनाएकोनविंशतिरास्त्रवभेदाः अप्रमत्तेप्राप्यंते, तथाष्टमेन-
वमेगुणस्थानेमायाप्रत्ययिकीक्रिया विहीनात्तिरहिताअष्टादशभेदाः
आस्त्रवाणांप्राप्यंते, तत्रमतांतरेमायाकषायोदयंयावत्मायाप्रत्ययिकी-
क्रियातच्चात्रनविवक्षितं, दोसत्ति द्वेषिकीक्रियारहिताः दशमेसूक्ष्मसं-

परायेनवआस्रवाः प्राप्यन्ते, इत्यनेनलोभकषाययोगत्रिककायिकीदृष्टि-
कीस्पृष्टिकीअनाभोगिकीरागप्रत्ययिकीइतिनवास्रवभेदादशमेप्राप्यन्ते
दोसविहीणास्ति द्वेषभावकथनेनअधिकरणप्राद्वेषिकीपारितापनिकीप्र-
मुखाः सर्वाअपिक्रियानिरस्ताभवन्ति, शेषेउपशांतमोहक्षीणमोहसयो-
गिकेवलिलक्षणेगुणस्थानत्रिकेईर्यापथिकीक्रिया ? योगत्रिकंचएते-
चत्वारआस्रवभेदाः प्राप्यन्ते, अयोगीनिराश्रवइतिश्रीप्रज्ञापनायांलो-
भस्यरागांशत्वात् रागिकीक्रियादशमेप्राप्यते, इतिउक्ताआस्रवभेदाः
॥ १०२ ॥

ट्कार्यः—ते मध्येयी आरंभकी क्रिया हीण करीये तेवारे
सातमे गुणठाणे ओगणीस आश्रव छे, माया प्रत्ययिकी क्रिया
विना आठमे नवमे गुणठाणे अठार आश्रव छे, दशमे गुणठाणे
द्वेष प्रत्ययिकी क्रिया नथी, लोभ ते मुख्यवृत्ते रागमां गण्यो
छे, पन्नवणानी टीका मध्ये शेष इग्यारमे बारमे तेरमे गुणठाणे
एक इरियावहीकी क्रिया रूप एक आश्रव योग छे, चऊदमे
गुणठाणे आश्रवतत्त्वनो भेद नथी ॥१०२॥

अजयदुगिबारभावण, दुपमत्तेपंचवन्नअदुचरणा ।

चउपन्नापुठवदुगे, तेवन्नाखीणमोहंजा ॥१०३॥

टीका—अथसंवरभेदान्गुणस्थानेषुकथयन्नाह तत्रसंवरभेदाः सप्त-
पंचाशत्, तत्रअयंपूर्वोक्तः आश्रवः पौरुषेयः सचकदाचित् केनचित् अ-
त्यंतमुच्छिद्यतेऽपिपुंसासमाससादिततदुच्छेदसाधनात्यंतिकंक्षयमाप-
द्यते तत्रपूर्वोपार्जितकर्मजालविच्छेदायतपसोनिर्जराचेतिवक्ष्यति, अ-
भिन्नव्रकर्मोपचयनिवारणायसंवरमेवतावद्ब्रक्ष्याम आस्रवनिरोधः संवरः
आस्रयतेसमादीयतेयैः कर्माष्टक(मिति)आस्रवाः कर्मणांप्रवेशवीथयः
इंद्रियकप्रायादयः तेषांनिरोधः संवरः आत्मनः कर्मोपादानहेतुमूत-

परिणामाभावः संवरः सचसर्वदेशातुद्विधा बादरसूक्ष्मयोगरोधकाले-
 सर्वसंवरः शेषकालेचरणप्रतिपत्तेरारम्भदेशसंवरः ससंवरः केनोपाये-
 नकर्तव्यः इत्युपायदर्शनार्थतत्त्वार्थोक्तसूत्रं संश्रुतिसमितिधर्मानुपेक्षा-
 परीषद्वजयचारित्रैः त्रिपंचदशद्वादशद्वाविंशतिभेदैर्यथाक्रमं सप्तपं-
 चाशत् भवन्ति, तत्र सस्यगृप्रशस्तमुमुक्षोर्योगनिग्रहो गुप्तिः, आत्मसं-
 रक्षणयोगाः मनोवाक्कायलक्षणा रतेषां निग्रहो निगृहीतिः प्रवचन-
 विधिनामार्गव्यवस्थापनं उन्मार्गगमननिवारणं सस्यगृआगमोक्तानुसा-
 रेण रक्तद्विष्टपरिणतिसहचरिणोः मनोवाक्कायव्यापारनिर्व्यापारतागुप्तिः
 त्रिप्रकारा मनः संकल्परूपस्तस्यगोपनं मनोगुप्तिः, वाक्सत्यादि-
 भेदास्तस्यगोपनं वागुप्तिः, कायः चलतारूपयोगस्य औदारिकादेः गो-
 पनं कायगुप्तिः, योगानामप्रवृत्तिः अथच संसरतः चेष्टावतोपि संवर-
 सिध्यर्थमिमाः पंचईर्याभाषणादाननिक्षेपोत्सर्गाः समितयः तत्र ई-
 रणं ईर्यागतिपरिणामः आवश्यकार्थं आगमोदिते विहारे जिनसङ्गआ-
 हारो गोचरी विहारोऽखंडिल्यंग्रामानुमगमनंच इत्यादिकार्यैः आगमो-
 क्तविधिनारागद्वेषाकुलतादिमंतरेण निः संगतासाध्यत्वेन गमनं ईर्यास-
 मितिः, आह च उपयोगोद्योतालंबनमार्गविद्युद्धिमिर्यतेश्चरतः सूत्रो-
 दितेन विधिना भवतीर्यासमिति रनवद्या ? आत्मने परस्मै हितमायत्या-
 मुपकारकं मुखवसनावाहितस्य नीतिबहुप्रयोजनमात्रसाधकं सितमसं-
 दिग्धं सूत्रोक्तमर्थवर्णप्रतिपत्तौ वानसंदेहकारि निरवद्यार्थमनुपधातकं ष-
 ण्णां जीवकायानां एव विधिनियमितं च सर्वदेवभाषणं भाषासमितिः, आ-
 ह च त्यक्त्वानृतादिदोषं सत्यमसत्त्वानृतंच निखद्यं सूत्रानुविधिवदतो
 भाषासमितिर्भवतिसाधोः ॥ १ ॥ अथैषणामाह आहारंचतुर्भे-
 दं उपकरणानिरजोहरणमुखवसनपटीचोलपट्टादिचतुर्दशप्रकाराणि स्थ-
 विरकल्पजिनकल्पयोग्योपधिः औपग्रहिकाणां श्रुतधर्मचरणधर्मसाध-
 नार्थं प्रात्राणियतनायाहारग्रहणार्थं एकांतस्वाध्यायादिनिमित्तं उद्गमो-

त्पादनैषणादोषरहितं आगमोक्तविधिनाधूमांगारादिदोषरहितापुषणा-
गवेषणासमितिः, यद्यपि निर्ग्रथानाहारायिनरतथापिवाचनादिकरणे-
ष्युपयोगंव्याघातकरक्षुत्तरीतादिमालोक्यहिदिदोषरहितं अदानः अ-
व्यापकः असंप्रांतः असक्ततया आहारादिकरोति तद्गवेषणास-
मितिः, तथादाननिक्षेपणासमितिमाह रजोहरणादिचतुर्दशोपकर-
णानां पीठफलकशय्यादीनां आदानग्रहणं निक्षेपणं मुंचनं । तच्च जी-
वादिरहितमन्यरयादिष्टतयाकरणं प्रमाज्यं आदानं निक्षेपः कर्तव्यः
इत्यादाननिक्षेपणासमितिः, पारिष्ठापनिकासमितिमाह रथं डिलं
उज्जितव्यवस्तुपरिष्ठापनक्षेत्रं तत्रस्थावरजंगमजंतुवर्जितचक्षुषानिरी-
क्ष्यउपयुक्तः पुद्गलेषु अद्वेषतो दोषाभावतः बाधकस्ववारणाय
वस्त्रपात्राहारशिष्यमलादीनां उत्सर्गः परिष्ठापनासमितिः इति पंचस-
मितयः, संवरार्थमात्मनाधार्यते इति धर्मः सच दशविधरतत्र प्राधान्येन-
निर्ग्रथानां तेन मुनिधर्मे देशतः श्रावकाणामपिक्षमादिकहितायैवेति
क्षमणं क्षमाक्रोधत्यागः इत्यनेन प्रशंसानिंदावंदनछेदनादिप्राप्तौ सम-
परिणामरूपाक्षमा अत्यन्ताद्युभयभोदये स्वकृतविपाकवेदनेऽविक-
ल्य इति क्षमा नहि क्रोधीममस्वभावः नाहं क्रोधस्य कर्ता इत्यादि भा-
वनायास्तथ्यपरिणतिः क्षमा ? मार्दवमस्तब्धपरिणामः नीचैर्वृ-
त्तिः अभ्युत्थानासनदानां जलिप्रग्रहयथार्हविनयकरणरूपानीचैर्वर्त्तनं
उत्सेकाश्चित्तपरिणामो गर्वरूपस्तद्विपर्ययोऽनुत्सेकः अवगतसंसारस्व-
भावः विशिष्टजातिकुलसंपदः कदाचिदेव संपद्यते, कदाचिद्धीना-
स्ततो न गर्वपरिणामः मदनिग्रहो मानविघातश्चेत्यर्थः, जात्यादिकं सर्व-
मपि औदयिकप्रेष्वर्यादिकं क्षणभंगुरं तेन तत्र को मदः, अहं तु निर्मलानंद-
स्वभावः अतो मानकषायो न मम कार्यं सम्यग्दर्शनादयो मम कार्यं न-
मदादि मम कार्यं इत्यादि भावनयामदत्यागी मार्दवमिति, आर्जवस्वरूपं-
तु मायात्यागः, आर्जवमृजुभाव इत्यर्थः, मायाकापट्यं द्रुह्यतानि-

कृतिः साचपरक्रीयवस्तुग्रहणार्थं भवति परवस्तुग्रहणं च ममनसंयु-
ज्यते नाहंपरभोगीतेनमायांकः करोति अतोमायात्याग आर्जवंमम-
धर्मइति ३ अलोभ शौचलक्षणं लोभस्तु भावतः परमार्थतोऽसिध्वंगः
चेतनाचेतनमिश्रवस्तुविषयः लोभदोषाच्चक्रोधमानमायाहिंसानृतस्ते
यात्रह्यपरिग्रहार्जनमलजाळेनोपचीयमानः आत्मा भवति अशुचिः
तेन भावविशुद्धिः ममत्वाभावो निःसंगता अपरद्रोहणात्माऽर्थानुष्ठा-
ननिःकल्मषतानिर्मलताभावसाधनमात्रं रजोहरणादिषु विगतमूर्च्छः शुचिः
शुचिः तेन एतं शौचं अपरनाममुत्तिष्ठत्यादि ४ विद्यमाने अर्थे भवं-
सत्यं संतो जीवादिपदार्थाः तेन हितं अनेकां तनयप्रमाणसप्तभंगे निक्षे-
पानुगतं सत्यं श्रुताभ्यासपूर्वकं अविसंवादि अर्हच्छासनानुगतं ज्ञानं
सत्यं तदुपयुक्तं वाक्यमपि सत्यं तदात्मनः धर्मः आत्मा हि यथार्थोपयो-
गीयथार्थोपयोगिनो मम धर्मो यथोपयोगिता एव सत्यं तदनुगतं अपरुषं
असंभ्रातं रागद्वेषविमुक्तं श्रोतुः धर्मप्रापकं द्रव्यभावा हिंसामुलं वाक्यं
तदपि धर्मः ॥ ५ ॥ असमंजसयोगनिग्रहः संयमः सच सप्तदशविधः
स्थावरपंचत्रसचतुष्का बाधकरूपः योगत्रयगुणसंरक्षणप्रवर्तनबंधानु-
यायिप्रवृत्तिवारणरूपः योगसंयमः प्रेक्ष्यचक्षुषादृष्ट्वा स्थंडिलादित्वक्-
प्रवर्तनादिकरणे प्रेक्षासंयमः यत औदयिकभाववास्थादिग्रहस्थात्ग्र-
हणंतदपेक्ष औदासीन्यं भजतः अपेक्षासंयमो भवति अपहृत्य परि-
वर्ज्य उपकरणादीनां लाघवं कुर्वतः संयमो भवति तदपहृत्य संयमः
भक्तपानाद्यर्थपथि गच्छतः सचित्तरजोनुरंजितचरणस्य स्थंडिलात्-
स्थंडिलसंक्रामतः प्रमार्जनसंयमः उपकरणसंयमः अथवा अ-
जीवकायसंयमः अजीवकायानां पुस्तकादीनां अन्यतरेषु रागद्वेषरूप
परिणामत्याग अजीवकायसंयमः इति सप्तदशविधसंयम आत्मनः धर्मो-
भवति यतः परभावानुयायिप्रवर्तनं अधर्मः तत्परित्यागो धर्मः इति-
संयमव्याख्यातः तपो धर्मः तत्र तपति तापयति इति तपः तपति इति-

स्वयंउद्विज्ञोभवतिसंयोगजसुखात् तापयतिआत्मप्रदेशेस्थितान् क-
र्मदलिकानितितपः शरीरेंद्रियतापात् कर्मदहनाच्चतपः भावतअनंत-
ज्ञानानंदादितत्त्वेस्वस्वरूपेभोगतोआनंदेनस्वरूपैकाग्र्यंसंवरतपः पर-
भावत्यागः परभावानभिलाषस्तत्संकोचादिरूपंनिर्जरातपः तच्चद्वाद-
शविधं बाह्याभ्यांतरभेदात्तच्चनिर्जराधिकारतोज्ञेयंत्यागस्वरूपंतुआ-
त्मनः शरीरोपध्याहरोपाश्रयादिषुअभिष्वंगहेतुमूतंआत्मनः परभा-
वानुगत्वरूपोभावदोषः तस्यत्यागपरिणामः आत्मनः धर्मोभवति
आर्किचन्यंतुस्वात्मनः सत्तारूपस्याद्वादपरिणतिपरिपाट्यास्यात् अ-
स्तिपक्षगृहीतात्मभावस्यआत्मत्वेनोपादेयतयाकृत्वाशेषस्यात्रास्तिता-
पक्षमूतंपरव्यूहं तत्रनिर्ममत्वंआर्किचन्यंतुमदीयसत्तातोअन्यत्-
नाहंअहंतुस्वस्वभावगुणपर्यायवान्चिदानंदस्वरूपस्यकर्त्ताभोक्तावि-
लसितान्यभावानारागद्वेषादीनांअभोक्ताअतस्तद्वाधकत्वमवेक्ष्य ।
तत्रनिर्ममत्वंआर्किचन्यं ॥ ९ ॥ ब्रह्मचर्यस्वरूपंतुबृंहत्वादात्माब्रह्म-
तवावृत्तिः आत्मनिउपयोगरमणभोगतयावर्त्तनंब्रह्मचर्यंब्रह्मणिआत्म-
निचरणं एकीभावेनअवस्थानं ब्रह्मचर्यंनदक्षुणाय परभावाभोगा-
त्मकंभावभैषुनं स्त्रीशरीरस्पर्शादिद्रव्यभैषुनंत्याज्यं आत्मस्वरूपैक-
त्वरूपब्रह्मचर्यरूपदृढीकरणार्थं गुरुकुलवासेवसितव्यं गुरुशुद्धात्म-
तत्त्वज्ञापकात्मतत्त्वरमणता संरक्षणकोपयोगदाता स्वयमपिस्वतत्त्व-
विलासी न पुद्गलाशी गुरु स्तस्यांतेवासित्वं परमात्मतत्त्वप्राग्भाव-
हेतुत्वात् यावज्जीवंसेव्यं आचार्योपाध्यायादीनांसंसर्गः तत्त्वोप-
पदेशकारणमितिब्रह्मचर्यस्थैर्यार्थस्त्रीसंसक्तवसत्यादित्यागरूपाभावना
श्रीउत्तराध्ययनोक्ताः श्रयंतिनिग्रंथाः एवंविधंब्रह्मचर्यंआत्मधर्मएवं-
व्याख्यातं दशविधोपतिधर्मं स्तद्दृढीकरणार्थंभावनाभावनीया ताश्च-
द्वादशअनित्याअशरणाद्या इतितत्रसर्वसंयोगाअनित्याः संयोगोवि-
योगयुक्तएवअत्रस्तत्र कोरागइत्यादिअनुपेक्षाअशरणोऽयं आत्मा-

संसारेनहिधनस्यजनादयोस्वात्मगुणरक्षकाः शरणेस्वरूपरुचिपरि-
णतेः । स्वरूपज्ञातास्वरूपरमणीआत्माएवनिमित्तास्तुअर्हत्सिद्धा-
चार्यादिनिर्ग्रथाः यमालंघ्यआत्मास्वरूपविश्रामीभवति अत्यंतानंद-
भोगीभवति एवजन्मादितः समुद्भूतेन दुःखेनालीढस्यजन्मवतः
शरणंनस्ति इत्यालोचयतः सर्वदाहमशरणं इतिनित्यमेवभीतस्य-
सांसारिकेषुभावेषुमनुजसुरसुखेषु हस्त्यश्वादिषुहिरण्यसुवर्णादिषु-
चनामिष्वंगोनप्रीतिर्भवति किंतुपरमर्षिंप्रणीतशासनाभिहितएव-
विधौज्ञानाचवरणादिषुप्रवर्ततेभावार्थः अहंममशरणंनान्येआत्मार्थो-
पासनेनममसुखंडतिसंसारेसंसरतः अनंतपुद्गलपरावर्तपरिवर्तनेन-
भ्रांतस्यममकाकावरथानप्राप्ता व्यवहाराशिप्राप्तानंतकालस्य केन-
सहनसंबन्धः कृतइति अत्रसंसरतो नसुखं सुखंतुममस्वरूपोपयो-
गेकत्वपरिणमनेनएकताबुप्रेक्षाएकएवाहंनहं परसंगी वीतराग-
द्वेषस्वभावस्यमम कः संगी ॥ ४ ॥ अन्यत्वभावनातुसर्वमपि-
धर्मास्तिकायादिअजीवद्रव्यसमूहंमत्तोअन्यजीवाः । सर्वमत्तोभि-
न्नाइतिअशुचिभावनातुसर्वेपिपुद्गलाः एकैकेनजीवेनअनंतवारंजुष्ट-
पूर्वास्तेनात्यंतशुचयः तत्ररक्तत्वेनाहमपित्वंस्यु ? शुचिअतः अशु-
चित्यक्त्वाशुचिरूपोचिद्रूपेरमणमिति ६ आस्रवभावनामिथ्या-
त्वाविरतिकषाययोगाः आस्रवास्तेचत्याज्याः नाहंआस्रवस्यकर्त्ता
नाप्यास्रवोममस्वभावइति ज्ञानदर्शनच.रिवरूपोपरिणामः संवरः
संवरश्चममधर्मः संवरीचाहं इतिनिर्जरापूर्वब्रह्मकर्मक्षपणरूपानिर्ज-
रास्वरूपमुच्यते नममगृहीतामिनवकर्मणः तत्क्षपणायकरणाय
इति लोकस्वभावाश्चसालोकरपर्शनाअजावाटकन्यायेनानंतवारंकृता-
अतोलोकपरिभ्रमणेनममधर्मोमदीयलोकश्चासंख्येयप्रदेशानंतज्ञानपरि-
णतिपरिणामः तच्चयथार्थोत्पादव्ययद्रौव्यसंकरसहकारसहजवृत्त्या-
भवनंलोकः सचममधर्मइति ॥ १० ॥ बोधिंसम्यक्त्वंयथा-

र्थप्रतीतिरूपंतत्त्वश्रद्धासाचदुर्लभा लम्भइसुरसामितंलम्भइपहुअत्त-
 णंनसंदेहो इक्कोनवरिनलम्भइ जिणंदवरदेसिओधम्मो ।१। धर्म-
 आत्मस्वभावरूपस्तत्कारणरूपधर्मः श्रुतचारित्ररूपंतस्यसाधकानि-
 ग्रंथादयोतदर्हायोग्यादेशविरतादयोभावाःपरिणामादुर्लभा इतिद्वादश-
 भावना आत्मधर्मसाधनकारणत्वात् धर्मरूपाः संवरभेदाइतिसंप्रति-
 परीषहान्वक्ष्यामः प्रतिजानीतेमार्गअच्यवनार्थनिर्जरार्थपरिषोढव्याः
 परीषहसहनासमर्थमार्गात् च्यवतेमार्गार्थीपरिषहजये एवप्रवर्त्ततेते-
 परीषहाः कर्मोदयविपाकाः तेषुअनाकुलत्वेनरागद्वेषरहितरूपोजय
 रूपवसंवरः तेचक्षुत्पिपासाशीतदंशमशकरत्यरतिस्त्रीचर्यानिषद्या-
 शय्याआक्रोशः वधः याचनंअलामरोगतृणरपर्शमलसत्कारप्रज्ञाअ-
 ज्ञानंदर्शनंइतिद्वाविंशतिः उदयंप्राप्ताः सहनीयाः सहनंचसमपरि-
 णामः अनाकुलत्वेनआत्मनश्चसाधनपरिणामो जयः ४ यथाक्षुत्-
 परिषहोदयेमुनिश्चितयति असद्वेदनीयोदयेनक्षुदुदयः साचक्षंतव्या
 तत्क्षमेनिर्जरातर्हितदुपशमनायकः स्वाध्यायाध्ययनादिकं परित्य-
 ज्यआहारार्थप्रयतते शुद्धात्मसाधनक्रियांविमुच्य अनंतकालंपुनः
 पुनः ग्रहणेनआहारार्थकः स्वीयवीर्यप्रवर्त्तयतिअतोनाहंममकार्य-
 आहारश्चभ्रांतिः कोहिपुद्गलयग्रहणायप्रवर्त्तते इत्यादिभावनयापरीषह-
 क्षमणाययतितव्यं इति चारित्रभेदाः सामयिकछेदोपस्थापनीयप-
 रिहारविशुद्धिसूक्ष्मसंपराययथाख्यातरूपाः पूर्वव्यावर्णिताः तेचसंवर-
 भेदाः सप्तपंचाशत्गुणस्थानेषुविभजन्नाह तत्र आद्येषुत्रिषुगुणस्था-
 नेषुसंवरभेदानसंभवन्ति मिथ्याश्रद्धावतः नस्वरूपग्राहकत्वं इति
 तथा अजयदुगिइत्यादि ४ अजयदुगिअविरतदेशविरतलक्षणेगु-
 णस्थानद्वये द्वादशभावना एवप्राप्यते शेषभेदानांतुसर्वविरतौ ए-
 वप्राप्यमाणत्वात् तेननात्रसंगृहीता दुपमत्ते प्रमत्ताप्रमत्तलक्षणेपंच-
 पंचाशत्भेदाः अदुचरणाइतिसूक्ष्मसंपराययथाख्यातरूपचारित्रद्वय-

रहिता तथा पुबुद्धोत्ति अपूर्वकरणानिवृत्तिकरणलक्षणेगुणस्थान-
द्वये परिहारादिचारित्ररहिताश्रुतुष्पंचाशत्भेदाः संवरस्यउपशांतमो-
हक्षीणमोहलक्षणेगुणस्थानद्वये एकस्ययथाख्यातस्यैवसंभवात्त्रिपं-
चाशद्भेदाः संवरस्येति ॥ १०३ ॥

टिप्पण्यः—हवे संवरतत्त्वना भेद गुणठाणे कहे छे. मिथ्यात्व
१ सास्वादन २ मिश्र ए गुणठाणे संवरतत्त्वनो भेद कोई नथी.
अविरति समकित तथा देशविरति गुणठाणे बार भावना कोइक
जीवने कोइक वेलाइं होइं ते माटे १२ भेद छे. प्रमत्त तथा
अप्रमत्त गुणठाणे संवरना पंचावन्न भेद छे. सूक्ष्म संपराय १
यथाख्यात २ ए वे चारित्र विना अपूर्वकरण अनिवृत्तिकरण
ए वे गुणठाणे परिहार विशुद्ध विना चोपन्न संवरना भेद छे
अने सूक्ष्मसंपराये शेष चारित्र विना त्रैपन्न संवरना भेद छे.
इग्यारमे बारमे गुणठाणे एक यथाख्यात चारित्र छे, शेष चार
चारित्र छे नहीं ॥ १०३ ॥

सेसेसुएकखायग, चरणखवगत्तणेणनोअन्ने ॥
परिसहजयोअसंवर, तेणंसव्वत्थतेगहीया ॥ १०४ ॥

टीका—सेसेसुएकखायग ४ शेषेषुसयोगिकेवल्ययोगिकेवल्लि-
लक्षणेएकंक्षायिकंयथाख्यातचारित्रंसंवरभेदेषुप्राप्यते शेषाषट्पंचा-
शद्भेदाः क्षयोपशमरूपानप्राप्यंते यद्यपिक्षायिकत्वेपरीषहजयः
संभाव्यते तथापिर्वीर्यानंतत्वात्सहनविकल्पाभावात्नापेक्षते अत्र-
चपरिषहोदयस्तुगुणस्थानेषुअल्पोनास्ति तथापिपरीषहजयस्तुसर्व-
गुणस्थानेषुअस्तितेनसर्वत्रतेपरीषहजरूपाद्वाविंशतिभेदाः गृहीताः
इत्युक्ताः संवरभेदागुणस्थानेषु ॥ १०४ ॥

ટબાર્થ:—તેણે ત્રેપત્ર મેદ છે શેષ કહેતાં શેષ રહ્યો જે તેરમો તથા ચઝદમો ગુણઠાણો તેહને વિષે ઇક યથાહ્યાત ચારિત્ર છે. બીજા સંવરના મેદ સર્વ ક્ષયોપશમી છે તે તેરમે ચઝદમે ગુણઠાણે ક્ષયોપશમી માવ નથી તે માટે ક્ષાયિક ચારિત્ર છે, અન્યમાવ નથી તે માટે સુમતિ ગુપતિ ક્ષાયિક ચારિત્રમાંજ ગવેષી છે. બાવીસ પરિસહ તેતો ઉપરલે ગુણઠાણે નથી, પરં બાવીસ પરિસહનો જીપવો તે સંવર છે પરિસહ તો કર્મના ઝદયથી છે તે માટે ઇમ કહ્યો છે ॥૧૦૪॥

પદમતિગુણેઅકામા, સમ્મત્તાઓસકામછઢાઓ ।
બારવિહનિજરાઓ, જ્ઞાણદુગંચરિમદુગુણ્મિ ॥૧૦૫॥

ટીકા—અથગુણસ્થાનકેષુનિર્જરામેદાઉચ્યંતે તેચતપોમેદા-દ્વાદશષદ્બાહ્યતપોમેદાઅનશનઅવમોદર્યવૃત્તિસંક્ષેપરસત્યાગકાયક્લેશ-સંલીનતાલક્ષણાઃ બાહ્યત્વંતુયત્તપોદર્શનેનલોકાઅપિપ્રમોદંતે આશ્ચર્ય-લભંતે નબાહ્યા અમ્યંતરાશ્ચપ્રાયથિત્તવિનયવૈયાવૃત્યસ્વાધ્યાયધ્યાન-કાયોત્સર્ગલક્ષણાસ્તેનિર્જરાહેતુત્વાત્ નિર્જરામેદાઃ વસ્તુતોનિર્જરામે-દૌદ્વૌ સકામાકામામ્યાંતત્રસકામાનિર્જરાધિનાં અકામાતુનિર્જરામિલા-ષરહિતાનાં તત્રપદમતિગુણેસુદૃત્યાદિ પ્રથમેષુત્રિષુગુણસ્થાનેષુઅકા-માણ્વનિર્જરાપ્રાપ્યતે અકામતણ્હાણ્અકામછઢાણ્ અકામસેયમછ-ઢ્યાદિ આગમપાઠાત્જ્ઞેયાસમ્યક્ત્વાદિગુણસ્થાનતઃ અયોગિપર્યંત-સકામાનિર્જરાપ્રાપ્યતે છઠાઓત્તિ ષષ્ઠાત્ગુણસ્થાનાત્આરમ્યદ્વાદશ-નિર્જરામેદાઃ પ્રાપ્યંતે ચરમગુણસ્થાનદ્વયેધ્યાનદ્વયંસુક્ષ્મક્રિયાઅપ્રતિ-પાતિ ઉચ્છિન્નક્રિયાલક્ષણંપૂર્વવર્ણિતસ્વરૂપંભવતિ ॥૧૦૫॥

ટબાર્થ—નિર્જરાતત્વ આશ્રયી પહિલે ત્રીન ગુણઠાણે અ-

कामनिर्जरा छे सकाममणाना अभावथी समकित गुणठाणाथी सकाम निर्जरा छे. छठा गुणठाणाथी बारमा पर्यंत बार भेद निर्जराना छे. ए रीते तेरमे गुणठाणे एक शुक्लध्याननो तीजो पायो छे अने चऊदमे गुणठाणे शुक्लध्यानना बे छेछा पाया छे. निर्जरा स्वरूप कह्यो ॥१०५॥

आसुहुमंचउबंधो, उवसमतिसुपगईपएसबंधदुगं ।
मुकाजीवाभेया, गुणठाणेषु नसंभवई ॥१०६॥

टीका—अथबंधतत्त्वस्वरूपं गुणस्थानेषु विभजनाहं बंधश्चतुर्धा ।
प्रकृतिबंधः स्थितिबंधः रसबंधः प्रदेशबंध इति तत्र प्रदेशादीनां समु-
दायः स्वस्वविपाकस्वभावः प्रकृतिबंधः स्थितिः कालावधारण एतत्-
समया बद्धा प्रकृतिः इत्यतः कालावद्धं भुज्यते इति निर्धारणात्मिका स्थितिः
अनुभागो मंतीनादिविपाकहेतुभूतोरसः आर्द्रताकषायप्रत्ययोत्पन्ना ए-
कद्वित्रिचतुः स्य नरूपाः तस्य बंधः अनुभागबंधः प्रदेशाः पुद्गल-
परमाणुनिचयरूपास्ते बंधः प्रदेशबंधः कर्मणवर्गणायोग्यपुद्गलद्र-
व्यसमूहः तस्य बंधः प्रदेशबंधः ऊक्तंच ठिईबंधोदलस्सठिई पएस-
बंधोपएसगहणं जंताणरसोअणुभागो तस्समुदाओपगइबंधो ? वि-
स्तारस्तुशतकादितोऽवसेयइति आसुहाति ६ आइतियावत्सुक्ष्मसं-
प्रायगुणस्थानकंतावत्चतुर्विधोपिबंधः प्रकृतिप्रदेशोयोगहेतुकौस्थि-
तिरसौतुकषायप्रत्ययौ उभयोरपिसद्भावात् उपशांतमोहात् उपरिगुण-
स्थानत्रिकेषु प्रकृतिबंधप्रदेशबंधौ एव योगप्रत्ययत्वात् योगानांच तत्र-
सत्वात् इत्युक्तः संक्षेपेण बंधः तीव्रमंदादिविस्तारस्तुकर्मप्रकृत्यादितो-
क्षेयइतिकृत्स्नप्रकर्मक्षयोमोक्षः सचसर्वगुणस्थानातीतत्वात् गुणस्था-
नेषु न संभवति अजीवभेदाश्चतुर्दश धर्मास्तिकायस्कंधादयस्तेपिगुण-
स्थानेषु न संभवन्ति अतो नोक्ताः ॥१०६॥

ट्वार्थः—सूक्ष्म संपराय गुणठाणा पर्यंत च्यार बंध छे ।
स्थितिबंध २ रसबंध ३ प्रदेशबंध ४ च्यार बंध छे. उपशांत
प्रमुख तीन गुणठाणे प्रकृतिबंध प्रदेशबंध ए बे बंध छे. मोक्ष-
तत्त्वना भेद तथा अजीव तत्त्वना भेद गुणठाणे संभवे नहीज
॥ १०६ ॥

भंगासंवेहाओ, गुणठाणसयंचदेवचंदेण ।

भणियंविणयावणय, संतिदासस्सवयणेण ॥१०७॥

टीका—भंगासंवेहाओ इत्यादि १०० मोहादिकर्मणांभं-
गास्तेषांक्रमस्तुसंवेहाओति कर्मसंवेधनाम्नास्वकृतएवग्रंथस्तस्मादव-
सेया स्तत्रसविस्तरेकथितत्वेनविचारसारप्रकरणेनोक्ताः इतिइदंशु-
णस्थानशतंतद्यपि अष्टगाथाधिकमपिशतमेवेतिख्यातिः श्रीमत्स-
धर्मप्रमृतिवाचकवंशावच्छिन्नपरंपरायातसंवेगशालादिग्रंथेनोद्धारिता-
नेकभव्यसंघातसत्पदप्ररूपणावलेनप्राप्तखरतरबिरुद श्रीमज्जिनेश्वर-
सूरिवंशपूर्वाचलभानुस्वरूपश्रीमदभयदेवसूरिः नवांगउपपातिक
पंचाशकादिवृत्तिप्रकाशकपरंपरयाश्रीमत् खरतरान्वयेश्रीजिनचंद्र-
सूरिशिष्यश्रीमत्पाठकपुण्यप्रधानाच्छिष्याः पाठकाः श्रीसुमतिसागराः
चिंतामणिटिप्पनादिग्रंथकरणप्राप्तन्यायभारतीअवदाताः तच्छिष्या-
वाचका बृहत्कल्पादिछेदग्रंथलघुभाष्यादिटिप्पनकरणविमलावदाताः
श्रीसाधुरंगाः तच्छिष्यानेकतीर्थप्रतिष्ठादिकृतशुभाचाराः पाठकाराज-
सारास्तच्छिष्याः पाठकाः श्रीज्ञानधर्मास्तच्छिष्याः पाठकाः श्रीशत्रुं-
जयेसमवसरणमेरुप्रमुखानेकतीर्थराजनगरादिषुसहस्रफणादिप्रतिष्ठा-
करणकृतशासनोद्दीपनाः श्रीमद्द्वीपचंद्रास्तेषांशिष्येनजैनागमाभ्या
सरसिकेनगुणस्थानकेषुद्वाराभिधानपूर्वकंविरचितगुणस्थानशतकं ।
श्रीमद्भाधनपुरवास्तव्य; विनयेनअवनतः नम्रः शांतिदासइति श्राद्ध-

स्तस्यवचनानुग्रहेणगाथारचितोस्ततः सूक्ष्मास्नायावबोधार्थं पण्डित
देवचंद्रगणिनाएवव्याख्यातावृत्तिः श्रुतिरसिकानांप्रमोदाय अव-
संधिसमासाद्यकरणंतुल्यबुद्धीनांव्यामोहनिवृत्त्यर्थंअवप्रमादादिदोष-
श्रवणैर्नप्रेक्ष्यः संतोहिगुणज्ञाभवन्ति ॥ इतिश्री विचारसारप्रकरणे
श्रीदेवचंद्रगणिविरचितेस्वोपज्ञगुणस्थानशनकेस्वोपज्ञाटीका लिखि-
ता श्रीमति ? वीरनंदतात्यावद्वीरजिनवाणीनमः श्रीवर्द्धमानायगौत-
मायसुधर्मणेवाचकोत्तरमवंशायसिद्धायगुणशालिने ॥ १ ॥ तद्वंशे-
खरतरगच्छे कुलेवांग्रेगुणाकराः श्रीजिनचंद्रसूरीशाः सममूत्रमुनि-
नायकाः ॥ २ ॥ तदन्वयाध्विसद्वृत्ताराजसाराहकवाचनः ज्ञान-
धर्मादीपचंद्राश्चंद्रोज्ज्वलगुणोज्ज्वालाः ॥ ३ ॥ जगज्जनितबोधानांते-
षांसंवेगपक्षिणांविनेयाः समजायंतदेवचंद्राः शुभालयाः ॥ ४ ॥ स्वा-
न्ययोरुपकाराय । देवचंद्रेणधीमता । गुणस्थानशतेटीका । चक्रे-
स्वोपज्ञसंज्ञका ॥ ५ ॥ तदवाचयंतुसद्भ्याः ज्ञानस्वादपरायणाः
यथार्थमार्गरसिकाभवंतुभक्तिकाः सदा ॥ ६ ॥ इतिश्रीविचारप्रकरणे-
गुणस्थानशतटीकासंपूर्णा ॥ शुभंभवतु ॥ कल्याणमस्तु ॥

॥ अथ श्री विचारसार प्रकरणसटीक ॥

नमिउं वीरजिणंदं, मग्गणठाणेनु पुवभणीयाइं ।
दाराइंचउनवई, भणांमि गियपरविवोहत्थं ॥१॥

टीका—श्रीवर्द्धमानमानम्य केवलज्ञानभास्करं जीशजीवादि-
भावानां सर्वधर्मप्रकाशकं ॥ १ ॥ नत्वावाचकवंशं गुरुन् सिद्धां-
ततत्त्वकल्पद्रुन् । गत्यादिमार्गगानां करोमिस्वोपज्ञसद्बुद्धिं ॥२॥
इहादिपूर्वगुणस्थानेषु पूर्वोक्तद्वारविभजनाकृता । तदनंतरमार्गणा-
भेदेषुतान्येन्द्रद्वाराणि विभजन् प्रथममिष्टदेवनमस्कारपूर्वकं अमिधेयादि-
प्रकाशनार्थं प्रथमां गाथामाह ॥ नमिउं वीरजि गंद इत्यादि नमिउं-
इति नत्वा वीरजिनेद्रमार्गणास्थानेषु पूर्वभणितानि * चतुर्नवति
द्वाराणि भणामि कथयामि इतिसंबंधः । नत्वानमस्कृत्य वीरंचतुर्विंश-
तितमं तीर्थनाथं श्रीइंद्रभूत्यादिचतुर्दशसहस्र श्रमणचंदनादिषु त्रिंश-
त्सहस्रसंयतीशेषशतकादिपुलकक्षैकोनषष्टिश्रमणोपासकमुलसारेव-
त्यापि अष्टादशसहस्राधिकत्रिलक्षश्रमणोपासकारूपसंघस्य यथार्थरत्न-
त्रयीरूपात्मधर्मदेशनामृतदायकं रागद्वेषमोहादिकवारैरिवारजेतृ-
त्वात् जिनाः वीतरागाः क्षीणमोहादयस्तेषां इंद्रः परमाहंन्त्यमहिमालं-
कृतत्वात् तं नत्वा इति नमस्कृत्य मार्गणास्थानेषु मूलोत्तरबंधादिद्वारकदं-

* अहिं मूल गाथाने अनुसारे “ चतुर्नवतिद्वारणि ” पाठ
शुद्ध संभवे छे. अने पूर्वार्धनी तथा उत्तरार्धनी टीकामा “ एकशत-
द्वाराणि ” एवो पाठ हस्तलिखित प्रतमां छे ते मूल गाथाने अनुसारे
संभवतो नथी.

वक्तुं अभिव्येयं भणामि कथयामित्यर्थः प्रयोजनं च नियमपरिवोधार्थं-
निजः आत्मापराययथार्थभावजिज्ञासासिकासम्यग्दृष्टिदेशविरत-
सर्वविरतादिजीवास्तेषां विशिष्टो बोधः ज्ञानं विबोधस्तदेव अर्थः प्रयो-
जनं यस्य स तं निजपरिवोधार्थं आत्मनो ज्ञाननिर्मलाय परस्या-
पिश्रोतुः ज्ञानप्रकाशाय ॥ १ ॥

टिप्पण्यर्थः—नमस्कार करीने वीरवर्द्धमानजिनेन्द्र सामान्य के-
वलीभां इंद्रसमान तेह प्रत्ये मार्गणास्थानकने विषे पूर्वे कल्या
जे बंधादिकद्वार चोराणं ते भणामि क० कहु छुं निज आत्माने
तथा परने प्रति बोधवाने ज्ञान जाणवा प्रकाशने हेते अर्थे
करीने ॥ १ ॥

गईइंदिएकाए, जोएवेएकसायनाणेसु ।

संयमदंसणलेसा, भविसम्मेसन्निआहारे ॥२॥

टीका—मार्गणानामभिधायिकां गाथामाह । गईइंदिएकाए
इत्यादि ॥ २ ॥ गम्यते तथा विधकर्मसचिर्वैर्जीवैः प्राप्यते इति-
गतिः नारकत्वादिपर्यायपरिणतिः साचतुर्द्धानारकतिर्यग्नरसुररूपा
इंद्रनादींद्रः आत्माज्ञानैश्वर्ययोगात्तस्य इदं इंद्रियं तानि विधंते येषां ते-
तद्मार्गणापंचप्रकाराः एकेन्द्रियद्वीन्द्रियत्रीड्रियचतुरिन्द्रियपंचेन्द्रियभे-
दात्पंचधा चीयते यथा योगवर्गणागणैरितिकायः तद्भवाः जीवाः
कायाः पृथिव्यस्तेजोवायुवनस्पतित्रसभेदात् षोढा ॥ ६ ॥ युज्यं-
ते प्रयुज्यंते ते योगामनोवाक्कायलक्षणास्तद्वंतो जीवा एव गृहीताः वेद्य-
ते अद्भूयते इन्द्रियोद्भवं सुखमनेनेति वेदः पुरुषवेदस्त्रीनपुंसकभेदात्-
त्रिविधः कषशिषजषादिसायां इति दडंकघातुः कष्यते हिंस्यते अ-
स्मिन्परस्परप्राणिनः इति कषः तस्य आयोलाभः येभ्यस्ते कषायाः

क्रोधमानमायालोभाख्याः चत्वारः ज्ञप्तिर्ज्ञानं यद्वाज्ञायतेपरिच्छिद्य-
 तेवस्तुअनेनेतिज्ञानंसामान्यविशेषात्मकेवस्तुनिर्विशेषधर्मग्रहणात्म-
 कोबोधः ज्ञानंमतिश्रुतावधिमनःपर्यायकेवलभेदात् पंचप्रकारं तदेव-
 ज्ञानंमिथ्यात्वसहकारेणविपर्यस्तंमत्यज्ञानश्रुताज्ञानविभंगभेदात् त्रि-
 प्रकारमज्ञानं विशेषस्यपर्यायाधिकत्वादेकान्तरूपेणकुग्रहग्रस्तानांन-
 तादृक् बोधस्तेनअज्ञानं ज्ञानाज्ञानयोरुभयोरपिविशेषग्राहकत्वात्
 ज्ञानावरणीयक्षयोपशमोद्भूतत्वादात्मनः ज्ञानरूपस्यस्वपर्यायस्व-
 भावस्यप्रवृत्तिशक्तिरूपत्वात् अष्टानामपिज्ञानमार्गणार्थासंग्रहः॥८॥
 संसम्यग्प्रकारेणयमनं उपरमणंसावृद्धयोगादितिसंयमः यद्वासंयम्यते
 नियम्यते आत्मापापव्यापारसंभारादनेनेतिसंयमः । अथवा शुशो-
 भनायमाःप्राणातिपातविरमणा अस्मिन्नितिसंयमश्चारित्रंसामाधिक्ये-
 दोपस्थापनीयपरिहारविशुद्धिसूक्ष्मसंपराययथाख्यातलक्षणंपंचधा ।
 विरतिसाम्यात्देशविरतिः ग्रहणं विरतधर्मस्यप्रतिपक्षभूतत्वादविर-
 तिस्तस्याऽपिग्रहणं एवं सप्तधासंयममार्गणा दृश्यते अनेनेतिद-
 र्शनं यदिवाट्टिर्दर्शनं सामान्यविशेषात्मकेवस्तुनिसामान्यत्मकोबोधः
 दर्शनइत्यर्थः तच्चतुर्विधंचक्षुरचक्षुरवधिकेवलदर्शनभेदात् अत्रदर्शन-
 स्यसामान्यबोधरूपत्वात् सामान्यबोधस्यपिंडरूपवस्तुग्राहकत्वात् ।
 नहिपिंडरूपवस्तुनिविपर्यासः तेनदर्शनोपयोगेनविपर्यतापरिणतिः
 इति लिङ्यतेदिलिष्यते कर्मणासहआत्मानयाइतिलेइया कृष्णनील-
 कापोततेजःपद्म-कृमेदात्षोढा तत्रभावलेइया परिणतिरूपायोग-
 वीर्यसहकारिचेतनायावाअप्रशस्ताप्रशस्तापरिणतिः । बलवीर्यवतः
 प्रशस्ताप्रशस्तकार्यपरिणामप्रवर्तनरूपाभावलेइया द्रव्यलेइयाभुवै-
 क्रियशरीरधारिणोत्तदवर्णादिपुद्गलपरिणमनरूपा नौदारिकाणांमि-
 तिउत्तराव्ययने शांतिवादिभूतबृहद्बृत्तौ । भवति परमपदयोग्यता-
 भाराधयतिइतिभव्यः सिद्धिगमनयोग्ये भव्यः नभव्यः नसिद्धग-

मनयोग्यः अभव्यः इतिसम्मतिसम्यग्प्रशस्तार्थः अविरुद्धार्थो
 सम्यग्जीवस्तद्भावः सम्यक्त्वंमोक्षाभिलाषरूपा या आत्म-
 परिणतिः तत्त्वेतत्त्वनिर्द्धाररूपपरिणमनंसम्यक्त्वं तच्चत्रिविधं
 उपशमक्षयोपशमक्षायिकभेदात् सास्वादनस्योपशमांतर्भावात् ।
 मिश्रस्यक्षयोपशमसहचारात् मिथ्यात्वस्यतत्प्रतिबंधकत्वात् सम्य-
 क्त्वमार्गणायांअंतर्भावः अनंतानुबंधिचतुष्कस्य दर्शनमोहनीयत्रि-
 कस्यविपाकप्राप्तस्य क्षयंगतस्य उदययोग्यस्य प्रदेशविपाकतोऽबुदि-
 तस्य उपशांतस्य यत्दर्शनं उपशमदर्शनं सप्तकस्यविपाकप्राप्तस्य
 क्षयंगतस्य उदययोग्यस्य विपाकतोपशांतस्य प्रदेशतः उदयत-
 यावेद्यमानस्य दर्शनंक्षयोपशमसम्यग्दर्शनं सम्यक्त्वस्य दीनय-
 स्य ? विपाकोदयेपि मिथ्यात्वप्रदेशत्वात् प्रदेशग्रहणं दर्शनसप्तकस्य
 सत्तातःसर्वथा क्षीणस्यनिर्मलं निरतिचारं अप्रतिपातिदर्शनं क्षायि-
 कसम्यग्दर्शनं इति मिथ्यात्वादयोगुणस्थानाधिकारेव्याख्याताएव
 ॥१२॥ सन्निति संज्ञानंसंज्ञाभूतभवद्भाविभावस्वस्वभावपर्यालोचनं
 सा संज्ञाविद्यतेयेषांतेसंज्ञिनः मनोविज्ञानयुक्तादीर्घकालिकींसंज्ञा-
 युक्तासंज्ञिनः तदितराअसंज्ञिन इति ॥१२॥ ओजोलोमकावलि-
 कादिआहाराणां अन्यतमाहारयुक्ताआहारकाः तद्रहिताअनाहारकाः
 तेविग्रहगतिसमापन्नाःकेवलिसमुद्घातअयोगीकेवलिनः सिद्धाअना-
 हारकाः शेषाआहारकाः एतेचतुर्दशमूलमार्गणाउत्तरद्विषष्टिमार्गणा-
 रूपाभेदाउक्ताः ॥ २ ॥

ट्वार्थः—हवे ६२ मार्गणा नाम कहे छे. वेद ३ कषाय
 ४ गति ४ इंद्रि ५ काय ६ योग ३ ज्ञान ८ ज्ञान ५ तीन
 अज्ञानमांहे गण्या माटे मार्गणा ते सर्व जीवनी विचारणा
 तेमाटे ७ प्रकृति गणी छे. संयम ७ पांच चारित्र ५ देश-

विरति ६ अविरति ७ दर्शन ४ चक्षुआदिक, लेख्या ६ कृष्णादि,
भव्य तथा ऽभव्य २ समकित ६ उपशम १ क्षयोपशम २ क्षा-
यक ३ मिथ्यात्व ४ सास्वादन ५ मिश्र ६ संज्ञी तथा ऽसंज्ञी
२ तथा आहारक तथा अनाहारक ए ६२ मार्गणा जाणवी ॥२॥

पणतिरिचउसुरनिरये, नरसंन्निपणेंदिभवतसिसवे ।
इगविगलभूदगवणे, दुदुएगंगईततिअभवे ॥ ३ ॥

टीका—अथतासुमार्गणासुगुणस्थानानिकथयन्नाह ॥ पण-
तिरि इत्यादि३॥तिरिति तिर्यग्गतिविषये पणति मिथ्यात्वतः देश-
विरतिपर्यंतंपंचगुणस्थानानि चउडितिसुरगतौनरकगतौमिथ्यात्वसा-
स्वादनमिश्रअविरतसम्यक्दर्शनरूपा चत्वारो गुणस्थानकप्राप्यंते
नरइतिमनुष्यगतौ संज्ञिमार्गणायां पंचेंद्रियमार्गणायांभव्यमार्गणायां
त्रसक्रायमार्गणायां एवंपंचमार्गणायांसंवेतिसर्वेमिथ्यात्वतः अयोगि-
पर्यंताश्चतुर्दशगुणस्थानकाः प्राप्यंते इगति एकेंद्रियेषुसामान्यतः वि-
गलति विकलेशुद्वित्रिचतुर्रिद्वयेषुभुवि पृथिवीकायेषु उदकतिअप्का-
येषु वणति वनस्पतिकायेषु दुदुद्वेद्रेमिथ्यात्वसास्वादनलक्षणेगुणस्था-
नकेभवतः तत्रमिथ्यात्वसर्वत्रसास्वादनंतुकरणपर्याप्त्यापर्याप्तकेषु
पूर्वभवेपूर्वबद्धएकेंद्रियाद्यायुः उपशमंप्राप्यएतत्प्राप्तः सास्वादनः
मृत्वाएकेंद्रियादिषुउत्पद्यतेतस्यअपर्याप्तावस्थायांसास्वादनंभवति एवं-
भावनीय एगंगईतसिति गत्यात्रसाः गतित्रसस्तेजोवायुकायलक्षणाः
तेषुएकमिथ्यात्वंगुणस्थानलक्षणंप्राप्यते ॥ ३ ॥

ट्यार्थ—तिर्यचगतिमध्ये पांच पहिला गुणठाणा छे. देव-
गति नरकगतिने विषे ४ मिथ्यात्व १ सास्वादन २ मिश्र ३
अविरति ४ ए ४ गुणस्थाना छे. मनुष्यगति १ संज्ञीमार्गणा २

पंचेंद्रीमार्गणा ३ भव्यमार्गणा त्रसकायमार्गणा विषे सवेक० मिथ्या-
त्वथी मांडी अयोगी पर्यंत चउदे गुणठाणा पामीये. एकेंद्री १
विगलत्रिक ३ पृथ्वीकाय १ अप्काय २ वनस्पतिकाय ३ सात
मार्गणाने विषे मिथ्यात्व १ तथा सास्वादन गुणठाणा वे छे
गतित्रसव्वेक० तेउकाय १ वाउकाय तथा अभव्य १ ए तीन
मार्गणाने विषे १ मिथ्यात्वगुणठाणो पामीये ॥ ३ ॥

**वेयतिकसायनवदस, लोभेचउअजयदुतिअणाणतिगो
बारसअचक्खुचक्खुसु, पढमाअहक्खायचरमचउ ४॥**

टीका—वेअतिकसायत्ति ॥ ४ वेदेषु त्रिषु कषायेषु त्रिषु क्रोध-
मानमायालक्ष्णेषु मिथ्यात्वतः आरभ्य अनिवृत्तिबादरंयावत्तनव-
गुणस्थानकानि प्राप्यंते दसत्ति लोभाख्ये कषाये गुणस्थानकंदश प्राप्यते
चउअभयत्ति अविरतिमार्गणायांचउ चतुर्मिथ्यात्वसास्वादनमिश्र अवि-
रतसम्यग्गलक्षणानि चत्वारि गुणस्थानकानि प्राप्यंते इति सम्यक्त्वदर्श-
नतः प्रतिपततः मिश्रे पूर्वाभ्यासबाहुल्येन ज्ञानंतन्मतापेक्षया अज्ञान-
त्रिकमार्गणायां मिथ्यात्वसास्वादनलक्षणं गुणस्थानद्विकं प्राप्यते मि-
थ्यात्वात्समागच्छतः कश्चित् विभंगाबं धैरपिमिश्रे भवति तेन मिश्रम-
पि प्राप्यते तेन अज्ञानत्रिकं प्राप्यते अत्रैकस्मिन्मते विभंगवतः मि-
श्रभावाः उक्तः तस्य तत्त्वं तु केवलिनो जानंति अचक्षुदर्शने चक्षुदर्शने-
बहुवचनप्राकृतत्वात् द्वादशगुणस्थानाः प्राप्यंते पढमेत्ति पदसर्व-
त्रयोज्यं वेदत्रिकेन वतेपि प्रथमतः मिथ्यात्वतः आरभ्य अनिवृत्तिबाद-
रंयावत्तद्वत्यनेन सर्वत्र एतद्गाथायांतं मार्गणासु एव ज्ञेयं अचक्षुचक्षुदर्शने
द्वादशप्रथमामिथ्यात्वतः आरभ्य क्षीणमोहांताः प्राप्यंते स योगिके-
वल्यादिषु केवलदर्शनस्यैव प्राप्यमाणत्वात् अहरकायत्ति यथारूपाते-

चारित्रेचरमाअंत्या चउत्तिचत्वारगुणस्थानका उपशांतमोहक्षीण-
मोहसयोगिकेवल्लिययोगीकेवल्लिरूपाभवन्ति एषुकषायोदयाभावा-
दिति ॥ ४ ॥

ट्कार्थः—वेद तीन, क्रोध मान माया ए ६ मार्गणाने विषे
मिथ्यात्वथी मांडी अनिवृत्तिकरण पर्यंत नव गुणठाणा छे. लोभने
विषे मिथ्यात्वथी सूक्ष्मसंपराय पर्यंत १० गुणस्थानकछे. अविरति-
मार्गणा विषे मिथ्यात्व १ सास्वादन २ मिश्र ३ अविरति ४ ए
४ गुणठाणा छे. अज्ञान तीन मार्गणाने विषे वे अथवा तिन
गुणठाणा छे. परंकोइ जीव समकितगुणठाणाथी पडतो मिश्र
आव्यो तेहने नजिक अभ्यासे तथा मिश्रना अल्पकाल माटे
ज्ञान पलटे नहीं तिणे ज्ञान कहीये इत्यर्थः अचक्षुदर्शन ?
तथा चक्षुदर्शनविषे मिथ्यात्वथी मांडी खीणमोह पर्यंत १२
गुणठाणा पामीये छे. यथाख्यातचारित्रे चरिमक० छेहला ॥११॥
१२।१३।१४। ए ४ गुणठाणा छे. ॥ ४ ॥

मणनाणसगजयाइ, सामाइयछेयचउदुन्निपरिहारे ।
केवलदुगिदोचरमा, जयाईनवमईसुओहिदुगे ॥५॥

टीका—मणनाणसगजयाई । इत्यादि मनःपर्यवज्ञाने सगति-
सप्तयतिनामनिर्ग्रयस्तदादीनिइत्यनेन प्रमत्ताप्रमत्तापूर्वकरणानिवृत्ति-
करणसूक्ष्मसंपरायोपशांतमोहक्षीणमोहलक्षणाणि सप्तगुणस्थानामि-
भवन्ति. सामायिकछेदोपस्थापने चत्वारियत्यादीनि प्रमत्ताप्रमत्तापूर्व-
करणानिवृत्तिवादराणीत्यर्थः दुन्नित्ति द्वे प्रमत्ताप्रमत्तरूपे परिहारविशु-
द्धे चारित्रे प्राप्येते नोत्तराणि परिहारस्य ग्रहीतक्रियानिर्वाहणविकल्प-
त्वात् न श्रेणिप्रारोहः केवलद्विकेवलज्ञानकेवलदर्शनलक्षणे. मार्गे-

णाद्विके द्वौचरमौत्रयोदशचतुर्दशमलक्षणौगुणस्थानकौभवतः अज-
याइतिअयतादिविरतसम्यग्गुणस्थानतः क्षीणमोहपर्यंतंनवगुण-
स्थानकानिप्राप्यंते मतिज्ञानश्रुतज्ञाने ओहिदुगेत्तिअवधिद्विके
अवधिज्ञानअवधिदर्शने प्राप्येते । नशेषाणितथाहि मतिज्ञानश्रुत-
ज्ञानावधिज्ञानानि मिथ्यादृष्टिसास्वादनमिश्रेषुनभवन्ति तद्भावेज्ञान-
त्वस्यैवायोगात् यत्तुअवधिदर्शनंतत्कुतश्चिदमिप्रायाद्विशिष्टश्रुतविदो
मिथ्यादृष्टीनानेच्छंतितन्मतमाश्रित्यास्माभिरपितत्तेषांनभणितं अथ-
चसूत्रेमिथ्यादृष्ट्यादीनामप्यवधिदर्शनंप्रतिपाद्यते ॥ यदाह ॥ श्रीसु-
धर्मास्वामी पंचमांगे “ ओहिदंसणअणगारोवउत्ताणभंतेकिंणाणी ?
अन्नाणीगोयमा नाणीवि अन्नाणी वि जईनाणीतोअत्थेगइयातिनाणी-
अत्थेगइयाचउनाणीजेतिनाणीतेआभिणिबोहीयनाणी सुअनाणी ओ-
हिनाणीजेचउनाणीतेआभिणिबोहिनाणी सुयनाणी ओहीनाणी मणप-
ज्जवनाणी जेअन्नाणीतेनियमाइमअन्नाणी सुअअन्नाणी विभंगनाणी”
इत्यादिअत्रहियेअज्ञानिनस्तेमिथ्यादृष्ट्यएवेतिमिथ्यादृष्ट्यादीनामप्य-
वधिदर्शनंसाक्षादत्रसूत्रेप्रतिपादितंचएवंविभंगज्ञानी यः सास्वादन-
मिश्रेवर्त्तते तत्रापितदानीमवधिदर्शनंप्राप्यतेइति ॥ ५ ॥

ट्कार्थः—मनःपर्यायज्ञानने विषे यति आदिक सात गुण-
ठाणा छे. छट्ठाथी बारमा पर्यंत छे. सामायिकचारित्र तथा छेदो-
पस्थापनीय चारित्रने विषे छठो, सातमो, आठमो, नवमो, ए
क्कार गुणठाणा छे. परिहारविशुद्धि गुणठाणाने विषे छठो सा-
तमो ए बे गुणठाणा छे. केवलज्ञानने विषे ॥ १३ । १४ मो
ए बे गुणठाणा पामीये. अजतक० अविरतिथी मांडी बारमा
पर्यंत नव गुणठाणा छे. मतिज्ञान ? तथा श्रुतज्ञान २ अवधि-
दर्शन. अवधिज्ञान ए ४ मार्गणामे पामीये छे ॥ ५ ॥

अडउवसंमिचउवेयगि, खईएइक्कारमिच्छतिगदेसे ।
सुहमिसद्वाणंतेरस, योगआहारसुक्काए ॥ ६ ॥

टीका—अडउवसमिइत्यादि ॥ काकाक्षिगोलकन्यायादिहा-
यतादितिसर्वत्रयोज्यते अयतादीन्युपशांतमोहांतान्यष्टौगुणस्थानानि-
उपशमसम्यक्त्वे भवंति अयतातूर्यातुगुणस्थानकात् अप्रमत्तंयावत्
चत्वारिवेदके अपरपर्याये क्षयोपशमेसम्यक्त्वे प्राप्यंते खईएइक्कारत्ति
क्षायिकसम्यक्त्वे अयतादीन्ययोगिकेवल्लि पर्यवसानान्यकादशगुणस्था-
नानि भवंति, तयामिथ्यात्वत्रिकेमिथ्यात्वसारवादनमिश्रलक्षणे गुण-
स्थानत्रिकलक्षणे देशविरते सुहमि, सूक्ष्मसंपरायचारित्र्ये सद्वाणं स्वस्थानं
स्वनामस्थानकं प्राप्यते इत्यनेन मिथ्यात्वे मिथ्यात्वं सास्वादाने सा-
स्वादनं मिश्रे मिश्रं देशविरतौ देशविरतं सूक्ष्मसंपराये सूक्ष्मसंपरायं
इतियावत् । योगत्रिकमार्गणायां आहारकमार्गणायां शुक्लेश्या-
मार्गणायां तेरसत्तिमिथ्यात्वतः सयोगिकेवल्लि पर्यंतं त्रयोदशगुणस्था-
नि प्राप्यंते ॥ ६ ॥

टिबार्थः—उपशमसमकितने विषे आठ गुणठाणा छे. चौ-
थायी मांडी इग्यारमा पर्यंत क्षयोपशमसमकितमध्ये चौथो, पां-
चमो, छठो, सातमो, ए ४ गुणठाणा, क्षायिकसमकिते चौथायी
चौदमा पर्यंत इग्यार गुणठाणा छे. मिथ्यात्व १ सास्वादन २
मिश्र ३ ए तीनने विषे तथा देशविरतिने विषे तथा सूक्ष्म-
संपरायने विषे संठाणंक० पोताना नामनाज गुणठाणा छे.
मिथ्यात्वने विषे, मिथ्यात्व, सास्वादनने विषे सास्वादन मिश्रने विषे
मिश्र, देशविरतिने विषे देशविरति, सूक्ष्मसंपरायने विषे सूक्ष्म-
संपराय छे. तीन योगने विषे आहारकमार्गणाने विषे शुक्लेश्या-
ने विषे तेर गुणठाणा छे. ॥ ६ ॥

असंज्ञिसु पदमदुगं, पदमतिलेसासु छच्चदुसुसत्त ।
पदमंतिमदुगअजया, अणहारेमग्गणासुगुणा ॥७॥

टीका—असंज्ञिसुपदमदुगं । इत्यादि ॥ असंज्ञिषुसंज्ञिव्य-
तिरिक्तेषु प्रथमद्विकं मिथ्यात्वसास्वादनलक्षणं गुणस्थानद्वयंप्राप्यते
प्रथमलेख्यात्रयेमिथ्यादृष्ट्यादीनिप्रमत्तांतानि षड्गुणस्थानानि भवं-
तिच कृष्णनीलकापोतलेश्यानांहिप्रत्येकं संख्येयलोकाकाशप्रदेश
प्रमाणान्यध्यवसायस्थानानि ततोमंदसंक्लेशेषु तदध्यवसायस्थानेषु
तथाविधसम्यक्त्वदेशविरतिसर्वविरतीनामपि सद्भावो न विरुध्यते ॥
उक्तंच ॥ सम्यक्त्वदेशविरतसर्वविरतीनांप्रतिपत्तिकालेशुभलेख्या-
त्रयमेव भवति उत्तरकालेतु सर्वा अपिलेख्याः परावर्तते इति श्रीमदा-
राध्यापादाअप्याहुः “सम्मत्तसुअंसबासु लहइसुद्धासु तिसुअचरित्तं-
पुव्वपडिवन्नओपुण अन्नयरीए छ लेसाए ” ॥ १ ॥ श्रीभगवत्यांच
“ सामाइयसंजएणंभंतेकइलेसासुहोज्जां गो० । छसुलेसासुहोज्जाए-
वंछेओवट्ठावणीयेसंजयाएवि ” इत्यादि तथा तेजोपद्मलेखयोः
सप्तगुणस्थानानि भवंति अप्रमत्तांतानाम्मिथ्यादृष्ट्यादीनां अप्रमत्तानां
तेजोपद्मलेख्यास्तारतम्येन भवंति तथा अनाहारके पंचगुणस्थानानि भ-
वंति कमित्याह प्रथमांतिमद्विकायतानि इति द्विकायतानि इति द्विक-
शब्दस्य प्रत्येकयोगात् प्रथमद्विकं मिथ्यादृष्ट्यासास्वादनं अंतिमद्विकं
सयोगिकेवल्ययोगिकेवलिलक्षणं अयं तदिति अविरतिसम्यग्दृष्टिश्चेति
तत्र मिथ्यात्वसास्वादनं अविरतसम्यग्दृष्टिलक्षणं गुणस्थानत्रयं अना-
हारके विग्रहगतौ प्राप्यते सयोगिकेवल्लिगुणस्थानं त्वनाहारके समु-
द्घातावस्थायां तृतीयचतुर्थपंचमसमये दृष्टव्यं । अयोगिकेवल्यवस्था-
यां तु योगरहितत्वेनौदारिकादिशरीरपरिपोषकपुद्गलग्रहणां भावाद्गनाहा-

रक्तत्वं औदारिकवैक्रियाहारकशरीरपरिपोषकरतुपुद्गलोपादानमाहारकइतिमार्गणासु गुणागुणस्थानकाउक्ताः ॥ ७ ॥

तत्रार्थः—असंज्ञिमार्गणाने विषे मिथ्यात्वसास्वादन ए बे गुणठाणा छे. कृष्ण ? नील ? कापोत ? ए लेइयामार्गणाने विषे छ गुणठाणा छे. तेजो ? पद्म ? ए बे लेइयाने विषे पहिले सात गुणठाणा छे । १ । २ । ३ । ४ । ५ । ७ । पढमदुगमिथ्यात्व ? सास्वादन २ अंतिमदुग तेरमो चउदमो अजयाक० अविरतिक० समकित ए पांच गुणठाणा छे. अनाहारकमार्गणामे तेमव्ये पहिले बीजो चोथो ए तीन गुणठाणे विग्रहगति वर्त्तमान जीवने अनाहारकपणो पामीये. तेरमे गुणठाणे केवलीसमुद्वातकरतांअनाहारक छे. चउदमो अशरीरी छे तिणे अनाहारी छे ॥ ७ ॥

नरगईपणेंदितसयोग, नाणचउतिदससुकभविसंज्ञी।
खायगदारेचउठाण, अणहारेसत्तइगबंध ॥ ८ ॥

टीका—अथमार्गणास्थानेषु मूलबंधस्थानानि वेदयन्नाह ॥ नरगइपणेंदि ॥ नरगतिः, पंचेन्द्रियजातिः, त्रसकायः, योगत्रयं, मत्यादिज्ञानचतुष्टयं, चक्षुरचक्षुरवधिरूपदर्शविकं, शुक्ललेइया ? भव्यः संज्ञा, क्षायिकसम्यग्दर्शनी आहारकः एतासु, अष्टादशमार्गणासुमूलतःचत्वारिबंधस्थानानि सप्तविधबंधकाअपि एतेअष्टविधबंधकाअपि एतेषड्विधबंधकाअपि एकबंधकोऽपि एतेएवंचत्वारिबंधस्थानकानि तत्रसर्वभवआयुर्वर्जसप्तकर्मबंधकास्तेएवआयुर्वंधकालेअष्टविधबंधकाले एकसुक्ष्मसंपरायप्राप्ता मोहायुर्वर्जाः षड्विधबंधकाः तेचसातवैदनीयबंधकालेएकविधबंधकाः एवंचत्वारिबंधस्थानानिप्राप्यंते अनाहारकमार्गणायांसप्त एकरूपेद्वेबंधमूलस्थाने ॥ ८ ॥

ट्वार्थः—मनुष्यगति १ पंचेन्द्रजाति २ त्रसकाय १. तीनयोगमनवचनकाया एवं ३ ज्ञान ४ मति १ श्रुत २ अवधि ३ मनपर्यव ४ दर्शन ३ चक्षु १ अचक्षु २ अवधिदर्शन ३ शुक्ललेदया १ भव्यसंज्ञी क्षायिकसमकित १ आहारक १ ए अढार, मार्गणाने विषे च्यार बंधस्थानक सात । आठ । छ । एकनो छे.

इगविणुलोभेअडविणु, उवसमिकेवलदुगेअहक्खाए।
 * एगापयडोबंधे, सेसेसुसगडुबंधाइं ॥ ९ ॥

टीका—इगविणुलोभेइत्यादि । लोभकषायमार्गणायां इग-विणु एकविधबंधकत्वं विनासप्तअष्टौषट्क्षणाणित्रिणिबंधस्थानानि अत्रप्रथमगुणस्थदेशकत्वात् उपशमसम्यक्त्वमार्गणायां अष्टविधबंध-कत्वं विनासप्तषट्एकरूपाणित्रीणिबंधस्थानानि परमुवसमिवहंता-आउनबंधेतिइत्याद्युषः अबंधकत्वात् केवलदुगि केवलज्ञान केवल-दर्शनलक्षणे मार्गणाद्वये यथारूपातचारित्रे एका सातावेदनीया-रूपाप्रकृतिर्बध्यते इत्यनेनएकविधबंधकः सूक्ष्मसंपरायेषड्विधबंधः मिश्रसप्तबंधेप्राप्यते शेषा उक्तशेषाः षट्त्रिंशत्मार्गणा गति-त्रिकइंद्रियचतुष्ककायपंचकवेदत्रिककषायत्रिक अज्ञानत्रिक सं-यमलेदयापंचअमव्यक्षयोपशमसास्वादनपंचमिथ्यात्वअसंज्ञिलक्षणाः सप्तअष्टौएतेद्विबंधस्थानेप्राप्यते इत्येवंउक्तामार्गणासुमूलप्रतिबंध-मेदाः ॥ ९ ॥

ट्वार्थः—लोभकषाये एकनो थानक नथी ८ नो ७ नो ६ नो ए तीन बंधस्थानक छे, उपशमसमकितमार्गणाने विषे

* पाठान्तरं

“ एगासुहमिच्छमीसे, सगसेसासत्तअडबंधा ”

आठनो बंधथानक नथी. ७।६।१। नो छे. परमुवसमिवहंता-
आउनबंधतिइतिवचनात् केवलज्ञान, केवलदर्शन, यथाख्यातचारित्र
ए तीन मार्गणाने बिषे एक सातावेदनी प्रकृति बांधे शेष ३९
मार्गणाने बिषे सातनो तथा आठनो बंधथानक छे. हवे मार्ग-
णाये बंध स्वामी कहे छे ॥ ९ ॥

**इगसत्तरवीसचउअहिय, सयंनरगाइगइचउकेसु
जाइंचउतिन्निथावरि, नवसयसयपंचतेउदुगे॥१०॥**

टीका--इगसत्तरवीसचउअहियाइत्यादि । अथमार्गणासुउ-
त्तरबंधरवामित्वंकथयन्नाह एक धिकंशतंनरकेओषबंधः तत्रसुराद्विकं,
वैक्रियद्विकं, आहारकाद्विकं, देवायुः नरकात्रिकं, विकलात्रिकं, सूक्ष्म-
त्रिकं, एकेन्द्रियरथावरं, आतपं, एताः एकोनविंशतयः नैरयिकाः
न वन्नन्ति यतः नैरयिकाः मृत्वानैरयिकेषुनोत्पद्यन्ते तेनननरक-
त्रिकबंधः देवत्वेपिनोत्पादात् तेननदेवत्रिकः वैक्रियद्विकबंधः आ-
हारकाद्विकस्यमुनिः बंधकः तेननबंधः एकेन्द्रियादिचतुर्षुउत्पादा-
भावात् नबंधरतदुदयाः प्रकृतीरपिनबध्नन्ति अतएकाधिकंशतं
ज्ञानावरणपंचकं, दर्शनावरणनवकं, वेदनीयद्विकं, मोहनीयस्य षड्-
विंशतिः, आयुषः, द्वयं नाम्नः पंचाशत्, गोत्रद्वयं, अंतरायपंचकं,
पूर्वं एकाधिकं शतंरत्नप्रभादिषुत्रिषुबध्यते पंचकादिषुत्रिषुजिननाम-
रहितं एकशतंबध्यते तमतमायांजिननाममनुष्याधुरहितावनववतिः
बध्यते तत्ररत्नप्रभादिषुत्रिषुओचतः एकाधिकंशतं मिथ्यात्वेजिन-
नामरहितं शतंबध्यते सास्वादनेनपुंसकवेदं, मिथ्यात्वमोहनीयं,
हुंडकसंस्थानं, सेवार्त्तं, एवं चतुष्टयंवर्जयित्वाषण्णवतिः बध्यते
तेषुअनंतानुबंधिचतुष्टयं मध्यसंस्थानचतुष्टयं मध्यसंहननचतुष्टयं
कुखगतिः नीचैर्गोत्रं स्त्रीवेदं दुर्भगात्रिकं स्त्यानर्द्धित्रिकं उद्योतनाम

तिर्यग्द्विकं तिर्यगायुर्नरायुः एतद्द्विर्विंशतिरहितासप्ततिः मिश्रेनै-
 रयिकाबन्धन्ति, अविरत सम्यग्दर्शने जिननामनरायुर्युक्ताद्विःसप्त-
 तिःबध्यते एवंसर्वत्रययायोग्यंयोज्यं सप्तमपृथिव्यांनवनवतिओघः ।
 जिननाम्नःसंक्लेशत्वेअन्धात्मनुष्यायुस्तुसप्तम्याउद्भूतः तिर्यक्षुसमु-
 त्पद्यतेइतिनियमात्नबन्धः नरद्विकउच्चैर्गोत्रमंतरेणमिथ्यात्वेषणवतिः
 सास्वादनेतिर्यगायुः नपुंसकचतुष्कवर्जैकनवतिः मिश्रेअनंतानुबन्ध-
 द्यादिचतुर्विंशतिरहितानरद्विके उच्चैर्गोत्रयुक्तासप्ततिर्बध्नाति एवं
 सम्यक्त्वेऽपि अत्रमिश्राविरतौनरायु स्तावन्नबध्यते तथापिनरद्विकं
 उच्चैर्गोत्रंबध्यते तेनसप्ततिर्बध्यते अयमर्थः नरद्विकस्यनरायुषा सा-
 स्वादनावश्यंप्रतिबन्धः आयुर्बन्धमंतरेणापिगत्यानुपूर्वीबन्धोभवति ।
 आयुर्बन्धकालेतुअवश्यंगत्यानुपूर्वीबन्धः इतिअंतर्मुहूर्तान्तरउदयेषुपूर्व-
 बद्धगत्यानुपूर्वीणांचतत्रसंक्रमणात्भवति । नरगाइतिनरकादिनरक-
 तिर्यग्मनुष्यदेवगतिचतुष्केषुयथानुक्रमयोज्यः तत्रनरकगतौएका-
 धिकंशतंओघः तिर्यग्गतौसप्तदशाधिकंशतंओघः बन्धस्यमनुष्यगतौ-
 विंशत्याधिकंशतंबन्धः ओघतः देवगतौचतुरधिकंशतंओघतः बन्धः
 तत्रतिर्यग्गतौजिननामाहारक द्विकरहितं सप्तदशाधिकंओघतः बन्धो-
 भवति तत्राहारकमुनित्वाभावात् जिननामचसत्यपिसम्यक्त्वे तथा
 विधविवेचकबुद्धिमंतरेणअर्हद्भक्त्यादिषुएकत्वासंभवात्नबन्धः मि-
 थ्यात्वेऽपिसप्तदशाधिकं सास्वादनेएकाधिकंशतं नरकत्रिकादिषोडश-
 प्रकृत्यबन्धात् ततः अणमज्ञोगइसंचयण कुखगइनियइत्थि दुहे-
 गथीणतिगं उज्झोयतिरिदुगंतिरि नराउनरउलदुगारिसहं ॥ इति
 गाथोक्तं ॥ एकविंशत्सुरायुः इतिद्वान्विंशत्वर्जोएकोनसप्ततिः मिश्रे
 बन्धोभवति । तत्रायमर्थः आयुर्बन्धस्तुमिश्रेनास्ति अनंतानुबन्धि-
 पंचविंशतिः स्वभावादेवमिश्रेनास्ति तिर्यग्मिश्रस्थस्यदेवप्रत्ययिक
 प्रकृतिबन्धात् नरद्विकौदारिकद्विकवज्ररुषभनाराचबन्धाभावः साप-

कोनसप्ततिः सुरायुःसहिताप्तम्यक्त्वेसप्ततिर्भवति सा सप्ततिर्द्वितीय-
कषायैरप्रत्याख्यानक्रोधमानमायालोभैर्विनाषदृषष्टिर्देशविरतिगुणस्था-
नेब्रध्यते इतितिर्यग्गतिबंधस्वामित्वं मनुष्यगतौओघतोर्विंशो-
त्तरशतंसास्वादने एकोत्तरशतंमिश्रेअनंतानुबंधिप्रमुखैकत्रिंशत्सु-
रायुः एतद्वार्त्रिंशत्बंधाभावेएकोनसप्ततिः साएवजिननामसुरायुःस-
हिताएकसप्ततिः सा वाप्रत्याख्यानचतुष्टयवर्जादेशेसप्तषष्टिः प्रमत्ते-
विषष्टिः अप्रमत्तादिकंओघवत्ज्ञेयं देवगतौचतुराधिकंशतंबंधेयः
भवति तन्नरकप्रायोग्य एकाधिकशतमानेएकेन्द्रियनामस्यावरनाम
आतपप्रक्षेपेचतुराधिकंशतंबंधेभवति यतः भवनपतिव्यंतरज्योतिषु
सौधर्मेशानपर्यंतमिथ्यात्वोदयोत्सूत्रप्ररूपणादिनाएकेन्द्रियत्वबंधंति ।
तेनैवज्ञेयं मिथ्यात्वे जिननामवर्जंयुत्तरशतंसास्वादनेनपुंसकचतु-
ष्कैकेन्द्रियस्थावरात्तापप्रकृतिसप्तकरहिताषण्णवतिः मिश्रेअनंतानु-
बंधिषड्विंशती रहितासप्ततिः सम्यक्त्वे सा एवनरायुर्जिननाम-
सहिताद्वासप्ततिः बंधेभवति सौधर्मेशानकल्पेएवंवाच्यं भवनपति-
व्यंतरज्योतिषांचलयोगित्वात् न तादृक् शासनभक्त्यादिषु परिणम-
नात्तीर्थंकरनामकर्मणः बंधेनभवति तेनओघेमिथ्यात्वेयुत्तरशतं-
भवति सास्वादनेषण्णवतिः मिश्रेसप्ततिः सम्यक्त्वे जिननामबंधा-
भावात् एकसप्ततिः बंधेभवति सनत्कुमारादीनां एकाधिकंशतं ।
यतः आनतादीनांतिर्यग्गतौगमनाभावात् तिर्यक्त्रिकस्यउद्योत-
स्यनबंधः शेषरत्नप्रभावत् आनतादिषुउद्योतनामतिर्यक्त्रिकस्य-
बंधाभावेओघतः षण्णवतिर्भवति पंचउत्तरेतुर्य्यगुणस्थानवर्तित्वात्
द्वासप्ततिबंधः शेषपूर्ववत् देवगानिबंधस्वामित्वंज्ञेयं जाडचउत्ति जा-
तिचतुष्केपृथिवीअप्वनस्पतिलक्षणस्थावरत्रिके एवं सप्तमार्गणा-
यांजिननामसुरादिक २ वैक्रियद्विक २ आहारकाद्विक २ देवायु
१ नरकत्रिकादि एकादशप्रकृतिवर्जनवाधिकं शतंओघतः भवति

ઓધેમિથ્યાત્વેચ સાસ્વાદનેસૂક્ષ્મત્રિકં વિકલત્રિકં એકેન્દ્રિયનામ, સ્થાવરનામ, આતપનામ, નપુંસકવેદઃ મિથ્યાત્વંદુંડસેવાર્ત્તંતિ ત્રયોદશનામબંધાભાવેષણવતિઃ સાસ્વાદનેબંધમાયાતિ મતાંતરેતુ સાસ્વાદનેચતુર્ણવતિર્યેનઆયુર્બંધસ્તુદ્વંદ્રિયપર્યાપ્ત્યનંતરંભવતિ સાસ્વાદનસ્તુશરીરપર્યાપ્તિઃ અર્વાગ્ એવસાસ્વાદનત્વાપગમઃ તેનનરતિર્યગાયુર્નબંધનાતિ એતાસુમાર્ગણાસુ આયુર્બંધોમિથ્યાત્વેભવતિ ન સાસ્વાદને તેનચતુર્ણવતિર્ભવતિ અપર્યાપ્તેષુતિર્યક્ષ્વપિનવાધિકંશતમેવબંધનાતિ અપર્યાપ્તેષુમનુષ્યેષ્વપિ અસંજ્ઞિમનુષ્યેષ્વપ્યેવંનવાધિકંશતં ઓઘબંધઃ એવંગુણસ્થાનદ્વયં અવગન્તવ્યંતિ તેડુગે તેજસ્કાયવાયુકાયલક્ષણેમાર્ગણાદ્વયેપૃથિવીકાય પ્રાયોગ્યેનવાધિકશતે મનુષ્યત્રિકઽન્વૈર્ગોત્રલક્ષણાંપ્રકૃતિવિનાપંચાધિકશતંઓધેમિથ્યાત્વેભવતિ સાસ્વાદનાદિભાવસ્તુનૈષાંસંભવતિ ઇતિત્રયોદશમાર્ગણાસુબંધસ્વામિત્વં ઉક્તં ॥ ૧૦ ॥

ટ્કાર્થઃ—નરકગતિનેવિષે સુરૈક્રિય ૨ આહારક ૨ દેવતાનોઆયુષ ૧ નરકત્રિક ૩ સૂક્ષ્મ ૩ વિગલ ૩ એકેન્દ્રિ ૧ થાવર આતપ ૧૧ નારકી ન બાંધે જે માટે નારકીને એકેન્દ્રિ તથા વિગલ તથા દેવ નારકીમે જાવું નથી તિણે ૧૦૧ નો બંધ છે. તિર્યચગતિમે ૧૧૭ નો બંધ છે. જિનનામ ૧ આહારક ૨ ન બાંધે. મનુષ્યગતિ એકસોવીસનો બંધ છે. દેવગતિમે એકસોચ્યારનો બંધ છે. એકેન્દ્રિ ૩ બાંધે એકેન્દ્રિમે જાઈ તેમાટે નરકાદિ ચ્યાર ગતિને વિષે બંધ જાણવો. જાતિ ૪ થાવર ૩ પૃથ્વી અપ્વનસ્પત્તિને વિષે એકસોનવ પ્રકૃતિનો બંધ છે. જિનનામ સુર ૨ વૈક્રિય ૨ આહારક ૨ દેવાયુ ૧ નરક ૩ એ ૧૧ વિનાતેડવાયુકાયને ૧૦૫ નો બંધ છે. એ ૧૧ પૂર્વકમનુષ્યત્રિકઽન્વૈર્ગોત્ર એ ૧૫ વિના જાણવો ॥ ૧૦ ॥

नाणतिगओहिदंसण, सम्मदुगे इगुणसीइबंधंति ।
उवसमगेसगसयरि, केवलहरकायगे एगा ॥ ११ ॥

टीका—नाणतिगइत्यादि ज्ञानत्रिकमार्गणायां अवधिदर्शने-
सम्यक्त्वद्विकेक्षयोऽपशमदर्शनेक्षायिकसम्यक्त्वे एकोनशीतिः ओघे बंधो
भवति तत्र सप्तसप्ततिः अविरतसम्यग्दर्शनगुणस्थानबंधप्रायोग्या-
आहारकद्विकंच अप्रमत्ते गतः ब्रह्माति तेन एकोनाशीतिर्बंधो भवति सा ए-
कोनाशीतिः आहारकद्विकरहिता सप्तसप्ततिः अविरतिसम्यग्दर्शने भवति
देशविरतौ सप्तषष्टिः प्रमत्ते त्रिषष्टिः अप्रमत्ते एकोनषष्टिः अपूर्वकरणे-
अष्टपंचाशत् अनिवृत्तिकरणे द्वाविंशतिः सूक्ष्मसंपराये सप्तदश उप-
शांतमोहक्षीणमोहे एकांब्रह्माति उपशमदर्शने सा एकाशीतिः मनुष्यायु-
तथा देवायुर्वर्जा भवति ओवतः उपशमरयायुर्बंधमेव न भवति तत्र-
अविरते पंचसप्ततिः देशविरतौ षड्षष्टिः प्रमत्ते द्वाषष्टिः अप्रमत्ते अष्ट-
पंचाशत् अनिवृत्तौ द्वाविंशतिः सूक्ष्मसंपराये सप्तदश उपशांतमोहे
एकाबंधो भवति केवल द्विकेयथाख्यातचारित्र्ये एकासातावेदनीयरूपा-
बंधो भवति एवं मार्गणादशके क्रमः उक्तः ॥ ११ ॥

ट्वार्थः—मतिज्ञान १ श्रुतज्ञान २ अवधिज्ञान ३ अव-
धिदर्शन ४ क्षयोपशमसमकित ५ क्षायिक समकित ६ ए छ
मार्गणाए इगुण्यासी प्रकृति बांधे ते ७७ सत्तहत्तरि समकित
गुणठाणे छे ते अने आहारक २ अप्रमत्तगुणठाणे जईने बांधस्ये
ते सर्व मिली ओघे एगुण्यासीनो छे. उपशमसमकितने विषे मनु-
ष्यायु तथा देवायुनो बंध नथी तिणे सत्तहत्तरि प्रकृतिनो ओघे
बंध छे. केवलदुगयथाख्यातचारित्र्ये विषे एक प्रकृतिनो बंध
छे बीजा नथी. ॥ ११ ॥

મળનાણચરણતિયગે, પળસઢીદેસસાસળેમીસે ।

મિચ્છેસુહમેનિયઆ, અભવઅઢ્ઢાળઅમળેસુ ॥૧૨॥

ટીકા—મળનાણઈત્યાદિ મનઃપર્યવજ્ઞાનેસામાયિકછેદોપસ્થા-
પનીયપરિહારવિશુદ્ધિરૂપે ચારિત્રત્રયેપંચષષ્ઠીનાંઓઘઃ બંધેભવતિ
તત્રત્રિષષ્ઠિઃ પ્રમત્તપ્રાયોગ્યાઆહારકદ્વિકંઈવંપંચષષ્ઠિઃ તત્રપ્રમત્તેઆ-
હારકદ્વિકાભાવેત્રિષષ્ઠિઃ અપ્રમત્તેપુકોનષષ્ઠિઃ અપૂર્વેઅષ્ટપંચાશત્ ઈવં-
યાંવંતોગુણસ્થાનક્રામવંતિતાવજ્ઞેયં દેશઈતિદેશવિરતૌમાર્ગળાયાં સા-
સ્વાદનમાર્ગળાયાં મિશ્રમાર્ગળાયાં મિથ્યાત્વમાર્ગળાયાં સૂક્ષ્મસંપરાય-
માર્ગળાયાં નિયયેત્તિ નિજકાંસ્વનામગુણસ્થાનપ્રાયોગ્યબંધપ્રકૃતિબ-
ધાતિ તત્રદેશેસપ્તષષ્ઠિઃ સાસ્વાદનેપુકોત્તરશતં મિશ્રેચતુઃસપ્તતિઃ મિ-
થ્યાત્વે સપ્તદશાધિકંશતં સૂક્ષ્મસંપરાયેસપ્તદશબંધેભવતિ તથા અભ-
વ્યમાર્ગળાયાં અજ્ઞાનત્રિકમાર્ગળાયાંઅમળેસુઅસંજ્ઞિમાર્ગળાયાં॥૧૨॥

ટબાર્થઃ—મનઃપર્યવજ્ઞાન ૧ સામાયિક ૧ છેદોપસ્થાપનીય-
ચારિત્ર ૧ પરિહારવિશુદ્ધિ ૯ ચ્યારે માર્ગળાયે પાંસઠ પ્રકૃતિનો
ઓઘ છે. તેસઠીછગુણઠાળેબંધ છે તે આહારકદુગસાતમે જે બાં-
ધસ્યે તેમાટે પાંસઠીનો ઓઘ છે. દેશવિરતિગુણઠાળે તે ગુણઠા-
ળાની સઢસઠીપ્રકૃતિનો ઓઘ છે. સાસ્વાદનગુણઠાળે ૧૦૧ પ્રકૃ-
તિનો ઓઘ છે. મિશ્રગુણઠાળે ૭૪ નો ઓઘ છે. મિથ્યાત્વગુણ-
ઠાળે ઈકસો સત્તરનો ઓઘ છે. સૂક્ષ્મસંપરાયગુણઠાળે તે ગુણઠાળે
પ્રત્યયી ૧૭ પ્રકૃતિનો બાંધે તથા અભવ્ય ૧ અજ્ઞાન ૨ અસંજ્ઞી
માર્ગળાને વિષે ઈકસોસત્તર પ્રકૃતિના બંધનો ઓઘ છે ॥૧૨॥

સત્તરસસયંબંધે, અજયતિલેસેઅઢ્ઢારસયગંતુ ।

ઘગારસયંતેડ, અઢ્ઢચડસયપડમસુકંમિ ॥ ૧૩ ॥

ટીકા—સત્તરસસયંબંધે જિનનાપ્રાહારકદ્વિકરહિતં સપ્તદશ-

शतंओघःप्राप्यते ततः परंगुणस्थानोघवतुज्ज्ञेयं तथा अजयति
अविरतमार्गणायां तिलेसेइतिकृष्णनीलकापोतलेइयायां आहारकद्विक-
रहितं अष्टादशाधिकंशतंओघेभवति जिगनामरहितं सप्तदशाधिकं-
शतंमिथ्यात्वे सास्वादनेएकोत्तरशतं मिश्रेचतुः सप्ततिः एवं प्रमते-
त्रिषष्टियावतुवक्तव्यं, तेजोलेइयायांनरकत्रिकसूक्ष्मत्रिकविकलत्रिकर-
हितं एकादशोत्तरंबंधौघःप्राप्यते तच्चमिथ्यात्वे अष्टोत्तरशतं सा-
स्वादनेएकाधिकंशतंयावत् अप्रमत्तेएकोनषष्टितावज्ज्ञेयं तथापद्म-
लेइयामार्गणायां नरकत्रिकसूक्ष्मत्रिक विकलत्रिकैकेन्द्रियातपस्थावर-
इतिद्वादशाऽबंधेअष्टाधिकंशतंओघः प्राप्यते, मिथ्यात्वेपंचोनरशतं
सास्वादनेएकाधिकंशतं एवंयावत् अप्रमत्तेएकोनषष्टिः शुक्लेइया-
यांनरकत्रिकसूक्ष्मत्रिकविकलत्रिक एकेन्द्रियस्थावरातपोद्यततिर्यग्-
त्रिकमितिषोडशरहितंचतुरधिकंशतं ओघेप्राप्यतेमिथ्यात्वेजिनाहा-
रकद्विकरहितं एकाधिकंशतंभवतिसास्वादनेनपुंसकचतुष्कापगमेसप्त-
नवतिः मिश्रेअनंतानुबंध्याद्येकविंशतिः नरामरायुश्चएवंत्रयोविंशति-
विंगमेचतुःसप्ततिः एवंयावत् सयोगिगुणस्थानंतावज्ज्ञेयं ॥ १३ ॥

ट्कार्थः—अविरतिमार्गणाये कृष्ण १ नील २ कापोत ३ ए
मार्गणाये ११८ नो ओघ छे. एकसोसत्तर मिथ्यात्व गुणठाणे
बांधे ते एक जिननाम एवं ११८ नो छे. तेजोलेइयाये नरक-
त्रिक ३ सूक्ष्म ३ विगल ३ नव ए बांधे एकसोअगीयारनो
ओघ छे. पद्मलेइया ३ सूक्ष्म २ विगल ३ एकेन्द्रि १ थावर
१ आतप १ ए बार विना एकसोआठ १०८ नो ओघ छे.
नरक तथा ए बार उद्योत ४ ए सोल विना शुक्लेइया ए
१०४ एकसो च्यारनो ओघ छे ॥ १३ ॥

बारसयमणाहारे, सेसासुअवीसअहियसयपयडी ।
बंधुत्तरपयडीणं, ओहो एसोसमासेणं ॥ १४ ॥

टीका—आरसयमणाहारे इत्यादि । अनाहारेअनाहारकमार्गणायांआहारकद्विकदेवायुर्नरकत्रिकतिर्यगायुः मनुष्यायुः इत्यष्टौ-
विनाद्वादशाधिकंशतंओघः प्राप्यते मिथ्यात्वेजिननामरहितं एका-
दशाधिकंशतंप्राप्यते सास्वादानेजातिचतुष्क स्थावरचतुष्कहृन्डातप-
सेवार्तनपुंसकवेदमिथ्यात्वप्रकृतीनांबंधाभावेअष्टनवतिः सम्यक्त्वे-
पंचसप्ततिः सयोगिकेवल्लिगुणस्थानेएकाइतिबंधः शेषासुपंचेन्द्रिय
१ अस १ योगत्रिकवेदत्रिककषायचतुष्क ४ चक्षुरचक्षुदर्शनभव्य-
संज्ञिआहारकलक्षणसुसप्तदशमार्गणासुविंशोत्तरशतंबंधेप्राप्यते गुण-
स्थानक्रमश्चओघबंधाधिकारवत्त्वक्तव्यं बंधोत्तरप्रकृतीनांएषओघः
समासेनेतिसंक्षेपेणउक्तः ॥ १४ ॥

टबार्थः—अनाहारकमार्गणाए एकसो बारनो ओघ छे. शेष
मार्गणा १८ नरगति १ पंचेद्रीजाति २ असकाय ३ योग ३ वेद
३ कषाय ४ चक्षुदर्शन अचक्षुदर्शन २ भव्य १ संज्ञीआहारक-
मार्गणाये एकसोवीस १२० प्रकृतिनो बंध छे सर्वमार्गणाए
जेटला कह्या तेटले गुणठाणे बंधप्रकृति कहेवी. बंधनी उत्तर-
प्रकृतिनो ओघ संक्षेपे कह्यो ॥ हवे बंधस्वामीपणोकर्मनो
कहे छे ॥ १४ ॥

केवलदुगअहस्कायग, रहियाबंधंतिनाणविग्धाइं ।
तेउससुहमासायं, सेसादुगवेयणीकुणगा ॥ १५ ॥

टीका—अथमार्गणासु ज्ञानावरणादिकर्मप्रकृतीःविभजन्नाह ॥
केवलदुगत्यादि केवलद्विकयथाख्यातचारित्रमार्गणारहिताएकोनषष्टि
मार्गणाः नाणविग्धाइइतिज्ञानावरणपंचकअंतरायपंचकरूपाः दश-
प्रकृतीः नियमेनबंधंतिबंधंकुर्वति वेदनीयेकर्मणिकेवलद्विकयथाख्या-

तलक्षणापूर्वोक्तास्तिष्ठो मार्गणाः सूक्ष्मसंपरायमार्गणासहिताश्चतस्रः
एकसातवेदनीयंबंधकुर्वतिशेषाः अष्टपंचाशत्मार्गणाः वेदनीयद्वि-
कस्य कुणगाः वेदनीयद्विकबंधकर्त्ताः ॥ इति ॥ १५ ॥

ट्वार्यः—केवलज्ञान केवलदर्शन यथाख्यातचारित्र ए तीन
मार्गणा विना सर्वमार्गणाइं ज्ञानावरणी ५ अंतराय ५ दानलाभ
भोगउपभोग वीर्यांतराय एवं ५ नो बंध छे. तथाकेवलदुगयथा-
ख्यातसूक्ष्मसंपराय ए च्यार मार्गणाए एकसाता वेदनी बांधे. शेष
अठावन्नमार्गणा साता तथा असातावेदनी बांधे छे ॥१५॥

नाणचउओहिदंसण, चरणतिगेदेससम्मतिगमीसे ।
दंसणछगंचबंधइ, केवलहक्खायगे नत्थि ॥ १६ ॥

टीका—अथदर्शनावरणीयमार्गणासुविमजन्नाह ॥ ज्ञानचतुष्कं
अवधिदर्शने चरणविके देशविरतिमार्गणायां सम्यक्त्रिकमार्गणायां
मिश्रदृष्टिद्वयायां त्रयोदशमार्गणायां दर्शनावरणीयषट्कस्यानर्द्धि-
त्रिकरहितंबंधेप्राप्यते केदलद्वित्रययाख्यातरूपायांमार्गणायां दर्श-
नावरणीयंबंधेनारित तेदुगुणस्थानेषुतद्बंधाभावात् ॥१६॥

ट्वार्यः—हवे दर्शनावरणीकर्मनो मार्गणाये बंध कहे छे.
ज्ञान ४ अवधिदर्शन, सामायिक, छेशोपस्थापनीय, परिहारविशुद्धि,
देशविरति, समकित तीन उपशम १ क्षयोपशम १ क्षायिक १
तथा मिश्रमार्गणा एतली मार्गणाये दर्शनावरणीकर्मनी छ प्रकृति
बांधे, थीणद्धीतीन न बांधे, केवल दुग तथा यथाख्यातचारित्रे
दर्शनावरणीकर्मनो बंध नथी ॥ १६ ॥

सुहमेदंसणचउगं, सेसानवबंधगायगोयंम्मि ।

तेउवाउनीयं, सम्मत्तपराउउच्चंच ॥ १७ ॥

टीका—सुहमेइत्यादि ॥ सूक्ष्मसंपरायचारित्रे दर्शनावरणीय-
चतुष्कंबंधेभवति शेषाःपंचचत्वारिंशन्मार्गणाः दर्शनावरणीयनवानां
बंधकानवबंधकाः ज्ञातव्याः द्विगोत्राख्येकर्मणितेजस्कायवायुकाय-
रूपेद्वेमार्गणेएकंनीचैर्गोत्रंबंधेकुर्वति सम्मतपराउच्चंचइति सम्य-
क्त्वतः पराःसम्यगसहिताः मार्गणाज्ञानचतुष्कसंयमचतुष्कदेशवि-
रतावधिदर्शनसम्यग्दर्शनत्रिकमिश्रलक्षणासु चतुर्दशमार्गणासु उच्चै-
र्गोत्रंपुंवबंधेभवति ॥ केवलइक्यथाख्यातेअबंधः ॥ १७ ॥

ट्वार्थः—सूक्ष्मसंपरायगुणठाणे दर्शनावरणी ४ बंधाये. शेष-
मार्गणा ४५ ते दर्शनावरणीनी नव प्रकृति बांधे. हवे गोत्रनो
बंध कहे छे. तेउकाय तथा वाउकाय एकनीच गोत्रनो बंध करे.
सम्यक्त्व उपरली मार्गणाओ ज्ञान ४ अवधिदर्शन ६ संयम-
समकित तीन मिश्रमार्गणाए एक उच्चगोत्रने बांधे छे ॥१७॥

सेसादुविहंबंधइ, मोहेतिगनाणओहिदंसेसु ।

सम्मतिगेगुणवीसंति, चरणमणनाणइकारा ॥१८॥

टीकाः—सेसादुविहंइत्यादि ॥ शेषाः मार्गणाः त्रिचत्वारिं-
शन्मार्गणाः द्विविधंउच्चैर्गोत्रंनीचैर्गोत्रद्वयंबंधंकुर्वति मोहंमोहनी-
याख्येकर्मणिज्ञानस्यत्रिके अवधिदर्शने सम्यक्त्वत्रिकमोहनीयस्य-
एकोनविंशतिर्बंधेभवति अनंताउच्चंचिचतुष्टयं मिथ्यात्वमोहनीयं
नपुंसकवेदस्त्रीवेदइतिसप्तनबंधेभवंति तिचरणान्ति सामायिकछेदोप-
स्थापनी. रिहारविद्युद्धिरूपे चारित्रत्रिके मनःपर्यवज्ञानमार्गणायां
मोहनीयस्यएकादशप्रकृतिः बंधेभवति ताश्चेमाःसंज्वलनचतुष्टयंहा-
स्यादिषट्कं पुरुषवेदः एवंप्रकादशबंधेभवंति शेषाः द्वादशकषाय-
स्त्रीनपुंसकवेदमिथ्यात्वलक्षणाः पंचदशबंधेनभवंति ॥१८॥

ट्वार्थः—सेसाक० शेषमार्गणाए उंचगोत्र १ नीचगोत्र २ ए बे प्रकृति बांधे मोहनीकर्मनो बंध गुणठाणे कहे छे, ज्ञान ३ अवधिदर्शन सम्यक्त्व ३ उपशमक्षयोपशम २ क्षायिक ३ ए ए मार्गणाए मोहनीकर्मनी १९ प्रकृति बांधे. अनंतानुबंधी ४ मिथ्यात्वमोहनी, नपुंसकवेद, स्त्रीवेद ए सातनो बंध नथी. सामायिक छेदोपस्थापनीय, परिहारविशुद्धि, मनःपर्यवज्ञान एटली मार्गणाए मोहनीनी ११ प्रकृति बांधे. बार कषाय, २ वेद मिथ्यात्व १ ए पन्नर न बांधे ॥ १८ ॥

केवलदुर्गेहरवाए, सुहमेनोबंधईउमोहस्स ।
सासणमीसेदेसे, नीअठाणठीआओपयडीओ॥१९॥

केवलदुर्गेहरवाए इत्यादि । केवलद्विके केवलज्ञान केवलदर्शनलक्षणे तथा यथाख्यातचारित्रे सूक्ष्मसंपराये मोहस्यमोहारव्यस्यकर्मणः प्रकृतिर्वैधेनभवति, नवमगुणस्थानांतेष्वमोहबंधव्यवच्छेदात् बंधइच्छसुहमंडतिवाक्यात् सास्वादने तथा मिश्रे तथा देशदेशविरताख्ये मार्गणास्थाने नियठाणठीयाओइति निजस्थानंतन्नामगुणस्थानंतत्रस्थिताः प्रकृतयः बंधेभवन्ति सास्वादनेमिथ्यात्वमोहनपुंसकवेदंविनाचतुर्विंशतिः बंधेप्राप्यते मिश्रेएकोनविंशतिः प्राप्यते अनंतानुबंधिस्त्रीनपुंसकवेदमिथ्यात्वमोहरहिताः देशविरतौअनंतानुबंधिचतुष्टयअप्रत्याख्यानचतुष्टयस्त्रीनपुंसकवेदमिथ्यात्वरहिताःपंचदशबंधेप्राप्यन्ते ॥ १९ ॥

ट्वार्थः—केवलदुर्गयथाख्यातचारित्रे सूक्ष्मसंपरायचारित्रे मोहकर्मनी प्रकृतिनो बंध नथी. सास्वादन गुणठाणे २४ बांधे. मिश्रे इगुणीस बांधे १९ देशविरते १५ प्रकृति बांधे ए पोताने थानकनी प्रकृति जाणवी ॥ १९ ॥

सेसासुमग्गणासु, छवीसपयडीओमोहकम्मस्स ।

गुणठाणसंभवाओ, आउभेया य नायवा ॥ २० ॥

टीका—सेसासुइत्यादि । शेषासु चतुःचत्वारिंशत्मार्गणासु षड्विंशतिः प्रकृतयः मोहकर्मणः बंधेप्राप्यन्ते समुदायकंसूत्रं एकैकस्यजीवस्यस्वस्वाध्यवसायविशेषात् न्यूनाधिकंतीव्रमंदप्रकृतयः बंधे भवंति गुणठाणसमवाओ गुणस्थानशतके यथागुणस्थाने उक्ता तथा मार्गणास्थानेपि आयुषः भेदाः ज्ञातव्या तत्र नरकगतौ देवगते तिर्यग्मनुष्यरूपे द्वे आयुषां बंधे भवतः मनुष्यगतौ तिर्यग्गतौ पंचेन्द्रिये त्रयसकाये योगत्रये वेदत्रये कषायचतुष्टये अज्ञानत्रये अविरतिमार्गणायां दर्शनत्रये लेख्यायां आद्यत्रिके भव्याभव्यद्विके मिथ्यात्वे मार्गणायां आहारकमार्गणायां एवं एतासु आयुः चतुष्टयमपि बंधे प्राप्यते तथा एकेन्द्रियविकलेन्द्रियपृथिव्यप्वनस्पतिलक्षणासु तिर्यग्मनुष्यरूपौ द्वौ आयुर्भेदौ भवतः । तेजस्काय वायुकाय मार्गणायां एकतिर्यगायुरेव बंधे भवति ज्ञानत्रिकशुक्लेश्याक्षयोपशमक्षायिकसम्यक्त्वलक्षणासु मार्गणासु मनुष्यदेवरूपौ द्वौ आयुर्भेदौ प्राप्येते । तथा मनःपर्यवज्ञानसामायिकं छेदोपस्थापनीयपरिहारविशुद्धि देशविरतिलक्षणासु एकंदेवायुरेव बध्यते केवलज्ञानकेवलदर्शनसूक्ष्मसंपराययथाख्यातोपशमसम्यग्दर्शनमिश्रअनाहाररूपासु आयुर्बंधे नास्ति तेजःपद्मलेश्यासास्वादनरूपासु तिर्यग्मनुष्यदेवारूपाः । त्रय आयुर्भेदाः बंधे भवंति एवं सर्वत्र ज्ञेयं ॥ अथ नाम प्रकृतिमार्गणास्थानकेषु विभज्नाह ॥ २० ॥

टिबार्थः—शेष जे मार्गणा रही जे चौमालीस तेहने विषे मोहनीनी २६ प्रकृति मोहकर्मनी बांधे. आऊखाना बंधनी प्रकृति नरकगति २ देवगति २ मनुष्यतिर्यचने ४ एकेन्द्रि,

विकलेन्द्रि ने पंचेन्द्रि ४ पृथिवी अप्सवनस्पतीने ३ तेजवाउने
४ योग २ वेद ३ कषाय ४ ए च्यार आउखा बांधे. तीन
ज्ञानदेवता मनुष्यना २ आउखा बांधे मनपर्यव ज्ञानदेवतानो
आउखो बांधे केवलज्ञानको आउखो न बांधे. तीन अज्ञान
४ आयु बांधे सामायिक छेदोपस्थापनीय, परिहार विशुद्धि एक
देवायु बांधे. सूक्ष्मसंपराय यथाख्यात ए कोई आउखो न बांधे.
देशविरति देवायु बांधे अविरति तीन दर्शन ४ आयु बांधे.
केवलदर्शन न बांधे. तीन लेख्या ४ आयु बांधे. तेजोपद्म ३
आयु बांधे. शुक्ललेशी २ आयु बांधे. भव्य अभव्य ४ आयु
बांधे. उपशमी न बांधे मिश्र न बांधे. क्षायिक क्षयोपशमी २
आयु बांधे साखादन ३ आयु बांधे. मिथ्यात्वी संज्ञीअसंज्ञी
आहारी ४ आयु बांधे. अनाहारी न बांधे एवं प्रकारे आयुः
कर्मनो बंध मार्गणाये जाणजो. मार्गणाये जे गुणठाणे ते प्रमाण
लेवा ॥ २० ॥

पन्नासाचउसट्ठी, सगसट्ठीतिपन्ननिरयमाईसु;

अडवन्नाचउजाईसु, थावरतिसुछपन्नतेउदुगे ॥२१॥

टीका—पन्नासाचउसट्ठी इत्यादि । तत्रनिरयमाईसुत्ति न-
कादिषु, चतुर्षु गतिषु यथाक्रमंयोज्यं नरकगतौपंचाशत्तनामप्रकृ-
तिर्बध्यते सुरवैक्रियाहारकनरकद्विकसूक्ष्मविकलत्रिकएकेन्द्रियस्थाव-
रातपलक्षणाःसप्तदशनबंधेभवन्ति तिर्यग्गतौजिननामाहारकद्विक-
रहिताचतुःषष्टिः बंधे लभ्यते मनुष्येसप्तषष्टिः देवगतौपंचाशत्तरक-
प्रायोग्याएकेन्द्रियस्थावरातपसहितात्रिपंचाशत्देवगतौबंधेप्राप्यते ।
तथा जिननामसुरद्विकवैक्रियद्विकआहारकद्विकनरकद्विकलक्षणानव-
नबध्यते शेषाअष्टपंचाशत्तनामप्रकृतिएकेन्द्रियादिजातिचतुष्कपृथि-

व्यप्वनस्पतिलक्षणासु सप्तमार्गणासु बंधेप्राप्यते तेजस्कायवायु-
कायमार्गणायां तासुअष्टपंचाशत्सु मनुष्यद्विकाभावेषट्पंचाशत्बंधे-
भवति ॥ २१ ॥

ट्कार्थः—हवे नामकर्मनी प्रकृति मार्गणाये कहे छे. नरक-
गते नामकर्मनी ५ प्रकृति बांधे. सुर २ वैक्रिय २ आहारक
२ नरक २ सूक्ष्म ३ विकल ३ एकेन्द्रिय थावरातप ए सतर
न बांधे. तिर्यच जिननाम आहारक २ विना चौसठी बांधे.
जिननामसुर २ वैक्रीय २ आहारक २ नरक २ ए नव न
बांधे. ५८ प्रकृति च्यार जातिना जीव एकेन्द्रिय विगलेन्द्रि ३
ए जीव न बांधे तीन थावर पृथ्वी पाणी वनरपतिपिण ५८
बांधे ते उकाय १ वाउकाय मनुष्यदुग विना छप्पन्न प्रकृति
बांधे ॥ २१ ॥

सम्मत्तमग्गणासु, गुणयालंचरणमग्गणाठाणे ।

चउत्तीसंचोसठो, मिच्छत्तठिया(उ)सुनामस्स॥२१॥

टीका—सम्मत्तमगाणासुत्तिगाथा २२ सम्यक्त्वेनयुक्तामा-
र्गणासम्यक्त्वमार्गणा मतिश्रुतावधिज्ञानत्रिकेअवधिदर्शनेवेदकउपश-
मक्षायिकदर्शनेएकोनचंत्वारिंशत्बंधेभवति तत्रमिथ्यात्वातेत्रयोदश
सास्वादनातेपंचदश एवंअष्टाविंशतिः बंधेनभवति चरणमार्गणायां-
चारित्रयुक्तमार्गणायांमनःपर्यवज्ञानसामायिकादिचारित्रत्रयेचतुस्त्रिं-
शत्प्रकृतिः षष्ठसप्तमगुणस्थानप्रायोग्याबंधन्ति मिच्छत्तंगियासु मि-
थ्यात्वरिथितामिथ्यात्वगुणस्थानंयासु मार्गणासु प्राप्यते ताः मार्गणाः
मिथ्यात्वाभव्यासंश्लिलक्षणासुजिननामाहारकद्विकंविनाचतुःषष्टिः बं-
धेप्राप्यते । नामकर्मणः ॥२२॥

ट्कार्थः—समकीत बीज जे मार्गणाये ३ ज्ञान अवधि-

દર્શન ક્ષયોપશમ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ એ માર્ગણાયે ૩૯ ઓગળ-
ચાલીસ પ્રકૃતિ બાંધે. તેર પ્રકૃતિ સાસ્વાદન આવતાં તથા ૧૫
મિશ્ર આવતાં તે ન બાંધે. ઉપશમ સમકિતી આહારક ૨ ન
બાંધે અને જે ચારિત્ર પ્રત્યયી માર્ગણા મનઃપર્યવ સામાયિક
છેદોપસ્થાનનીય પરિહાર એ ૪ માર્ગણાયે ચૌતી પ્રકૃતિ છઠી
સાતમી પ્રત્યયી છે તે બાંધે મિથ્યાત્વ પ્રત્યયી માર્ગણા મિથ્યા-
ત્વ ? અજ્ઞાન ત્રિક અભવ્ય અસંજી એ માર્ગણાયે જિનનામ
કર્મ આહારકર વિના ૬૪ નો બંધ છે નામ કર્મયી પ્રકૃ-
તિનો ॥૨૨॥

**સપમત્તસંજુઆમગ્ગણ, જાવબંધઈપંચસઠીયો;
અળહારેતેસઠી. કેવલહર્યાયનોજયઈ ॥ ૨૩ ॥**

ટીકા—સપમત્તસંજુઆઈત્યાદિ ॥૨૩॥ મિથ્યાત્વતઃ પ્રમ-
ત્તપર્યંતગુણસ્થાનાયાસુમાર્ગણાસુપ્રાપ્યતે કૃષ્ણાદિલેશ્યાત્રયેઆહારક-
દ્વિકરહિતાપંચષ્ટિઃ બંધેપ્રાપ્યતે તૂર્યગુણસ્થાનાત્જિનનામયુક્તાપંચ-
ષ્ટિઃ બંધેભવતિ અનાહારકેઆહારકદ્વિકનરકદ્વિકાબંધેત્રિષષ્ટિનામ-
પ્રકૃતયઃ બંધેભવંતિ । કેવલદ્વિકયથાख्यातઃ નામપ્રકૃતિઃ ન
અજયતિ । નબંધતિइत्यर्थः ॥૨૩॥

ટંબાર્થઃ—પ્રમત્ત ગુણઠાણા પર્યંત જે માર્ગણા છે. કૃષ્ણતી-
લકાપોતાદિ તે પાંસઠી પ્રકૃતિ પર્યંત બાંધે આહારક ૨ ન
બાંધે અવિરતિ માર્ગણા પળ આહારક ન બાંધે એ ભાવના પદ
છે પ્રમત્તયી અર્વાક્ છે પાંસઠિ બાંધે. અનાહારક માર્ગણાયે
આહારક ૨ નરક બે વિના ૬૩ પ્રકૃતિ બંધાય છે કેવલજ્ઞાન
માર્ગણાયે તથા યથાख्याત ચારિત્ર માર્ગણા નામકર્મની પ્રકૃતિ
ન ઉપાર્જે ન બાંધે ॥૨૩॥

मिच्छतिगदेससुहम्मे, ठाणभवासेसयासुसगसट्ठी;
अविरइतिलेसपणसट्ठी, नवछतिगपन्नतेउतिगे । २४।

टीका—मिच्छतिगइत्यादि ॥२४॥ मिथ्यात्वत्रिके मिथ्यात्व-
सास्वादनमिश्रलक्षणे देशविरतौसूक्ष्मसंपरायचारित्रे स्थानभवाप्रकृ-
तिः बंधेभवति मिथ्यात्वेचतुःषष्टिः सास्वादानेएकपंचाशत् मिश्रेषट्-
त्रिंशत् देशविरतौद्वात्रिंशत् सूक्ष्मसंपरायेएकानामप्रकृतिः बंधेप्राप्यते
शेषापंचेन्द्रियत्रसंयोगत्रिकवेदत्रिककषायचतुष्टयदर्शनद्वयभव्यसंज्ञी-
आहारकलक्षणसुमार्गणासुसप्तषष्टिः नामप्रकृतिर्बंधेप्राप्यते अविरति-
कृष्णनीलकापोतलक्षणसुमार्गणासुआहारकद्विकमार्गणाशतकंविना-
पंचषष्टिः बध्यते तेजोलेइयायांनवाधिकापंचाशत्इत्यनेनएकोनषष्टिः
पद्मलेइयायांषडधिकापंचाशत् शुक्कलेइयायांत्रिपंचाशत्नामप्रकृतिः
बंधेभवति इत्येवंनामकर्मप्रकृतिः मार्गणासुविभक्ता तदेवंविभक्ता-
अष्टकर्मबंधप्रकृतयः इत्यनेनमार्गणासुउक्तबंधस्वामित्वं अथमार्ग-
णासुउदयस्वामित्वंकथयत्प्रथमंद्विषष्टिमार्गणासु मूलउदयस्थानानि-
कथयितुमाह । मूलकर्माणित्रीणि उदयस्थानानितान्याह ॥२४॥

ट्ठार्थः—मिथ्यात्व गुणठाणे चोसठि सास्वादाने एकावन्न
५१ मिश्रे छत्तीस ३६ देशविरते ३२ सूक्ष्मं संपराये एक ठाणे
जे गुणठाणो तिहां औपन्या जे ते प्रकृति बांधे शेष मार्गणा
पंचेद्वी त्रसकाय १ योग तीनवेद ३ कषाय ४ दर्शन २
भव्य १ संज्ञी १ आहारक १ एट्ठी मार्गणाते सत्तसठि ६७
प्रकृति बांधे, अविरति मार्गणा तथा तीन लेइया मार्गणाते विषे
आहारक द्विक विना ६५ बांधे ते, जो लेइयाए ५९ गुणसठि

बांधे पद्मलेश्याए ५६ बांधे शुक्ललेश्याये त्रेपन बांधे ए मार्ग-
णाये नाम प्रकृति वेहचीने कही ॥२४॥

अष्टसगचउरउदया, नरपणतसयोगसुकभवेसु;
खवगाहारगसंन्त्रिसु, अडचउअणहारगेउदया ॥२५॥

टीका—अष्टसगचउरउदयाइत्यादि । तत्रज्ञानावरणादिसर्व-
कर्मणां उदयवेद्यरूपः अष्टानां समकालं विपाकत्वात् अष्टोदयरूपं प्रथम-
स्थानं ततः सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रप्राप्तः परभावारोचकस्वभाव-
नुभवः तदैकाग्रतादितत्त्वपरिणत्यासकलपरभावेष्वानासक्तोपयोगः
अरक्तद्विष्टतयासर्वविभावंत्यजन्स्वभावमणानुभवैकत्वेन प्राप्तशुक्लध्या-
नः उपशमश्रेणिं क्षपकश्रेणिं वागतः उपशांतमोहरूपं एकादशमं-
क्षीणमोहरूपं द्वादशमं गुणस्थानमधिरूढः आत्मानमोहोदयरहितो भवति
तदासप्तकर्मरूपं द्वितीयं स्थानकं भवति स एव क्षीणमोही एकत्ववितर्क-
अप्रविचाररूपं शुक्लध्यानं ध्यायन् ज्ञानावरणदर्शनावरणांतरायरूपं कर्म-
त्रयं सर्वयाक्षयं कृत्वा प्राप्तसर्वभावभासरूपं केवलज्ञानदर्शनान्त-
वीर्यशेषमवातिकर्मचतुष्टये वेदयति तस्य चतुःकर्मोदयरूपं त्रितयं स्थान-
कं भवति तच्च मार्गणासु मार्ग्यते नरइति पंचेन्द्रियजातौ त्रसकायमार्ग-
णायां योगत्रिकशुक्ललेश्याभ्यव्यक्षायिकाहारकसंज्ञालक्षणाः मार्गणाः
अष्टसगचउरुदयाइति संबन्धः इत्यनेन एतासु मार्गणासु अष्टसप्तचतुः
रूपाणि त्रीणि स्थानानि प्राप्यन्ते अनाहारकमार्गणा उपशांतमोहक्षी-
णमोहगुणस्थानाभावात् सप्तोदयरूपस्थानाभावात् अष्टचतुः रूपौ-
द्वौ स्थानकौ प्राप्येते ॥२५॥

ट्वार्थः—हवे मार्गणाये उदयस्थानक कहे छे. आठनो
उदय तथा सातनो उदय मोह विना तथा घनघातीकर्म खपे
च्यारनो उदय ए ३ स्थानक छे. मनुष्यगतिपंचेन्द्रिय जाति

त्रसकाययोग ३ शुक्ल लेश्याने विषे क्षायिक समकृतीने आहारक मार्गणाये संज्ञा मार्गणाये एटली मार्गणाये ८।७।४ नो उदय छे अनाहारक मार्गणाये आठ तथा च्यार ए बे थानक छे. ॥ २५ ॥

उवसमदंसणातियगे, नाणचउक्केसुअट्टसगउदयो ।
सगचउरअहखाए, केवल्लिचउअट्टसेसासु ॥ २६ ॥

टीका—उवसमदंसण इत्यादि । तत्रोपशमसम्यक्त्वे चक्षुरचक्षुराधिरूपे दर्शनत्रिके मत्यादिमनः पर्याये ते ज्ञानचतुष्टये अष्टौसप्तपुतौद्वौउदयस्थानौचतुःरूपस्यकेवल्लिनः संभवात् यथाख्यातचारित्र्येसप्तचत्वारपुतौद्वौउदयस्थाने उपशांत मोहादिष्वेव यथाख्यातस्यसंभवात् केवलज्ञानकेवलदर्शनमार्गणायां चउत्ति चतुरुदयरूपंउदयस्थानं अद्यात्युदयस्यैवसंभवात् शेषासुमार्गणासुअष्टौएवउदयेभवन्ति ॥ सूक्ष्मात्उपरितनगुणस्थानाभावात् ॥ २६ ॥

ट्कार्थः—उपशमसमकितदर्शन ३ ज्ञान ४ एहने विषे आठ तथा सातनो उदय छे. यथाख्यातचारित्रमार्गणाये सातनो उदय तथा च्यारनो उदय केवलज्ञान केवलदर्शन ते च्यारनो उदय छे. शेषमार्गणा जे इंद्री तेहने आठ कर्मनो उदय छे ॥२६॥

निरएगुणसीउदओ, देवेचुलसीअसीईएगिंदि ।
तिरीएनवअहीसेयं, मणुएचउअहीअसयउदओ॥२७

टीका—इत्येवंउक्तानिमूलोदयस्थानानिमार्गणासुसांप्रतमुदयोत्तरप्रकृतीनांउदयस्वामित्वंकथयन्नाह । निरएगुणसीउदओइत्यादि ॥२७॥ नरकगतिमार्गणायांपुकोनाशीतिः कर्मप्रकृतिः उदयस्वामि-

त्वंओघतः भवति ताश्चइमा ज्ञानावरणीयपंचकं दर्शनावरणंनवकं वेद-
नीयद्विकं मोहनीयषड्विंशतिः स्त्रीपुंवेदस्योदयाभावात्नरकायुःनीचै
र्गोत्रंअंतरायपंचकं एवंसप्तकर्मणांएकोनपंचाशत् नाम्नस्तुनरकगति
? नरकानुपूर्वीद्विकं पंचेंद्रियजातिः ? वैक्रियांगोपांगद्वयं तैजस-
कर्मणशरीरद्वयंहुंडकसंस्थानवर्णादिचतुष्कं ४ अशुभविहायोगतिः ?
उच्छ्वासः निर्माणः अगुरुलघुः उपघातः त्रसद्वादरपर्याप्तं ३ प्रत्येक ?
स्थिर २ शुभरूपाः अपर्याप्तास्थिरषड्रूपाविंशत्इतिसर्वतः एकोना-
शीतिः ओघोदयः तच्चसिद्धांतापेक्षया कर्मग्रंथापेक्षयातुअपर्या-
प्तनामोदयंनारकाणांनेच्छन्ति पराघातंवेच्छन्तितथापिएकोनाशीतिः
ओघोदयःमिथ्यात्वेचसम्यक्त्वमोहमिश्रमोहंविनासप्तसप्ततिरुदयेभवति
सास्वादनेमिथ्यात्वापर्याप्तनरकानुपूर्वीरूपाणांप्रकृतीनांअनुदयेचतुः
सप्ततिः उदयेभवति मिश्रेअनंतानुबंधिचतुष्टयापगमेमिश्रमोहनीउद-
येचएकसप्ततिरुदयेप्राप्यते एवंचमिश्रमोहनीयापगमेसम्यगमोहनीय
नरकानुपूर्वीमीलनेद्वासप्तति अविरतसम्यगगुणस्थानेप्राप्यते इति
नरकगतिउदयस्वामित्वं देवेत्तिदेवगतिविषयेषुबुलसीत्तिचतुरधिका-
शीतिचतुरशीतिः उदयेओघः प्राप्यते ज्ञानावरणीयपंचकंदर्शना-
वरणीयनवकं वेदनीयद्वयं नपुंसकवेदंविनासप्तविंशतिः मोहनीय-
देवायुः गोत्रद्वयेउच्चैर्गोत्रयद्यपिकिल्बिषादीनांनीचैर्गोत्रंतथापिउच्छि-
ष्टत्वाद्यभावान्नापेक्षितं । अंतरायपंचकंएवंसप्तकर्मणांपंचाशत् नाम्न-
स्तुदेवगतिदेवानुपूर्वीद्वयंपंचेंद्रियजातिः ? वैक्रियद्विकं तैजसकर्मणं
सप्तचतुस्त्रसंस्थानंवर्णादिचतुष्कं ४ शुभविहायोगतिः पराघात-
नाम ? उद्योतनाम ? अगुरुलघुनाम ? निर्माणनाम ? उप-
घातनाम ? त्रसदशकं अस्थिर ? अशुभदुर्भग ? अनादेय ?
अयशः इतिचतुस्त्रिंशत्नाम्नः सर्वमीलनेचतुरशीतिः प्राप्यते ।
केचित्तुदुःस्वरापर्याप्तरूपोदयद्वच्छन्ति तदपिकर्मग्रंथेनाधिकृतं नीचै-

गौत्रस्यविपाकः अष्टधाप्रज्ञापनोक्तस्यदेवेष्वदर्शनात् तेननाधिकृतं उपधातोदयः सुशरीरपुद्गलोपचयस्यन्यूनाधिक्येनगणनात्गृहीतंसचतुरशीतिओवः लब्धिपर्याप्तत्वंदेवानांनास्तितेनापर्याप्तइतिनापेक्षितं कर्मग्रंथीकेसिद्धांतैत्वपेक्षितं “देवापद्यताविअपद्यताविरतिपाठात् ” कर्मग्रंथेपिदेवगतौजीवस्थानद्वयमितिवाक्येनगृहीतमपिअतः उत्पत्तिकालपर्याप्तनामोदयेपंचाशीतिः सम्यग्मोहनीय ? मिश्रमोहनीयस्योदयाभावेमिथ्यात्वगुणस्थानेऽशीतिःसास्वादनेमिथ्यात्वमोहनीयापर्याप्तमंतरेणएकाशीतिः मिश्रअनंतानुबंधिदेवानुपूर्वीउदयाभावेऽष्टसप्ततिर्भवति तत्रमिश्रमोहनीयक्षेपेसप्तसप्ततिः अविरतसम्यग्दर्शनेमिश्रमोहापगमेसम्यग्मोहनीयदेवानुपूर्वीक्षेपेअष्टसप्ततिरुदयेभवति-इतिदेवगताबुदयस्वामित्वं असीद्गुणिंदीएकेंद्रियमार्गणायांअशीतिरुदयेओवः भवति तत्रज्ञानावरणीयपंचकं दर्शनावरणीयनवकं वेदनीयद्विकं मोहनीयस्यचतुर्विंशतिः मिश्रमोहनीयंसम्यग्मोहनीयस्त्रीवेदपुरुषवेदोदयाभावात् तिर्यगायुः ? नीचैर्गौत्रंअत्रकल्पवृक्षादीनां-उच्चैर्गौत्रोदयः कथंन ? इत्यत्रोच्यतेयद्यपिशुभगोत्रोदयेनइष्टत्वेपि-प्रज्ञापनोक्तोच्चैर्गौत्रविपाकानांमध्येकस्याप्यसंभवात् नीचैर्गौत्रमेव-अंतरायपंचकंपुंसप्तकर्मणांसप्तचत्वारिंशत्नामकर्मणः त्रयस्त्रिंशत्तिर्यग्द्विकं एकेन्द्रियजातिः आहारकंक्रतेशरीरचतुष्टयं हुंडकसंस्थानं वर्णादिचतुष्टयं उच्छ्वासनाम ? आतपोद्योतेनिर्माणेअगुरुलघु ? उपधात ? पराधात ? बादर ? पर्याप्तप्रत्येकस्थिरशुभयशोरूपषडकं दुस्वरंविनास्थावरानवकं एवंत्रयःत्रिंशत् एवंसर्वांग्रेअशीतिः अत्रसेवार्त्तसंहननंक्वचित्गृह्यते तथापिकर्मग्रंथिकैर्गृहीतत्वान्नोपात्तं पराधातोदयः कर्मग्रंथीकैर्गृहीतेपिप्रज्ञापनायांगृहीतत्वात् एकेन्द्रियाणांदुर्द्धर-त्वंतुदेवामियोगात् तेननोपात्तं तयोर्ग्रहणेद्वाशीतिरप्यन्वेदुसीद्गुणेदिइत्यपिपाठांतरं उपांगोदयस्तुनैकेन्द्रियाणांमिथ्यात्वे-

प्यशीतिरेव सास्वादनेसूक्ष्मत्रिकामिथ्यात्वात्तपानुदयेपंचसप्ततिरुदये
भवति गुणस्थानद्वयस्यैवसंभवात् तिर्यग्गतिविषयेनवाधिकंशतंउदये-
भवति ज्ञानावरणपंचकं दर्शनावरणनवकं वेदनीयद्विकं मोहनीया-
ष्टाविंशतिः तिर्यगायुः नीचैर्गोत्रं ? अंतरायपंचकं एवंएकपंचाशत्
सप्तकर्मणानाम्नः अष्टपंचाशत् तिर्यग्द्विकं २ जातिपंचकं शरीर-
माहारकमंतरेणचतुःऔदारिकवैक्रियोपांगद्वयं संहननषट्कं संस्था-
नषट्कं खगतिद्वयं जिननामविनाप्रत्येकसप्तकं वर्णादिचतुष्टयं त्रस-
दशकं रथावरदशकमिति अष्टपंचाशत्उभयमीलनेनवाधिकंशतंओघे
मिथ्यात्वेसम्यग्मोहमिश्रमोहविनासप्ताधिकंशतं । सास्वादनेसूक्ष्म-
त्रिकातापमिथ्यात्वंविनाद्याधिकंशतं मिश्रेजातिचतुष्कं अनंतानु-
बन्धिचतुष्कंस्थावरनाम ? तिर्यगानुपूर्वीमंतरेणमिश्रमोहोदयेनत्रिन-
वतिरुदयेभवति अविरतसम्यग्दर्शनेमिश्रमोहापहारेसम्यग्मोहनीय-
तिर्यगानुपूर्वीउदयेचतुरशीतिः देशविरतौअप्रत्याख्यानचतुष्टयंवै-
क्रियद्विकदुर्भगानादेयायशः तिर्यगानुपूर्वीलक्षणदशप्रकृत्यपगमेच-
तुरशीतिः उदयेप्राप्यते सप्ततिग्रंथेअनादेयोदयः विवक्षितोपि
“ आइइज्जासव्वलोगगिऊवउ ” वाग्योगप्रत्ययोदयत्वेनयोगरोध-
कालेगृहीतत्वात् वाग्योगरहितानभवति सप्ततिवाक्याशयोपूज्यएवं
जानन्ति मणुएत्तिमनुष्यगतौचतुराधिकंशतंउदयेभवति तत्रज्ञानाव-
रणादिसप्तकर्मसुतिर्यग्नरकदेवायुरंतरेणद्विपंचाशत् नाम्नस्तुनरग-
त्यानुपूर्वीलक्षणद्वयंपंचेंद्रियजातिः शरीरपंचकं उपांगत्रयंसंहननषट्कं
वर्णादिचतुष्टयं खगतिद्विकं आतपस्यपृथिवीकायोदयात् उद्योत-
स्यतिर्यग्प्रत्ययत्वात् तयोरभावेप्रत्येकषट्कं त्रसदशकंस्थावरसूक्ष्म-
साधारणवर्जप्रकृतिसप्तकं एवंद्विपंचाशत्उभयमीलनेचतुराधिकंशतं
उदयेओघः संभाव्यते तत्रमिथ्यात्वे आहारकद्विकजिननाममिश्र-
मोहसम्यग्मोहाभावेनवनवतिरुदयेभवति सास्वादनेमिथ्यात्वापर्याप्तं

विनासप्तनवतिरुदये भवति मिश्रे अनंतानुबंधिचतुष्टयमनुष्यानुपूर्वी-
मिश्रोदयेनचत्रिनवतिरुदये भवति सम्यक्त्वेमिश्रभावेसम्यग्मोहमनु-
ष्यानुपूर्वीयुक्तेचतुर्नवतिरुदये भवति देशविरतेद्वितीयकषायचतुष्कं
मनुष्यानुपूर्वी ? वैक्रियद्विकंदुर्भगानादेयायशलक्षणंदुर्भगत्रिकं एवं
?० दशप्रकृत्यपगमेचतुरशीतिरुदये भवति प्रमत्तेतृतीयकषायच-
तुष्कं नीचैर्गोत्रं इति पंचकापगमे आहारकद्विकोदये च एकाशीतिः उदये-
प्राप्यते अप्रमत्तेषट्सप्ततिः अपूर्वेद्वासप्ततिः अनिवृत्तौषड्षष्टिः एवं-
यावत् अयोगिगुणेद्वादशओघोदयवत् भावनीयं ॥ २७ ॥

ट्बार्थः—नारकीनीमार्गणाए इगुण्याएसीनो उदय छे देव-
गतिमार्गणाये चोरासीनो उदय छे, एकेंद्रीयमार्गणाये अंसीप्रकृ-
तिनो उदय छे, तिर्य्यचगतिमार्गणाये एकसोसातनो उदय छे,
मनुष्यगते एकसोबेनो उदय छे. ॥ २७ ॥

विगलेदुसईचउदससयं, पंचेंदिएसुपुढविवणे । *

गुणसीईतेउदुगे, सगसयरिजलंमिअडसयरी ॥ २८ ॥

टीका—विगलेदुसीइ ईत्यादि । विकलेद्वित्रिचतुरिन्द्रियल-
क्षणेमार्गणात्रयेद्वाशीतिरुदयेओचः भवति ज्ञानावरणपंचकंदर्शना-
वरणनवकं वेदनीयद्विकंमोहनीयस्यचतुर्विंशतिः सम्यग्मोहमिश्र-
मोहपुरुषस्त्रीवेदलक्षणंप्रकृतिचतुष्टयवर्जातिर्यगायुः नीचैर्गोत्रंअंत-
रायपंचकंनाम्नस्तुतिर्यग्द्विकंद्वीन्द्रियजातिऔदारिकतैजसकर्मणलक्ष-
णंशरीरत्रिकंऔदोरिकोपांगं सेवार्त्तहंडकसंस्थानअशुभविहायोगातिः

* पाठांतरे

गणसीदगीसयरिगइतसिसयंअिसगसयरि

वर्णादिचतुष्टयं उच्छ्वासोद्यतागुरुलघुनिर्माणोपघातपराघातषट्कं सु-
भगे आदेयमन्तरेण त्रसप्तदकं स्थावरसूक्ष्मसाधारणत्रयं विना स्थावरसप्तक-
मिति पंचत्रिंशत्सीलने द्वाशीतिः ओघोदयः प्राप्यते अत्र मिथ्यात्वे-
द्वचशीतिः सास्वादाने मिथ्यात्वापर्याप्तद्वयं विना अशीतिः एवं त्रींद्रि-
ये तु त्रींद्रियजातिः चतुरिन्द्रियेतु चतुरिन्द्रियजातिग्रहणेन शेषं द्वी-
न्द्रियवत्त्वाच्चं च उदशसयंपंचेन्द्रिये सुत्तिपंचेन्द्रियमार्गणायां चतुर्द-
शाधिकं शतं उदये भवति तत्र सप्तकर्मणां पंचपंचाशत्नाम्नस्तु एकेन्द्रि-
यादिजातिचतुष्टयाभावे स्थावरसूक्ष्मसाधारणात्पाभावे च शेषैकोनषष्टि-
रुदये प्राप्यते तदुभयसीलने चतुर्दशाधिकं शतं भवति ओघतः मि-
थ्यात्वे आहारकद्विकमिश्रमोहसम्यग्मोह जिननामलक्षणप्रकृतिपंच-
काभविनवाधिकं शतं सास्वादाने मिथ्यात्वापर्याप्तनरकानुपूर्वीलक्षण-
प्रकृतित्रयमन्तरेण षडधिकं शतं भवति मिश्रे तु अनन्तानुबन्धिचतुष्कानुपू-
र्व्वीत्रिकापगमे मिश्रमोहसीलने च शतमेवोदये प्राप्यते अविरतिसम्यग्-
दर्शने चतुरधिकं शतं देशविरते सप्ताशीतिः एवं सर्वगुणस्थानकेषु ओघो-
दयवद्वाच्यं पुढविवणे गुणसीई तत्र पृथ्वीकायमार्गणायां एकोना-
शीति ज्ञानावरणीयपंचकंदर्शनावरणीयनवकं वेदनीयद्विकमोहनीय-
चतुर्विंशतिः तिर्यगाशुः नीचैर्गोत्रं अन्तरायपंचकं नामकर्मणः तिर्य-
गद्विकं एकेन्द्रियजातिः १ शरीरत्रिकं हुण्डकसंस्थानं वर्णादिचतुष्टयं
प्रत्येकसप्तकं त्रसप्तदशं विविशेषषट्कं साधारणदुस्वरं विना स्थावरसूक्ष्म-
एवं द्वात्रिंशत् अत्र परघातोदयांगीरस्तु कर्मग्रंथाशयापेक्षया ज्ञेयं ।
वणेत्तिवनस्पतिकायेऽपि एकानाशीतिरेवोदयस्तथाप्ययं भेदः सप्तक-
र्मणासप्तचत्वारिंशत्नामासु आतपोदयाभावे साधारणोदये च द्वात्रिंशत् ।
आतपोदयः पृथिव्यामेव भवति मिथ्यात्वे एकोनाशीतिः सास्वादाने-
सूक्ष्मअपर्याप्तमिथ्यात्वाभावे पंचसप्ततिः प्राप्यते अत्रापर्याप्ताभा-
वस्तुलब्ध्यपर्याप्तापेक्षं आतपोदयस्तु पर्याप्तानां तत्पर्याप्तत्वं सास्वा-

दनेनभवति तेनतस्यापगमः वनस्पतिकायप्रत्ययेएकोनाशीतौमि-
थ्यात्वेएकोनाशीतिः सास्वादनेसूक्ष्मत्रिकमिथ्यात्वाभावेपंचसप्ततिः
एवंगुणस्थानद्वयंतुप्रत्येकवनस्पत्यांसाधारणवनस्पत्यांतुमिथ्यात्वमे-
चभवति सयरीअपकायेसगसयरतिसप्तसप्ततिरुदयेभवति तत्रसप्त-
कर्मणांसप्तचत्वारिंशत्नाम्नस्तुतिर्यगद्विकं एकेन्द्रियजातिशरीरत्रिकं
हुंडकंसंस्थानंवर्णादिचतुष्टयंप्रत्येकं षट्कं त्रससुस्वरसुभगादेयं-
विनाशेषषदकं साधारणदुस्वरत्रिकविनाशेषसप्तकं एवंएकत्रिंशत्सर्व-
मीलनेसुसप्ततिः मिथ्यात्वेसप्तसप्ततिः सास्वादनेसूक्ष्मापर्याप्तमिथ्या-
त्वंविनाचतुसप्ततिः तेजस्कायलक्षणामार्गणायांसप्तकर्मणां सप्तचत्वा-
रिंशत्नाम्नस्तुतिर्यगद्विकं एकेन्द्रियजातिशरीरत्रिकं हुंडकवर्णादि-
चतुष्टयंउच्छ्वासागुरुलघुनिर्माणोपघातपराघातबादरपर्याप्तप्रत्येकस्थि-
रशुभलक्षणपंचकं साधारणदुःस्वरंविनाशेषं स्थावरषट्कएवउभयमील-
नेषदसप्तति मिथ्यात्वेतुषष्टसप्ततिः अनिलत्तिवायुकायलक्षणामार्गणा-
यां वैक्रियशरीरोदयगणनैकोनत्रिंशत्सप्तसप्ततिः प्राप्यते ॥२८॥

ट्बार्थः—विकलेन्द्रिनो छयासीनो उदय छे. पंचेन्द्रिमार्ग-
णायै एकसौचौदनो उदय छे. पृथ्वीकाय तथा वनस्पतिकायने
इगुण्यासीनो उदय छे. तेउकाय वायुकायने सतहत्तरिप्रकृतिनो
उदय छे. अपकायै अठहत्तरिप्रकृतिनो उदय छे. ॥ २८ ॥

सत्तरससयंतसंमि, इगलाअंभवदुअणाणंसि ।*

मणयोगकसाएसु, विभंगचखूसुनवगसयं ॥ २९ ॥

* (पाठांतरे)

अभंठवअन्नाणंसतरअहिअसयं ।

टीका—सत्तरससयं इत्यादि । त्रसकायलक्षणमार्गणायांसप्त-
दशाधिकंशतंप्रकृतिनांओघेउदयोभवति तत्रसप्तकर्मणांपंचाशत्तुना-
म्नस्तु एकेन्द्रियजातिआतपरथावरसूक्ष्मसाधारणलक्षणंप्रकृतिपंचकं
नास्तिशेषाद्वाषष्टिः उभयमीलनेसप्तदशाधिकशतंउदयेओघतः प्रा-
प्यते तत्रमिथ्यात्वेजिननामाहारकद्विकमिश्रसम्यग्मोहारख्यप्रकृतिपं-
चकं विनाद्वादशाधिकंशतंसास्वादनेतुमिथ्यात्वापर्याप्तनरकानुपूर्वील-
क्षणत्रयमंतरेणनवाधिकंशतंउदयेभवति मिश्रेअनंतानुबंधिचतुष्टयानु-
पूर्वीत्रिकविकलत्रिकाभावे मिश्रमोहनीयप्रक्षेपेचप्रकृतीनांशतंउदये-
प्राप्यते अविरतसम्यग्दर्शनेचतुरधिकंशतंदेशविरतेसप्ताशीतिः एव-
ओघोदयवत्त्वावद् योगगुणस्थानकंतावज्ज्ञेयं अभव्यमार्गणायांअज्ञा-
नर्थिकमार्गणायांसप्तदशाधिकंशतंओघेउदयोभवति मिश्रमोहसम्य-
ग्मोहजिननामाहारकद्विकंविनासप्तदशाधिकंशतंउदयेप्राप्यते मण-
योगातिमनोयोगमार्गणायां एकेन्द्रियादिजातिचतुष्क स्थावरचतुष्क
आनुपूर्वी चतुष्कातलक्षणत्रयोदशंविनानवाधिकंशतंओघोदयेभ-
वति मिथ्यात्वेजिननामाहारकद्विकमिश्रसम्यग्मोहंविनाचतुरधिकं-
शतंभवति सास्वादनेमिथ्यात्वं विनाअधिकंशतंभवति मिश्रेत्वनं-
तानुबंधिचतुष्कंविनामिश्रमोहनीयक्षेपेचशतंउदयेभवति सम्यग्गुणे-
तुमिश्रमोहानुदये सम्यग्मोहोदये शतमेवदेशविरतेतुअप्रत्याख्यानच-
तुष्टयनरकगति नरकायुर्देवगति देवायुर्दुर्भगानेद्योयशोलक्षणप्रकृति
स्वयोदशकमंतरेणसप्ताशीतिरुदयोभवति प्रमत्तेत्वेकाशीतिः अप्रमत्ते-
षट्सप्तति एवयावत्सयोगिगुणस्थानकेद्विचत्वारिंशदुदयेप्राप्यते ।
इति । कषायचतुष्टयेतुक्रोधकषायेमानचतुष्क लोभचतुष्क जिन-
नामलक्षणप्रकृतित्रयोदशाभावेनवाधिकशतं मिथ्यात्वेआहारद्विक-
मिश्रसम्यग्मोहंविनापंचाधिकशतंसास्वादनेसूक्ष्मत्रिकातपमिथ्यात्व-
नरकानुपूर्वीविनानवनवतिः प्राप्यते एवं गुणस्थानकेषुअनिवृत्ति-

बादरंयावत्त्वक्तव्यमानकषायेप्येयंमायाकषायेप्येवंगुणस्थानदशकंया-
वत्वाच्यं स्वनामकषायतो अन्येनिवार्यातेचक्षुदर्शनमार्गणायांचजा-
तिचतुष्क स्थावरचतुष्कानुपूर्वीचतुष्कातपं जिननाममंतरेणचक्षु-
दर्शनेनवाधिकंशतं मिथ्यात्वेआहारकद्विकसम्यक्त्वमोहनीयमंतरेणपं-
चाधिकंशतंसास्वादानेमिथ्यात्वंविनाचतुरधिकंशतं मिश्रेअनंतानुबंधी
चतुष्टयचतुरिन्द्रियजातिलक्षणपंचकापहारेमिश्रमोहक्षेपेशतं सम्यग्-
दर्शनेमिश्राभावेसम्यग्मोहनीयउदयेशतं देशेसप्तताशीतिः एवं क्षीण-
मोहंयावत्वाच्यं विभंगज्ञानेसम्यग्मोहनीयजातिचतुष्क स्थावरच-
तुष्काहारकद्विकातपजिननामरूपप्रकृतित्रयोदशविनानवाधिकंशतं-
ओघेभगवत्यांमनुष्यतिर्येगानुपूर्वीउदयकालेविभंगप्रतिषेधः कर्म-
ग्रंथेतुऔदारिकमिश्रयोगोदयज्ञानेनअत्रविवक्षितं मिथ्यात्वेमिश्रमोह-
नीयंविनाअष्टाधिकंशतं मिथ्यात्वनरकानुपूर्वीविनाषडधिकंशतं मि-
श्रेअनंतानुबंधीचतुष्टयानुपूर्वीत्रयाभावे मिश्रमोहनीयक्षेपेशतंउदये-
भवति ॥ २९ ॥

ट्वार्थः—एकसो सत्तरनो उदय त्रसने विषे एकेंद्रियआतप
थावर सूक्ष्म साधारण विना एकसो सत्तरनो उदय छे, त्रसकाय-
मिथ्यात्व अभव्यमार्गणाये वे अज्ञानमार्गणाये एकसो सत्तरनो
उदय छे, मिश्रमोहनी ? सम्यक्त्वमोहनी २ जिननाम ? आ-
हारक ? आहारकमिश्र २ ए पांच नथी. मनोयोगने विषे
कषाय ४ ने विषे विभंगने विषे चक्षुदर्शनने विषे पद्मलेइयाने
विषे एकसो नवनो उदय छे. तिहां मनोयोगमे जाति ४ थावर
४ आनुपूर्वी ४ आतप ए तेरनो उदय नथी, कषाय ४ मे
अत्र बार कषाय जिननाम विना विभंगने चक्षुदर्शननो पद्मले-
इयाने जाति ४ थावर ४ आनुपूर्वी ४ आतप विना ॥२९॥

वयणेवारहीयसयं, स्थीतिनाणेसुओहिदंसेअसम्मं ।
दुगिच्छसयउदओ, उवसमगेतिगसयंउदओ ॥३०॥

टीका—वयणेवारहीयसयं । वचनयोगेसप्तकर्मणांपंचपंचा-
शत्नामकर्मणस्तुगतिचतुष्टयं एकेन्द्रियं विनाजातिचतुष्कंशरीरो-
पांगसह संस्थानवर्णादिचतुष्कंखगतिद्विकंआतपमंतरेणप्रत्येकसप्तकं
त्रसदशकं लब्धव्यपर्याप्तापेक्षयास्थावरचतुष्कमंतरेण स्थिरादिषट्कं
एवंसप्तपंचाशत् एकेन्द्रियजात्यातपानुपूर्वीस्थावरचतुष्कमंतरेणसर्व-
मीलनेद्वादशाधिकंशतं ततोमिथ्यात्वेजिनाहारक द्विकमिश्र “सम्य-
ग्मोहपंचरहितं सप्ताधिकंशतं तत् मिथ्यात्वरहितं षडधिकसास्वा-
दनेतदेवानंतानुबंधिविकलत्रिकरहितं मिश्रमोहयुक्तंचमिश्रेतदेवमि-
श्रमोहरहितं सम्यग्मोहयुक्तं शतं सम्यग्दर्शने तदेवाप्रत्याख्यान-
चतुष्टयदेवगत्यायुः नरकगत्यायु वैक्रियशरीरोपांगलक्षणषट्कं दु-
र्भगानादेयायशोरूपत्रिकमितित्रयोदशापगमेसप्ताशीतिः साएवति-
र्थगत्यायुर्नैर्गोत्रोद्योतप्रत्याख्यानरूपाष्टकानुदये आहारकाद्विको-
दयेएकाशीतिः, एवंत्रयोदशयावज्ज्ञेयं तथा स्थीतिनाणेसुओहिदंसे
असम्मंदुगिच्छसयउदओइतिस्त्रीवेदज्ञानत्रिकेअवधिदर्शनेक्षयोपशम-
क्षायिकलक्षणेसम्यग्दर्शनद्वयेएवमार्गणासप्तकं, छअहीयत्तिषडअ-
धिकंशतंतदयेओघः प्राप्यते तत्रस्त्रीवेदमार्गणायांसप्तकर्मसुपुरुषन-
पुंसकवेदनरकायूंषिविनाद्विपंचाशत्, नामकर्मणस्तुनरकगत्यानुपूर्वा-
द्वयं एकेन्द्रियादिजातिचतुष्टयंस्थावरसूक्ष्मसाधारणत्रिकं आतपना-
मजिननामाहारकाद्विकत्रयोदशकं विनाचतुःपंचाशत्उभयमीलनेषड-
धिकशतंतदयेओघः तदेवमिश्रसम्यग्मोहद्वयापगमेमिथ्यात्वेचतुर-
धिकंशतंतदेवमिथ्यात्वापर्याप्तद्वयाभावेसास्वादनेद्वयधिकशतंतदेवानं-
तानुबंधिआनुपूर्वीत्रयानुदयेमिश्रोदयेचषण्णवतिरुदयोमिश्रेप्राप्यते ।

साएवमिश्रमोहापगमेसम्यग्मोहानुपूर्वीत्रयोदयेचनवनवतिः सम्यग्दर्शनेसाएवाप्रत्याख्यानचतुष्टयदेवत्रिकदुर्भगात्रिकवैक्रियद्विकनरतिर्येगानुपूर्वीलक्षणचतुर्दशापगमेपंचाशीतिः देशविरतिगुणस्थानकेउदयोभवति । साएवप्रत्याख्यानचतुष्कनीचैर्गोत्रोद्योततिर्यग्गतिरित्येगायुर्लक्षणाष्टकानुदयेसप्तसप्ततिः प्राप्यते, अप्रमत्तेस्त्यानर्द्धित्रिकाभावात्चतुःसप्ततिः अपूर्वकरणेअंतिमसंहननत्रिकसम्यग्मोहनीयापगमेसप्ततिः, अनिवृत्तिबादरेहास्यषट्काभावात्चतुःषष्टिरुदयेभवति ततः परंवेदाभावेत्वष्टसप्ततिस्तथा ज्ञानात्रिकावधिदर्शनक्षयोपशमक्षाधिकमार्गणासुजातिचतुष्कस्थावरचतुष्कातपजिननामानंतानुबंधिमिथ्यात्वमिश्रलक्षणषोडशाभावेषडधिकशतंओघोदयः अविरतसम्यग्दर्शनेआहारकद्विकाभावेचतुरधिकशतं, देशेसप्तदशाभावात्सप्ताशीतिः, एवंक्षीणमोहंयावत्वाच्यं क्षयोपशमेअप्रमत्तंयावत्, क्षायिकेतुजिननामक्षेपेसम्यग्मोहनीयवर्जनेषडधिकशतंअयोगिगुणंयावत्वाच्यम् ॥ उपशमेउपशमसम्यग्मार्गणायांक्षयोपशमप्रायोग्यषडधिकशतेआहारकद्विकसम्यग्मोहनीयाभावेअधिकशतंओघेप्राप्यते, देशेऽशीतिः प्रमत्तेतत्रस्त्यानर्द्धित्रिकापगमेपंचसप्ततिः एवंउपशांतमोहंयावत्वाच्यम् ॥ ३० ॥

ट्बार्थः--वचनयोगे एकसोबारनो उदयः जातिपुकेन्द्रि ? थावर ४ आनुपूर्वीआतप एहनो उदय नथी. स्त्रीवेदने विषे वेद २ जाति ४ आहारक २ आनुपूर्वी ४ थावरसूक्ष्म साधारण ३ आतप एवं १६ प्रकृति विना एकसोछनो उदय छे. तीन ज्ञान, अवधिदर्शन, क्षयोपशमसमकित ? पुंउली मार्गणाये जाति ४ थावरसूक्ष्म अपर्याप्तनाम साधारण ३ आतप ? जिननाम ? अनंतानुबंधि ४ मिथ्यात्व ? मिश्रए १६ विना १०६ प्रकृ-

तिनो उदय छे. इहां अपर्याप्तपणो काढीए ते लब्धिअपर्याप्तो-
गवेष्णो छे. उपशम समकित एकसोछ मध्येथी स्त्रीवेद १ आ-
हारकाद्विक २ ए तीन काढीये तेवारे एकसोतीननो १०३ नो
उदय छे. ॥ ३० ॥

मिच्छतिगिदेससुहमे, सठाणुदओअपुरिसिअड्डसयं*
मणनाणेइगसीई, केवल्लिजुअलेवयालीस ॥ ३१ ॥

टीका--मिच्छतिग इत्यादि ॥ मिथ्यात्वेसम्यग् मिश्रमोह-
जिनाहारकाद्विकोदयाभावेसप्तदशाधिकशतंउदयेप्राप्यते, सास्वादने-
एकादशाधिकशतंउदयेप्राप्यते, मिश्रेशतंप्राप्यते देशेसप्ताशीतिः उद-
येप्राप्यते, सूक्ष्मसंपरायेषष्टिरुदयेप्राप्यते, सगतिस्वकइतिस्वस्वगुण-
रथानप्रायोग्योदयाः प्राप्यते, षंढेनपुंसकवेदलक्षणेसोलइतिषोडशा-
धिकंशतंउदयेओधः प्राप्यते, देवत्रिकं वेदद्विकं जिननामोदयरहितं
भवति, मिथ्यात्वेसम्यग्मिश्रमोहाहारकाद्विकरहितंद्वादशाधिकं शतं-
प्राप्यते, तदेवसूक्ष्मत्रिकातपमिथ्यात्वनरकानुपूर्वीविनाषडाधिकशतं-
सास्वादनेप्राप्यते, अनंतानुब्रंघिस्थावरैकेन्द्रियादिजातिचतुष्कानु-
पूर्वीतिर्यगानुपूर्वीत्रिकानुदयेमिश्रमोहोदयेपंचनवतिः साएवंमिश्र-
मोहानुदये सम्यग्मोहोदये आनुपूर्वीप्रक्षेपेचअष्टनवनवतिःप्राप्यते
द्वितीयकषायमनुष्यानुपूर्वीतिर्यगानुपूर्वी नरकत्रिकवैक्रियद्विकदुर्भ-
गत्रिकाभावेचतुरशीतिःप्राप्यते एवंप्रमत्तेएकोनाशीतिः अप्रमत्ते-
सप्ततिः अपूर्वेएकोनसप्ततिः अनिवृत्तौतुषष्टिः एववाच्यं पुरिसिति-
पुरुषवेदमार्गणायां जातिचतुष्कस्यावरसूक्ष्मसाधारणातपनरकत्रिक-

* (पाठांतरे)

सगसंढेसोलपुरिसेअ ।

જિનનામંઅન્યવેદદ્વયાભાવેઅઘાધિકશતંઓઘોદયઃ પ્રાપ્યતે, ગુણ-
સ્થાનક્રમશ્ચમિથ્યાત્વે આહારાદ્વિકસમ્યગ્મોહમિશ્રમોહાભાવેચતુરધિ-
કશતંસાસ્વાદનેમિથ્યાત્વાપર્યાપ્તં વિનાશ્યાધિકશતંમિશ્રઅનંતાનુબંધિ-
આનુપૂર્વીત્રિકંવિનામિશ્રમોહક્ષેપેચષણવતિઃ સમ્યગ્દર્શનેમિશ્રમોહા-
ભાવેસમ્યગ્મોહાનુપૂર્વીત્રિકક્ષેપેનવતિઃ, દેશવિરતૌઅપ્રત્યાખ્યાનીય-
વૈક્રિયદ્વિકદેવત્રિકમનુષ્યતિર્યગાનુપૂર્વી દુર્ભગત્રિકરૂપચતુર્દશવ્યપગ-
મેપંચાશીતિઃ પ્રમત્તેएकोनाशीतिः अप्रमत्तेचतुः सप्ततिः अपूर्वेस-
प्ततिः अनिवृत्तिबादरेचतुःषष्टिः इतिज्ञेयं मणनाणेत्ति मनःपर्यवज्ञाने
एकाशीतिः प्रमत्तगुणस्थानोदययोग्याततः क्षीणमोहंयावज्ज्ञेयं
केवलज्ञानकेवलदर्शनलक्षणेमार्गणाद्वયેદ્વિચત્વારિंશत् त्रयोदशगु-
णस्थानोदयेचतुर्दशेतुद्वादश ॥ ૩૧ ॥

તબાર્થઃ—મિથ્યાત્વ ૧ સાસ્વાદન ૨ મિશ્ર ૧ દેશવિરતિ ૧
સૂક્ષ્મસંપરાય પુટલી માર્ગણાણામગુણઠાણે જે કહી તે પ્રકૃ-
તિનો ઉદય છે, મિથ્યાત્વે ૧૧૭ એકસો સત્તરનો સાસ્વાદને
એકસો અગીયાર ૧૧૧ ઉદય છે, મિશ્રે ૧૦૦ નો પ્રકૃતિ ઉદય
છે, દેશવિરતીમે ૮૭ સત્યાસી પ્રકૃતિનો ઉદય છે, સૂક્ષ્મસંપરાયે
૬૦ સાઠ પ્રકૃતિનો ઉદય છે, પુરુષવેદ એકસો આઠનો ૧૦૮
ઉદય છે, જાતિ ૪ યાવર ૪ આતપ ૧ જિનનામ ૧ નરક ૩
વેદ ૨ ઇ ૧૫ પ્રકૃતિ નથી. મનઃપર્યવજ્ઞાને એકયાસી પ્રકૃ-
તિનો ઉદય છે, જે છઠા ગુણઠાણે છે તે લેવી. કેવલજ્ઞાન
કેવલદર્શનની બેતાલીસ પ્રકૃતિનો ઉદય છે, તેરમા સયોગી ગુણ-
ઠાણા મધ્યે ઉદય છે તે લેવી ॥ ૩૧ ॥

परिहारेअडसरि, सामईयछेएसु हुंतिइगसोइ ।

સટ્ટીઓઅહક્રવાણ, ઇગવીસસયંઅચક્ખુમ્મિ ॥૩૨॥

टीका—परिहारेअडसयरित्यादि परिहारविशुद्धिचारित्रेअष्ट-
सप्ततिस्तत्रप्रमत्तयतिप्रायोग्यैकाशीतितः स्त्रीवेदाहारकद्विकापगमे-
अष्टसप्ततिः साएवस्त्यानर्द्धित्रिकाभात्रेपंचसप्ततिरप्रमत्तेभवति, सामा-
इयछेएसुत्ति सामाधिकेछेदोपस्थापनीयचारित्रद्वयेएकाशीतिः प्रमत्त-
यतिप्रायोग्याउदयेभवतिओवः प्रमत्तेचअप्रमत्तादौओवोदयवत् स-
ट्टीओइतियथारूयातचारित्रेषष्टिप्रकृतीनामुदयेओवः तत्रएकोनषष्टि-
रुपशांतमोहप्रायोग्याजिननामयुक्ताषष्टिर्भवतिओघेतत्रोपशांतमोहे-
एकोनषष्टिः क्षीणमोहेसप्तपंचाशत् सयोगिकेवलिगुणेद्वाचत्वारिंशत्
अयोगिगुणेद्वादशउदयेभवन्ति अचक्षुदर्शनेजिननामाभावात् एक-
विशत्यधिकशतं ओवः उदयेभवतिमिथ्यात्वादारभ्यक्षीणमोहपर्यंत-
ओवोदयवद्भावनीयम् ॥ ३२ ॥

त्वार्थः—छठा गुणठाणाप्रत्ययी ८? इक्यासी प्रकृतिनो
छे ते मव्ये स्त्रीवेद ? आहारक काढीए तेवारे परिहारविशुद्धि-
चारित्रमे अठहत्तरि प्रकृतिनो उदय छे, सामाधिक ? छेदोप-
स्थापनीयचारित्रे छठा गुणठाणावालाने इक्यासीनो उदय छे,
यथारूयातचारित्रे साठ प्रकृतिनो उदय छे, इगुणसट्टी इग्यारमे
उदय छे, ते मव्ये एक जिननाम भेलिये तेवारे साठ थाइं,
अचक्षुदर्शनमे जिणनामकर्म विना एकसो एकवीसनो उदय छे
॥ ३२ ॥

अजए इगुणीससयं, आइतिलेसेगवीसयुअसयगं ।
एगारनवयदसहिय, सयंचतेउतिगेनेयं ॥ ३३ ॥

टीका—अजएइगुणीससयंइत्यादि अजयेअविरतिमार्गणायां-
आहारकद्विकजिननामोदयरहिताः एकोनविंशत्यधिकशतंप्रकृतयः

ओघोदयेभवन्ति, मिथ्यात्वेमिश्रमोहसम्यग्मोहंविनासप्तदशाधिक-
 सास्वादने १११ मिश्रे १०० अविरते १०४ भवन्ति आदिलेइया-
 त्रयेकृष्णनीलकापोतलक्षणेजिननामोदयाभावात् एकविंशत्यधिक-
 शतप्रकृतीनांओघः एवंप्रमत्तंयावत्तुवाच्यंएगारेत्यादितेजस्त्रिकेतेजो-
 लेइयामार्गणायानरकायुः विनाचतुःपंचाशत्सप्तकर्मप्रकृतयः नाम्न-
 स्तुनरकाद्विकविकलत्रिकापर्याप्तसूक्ष्मसाधारणातपजिननामरहिताःसप्त-
 पंचाशत्तुभयमीलनेएकादशाधिकंशतंओघोदयः मिथ्यात्वेमिश्रमो-
 हसम्यग्मोहाहारकंविनासप्ताधिकंशतंसास्वादनेमिथ्यात्वंविनाषडधि-
 क्रंशतंमिश्रे अनंतानुबंधिचतुष्कानुपूर्वीत्रिकैकेंद्रियजातिस्थावरनामा-
 भावेमिश्रोदयेचअष्टनवतिः अयतेमिश्रमोहानुदयेसम्यग्मोहानुपूर्वी-
 त्रिकमीलनेएकाधिकंशतं देशविरतौचतुर्दशापगमेसप्ताशीतिः प्रमत्ते-
 एकाशीतिरप्रमत्तेषट्सप्ततिरितिज्ञेयं पद्मलेइयायांतेजोलेइयाप्रायोग्यै-
 कादशाधिकशतप्रकृतौएकेंद्रियजातिस्थावरनामाभावेनवाधिकंशतंओ-
 घेमिथ्यात्वेपंचाधिकंसास्वादनेचतुरधिकशतंमिश्रेअष्टनवतिः अवि-
 रतसम्यग्दर्शनेएकाधिकशतंदेशविरतेसप्ताशीतिः प्रमत्तेएकाशीतिः
 अप्रमत्तेषट्सप्ततिः इतिवाच्यं शुक्कलेइयायांदशाधिकंशतंओघतः उद-
 योभवति जातिचतुष्कस्थावरचतुष्कातपनरकत्रिकंविनादशोत्तरंशतं-
 ओघेमिथ्यात्वेसम्यग्मिश्रमोहाहारकाद्विकजिननामविनापंचोत्तरशतं-
 सास्वादनेमिथ्यात्वंविनाचतुरधिकशतंमिश्रेअनंतानुबंधिचतुष्कानुपूर्-
 वीत्रिकाभावेमिश्रमोहक्षेपेचअष्टनवतिर्भवति सम्यग्दर्शनेमिश्रमोहा-
 भावेसम्यग्मोहानुपूर्वीत्रिकप्रक्षेपेएकाधिकशतंदेशविरतौचतुर्दशाभा-
 वेसप्ताशीतिः प्रमत्तेएकाशीतिः एवंसयोगिगुणस्थानंयावज्ज्ञेयं ३३॥

ट्बार्थः—अविरतिमार्गणाय एकसो ओगणीसनो उदय छे,
 आहारकजिन नाम विना ए तिन विना आदि तीन लेइयाने
 विषे जिन नाम विना एकसो वीसनो उदय छे, नरक ३ विकल

३ सूक्ष्म ३ आतप १ जिन नाम ए विना तेजोलेश्यामे एकसो
इग्यारनो उदय ए इग्यार तथा एकेंद्रीयावर १ ए विना एकसो
नवनो उदय छे, शुक्ललेश्याने विषे जाति च्यार थावर ४ आतप
१ नरक ३ ए बार विना एकसो दसनो उदय छे. ॥३३॥

चउदससयंचसन्निषु, अष्टारसअहीयसयंतुआहारे ।
तणुभविदुवीससयं, अणहारेअसीईनवअहीया ॥३४॥

टीका--चउदससयंचसन्निषुइत्यादि संज्ञिमार्गणायांएकेंद्रि-
यादिजातिचतुष्कस्थावरसूक्ष्मसाधारणातपलक्षणाष्टकोदयंविनाचतुर्द-
शाधिकंशतंतोघेभवति मिथ्यात्वेपंचकमंतरेणनवाधिकंशतंतंसास्वादने
अपर्याप्तमिथ्यात्वनरकानुपूर्वींविनाषडधिकंशतंतमिश्रेअनंतानुबंध्यानु-
पूर्वींत्रिकाभावेमिश्रक्षेपेचशतंतुदयेभवतिततः अयोगिपर्यंतंतोघो-
दयवत्भावनीयंसंज्ञिमार्गणायांअपर्याप्तोदयग्रहणंतु सुकासन्नीसुसन्नि-
दुगं इत्याशयानुरूपंअष्टारसत्तिआहारकमार्गणायां आनुपूर्वींचतुष्टयो-
दयाभावात् अष्टादशंशतंतुदयेभवति मिथ्यात्वेपंचकाभावात् त्रयो-
दशाधिकंशतंतंसास्वादनेसूक्ष्मत्रिकातपमिथ्यात्वाभावात् अष्टाधिकश-
तंतमिश्रेअनंतानुबंधिजातिचतुष्कस्थावराभावेमिश्रक्षेपेचशतंतंसम्यक्त्वे-
मिश्रेवानुदयेसम्यग्मोहोदयेचशतमेवेतिततःत्रयोदशाभावेसप्ताशीतिः
एवंप्रमत्तादिषुसयोगिपर्यंतेषुवाच्यं तणुति तनुयोगःकाययोगः भव-
ति भवसिद्धिकलक्षणेमार्गणाद्वयेद्वाविंशत्यधिकंशतं ओघेभवतिमि-
थ्यात्वादिषुओघोदयवत् अनाहारकमार्गणायांऔदारिकवैक्रियाहार-
कशरीरोपांगसंहननसंस्थानविहायोगतिपराधातोच्छ्वासातपोद्योतो-

* (पाठांतरे)

नवहिअदुग।

पघातसुस्वरदुःस्वरप्रत्येकसाधारणमिश्रमोहलक्षणं प्रकृतित्रिंशदुदये-
द्विनवतिःओघेउदयः संभाव्यतेआदेयानादेयोदयस्तुस्वरोदयेप्रोक्त-
वाक्यस्यपरेश्रुतस्यादेयताभवतिवक्तव्यकालेतुआहारकत्वंपश्चात्सम-
यांतरे अनाहारकत्वंप्रपन्नस्यादेयतानादेयताचोदयेभवति अयोगि-
गुणस्थानके च स्वरनामोदयाभावेऽप्यादेयनामोदयउक्तइतिनिदर्शनात्
मिथ्यात्वेसम्यग्मोहजिननामानुदयेनवतिर्भवति, सास्वादनेसूक्ष्माप-
र्याप्तमिथ्यात्वनरकानुपूर्वोसम्यग्मोहोदयेएकोनाशीतिः सयोगिगुणे-
मनुष्यगतिअयोगिगुणेद्वादशपंचेंद्रियजाति १ त्रसत्रिकंसुभगात्रिकं-
ध्रुवोदयीद्वादशजिननामवेदनीयद्वयंचैर्गोत्रमनुष्यायुः एवंपंचविंशतिः
॥ ३४ ॥

ट्बार्थः—संज्ञीमार्गणाए जाति ४ थावर ३ आंतप ए आठ
विना एकसो चौदनो उदय छे, च्यार आनुपूर्वो विना एकसो
अठारनो उदय छे, आहारकमार्गणामे काययोगभव्यमार्गणामे
एकसो बावीसनो उदय छे, आहारकमार्गणामे काययोग भव्य-
मार्गणामे एकसोबावीसनो उदय छे. अनाहारकमार्गणाए गुणनि-
वेनो (बाणुनो) उदय छे. शरीर ३ उपांग ३ संघयण ६ संस्थान
६ वर्णादि ४ वययोगति १ पराघात १ उच्छवास १ आतप
१ उद्योत १ उपघात १ सुस्वर १ दुस्वर १ ए विना ॥३४॥

चउनवइअसंज्ञिसु, उदयसामित्तमग्गणाठाणे ।

केवलदुगवज्झासु, सवासुनाणविग्घुदयो ॥३५॥

टीका—चउनवइअसंज्ञिसु इत्यादि । असंज्ञीमार्गणायांज्ञा-
नावरणीयपंचकंदर्शनावरणीयनवकं वेदनीयद्विकंसम्यग्मोहमिश्रमोह
पुरुषवेदस्त्रीवेदोदयंविनाचतुर्विंशतिः नरकायुर्देवायुर्द्वयंविनाआयुर्द्वयं

नीचैर्गोत्रं अंतरायपंचकं एवं अष्टचत्वारिंशत्तन्नामस्तु तिर्यग्मनुष्यग-
त्यानुपूर्वीचतुष्टयं जातिपंचकं वैक्रियाहारकं विनाशरीरं औदारिकोपांग
त्रयं सेवार्त्तं ? हुंडकं वर्णादिचतुष्कं अशुभविहायोगतिः सप्तकं तीर्थ-
करं विनाप्रत्येकवसस्थावरदशकं एवं पंचचत्वारिंशत् वैक्रियशरीरे च गृ-
हीते चतुर्नवतिः असंज्ञिमार्गणां मिथ्यात्वेऽपि चतुर्नवतिः सूक्ष्मत्रि-
कातपमिथ्यात्वं विनापुकोननवतिः सास्वादने प्राप्यते इति प्रोक्तं-
उदयस्वामित्वं मार्गणास्थाने, मार्गणासु कर्मोदयं विवृण्वन्नाह केवलदुगति-
केवलज्ञानं केवलमार्गणां वर्जयित्वा शेषासु षष्टिमार्गणासु ज्ञानावरणी-
यांतरायदशकस्योदयः प्राप्यते ॥ ३५ ॥

टिप्पण्यः—चउनवई चोराणुंनो उदय छे, असंज्ञीमार्गणामे
उदय छे, समकितमोहनी ? मिश्रमोहनी ? पुरुषवेद ? स्त्रीवेद
? नरकायु ? देवायु ? नरकगति ? देवगति ? आहारक २
संघयण ५ संस्थान ५ देवानुपूर्वि ? नरकानुपूर्वि ? शुभवि-
हायोगति ? पराघात ? तिर्यकरं नाम १० तथा ए मार्गणाए
स्वामी कह्यो, केवलज्ञान ? केवलदर्शन २ मार्गणामे ज्ञानाव-
रणी ५ अंतराय ५ नो उदय नयी शेष सर्व मार्गणाए ज्ञाना-
वरणी ५ अंतराय ५ ए दश प्रकृतिनो उदय छे ॥ ३५ ॥

दंसणरोहंकम्मं, सुहुमाहक्कायगेसुछगुदओ ।
केवलदुगेअभावो, सेसासुनवेवउदयंमि ॥ ३६ ॥

टीका—दंसणरोहं इत्यादि दर्शने सामान्योपयोगरूपं गुणं रोध-
यतीत्येवंशीलं दर्शनरोधं दर्शनावरणीयकर्म सुहुमाहक्कायगे सूक्ष्म-
संपराययथाख्यातलक्षणमार्गणाद्वये दर्शनावरणीयचतुष्कं निद्राप्रच-
लाद्वयं प्रकृतिषट्कं उदये प्राप्यते केवलदुगे केवलज्ञानकेवलदर्शनल-

ક્ષણાયાં માર્ગણાયાં દર્શનાવરણીયસ્યોદયાભાવઃ સેષાસુ અષ્ટપંચાશત-
માર્ગણાસુ દર્શનાવરણીયકર્મણો નવપ્રકૃતયઃ ઉદયે પ્રાપ્યંતે ॥ ૩૬ ॥

ટિપ્પણી—દર્શનાવરણીયકર્મ સૂક્ષ્મસંપરાયગુણઠાણે યથારૂપાત
માર્ગણાયે દર્શનાવરણી ૪ ચક્ષુ ૧ અચક્ષુ ૨ અવધિકેવલ ૪ એ
ચાર આવરણ નિદ્રા ૧ પ્રચલા ૧ એ ૬ નો ઉદય છે, કેવલ-
દુર્ગને વિષે દર્શનાવરણીકર્મનો અભાવ છે, શેષ અઠાવનમાર્ગ-
ણાએ નવનો ઉદય છે, દર્શનાવરણીયે નવે પ્રકૃતિનો ઉદય લાભે.
॥ ૩૬ ॥

સર્વાસુવેઅણીષ, ઉદયદુર્ગની અગો અઉદયં ચ ।

નિરણ્યાવરતિરિષ, ચઝજાઈ અસંનિઠાણેસુ ॥ ૩૭ ॥

ટીકા—સર્વાસુત્તિ સર્વાસુદ્વિષ્ટિમાર્ગણાસુ વેદનીયકર્મપ્રત્ય-
યાદિતિવેદનીયકર્મણઃ પ્રકૃતિદ્વિકંઉદયેપ્રાપ્યંતે, નીચૈર્ગોત્રંઉદયંચેતિ-
ચપુનઃ નરકગતિમાર્ગણાયાં પૃથિવ્યાદિપંચસ્થાવરકાયમાર્ગણાયાં તિર્ય-
ગ્ગતિમાર્ગણાયાં એકેન્દ્રિયવિકલેન્દ્રિયજાતિચતુષ્કમાર્ગણાયાં અસંજિ-
માર્ગણાયાં એવંદ્વાદશમાર્ગણાસ્થાનેષુ નીચૈર્ગોત્રસ્યઉદયઃ પ્રાપ્યંતે, નઉચૈ-
ર્ગોત્રોદયઃ ઉચૈર્ગોત્રવિપાકસ્તુઅષ્ટપ્રકારઃ પ્રજ્ઞાપનોત્તસ્તસ્પતન્નાભાવા-
ત્તનીચૈર્ગોત્રવિ પાકસ્યતત્રપ્રાપ્યમાણત્વાત્ ॥ ૩૭ ॥

ટિપ્પણી—સર્વમાર્ગણાએ વેદનીયકર્મની બે પ્રકૃતિનો ઉદય
છે, શાતા ૧ અશાતા ૨ એ બે જાણવી, નીચગોત્રનો ઉદય છે
એ માર્ગણાએ તે કહે છે, નરકગતિથાવર પાંચમે તિર્યચગતિ એકેન્દ્રી
બેન્દ્રી ત્રેન્દ્રી ચૌરેન્દ્રી એ કહીયે, ચાર જાતિ અસંજિમાર્ગણા વિષે
પાક નીચગોત્રનો ઉદય છે એવું ॥ ૩૭ ॥

मणनाणकेवलदुगि, संजमपणगेसुउच्चउदयोत्ति ।
सेसासुगोयजुअलं, देसअसन्नीसुआउदुगं ॥ ३८ ॥

टीका—मणनाण इत्यादि मनःपर्यवज्ञानकेलद्विकसंयमपंचक-
लक्षणासुमार्गणासुउच्चैर्गोत्रोदयः नीचैर्गोत्रोदयस्यपंचमेगुणस्थाने
प्राप्यतेसर्वथैवनिवृत्तत्वात् शेषासुद्विचत्वारिंशत्मार्गणासुगोत्रयुगल-
उच्चैर्गोत्रनीचैर्गोत्रलक्षणंप्रकृतिद्वयंददयेप्राप्यतेइति आयुःकर्मविषयेतु
देशविरतिमार्गणाअसंज्ञिमार्गणासुआउदुगंतिर्यग्मनुष्यायूरूपंआयु-
द्विकंददयेप्राप्यते ॥ ३८ ॥

ट्वार्थः—मनःपर्यवज्ञान ? केवलज्ञान ? केवलदर्शन पांच
संयम एटली मार्गणाए एक उच्चगोत्रनो उदय छे एवं १९ शेष
मार्गणाइं उच्चगोत्र नीचगोत्र बे कर्मनो उदय छे, देशविरति
मार्गणाइं तथा असंज्ञिमार्गणाइं आऊखा २ नो उदय छे, एक
तिर्यचनो एक मनुष्यनो ए बे आऊषानो उदय छे ॥ ३८ ॥

गईजाईचउसुथावरि, संयममणनाणकेवलदुगंमि ।
एगंतेउतिगेसु, वेयतिगेतिन्निउदयाई ॥ ३९ ॥

टीका—गईजाईचउसु इत्यादि गतिर्नरकादिस्तत्रएकैकंआयुः
उदयेप्राप्यते, तत्रनरकगतौनरकायुः तिर्यग्गतौतिर्यगायुः मनुष्यगतौ-
मनुष्यायुः देवगतौदेवायुः उदयेप्राप्यते जातिषुएकेंद्रिय द्वीन्द्रियत्री-
न्द्रिय चतुरिन्द्रियलक्षणासुचतसुषुथावरित्तिपृथ्व्यादिपंचस्थावरकायमा-
र्गणासु एकंतिर्यगायुः उदयेप्राप्यते, संयमपंचकेसामायिकादिकेमनःप-
र्यवज्ञानेकेवलज्ञानदर्शनद्विकाष्टमार्गणासुएकंमनुष्यायुर्लक्षणंददयेप्रा-
प्यते तेउतिगेतेजोपद्मलेइयाहुकुलेइयालक्षणलेइयात्रिकेनरकायुर्वि-

नात्रीणिनरतिर्यग्देवलक्षणान्यायूंषिउदयेप्राप्यन्तेवेयतिगेत्तिवेदत्रिके-
त्रीणित्रीणिआयूंषिउदयेभवन्तिनपुंसकवेदेदेवायुर्विनात्रीणिस्त्रीवेदेपुरु-
षवेदेनरकायुः विनात्रीणिआयूंषिउदयेप्राप्यन्ते ॥ ३९ ॥

ट्बार्थः—गति च्यार ने पोता २ नो एक आऊखानो
उदय छे. जाति च्यारे एकेन्द्रि, विकलेन्द्रि, एहने विषे एक
तिर्यच आऊखानो उदय छे. थावर पांचमे एक तिर्यचायुनो
उदय छे. संयम ५ मनपर्यवज्ञान, केवलज्ञान, केवलदर्शन एटली
मार्गणाये एक मनुष्यायु उदय छे. तेजोलेइया, पद्मलेइया, शुक्ल-
लेइयामे नारकायु विना तीन आऊखानो उदय छे. वेदनीने
तीन आऊखानो उदय नपुंसकवेदे देवायु विना २ नो उदय
स्त्रीवेदे पुरुषवेदे नरकायु विना तीन आऊखानो उदय छे. ॥ ३९ ॥

चत्तारियसेसासु, तिरिनरिपंचेंदियोगत्तसअजये ।

चरकुदुहारगलेसे, भवसंन्नीसुअडवीसं ॥ ४० ॥

टीका—चत्तारिअ इत्यादिशेषासुत्रयस्त्रिंशत्तमार्गणासुचत्वारि-
आयूंषिउदयेभवन्ति जीवभेदेनएकजीवस्यएकस्मिन्भवेएकस्यैवायुषः
उदयोभवतिआयुःकर्मणः प्रदेशोदयः विपाकोदयंविनानास्ति-
संक्रमोपिनास्तिएवंज्ञेयं अथमोहोदयंविभजन्नाह तिरिइत्यादि ति-
र्यग्ग्नरगतिपंचेन्द्रियजातियोगात्रिकत्रसकायाविरतिचक्षुरचक्षुर्दर्शनाहा-
रकलेइयाषट्कभंज्यसंज्ञिलक्षणासुएकोनविंशतिमार्गणासुमोहनीयक-
र्मणः अष्टाविंशतिप्रकृतयः उदयेप्राप्यन्ते मार्गणोदयश्चमार्गणागता-
नेकजीवापेक्षः एकजीवोदयस्तु उदयभंगकात्तज्ञेयः ॥ ४० ॥

ट्बार्थः—शेषमार्गणाये च्यार आऊखानो उदय छे. हवे

મોહમાર્ગણા કહે છે. તિરિગતિ મનુષ્યગતિ પંચેન્દ્રિ માર્ગણાયે
ત્રીન યોગ ત્રસકાયમાર્ગજાને વિષે અવિરતિમાર્ગણાઈં ચક્ષુ ?
અચક્ષુદર્શનમાર્ગણાઈં આહારકમાર્ગણાયે લેહ્યા ૬ ને વિષે મવ્ય-
માર્ગણાયે પુરુષવેદં સંજ્ઞીમાર્ગણાઈં મોહનીકર્મની અઠાવીસ પ્ર-
કૃતીનો ઉદય છે. ॥ ૪૦ ॥

નપુવિણુદેવગઈં, નિરણપુરસિત્થિહીણગવિગલે ।
થાવરઅસંનિણસુ, અસમ્મમીસાયચ્ચઉવીસં ॥૪૧॥

ટીકા—નપુવિણુ ઇત્યાદિ ॥ દેવગતૌનપુંસકવેદં વિનાસ-
વિંશતિર્મોહપ્રકૃતયઃ ઉદયેપ્રાપ્યંતે નિરણુત્તિનરકગતૌપુરુષવેદસ્ત્રીવેદં-
વિનાષદ્વિંશતિઃ ઉદયેદ્ગતિએકેન્દ્રિય વિકલેન્દ્રિય સ્થાવરપંચકા-
સંજ્ઞિલક્ષણાસુદશસુમાર્ગણાસુપુરુષસ્ત્રીવેદંવિનાષદ્વિંશતિઃ અસમ્મત્તિ-
સમ્યગ્મોહમિશ્રમોહંવિનાચતુર્વિંશતિઃ ઉદયેપ્રાપ્યંતે ॥ ૪૧ ॥

ટ્થાર્થઃ—દેવગતિમાર્ગણાયે નપુંસકવેદનો ઉદય નથી. નરક-
મચ્ચે પુરુષવેદ ? સ્ત્રીવેદવિના ૨૬ પ્રકૃતિનો ઉદય છે, મોહ-
નિનો એકેન્દ્રિય ? વિકલ ૩ થાવર ૫ અસંજ્ઞીમાર્ગણાયે નપું-
સકવેદનો ઉદય છે, સ્ત્રીવેદ પુરુષવેદ એ બે વેદનો ઉદય છે
નહી, અને સંમકીતમોહની ? મિશ્રમોહની ? એ ૪ વિના ચોવીસ
પ્રકૃતિમોહનીનો ઉદય છે. ॥ ૪૧ ॥

વેણુદુવેઅહીણા, અવારકસાયાકસાયચ્ચઉગેસુ ।

મળનાણદુસામઈં, ચ્ચઉદસથીહીણપરિહારે ॥૪૨॥

ટીકા—વેણુદુવેઅહીણા ઇત્યાદિ ॥ વેદત્રિકેવેદદ્વયહીનાતત્ર-
પુરુષવેદેસ્ત્રીનપુંસકવેદંવિનાષદ્વિંશતિઃ સ્ત્રીવેદેપુરુષસ્ત્રીવેદંવિનાષ-

विंशतिः नपुंसकवेदेपुरुषस्त्रीवेदंविनाषड्विंशतिः उदयेभवति क-
सायचउगेतिकषायचतुष्केषु क्रोधमानमायालोभलक्षणेभुअनंतानु-
बंधिकषायद्वादशंविनाषोडशउदयेप्राप्यन्ते मनःपर्यवज्ञानसामायिक-
छेदोपस्थापनीयचारित्र्यसंज्वलनचतुष्कहास्यषड्कवेदत्रिकसम्यग्मोह-
लक्षणचतुर्दशप्रकृतयः उदयेप्राप्यन्ते परिहारविशुद्धौस्त्रीवेदंविनाता-
एवत्रयोदशभवन्ति ॥ ४२ ॥

टिप्पण्यः—पुरुषवेदमध्ये स्त्रीवेद नपुंसकवेदनी २६ नो उदय-
छे. स्त्रीवेदमध्ये पुरुष नपुंसक विना २६ नो उदय छे. नपुंसक-
वेदमध्ये स्त्रीवेद पुरुषवेद विना २६ नो उदय छे. क्रोधकषाय-
मध्ये मान ४ माया ४ लोभ ४ ए वार विना १६ नो उदय
छे. मानमध्ये क्रोध ४ माया ४ लोभ ४ ए वार विना १६
नो उदय छे. इम मायामध्ये १६ उदय इम लोभमध्ये १६
उदय छे. मनःपर्यव ज्ञानमध्ये सामायिकना भेद जाणवा १५
उदय छे परिहार विशुद्धिमध्ये स्त्रीवेद विना १४ उदय छे. ॥४२

नाणतिगओहिदंसे, वेअगसम्मअमिच्छअणमीसा।
सम्मविणुदुसम्मत्ते, मीसजुआतेउमीस्संम्मि॥४३॥

टीका—तथाज्ञानत्रिकेवधिदर्शनेवेदगतिवेदकेक्षायोपशमसम्य-
ग्दर्शने अमिच्छाचिन्तनविद्यन्ते मिथ्यात्वानंतानुबंधिमिश्राः इत्यनेनसि-
ध्यात्वेमोहनीयअनंतानुबंधिचतुष्टयमिश्रमोहंविनाद्वाविंशतिः उदयेप्रा-
प्यन्ते,द्विसम्मत्तेइतिद्विसम्यक्त्वेक्षायिकोपशमलक्षणेसम्यक्त्वद्विकेसम्म
विणुइतिसम्यग्मोहनीयंविनाइत्यनेनवेदकसम्यग्प्रायोग्याद्वाविंशतिः।
सम्यग्मोहनीयरहिताएकविंशतिः उदयेप्राप्यन्ते उभयोरपिनिरतिचा-
रित्वात् अतिचारिताचक्षयोपशमगुणवतएवभवति मिसजुआइति-

तेजत्तिताएकविंशतिमिश्रमोहोदयेनयुक्ताद्वाविंशतिर्मोहस्यउदयःमिश्रे-
प्राप्यते ॥ ४३ ॥

ट्वार्थः—मतिज्ञान ? श्रुतज्ञान ? अवधिज्ञान अवधिदर्शन
वेदक समकित ए मार्गणाए मिथ्यात्व ? अनंतानुबंधि ४ मिश्र-
मोहनी विना बावीस प्रकृतिनो उदय छे, बे समकितमध्ये उप-
शम तथा क्षायिकमध्ये समकितमोहनी विना २१ प्रकृति मोह-
कर्मनी उदय छे, मिश्रदृष्टिमार्गणाए मिश्रमोहनी भेलीइं तेवारे
बावीसनो उदय छे. ॥ ४३ ॥

केवलिदुग्धहरकाए, उदयाभावोअनाणतिगेसु ।*
छगसगवीसदेसे, अट्टारसगवीसमणहारे ॥४४॥

टीका—णोकेवलिहकराए इत्यादि केवलत्तिकेवलज्ञान-
केवलदर्शनयथाख्यातचारित्रिणोनमोहोदयः उपशांतमोहगुणस्थाने
यथाख्यातचारित्रवतोपिनमोहोदयः सर्वथोपशांतत्वात्प्रतिपातश्च-
स्थित्यद्वाक्षयकारणेनसत्तास्थितत्वेनपुनः प्रादुर्भावःक्षीणमोहादिषु-
मोहस्यबंधोदयोदीरणसत्तायाः सर्वथाअभावान्नप्रतिपातः इति सुह-
मिगलोभोत्ति, सूक्ष्मसंपरायचारि त्रेह्मगतिएकएवसंज्वलनलक्षणस्य-
लोभस्यउदयः, अज्ञानविकेछगसगवीसत्तिषड्विंशतिः सप्तविंशति-
र्वाउदयेभवन्ति, तत्रयेषांमतेमिश्रेज्ञानमिच्छतितन्मतेसम्यग्मोहमि-
श्रमोहोदयंविनाषड्विंशतिः, येचमिश्रेअज्ञानमिच्छंतितन्मतेमिश्रेस-
म्यग्मोहंविनासप्तविंशतिः उदयेभवन्ति, देसेत्तिदेशविरतौअनंतानु-

* पाठांतरे

णोकेवलिहरकाए सुहमिगलोभोअनाणतिगेसु ।

बन्ध्यप्रत्याख्यानद्वयकषायाष्टकमिश्रमिथ्यात्वोदयविनाशेषाः अष्टाद-
शउदये भवन्ति, सग्वीसत्ति, अनाहारकमार्गणायां मिश्रमोहोदयं
विनाससर्विशतिः उदये भवन्ति ॥ ४४ ॥

ट्वार्थः—केवलज्ञान ? केवलदर्शन ? यथाख्यातचारित्र्ये
मोहनीकर्मणा उदयनो अभाव छे, अज्ञानतीनने विषे केटलाएक
आचार्यमते समकितमोहनी ? मिश्रमोहनी ? ए बे विना छवी-
सनो उदय छे, केटलाएक आचार्ये मिश्रगुणठाणे अज्ञान तीन
माने तेहने समकितमोहनी विना सत्तावीसनो उदय छे, अठार-
सगदेसविरतिमध्ये अठारनो उदय छे, अनंतानुबंधि ४ अप्रत्या-
ख्यानी ४ समकितमोहनी ? मिश्रमोहनीए १० उदय नथी
तिणे १८ नो उदय छे, अनाहारकमार्गणाये मिश्रमोहनी विना
सत्तावीसनो उदय छे. ॥ ४४ ॥

सासाणेपणवीसं अभवमिच्छेसमिच्छछवीसं ।

नामस्सपयडीओ, गुणठाणावेहीउनायवा ॥ ६५ ॥

टीका—सासाणे इत्यादि सास्वादने दर्शनमोहनीयत्रयोदयं-
विनापंचविंशतिः उदये भवन्ति, सास्वादनस्योपशांताद्धांशत्वात्,
अनंतानुबंध्युदयेदर्शनमोहत्रिकानुदयेचसास्वादनस्वापत्तिः । अभव्य-
मार्गणायां मिथ्यात्वोदयसहिताः षड्विंशतिः मिथ्यादर्शनमार्गणायां-
मिथ्यात्वोदयसहिताः षड्विंशतिः इत्युक्तं मार्गणासु उदयस्वामित्वं-
मोहस्य, सांप्रतं नाम प्रकृतीः मार्गणासु उदयत्वेन विभजन्नाह ॥ ४५ ॥

ट्वार्थः—दर्शनमोहनी तीन विना सास्वादनगुणठाणे २५
पंचवीसनो उदय छे, दर्शनमोहनी अभव्यमार्गणाये तथा मिथ्या-

ત્વમાર્ગણાયે મિથ્યાત્વમોહની મેછીયે તેવારે ૨૬ નો ઉદય છે, હવે નામકર્મની બાસઠી માર્ગણાયે ઉદયની પ્રકૃતિ કહે છે, ગહ્વંદિય એ ગાથાને અનુક્રમે ત્રીસ છપ્પત્રપન્નાસ પુગાથા જોડીને અર્થ કરવો. ॥ ૪૫ ॥

ત્રીસઅડદુપન્નાસા, દુસુત્રીત્રીસં(ચતુર્તિગત્રીસં)તિગે-
સુપણત્રીસં ।

ગુણસઢીદુગત્રીસં, ઇગત્રીસંદોસુત્રીસંચ ॥૪૬॥

ટીકા—ત્રીસઅડત્તિ ॥૪૭॥

ટિપ્પણ્ય—નરકગતિએ ત્રીસ પ્રકૃતિનો ઉદય છે. તિર્યચગતિએ અઢાવન નામકર્મનો ઉદય છે. મનુષ્યને પંચાશ નામપ્રકૃતિનો ઉદય છે, દેવગતિએ તેત્રીસ પ્રકૃતિનો ઉદય છે. બેન્દ્રી, તેન્દ્રી, ચોરેન્દ્રીય એ ત્રીન માર્ગણાએ ૩૫ પ્રકૃતિનો ઉદય છે. પંચેન્દ્રિને ગુણસઠિનો ઉદય છે. પૃથ્વીકાયને બત્રીસનો ઉદય છે, અપકાયને ઇગત્રીસનો ઉદય છે. તેજકાયને વાતકાયને ત્રીસ પ્રકૃતિનો ઉદય છે. ॥ ૪૬ ॥

બત્રીસા(દુગત્રીસા)બાસઢી, ચતુસગસઢી(પન્ના)ત-
હેવસગસઢી ।

છપન્નાચતુપન્ના, ચતુસઢીચતુસુછાસઢી ॥૪૭॥

ટીકા—દુગત્રીસા ॥ ૪૭ ॥

ટિપ્પણ્ય—વનસ્પતીકાયમધ્યે બત્રીસ પ્રકૃતિનો ઉદય છે, ત્રસ-કાયને બાસઠી પ્રકૃતિનો ઉદય છે, મનોયોગમધ્યે ચતુપન્નનો

ઉદય છે. વચનયોગે સત્તાવત્તનો ઉદય છે. તિમજ કાયયોગે
 સહસ્રીનો ઉદય છે, પુરુષવેદને છપ્પનનો ઉદય છે. સ્ત્રીવેદને
 ચોપત્તનો ઉદય છે, નપુંસકવેદને ચોસઠીનો ઉદય છે. કંધાય
 ૪ ને છાસઠીનો ઉદય છે. ॥ ૪૭ ॥

तिसुसगवन्नाचोयाल, अडतीसंदोसुहुंतिचोसही ।
पणपन्नदुचउचत्ता, बायालीदोसुगुणचत्ता ॥४८॥

टीका--तिसुसगवन्ना ॥ ४८ ॥

ટકાર્થ:—મતિજ્ઞાન ૧ શ્રુતજ્ઞાન ૨ અવધિ ૩ એ ત્રીજા માર્ગજ્ઞાને વિષે સત્તાવનનો ઉદય છે. મન:પર્યવજ્ઞાને ૪૪ નો ઉદય છે. કેવલજ્ઞાને ૩૮ નો ઉદય છે. મતિજ્ઞાન ૧ શ્રુતજ્ઞાન ૧ બે માર્ગજ્ઞાને ચોસઠીનો ઉદય છે. વિભંગે પંચાવનનો ઉદય છે. ચારિત્ર બેમધ્યે સામાજિક છેદોપસ્થાપનીયમધ્યે ચૌમાલીસ પ્રકૃતિનો ઉદય છે. પરિહાર વિશુદ્ધિમધ્યે ૪૨ પ્રકૃતિનો ઉદય છે. સૂક્ષ્મસંપરાય ૧ યથારહ્યાત એ બેમધ્યે ૩૮ નો ઉદય છે. ॥ ૪૮ ॥

चोयालाचोसट्टी, चउपन्नछसट्टिसत्तपन्नाय ।
अडतीसतिलेसासु, चउसट्टिछसट्टिभयणाए ॥४९॥

टीका—चोयालाचो इत्यादि ॥ ४९ ॥

ટર્કાર્થ:—દેશવિરતે ચૌમાલીસનો ઉદય છે. અવિરતિમધ્યે ચોસઠીનો ઉદય છે. ચક્ષુદર્શને ચોપન્નનો ઉદય છે. અચક્ષુદર્શને છાસઠીનો ઉદય છે. અવધિદર્શનમધ્યે સત્તાવનનો ઉદય છે.

કેવલદર્શનમધ્યે અડતીસનો ઉદય છે. કૃષ્ણનીલકાપોત એ ત્રીન
લેશ્યામધ્યે ચ્યાર ગુણઠાણા માનિયે તો આહારક ૨ જિન વિના
ચોસઠીનો ઉદય છે. અથવા છ ગુણઠાણા માનિયે તો જિનનામ
વિના છાસઠીનો ઉદય છે. એમજના જાણવી. ॥ ૪૯ ॥

સગપણછપન્નાસા, સગચડસઢીતહેવપણપન્ના ।

**દુસુસગ(સગઅડવન્ના)વન્નાઈગપન્ન, ગુણવન્ના(સઢી)
તહયચડસઢી ॥ ૫૦ ॥**

ટીકા—સગપણછપન્નાસા इत्यादि ॥ ૫૦ ॥

ટ્ઠાર્થ:—તેજોલેશ્યાએ સત્તાવનનો ઉદય છે, પદ્મલેશ્યાએ
૫૫ નો શુક્લલેશ્યાએ ૫૬ પ્રકૃતિ નામકર્મનો ઉદય છે. ભવ્યને
સડસઠીનો ઉદય છે. અભવ્યને ચોસઠીનો ઉદય છે. ઉપશમને
પંચાવન્નનો ઉદય છે. ક્ષાયિકને ક્ષયોપશમને સત્તાવનનો ઉદય
છે. સાસ્વાદન ગુણે ઇગુણ પંચાસનો ઉદય છે. તિમ વહી મિ-
થ્યાત્વ ગુણઠાણે ચોસઠીનો ઉદય છે. ॥ ૫૦ ॥

**અડવન્નાછાયાલા, તિસઢીપણ(અડ)તિસનામકમ્મસ્સા
ઉદઓમગ્ગણઠાણે, ગઈઆઈકમેણણેયવો ॥ ૫૧ ॥**

ટીકા—અડવન્ના इत्यादि । एवं गाथाषट्कस्यसमुदिताएव-
व्याख्या तत्रनरकगतौनाम्नस्त्रિंशत्, तिर्यग्गतौअष्टपंचाशत्, मनु-
ष्यगतौद्विपंचाशत्, देवगतौचतुस्त्रिंशत्, एकेन्द्रियेत्रयस्त्रिंशत्,
विकलत्रिकेपंचत्रिंशत्, पंचेन्द्रियेएकोनषष्टिः पृथ्व्यांद्वात्रिंशत्,
अण्कायेएकत्रिंशत्, अग्निकायेएकोनत्रिंशत्, वायुकायेत्रिंशत्,

वनस्पतिकायेद्वात्रिंशत्, त्रसेद्विषष्टिः मनोयोगेचतुःपंचाशत्, वच-
नयोगेसप्तपंचाशत्, काययोगेसप्तषष्टिः पुरुषवेदेषट्पंचाशत्, स्त्री-
वेदेचतुःपंचाशत्, नपुंसकवेदेचतुःषष्टिः कषायचतुष्केषट्षष्टिः,
त्रिषुमत्यादिज्ञानेषुसप्तपंचाशत्, मनःपर्यवज्ञानेचतुश्चत्वारिंशत्,
केवलज्ञानेअष्टत्रिंशत्, दोषुत्ति, द्वयोर्मतिज्ञानश्चतुःषष्टिः
विभंगेपंचपंचाशत्, दुर्इत्तिसामायिकच्छेदोपस्थापनीयेप्रत्येकं चतु-
श्चत्वारिंशत्परिहारेद्विचत्वारिंशत्, सूक्ष्मसंपराययथाख्यातयोः एको-
नचत्वारिंशत्, चत्वारिंशच्चदेशविरतौचतुश्चत्वारिंशत्, अविरतौचतुः-
षष्टिः चक्षुर्दर्शनेचतुःषष्टिः, अचक्षुर्दर्शनेषट्षष्टिः अवधिदर्शनेसप्त-
पंचाशत्, केवलदर्शनेअष्टत्रिंशत्, तिलेसासुत्तिकृष्णनीलकापोत-
लक्षणासुतिसूषुलेइयासुयदिगुणस्थानचतुष्टयमंगीक्रियते तदाजिन-
नामाहारकाद्विकोदयंविनाचतुःषष्टिः अथवाप्रमत्तंयावत् षट्गुणस्था-
नकानिमन्यन्तेतदा जिननामविनाषट्षष्टिः एवंभजनाभवति, अत्र-
येचतुष्टयंइच्छन्ति तेप्रतिपद्यमानकायलेइया त्रयंतुगुणस्थानचतुष्टये-
भवति, पूर्वप्रतिपन्नाद्यलेइयात्रयंतुप्रमत्तंयावत्प्राप्यते, यद्यपिवि-
शुद्धिवशताहीयमानाप्रतन्वीतथापिसत्त्वेनगृहीतव्याइतिपूर्वप्रतिपन्ना-
पेक्षया “ छिज्जमाणेछिन्ने ” एतद्वचनापेक्षयागत्वरत्वात्तनांगी-
कारः, यथासास्वादनस्याज्ञानंकर्मग्रंथिकानामिति भावनयापेक्षया
तुसूक्ष्मांशस्यापिसतः अग्रहणेदोषः तेनग्रहणंयथासिद्धांतेसास्वादने
ज्ञानंइति तेजोलेइयायांसप्तपंचाशत् पद्मलेइयायांपंचपंचाशत्, शुक्ल-
लेइयायांषट्पंचाशत्, भव्येसप्तषष्टिः, अभव्येचतुःषष्टिः उपशमे-
सम्यग्रदर्शनेपंचपंचाशत्, वेदकेसप्तपंचाशत्, क्षायिकेअष्टपंचाशत्,
मिश्रेएकपंचाशत् सास्वादनेएकोनषष्टिः मिथ्यात्वेचतुःषष्टिः, संशि-
मार्गणायांअष्टपंचाशत्, असंशिमार्गणायांषट्चत्वारिंशत्, आहा-
रकेत्रिषष्टिः अनाहारकेअष्टत्रिंशत्, एवंनामकर्मणः उदयः मार्गणा-

स्थानकेगत्यादिक्रमेणज्ञातव्यः इत्युक्तमुदयस्वामित्वमार्गणासु, सां-
प्रतमुदीरणास्वरूपंनिदर्शयन्नाह ॥ ५१ ॥

उत्पार्थः—संज्ञीनेजाति ४ आयुपूर्वी ४ आतपविना अठा-
वननो उदय छे, असंज्ञीने छेतालीसनो उदय छे, आहारकने
त्रेसठीनो उदय छे, अनाहारकने पांत्रीसनामकर्मनी प्रकृतिनो
उदय छे, उदयनि प्रकृतिमार्गणाने विषे गति आदिकने अनुक्रमे
जाणवी ते समजी लेज्यो. ॥ ५१ ॥

मूलोदीरणाणा, सडअडछपंचदुन्निनेयवा ।

उत्तरउदीरणाए, उदयसमापयडिसंखाय ॥ ५२ ॥

टीका—मूलोदीरण इत्यादि तत्रमूलोदीरणास्थानानिपंच, प्र-
थमंसप्तकर्मोदीरणारूपं तत्रयेजीवाभवान्तेएकावलिकाशेषेप्रांतया-
सस्यप्रथममुदीरितस्योदयात् शेषस्याभावात् नउदीरणातेनआयुर्व-
र्जसप्तकर्मोदीरणारूपं प्रथमंस्थानंसर्वसंसारिणांसर्वमपिभवंयावत् अ-
ष्टानां उदीरणातत्रअमिनवायुरुदयेतुउदीरणोदयश्चैकमेवसमयंसम-
यांतरंयदाचअप्रमत्ताभिधानेगुणस्थानेप्राप्तस्तदाविशुद्धिप्राबल्येनवेद-
नीयायुषः नोदीरणा, तेनषण्णामेवोदीरणा, सूक्ष्मसंपरायेतुसंज्वल-
नलोभस्यचरमयासोदयात् तेनवेदनीयायुर्मोहनीयोदीरणाभावात्,
पंचानामेवोदीरकः क्षीणमोहस्यप्रथमासंख्येयसमयंयावत् पंचाना-
मुदीरणाक्षीणमोहस्यावलिकाशेषे सतिज्ञानावरणीयदर्शनावरणीयां-
तरायस्योदीरणाव्युच्छिन्ना, तेननामगोत्रयोर्द्वयोरुदीरणाभवति, मा-
र्गणासुउदीरणास्थानानिगुणस्थानकवत्भावनीयानि, तत्रमनुष्यग-
तौपंचेंद्रियेत्रसकायेयोगत्रयेमत्यादिज्ञानचतुष्टये दर्शनत्रिकेशुक्लले-
इयायांभव्यक्षायिकाहारकसंज्ञिलक्षणासुअष्टादशसुसर्वाण्यप्युदीरणा-

स्थानानि, नरकादिगतित्रिकइंद्रियचतुष्ककायपंचकअज्ञानत्रिकदे-
शविरताविरतिलेश्यात्रिकमाद्यमभव्यसास्वादनमिथ्यात्वासंश्लक्षणा-
सुसप्तअष्टौद्वेउदीरणास्थानेवेदत्रिककषायत्रिकसामायिकछेदोपस्थाप-
नीयतेजःपद्मवेदकमार्गणासुसप्तअष्टौषट् इति त्रीणिउदीरणास्थानानि,
संज्वलनलोभेसप्तअष्टौषट्पंच, परिहारेअष्टौषट्, सूक्ष्मसंपरायेषट्पंच,
यथाख्यातेपंचद्वेउपशमेअष्टौपंचषट्, मिश्रेअष्टौ, अनाहारेद्वेकेवल-
द्विकेद्वयोरेवंउदीरणास्थानानिउत्तरोदीरणायाः संक्षिपन्नाह ॥ ५२ ॥

ट्बार्थः—उदीरणाना मूलधानक ५ छे सातनो आऊखा
विना आऊखा सहीत आठनी उदीरणा आऊखावेदनी विना
सातमे गुणठाणे आठमे नवमे गुणठाणे ६ नी उदीरणा छे;
मोहनी विना दशमे इग्यारमे बारमाने प्रथमभाग पर्यंत पांचनी
उदीरणा, ज्ञानावरणीय १ दर्शनावरणीय २ अंतराय विना वेनी
उदीरणा तेरमे गुणठाणे छे, प्रकृति उत्तर तेहनी संख्या १२२
नी उदयनी रीते जाणवी. ॥ ५२ ॥

मणुआउवेयणीयं, अपमत्ताओपरंतुनोदीरइ ।
बारसअयोगिपयडिनो, दीरइअकरणोविरीओ ॥ ५३ ॥

टीका—मणुआऊ इत्यादि मनुष्यायुर्वेदनीयद्वयंअप्रमत्तात्
परंतुपरिनउदीरयति, अप्रमत्तादिषुविशुद्धवीर्यत्वात्प्यानाद्यालंबक-
त्वाच्चपूर्वस्वतपुवोदयावलिकाक्षिप्तवेदनीयं तथा मनुष्यायुः उदये-
लभ्यतेनोदीरणाकरणेन तथा द्वादशअयोगिगुणस्थानस्थाःप्रकृतय-
उदयेसंतिनोदीरणायां येनकरणवीर्येणनामचलवीर्येणोदीरणाभवति,
अयोगिगुणस्थानकेकरणवीर्यस्याभावात् अकरणवीर्यत्वेनोदीरणा-
इति तथाचचरमग्रासत्वात्नोदीरणाभवति ॥ ५३ ॥

ट्बार्थः—मनुष्यआयुवेदनी २ प्रमत्तगुणठाणा सुधी उदीरे,
अप्रमत्तयी पछी उदीरे नही, अयोगिगुणठाणे बार प्रकृतिनो
उदय छे तेमाटे उदीरणा नयी. ॥ ५३ ॥

सेसासवापयडी, आवलियसेसगाओउदयंम्मि ।
नोदीरइअपडीगाही, पडिगहीउदयतुछाओ ॥५४॥

टीका—सेसासवा इत्यादि । शेषाः सर्वाः सप्ताधिकशतरूपाः
प्रकृतयः यावत् क्षयकालात् आवलीभोगयोग्यादलिकाः अवशेषा-
उदयरूपेभवन्ति तदानोदीरणाचरमग्रासत्वात्इतिताः काः अपतद्ग्रा-
हिण्यः अपतद्ग्राहित्वंतुयासांप्रकृतीनांचरमोशः अन्यप्रकृतिषुनसं-
क्रामतिताअपतद्ग्राहिण्यः संज्वलनलोभप्रमुखाः पुनः यासांप्रकृ-
तीनांचरमोशः अन्यासुप्रकृतिषुसंक्रम्यक्षपयति, पुरिसोकोहेकोहं-
माणेचमाणंमायाएमायंलोभेएतद्रूपेणताः प्रकृतयः पतद्ग्राहिण्य-
इत्युच्यते, तां चरमोग्रासः अन्यसंक्रमणेनअन्यप्रकृतित्वंप्राप्यउदय-
त्वेनावलिकाशेषेउदीरणाऽभावः कितुउदयोदीरणायाः समकालमे-
वाभावः अतः अपतद्ग्राहीचरमावलिकायाउदयः भवतिपरंउदी-
रणाभवतियाः पतद्ग्राहिण्यः तासांउदयोदीरणा समकालंपुव्वुच्छि-
द्यते, एवंउत्तरोदीरणास्वामित्वंस्वतः उदयस्वामित्ववत्भाव्यं अथ-
मार्गणासुचतुरशीतिलक्षयोनिसंख्यांविभजन्नाह ॥ ५४ ॥

ट्बार्थः—शेष जे प्रकृति रही ते जेवारे उदयमध्ये एक
आवली शेष रहे तेवारे उदयपणे छे, परंउदीरणा नयी, जे ते
काले सत्तामध्ये अनुदितदल रह्या नयी जे उदीरे तेमाटे आव-
लीका शेषकाले उदीरणा पण नयी, अपडीगाहि (अप्रतिग्राही)
प्रकृतिते ए रीते छे जे अपडिगाहीनो छेहलो अंश कोई मे न-

સંક્રમે તેમાટે ઇંમ છે, અને પડિગાહિપ્રકૃતિને તો ઉદય તથા ઉદીરણા મેલીજ છે. ઉદયનો અનંતમો માગ સઘલી પ્રકૃતિમે મેલી રવપાવે છે તેમાટે હવે ચોરાસીલાખ જીવાજોનીહું સ્વરૂપ કહે છે. ॥ ૫૪ ॥

પુઢવાઈસુપત્તેયં, સગવળપત્તેયણંતદસચડદ ।

વિગલેસુદુદુસુરનારય, તિરિચડચડંદસનરેસુ ॥૫૫॥

ટીકા—પુઢવાઈસુપત્તેયં इत्यादिपूर्वव्याख्याताएव ॥૫૫॥

ટબાર્થ:—પૃથિવીકાયની સાતલાખ યોનિ છે, અપ્કાયની સાતલાખ યોનિ છે, તેડકાયની સાતલાખ યોનિ છે, વાડકાયની સાતલાખ યોનિ છે, વનસ્પતિકાયમધ્યે પ્રત્યેક વનસ્પતિની ૧૦ લાખ યોનિ છે, સાધારણ વનસ્પતિની ૧૪ લાખ જીવા-યોનિ છે, બેન્દ્રી, તેન્દ્રી, ચૌરેન્દ્રી પુહની પ્રત્યેકે બે બે લાખ યોનિ છે, દેવતાને ચ્યાર લાખ, નારકીને ચ્યાર લાખ, તિરિયંચને ૪ લાખ તથા મનુષ્યને ૧૪ લાખ યોનિ છે. તે મિલ્યાંથકાં ચોરાસી લાખ જીવાયોનિ છે. ગાતિચ્યારમાંહે ૨૬ લાખ જીવા-યોનિ ઇન્દ્રીમાર્ગણાયે સઘલી લામે. કાય ૬ માંહે સઘલી લામે. મનોયોગે ૨૬ લાખ, વચનયોગે ૩૨ લાખ, કાયયોગે સરવં લામે, પુરુષવેદે ૨૨ લાખ લામે, સ્ત્રીવેદે ૨૨ લાખ લામે, નપુંસકવેદે ૮ લાખ લામે, કષાય ૪ માંહે સરવં લામે. ॥૫૫॥

एगिंदिएसुपंचसु, बारसगतिसत्तअट्टवीसाय ।

વિગલેસુસત્તઅડનવ, જલખહચડપયડરગભુયગે ૫૬॥

ટીકા—एगिंदिएसुइत्यादि अथकुलकोटिमानमाह, एकेद्वये

पंचसुपृथिव्यादिषुपृथिवीकायेद्वादशलक्षाः कुलकोटीनां, आप्कायेसप्त-
लक्षाः कुलकोटीनां, अग्निकायेत्रयोऽलक्षावायुकायेसप्तलक्षाः वनस्पति-
कायेअष्टाविंशतिलक्षाः विगलेत्ति, द्वीन्द्रियादौद्वीन्द्रियेसप्तलक्षाः त्रीन्द्रि-
येअष्टौलक्षाः चतुरिन्द्रियेनवलक्षाः कुलकोटीनां जलचरेसाद्द्विदशलक्षाः,
खचरस्यद्वादशलक्षाश्चतुष्पदस्यदशलक्षाः कुलकोटीनां भवन्ति, उरः-
परिसर्पस्यदशलक्षा भुजपरिसर्पस्यनवलक्षाः अमरस्यषड्विंशतिलक्षाः
नारकस्यपंचविंशतिलक्षाः कुलकोटीनां भवन्ति सर्वतः एकाकोटिः
सप्तनवतिलक्षाः पंचाशत्सहस्राणिकुलानां भवन्ति, एवंगाथाद्वयं-
वाच्यम् ॥ ५६ ॥

‘त्रार्थः—हवे कुल कोडी कहे छे, एकेन्द्रिमे पृथिविनी
बारलाख कुल कोडी, अप्कायने सातलाख कुल कोडी, तेज-
कायनी तीनलाख कुल कोडी, वायुकायने सातलाख कुल कोडी,
वनस्पतिने अष्टावीसलाख कुल कोडी, बेन्द्रीने सातलाख कुल
कोडी, तेन्द्रीने आठलाख कुल कोडी, चौरेन्द्रीने नवलाख कुल
कोडी, जलचरमे साढीबारलाख कुल कोडी, खेचरने बारलाख
कुल कोडी जानवी. ॥ ५६ ॥ -

अद्धतेरसबारस, दसदसनवगंनरामरेनिरण् ।

बारसलखीसपणवीस, हुंतिकुलकोडिलरकाई ॥५७॥

टीका—अथमार्गणासुयोनिं संख्यामाह । नरकगतौ चत्वारो-
लक्षामनुष्यगतौ चतुर्दशलक्षा, देवगतौ चतस्रस्तियर्गतौ द्वाषष्टिः यो-
नयः, एकेन्द्रियाणां द्विपंचाशत्, द्वीन्द्रिये द्वे, त्रीन्द्रिये द्वे, चतुरिन्द्रिये द्वे,
पंचेन्द्रिये षड्विंशतिः, पृथिव्यादिषु चतुर्षु सप्तसप्त, वनस्पत्यां चतु-
र्विंशतिः, त्रसेद्वात्रिंशत्, मनोयोगे षड्विंशतिः, वचनयोगे द्वात्रिंशत्,

काययोमेचतुरशीतिः, पुरुषस्त्रीवेदेद्वाविंशतिः, नपुंसकेअशीतिः
 कषायेषुचतुरशीतिः, रूपत्रयेषड्विंशतिः, मनःपर्यवकेवलचतुर्दश,
 अज्ञानद्वयेचतुरशीतिः, विभंगेषड्विंशतिः, संयमपंचकेचतुर्दश,
 देशविरतौअष्टादश, अविरतौचतुरशीतिः, चक्षुर्दर्शनेअष्टाविंशतिः,
 अचक्षुर्दर्शनेचतुरशीतिः, अवधिदर्शनेषड्विंशतिः, केवलदर्शनेच-
 तुर्दश, आद्यलेइयात्रयेचतुरशीतिः, तेजोलेइयायांषट्चत्वारिंशत्,
 पद्मशुक्लयोर्द्वाविंशतिः, भव्येअभव्येचचतुरशीतिः, दर्शनत्रयेमिश्रेच-
 षड्विंशतिः, सास्वादनेषट्पंचाशत्, मिथ्यात्वेचतुरशीतिः, संशि-
 मार्गणायांषड्विंशतिः, असंशिमार्गणायांषट्सप्ततिः, आहारका-
 नाहारकयोश्चतुरशीतिः, एवंकुलकोटीसंख्या अपियथासंभववक्तव्याः
 तथाविज्ञेयाइति । सामान्येनयथासंभवं अत्रयथासंख्यमिति अत्र-
 योनिरुत्पत्तिकालेप्रथमाहारपुद्गलानां स्वरूपेणभाविता तेनअपर्याप्त
 पर्याप्तापेक्ष्याभेदोनापेक्षितः, मनुष्येषुकर्ममूढ्यकर्ममूमिभेदोऽपिनापे-
 क्षितः प्रथमाहारयोग्यपुद्गलानां वर्णादितुल्यत्वेनयोनिस्तेननभेद-
 ताऽभवतिकुलकोटीकथंचित्भेदतासंभवेपिआगमेमिन्नत्वेनोक्तत्वात्
 अत्रापिनोक्तः इतिउक्तेयोनिकुलकोटिद्वारे ॥ ५७ ॥

ट्बार्थः—चौपदने दस लाख कुल कोडि, उपरिसर्पने दस
 लाख कुलकोडि, मुजपरिसर्पगोहनोलीयाप्रमुखनी नवलाख कुल
 कोडी जाणवी, मनुष्यने बार लाख कुल कोडी, देवताने छवीस
 लाख कुल कोडी, नारकीने पंचवीस लाख कुल कोडी, मित्यां
 सर्वे एक कोडी साढासत्ताणुलाख कुल कोडी छे. ॥ ५७ ॥

जोणीकुलकोडीओ, मग्गणठाणेसु जत्थसंभवइ ।
 तेतत्थविन्नेया, सामन्नेणंजहासंखं ॥ ५८ ॥

टीका—अथमार्गणासुसत्ताद्वारं मूलोत्तरभेदेनकथयन्नाह, अत्र-
सत्ताद्वारस्यप्रथमंवक्तव्येऽपियोनिकुलकोटिद्वारेपूर्ववर्णिते सूचीकटा-
हन्यायेनचपृच्छकस्याशयक्रमेणैवेति ॥ ५८ ॥

ट्वार्थः—योनि तथा कुल कोडी मार्गणास्थानके जे जिहां
जिम संभवे ते तिहां तिम कहेवा सामान्ये विशेष एहना यंत्रकथी
जोइ लेवा ॥ ५८ ॥

तसनरपणिंदियोगे, हरकाएसुकभवसन्नीसु ।
आहारेतिगसंता, दुगसंतानाणदंसेसु ॥ ५९ ॥

टीका—“तसनर” इत्यादि त्रसकायमनुष्यगतिपंचेन्द्रिजजा-
तियोगत्रय यथाख्यातशुक्लेश्याभव्यक्षायिकसंज्ञिआहारकलक्षणासु-
तिगसत्ता त्रीणिसत्तास्थानानि, अष्टौउपशांतमोहंयावत् क्षपकश्रे-
णौसूक्ष्मसंपरायपर्यंतमोहस्यसर्वथाक्षयात्, क्षीणमोहेसप्तकर्मणांसत्ता
सयोगि अयोगिशुणस्थाने अघातिचतुष्टयसत्ता, दुगसन्ताइतिज्ञानं-
चतुष्केमत्यादिकेदर्शनत्रिकेद्वेसत्तास्थाने, अष्टौतथासप्त नचतूरूपासा-
चकेवल्लिनांआसांचसप्तानांमार्गणानांछेद्य(छद्म)स्थत्वात् ॥ ५९ ॥

ट्वार्थः—त्रसकायमनुष्यगति पंचेन्द्रिजातियोग ३ यथा-
ख्यात चारित्रशुक्लेश्याभव्य १ संज्ञीमार्गणाये आहारकर्माग-
णाये तीन सत्तास्थानक छे ८ तथा मोह विना ७ तथा घाति
विना ४ नी सत्ता छे. ज्ञान ४ दर्शन ३ ने विषे ८ तथा ७
वे सत्तास्थानक छे. ॥ ५९ ॥

अद्वचउअणहारे, केवलदुगिचंडरसेसअडसंता ।
निरएदेवाउविणा, तिरिएजिणहीणसंताओ ॥६०॥

टीका—अट्टचउ इत्यादि । अनाहारकमार्गणायांद्वेसत्तास्थाने तत्रअष्टानांसत्ता अन्तरालगतिकानांचतसृणांसत्ता, केवलिसमुद्धा-
तायोगिगुणौप्रतीत्य केवलदुगि, केवलज्ञान केवलदर्शनलक्षणासु-
मार्गणासुअघातिचतसृणांसत्ता, शेषासुमार्गणासुअष्टौसत्ता, इत्युक्ता-
मूलसत्ता, अथोत्तरसत्तास्थानान्याह, निरए नरकगतौनैरयिकाणांदे-
वाग्रहिताः सप्तचत्वारिंशत्शतंसत्तायांप्रकृतयः भवंतिइतिसंबंधः,
तिर्यग्गतौ जिनहीनत्ति, जिननामरहिताः सप्तचत्वारिंशच्छतंसत्तायां-
प्राप्यन्ते, भवस्वभावादेवनहिजिननामसत्ताकः तिर्यग्गतावुत्पद्यते.
॥ ६० ॥

ट्बार्थः—अनाहारकिमार्गणाए आठ तथा ४ ए २ सत्ता-
थानक छे. केवलज्ञान १ केवलदर्शनमार्गणाये ४ सत्ता छे.
शेषमार्गणाये सर्वने आठनी सत्ता छे. नरकगतिमध्ये देवताना
आउखानी सत्ता नथी. शेष १४७ नी सत्ता तिरियंगगतिमध्ये
जिननाम सत्ता नथी शेष १४७ नी सत्ता छे. ॥ ६० ॥

निरयाउविणादेवे, थावरतिगिजाईचउसुअजिणाय।
देवनिरयाउहीणा, तेउजुयलेनराउविणा ॥ ६१ ॥

* टीका—निरयाउविणादेवेइत्यादि ॥ निरयाउविणादेवे नरकायु-
र्विनासप्तचत्वारिंशत्शतंदेवगतौसत्ताप्राप्यते, स्थावरत्रिकेपृथ्वीअपव-
नरपतिरूपेजातिचतुष्के एकेन्द्रियादिलक्षणेअजिणाय इतिजिननाम-
रहिताचपुनः देवनरकायुर्हीनापंचचत्वारिंशत्शतंसत्तायांभवति, तेउ-
ज्जअले तेजोवायुकायलक्षणेनरायुविणाइति मनुष्यायुर्विनाचतुश्चत्वा-
रिंशत्शतंसत्तायांप्राप्यते, अत्रदेवद्विकनरकद्विकमनुष्यद्विकवैक्रियच-
तुष्काहारकचतुष्कजिननामइतिपंचदशनामप्रकृतीनांआयुःत्रिकमि-

श्रसम्यग्मोहसत्ता तेजोवायुकायेनास्ति तथापिकर्मप्रकृतौसंक्रमप्रदे-
शसत्ताकस्यचित्अक्षपितकर्माश्रयसंभवति तेनोक्तापिप्रवाहव्या-
ख्यायांतुअष्टाविंशत्युत्तरशतंसत्तायांप्राप्यते गइतसिवेउविहारनर-
हीणातत्रवैक्रियोपलक्षितंदेवत्रिकनरकत्रिकेवेक्रियचतुष्कंआहारकच-
तुष्कंमनुष्यत्रिकंउपलक्षणेनउच्चैर्गोत्रमित्यादिग्रहणम् ॥ ६१ ॥

ट्वार्थः—देवगतिमध्ये नरकायु विना १४७ नी सत्ता छे,
थान २३ पृथिवी १ अप २ वनस्पतिमध्ये जिननाम विना
देवायु १ नरकायु विना एकसोपिस्तालीसनी सत्ता छे । तेउ-
कायवाउकायमध्ये देवतानो आऊखो १ नरकायु १ मनुष्यायु १
जिननाम एटलानी सत्ता नथी १४४ नी सत्ता छे ॥ ६२ ॥

सासणमीसअसंजिणु, जिणविणुआहारसम्मीसविणा।
अभवेरकायगसम्मे, सत्तविणु हुंति इगचत्ता ॥६२॥

टीका—सास्वादने तथा मिश्रेअसंजिणु जिननामविनासप्त-
चत्वारिंशत्शतंअभव्येजिननामाहारकचतुष्कसम्यग्मोहंविनाएकच-
त्वारिंशत्शतंसत्तायांप्राप्यते खवगेति क्षायिकसम्यग्दर्शनेसत्तविणु-
अनंतानुबंधिचतुष्कदर्शनमोहत्रिकलक्षणसप्तकंविनाएकचत्वारिंशत्श-
तंसत्तायांप्राप्यतेइति ॥ ६२ ॥

ट्वार्थः—सास्वादन १ मिश्र १ तथाअसंजिनेविषेजिननाम-
विना १४७ नी सत्ता छे । आहारक ४ समकितमोहनी विना
अभव्यमार्गणाये एकसो एकतालीसनी सत्ता छे । क्षायिकसमकि-
तमध्येअनंतानुबंधी ४ मिथ्यात्वमोहनी १ मिश्रमोहनी १ सम-
कितमोहनी १ ए सात विना एकसो एकतालीसनी सत्ता छे॥६२॥

કેવલદુગિપણસીઝ, સ્વગસુદુમેદુસયહક્ષાણ ।
 ઇગસયંસેસાસુઅ, અડયાલસયંચસંતંસા ॥ ૬૩ ॥

ટીકા—કેવલદુગિહ્યાદિ કેવલજ્ઞાનકેવલદર્શનેપંચાશીતિઃ
 સત્તાયાંપ્રાપ્યતે ત્રયોદશગુણસ્થાનપ્રાયોગ્યા સૂક્ષ્મસંપરાયચારિત્રેક્ષપ-
 કશ્રેણિગતસૂક્ષ્મસંપરાયસ્યદ્વાધિકંશતં સત્તાયાંપ્રાપ્યતેઔપશમિકસૂ-
 ક્ષ્મસંપરાયસ્યઅષ્ટચત્વારિંશત્શતંસત્તાયાંપ્રાપ્યતે તથાહક્ષાણુત્તિયથા-
 ર્યાતચારિત્રે ક્ષપકશ્રેણિગતસ્યેકાધિકંશતં ઔપશમિકંયથાર્યાત-
 સ્યઅષ્ટચત્વારિંશત્શતં સેસાસુઅ શેષાસુમાર્ગણાસુઅષ્ટચત્વારિંશત્શતં-
 સત્તાયાંભવતિ ॥ ૬૩ ॥

ટ્યાર્થઃ—કેવલજ્ઞાન ૧ કેવલદર્શન ૧ મધ્યે પંચાશીની
 સત્તા છે, ક્ષપકશ્રેણિ સૂક્ષ્મસંપરાયને એકસોદોય ૧૦૨ ની સત્તા
 છે, ઉપશમશ્રેણિ સૂક્ષ્મસંપરાયને એકસો અડતાલીસની સત્તા છે,
 યથાર્યાતચારિત્રેક્ષપકશ્રેણીને એકસો એકની સત્તા છે, ઉપશમ-
 શ્રેણીને એકસો અડતાલીસની સત્તા છે, શેષમાર્ગણાયે એકસો અ-
 ડતાલીસની સત્તા છે ॥ ૬૩ ॥

સવાસુગોયવેથનીય, કેવલદુગિહીણનાણવિઘ્નાણં ।
 બીએકમ્મે એવં, નવ છ સંતાંઅહક્ષાણ ॥ ૬૪ ॥

ટીકા—ઇત્યુક્તાસર્વમાર્ગણાસુસત્તા સાંપ્રતંજ્ઞાનાવરણાદિકર્મણાં-
 સત્તામાર્ગણાસુવિભજ્યદર્શયત્રાહ । સવાસુગોયહ્યાદિ સર્વાસુદ્વિષ-
 ણિલક્ષણાસુમાર્ગણાસુગોત્રવેદનીયરયદ્વયંદ્વયંસત્તાયાંપ્રાપ્યતે તેજોવાયુ-
 કાયેત્તૈર્ગોત્રંએકાએવસત્તાપ્રાપ્યતેગાત્રાયાનુક્તમપિ સત્તિકાતોવાચ્યં
 કેવલહિણત્તિ કેવલજ્ઞાનદર્શનદ્વયરહિતાસુસવાસુષદ્ધિમાર્ગણાસુજ્ઞાનાવ-

णीयं अंतरायंसत्तायां प्राप्यते केवलद्विके न प्राप्यते ॥ बीषुकम्मे-
एवं बीषुत्ति द्वितीये कर्मणि दर्शनावरणीये एवं ज्ञानावरणीयवत् न वरं यथा-
ख्याते औपशमिके यथा ख्याते दर्शनावरणीयनवकरयसत्ताक्षपक-
यथा ख्याते दर्शनावरणीयस्य स्थानद्वित्रिकरहिता षट्प्रकृतिसत्ता एवं सू-
क्ष्मसंपरायेऽपि ॥ ६४ ॥

ट्वार्थः—कर्मनी मित्रमित्र सत्ता कहे छे । गोत्रकर्म ?
वेदनीकर्मनी सत्ता सर्वे मार्गणा विषे छे । केवलज्ञान केवलदर्शन-
मध्ये ज्ञानावरणीय २ अंतरायनी सत्ता नथी, बीजी सर्वे मार्ग-
णाय ए वे कर्मनी सत्ता छे । बीजो कर्मदर्शनावरणीयनी सत्ता
पिण केवलदुग्गमध्ये तथा यथाख्यातचारित्र्यमध्ये उपशमश्रेणिने
नवनी सत्ता छे ॥ ६४ ॥

केवलदुग्गिहक्खाए, खीणेनोसंतसोहकम्मस्स ।

सुहुमेअडवीसंया, इगंचअभवेअछवीसं ॥ ६५ ॥

टीका—अथ मोहसत्तां दर्शयन्नाह ॥ केवलदुग्गित्यादि केवल-
ज्ञानकेवलदर्शने तथा यथाख्याते खीणेत्ति क्षपके मोहस्य सत्तान्भवति
औपशमिके यथाख्याते अष्टाविंशतिः सत्कर्मा “सुहुमे” सूक्ष्मसंपराये वा-
इति पक्षांतरे अष्टाविंशतिसत्कर्मा उपशमश्रेणिमपेक्ष्य क्षपकसूक्ष्मसंपरा-
ये एकः संज्वलनलोभः सत्तायां प्राप्यते अभवेय अभव्ये सम्यग्मोहमि-
श्रमोहं विना षड्विंशतिसत्तायतः त्रिपुंजकरणे कृते अष्टाविंशति सत्कर्मा-
भवति तच्च भव्यानामेव भवति अभव्यस्यानाद्यनंतमिथ्यात्वं भवति-
यथा प्रवृत्तिकरणं यावत् न अपूर्वकरणादिना ग्रंथिभेदः अस्मिन्नग्रंथिका-
एव अभव्याः अतः षड्विंशतिरेव सत्ता भवति ॥ ६५ ॥

ट्वार्थः—केवलदुग्गने विषे केवलज्ञान ? केवलदर्शन ए

કેવલદ્વિક તથા ક્ષપકશ્રેણિ યયાહ્યાતમે મોહનીકર્મની સત્તા નથી, સૂક્ષ્મસંપરાય ઉપશમશ્રેણિને મોહનીકર્મની અઠાવીસની સત્તા છે, ક્ષપકસૂક્ષ્મસંપરાયને એક લોભસંજ્વલનની સત્તા છે, અભવ્યને છવીસની સત્તા છે, જે કારણે ગ્રંથિભેદી થઈ ત્રિપુંજીકરણ કર્યા પછી મિશ્રમોહની ? સમકિતમોહની ? એ બેની સત્તા થાયે તેતો ગ્રંથીભેદ તો અભવ્યનેજ થાયે, અભવ્યને અનાદિઅનંત મિથ્યાત્વ છે તિણે છવીસની સત્તા છે. સમકિતમોહની મિશ્રમોહનીની સત્તા નથી ॥ ૬૫ ॥

સેસાસુઅઢવીસં, ઇગવીસતિસંતનિરયદેવેસુ ।
 ઇગિંદિયવિગલેસુ, થાવરતિગિતિરિયનરસંતા ॥૬૬॥

ટીકા—સેસાસુહત્યાદિ શેષાસુમાર્ગણાસુઅષ્ટાવિંશતિઃ મોહસ્યસત્તાભવતિ, ક્ષાયિકેસમ્યક્ત્વેએકવિંશતિર્મોહસત્તાભવતિ, આયુઃત્રિકંનરકગતૌનરકતિર્યગ્મનુષ્યાયુર્લક્ષણસત્તાયાંભવતિ, દેવગતૌદેવાયુસ્તિર્યગાયુર્મનુષ્યાયુસ્વયંસત્તાયાંલભ્યતે, એકેન્દ્રિયમાર્ગણાયાંવિકલત્રિકમાર્ગણાયાંપૃથિવીઅપ્વનસ્પતિરૂપેસ્થાવરત્રિકેતિર્યગાયુઃનરાયુર્લક્ષણંઆયુર્દ્વયંસત્તાયાંપ્રાપ્યતે ॥ ૬૬ ॥

ટિપ્પણ—શેષમાર્ગણા જે રહી તેહને વિષે અઠાવીસની સત્તા છે. આયુર્યાકર્મની નરકગતિ તથા દેવગતિમધ્યે ત્રીન આઝઝાની સત્તા છે. નરકને દેવાયુ સત્તા નથી. દેવતાને નરકાયુ સત્તા નથી. કિમ જો નરકથી નીસર્યો દેવતા ન થાયે અને દેવતાથી નીસર્યો નરકી ન થાય તિણે નરકગતિમધ્યે ને દેવગતિમધ્યે ત્રીન આઝઝાની સત્તા છે, એક જે દેવગતિમાં દેવાયુ, નરાયુ, તિર્યંચાયુ એ ૩ લામે નરકગતિમધ્યે નરકાયુ, નરાયુ, તિર્યંચાયુ એ ૩ લામે

इत्यर्थः एकेन्द्रियमार्गणाये विकल तीनमध्ये पृथिवी, अप् वनस्पति ए. तीनमध्ये तिर्यंच ? मनुष्यायु सत्ता छे २ नी देवताना आऊखानी नरकना आऊखानी सत्ता नथी. जे ए मार्गणावाला मरी देवता नारकी न थाये ते माटे ॥ ६६ ॥

गइतसितिरियकेवल, दुगिमणुआउसुहुमअहक्खाए ।
खीणेमणुअंसंते, चउसेसासुचउगंति ॥ ६७ ॥

टीका—गइतसितिरियं इत्यादि । गतित्रसेतेजोवायुकायलक्षणे एकतिर्यगायुः प्राप्यते, केवलदुगि केवलज्ञानदर्शनलक्षणे मनुष्यायुः प्राप्यते, सूक्ष्मसंपरायेयथाख्याते क्षपके एकं मनुष्यायुः, उपशमे सूक्ष्मसंपरायेयथाख्याते देवायुर्मनुष्यायुः सत्तायां भवति, अत्र कर्मग्रंथामिप्रायेतु देवायुः सत्ताकः एवमनुष्यः उपशमश्रेणि अधिरोहति नतिर्यग्नरकायुः सत्ताकः उपशमश्रेणि अधिरोहति, शेषामार्गणासुचउगंति आयुषः चतुष्कं प्राप्यते इत्युक्तमायुषः स्वरूपम् ॥ ६७ ॥

टिप्पणी—गतित्रस तेउकाय वायुकायने एकतिर्यंचायुसत्ता छे. केवलज्ञान, केवलदर्शनमध्ये एक मनुष्यायु सत्ता छे. सूक्ष्मसंपराय ? यथाख्यात ? क्षपकने ? एक मनुष्यायु सत्ता छे. उपशमश्रेणी सूक्ष्मसंपराय ? तथा यथाख्यातने चार आऊखानी सत्ता छे. शेषमार्गणा जे रही तेहमध्ये चार आऊखानी सत्ता छे. ॥ ६७ ॥

नामेतिरिचउजाईसु, थावरि(सासाण)मीसे(मीस)
तहेवसासाणं(अमणेसु) ।

असन्निसुदुगनवई(दुनवइयसेसासु), जिणविणुसे
सासुतिगनवई ॥ ६८ ॥

टीका—अथनामकर्मणः सत्तामार्गणासुविभजन्नाह ॥ नामे-
तिरि इत्यादि नामेइतिनामकर्मणः तिर्यग्गतौजातिषु चतसृषुस्थाव-
रेषु पृथ्वीअप्तेजोवायुवनस्पतिलक्षणासु । असंज्ञिमार्गणायांद्वि-
नवतिः जिननामरहितासत्तायांप्राप्यते, आहारसत्तगंछा सवगुणे-
इतिवचनात् जिननामसत्ताचतिर्यग्गतौनभवत्येव सास्वादनमिश्र-
योरपिजिननामसत्ताभवति सेसासुशेषासुमार्गणासुत्रिनवतिः नाम-
कर्मणः सत्ताभवति ॥ ६८ ॥

ट्वार्थः—नामकर्मनी सत्ता विचारतां तिर्यचगतिजाति ४
तेमध्ये थावर ५ मिश्रदृष्टिमध्ये तथा सारवादनमध्ये तिम अ-
संज्ञी मार्गणामध्ये बाण्णी सत्ता छे. जिननामविना शेषमार्गणाये
त्राण्णी सत्ता छे. ॥ ६८ ॥

अडसीई अभवेसु, हारगजिणहीणकेवलदुगंमि ।
सुहुमदुगेखवगाणं, असोइतिरिनिरययोगविणा॥६९॥

टीका—अडसीईअभव्वेसु-इत्यादि अभव्यमार्गणासुअष्टा-
शीतिः सत्तायांप्राप्यते, आहारकचतुष्कजिननामरहिताअष्टाशीतिः
प्राप्यते, केवलदुगंमि इत्यादि केवलज्ञानकेवलदर्शनमार्गणायां-
सुहुमदुगे सूक्ष्मसंपराययथाख्यातचारित्रलक्षणमार्गणासु क्षपकश्रेणि-
गतासु अशीतिः सत्तायांप्राप्यते, तिर्यग्गतिनरकगतिप्रायोग्यात्र-
योदशनवमगुणस्थानेद्वितीयभागेक्षीणत्वात् अशीतिः सत्तायांप्रा-
प्यते, उपशांतसूक्ष्मसंपराये तथा यथाख्यातेत्रिनवतिरेवसत्तायां-
प्राप्यते ॥ ६९ ॥

ट्वार्थः—अभव्यने आहारक ४ जिननाम विना अव्याप्ती
प्रकृतीनी सत्ता छे. आहारक १ आहारकांगोपांग २ आहारक-

बन्धन ३ आहारकसंवात ४ केवलज्ञान १ केवलदर्शनमध्ये तथा क्षपकश्रेणि सूक्ष्मसंपराय यथाख्यातचारित्र्यमध्ये ऐंसीनी सत्ता छे तेरनी नथी. तिर्यच तथा नारकीयोगे प्रकृति नीकळी थावर १ सूक्ष्म १ साधारणजाति ४ तिरि २ नरक २ आतप १ उद्योत ए तेर नथी, ए सत्ताऽधिकार संपूर्ण. ॥ ६९ ॥

**चउदसजिआणं भेया, सुरनरविभंगमईसुओहिदुगे ।
सम्मत्ततिगेपम्हा, सुक्कासंन्निसुसन्निदुगं ॥७०॥**

टीका—इत्युक्तं सत्तारवरूपं, अथमार्गणासुजीवभेदानुदर्शय-
न्नाह ॥ चउदसजिआणंभेआइत्यादि ॥ तत्रजीवभेदाः चतुर्द-
शएकेंद्रियसूक्ष्मएकेंद्रियबादरद्वीन्द्रियत्रीन्द्रियचतुरिन्द्रिय असंज्ञिपंचे-
न्द्रियसंज्ञिपंचेंद्रियपर्याप्तापर्याप्तभेदात् चतुर्दश तत्रसुरनरत्ति ॥
सुरगतौनरकगतौचसंज्ञिद्विकं पर्याप्तापर्याप्तलक्षणंभवति अपर्याप्त-
श्चेहकरणापर्याप्तोगृह्यतेनलब्ध्यपर्याप्तस्तस्यदेवनरकगतौउत्पादाभावात्
विभंगेविभंगज्ञानेनोमतिज्ञानेश्रुतज्ञानेओहिदुगत्ति अवधिद्विके
अवधिज्ञानदर्शनलक्षणे सम्यक्त्वत्रिकेक्षयोपशमिक क्षायिकउपशम
लक्षणेपञ्चलेइयायां शुक्कलेइयायां संज्ञिनिचसंज्ञिद्विकमपर्याप्त पर्या-
प्तलक्षणंभवति नशेषाणिजीवस्थानानितेषुमिथ्यात्वादिकारणतोमति-
ज्ञानादीनामसंभवात्, अतएवचहेतोरिहापर्याप्तकः करणापर्याप्तको-
गृह्यतेनलब्ध्यपर्याप्तस्तस्य मिथ्यादोष्टेरशुभलेइयाकत्वादसंज्ञित्वाच्चेति
आह क्षायिकक्षायोपशमौपशमिकेषु कथंसंज्ञिअपर्याप्तकोल-
म्यते उच्यतेइहयः कश्चित्पूर्वज्ज्ञायुष्कः क्षपकश्रेणिमारभ्यानंतानु-
जंघिदर्शनत्रिकरूपं सप्तकक्षयकृत्वाक्षायिकसम्यक्त्वमुत्पाद्यदिगति-
चतुष्टयस्यान्यतरस्यांगतावुत्पद्यते तदासौऽपर्याप्तकः क्षायिकंसम्य-

क्त्वैप्राप्यते, क्षायोपशमिकयुक्तश्चदेवादिभवेभ्यो अनंतरमिहोत्पद्य-
मानरतीर्थकरादिरपर्याप्तकः सुप्रतीतः एव औपशमिकं सम्यक्त्वं पुन-
रपर्याप्तावस्थायामनुत्तरसुरस्यदृष्टव्यं, इहौपशमिकस्य सम्यक्त्वम-
पर्याप्तस्य केचिन्नेच्छन्ति तथाच ते प्राहुः न तावदरयामेवापर्याप्तावस्था-
यासिदं सम्यक्त्वमुपजायते तदा तस्य तथाविधविद्युद्व्यभावात् अथैत-
त्त्विदानीं मोहोदयं तु पारभिविकं तद्भवतु केन तत्निवार्यते इति मन्येथाः
तदपि न युक्तियुक्तमुत्पदयामः यतो यो मिथ्यादृष्टि रतत्प्रथमतया सम्य-
क्त्वमौपशमिकमवाप्नोति स तावत्तद्भावमापन्नः सन् कालं न करोत्येव यद्बु-
क्तमागमे अणबन्धोदयमा उगबन्धं कालं च सा सणकुण्ड उवसम्मसम्मदि-
ष्टिचउद्वंमि ? कालं नो कुण्ड ? उपशमश्रेणेर्मृत्वाऽनुत्तरसुरेष्टूतपन्नस्या-
पर्याप्तकस्यैतत्तुल्यते इति चेन्न त्वेतदपि न ब्रह्मन्यामहेतरयप्रथमसमये-
र्षुवसम्पत्त्वमोहपुद्गलोदयात् क्षायिकौपशमिकं सम्यक्त्वं भवति नत्वौ-
पशमिकम् ॥ उक्तंच ॥ शतकवृहच्चूर्णौ जो उवसम्मसम्मदिष्टी उप-
समसेढी एकालं करेइ सो पढमसमएवेवसम्मत्तपुंजं उदयावल्लिकाए पड-
णं सम्मत्तपुगले वेअइ तेण न उवसम्मदिष्टी अपज्जत्तगोलम्भई इत्यादि
तस्मात्पर्याप्तसंज्ञिलक्षणमेकमेव जीवस्थानमत्र प्राप्यते इति स्थितं अ-
परे पुनराहुर्भवत्येवापर्याप्तावस्थायामप्यौपशमिकं सम्यक्त्वं सप्ततिचूर्ण्य-
दिषु तथाभिधानात् सप्ततिचूर्णौ हि गुणस्थानकेषु नाम कर्मणो बन्धो-
दयादिमार्गणावसरेऽविरतिसम्यग्दृष्टेरुदयस्थानचिंतायां पंचविंशत्युद-
यश्च देवनारकानधिकृत्योक्तं तन्नारकाः क्षायिकवेदकसम्यग्दृष्टयः ।
देवेषु त्रिविधसम्यग्दृष्टयोपितथाच तद्ग्रंथः पणवीससत्तवीसोदयो-
देवनेरुए पडुच्चनेरुगोखवगसम्मदिष्टीवेयगसम्मदिष्टी देवोतिविह-
सम्मदिष्टी तथापंचसंग्रहेऽपि मार्गणास्थानेषु जीवस्थानचिंतायां औ-
पशमिकस्य जीवभेदद्विकं उवसम्ममिसम्मिसन्नी इत्यनेन ग्रंथेन संज्ञि-
द्विकमुक्तं ततः सप्ततिचूर्णिं अभिप्रायेण पंचसंग्रहकर्तृग्रंथाभिप्रायेण चा-

स्माभिरपिउपशमसम्यक्त्वेसंज्ञिद्विकमुक्तंतत्त्वंतुकेवलिनोविशिष्टबहु-
श्रुतावाविदंति ॥ ७० ॥

टिप्पणी—हवे चौद भेदे जीव मार्गणा कहे छे. सूक्ष्म एकेंद्री
१ बाह्यएकेंद्री २ वेद्री ३ तेंद्री ४ चोरेद्री ५ संज्ञीपंचेद्री ६
असंज्ञीपंचेद्री ७ अपर्याप्ता ए सात पर्याप्ता ७ हवे ६२ मार्ग-
णाइ भेद कहे छे. देवगति १ नरकगति २ विभंगअज्ञान ३
मतिज्ञान ४ श्रुतज्ञान ५ अवधिज्ञान ६ अवधिदर्शन ७ उप-
गम ८ क्षायिक ९ क्षयोपगम १० ए तीन समकित पद्मलेइया
शुक्ललेइया १२ संज्ञी १३ ए तेर मार्गणाने विषे संज्ञीपंचेद्री
पर्याप्तो अने संज्ञीपंचेद्री अपर्याप्ता ए वे जीव रथानक लाभे
बीजा नहीं ॥ ७० ॥

तमसन्निअपज्जअं, नरेसवायरअपज्जतेऊए ।

थावरइगिंदिपढमा, चउचारअसंज्ञिदुदुविगले ॥७१॥

टीका—तमसंज्ञिइत्यादि ॥ तत्पूर्वोक्तंसंज्ञिद्विकंअपर्याप्तासंज्ञि-
श्रुतंनरमनुष्यगानि मार्गणायांलभ्यते, इहयेमनुष्यागर्भजास्तेषुसंज्ञिद्विकं-
लभ्यतेयेतुवातपित्तादिपुसंमूर्च्छितितेऽन्तर्मुहूर्त्तायुषः असंज्ञिनोलब्ध्यप-
र्याप्तकाश्चद्रष्टव्याः यदाहुः श्रीमदार्यपादाः प्रज्ञापनायां कहिणंभंते-
समुच्छिममणरसासंमुच्छंति गोयमा, अंतोमणस्सखित्तरसपणयालीसा-
एजोयणसयसहस्सेअह्वाइजेसुदीवसमुहेसु पन्नरससुकम्ममूमिसु ती-
साए अकम्ममूमीसुछप्पनाए अंतरदीवेसुगम्भवक्कंतियमणस्साणंचे-
वउच्चारेसु पासवणेसुवा खेलेसुवा सिवाणेसुवावंतेसुवापित्तेसुवासुकेसु-
वासोणीएसुवासुक्कपुग्गलेसुवासुक्कपुग्गलेपरिसाडेसुवाविगयकलेवरेसु-
वायीपुरुससंयोगेसुवा नगरनिद्धमणेसुवासव्वेसुचेवअसुइरणेसु इत्थ-

णंसमुच्छिममणस्सासमुच्छंति अंगुलरसं असंखभागमित्ताए ओगाह-
णाए असंनिमिच्छदिट्ठी अन्नाणीसव्वाहिंपज्जत्तीहिं अपज्जत्ताअंत-
मुहूत्ताउया चेवकालंकरेतित्ति तान् समूर्छिममनुष्यानाश्रित्यतृतीयमप्य-
संज्ञयपर्याप्तलक्षणंजीवरथानंप्राप्यते, इतिसबायरत्ति तदेवपूर्वोक्तंसंज्ञि-
द्विकंसहबादरापर्याप्तेनवर्त्तते इतिसबादरपर्याप्तेजोलेइयायांलभ्यतेए-
तदुक्तंभवतितेजोलेइयायांत्रीणिजीवस्थानानिभवन्ति, संज्ञयपर्याप्ताप-
र्याप्तः बादरैकेंद्रियापर्याप्तश्चबादरोऽपर्याप्तः कथमवाप्यते इतिचेतु-
च्यते इहभवनपतिव्यंतरज्योतिष्कसौधर्मेशानदेवाः पृथिवीजलवन-
स्पतिषुमध्येउत्पद्यन्ते, यदाहुः दुःखमांधकारनिमग्नजिनप्रवचनप्र-
दीपोभगवान्जिनभद्रगणिक्षमाश्रमणः पुढ्वीआउवणरसइज्जेपज्जत्त
संखजीवेसुसग्गच्चुआणंवासोमेसायडिसेहीयाठाणा ? तेचतेजोलेइया-
वन्तः यदभाणि किण्हानीलाकाऊतेउलेस्साभवणवंतरीयाजोइससोह-
म्मीसाणाणितेउलेस्सामुणेयव्वा यल्लेइयोप्रियतेतल्लेइयएवअग्नेऽपिस-
मुत्पद्यते जल्लेसेमरई तल्लेसुउववज्जईइतिवचनात्, अतस्तेजोलेइयाबा-
बादरपर्याप्तावस्थायांक्रियत्कालमवाप्यते, स्थावरपंचक्रमार्गणासुप्रथ-
मानिचत्वारि जीवस्थानानिसूक्ष्मैकेंद्रियापर्याप्तसूक्ष्मैकेंद्रियपर्याप्तबाद-
रैकेंद्रियापर्याप्तपर्याप्तलक्षणानिभवन्ति । असंज्ञिनिसंज्ञिव्यतिरिक्तेको-
लिकनलिकन्यायेनप्रथमशब्दस्यसंबंधात् प्रथमानिआदिमानिद्वादश-
जीवस्थानानिसर्वेषामपिविशिष्टमनोविकलतयासंज्ञिप्रतिपक्षत्वादसं-
ज्ञिइतिव्यपदिश्यते, दुदुविगलत्तिविकलेषु द्वीन्द्रियत्रीन्द्रियचतुरिन्द्रि-
येषुद्वेद्वेजीवरथानेभवतः तत्रद्वीन्द्रियोऽपर्याप्तः पर्याप्तः इतिद्वीन्द्रियेषु
एवत्रीन्द्रियेषु त्रीन्द्रियोऽपर्याप्तः पर्याप्तः चतुरिन्द्रियेषुचतुरिन्द्रियोऽप-
र्याप्तः पर्याप्तश्चप्राप्यतेइति ॥ ७१ ॥

प्रबार्थः--अने मनुष्यगतिमार्गणामे होय तेहज असंज्ञी-

पंचेंद्री मेलीजे तेवारे संज्ञीपंचेंद्रीपर्याप्तो १ अपर्याप्तो २ असंज्ञी-
पंचेंद्रीअपर्याप्तो ए ३ जीवना भेद लाभे छे, मनुष्य असंज्ञीप-
र्याप्तो नथाइ १४ थानके उपजे परं अपर्याप्तोईज मरे तिणे ३
जीवभेद कइया । तेजोलेइयामे संज्ञीपंचेंद्रीपर्याप्तो १ अपर्याप्तो २
ए दोय अने वादरएकेंद्रीअपर्याप्तो देवतामरीने एकेंद्रीमे तिणे
अपेक्षाये तेजोलेइयामे तीन जीवस्थानक छे, थावर ५ मे पृथ्वी-
अप, तेऊ, वाउ, वनस्पतिमे अने एकेंद्रीमे सूक्ष्मअपर्याप्तो १ पर्याप्तो
२ वादरएकेंद्रीपर्याप्तोअपर्याप्तो ४ ए च्यार जीवस्थानकलामे. अ-
संज्ञीमार्गणामे पहेला चारे जीवस्थानक लामे. त्रेंद्रीमार्गणा २
बेंद्रीरा जीवस्थान छे, तेंद्रीमे तेंद्रीरा जीवस्थान छे, चौरेंद्रीमे
चौरेंद्रीना जीवस्थान छे ॥ ७१ ॥

दसचरमतसेअजया, हारगतिरितणुकसायदुअनाणे ।
पढमतिलेसामविअर, अचक्खुनपुमिच्छसब्बेवि ७२॥

टीका—इसचरमतसेइत्यादि ॥ त्रसत्रसकायेचरमाण्यंतिमानि-
पर्याप्तापर्याप्तद्वित्रिचतुरासंज्ञिसंज्ञिपंचेंद्रियलक्षणानिदशजीवस्थानानि
भवन्ति, द्वीन्द्रियादीनामेववसत्वात् । तथा अयते, अविरतेसर्वाण्यपि
जीवस्थानानिभवन्ति, तथा आहारकेतिरितिर्भग्नतौ तणुत्ति काययोगे-
कषायचतुष्टयेद्वयोरज्ञानयोर्मत्यज्ञानश्रुताज्ञानयोः प्रथमत्रिलेइयासु-
भव्येइतरस्मिन् अव्ये अचक्षुर्दर्शने नपुंसकवेदेमिथ्यात्वेसर्वाण्यपि
जीवस्थानानिभवन्तिसर्वजीवस्थानकव्यापकत्वादयतादीनामिति ७२

टिबार्थः—त्रेंद्री तेंद्री २ चौरेंद्री ३ असंज्ञी ४ संज्ञी ५ ए
पांच अपर्याप्ताने ५ पर्याप्ता ए दस जीवस्थानक त्रसकायमे
लामे; अव्रतमार्गणामे १४ जीवस्थानक छे. आहारकमार्गणामे २

तिर्यग्गति ३ काययोग ४ कषाय ४ मार्गणामे ८ मतिअज्ञान
 ९ श्रुतअज्ञानमे १० कृष्णलेइया ११ नीललेइया ११ कापोत-
 लेइया १२ भव्यमार्गणामे १४ अभव्यमार्गणा १५ अचक्षुदर्शन-
 मार्गणा १६ नपुंसकवेदमार्गणा १७ सिथ्यात्वमार्गणा १८ ए
 अद्वारमार्गणामे सर्व १४ जीवस्थानक छे ॥ ७२ ॥

पज्जसंज्ञिकेवलदुग्ग, संजसमणनाणदेसमणमीसे ।
 पणचरमपज्जवयणे, तिअल्लचपज्जीयरचक्खुम्मि ॥ ७३ ॥

टीका—पज्जसंज्ञी इत्यादि । पर्याप्तसंज्ञिलक्षणमेकमेवजीव-
 स्थानंभवति ॥ क्वइत्याह ॥ केवलद्विके केवलज्ञान केवलदर्शने
 संयमपंचके मनःपर्यवज्ञानदेशविरते च एकंजीवस्थानंसंज्ञिपर्याप्त-
 लक्षणंजीवस्थानंभवतिनान्यत्, तथापंचजीवरथानानि चरमाणि-
 अंतिमानिपर्याप्तपर्याप्तानि द्वीन्द्रियपर्याप्तत्रीन्द्रियपर्याप्तचतुरिन्द्रिय-
 पर्याप्तसंज्ञिपंचेन्द्रियपर्याप्तसंज्ञिपंचेन्द्रियपर्याप्तलक्षणानि पंचरथाना-
 निप्राप्यन्ते, वयणन्ति वचनयोगेकुत्रचित् एषुअपर्याप्तेष्वपिवचन-
 योगसंभवः भाविनिमूतोपचारात् इतिन्यायात् तेषांमतेदशजीवभेदाः
 प्राप्यन्ते ॥ तीयल्लचपज्जायरत्तिचक्खुम्मि चक्षुदर्शनेऋजुसूत्रादिनय-
 क्रमेणत्रीणि चतुरिन्द्रियपर्याप्तअसंज्ञिपर्याप्तसंज्ञिपर्याप्तलक्षणानित्रयो
 जीवभेदामतांतरेनैगमनयापेक्षयाल्लचपदजीवरथानानितान्येवचतुरि-
 द्रियादीनि त्रीणिपर्याप्तापर्याप्तलक्षणानिचक्षुर्दर्शनेभवन्ति ॥ ७३ ॥

टिबार्थः—केवलज्ञान १ केवलदर्शन २ मार्गणामे सामायिक
 १ छेदोपस्थापनीय २ परिहारविशुद्धि ३ सूक्ष्मसंपराय यथाख्यात-
 चारित्र एवं ५ संयममे मनःपर्यवज्ञानमे देशविरतिमे १ मनो-
 योगमे १ मिश्रदृष्टिमे ए ११ मार्गणामे १ पर्याप्तासंज्ञी जीव-

स्थानलामे, वचनयोग छेहलां पांच पर्याप्ता जीवस्थानलामे, वेन्द्री १ तेन्द्री २ चौरेन्द्री ३ असंज्ञीपंचेन्द्री ४ संज्ञीपंचेन्द्री ५ पर्याप्तो ए पांचमे भाषा छे. भाषापर्याप्त कीधा पछी चक्षु-दर्शनमे तीन अथवा छ जीवस्थान छे. चौरेन्द्री १ असंज्ञीपंचेन्द्री २ संज्ञीपंचेन्द्री ३ ए तीन पर्याप्ता छे. अथवा एहिज तीन अपर्याप्ता अने पर्याप्ता ए ६ पण जीवस्थानलामे चक्षु-दर्शनमे ॥ ७३ ॥

थीनरपणिंदिचरमा, चउअणहारेदुसन्निछअपज्जा ।
तेसुहुमअपज्जविणा, सासणगुणठाणपुर्विव ॥७४॥

टीका—थीनरपणि इत्यादि। स्त्रीवेदे तथा पुरुषवेदे पंचेन्द्रिय-प्रायोग्यानिचरमाणिचत्वारिजीवस्थानानि भवन्ति, यद्यपिचसिद्धांतेअसंज्ञिपर्याप्तोऽपर्याप्तश्चएकांतेनपुंसकएवउक्तः तथोचोक्तंभगवत्यांतेणंभंतेअसंज्ञिपंचेदियतिरक्खयोणीयाकिं इत्थिवेयगापुरिसवेयगा नपुंसगवेयगा? नोइत्थिवेयगानोपुरिसवेयगा नपुंसगवेयगाइति तथापिइहस्त्रीपुंसलिंगाकारमात्रसंगीकृत्यस्त्रीवेदेपुरुषवेदेनिर्दिष्टः लिंगाकारग्रहणंद्रव्यनिक्षेपतः अमिलाषरूपंतुभावनिक्षेपापेक्षयाभावनीयम्, अनाहारके दुसन्निछअपज्जत्ति अनाहारकेद्विविधः संज्ञिपर्याप्तापर्याप्तलक्षणः षट्अपर्याप्ताः अपर्याप्तसूक्ष्मैर्केन्द्रियः अपर्याप्तबादैर्केन्द्रियः अपर्याप्तद्वीन्द्रियः अपर्याप्तत्रीन्द्रियः अपर्याप्तचतुरिन्द्रियः अपर्याप्तासंज्ञिपंचेन्द्रियः एतान्यष्टौप्राप्यन्ते तत्रसप्तपर्याप्तकानिअन्तरालगतावेवसंज्ञिपर्याप्तलक्षणः केवलिसमुद्घातकालेतृतीयचतुर्थपंचमसमयेएवकार्मेणयोगिनः एवलभ्यन्तेसुहुमअपज्जविणासासण,तान्येवपूर्वोक्तानिषट्अपर्याप्तपर्याप्तसंज्ञिद्विकलक्षणान्यष्टौजीवस्थानानिसूक्ष्मापर्याप्तं विनासप्तभवन्ति ।

एतदुक्तं भवति यत् सूक्ष्मैर्केन्द्रियापर्याप्तलक्षणजीवस्थानं सास्वादने सम्यक्त्वेन भवति, सास्वादनस्य शुभपरिणामत्वात् सूक्ष्मस्य मह्यसंक्लिष्टस्य परिणामस्य सूक्ष्मैर्केन्द्रियमध्ये उत्पादात् । अतः बादरापर्याप्तद्वीन्द्रियापर्याप्तत्रीन्द्रियापर्याप्तचतुरिन्द्रियापर्याप्तअसंज्ञिपंचेन्द्रियापर्याप्त संज्ञिपंचेन्द्रियापर्याप्तभेदात् सप्तजीवस्थानानि प्राप्यन्ते इत्युक्तानि मार्गणास्थानेषु जीवस्थानानि गुणस्थानानि तु पूर्वमेवोक्तत्वात् तत एव ज्ञातव्यानि गुणस्थानानि मार्गणासु पूर्ववत् ज्ञातव्यानि ॥ ७४ ॥

टिप्पण्यः—स्त्रीवेदमे १ पुरुषवेदमे १ पंचेन्द्रिमे १ छेहल्या ४ जीवस्थान छे, असंज्ञिपंचेन्द्री अपर्याप्तोपर्याप्तो २ संज्ञिअपर्याप्तोपर्याप्तो ए ४ छे. स्त्रीवेदमे, पुरुषवेदमे, असंज्ञिमे न जाइं, असंज्ञिमे न पुंसकवेद छे, परं इहां मान्यो छे, ते अभिप्राय आचार्य जाणे. अनाहारकमार्गणाये संज्ञिअपर्याप्तो १ पर्याप्तो २ सूक्ष्मअपर्याप्तो ३ बेंद्रीअपर्याप्तो ४ तेंद्रीअप० ५ चौरेंद्रीअप० ६ असंज्ञिअप० ७ बादरअप० ८ ए आठ जीवस्थानक छे । ए आठमे सूक्ष्मअपर्याप्तो काढीए जेवारे सास्वादने सात जीवस्थानक छे । बादरअपर्याप्तो १ बेंद्रीअप० २ तेंद्रीअप० ३ चौरेंद्रीअप० ४ असंज्ञिअप० ५ संज्ञिपर्याप्तो ६ संज्ञिअप० ७ ए सात प्रकारे जीवस्थानक पामीये. गुणठाणामार्गणाए पूर्वे कह्या ते रिते गुणठाणा कहिवा ॥ ७४ ॥

सञ्चेयरमीस असच्चमोस, मणवयविउव्विआहारा ।

उरलंमीसाकम्मण, इययोगाकम्मअणहारे ॥ ७५ ॥

टीका—सञ्चेयरत्ति पंचदशयोगामिधायिकागाथा ॥ इहयोगशब्दस्य सर्वत्र संबंधः युज्यते कर्मणा अनेनेति योगः अलब्धस्य लभनं-

योगः चलवीर्यस्य औदयिकानुयायिप्रवर्त्तनयोगः अमिनवकर्मग्रहण-
हेतुः इतितत्रमनोयोगश्चतुर्द्धा तद्यथा सत्यमनोयोगः असत्यमनोयोगः
सत्यासत्यमनोयोगः असत्यामृषामनोयोगः तत्रसंतोमुनयः पदार्था-
वातेषु यथासंख्यमुक्तिपदप्रापकत्वेन यथावस्थित तत्त्वचितनेन च हितः
सत्यः यथा अस्ति जीवः अस्ति नास्ति परिणामः कायप्रमाणः लोकप्रमा-
णसंख्येयप्रदेशात्मकः यथावस्थितवस्तुविकल्पनपरः सत्यमनोयोगः
तथा असत्यः विपरीतः अयथार्थः नास्ति जीवः इत्याद्युत्सृजित-
नरूपः असत्यमनोयोगः तथामिश्रः सत्यासत्यमनोयोगः यथा इह-
धवरवदिरपलाशादिमिश्रेषु बहुवृक्षशोकवृक्षेषु अशोकवने वेदं इति यदा-
विकल्पयति तत्राशोकवृक्षाणां सद्भावः सत्यः अन्येषामपि धवरवदिरप-
लाशादीनां तत्र सद्भावादसत्यः इति सत्यासत्यविकल्परूपः, मिश्रम-
नोयोगः इति व्यवहारनयमतापेक्षया परमार्थतस्तु पुनरयमसत्यं-
एव यथाविकल्पितार्थायोगात् न विद्यते सत्यं यत्र असत्यः न विद्यते-
मृषायत्रसममृषः असत्यश्चासौ अमृषः अनादिमिन्नैरितिकर्मधारयः
असत्यामृषश्चासौ मनोयोगश्च असत्यामृषामनोयोगः अत्र स्याद्वादा-
नेकांतनयनिक्षेपं विना यद् लोकव्यापाररूपं घटपटादिचिंतनं तत् व्यव-
हारतो मृषापिनपरमार्थतः आगमोपयोगरहितत्वात् सत्यमपि न इह ग-
विकल्परूपः असत्यमृषामनोयोगः मुनीनां च आहारादियाचने आहा-
रयाचनरूपव्यवहारतो न मृषापरमार्थतः आहारमकार्षं (?) मिति विकल्प-
रहितत्वात् न सत्यः अत्र समिश्रमनोयोगः असत्यामृषामनोयोगयोः कः
प्रतिविशेषः तत्रोच्यते मिश्रमनोयोगवतो अशोकवने अशोकस्य पुकां-
तग्रहः धवरवदिराणां ग्रहणेच्छापिन तेन मिश्रत्वं अस्य तु अपि तानापित-
तया सापेक्षतयापिकारणाभावात् अगृहीतत्वात् तेन सर्वथान असत्यः
इति न सत्यः न मृषा इति व्यवपदिश्यते एवं वाग्योगोपि चतुर्विधः अत्र-
तृतीयचतुर्थौ तु परिस्थूय व्यवहारनयमतेन दृष्टव्यौ निश्चयनयेन रयाद्वा-

सापेक्षमेव सत्यं अन्यत्सर्वमसत्यं इति कर्मग्रंथटीकाकारः विकलेन्द्रि-
याणामव्यक्तत्वेन असत्यममृषावचनयोगः तदपिमृषावादे एवम-
न्तर्भवति ॥ काययोगः सप्तधा वैक्रियकाययोगः औदारिककाय-
योगः आहारकाययोगः मिसत्तिपुते एवमिश्रावैक्रियमिश्रः औ-
दारिकमिश्रः आहारकमिश्रः कम्माणत्तिकार्मणं एवं सप्तकाययोगाः
भावार्थस्तु विविधा क्रिया विक्रिया तस्यां भवं वैक्रियं तथा हि एकं भूत्वा-
अनेकं भवति अणुभूत्वामहद्भवति महद्भूत्वा अणुभवति दृश्यं-
भूत्वा अदृश्यं भवति इत्यादि विक्रियारूपं वैक्रियं रूपं वैक्रियं वैक्रिय-
मिश्रं यत्र कर्मणेन औदारिकेण सह वैक्रियमिश्रः तत्र कर्मणेन मिश्रं
देवनैरेयिकाणां अपर्याप्तावस्थायां प्रथमसमयादनन्तरं पंचेन्द्रियतिर्यग्-
मनुष्याणां च वैक्रियलब्धिमतां वैक्रियारं काले वैक्रियपरित्यागकाले वा औ-
दारिकेण मिश्रं भवति तत् वैक्रियमिश्रकाययोगः २ चतुर्दशपूर्वविदः
तथा विधकार्योत्पत्तौ विशिष्टलब्धिवशादाह्रियते निर्वर्च्यते इत्याहा-
रकं अथवा आह्रियं ते गृह्यन्ते तीर्थकरादिसमीपे सूक्ष्माजीवादिपदार्थाः
अनेनेत्याहारकं यदवादि पूज्यैः कज्जम्मिसमुपज्जन्ते सुअकेवल्लिणा-
विसिङ्खलद्धीपुजं इच्छन् आहुरिज्जइभणंति आहारगंतु ॥ १ ॥
पाणिदयरिद्धिदंसणत्थमत्थोवगहणहेउवासंसयवुल्लेयत्थंगमणं जिणपा-
यमूलम्मि तदेव काययोगः आहारकाययोगः आहारकमिश्रं आ-
हारकप्रारंभकालेत्योगकाले औदारिकेण सह भवति आहारकमिश्रकाय-
योगः तथा औदारिककाययोगः इह प्रसिद्धसिद्धांतसंदोहविवरण-
प्रकरणकरणप्रमाणग्रंथनावाप्तसुधांशुधामधवल्लयशः प्रसरधवल्लितस-
कलवसुधरावल्लयप्रभुश्रीहरिभद्रसूरिदर्शिताव्युत्पत्तिर्लिख्यते तत्तथाव-
दुदारं उरालं उरालं च तत्थं करगणधरसरीराइपडुच्चउदारवुच्चइनतओउदी-
रतरमन्नमल्लितिकाउंदारं नाम प्रधानं उरालं नाम विस्तरालं विशालं वाजं भ-
णीयं होइ कंदं सात्तिरेगं जोयणसहस्सं वनस्पत्यादीनामिति उरालं ना-

मस्वल्पप्रदेशोपचितत्वाच्चर्द्धिभवतस्थूलवर्गणानिष्पन्नत्वात् श्रीपूज्या-
अप्याहुः तत्थोदारमुरालं उरालमहवामहलगत्तेण उरालायत्ति पढमं पडुच्च-
तित्थेसरसरीरं ॥ १ ॥

भणइयतहोराल, वित्थरवंतं वणस्सइ पप्प ।

पयईईनत्थिअन्नं, इहमिच्चं विसालंति ॥ २ ॥

उरलंथेवपएसो, वच्चियं पिमहल्लगंजहामिद्धं ।

मंसट्टिण्हारुबद्धं, उरालंसमयपरिभासा ॥ ३ ॥

उदारेण भवं औदारिकं औदारिकाययोगः तथा औदारिकं मिश्रं यत्र-
कर्मणोनेति गम्यते स औदारिकमिश्रः उत्पत्तिदेशे हि पूर्वभावादनंतर-
मागतो जीवः प्रथमसमये कर्मणे नैव केवलेनाहारयतिततः परं औदा-
रिकस्याप्यारब्धकत्वादौदारिकेण कर्मणामिश्रेण यावच्छरीरस्य निष्पत्तिः
यदाहसकलश्रुतां भोनिधिपारदृश्या विश्वानुग्रहकाम्ययानिर्मितानेक-
शास्त्रसंदर्भः श्रीभद्रबाहुस्वामी जोषुणकम्मणुणं आहारे ईअणंतं
जीवोतेण परं मीसेण जावसरीरस्स निष्पत्ती ॥ १ ॥ तथा केवलस-
मुद्घातावस्थायां द्वितीयषष्ठसप्तमसमयेषु कर्मणेन मिश्रमौदारिकं
प्रतीतमेव औदारिकमिश्रकाययोगः तथा कर्मणो विकारः कर्मण-
कर्मैव कर्मणं कर्मपरमाणवः एवात्मप्रदेशैः सह क्षीरनीरवदन्योन्या-
नुगताः संतः कर्मणं शरीरं उक्तं च कम्मविगारो कम्म कम्मणमह-
विहविचित्तकम्म निष्पन्नं सव्वेसिं सरीराणं कारणभूयं मुणेयव्वं अन्नसव्वे-
सिंमिते सव्वेषां औदारिकादीनां शरीराणां कारणभूतं बीजभूतं कर्मण-
शरीरं नखल्ल आमूलमुच्छिन्ने भवप्रपंचप्ररोह बीजभूते कर्मणे वपुषि शे-
षशरीरप्रादुर्भावं संभवइदं च कर्मणशरीरं जंतोर्गत्यंतरसंक्रांतौ साधकतमं
करणं तथा हि कर्मणे नैव वपुषा परिकरितो जंतुर्मरणदेशमपह्नायोत्पत्ति-
देशमुपसर्पति ननु यदिकर्मणवपुः परिकरितोर्गत्यंतरसंक्रामति तर्हि-

गच्छन्कस्मात्नोपलभ्यते? कर्मपुद्गलानामतिसूक्ष्मत्वात् नोपलक्ष्यते-
 निष्कामन्प्रविशन्कर्मणमेवकाययोगः कर्मणकाययोगः कर्मणश-
 रीरकर्मणकर्मसमुदयरूपयोः कः प्रतिविशेषः यच्चआहरोदयबलेनगृही-
 ताःकामणवर्गणादलिकाः कर्मणशरीरत्वेनपरिणमन्तिचेचअशुद्धवीर्य-
 परानुयायिचेतनायायोगवीर्येणगृहीताकर्मणवर्गणाःकर्मत्वेनपरिणमति
 काययोगस्वरूपंतुकायप्रदेशानांसमूहस्तेनसहयोगसंयोगलोलीभवनं-
 काययोगः इतियोगाः अत्रतैजसस्यकथंनपृथग्योगत्वंकर्मणेनैवसह-
 चरित्त्वात् तथा पूर्वगृहीतपुद्गलानांपरिपाकहेतुत्वात् अमिनवपु-
 द्गलग्राहकशक्तेरभावात्नयोगत्वं इतिअथमार्गणासुयोगान्विभज-
 न्नाह॥कम्ममणहारेत्ति व्यवच्छेदफलंहिवाक्यमतोऽवश्यमवधारयित-
 व्यंतच्चावधारणमिहैवं कर्मणमेवैकमनाहारकेनशेषयोगाअसंभवादि-
 तिनपुनरेवं कर्मणमनाहारकेष्वेवेतिआहारकेष्वपिउत्पत्तिप्रथमसम-
 येकर्मणयोगसंभवात् “जोएणकम्मएणं आहारेईअणंतरंजीवो”इति-
 परममुनिवचनप्रामाण्यात्नापिकर्मणमनाहारेषु भवत्येवेत्यवधारण-
 माधेयंअयोगिकेवल्यवस्थायामनाहारकस्यापिकर्मणकाययोगाभावा-
 त् गययोगोउअजोगी इतिवचनात् एवमन्यत्रापियथासंभवमवधा-
 रणविधिरनुसरणीयः इति ॥ ७५ ॥

ट्बार्थः—हवे १५ योग कहे छे. सत्यमनोयोग १ अस-
 त्यामृषामनोयोग ४ सत्यवचनयोग ५ असत्यवचनयोग ६ मिश्र-
 वचनयोग ७ असत्याअमृषावचनयोग ८ वैक्रियकाययोग ९
 आहारककाययोग १० औदारिककाययोग ११ वैक्रियमिश्रयोग
 १२ आहारकमिश्रयोग १३ औदारिकमिश्रयोग १४ कर्मण-
 काययोग १५ ए १५ योगना नाम कह्यां, अनाहारकमार्गणामे
 कर्मणकाययोग छे. ॥ ७५ ॥

नरगङ्गपणंदितसतणू, अचक्षुनरनपुकसायसम्मदुगे।
सन्निच्छलेसाहारग, भवमइसुओहिदुगिसवे ॥७६॥

टीका—नरगङ्गपणंदि इत्यादि ॥ नरगतौपंचेन्द्रियेत्रसकाये-
तनुयोगेअचक्षुर्दर्शनेनरेपुरुषवेदेनपुंसकवेदेकषायेषु क्रोधमानमाया-
लोभेषुसम्यक्त्वद्विकेक्षायोपशमेक्षायिकेसंज्ञिनिषद्वस्वपिलेख्यासुआ-
हारकेमतिज्ञानेश्रुतज्ञानेअवधिद्विकेअवधिज्ञानावधिदर्शनेसर्वेपंचद-
शापियोगाभवन्ति एतेषुसर्वेष्वपिमार्गणास्थानेषुयथासंभवंसर्वयोगाः
पंचदशभवन्ति ॥ ७६ ॥

टबार्थः—मनुष्यगति ? पंचेन्द्री २ त्रसकाय ३ अचक्षुदर्शन
पुरुषवेद नपुंसकवेद कषाय ४ क्रोध मान माया लोभ। क्षायिकस-
मकित ? क्षयोपशमसमकित ? संज्ञीमार्गणामे ? लेख्या ६ कृ-
ष्णनीलकापोत तेजोपद्मशुक्ल ६ लेख्या आहारक ? भव्य ? मति-
ज्ञान ? श्रुतज्ञान २ अवधिज्ञान ३ अवधिदर्शन एटली मार्ग-
णामे सर्वे पंचर योग पामीये छे. ॥ ७६ ॥

तिरिङ्गित्थिअजयसासणि, अनाणउवसमअभवमिच्छेसु
तेराहारदुगुणा, तेउरलादुगुणसुरनिरए ॥ ७७ ॥

टीका—तिरिङ्गित्थि इत्यादि ॥ तिरित्तिरिर्गगतौस्त्रीयांस्त्रीवेदे-
अयतेविरतिहीनेसास्वादनसम्यक्त्वेअज्ञानत्रिकेउपशमसम्यक्त्वेअभ-
व्येमिथ्यादृष्टौत्रयोदशयोगाः भवन्तिआहारकद्विकहीनाइत्यर्थः आ-
हारकद्विकंसर्वविरतौचतुर्दशपूर्वधरस्यापिकस्यचित्तलब्धिमतोभवति ।
यद्यपिस्त्रीवेदेसर्वविरतिसद्भावेऽपिस्त्रीपूर्वधरत्वाभावात् । यदाह । भाष्य-
सुधानिधिः तुच्छागारवबहुलाचलेंदीयादुब्बलाधिइपुयइयअइसेसज्ज-

यणाम्भवाद्दोषइत्थीणं ॥ १ ॥ तेननाहारकः एवभावनीयं तथा-
 तेएवत्रयोदशपूर्वोक्तायोगाऔदारिकद्विकोना औदारिककाययोगऔ-
 दारिकमिश्रकाययोगरहिताएकादशयोगाः सुरत्तिदेवगतौनिरत्तिनर-
 कगतौप्राप्यन्ते. मनसःचत्वारोवचनस्यचत्वारोवैक्रियद्वयंकर्मणंचएवं-
 एकादशतत्रकर्मणमपांतरालगतौ तथा प्रथमसमयोत्पद्यमानस्यवैक्रि-
 यमिश्रंअपर्याप्तावस्थायां वैक्रियंमनोवाग्योगौपर्याप्तावस्थायांसर्वायु-
 र्यावत् ॥ ७७ ॥

ट्बार्थः—तिर्यचगति ? स्त्रीवेद ? अविरति ? सास्वादन
 ? अज्ञान ३ कुमतिकुशुतिभंगरूप एहनी मार्गणामे उपशम-
 सम्यक्त्वमार्गणामे ? अभव्यमार्गणामे ? मिथ्यात्वमार्गणामे ?
 एटली मार्गणामे ? ३ योग पामीये । आहारकशरीर ? आहा-
 रकमिश्र २ ए काढीइं तेवारे इण तेरमांहे औदारिकद्विक, औदा-
 रिकशरीर, औदारिकमिश्र ए दोय काढीइं तेवारे देवगति ? नर-
 कगति ? ए मार्गणामे ? ? योग छे ॥ ७७ ॥

कम्मुरलदुगंथावरि, तेसविउच्चदुगपंचइगपवणे ।

छअसंन्निचरमवयजुअ, तेविउच्चिदुगुणचउविगले७८॥

टीका—कम्मुरलदुगइत्यादि ॥ स्थावरचतुष्टयेपृथिव्यप्तेजो-
 वनस्पतिलक्षणेषु कर्मणंऔदारिकद्विकंऔदारिककाययोग औदारिक-
 मिश्रकाययोगलक्षणंयोगत्रयंप्राप्यते, तत्रभावना। थावरेत्ति स्थावरे-
 पृथ्वीकायापकायतेजोवनस्पतिकायरूपेपूर्वोक्तयोगत्रयंभवतिकर्मण-
 मंतरालगतौ औदारिकमिश्रंअपर्याप्तकालेपर्याप्तकालेऔदारिकंतेपूर्वो-
 क्तास्त्रयः योगाः सवैक्रियद्विकाः सहवैक्रियद्विकेनवैक्रियवैक्रियमिश्र-
 लक्षणेनवर्तन्तेइतिसवैक्रियद्विकाः संतः पंचभवंतिकेइत्याह इगत्ति-

सामान्यतएकेंद्रियेपवनेवायुकायेचतत्रकर्मणौदारिकद्विकलक्षणयोग-
त्रयभावनाप्राग्वत्तुवैक्रियद्विकभावनात्वेवं इहकिलचतुर्विधावायवो-
वांतितद्यथासूक्ष्मावाद्राः पर्याप्ताः अपर्याप्ताश्चनत्रवादरवायुकाय-
पर्याप्तानांकेषांचिद्वैक्रियलब्धिसंभवोऽस्तितानाधिकृत्यवैक्रियमिश्रल-
लभ्यते ननुकथमुच्यतेकेषांचिद्वैक्रियलब्धिसंभवोऽस्तियावतासर्वेऽपि-
वादरपर्याप्तावायवः सवैक्रियाएवअवैक्रियाणांचेशेवाप्रवृत्तेः उत्तंच-
कट्णभंतेसव्वेवेउच्चियावायावायंति ? अविउच्चियाणंचिद्वैक्रियेनपवत्त-
इतितदयुक्तंसम्यग्सिद्धांतापरिज्ञानात्अवैक्रियाणामपितेषांस्वभाव-
तएवचेशेपपत्तेः यदाहभगवानश्रीहरिभद्रसूरिपूज्योऽनुयोगद्वारटी-
कायां वाउकाइयाचउच्चिहासुहमापज्जत्ता अपज्जत्तावादरापज्जत्ताअप-
ज्जत्तातत्थतिन्निरासीपत्तेयं असंखिज्जलोगप्पमाणंप्पएसरासिपमाण-
मित्ताजेपुणवाद्रापज्जत्ता तेपयरासंखेज्जइभागमित्ता तत्थतावतिण्हरा-
सीणंवेउच्चियलब्धिचेवनत्थिवायरपज्जत्ताणंपिअसंखेज्जइभागमित्ताणं-
अत्थिजेसिंपिलब्धिअत्थितउविपलिओवमासंखिज्जंभागसमयमित्तासं-
पयंपुच्छासमएवेउच्चियवत्तिणो तथाजेणसव्वेसुचेवउहलोगाइसुच-
लावायवोविज्जंति तम्हाअविउच्चिआविवायावायंति । वित्तव्वंस-
भावेणतेसिंवायव्वंतिवानाद्वायुरितिकृत्वातिण्हरासीणंत्रयाणांराशीनां-
पर्याप्तापर्याप्तासूक्ष्मावाद्रापर्याप्तावायुकायिकानांतथातेएवपूर्वोक्ताः पं-
चकर्मणौदारिकद्विकवैक्रियद्विकलक्षणयोगाश्चरमाचतुर्थी असत्या-
मृषारूपावाक्वचनयोगाश्चरमवाकृतयायुक्ताः षड्योगाः भवंतिक्व-
इत्याह । असंज्ञिनिसंज्ञिव्यतिरिक्तेजीवेतत्रकर्मणमपांतरालगताबु-
त्पत्तिप्रथमसमयेचऔदारिकमिश्रमपर्याप्तावस्थायांपर्याप्तावस्थायांऔ-
दारिकंवादरपर्याप्तावायुकायिकानां वैक्रियद्विकंचरमभवोचरमःवायोगः
असत्यामृषालक्षणः तेनयुक्तावैक्रियद्विकेनऊनाहीनाश्चत्वारोभवंति-
क्वेत्याहविकलेषुद्वीन्द्रियत्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियेषुकोऽर्थः तत्रकर्मणौदारिक-

द्विकभावनप्राग्वत् असत्यामृषाभाषाशंखादीनां भवति । शेषाणां-
विगले असव्वमोसवयइति ॥ ७८ ॥

ट्बार्थः—पृथ्वीकाय, अप्काय, तेउकाय ३ वनस्पतिकाय ४
ए ४ थावरमार्गणामे कर्मण १ औदारिक २ औदारिकमिश्र ३
वैक्रिय ४ वैक्रियमिश्र ५ ए पांच योग छे । असंज्ञीमार्गणामे
चरमवचन योग १ असत्याअमृषा भेलीजे तेवारे पांच योग तेहीज
एवं ६ योग छे । ए ६ योगमांहे वैक्रिय १ वैक्रियमिश्र २ ए
द्विक काढीए तेवारे कर्मण १ औदारिक २ औदारिकमिश्र ३
असत्याअमृषाभाषा ए ४ योग छे, विकलबेंदी १ तेंदी २ चौ-
रेंदी ३ ॥ ७८ ॥

कम्मुरलमीसविणुमण, वयसमईछेयचक्खुमणनाने ।
उरलदुगकम्मपढमं, तिममणवयकेवलदुगंमि ॥ ७९ ॥

टीका—कम्मुरलमीसइत्यादि ॥ कर्मणमौदारिकमिश्रंविना-
शेषास्त्रयोदशयोगाभवन्ति क्वइत्याह मनोयोगे सामायिकच्छेदोपस्थाप-
नीयसंयमेचक्षुर्दर्शने मनःपर्यवज्ञाने त्रयोदशयोगाः भावनामुकरैव यौतु-
कर्मणौदारिकमिश्रौतौतेषु सर्वथानसंभवत एव तयोरपर्याप्तावस्थायां भा-
वात् मनोयोगादिमार्गणायां तु तस्यामवस्थायामसंभवात् तथा उरल-
दुगति औदारिकद्विककर्मणं प्रथमं तथा अन्तिमं मनोयोगद्वयं एवं
वचनयोगद्वयं एवं योगसप्तकं केवलज्ञानकेवलदर्शनलक्षणमार्गणायां-
प्राप्यते तत्र भावना औदारिकमिश्रकर्मणयोगौ सयोगिकेवलिसमुद्घात
गतस्य भवति मनोयोगौ तु अविकलसकलविमलकेवलज्ञानकेवलदर्शन-
विलोकितनिखिललोकोलोकस्य भगवतः मनःपर्यवविज्ञानिनोऽनुत्तरसु-
रादिभिर्वा मनसा पृष्ठस्य सतो मनसैव देशनात् ते हि भगवत्प्रशुक्तानि मना-
द्रव्याणि मनःपर्यवज्ञानेन पश्यन्ति वाग्योगस्तु देशनावसरे भवति ॥ ७९ ॥

ट्कार्यः—कर्मण १ औदारिकमिश्र २ ए दोय विना बाकी
१३ योग छे, मनयोगमाहे १३ वचनयोगमाहे १३ सामायिकमे
१३ छेदोपस्थापनीयमां १३ चक्षुदर्शनीयमे १३ मनःपर्याप्तज्ञा-
नमे १३ ए छ मार्गणामे १३ योग लाभे छे, उरलहुग औदा-
रिक २ कर्मण १ पहिलो अंतिममनोयोग १ असत्यमनो-
योग २ पेहलो अंतिमवचन १ सत्यवचनयोग १ असत्यवच-
नयोग १ ए ७ योग छे, केवलज्ञान केवलदर्शनमे सात योग
छे ॥ ७९ ॥

मणवयउरलापरिहार, सुहुमेनवतेउमीसिसविउवा ।
देसेसविउविदुगा, सकम्मुलमीसअहरकाए ॥८०॥

टीका—मणवयइत्यादि ॥ परिहारविशुद्धिकेसूक्ष्मसंपरायेच
नवयोगाः केतेइत्याहमनोयोगश्चतुर्द्धावागयोगश्चतुर्द्धाऔदारिकंवेति
आहारकद्विकंचतुर्दशपूर्वविदः लब्धिप्रारंभकालेभवतितच्चात्रनभवति
वैक्रियद्विकमपिलब्धिमतः तदप्यत्रनभवतिऔदारिकमिश्रंकर्मणंच-
गृहगतिमंतरेणासंभवात् तेनतावपिनभवतः असत्यवागयोगमनोयो-
गत्वंतुउन्मार्गापेक्षयापरालंबनचेतनापरिणामेनैवज्ञेयं तेषुनः पूर्वो-
क्तानवयोगाः सवैक्रियाःसहवैक्रियेणवर्ततइतिसवैक्रियावैक्रियसहिताः
संतोदशयोगामिश्रेसम्यग्मिथ्यादृष्टौभवंति,तत्रवैक्रियं देवनारकापेक्ष-
यायक्षुतत्रैवावाप्यतेतस्यापर्याप्तावस्थायांभावित्वात् मिश्रभावस्यच-
नसम्ममिच्छोकुण्डकालमिति वचनप्रामाण्यादपर्याप्तावस्थायामसंभवात्
स्यादेववैक्रियलब्धिमतांमनुष्यतिरश्चांसम्यग्मिथ्यादृशांसतांवैक्रियारंभ-
संभवेन कथंवैक्रियमिश्रंनावाप्यते इतिउच्यते तेषांवैक्रियारंभासंभ-
वात्अन्यतोवाकुतश्चित्कारणात्पूर्वाचार्यैस्तन्नाभ्युपगम्यतेइतिसम्य-
ग्अवगच्छामस्तथाविधसंप्रदायाभावादतोऽस्माभिरपितत्रेष्टमितिदेशे-

देशविरतेसैवैक्रियद्विकाः वैक्रियवैक्रियमिश्रसहिताः संतः एकादशयोगाः भवन्ति देशविरतानामंबडादीनां वैक्रियलब्धिमतां वैक्रियद्विकसंभवात् । तथातेषु नवपूर्वोक्ताः सकर्मणौदारिकमिश्राः सहकर्मणौदारिकमिश्राभ्यां वर्त्तन्ते इति सकर्मणौदारिकमिश्राः संतः एकादशयोगायथाख्यातसंयमे भवन्ति अयमर्थः मनोयोगचतुष्टयवाग्योगचतुष्टयकर्मणौदारिकद्विकलक्षणा एकादशयोगायथाख्यातसंयमे भवन्ति तत्र मनोवागचतुष्टौदारिकयोगास्तु ज्ञानेषुवार्कर्मणमौदारिकमिश्रं तु यथाख्यातसंयमं आकुलस्य गृहस्य भगवतः केवलिनः संभवन्ति तस्य हि समुद्घातस्य तृतीयचतुर्थपंचमसमयेषु कर्मणं कर्मणशरीरयोगीचतुर्थे पंचमे तृतीये चेतिवचनात् द्वितीयषष्ठसप्तमसमयेषु औदारिकमिश्रं मिश्रौदारिकयोक्तासप्तमषष्ठद्वितीये ब्वितिवचनादवाप्यते इति यथाख्यातसंयमे द्वयोरपि संभवात् इति प्रोक्ता मार्गणास्थाने योगाः सांप्रतं मार्गणासु उपयोगस्वरूपनिरूपणपूर्वकमुपयोगानभिधित्सुराह ॥८०॥

ट्बार्थः—मनोयोगना भेद ४ वचनयोगना ४ भेद औदारिकाययोग ए नव योग परिहारविशुद्धिसंयममे ९ सूक्ष्मसंपरायसंयममे नव योग छे, तेहि जमनना ४ वचनना ४ औदारिक १ अने एक वैक्रियकाययोग भेलीइएने ए १० योग छे. मिश्रद्रष्टिमे देशविरतिमे नव योग छे. तेहीज वैक्रिय २ भेली जे ए ११ योग छे. यथाख्यातचारित्र्यमे ९ योग छे. नव ते तेहीजकर्मण ३ औदारिकमिश्र २ ए २ भेली जे तेवारे ११ योग छे. यथाख्यातमे ए बासडीमार्गणामे योग कहा. ॥ ८० ॥

तियनाणनाणपणचउ, दंसणवारजिअलखणुवओगा।
विणुमणनाणदुकेवल, नवसुरतिरिनिरयअजएसु८१॥

टीका—तिअनाणनाण इत्यादि ॥ त्रीण्यज्ञानानिमित्त्यज्ञान-
श्रुताज्ञानविभेरूपाणिज्ञानानिमतिश्रुतावधिमनःपर्यवकेवललक्षणानि
पंचपुतत्स्वरूपविशेषावश्यकभाष्यविवरणतो ज्ञेयं चत्वारिदर्शनानि-
चक्षुरचक्षुरवधिकेवलदर्शनलक्षणानिइत्येवं द्वादशोपयोगाः जियलर-
कणत्ति जीवस्यात्मनोलक्षणं लक्ष्यते ज्ञायते तदन्यतावच्छेदेनेति लक्षण-
मसाधारणस्वरूपं अतएवोक्तमन्यत्रापि उपयोगलक्षणो जीवः इति ते च-
द्विधा साकारा अनाकाराश्च तत्र पंचज्ञानानि त्रीण्यज्ञानानीत्यष्टा उपयोगाः
साकाराः चत्वारिदर्शनान्यनाकारा उपयोगाः यदाह प्रवचनार्थ सार्थसर-
ससरोरुहसमूहप्रकाशनसहस्रभानुश्रीमदार्थ इयामः प्रज्ञापनायां उपयो-
गपदेकतिविहेण भंते उवओगे पन्नत्ते ॥ तंजहा ॥ आसिणिबोहियनाणे-
सागरोवओगे सुअनाणे सागरोवओगे ओहिनाणे सागरोवओगे मण-
पज्झवनाणे सागरोवओगे केवलनाणे सागरोवओगे मइअन्नाणे सागरो-
वओगे सुअअन्नाणे सागरोवओगे विभंगनाणे सागरोवओगे अणागारो-
वओगेण भंते कतिविह पन्नत्ते गोयमाचउव्विहे पन्नत्ते तंजहा चरकुदंसण-
अणागारोवओगे अचरकुदंसण अणागारोवओगे ओहिदंसण अणा-
गारोवओगे केवलदंसण अणागारोवओगे ॥ इत्यादि अत्र ज्ञानस्य-
मिथ्यात्वोपहतचेतनाविपर्यासेन अज्ञानत्वं भवति न दर्शनस्य यतः
दर्शनस्य सामान्यग्राहकत्वेन पदार्थसामान्यावबोधकत्वान्न विपर्यासताते
न कुदर्शनत्वभेदाः न भवंति । मणनाणेति विनामनः पर्यवज्ञानं केवल-
द्विकंच केवलज्ञानं केवलदर्शनं लक्षणं शेषानवोपयोगा भवंति, सुरे-
सुरगतौ तिरिच्छि, तिर्यग्गतौ निरयच्छि नरकगतौ अजयच्छि अविरति-
मार्गणायां भवंति । एतेषु हि सर्वविरत्यसंभवेन मनः पर्यवज्ञानं केवल-
द्विकंचेति ॥ ८१ ॥

त्वार्थः—हवे बार उपयोग कहे छे. ३ अज्ञानमतिअ-
ज्ञान १ श्रुतअज्ञान २ विभंगअज्ञान ३ पांचज्ञानमतिज्ञान

१ श्रुतज्ञान २ अवाधिज्ञान ३ मनःपर्यवज्ञान ४ केवलज्ञान ५ चार दर्शन ४. चक्षुर्दर्शन १ अचक्षुर्दर्शन २ अवाधिदर्शन ३ केवलदर्शन ४ ए बारे जीव लक्षणउपयोग छे. मनःपर्यवज्ञान १ केवलज्ञान २ केवलदर्शन ३ ए तीन विना बाकी तीन ज्ञान तीन अज्ञान तीन दर्शन ए ९ उपयोग छे. देवगति १ तिरि-गति २ नरकगति ३ त्रिक कहीजे अविरति ४ ए चार मार्ग-णामे नव उपयोग छे ९ ॥ ८१ ॥

तसयोअवेअसुका, हारनरपणिंदिसन्निभविसवे ।

नयणेयरपणलेसा, कसायदसकेवलदुगूणा ॥८२॥

टीका—तसयोअ इत्यादि ॥ त्रसेषुयोगेषुमनोवाक्कायरूपेषु-वेदेषुद्रव्याकारलक्षणस्त्रीपुंनपुंसकलक्षणेषु शुक्ललेख्यायांआहारकेषु-नरगतौपंचेन्द्रियेषुसंज्ञिषुभव्येषुसर्वेद्वादशाप्युपयोगाः संभवन्ति । वेदेष्वमिलाषरूपेषुकेवलद्विकहीनादशैवोपयोगाः लिंगाकारमात्रेषुद्र-व्यवेदेषुद्वादशोपयोगाः कथ्यन्ते नयणेति नयनेचक्षुर्दर्शनेद्वयरत्ति इतरे अचक्षुर्दर्शनेपंचसुलेख्यायुचतुर्षुकषायेषु क्रोधमानमायालोभेषु केवल-द्विकेनऊनादशउपयोगाःभवन्ति नतुकेवलद्विकंचक्षुर्दर्शनादिसद्भावे-अनुत्पादात्तस्य ॥ ८२ ॥

ट्बार्थः—त्रसकाय १ तीनयोग ३ मनोयोग १ वचनयोग २ काययोग ३ वेद ३ पुरुषवेद १ स्त्रीवेद २ नपुंसकवेद ३ शुक्ललेख्या आहारक १ मनुष्यगति २ पंचेन्द्रि १ संज्ञी १ भव्य १ ए १३ मार्गणामे सर्व १२ उपयोग छे. चक्षुर्दर्शनमे १ अचक्षुर्दर्शनमे १ पांच लेख्यामे कृष्ण १ नील २ कापोत ३ तेजो ४ पद्म ५ कषायमे १० उपयोग छे. केवलज्ञान १ केवलदर्शन २ ए दोनु ओछाकीजे इत्यर्थः ॥ ८२ ॥

चउरिंदिअसंझिदुअन्नाण, दंसइगवित्तिथावरिअचक्खू।
तिअनाणदंसणदुगं, अन्नाणतिगभवमिच्छदुगे ॥८३॥

टीका—चउरिंदिअसंझिइत्यादि चतुरिंद्रियेअसंझिनिचत्वार-
उपयोगाभवंतिकेतइत्याह द्यज्ञानदर्शनेद्वेअज्ञानेअज्ञानश्रुताज्ञान-
रूपेद्वेदर्शनेचक्षुदर्शनाचक्षुदर्शनलक्षणइत्यर्थः तथातएवपूर्वोक्ताश्च-
त्वारउपयोगाअचक्खुत्तिचक्षुदर्शनरहिताः संतः त्रयोभवंतिके-
ष्वित्याह ॥ इगत्तिसामान्यतः एकेंद्रियेषुद्वींद्रियेषु त्रींद्रियेषुस्थाव-
रेषुअज्ञानश्रुताज्ञानेअचक्षुदर्शनेचेतित्रयउपयोगाः भवंतिनशेषाः
विभंगंतुनभवप्रत्ययतः शेषास्तुसम्यक्त्वादिअभावात् नप्राप्यंतेअज्ञा-
नत्रिकंचक्षुरचक्षुरूपंदर्शनद्वयं एवंपंचोपयोगाभवंतिअज्ञानत्रिकेअ-
भव्यमार्गणायांमिथ्यात्वद्विकेमिथ्यात्वसास्वादनेपंचोपयोगाः अज्ञान-
त्रिकदर्शनद्विकरूपानशेषाः अवदातसम्यक्त्व विरत्यभावादितियच्चा-
ज्ञानत्रिकेअवधिदर्शनेपूर्वाचार्यैः कुतश्चित्कारणान्नेष्यतेतन्नसम्यगवंग-
च्छामः इतिद्वेद्वेद्वसूरिवाच्यम् ॥ ८३ ॥

ट्वार्थः—चौरेंद्रीमे ? असंझिमे ? मतिअज्ञान ? श्रुतअ-
ज्ञान ? ए २ अज्ञान चक्षुदर्शन ? अचक्षुदर्शन २ ए दोय
दर्शनमे ४ उपयोग छे । एकेंद्रीमे बेंद्रीमे तेंद्रीमे पांच थावरमे
ए ८ मार्गणामे २ अज्ञान ? अचक्षुदर्शन ए ३ उपयोग छे,
चक्षुदर्शन विना तीन अज्ञान मतिअज्ञान ? श्रुतअज्ञान २
विभंगअज्ञान ३ दोय दर्शन चक्षुदर्शन ? अचक्षुदर्शन २ ए ५
उपयोग छे । ए मार्गणामे तीन अज्ञानमे ३ अभव्यमेमिच्छ-
द्विकमे मिथ्यात्व ? सास्वादनेमे सर्वे कह्या ते पांच उपयोग
छे ॥ ८३ ॥

केवलदुगेनियदुगं, नवतिअन्नाणविणुखइअअहखाए।
दंसणनाणतिगंदेसि, मिसिअन्नाणमीसंतं ॥ ८४ ॥

टीका—केवलदुगेनियदुगं इत्यादि ॥ केवलद्विके केवल-
ज्ञानदर्शनलक्षणे निजद्विकंकेवलज्ञानकेवलदर्शनरूपंभवतिनशेषादश-
अत्रलब्ध्युपयोगव्यवच्छेदएव केवलज्ञानदर्शनोत्पादः नष्टमिच्छाउम-
त्थिएनाणे केवलनाणोउववज्जइइतिवचनात् इतिव्यवहारनयमतंनि-
श्चयनयेनआवरणक्षयेआवाप्यप्राकट्यनियमात् तथापिकेवलज्ञानप्र-
काशेभत्यादीनामुपयोगानांतत्रांतर्भावात् यथासवितुःप्रकाशेतारा-
दीनांसद्भावेऽपितत्प्रवृत्त्यदर्शनात् एवंतेनशेषाइतिनवतिअन्नाण-
विणुअज्ञानत्रिकंविनाशेषानवोपयोगाःक्षायिकसम्यक्त्वेयथारूपातचा-
रित्रेप्राप्यंते अज्ञानत्रिकस्यमिथ्यात्वसद्भावेभावात् नअनयोरिति ॥
तथादेसिइतिदेशविरतौ ज्ञानत्रिकंमतिश्रुतअवधिलक्षणंदर्शनत्रिकंच-
क्षुरचक्षुरवधिदर्शनरूपंप्राप्यते । नशेषास्तत्राज्ञानत्रिकस्यमिथ्यात्वप्र-
त्ययात्नात्रमनःपर्यवकेवलद्विकं सर्वविरत्यभावान्नतत्रमिश्रेतदेवषट्कं
अज्ञानमिश्रितंभवति तत्रसम्यक्त्वात् पतितस्यमिश्रभावंगतस्यज्ञान-
त्रिकदर्शनत्रिकरूपंप्रयोगषट्कंप्राप्यते मिथ्यात्वात् मिश्रमार्गगत-
स्यअज्ञानत्रिकदर्शनत्रिकरूपंप्रयोगषट्कंप्राप्यते अत्रावधिदर्शनमा-
र्गणाऽमिप्रायेणोच्यते इति ॥ ८४ ॥

टबार्थः—केवलदुगे केवलज्ञान ? केवलदर्शनमे आप-
आपणाएहीज केवलज्ञान केवलदर्शन ए वे उपयोग छे.
तीन अज्ञान विना बाकी नव उपयोग पांच ज्ञान च्यार दर्शन
ए संमीलने नव उपयोग छे. क्षायिकसमकितमे यथारूपातचा-
रित्रमे दर्शन ३ चक्षु ? अचक्षु २ अवधिदर्शन ३ तीन ज्ञान

मतिज्ञान श्रुतज्ञान अवधिज्ञान ए ६ उपयोग छे, देशविरतिमे अने एहीज ६ उपयोगज्ञानसुमिश्र न कीजे ज्ञान काढीजे एटले २ अने दर्शन ३ अज्ञान ए ६ उपयोग मिश्रमे छे. ॥८४॥

मणनाणचरबुवज्जा, अणहारेतिन्निदंसचउनाणा ।
चउनाणसंजमोवसम, वेअगेओहिदंसेअ ॥८५॥

टीका—मणनाणं चरकुवज्जा इत्यादि ॥ मनःपर्यवज्ञानचक्षु-
दर्शनवर्जाः शेषादशोपयोगाननाहारके भवन्ति, यत्तु मनःपर्यवज्ञाने च-
क्षुदर्शनंतत्त्वानाहारकेन संभवति अनाहारको विग्रहगतिके वलिसमुद्-
घातायोगिसिद्धावस्थायान् च तत्रानयोः संभवः तथा त्रीणि दर्शनानि
चक्षुरचक्षुस्वधिदर्शनरूपाणि च चत्वारि ज्ञानानि मतिश्रुतावधिमनःपर्य-
वलक्षणानीत्येवं सप्तोपयोगा भवन्ति, चतुर्षु ज्ञानेषु मतिश्रुतावधिमनः-
पर्यायलक्षणेषु तथा चतुर्षु संयमेषु सामायिकच्छेदोपस्थापनीयपरि-
हारविशुद्धिकम्बुक्षमसंपरायेषु औपशमिके सम्यक्त्वे तथा वेदकेक्षा-
योपशमिके अवधिदर्शने च समुच्चयेन शेषाद्वाप्यवधिदर्शने मत्यज्ञा-
नाद्युपयोगप्रतिषेधो ब्रह्मश्रुताचार्याभिप्रायापेक्षया द्रष्टव्यं इति मार्गणा-
मुपरोक्ता उपयोगाः मतांतरे आपेक्षिकप्रतिपादिकां गाथा माह ॥

दोतेरेस्वरसमणेकमा, अट्टदुचउचउवयणे ।

चउदुपणतिन्निकाए, जीअगुणयोगोवओगन्ने ॥१॥

अत्र मुख्यस्वरयमतापेक्षया मित्रयोगमुख्यत्वव्याख्यारूपा गाथा स्वतो-
व्याख्येया इति सांप्रतं मार्गणा सुलेख्याः निरूपयन्नाह ॥ ८५ ॥

ट्कार्थः—मनःपर्यायज्ञान, चक्षुदर्शन ए दोय काढीजे अना-
हारकमे १० उपयोग छे. तीन दर्शन ३ चक्षु १ अचक्षु २ अवधि
च्यार ज्ञान ४ मतिज्ञान, श्रुतज्ञान, अवधिज्ञान, मनःपर्यायज्ञान,

ए ४ उपयोग छे. च्यार ज्ञानमे संजममे उपशमसमकितमे क्षयो-
पशम समकितमे अवधिदर्शनमे ए इग्यार मार्गणामे सात उप-
योग छे. ॥ ८५ ॥

छसुलेसासुसट्टाणं, एगिंदिअसंन्निभूदगवणेसु ।
पढमाचउरोतिन्निउ, नारयविगलग्गिपवणेसु ॥ ८६ ॥

टीका—छसुलेसासुसट्टाणं इत्यादि ॥ षट्सुलेइयासुस्वस्थानं
स्वाःस्वाःलेइयाभवन्ति यथाकृष्णलेइयायां कृष्णलेइयानीललेइयायां-
नीललेइया इत्यादि सामान्यतः एकेन्द्रियेषुअसंज्ञिभूदकवनेषुपृथि-
व्यंबुवनस्पतिषुप्रथमाः कृष्णनीलकापोततेजोलेइयाश्चतस्रःभवन्ति
भवनपतिव्यंतरज्योतिष्कसौधर्मेशानदेवाहिस्वस्वभवच्युताएतेषुमध्य-
समुत्पद्यन्ते तेचतेजोलेइयावन्तः समुत्पद्यन्ते नारकेषु विकलेन्द्रियेषु
(द्वीन्द्रियेषु त्रीन्द्रियेषु चतुरिन्द्रियेषु) अग्निषु वायुकायिकेषु
प्रथमास्तिस्रः कृष्णनीलकापोतलेइयाभवन्ति नान्याप्रायोऽमीषाम-
प्रशस्ताव्यवसायस्थानोपेतत्वात् ॥ ८६ ॥

टबार्थः—हिबेबासठ मार्गणामे लेइया कहे छे, तिहां छ
लेइयामे आपआपणी लेइया छे. कृष्णलेइयामे कृष्ण छे. नील-
लेइयामे नील छे, तेजोमे तेजो. कापोतमे कापोत. एकेन्द्रीमे
असंज्ञीमे २ पृथिवीकाय अपकाय वनस्पतिकाय ए पांच मा-
र्गणामे पहिली कृष्ण नील कापोत तेजो ए च्यार लेइया छे.
नारकीगतिमे बेन्द्रीमे तेन्द्रीमे चौरैन्द्रीमे अग्निकायमे वायुकायमे
ए छ मार्गणामे पहिली तीन लेइया छे. ॥ ८६ ॥

अहरकायसुहुम्मिकेवल, दुगिसुकाछाविसेसठाणेसु।
बंधाचउसवत्थवि, अकसाएपगइदलबंधो ॥ ८७ ॥

टीका—अहकारएसुहृमि इत्यादि ॥ यथाख्यातसंयमेसु-
क्ष्मसंपरायसंयमे केवलद्विके केवलज्ञान केवलदर्शनरूपेशुक्कलेइया-
एवनशेषाः एतासुअत्यंतविशुद्धपरिणामत्वात्, शेषासुमार्गणासु ए-
कचत्वारिंशत् संख्यासुषडपिलेइयाःप्राप्यंते ॥ उक्तामार्गणासुलेइयाः
संप्रतिबंधतत्त्वंविभजन्नाह ॥ बंधाचउसवत्थवि इत्यादि मिथ्यात्वादि-
हेतुभिः आत्मप्रदेशेकर्मपुद्गलानांलोलीकरणबंधः सचतुर्द्धाप्रकृतिबंधः
स्थितिबंधः रसबंधः प्रदेशबंधः तत्रयोगापयडिपएसंठिइअणुभाग-
कसायाओइतिवचनात् प्रकृतिप्रदेशबंधौयोगात्भवतः स्थितिबंध-
रसबंधौकषायात्भवतः, तच्चतत्त्वार्थतोज्ञेयं ज्ञानेषु त्रिषुअज्ञानेषु षट्-
सुसंयमेषु त्रिषुदर्शनेषु षट्सुलेइयासुभव्याभव्येषु षट्सुसम्यक्त्वेषु
संज्ञि असंज्ञि मार्गणासु आहारकानाहारकमार्गणासु चतुर्विधोपिऽबंधः
तेनसर्वत्रापिसर्वास्वपिमार्गणासु बंधभेदाश्चत्वारोपिप्राप्यंते अकसाए
कषायरहितासुकेवलद्विकंयथाख्यातलक्षणासुत्रिषुमार्गणासु पगइ
इतिप्रकृतिबंधः तथा दलत्ति प्रदेशसमुदयोदलः प्रदेशबंधः इति-
बंधद्वयंप्राप्यते योगरूपस्यहेतोःसद्भावात् द्वारायातबन्धक्रमसंक्षे-
पार्थः ॥ ८७ ॥

ट्वार्थः—यथाख्यातचारित्रमे सूक्ष्मसंपरायचारित्रमे केवल-
ज्ञानमे केवलदर्शनमे एक शुक्कलेइया छे । बीजी मार्गणा १३
गतिर्तेद्वी १ त्रस १ योग ३ वेद ३ कषाय ४ ज्ञान ७ संजम
५ दर्शन ३ अव्यसमकित ६ संज्ञी १ आहारक २ इकतालीस
मार्गणामे ६ लेइया छे । बंधना ४ भेद छे, सर्वमार्गणाये च्यार
प्रकारनो बंध छे, जिहां कषायोदय नही तिहां प्रकृतिबंध तथा
प्रदेशबंध छे ॥ ८७ ॥

पणतसनरयोएसु, कसायलेसाअचक्खुभवेसु ।

चउमूलउत्तरापुण, सगवन्नाहेयवोभणिया ॥ ८८ ॥

टीका—अथबन्धहेतवोमूलोत्तरामार्गणासुनिरूपयन्नाह ॥ तत्र मूलहेतवोमिथ्यात्वाविरतिकषाययोगलक्षणाश्चत्वारउत्तरहेतवः मिथ्यात्वपंचकं अविरतिद्वादशकं कषायापंचविंशतयः योगाः पंचदशसर्वमीलनेसप्तपंचाशत्, तत्रपणत्तिपंचेन्द्रियमार्गणायां त्रसकायमार्गणायां नरत्ति मनुष्यगतिमार्गणायां काययोगमार्गणायां कृष्णादिलेश्यासुषट्सुअचक्षुदर्शनेभव्यमार्गणायां संज्ञिमार्गणायां आहारकमार्गणायां एवं चतुर्दशमार्गणायां मूलहेतवश्चत्वारः उत्तरहेतवःसगवन्नासप्तपंचाशत्भणिताःप्ररूपितास्तीर्थकैः इतिमनोयोगेवाग्योगेचक्षुदर्शनमार्गणायां औदारिकमिश्रकर्मणयोगविनापंचपंचाशद्हेतवः प्राप्यन्ते । ॥ ८८ ॥

ट्वार्थः—पंचेन्द्रियमार्गणाये त्रसकायमार्गणाये मनुष्यगतिमार्गणाये योग तीनने विषे कषाय ४ लेश्या ६ अचक्षुदर्शन १ भव्य एटली मार्गणाये १८ मूल च्यार बन्धहेतु छे, मिथ्यात्व १ अविरति १ कषाय १ योग १ ए च्यार छे, उत्तर सत्तावन छे, मिथ्यात्व ५ अविरति १२ कषाय २५ योग १५ ए सत्तावन छे ॥ ८८ ॥

तिरिगईअन्नाणतिगे, अजयअभवेमिच्छिअणहारा ।
थीएदुवेयहीणा, साहारापुरिसंसंढमि ॥ ८९ ॥

टीका—तिरिगईअन्नाणइत्यादि ॥ तिरिगईत्ति तिर्यग्गतौअज्ञानत्रिकमार्गणासु अजयत्ति अविरतिमार्गणायां अभव्यमार्गणायां मिथ्यात्वमार्गणायां अणहारत्ति आहारकशरीरआहारकमिश्ररहिताः पंचपंचाशद्हेतवः प्राप्यन्ते थीएस्त्रीवेदेतेष्वौक्ताःपंचपंचाशत्पुरुषवेदनपुंसकवेदहीनास्त्रिपंचाशद्हेतवः संभवन्ति ॥ तेष्वविपंचाशत्-

साहाराआहारकद्विकसहिताः पंचपंचाशत्हेतवः पुरुषवेदेनपुंसक-
वेदेचप्राप्यन्ते अन्यतरवेदद्वयहीनाभवंतिपुरुषवेदेस्त्रीनपुंसकेनस्त्रीपु-
रुषेनइतिहेतवोहि उदयरूपाज्ञेयाःउदयरूपाःपरिणामविशोधिसंक्लेशहे-
तवोज्ञेयाः ॥ ८९ ॥

ट्वार्थः—तिरिगति ? अज्ञानतीन अविरति ? अभव्य ?
मिथ्यात्व ए सात मार्गणाने विषे आहारक २ विना ५५ बंध
हेतु छे मूल ४ छे, स्त्रीवेदमार्गणाय पुरुषवेद तथा नपुंसकवेद
ए विना ५३ हेतु छे, ते तेपनमध्ये पुरुषवेद तथा नपुंसकवेद-
मध्ये आहारक वे भेलीये तेवारे ५५ हेतु छे ॥ ८८ ॥

देवेउरलाहारग, संढविणानारगेअथीपुरिसा ।
संढयुआएगिंदिसु, चउछत्तीसंचमूलियरा ॥ ९० ॥

टीका—देवेउरलाइत्यादि ॥ देवगतिविषये औदारिकद्विका-
हारकसंढइतिनपुंसकवेदंविनाद्विपंचाशत्बंधहेतवोभवंति । भवप्रत्य-
यादेवनसंभवः नारकेनारकगतौस्त्रीवेदपुरुषवेदंविनातेएवदेवप्रत्यया
एकपंचाशत्बंधहेतवोभवंति संढयुआइतिबंधनपुंसकवेदयुक्ताइत्यनेन
नरकगतौनपुंसकवेदएवउदयेप्राप्यते एकेंद्रियेषुमूलहेतवः चउत्तीच-
त्वारइतरेउत्तरभेदाःछत्तीसं इतिषट्त्रिंशत्भेदाः तेचअग्रेतनगाथोक्ताः
ज्ञेयाः ॥ ९० ॥

ट्वार्थः—देवगतिमध्ये औदारिक २ आहारक २ नपुंसकवेद
१ ए पांच विना ५२ बंधहेतु छे । नरकगतिमध्ये आहारक २
औदारिक २ स्त्रीवेद १ पुरुषवेद ए ६ विना ५१ हेतु छे ।
एक नपुंसकवेद भेलीये एकेंद्रीयमध्ये मूल चार उत्तर छत्तीस
बंधहेतु छे, ते सर्व आगली गाथाये कइछा छे ॥ ९० ॥

इगमिच्छसत्तअविरय, कसायतेवीसपंचयोगाय ।
पवणेवंचउथावरि, अविउवाहेउचउत्तीसं ॥ ९१ ॥

टीका—तेचउच्यंते ॥ इगमिच्छइत्यादि॥ तत्रएकेंद्रियेषुमि-
थ्यात्वंअनाभोगंएकंअविरतयःसप्त तत्रषट्कायवधस्पर्शनेंद्रियविषय-
रूपाःसप्तअविरतयः कषायाः त्रयोविंशतिः स्त्रीपुरुषवेदहीनायोगाः
औदारिकद्विकैवैक्रियद्विकार्मणयोगलक्षणाः पंचपवनेवायुकायेप्येवं-
षट्त्रिंशत्भेदाः प्राप्यंतेचउथावरिस्थावरचतुष्केपृथिव्यपवनस्पति
तेजोलक्षणासुचतसृषु अविउव्वित्तिवैक्रियद्विकहीनाश्चतुःत्रिंशत्हेतवः
प्राप्यंते पृथिव्यादिषुवैक्रियद्विकंनसंभवति ॥ ९१ ॥

ट्वार्थः—एक अनाभोगमिथ्यात्व १ छकाय ६ फरसनेंद्रि-
यनी अविरति ए सात अविरतिकषाय बे वेद विना तेवीस
योगा पांच योग औदारिक २ वैक्रिय २ कर्मण १ ए पांच
बंधहेतु छे । वायुकायमध्ये ३६ बंधहेतु छे । पृथिवी १ अप २
तेउ ३ वनस्पति ४ थावरमध्ये वैक्रिय २ विना ३४ बंधहेतु
छे ॥ ९१ ॥

विगलेइन्दिअवुद्धी, वयणयुआछसत्तअट्टतीसाय ।
नाणतिगओहिदंसे, वेअगखवगेसुअडचत्ता ॥ ९२ ॥

टीका—विगलेइन्दिअवुद्धी इत्यादि॥ विगले द्वौद्रिय त्रौद्रिय
चतुरिंद्रियलक्षणमार्गणात्रिकेइंद्रियाणां द्वीन्द्रिये रसनेन्द्रियवृद्धिः
त्रीन्द्रिये घ्राणेन्द्रियवृद्धिः चतुरिन्द्रिये चक्षुरिन्द्रियवृद्धिः वयणत्तिवचनं
असत्यामृषारूपं तेनयुताइत्यनेन येपूर्वोक्ताः पृथिव्यादिषुचतुस्त्रिं-
शत्हेतवस्तेअसत्यामृषावाग्योगारसनेन्द्रियाविरतियुक्ताः छइतिषट्-

युक्तास्त्रिंशत् षट्त्रिंशत् त्रीन्द्रियेषु तेषु घ्राणेन्द्रिययुक्ताः सप्त-
त्रिंशत् हेतवः भवन्ति ते एव त्रीन्द्रियप्रत्ययाः चक्षुरिन्द्रियाऽविरति-
युक्ता अष्टत्रिंशत् चतुरेन्द्रियेषु प्राप्यन्ते तथा ज्ञानत्रिकेमतिश्रुताव-
धिलक्षणे अवधिदर्शने वेदके क्षयोपशमसम्यक्त्वे खवगेक्षायिकसम्यक्त्वे
अष्टचत्वारिंशत् हेतवस्तत्र मिथ्यात्वपंचकानन्तानुबन्धिचतुष्टयरहिताः षट्-
चत्वारिंशत्, अविरतिसम्यग्गुणस्थानप्रायोग्या, आहारकद्विकंच प्रम-
त्ताद्युदयप्रायोग्यमेवं अष्टचत्वारिंशत् हेतवोज्ञानत्रिकादिमार्गणासु-
प्राप्यन्ते ॥ ९२ ॥

ट्कार्थः—विकलने विषे इंद्रियवृद्धि करवी अने वचनयोग
असत्याममृषाए भेलीये तेवारे बेन्द्रियने मिथ्यात्व ? अविरति
८ कषाय २३ योग ४ ए छतीस हेतु छे. तेन्द्रि ने घ्राणेन्द्रिनी
अविरति भेलीये तेवारे सडतीस बंधहेतु छे. चउरेन्द्रि ने चक्षु-
इंद्रिनी अविरति भेलीये तेवारे अडतीस बंधहेतु छे. ज्ञान ३
तीन अवधिदर्शन क्षयोपशमसमकित क्षायिकसमकित एटली मार्ग-
णाय अडनालीस बंधहेतु छे. ॥ ९२ ॥

**मिच्छअणहोणउवसमि, हारगहीणाछचत्तसासाणे।
मिच्छाहारगहीणा, मीसेदेसेगुणप्पभवा ॥ ९३ ॥**

टीका—मिच्छअणहीण इत्यादि ॥ उवसमिउपशमसम्यक्त्वे
मिथ्यात्वपंचकअनन्तानुबन्धिचतुष्टयरहिता आहारकद्विकहीनाः छचत्त-
इति षट्अधिकाश्चत्वारिंशत् षट्चत्वारिंशत् हेतवः प्राप्यन्ते तथा सा-
स्वादाने मिथ्यात्वपंचकाहारकद्विकहीनाः पंचाशत् हेतवः प्राप्यन्ते मि-
थ्यात्विनां मिथ्यात्वएवोदयात् आहारकस्य प्रमत्तादौ उदयात् तथा
मीसेदेसेत्तिमिश्रे तथा देशेदेशविरतौ गुणप्रभवामिश्रे मिश्रगुणस्था-

नप्रायोग्याः त्रिचत्वारिंशत् देशविरतौ देशविरतिगुणस्थानप्रायोग्याः एकोनचत्वारिंशत् हेतवः प्राप्यन्ते ॥ ९३ ॥

ट्बार्थः—मिथ्यात्व ५ अनंतानुबंधि ४ ए नव विना उप-
शमसमकितमध्ये आहारक २ ते अडतालीसथी काढीये तेवारे
छेतालीस बंधहेतु छे. सास्वादनगुणठाणे मिथ्यात्व ५ आहारक
२ ए ७ विना पंचास बंधहेतु छे. मिश्रे तेतालीस तथा देश-
विरते इगुणच्यालीस बंधहेतु छे. जे गुणठाणे कही ते. ॥ ९३ ॥

केवलदुगिसगयोगा, जोगाइकारशुद्धचरणंमि ।

नवयोगिककसाओ, सुहुमेदसहेयवोभणिया ॥ ९४ ॥

टीका—केवलदुगिसगयोगा इत्यादि ॥ केवलद्विकेकेवलज्ञान-
दर्शनलक्षणेसप्तयोगाः प्रथमांतिममनोवाग्ययोगरूपाः औदारिकद्वि-
ककर्मणकाययोगरूपाः प्राप्यन्ते मोहोदयाभावात् मिथ्यात्वाविरति-
कषायभेदानामनुदयः शुद्धचारित्रत्वात् असत्यमिश्रमनोवाग्ययोगाभावः
निर्मोहत्वात् संशयवाक्यादिकरणाभावात् नैवेक्रियाहारकौ इति मनो-
योगवाग्ययोगाष्टकं औदारिककाययोगं एतेन नवयोगा उपशांतयथाख्यातस्य
तथाक्षीणमोहस्य भवंति औदारिकमिश्रकाययोगकर्मणयोगौ तु केवलि-
समुद्घातावस्थायां यथाख्यातचारित्रवतो भवतः एवं एकादशयोगाः
भवन्ति सुहुमेसूक्ष्मसंपरायचारित्रेन नवयोगाः चत्वारो मनोयोगाः चत्वा-
रो वाग्ययोगाः औदारिककाययोगलक्षणाः एकसूक्ष्मसंज्वलनलोभरूपः
कषायः । एवं दशहेतवः भवंति शेषकषायाणां उदयाभावात् तद्भावे वा-
विरते रण्यभावः मिथ्यात्वोदयस्तु प्रथमं एव गुणस्थानकं यावत् न परं तेन
न प्राप्यन्ते ॥ ९६ ॥

ट्बार्थः—केवलज्ञान १ केवलदर्शन एने विषे सात योग

छे । मनना ४ वचनना ४ औदारिक २ कर्मण ए ११ योग-
बंधहेतु, यथाख्यातचारित्र्ये विषे मनना ४ वचनना ४ औदा-
रिक १ नव योग तथा एक संज्वलन लोभ ए दश बंधहेतु
छे ॥ ९४ ॥

संजलणनोकसाया, कम्मणओरालमीसविणुयोगा।
सामाइयछेएअण, हारथ्थीविउविपरिहारे ॥९५॥

टीका—संजलणनोकसाया इत्यादि ॥ तत्रसामायिकचारित्र्ये-
छेदोपस्थापनीयचारित्र्येषड्विंशतिः हेतवःप्राप्यन्ते तत्रद्वादशकषाया-
नुदयेसर्वविरतिप्रादुर्भावः सर्वविरतिप्राकट्येचमिथ्यात्वाविरतिव्वंस-
एवअतः संज्वलनचतुष्टयनवनोकषायाः एवंत्रयोदशकषायभेदाः
कर्मणौदारिकमिश्रयोगाभावशेषास्त्रयोदशयोगाः एवंषड्विंशतिबंध-
हेतवःप्राप्यन्ते, सामायिकच्छेदोपस्थापनीयेप्राप्यन्ते तथापरिहारविशु-
द्धिचारित्र्येस्त्रीवेदरहिताद्वादशकषाया मनोयोगवाग्योगाष्टकौदारिकं-
चेतिनवयोगाः एतेनवयोगाएवंप्रतिविंशतिहेतवःप्राप्यन्ते वैक्रिया-
हारकलब्धीच वनवासित्वात् अमिगृहीततपोविशेषयुक्तत्वान्नभवतः
॥ ९५ ॥

ट्कार्थः—संज्वलनना ४ नोकषाय नव कर्मण २ औदा-
रिकमिश्र ए वे विना १३ योग छवीस बंधहेतु छे. सामायिक
छेदोपस्थापनीय चारित्र्ये विषे आहारक २ स्त्रीवेद २३ बंध
हेतु छे. ॥ ९५ ॥

तेरसकसायजोगा, मणनाणेबित्तिकेइमणवयणे ।
योगातेरसतेहिं, उज्जुसुअनयविहीगहिआ ॥९६॥

टीका—तेरसकसायजोगा इत्यादि ॥ मणनाणेमनःपर्यव-
ज्ञाने तेरसत्तित्रयोदशकषायाः संज्वलनचतुष्टयनवनोकषायलक्षणाः
त्रयोदशयोगाऔदारिकमिश्रकर्मणयोगद्वयरहिताःषड्विंशतिहेतवः ।
प्राप्यंते, अत्रमतांतरेकेचित्ब्रुवंति मनोयोगे वचनयोगे पूर्व-
पंचदशयोगाः उत्तारस्तेचनैगमनयेअतीतनैगमापेक्षयाएषांजीवानां-
मनोयोगः वचनयोगस्तस्यपंचदशयोगाःप्राप्यंते, केचित्मनोयोगे-
पर्याप्तावस्थापेक्षयाऔदारिकमिश्रकर्मणयोगरहितास्त्रयोदशयोगाः
भवन्ति, तेच ऋजुसूत्रनयापेक्षयाऔदारिकमिश्रकर्मणयोगद्वयंअपर्या-
प्तावस्थायां पर्याप्तावस्थायांतुष्टौनतेनत्रयोदशैवयोगागृहीताःकषाय-
चतुष्टयेद्वादशकषायहीनाःपंचचत्वारिंशद्बंधहेतवःप्राप्यंते ॥९६॥

ट्कार्थः—तेर योग औदारिकमिश्र १ कर्मण ए २ विना
संज्वलनना ४ नवनोकषाय ए छवीस बंधहेतु छे. तथा पूर्वे
मनोयोगने तथा वचनयोगने सत्तावन बंधहेतु ग्रही तेमध्ये योग
पनरगवेख्या तेसंज्ञी अपर्याप्तो १ पर्याप्तो २ जीवभेदनी अपे-
क्षायै नैगमनयगवेखुं छे. तथा केइक आचार्य पर्याप्ति कर्या
पछी मनवचन थाय तेमाटे ते ३ योग गवेषे छे. औदारिक-
मिश्र १ कर्मण २ ए वे नथी गवेषता ते ऋजुसूत्रनय गवेषे
छे. ऋजुसूत्रनय वर्तमानकालग्राही छे तेमाटे ते ग्रहं छे. एवं
बंधहेतु अधिकार कह्यो छे. ॥ ९६ ॥

चउदसयोगाविहीणा, अणहारेअसंन्निएसुइगचत्ता।
वयतिवणमिच्छेचउ, पुरिसस्थीहारदुगहीणा॥९७॥

टीका—चउदसयोगविहीणा इत्यादि ॥ तथा अनाहारक-
मार्गणायांचतुर्दशयोगान भवन्ति कम्मअणहारेइतिवचनात् शेषामि-

ध्यात्वादयोद्विचत्वारिंशत्कार्मण्युक्तास्त्रिचत्वारिंशत् हेतवःप्राप्यन्ते असन्नीपसुप्ति असंज्ञिमार्गणायां पुगचत्ति एकचत्वारिंशत्हेतवोभवंति, तत्रसप्तपंचाशल्लक्षणेषु वचनयोगत्रयमनोयोगचतुष्टयमिध्यात्वचतुष्टयं अभिग्रहादिकं मनोयुक्तस्यैवामनस्कस्यानाभोगमिध्यात्वमेवतेनाभिग्रहादयश्चत्वारिमिध्यात्वानि, पुरुषस्त्रीवेदौआहारकद्विकमनसः अविरतिःपुवंषोडशहेतवोनभवंति शेषापुकचत्वारिंशत्भवंति यीनरपणिदि चरमाचउड्तिवाक्यंलिगाकारमात्रंनवस्तुगत्याइति ॥ इत्युक्ता मूलोत्तरबंधहेतवः मार्गणासु यत्अपेक्षाभेदेनोक्तं तत्सर्वमपिसापेक्षमेवनोत्पन्नबुद्धिकार्यादक्षैरिति ॥ सांप्रतमाश्रवभेदान्मार्गणासुनिरूपयन्नाह ॥ ९७ ॥

तत्रार्थः—

नरपंचिंदियतसभव, योएआहारसुकसंन्निषु ।

वायालीसंआसव, केवलहक्खायगेचउगं ॥९८॥

टीका—नरपंचिंदियतसभव इत्यादि ॥ तत्राश्रवभेदाद्विचत्वारिंशत् इंदिअकसाय अत्रययोगापंचचउपंचतिन्निकम्माकिरीयाओपणवीसं काइअमाइयाभेया ॥ तत्रनरमनुष्यगतौपंचेन्द्रियेवसकाये भव्येयोगत्रिकेआहारकेशुक्लेश्यायां संज्ञिमार्गणायां द्वाचत्वारिंशत् आश्रवभेदाःप्राप्यन्ते एतासुमार्गणासु जीवभेदेन कालभेदेन सर्वे आश्रवभेदाःप्राप्यन्ते तथा केवलज्ञानकेवलदर्शने उपयोगद्वये यथाख्यातचारित्रेचउगात्तिचतुष्कं योगत्रिकेर्यापथिकाक्रियारूपआश्रवचतुष्कंप्राप्यते निर्मोहस्यइन्द्रियकपायअवतादीनांअभावात् । काविक्यादिसंपरायिकिक्रियायाअभावात् आश्रवचतुष्कमेवभवति एवं त्रयोदशमार्गणाः उक्ताः ॥ ९७ ॥

ત્વાર્થ:—હવે માર્ગણાયે આશ્રવના મેદ કહે છે. મનુષ્ય પંચેન્દ્રિય ત્રસકાયભવ્ય ? યોગ ૩ આહારક શુક્લેશ્યા સંજી પુટલી માર્ગણાયે ઇન્દ્રિય ૫ કષાય ૪ અવ્રત ૫ યોગ ૩ ક્રિયા ૨૫ એ ૪૨ બેતાલીસ આશ્રવ છે. કેવલજ્ઞાન. ? કેવલદર્શન ૨ યથારૂયાતચારિત્ર એ ત્રીને માર્ગણાયે ઇરિયાવહી ક્રિયારૂપ એક આશ્રવનો મેદ પામીયે ત્રીન યોગ એવં ૪ પામીયે. ॥ ૯૭ ॥

**एगिंदिथावरेसु, तीसंरसणाइइंदियानथी ।
मणवयणयोगवययोग, पञ्चइयानत्थिकिरियाओ९८॥**

ટીકા—एगिंदिथावरेसु इत्यादि ॥ एकेन्द्रियमार्गणायांस्था-
वरपंचकमार्गणायांत्रिंशत्आश्रवभेदाःप्राप्यन्ते. रसनादीन्द्रियाग्नि-
संति आसुस्पर्शनेन्द्रियस्यसद्भावात्. कषायचतुष्कं अव्रतपंचकं एक
काययोगः चक्षुरिन्द्रियाभावाद्दृष्टिकी क्रियाभवति पाडोच्ची ?
सामंतोवणी ? आनयनी क्रिया ? आज्ञाप्रत्ययिकी क्रिया एताः
चतस्रः क्रियाः वचनयोगवतएवभवन्ति स्थावरेषु वचनयोगाभावात्
न एताः क्रियाइरियावहीविहिणा इतिपदंअत्रयोज्यतेनइर्यापथिकी
क्रियाक्षीणकषायाणांभवति एकेन्द्रियादिषट्मार्गणासु कषायोदयः
अस्त्येवतेननेर्यापथिकी क्रिया ॥ शेषाःकायिकयादयः एकोनविं-
शतिभेदाः प्राप्यन्ते इत्येवंत्रिंशत् ॥ ९८ ॥

ત્વાર્થ:—एकेन्द्रिमार्गणायે થાવર ૫ માર્યણાયે ત્રીસ આશ્રવ છે. રસનાદિક ઇન્દ્રિય નથી. પુટલે એક ફરસન ઇન્દ્રિય છે. કષાય ૪ અવ્રત ૫ મનોયોગ વચનયોગ નથી એક કાયયોગ છે. વચનયોગથી ઉપની જે ક્રિયા તે નથી. દૃષ્ટિકી ? પાડોચી

१ सामंतोवणी १ आणवणी १ आज्ञाप्रत्ययकी १ ए वचन-
योगनी क्रिया नथी. ॥ ९८ ॥

इरियावहीअभावो, बेइंदिसुरसणवयणसंजुत्तं ।
तेइंदिएसुनासा, चउरिंदिसुचक्खुदिट्ठीअ ॥९९॥

टीका—इरियावहीअभावो इत्यादि ॥ द्वीन्द्रियेषुतेष्ववत्रिंशत्-
भेदा रसनेन्द्रियवचनयोगसंयुक्ताः द्वात्रिंशत्योगाः भवन्ति, ननुवच-
नयोगोदयेपाडोच्ची इत्यादिकाक्रियाकथंन तत्रोच्यते पाडोच्चीप्रमुखा-
क्रियापूर्वापरकालंयावत्वाक्यस्मरणवत् भवतिस्मरणंचदीर्घकालिक-
संज्ञाधारकस्यदीर्घकालिकीसंज्ञा तु समनस्कस्यैवतेनर्द्वाद्रियादीनांन-
भवति ॥ त्रीन्द्रियेषुरसनेन्द्रियघ्राणेन्द्रिययोगात्त्रयस्त्रिंशत्आस्रवभेदाः
संभवन्ति । चतुरिन्द्रियेषुचक्षुरिन्द्रियेतथादिद्वि इतिदृष्टिकीक्रियाएवंद्वयो-
र्मीलनेपंचत्रिंशत्आस्रवाभवन्ति।अत्रएकेन्द्रियविकलेन्द्रियेषुमृषावादादि-
अव्रताःवचनयोगादिअभावेकथंप्राप्यन्ते तत्रोच्यते द्रव्यास्रवत्वंतुका-
रणरूपंभावास्रवोह्यास्रवत्वंतच्चात्मज्ञानाभावात् सर्वेषांभावास्रवास्संत्ये-
व अशुद्धविभावपरिणतिपरिणमनेनात्मनः परकर्तृत्वपरिणत्याभावप्रा-
णांतिपातः १ जीवाजीवादिपदार्थानांरयाद्वादयथार्थाऽनवबोधप-
रिणामोमृषावादः सारबुद्ध्यापुद्गलग्राहकतापरिणतिरदत्तादानं, पौ-
द्गलिकवर्णादीनांअनुभूतिः भावमैथुनं, पुद्गलसुखेषुसंरक्षणापरिणामः
परिग्रहः इत्यनेनपरभावकर्तृताहिंसाविपर्यस्तज्ञानं मृषापरभावग्रा-
हकतादत्तादानं परभावास्वादनंमैथुनं परभावरक्षणापरिग्रहः एतेभा-
वास्रवाः सर्वजीवेष्वविरतेषुसदाप्राप्यन्ते एवएवंसर्वत्रयोज्यम् ॥९९॥

टबार्थः—इरियावहीक्रिया एटलानो अभाव शेष इशुणीस
क्रिया छे मील्या तीस आश्रव छे, बेद्रिय ने रसनइंद्रिय तथा

वचनयोग ए बे भेलीये तेवारे ३२ आश्रव छे, तेंद्रियने एक नासिका इंद्रि भेलीये तेवारे तेतीस आश्रव छे, चौरिंद्रिय ते चक्षुदर्शन एकमे दृष्टिकी भेलीये तेवारे ३५ आश्रव भेद छे ९९॥

पाणाइवायपरिगहंसि, च्छापचरकतहरिआवहिया;
इंदियअद्वयहीणा, मणनाणेचरणतिअगेअ ॥१००॥

टीका—पाणाइवायपरिगहंसि इत्यादि ॥ तत्र मनःपर्यव-
ज्ञानेचारित्रिकेसामायिकच्छेदोस्थापनीयपरिहारविशुद्धिलक्षणेप्राणा-
तिपातिकीक्रिया ? परिग्रहिकीक्रिया, मिथ्यात्विकीक्रिया, अप्रत्या-
ख्यानिकी, तथाईर्यापथिकीक्रियाहीना, शेषाविंशतिः क्रियाः का-
यिक्यादिकाः प्रशस्ताः, अर्हत्भक्त्यादौशासनव्याघातवारणेविष्णु-
कुमारादीनामिवविंशतिः क्रियाः सामायिकचारित्रेप्राप्यन्ते, प्रश-
स्तप्रवृत्तिरिवप्रशस्तापिप्रवर्ततेएवमनुद्यदिप्रशस्ताप्राद्वेषिक्यादिक्रि-
यासुनीनांगृह्यतेतथाप्रशस्ताप्राणातिपातिक्रियपिकथंनसंगृह्यते, त-
त्राह ॥ प्राणातिपातास्रवस्यसर्वथाप्रत्याख्यातत्वात्तद्धेतुसूतद्वा-
दशकषायोदयाभावात्नभवति, योगचापल्यादिद्वेषरागादिपरिणाम-
स्यसत्त्वात्, अप्रशस्ततावारणेनप्रशस्तताप्रवृत्तिरूपालभ्यन्ते, ननुक्रि-
यायाः आस्रवभेदत्वात् प्रशस्तादिक्रियाः प्रशस्तपुण्याद्यास्रव-
कारणत्वेनकथंनिर्ग्रथः नत्यजति, निःकर्मतासाध्यरुचिपरिणतस्य-
कर्महेतुक्रियाप्रवृत्तौकिंप्रयोजनं तत्राह ॥ निकाचितबद्धसंज्वलन-
कषाययोगानामवश्योदितत्वात् यथोदयभोग्येचाशुभबंधप्राप्तगुणवि-
नाशकत्वेनपरावृत्तौदोषक्षयः ज्ञानादीनांचवृद्धिः शुभकबंधः वचन-
सुमतिवत् अवश्योदयत्वेनाभाषणेचनिर्जरानभवतितेनयथार्थोपदे-
शादिस्वाध्यायकरणेनिर्जराउक्ता एवंप्रशस्तक्रियापिज्ञेया । इन्द्रिय-

पंचकाऽव्रतपंचकहीनाःसप्तविंशतिरास्त्रवभेदाः प्राप्यन्ते, इंद्रियोप-
योगेसत्यपिमैथुनास्त्रवरयाभावात्तर्नेन्द्रियविषयतातेर्नेन्द्रियास्त्रवाभावः ॥

॥ १०० ॥

ट्कार्थः—प्राणातिपातिकी क्रिया ? परिग्रहिकी क्रिया ?
मिथ्यात्विकी क्रिया ? अपचरक्राणी क्रिया ? तथा इरियावही
क्रिया ? ए पांच क्रिया विना २० क्रिया इंद्रिय ५ विना
अव्रत ५ विना एटले कषाय ४ योग ३ क्रिया २० ए
सत्तावीस आश्रव भेद छे, मनःपर्याय ज्ञान ? तथा सामायिक
? छेदोपस्थापनीय ? परिहार विशुद्धि ? ए तीन चारित्रने
विषे सत्तावीस आश्रव भेद छे ॥१००॥

नाणतिगओहिदंसे, अमिच्छदेसिमिच्छइरिअहीणाय;
मणइरिअविणाअमणे, अणहारेहुंतितित्तीसं ॥१००॥

टीका—नाणतिगओहिदंसे इत्यादि ज्ञानविकेमतिश्रुतावधि-
लक्षणेअवधिदशनेनाणणाचतुष्टये अमिच्छत्ति मिथ्यात्विकीक्रियारहिता-
एकचत्वारिंशत् आस्त्रवभेदाः प्राप्यन्तेअविरतिसद्भावात्, देसित्ति दे-
शविरतिमार्गणायांअमिच्छइरियत्ति मिथ्यात्विकीतथाईर्यापथिकीक्रिया-
रहिताश्चत्वारिंशत् आस्त्रवभेदाः प्राप्यन्ते, मिथ्यात्वोदयस्यचतुर्थगुण-
स्थानेएवगतत्वात्ईर्यापथिकीतुअकषायरयभवति देशविरतस्यकषाया-
ष्टकोदयेवर्त्तमानत्वात्, तथाननुदेशविरतरयत्रसहिंसानिवृत्तावपिस्था-
वरहिंसासद्भावेप्राणातिपातिकीसद्भावः इच्छापरिमाणादिकृतेलोक-
प्रमाणाविरतिनिवृत्तिरितिसिद्धांताशयेऽपि एकादेशविरतिर्बालपंडितवी-
र्यसद्भावात्, अप्रत्याख्यानिकीक्रियासद्भावास्तेनचत्वारिंशदास्त्रवा-
मणइरिअविणा अमणोत्ति असंज्ञिष्ठुमनोयोगीर्यापृथिकीक्रियांविना-

अमणे असंज्ञि मार्गणायां चत्वारिंशद्भेदाः प्राप्यंते तत्प्रत्ययस्य तत्र सद्भावात्, अणहारे चि अनाहारक मार्गणायां त्रयस्त्रिंशत् आस्रवाः तत्रेन्द्रियपंचकं तु भवेन्द्रियसद्भावे ग्राह्यं तथा च भगवत्यां जीवेण भंते गभ्भवं क्वंते किंसं दीये अणिं दीये वक्कमंति ? गो० सइं दीये वक्कमति सेणं कति इंदीये वक्कमति पंचेंदीये वक्कमति इति वचनात् इन्द्रियपंचकं अव्रतपंचकं कषायचतुष्टयं मनोयोगवाग्नयोगरहित एकः काययोगस्तथा पंचविंशति क्रियायां दृष्टि की क्रियान भवति, यद्यपि पंचेन्द्रियस्याविग्रहगतिकस्य चक्षुरिन्द्रियास्रवसद्भावेऽपि वर्णादिग्रहणरूपलब्धि मंतरेण न दृष्टि की क्रिया, पाडोच्चीया सामंतोवणी या तु दीर्घकालिक संज्ञायुक्तस्य वचनयोगवतः भवति तेन नानाहारकस्य ने सत्थी साहत्थी तु औदारिकादि स्थूलशरीरव्यापारवतः भवति, आणवणी आज्ञा प्रायोगिक्यपिवचनयोगयुक्तस्य कायादिव्यापारतो भवति, विदारणिक्यपि औदारिकवैक्रियशरीरपर्याप्तस्य भवति, इत्यष्टक्रियारहिताः सप्तदशक्रियाः कायिक्यादिकाः प्राप्यन्ते काययोगस्य सद्भावात् अधिकरणादिकं चात्मगुणघातादि परिणत्या विज्ञेयं एवं तेनानाहारक मार्गणायां त्रयस्त्रिंशत् आस्रवाः प्राप्यंते ॥१०१॥

टबार्थः—मतिज्ञान ? श्रुतज्ञान ? अवधिज्ञान अवधिदर्शन ? ते एकतालीस मिथ्यात्विकी क्रिया विना देशविरति मार्गणाये मिथ्यात्विकी क्रिया ? तथा इरियावही कि क्रिया ए बे विना चालीस आश्रवना भेद छे, मनोयोग ? इरियावही २ ए बे विना ४० आश्रव भेद असंज्ञीने विषे छे, अनाहारक मार्गणाये तेतीस आश्रव छे, दृष्टिकी ? पाडोच्ची २ सामंतोवणी ? सच्छीसाहच्छी ? आणवणी ? विदीरणा ? आज्ञा प्रायोगिकी ? ए क्रिया मनोयोग ? वचनयोग ? ए बे योग नथी बाकी तेतीस छे ॥१०१॥

वेयगियमिच्छइरिया, उवसमखवगेतेइरीअजुत्ता;
सुहमेयोगतिलोहो, काइयअणभोगपिज्जाय ॥१०२॥

टीका—वेयगियमिच्छा । वेदकेक्षयोपशमसम्यक्त्वे मिथ्या-
त्विकीक्रियाईर्यापथिकीक्रियारहिताश्चत्वारिंशदास्रवभेदाः प्राप्यंते, अ-
विरतादिदोषसद्भावात् मिथ्यात्वास्रवविगमेसम्यक्त्वदर्शनप्रादुर्भावः
तथाउपशमसम्यक्त्वक्षायिकेसम्यक्त्वेतेचत्वारिंशत्तुईर्यापथिकीक्रिया-
युक्ता एकचत्वारिंशदास्रवाभवन्ति, मिथ्यात्विकीक्रियायाअभावः ।
सूक्ष्मसंपरायचारित्रे योगतित्ति, योगामनोवाक्कायरूपास्त्रयः लोहोत्ति
लोभः संज्वलनलोभः कायिकीक्रिया, अनाभोगिकीक्रिया साचज्ञान-
वरणकर्मोदयसत्वात् यावत् ज्ञानावरणंतावत् किंचित्अज्ञानंपदार्थ-
जातमस्त्येवेतितेनअनाभोगिकीक्रियासंभवः इति पिज्जत्ति रागप्रत्य-
यिकीक्रियालोभस्यरागांगत्वात् क्रोधोदयाभावात् नद्वेषिकीक्रिया-
अत्रइत्येवं सप्त आस्रवाः प्राप्यंते, केचित् ॥१०२॥

टिबार्थः—वेदग कहेतां क्षयोपशम समकितने विषे मिथ्या-
त्विकी तथा इरियावहीक्रिया विना च्यालीस भेद आश्रव ना
पामीये, उपशम समकित तथा क्षायिक समकित मार्गणाये इरि-
यावही क्रिया भेलीये एटले ४१ आश्रव छे, सूक्ष्मसंपराय चा-
रित्रे योग तीन, लोभ कषाय तथा कायिकी क्रिया अनाभो-
गिकी क्रिया तथा रागकी क्रिया एटला सात आश्रव पामीये
सूक्ष्मसंपराय मध्ये ॥१०२॥

अहिगरणदुगयुआ नव, केइभन्नंतिसेसेइगुयाला;
इरियावहीविहीणा, चरकूअचरकुम्मिवायाला॥१०३॥

टीका—अहिगण इत्यादि ॥ अधिकरणीपाउसीइतिक्रिया-
द्वयंवदंतितत्रापिप्राद्वेद्यातुनसंभवति, तथापिप्रज्ञापनाटीकायांचतु-
र्णामपिकषायाणांरागद्वेषोभयरूपत्वात् प्राद्वेषिकीक्रियाभवति ? इ-
त्याशयभेदात्नवआश्रवभेदालभ्यंते (इति) केइनवभवंति, सेस-
त्तिशेषमार्गणायांमनुष्यंविनागतित्रिकंवेदत्रिकंकषायचतुष्टयंअज्ञान-
त्रिकंलेइयांपंचकं अभव्यत्वंमिथ्यात्वंसास्वादनंमिश्रं अविरतिश्चेति-
त्रयोविंशतिमार्गणासु “इरियावहीविहिणत्ति” ईर्यापथिकीक्रियारहिता
एकचत्वारिंशत्आश्रवाः प्राप्यंते, एताश्चमार्गणानियमात्सकषायाएव-
भवन्ति, तेनसांपरायिकीक्रिया प्राप्यतेनेर्यापथिकी, चक्षुर्दर्शनेअचक्षु-
र्दर्शनेद्विचत्वारिंशदाश्रवाः लभ्यंतेइत्युक्ताः आश्रवामार्गणास्थाने-
षुसांप्रतमार्गणासुसंवरभेदान्दर्शयन्नाह ॥ तेच

समिइयुत्तिपरीसह, जइधम्मोभावणाचरित्ताणि,
पणतिगडुवीसदसबार, पंचमेएहि नायवा ॥१॥

तेचगुणस्थानशतकटीकायांव्याख्याताएवज्ञातव्याः ॥१०३॥

टबार्थः—केइक आचार्यो नय भेदे अधिकरणी क्रिया तथा
पाउसी क्रिया बे संयुक्त करी नव आश्रव भेद माने छे. सू-
क्ष्मसंपराय मध्ये शेष थाकती रही जे २५ मार्गणा मनुष्य
विना तीनगति वेद ३ कषाय ४ अज्ञान ३ लेइया ५ अ-
भव्य ? मिथ्यात्व ? सास्वादन ? मिश्र ? ए सर्व मार्गणाये
इरियावही विना ४? आश्रव भेद पामीये, एटले बासठी मा-
र्गणाये आश्रवना भेद कहा ॥१०४॥

नरतसपणिंदिजोए, नाणंचउगेतिदंससुकासु;

भवेउवसमिखायग, सन्निआहारेसुसवेवि ॥१०४॥

टीका—नरतस इत्यादि नरत्तिमनुष्यगतौत्रसकाये पञ्चेन्द्रिये मनोवाक्कायरूपेयोगत्रयेमतिश्रुतावधिमनः पर्यवलक्षणेज्ञानचतुष्के तिदंसत्ति चक्षुरचक्षुरवधिलक्षणेदर्शनत्रिकेसुक्काइतिशुक्लेश्यायांभवति- भव्ये भव्येउवसमेत्ति उपशमक्षायिकलक्षणेसम्यक्त्वद्वयेसंज्ञिमार्गणायांआहारकमार्गणायांपुवंपुकोनविंशतिमार्गणासुसर्वेसप्तपंचाशत्संवरभेदाः प्राप्यंते चारित्रभेदानांसर्वेषांसत्त्वात् तत्सत्त्वेचसंवरभेदाः सर्वेऽपिप्राप्यंते इति ॥१०४॥

ट्बार्थः—हवे बासठि मार्गणाने विषे संवरतत्त्वना भेद कहे छे, मनुष्य गति १ त्रसकाय १ पंचेंद्रीय १ योग ३ ज्ञान ४ ए च्यार दर्शन तीन चक्षु १ अचक्षु २ अवधिदर्शन ३ शुक्लेश्याने विषे भव्य मार्गणाने विषे उपशम समकित संज्ञा मार्गणाये आहारक मार्गणाये १९ मार्गणा तेने विषे सर्व भेद संवरना सत्तावन पामीये ॥१०४॥

**वेयतिकसायलेसा, वेअगिहरकायसुहमजईहीणा;
लोभेतेउससुहमा, चउचरणविणायचरणंमि॥१०५॥**

टीका—वेयतिकसायलेसा इत्यादि ॥ तिइतिडमरुकमणिन्यायेनोभयथासंबंधः वेदत्रिके, तिकसायत्ति कषायत्रिकेक्रोधमानमायालक्षणे लेसाइति कृष्णादिलेश्यापंचके वेयगि, वेदकेक्षयोपशमे सम्यक्त्वेयथाख्यातचारित्र सूक्ष्मसंपरायचारित्रलक्षणभेदद्वयाभावात् पंचपंचाशत्संवरभेदाःप्राप्यंते, सम्यग्दर्शनतः सर्वचारित्रपर्यंतपुतेषु प्राप्यमाणत्वात् स्त्रीवेदेपरिहारहिताश्चतुः पंचाशत्संवरभेदाः लोभे लोभकषाये ससुहमासूक्ष्मसंपरायचारित्रसहिताः षट्पंचाशत्संवरभेदाःप्राप्यंते, चारित्रपंचकेचारित्रमार्गणायां सामायिकचारित्रेछेदो-

पस्थापनीयादिचारित्रचतुष्टयाभावात् त्रिपंचाशत्संवरभेदाः प्राप्यन्ते, छेदोपस्थापनीयेऽपि त्रिपंचाशत् सामायिकादिपरिहारविशुद्धिसूक्ष्मसं-
पराययथाख्यातचारित्ररहिताः परिहारशेषचारित्ररहितास्त्रिपंचाशत्
सूक्ष्मेऽपि त्रिपंचाशत्, यथाख्यातेऽपि अन्यचारित्ररहितास्त्रिपंचाशत्सं-
वरभेदाः प्राप्यन्ते, अत्र सूक्ष्मसंपराययथाख्यातयोर्भावनाद्वादश न प्रा-
प्यन्ते, ध्यानारूढत्वात् तेन एकचत्वारिंशत् भेदा भवन्ति, सूक्ष्मसंपराये-
यथाख्यातेऽपि एकचत्वारिंशत् भेदा अत्र मोहोदयप्रायोग्याः परीषहान-
भवन्ति, ततस्तत्सहनरूपाः परिषहाः कुतो भवन्ति तत्रोच्यते परी-
षहजयः संवरस्तेन परिषहजयरूपयात्मपरिणामस्य सद्भावात् एते-
भेदाः प्राप्यन्ते, उक्तं “चतत्त्वार्थभाष्ये” परीषहजयः संवरः परिषहास्तु-
वेदनीयादिकर्मप्रभवास्ते च भगवत्यां दर्शिता एव । गाथायां तु भावना-
अपहारो नोक्तः स तु चकारात् ग्राह्यः केचित्तु प्रशमरत्यादौ तु भावना-
सत्त्वमपि वदन्ति भावनापूर्वकं ज्ञानमेव ध्याने परिणमति तेन भावना-
सत्त्वमपि ज्ञेयम् ॥ १०५ ॥

ट्बार्थः—वेद ३ तीनमध्ये स्त्रीनपुंसकमे कषाय ३ तीन-
मध्ये क्रोधमानमायामांहे लेह्या पांच शुक्ल विना क्षयोपशमसम-
कितने विषे यथाख्यातचारित्र तथा सूक्ष्मसंपरायचारित्र ए भेदः
विना ५५ संवरभेद पामीये, लोभकषाय मार्गणाये सूक्ष्मसंप-
रायचारित्र संयुक्त ५६ संवरभेद छे. चारित्र पांच मार्गणाने
विषे जे चारित्र गवेषीये तेह्यी बीजा चारित्र ४ विना ५३
भेद संवरना पामीये ॥ १०५ ॥

केवलदुगेअणहारे, चउसंयमभावणाविणातिगई ।
अविरईदेसेभावण, सेसासुअसंवरोनत्थि ॥ १०६ ॥

टीका—केवलद्वुगेअणहारे इत्यादि ॥ केवलज्ञानकेवल-
दर्शनलक्षणे मार्गणाद्वयेसामायिकच्छेदोपरथापनीयपरिहारविशुद्धिसू-
क्ष्मसंपरायचारित्रहिताद्वादशभावनारहिताएकचत्वारिंशत्संवरभेदाः-
प्राप्यन्ते, समितिगुप्तिस्थितधर्मपरीषद्द्वयजयादिपरिणामानांक्षायिकत्वा-
वस्थाप्राप्तादितिगम्यसर्वेषामपिसाधनधर्माणांसंपूर्णत्वेनभवनात् ॥
तथा अनाहारकमार्गणायां सामायिकादिचारित्रचतुष्काभावः द्वा-
दशभावनाअपिनभवंतियतः अन्तरालगतौक्षयोपशमचारित्राणांभा-
वनानांचनसंभवः केवलिसमुद्घातावरथायांतुपुतेषांषोडशभेदानाम-
संभवपुव समित्यादीनांतुकेवलिसमुद्घातकालेक्षायिकत्वेनसंगृही-
तत्वात् ॥ तथा नरकतिर्यग्देवगतौअविरतिमार्गणायां देशविरतौ-
द्वादशभावनापुवसंभवंतिनशेषाः सर्वविरत्यभावात्, ननुदेशविरतस्य-
पौषधादिकालेसमितिगुप्यादयोभवंति ताः कथंनगृहीताः तत्रोच्यते
देशविरतस्यसमित्यादयोऽभ्यासरूपाः नक्षयोपशमरूपा अनवस्था-
यित्वेनप्रवृत्तिरूपत्वात्नानुमोदना दोषरयसर्वतोनिवृत्तेन समित्या-
दयोगुणाःश्रावकस्य इति ॥ सेसासु शेषासुजातिचतुष्कस्थावरपंच-
काज्ञानत्रिकाऽभव्यमिथ्यात्वसास्वादनमिश्रासंज्ञिलक्षणासुसप्तदशमा-
र्गणासुसंवरस्याभावपुवसम्यक्दर्शनगुणप्राग्भावमंतरेणनसंवरभावः
तेनसंवरोनास्ति इतिदर्शितंसंवरतत्त्वस्वरूपं मार्गणासु सांप्रतंनिर्ज-
रातच्चवंविभजन्नाह ॥ १०६ ॥

ट्वार्थः—केवलज्ञान केवलदर्शन अनाहारक मार्गणानेविषे
च्यार चारित्रभावना बार ए सोल विना ४१ संवरना भेद पा-
मीये छे. तीन गतिनरक १ तिर्यच २ देवगति ३ अविरति
१ देशविरति मार्गणाये १२ भावनाना बार भेद छे. शेषमा-
र्गणाये संवरनो भेद नथी. बासठि मार्गणाये संवरना भेद कड्या.
॥ १०६ ॥

सम्मदिष्टीमग्गणासु, सकामइयरायमिच्छमग्गणाए।
नरतिरयदेवतिरिया, थोवादुसंखणंतगुणा ॥१०७॥

टीका—सम्मदिष्टीमग्गणासु इत्यादि ॥ मूलभेदतः निर्जरा-
पूर्वोपचितकर्मपरिषहलक्षणा अथवा देशतःकर्मक्षयलक्षणाद्विधाए-
कासकामाऽपराअकामा, तत्राकामाप्रदेशविपाकतोभुज्यमानकर्मद-
लिकक्षरणरूपाअस्यनिर्जरातोबंधस्यबाहुल्यं उक्तंचावश्यकनिर्यु-
क्तौपल्लेमहेमहल्ले कुंभंपक्खवइ सोहइनालेंइयमिच्छत्तीजीवोबंधई-
बहुअ खंवइअप्पं ॥ १ ॥ इयंसम्यग्दर्शनादिगुणरहितस्यमिथ्यादि
गुणस्थानत्रिके एवभवति ॥ सकामातुप्रदेशविपाकतोभुज्यमान-
कर्मानुभवे अरक्तद्विष्टतयामाध्यस्थ्यवृत्त्याभुज्यमानस्यतद्विपाकश्च-
स्वरूपतोमित्र इति मन्यमानस्य नाहं क्रोधादिमान् नाहं शरीरी, नाहं
आहारी, नाहं संसारी अहंतु शुद्धचिद्रूपानन्तस्वस्वभावानंदभोगी इति
स्वरूपालंबनदंष्ट्रिधरस्य भुज्यमानकर्मतः रसशोषणेनअसंख्येयगुणा-
निर्जराभवतितेनसकामाअस्यबंधाल्पतानिर्जरामहत्ता उक्तंचावश्यक-
निर्युक्तौ पल्लेमहेमहल्ले कुंभंसोहेइपक्खवईनालें, इयसम्मत्तिजीवोबंध-
धइ । अप्पखवइबहुअ ॥ १ ॥ सासकामा सम्यग्दर्शनगुणयुक्तासु मार्ग-
णासु मतिज्ञानादि ज्ञानपंचकेवेदकसम्यग्दर्शनादि मार्गणासु सामा-
यिकादि चारित्रमार्गणासु सकामानिर्जराभवति, इतराअज्ञानादि
सम्यक्त्वगुणवियुक्तासु मग्गणाएमिथ्यात्वमार्गणासु एकांतेनमि-
थ्यात्वंएवतासु अकामनिर्जरा चशब्दात्पासुगत्यादिमार्गणासुयेषां
जीवानांसम्यक्त्वन्तेषां सकामायेषां मिथ्यात्वन्तेषां अकामासकाम-
निर्जराभेदाद्वादशतपोलक्षणास्तेचविनयवैयावृत्तिस्वाध्यायरूपा अवि-
रतसम्यग्गुणेदृश्यंते परंतेचकेचित् आचार्याः संवररूपाः मन्यंतेय-
तिधर्मभेदेषुतपसः संवरान्तर्गतत्वात्भगवतीटीकायांदेवानांविनयादि

तपोगुणेनिर्जराक्षणेऽपि गृहीतमिति व्याख्य तानिर्जरा, सांप्रतंतमार्ग-
णासु अल्पबहुत्वं दर्शयन्नाह ॥ नरनिरयेत्यादि । इह यथासंख्येन योजना-
कर्त्तव्या साचैव निरयदेवतिर्यङ्ग्योनिकेभ्यः सकाशात् न रामनुष्याः स्तो-
काः यतः द्विविधानराः समूर्च्छजाः गर्भजाश्च तत्र सन्मूर्च्छजाः क-
दाचिन्न भवन्ति यतः एषां विरहो जघन्यतः समयमुत्कृष्टतः चतुर्विंश-
तिमुहूर्त्ताः तेनोत्पन्नानां जघन्यतः उत्कृष्टतश्चांतमुहूर्त्तस्थितिकत्वे-
न परतः सर्वेषां निर्लेपात् त्रयदातु भवन्ति तदा जघन्यतः एको द्वौ त्रयो वा-
उत्कृष्टतस्तु संख्याता असंख्याता वा इतरे तु सर्वदेवसंख्येया भवन्ति ।
तत्र संख्येयकस्य संख्यातभेदत्वान्न ज्ञायते कियदपि संख्येयकं तदुच्यते-
इह षष्ठः वर्गः पंचमवर्गेण यदा गुणितो भवति तदा गर्भजमनुष्यसं-
ख्या भवति तत्र द्वयास्तु वर्गश्च त्वारो भवति एष प्रथमः वर्गः (४) च-
तुर्णां वर्गः षोडश इति द्वितीयो वर्गः (१६) षोडशानां वर्गो द्विशते-
षट्पंचाशदधिके (२५६) अस्य राशेर्वर्गः पंचषष्टिसहस्राणि पंच-
शतानि षट्त्रिंशदधिकानि चतुर्थो वर्गः (६५५३६) अस्य राशेर्वर्गः
सार्धगाथया प्रोच्यते । चत्वारि यकोडिसया उणतिसंचहुंतिकोडीओ अ-
उणावन्नं लरका सत्तद्धिचेवयसहस्सा ॥ १ ॥ दोसयछन्नुया पंचमवर्गो इमो-
विणिद्धिओ ॥ अंकस्थापना ॥ ४२९४९६७२९६ अस्यापिराशे-
र्वर्गो गाथात्रयेण प्रतिपाद्यते । लरककोडाकोडीचउरासीइह भवेसह-
स्साइ, चत्वारि यसत्तद्धाहुंतिसया कोडीकोडीणं ॥ १ ॥ चोयाणं लरकाइ-
कोडीणं सत्तचेवयसहस्सीति त्रीयसयायसयरी कोडीणं हुंतिनायवा
॥ २ ॥ पंचाण्डलरका एगावन्नं भवेसहस्साइ छसोलसुत्तरसया एसोछट्टो-
हवइवर्गो ॥ ३ ॥ १८४४६७४४८७३७८९५९१६१६ तदथ-
षष्ठो वर्गः पूर्वोक्तेन पंचमवर्गेण गुण्यते तथा च सतिया संख्या भवति तस्यां-
जघन्यपदिनो गर्भजमनुष्यावर्त्तते साचेयं ७९२२१६२५१४२६-
४३३७५९३५४३४५३३६ अयंचराशिनिश्चयार्थं गाथाद्वयं छग-

તિન્નિતિન્નિસુત્રંપંચેવયનવયતિન્નિચત્તારિપંચેવયતિન્નિનવપંચપંચસગતિ-
ન્નેવતિન્નેવ ॥૧॥ ચઉચ્છદોચઉક્રોપણદોઢક્રિક્રગોયઅદ્વેવદોદોન-
વસત્તેવય અંકઠાણાપરાહુંતિ । તદેવમેતેષુઅંકસ્થાનેષુગર્ભજમનુષ્યાઃ
ભવંતિ । ઉત્કૃષ્ટપદેમનુષ્યાઅસંખ્યેયોત્સર્પિણ્યવસર્પિણીભિઃ ભવંતિ
इत्यादि अनुयोगद्वारतो ज्ञेयं नरेभ्यः नैरयिकाअसंख्येयगुणा उत्तंचानु-
योगद्वारे नेरइयाणं भंते केवइयावेउદ્ધિયશરીરાપત્તત્તાગોયમા, દુવિંહાબદ્ધલ-
યામુક્કેલ્લયાતત્થળંજેતેબદ્ધિલ્લિયાતેળં ॥અસંખિજ્ઞા । અસંખિજ્ઞાહિંઓ-
સર્પિણીહિંઅવસર્પિણીહિંઅવહીરંતિ ॥ખેત્તઓઅસંખેજ્ઞાઓસેઢીઓ-
પયરસ્સઅસંખેજ્ઞોભાંગોતાસેળંસેઢીળંવિરકંભસૂઈઅંગુલપદમવગ્ગમૂલં-
વીજવગ્ગમૂલંપહિપુત્રંइत्यादिप्रमाणाः नारकाः नरेभ्यः असंख्यातगु-
णानारकाः तेभ्यः देवाः असंख्यातगुणाअत्रसकलभुवनपत्यादिसमुदा-
यापेक्षयाचित्यमानादेवानारकेभ्योऽसंख्यातगुणाएव । तेभ्योऽपिचदे-
वेभ्यस्तिर्य्यचोऽनंतगुणाः तत्रानंतसंख्योपेतरयवनस्पतिकायस्यसद्भा-
वात्उत्तंचएषुसिणंभंतेनेरइयाणंतिरिरकजोणियाणंमणुस्साणंदेवाणंसि-
द्धाणयकयरेकયરે હિંતે અપ્પાવાબહુઆવાતુલ્લાવાવિસેસાહિયાવાગો
સવ્વથોવામણુસ્સાનેરइयाअसंखेज्जगुणादेवाअसंखिज्जगुणगुणासिद्धा-
अणंतगुणातिरिरकजोणियाअणंतगुणा । सांप्रतमिन्द्रियद्वारेकायद्वा-
रेतदभिधित्सुराह ॥१०७॥

ટબાર્થ:—નિર્જરા તે કર્મનુ પરિશાટન અથવા કર્મક્ષરણ
તે નિર્જરાના મૂલ ૨ મેદ છે, એક સકામ નિર્જરા તથા વીર્જી
અકામ નિર્જરા છે, તિહાં જેટલી સમક્ષિત સહિત માર્ગના મતિ
જ્ઞાનાદિક તિણમાંહે સકામ નિર્જરા અને અભવ્યાદિક તેહને
इतरक० અકામ નિર્જરા છે, જે માર્ગના મધ્યે સમક્ષિત તથા
મિથ્યાત્વ બે મેદ છે તે માર્ગના મધ્યે અકામ સકામ બે નિર્જરા-

पणचउतिदुष्गिंदि, थोवातिन्निहीअअणंतगुणा ।
तसथोवअसंखग्गी, भूजलनिलअहीअवणंता ॥१०८

टीका—पणचउतिदुएगिदिः ॥ इत्यादि ॥ इन्द्रियमार्गजायां सर्वस्तोक्ताः पंचेन्द्रियास्तेभ्यश्चतुरिन्द्रियाविशेषाधिकाः तेभ्यस्त्रीन्द्रियाविशेषाधिकाः तेभ्योद्वीन्द्रियाविशेषाधिकाः यद्यपिचनीकृतस्य लोकस्यउर्द्धाधआयताएकप्रादेशिक्यः भ्रूणयोऽसंख्याता असंख्यातयोजनकोटाकोटीप्रमाणाकाशप्रदेशसूचिगतप्रदेशराशिप्रमाणास्तासंयावान्प्रदेशराशिः तावत्प्रमाणाद्वीन्द्रियत्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियाः पंचेन्द्रिया अविशेषेणसूत्रेनिर्दिष्टाः तेभ्यः एकेन्द्रियाः अनंतगुणावनस्पतिकायजीवराशेरनंतगुणाः एषसिणंभंते एगिदिय बेंदिय तेंदिय चउरिंदिय पंचेंदियाणय कयरेकयरेहितो अप्पावा बहुआवाणोयमासद्यथ्योवापंचेंदिया चउरिंदिया विसेसाहिया तेंदिया विसेसाहिया बेंदिया विसेसाहिया एगिंदिया अणंतगुणा इत्यादि कार्यमार्ग-

णाऽल्पबहुत्वैस्तोकास्त्रयाः द्वीन्द्रियादयः पूर्वनिर्दिष्टास्तेभ्यस्त्रयेभ्यः
 ऽसंख्यातगुणाः अग्निति अग्निकायिकाः सूक्ष्मबादरभेदभिन्नानां
 असंख्येयलोकाकाशप्रदेशराशिप्रमाणत्वात्, तेभ्योभूति पृथिवीकायि-
 काविशेषाधिकास्तेभ्योजलति अप्कायिकाविशेषाधिकास्तेभ्योऽनि-
 लतिवायुकायिकाविशेषाधिकाः तेभ्यः अकायिकाः सिद्धाअनंतगु-
 णास्तेभ्योपिवनस्पतिकायिकाअनंतगुणाः । यद्यपिचण्डेषामपिपृ-
 थिवीकायिकादीनामसंख्येयलोकाकाशप्रदेशराशिप्रमाणतयासूत्रेऽवि-
 शेषेणनिर्देशः कृतः तथापिलोकानामसंख्यातत्त्वस्यानेकभेदभिन्नत्वात्
 इहविशेषाधिकत्वं अन्यच्चतुर्णांस्थावराणां सूक्ष्माणां सर्वलोक-
 व्याप्यत्वात् अवगाहनायाः सूक्ष्मत्वेजीवानांविशेषाधिकत्वं अग्नि-
 कायेतुबादरराशेरत्यंतमल्पत्वात् स्तोक्तत्वमितिशेषः एतेषां चसर्वेषां
 असंख्येयत्वात्, अकायिकानांतुअतीतकालसमयेभ्यः संख्येयगुण-
 त्वात् तेभ्यः वनस्पतिकायिकाअनंतगुणाः यतः एकस्मिन्निगोद-
 शरीरे अतीतानागतकालसिद्धेभ्योऽनंतगुणत्वात् तादृग्निगोदा-
 नामसंख्येयत्वात् उक्तं श्रीप्रज्ञापनायां, एणुसिणंभंते तसकाइयाणं
 पुढविकाइयाणं आउकाइयाणं तेउकाइयाणं वाउकाइयाणं वणस्स-
 इकाइयाणं अपकाइयाणं कयरेऽहिंतो अप्पावा बहुआवा तुल्लावा-
 विसेसाहियावागोयमांसव्वत्थोवातसकाइया तेउकाइया असंखिज्ज-
 गुणा, पुढविकाइयाइयाविसेसाहिया अपकाइयाविसेसाहिया वा-
 उकाउकाइयाविसेसाहीया अकाइयाअणंतगुणा वणस्सइकाइया-
 अणंतगुणा ॥ १०८ ॥

टिप्पणीः—सर्वथी पंचेन्द्री थोडा, पंचेन्द्रीथी चौरेंद्री अ-
 धिका, तेहथी तेरिन्द्री अधिका, तेहथी बेन्द्री अधिका, बेन्द्रीथी
 एकेन्द्री अनंतगुणा छे. एवं पंचेन्द्री जाणवा. त्रसकाय थोडा

छे. तिणसु अमिकाय असंख्यातगुणा, अमिकाययी पृथिवी-
कायना जीव अधिका, पृथिवीकायसु अपकायना जीव अधिका,
अपकायसु वाउकाय अधिका, वाउकायसु वनस्पतिकाय अधिका
॥ १०८ ॥

मणवयणकाययोगा, थोवाअसंखगुणअणंतगुणा ।
पुरिसाथोवाइत्थी, संखगुणाणंतगुणकीवा ॥ १०९ ॥

टीका—मणवयण इत्यादि ॥ मनोयोगिनः स्तोकाः संज्ञि-
पंचेंद्रियाणामेवमनोयोगित्वात्तेभ्यः वाग्योगिनोऽसंख्येयगुणा द्वीन्द्रि-
यादीनांप्रक्षेपात्, तेभ्योऽपिकाययोगिनोऽनंतगुणाःस्थावरणां तत्र-
क्षेपात् । आहचप्रज्ञापनायां एएसिणंभंतेजीवाणं मणयोगीणं वा-
गयोगीणं काययोगीणं अयोगीणंयकयरेरहितो अप्पावा बहुआवा-
तुल्लावाविसेसाहियावा गो० सवत्थोवामणयोगीवययोगीअसंखिज्ज-
गुणा, अयोगीअणंतगुणा, काययोगीअणंतगुणा, सयोगीविसेसा-
हिया इत्यादि वेदमार्गणायां अल्पबहुत्वेसर्वतः पुरिसापुरुषवेदाः
स्तोकाः तेभ्यः स्त्रियः संख्यातगुणाः ॥ उक्तंच ॥ तिगुणातिरुव
अहियातिरीयाणं इत्थियामुणेयदा सत्तावीसगुणा पुणसत्तावीस-
हीआनराणंच ॥ १ ॥ अत्तीसगुणावत्तीसरुवअहिआउतहयदेवाणं-
देवीओपन्नत्ता जिणेहिजिअरागदोसेहे ॥ २ ॥ स्त्रीभ्यः क्लीवाः
नपुंसकाअनंतगुणा अनंतगुणताच वनरपत्यपेसुथाद्रष्टव्या ॥ उक्तंच
प्रज्ञापनायां एएसिणं भंतेजीवाणं सवेयगाणं इत्थीवेयगाणं पु-
रुसवेयगाणं नपुंसकवेयगाणं अवेयगाणकयरेकयरेरहितो अप्पावा-
बहुआवातुल्लावाविसेसाहिया ॥ गो० ॥ सवत्थोवाजीवापुरिस-
वेयगा इत्थीवेयगासंखिज्जगुणा अवेयगाअणंतगुणा नपुंसकवेयगा-
अणंतगुणा सवेयगाविसेसाहिया ॥ १०९ ॥

ट्वार्थः—मनयोगी थोडा छे, संज्ञी जीव ग्रह्या छे. वचन-
योगी असंख्यातगुणा छे. बेन्द्रियादिक सर्व जीव ग्रह्या छे.
वचनयोगीथी कथियोगी अनंतगुणा छे. एकेन्द्रिय सर्ववर्णा ते-
माटे पुरुषवेदी थोडा छे. पुरुषवेदीथी स्त्रीवेदी संख्यातगुणा
छे. तिर्यचमे त्रिगुणा छे. तीने वलि अधिका मनुष्यमे २७
गुणा छे २७ वली अधिका छे. देवतामे ३२ गुणा ३२ अ-
धिका छे, स्त्रीवेदिथी नपुंसकवेदी अनंतगुणा छे. एकेन्द्रिया-
दिक सर्व लीधाः ॥ १०९ ॥

माणिकोहीमाई, लोभीअहियमणनाणिणोथोवा ।
ओहिअसंखामइसुअ, अहीअसमअसंखविभंगा ११०॥

टीका—माणिकोही इत्यादि कषायमार्गणायांसर्वस्तोकामाविनः,
मानपरिणामकालस्यक्रोधादिपरिणामकालापेक्षया सर्वस्तोकत्वात्,
तेभ्यः क्रोधिर्नोविशेषाधिकाः क्रोधपरिणामस्यमानपरिणामकालापे-
क्षयाविशेषाधिकत्वात्, तेभ्योऽपिमायिनोविशेषाधिकाः तद्भूयस्त्वेन-
जंतूनांप्रभूतकालंचमायाबहुलत्वात्, ततोऽपिलोभिनः विशेषाधिकाः
सर्वजीवानांलोभबहुल्यत्वेनवर्त्तनात् अथवा क्रोधानांचतादृगकारणे-
नभवनात् लोभस्यअकारणकारणेऽपिवर्त्तमानत्वात् ॥उक्तंच॥ एष-
सिणंभंतेजीवाणं सकसाईणं कोहकसाईणं माणकसाईणं मायाकसा-
ईणं लोभकसाईणं अकसाईणयकयरेकयरे अप्पावा बहुआवा तुल्ला-
वाविसेसाहीआ ॥गो० सदत्थोवाजीवाअकसाइमाणकसाइ अणंत-
गुणाकोहकसाईविसेसाहीया मायाकसाईविसेसाहीया लोभकसाईवि-
सेसाहीया सकसाइविसेसाहीया इत्यादि ज्ञानमार्गणायांमणनाणिणो-
मनःपर्ववज्ञानिनः सर्वस्तोकाः तद्विगर्भजमनुष्याणांतत्राऽपिसंघ-

तानां विविधामधौषध्यादिलवधियुक्तानां उपजायते ॥ उक्तंच ॥ तस्स-
जयस्ससन्वप्पमायरहीयस्स विविहरिद्धिमइअस्स इत्यादि-ते चस्तो-
का एव संख्यातत्वात्, तेभ्योऽसंख्येयगुणा अवधिज्ञानिनः सम्यग्दृष्टि-
देवादीनामप्यवधिज्ञानभाजां तेभ्योऽसंख्येयगुणत्वात्, ततोऽवधिज्ञा-
निभ्यो मतिज्ञानश्रुतज्ञानिनो विशेषाऽधिका अवधिज्ञानरहितसम्यग्-
दृष्टिनिरतिर्यकप्रक्षेपात्, एतौ च मतिज्ञानिश्रुतज्ञानिनौ स्वस्थाने चित्त-
मानौ दावपिसमौ तुल्यौ मतिज्ञानश्रुतज्ञानयोरनंतरायकत्वात्, यदाहुर्न-
यादेव द्विवाचकाः, जत्थमईत्ताणंतत्थसुअनाणंतत्थसुअनाणंतत्थमई-
त्ताणंदोविण्णयाइ-अन्नुवमणुगयाइति । तेभ्यो मतिश्रुतज्ञानिभ्यो वि-
भंगज्ञानिनो असंख्यातगुणाः मिथ्यादृष्टिसुरादीनां विभंगज्ञानवतां ते-
भ्योऽसंख्येयगुणत्वात् ॥ छ ॥ - ११०

अर्थः—कषायमे मान कषाई थोडा छे, मान कषायथी-
कोषी अधिका छे, कोषी थीमायाकपटी अधिका छे, माया
कपटी थी-लोमी अधिका छे, मनः पर्यवज्ञानी थोडा छे, जे
मनः पर्यवज्ञान मातुल्य साधुमेज होवे, मनः पर्यवज्ञानी थी अ-
वधिज्ञानी असंख्यात गुणा जे चार गतिमे समकित्ती जीव
कर्ता छे, अवधिज्ञानी थी मतिज्ञानी श्रुतज्ञानी अधिका छे, जे
ह्यारे गतिजा समकितो सर्व लेणा अने मतिश्रुति वेइ बराबर
छे, तिण्णी विभंग ज्ञानी असंख्यात गुणा छे, मिथ्यात्व दे-
वता वीजाणि (तिणे थकी, ॥ ११० ॥

केवलिणोऽनंतगुणा, मइसुअअन्नाणणंतगुणतुल्ला ।

सुहमाथोषापरिहार, संखअहरकायसंखगुणा ॥ १११ ॥

टीका—केवलिणोऽनंतगुणा इत्यादि तेभ्यो विभंगेभ्यः केव-
लिनः अनंतगुणतत्वात्, सिद्धानां तेभ्योऽनंतगुणात्वात् तेषां च केव-

લજ્ઞાનયુક્તત્વાત્ તેમ્યોઽપિ ચકેવલજ્ઞાનિમ્યોમત્યજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાનિનઃ
 અનંતગુણાઃ સિદ્ધેમ્યોઽપિ વનસ્પતિકાયિકાનાં અનંતગુણત્વાત્ તેષાં-
 ચમિથ્યાદૃષ્ટિયામત્યજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાનયુક્તત્વાત્, एतेचोभयेऽपिमत्य-
 જ્ઞાનિનઃ શ્રુતાજ્ઞાનિનઃ સ્વસ્થાનેર્થિત્યમાનાસ્તુલ્યાઃ મત્યજ્ઞાનશ્રુતા-
 જ્ઞાનયોઃ પરસ્પરમવિનાભાવિત્વાત્ ॥ ઉક્તંચ ॥ एएसिणंभंतेजी-
 વાણં આમિણી બોહીઅનાણીણં સુઅનાણીણં ઓહિનાણીણં મણપ-
 જ્જપનાણીણં કેવલનાણીણં મહઅન્નાણીણં સુઅન્નાણીણં વિભંગના-
 ણીણંયકયરેકયરે હિંતોઅપ્પાવા બહુઆવાતુલ્લાવાવિસેસાહીયા ગોય-
 મા સવ્વત્થોવામણપજ્જવનાણી ઓહિનાણી અસંખિજ્જગુણાઆમિણિ-
 બોહીઅનાણીસુઅન્નાણીદોવિતુલ્લાવિસેસાહીઆવિભંગનાણી અસંખિ-
 જ્જગુણાકેવલનાણી અણંતગુણાહઅન્નાણી સુઅન્નાણીયદોવિતુલ્લા-
 અણંતગુણા इत्यादि । संयममार्गणायांसुहमाथोवा सूक्ष्मसंपरायसंय-
 મિનઃ સર્વસ્તોકાઃ શતપૃથક્ત્વમાત્રસંભવાત્, તેમ્યઃ પરિહારાવિશુ-
 દ્ધિકાઃ સંખ્યાતગુણાઃ ઉત્કર્ષતઃ સદસ્રપૃથક્ત્વસંભવાત્, તેમ્યોઽપિ
 યથાખ્યાતચારિત્રિણઃ સંખ્યાતગુણાઃ કોટિપૃથક્ત્વેનપ્રાપ્યમાણત્વાત્
 इति ॥१११॥

ટ્બાર્થઃ—કેવલિ અનંત ગુણા છે, જે સિદ્ધ ભગવંત માંહિ
 ગળ્યા તેવારે તિળથી મતિ અજ્ઞાની શ્રુત અજ્ઞાની અનંત ગુણા
 છે, એકેન્દ્રીય આદિક સર્વ લેવા માંહોમાંહિ બરાબરી છે, સૂક્ષ્મ-
 સંપરાય ચારિત્રીયા થોડાવળા ઉત્કૃષ્ટા એકસો બાસઠી છે, પરિ-
 હાર વિશુદ્ધિ સંખ્ય ગુણા છે, ઉત્કૃષ્ટા નવસો છે, યથા ય્યાત
 ચારિત્રીયા સંખ્યાત ગુણા ઉત્કૃષ્ટા નવકોડિ છે તે માટે ૧૧૧૧।

છેઅસમર્હયસંખા, દેસઅસંખગુણઅણંતગુણઅજયા ।
 થોવાઅસંખદુઅણંતા, ઓહિનયળકેવલિઅચરકૂ૧૧૨॥

ટીકા—છેઅસમર્થસંસ્વા ઇત્યાદિ તેમ્યોયથાસ્વાતચારિત્રિભ્યઃ
 છેદોપસ્થાપનીયચારિત્રિણઃ સંસ્થેયગુણાઃ કોટિશતપૃથક્ત્વેનલભ્ય-
 માનત્વાત્, તેમ્યોપિસામાયિકસંયમિનઃ સંસ્થેયગુણાઃ કોટિસહસ્રપૃ-
 થક્ત્વેનપ્રાપ્યમાણત્વાન્ ઇતિતેમ્યોપિદેશવિરતાઅસંસ્વાતગુણાઅસં-
 સ્વાતાનાંતિરશ્ચાંદેશવિરતસંભવાત્, તેમ્યોઅયતાઅવિરતાઅનંતગુણાઃ
 સંયમહીનાદ્યગુણસ્થાનકચતુષ્ટયવર્તિનઃ ઇત્યર્થઃ મિથ્યાદશામનંતાનં-
 તત્વાત્ દર્શનમાર્ગેણાયાંયથાક્રમંપદયોજના સ્તોકાઅવધિદર્શનિનઃ
 ચક્ષુર્દર્શનિનઃ અસંસ્વાતગુણાઃ ચતુરિદ્રિયપંચેંદ્રિયાણાંતત્સંભવાત્,
 તેમ્યઃ કેવલદર્શનિનઃ અનંતગુણાઃ સિદ્ધાનામનંતત્વાત્, તેમ્યઃ
 અંચક્ષુર્દર્શનિનઃ અનંતગુણાઃ સર્વસંસારિજીવાનાંસિદ્ધેમ્યોઅનંતગુ-
 ãત્વાત્ તેષાંચનિયમાદચક્ષુર્દર્શનોપેતત્વાત્ યદાહુઃ પરમમુનયઃ, ઇષુ-
 સિણં મંતેજીવાણં ચરકુદંસણીણં અચરકુદંસણીણં ઓહિદંસણીણં
 કેવલદંસણીણં કયરેકયરેહિંતો અપ્પવા બહુઆવા । ગોયમાસવ્વથો-
 વાઓહિંતગાચલ્લંસણી અસંલ્લિજ્જગુણાકેવલદંસણી અણંતગુણા
 અચરકુદંસણી અણંતગુણા ઇતિ ॥૧૧૨॥

ટિપ્પણ—તિગસુ છેદોપસ્થાપનીય સંસ્વાતગુણા ઉત્કૃષ્ટા નવ
 કોઢીસો છે, સામાયિક સંસ્વાતગુણા છે, નવસહસ્ર કોઢી છે.
 દેશવિરતિ અસંસ્વાગુણા તિર્યચગતિના મેલિયે અવિરતિ અનંત-
 ગુણા છે, દર્શન ચારનો અલ્પબ્રહ્મત્વ કહે છે. અવધિદર્શની
 થોડા છે, તિગસુ ચક્ષુર્દર્શની અસંસ્વાતગુણા છે, કેવલદર્શની
 અનંતગુણા છે. અચક્ષુર્દર્શની અનંતગુણા છે. ઇન્દ્રિય સર્વ છેવા
 તેવારે અનંતગુણા થાઈ. ॥ ૧૧૨ ॥

પછછાણુપુલ્લિલેસા, થોવાદોસંસ્વગંતદોઅહીયા ।

અંભવિઅરંથોવ્રણંતા, સાસણિથોવોવસમસંસ્વા ॥૧૧૩॥

टीका—पच्छाणपुव्विल्लेसा इत्यादि ॥ लेइयाद्वारेपंश्चानुपूर्वा-
 लेइयावाच्याः तद्यथाशुक्कलेइयावंतः सर्वतोऽकाः निर्मलपरिणामत्वात्
 मुख्यत्वेनवैमानिकलांतकादिष्वनुत्तरसुरभयवसानेषुकेषुचिदेवकर्म्म-
 सिजेषु मनुष्यस्त्रीपुंसेषु तिर्यग्स्त्रीपुंसेषु । केषुचित्संख्यात-
 वर्षाद्युष्केषु शुक्कलेइयासं वात् । ततः संख्यातगुणाः पञ्चलेइयावंतः
 सनत्कुमारमाहेन्द्रजल्लोकेषु देवेषु पूर्वोक्तेषु मनुष्यतिर्यक्षुपद्म-
 लेइयासंभवात् सनत्कुमारादिदेवानांचलानकादिदेवभ्यः संख्येयगुण-
 त्वात्, तेभ्योऽपितेजोलेइयावंतः संख्येयगुणत्वात् सौधर्मज्ञानादिदे-
 वेषुकेषुचित्तिर्यग्मनुष्येषु तेजोलेइयासद्भावात् तेषांचसकलपद्म-
 लेइयासहितप्राणिगणापेक्षयासंख्येयत्वात्, ततः कापोतलेइयावंतः
 अनंतगुणाअनंतकायिकेष्वपि कापोतलेइयासद्भावात्ततोऽपिबिंश-
 धिकानीललेइयावंतो नारकादीनांतलेइयावंतोऽत्रप्रक्षेपात्, ततः क-
 ष्णलेइयावंतोविशेषाधिकाः मूयसांतलेइयासद्भावात्, यदभ्यधायि-
 परमगुरुणां, एणसिणं भंतेजीवाणं सल्लेसाणं किङ्कलेसाणं नीललेसाणं
 काउलेसाणं पंडमलेसाणं सुक्कलेसाणं अलेसाणयकयरेकयरेहितो अ-
 प्पावा वाहुआवातुल्लावाविसेसाहीयावा गोयमा सव्वत्थोवाजीवासुक्क-
 लेसा पंडमलेसा संखिज्जगुणातेजोलेसासंखिज्जगुणा अलेसाअणंतगुणा
 काउलेसाअणंतगुणा नीललेसाविसेसाहीया किङ्कलेसाविसेसाहीया सं-
 लेसाविसेसाहीया भव्यद्वारेअभव्यास्तोका स्तेषांवश्यमाणस्वरूपज-
 घन्ययुक्ताऽनंततुल्यत्वात् तेभ्योभव्याः सिद्धिगमनाहंअनंतगुणां
 आहच एणसिणं भंतेजीवाणं भवसिद्धीआणं अभवसिद्धीयाणं
 नोभवन्नोअभवसिद्धीयाणं कयरेकयरेहितो अप्पावा बहुअत्तागो-
 यमासव्वत्थोवाअभवसिद्धिआन्नोभवन्नोअभवाअणंतगुणाभवसिद्धि-
 आअणंतगुणा सम्यक्त्वमार्गणायांसास्वादनसम्यग्दृष्टयः स्तोकाऔ-
 पशमिकसम्यक्त्वात्केषांचिदेवप्रचव्यमानानांसास्वादनत्वात्तेभ्यः
 औपशमिकसम्यग्दृष्टयः संख्यातगुणाः ॥११३॥

ट्वार्थः—लेइयानो अल्प बहुत्व पश्चात्पूर्वी कहीये, शुक्ल-
लेशी थोडा छे. तेथी पद्मलेइयामे असंख्य गुणा छे, तेजोलेशी
असंख्य गुणा छे, तेथी कापोत लेइया असंख्यगुणा, नीललेशी
अधिका, तेथी कृष्णलेशी अधिका, अभव्य थोडा, भव्य अनंत-
गुणा छे, सास्वादन सम्यक्चवी थोडा तिणथकी उपशम सम-
किती संख्यातगुणा छे, तिणसु मिश्र असंख्यातगुणा छे ॥११३॥

मीसासंखावेअग, असंखगुणखईअमिच्छदुणंता ।

संन्नियरथोवणंता, अणहारेथोविअरअसंखा ॥११४॥

टीका—मीसासंखावेअग इत्यादि ॥ औपशमिकसम्यक्दृष्टि-
भ्यः मिश्राः संख्यातगुणास्तेभ्यः क्षायोपशमिकसम्यग्दृष्टयः
असंख्यातगुणास्तेभ्यः क्षायिकसम्यग्दृष्टयः अनंतगुणाः, क्षायिकस-
म्यक्त्वंवतांसिद्धानामानंत्यात्तेभ्योऽपि मिथ्यादृष्टयोऽनंतगुणाः सिद्धे-
भ्योऽपि वनस्पतिजीवानामनंतगुणत्वात्, संज्ञिमार्गणायांसंज्ञिनोजीवाः
स्तोकाः, देवनारकसमनस्कपंचेंद्रियतिर्यग्मनुष्याणामेव संज्ञित्वात्,
तेभ्य इतरे असंज्ञिनोऽनंतगुणाः एकेंद्रियाद्यसंज्ञिपंचेंद्रियान्तजीवाना-
मानन्त्यात् । यदागमेन्यगादि । एषु सिणंभंते जीवाणं सत्रीणं
असत्रीणं नोसत्रीणं नोअसत्रीणं य कयरेकयरे हितो अप्पावाबहु-
आवातुल्लावाविसेसाहीया गोयमा सबत्थोवाजीवासत्रीनो असत्रीनो
असंश्री अनंतगुणा तथा आहारक्रमार्गणायां अनाहारकाः स्तोकाः
विग्रहगत्यापन्नसमुद्घातेकेवलिसमुद्घाततावस्थायां अयोगिकेव-
लिनांसिद्धानां अनाहारकत्वात्, तेभ्यः इतरे आहारका असंख्यातगु-
णा, ननु सिद्धेभ्यो अनंतगुणाः संसारिजीवास्तेच प्रायः आहारकास्ततः
कथं असंख्यातगुणाः अनाहारकेभ्यः आहारका इति नैव दोषः यतः प्र-

तिसमयं एकैकस्य निगोदस्य असंख्येयतमभागस्य सर्वदापि विग्रहगत्या-
समापन्नत्वेन प्राप्यमाणत्वात्, अतः अनाहारकेभ्यः आहारका अ-
संख्येयगुणाः इति चित्तिंतगत्या दिध्वल्पबहुत्वं इदानीं मार्गणा सुमूलभा-
वान् विभजन्नाह ॥ ११४ ॥

ट्वार्थः—तिणसु क्षायोपशम समकृती असंख्यात गुणा
छे, तिणसु क्षायिकसमकृती अनंतगुणा छे, तिणसु मिथ्यात्वी
अनंतगुणा छे, संज्ञी थोडा, असंज्ञी अनंतगुणा छे, अना-
हारक थोडा छे. आहारक असंख्यातगुणा मार्गणाय अल्पबहुत्व
कह्यो. निगोदनो असंख्यातमो भाग सदा विग्रहगतिमे छे
तिणे ॥ ११४ ॥

गड्पंचिंदितसंमि, जो एवे एकसाय च उनाणे ।

संयमतिदंसलेसा, भवखायगसंनिहारदुगे ॥ ११५ ॥

टीका—गड्पंचिंदि इत्यादि ॥ गतिचतुष्के पंचेन्द्रियजातौ त्रस-
काये योगत्रये वेदत्रये कषायचतुष्के मतिश्रुतावधिमनःपर्यवलक्षणे
ज्ञानचतुष्टये संयमसप्तके चक्षुरचक्षुरवधिदर्शने लेइयाषट्के भव्येक्षा-
यिकसम्यक्त्वे संज्ञिपंचेन्द्रिये आहारके अनाहारके एवं एकचत्वा-
रिंशत् मार्गणायां पणभावा इति मूलभावा उपशमक्षायिकक्षयोपशमऔ-
दयिकपारिणासिकलक्षणाः पंचभावाः प्राप्यन्ते ओघतइति ज्ञेयं
॥ ११५ ॥

ट्वार्थः—गति ४ पंचेन्द्रिपणो १ त्रसकाय १ योग ३
वेद ३ कषाय ४ ज्ञान ४ संयम ७ दर्शन ३ लेइया ६ भव्य
१ क्षायिकसमकृत १ संज्ञी १ आहारक १ अनाहारक २
एवं मार्गणा ६२ ॥ ११५ ॥

पणभावाउवसमगे, खदगविणासेसआसुसमहीणा ।
केवलदुगिउदय, खयपरिणामभावाय ॥ ११६ ॥

टीका—पणभावा इति उपशमसम्यक्त्वेक्षायिकभावमंतरेण-
चत्वारोभावाः प्राप्यन्ते, उपशांतदर्शनस्यक्षायिकभावभेदोनभवति,
शेषकासुजातिचतुष्के रथावरपंचके, अज्ञानविके, अभव्यमार्गणायां
क्षयोपशमसम्यक्त्वेमिथ्यात्वेसास्वादनेमिश्रेअसंज्ञिलक्षणासुअष्टादश-
मार्गणासुक्षायिकउपशमरूपभावद्वयरहिताः क्षयोपशमौदयिकपारि-
णामिकलक्षणास्त्रयः भावाभवन्ति, केवलज्ञानकेवलदर्शनलक्षणासु-
मार्गणासु औदयिकपारिणामिकक्षायिकलक्षणास्त्रयोभावाभवन्ति ।
इत्येवंद्विषष्टिमार्गणासु मूलभावाउक्ताः ॥ ११६ ॥ सांप्रतमार्गणा-
सुउत्तरभावान्दर्शयन्नाह ।

ट्यार्थः—पीसतालीस मार्गणायै पांच भाव छे, उपशम-
समकिते क्षायिकभाव विना ४ भाव छे, शेषमार्गणाइन्दि ४
थावर ५ तीन अज्ञान ३ अभव्य १ क्षयोपशमसमकित १
मिथ्यात्व १ सास्वादन १ मिश्र १ असंज्ञी ए १८ मार्गणायै
क्षायिक १ उपशम १ ए बे विना त्रण भाव छे, केवलज्ञान
१ केवलदर्शन १ ए बे मार्गणायै औदयिक १ क्षायिक १-
पारिणामिक १ ए तीन भाव छे. इटले बासठि मार्गणायै मूल
भाव कइया. ॥ ११६ ॥

उत्तरभावापणतस, जोएसंज्ञीतहेवआहारे ।

सवेअभवहीणा, भवेमणुएतिगईहीणा ॥११७॥

टीका—उत्तरभावापणतस इत्यादि ॥ पंचेन्द्रियमार्गणायां

त्रसकायमार्गणायां, योगत्रिकमार्गणायां, संज्ञिमार्गणायां, आहारक-
मार्गणायां, सर्वेतिपंचाशत्भेदाभावानां भवन्ति । चतुर्गतिषु सर्वभा-
वानां प्राप्यमाणत्वात् पंचेन्द्रियादिभावानां सर्वगतिषु सद्भावात्, तथा
अभव्यमार्गणायां अभव्यत्वहीनाद्विपंचाशत्भेदाः प्राप्यन्ते, तथाम-
णुपुत्ति, मनुष्यगतौ, तिगइहीणात्ति, तिस्रः गतयः नारकामरति-
र्यग्लक्षणानप्राप्यन्ते, शेषाः पंचाशत्भेदाभावानां प्राप्यन्ते, औद-
यिकस्य अष्टादश शेषाः सर्वेऽपि अत्र प्रदेशोदयसंक्रातोदयत्वं नापेक्षि-
तं मुख्यत्वेन मनुष्यत्वमेवार्पितमिति ॥ ११७ ॥

ट्बार्थः—हवे वासठिमार्गणाये उत्तरभाव कहे छे । पंचे-
न्द्रिनेत्रसकायने योग ३ ने संज्ञिमार्गणाये तिमहीज आहारक
मार्गणाए सर्वभाव ५२ छे, अभव्य विना ५२ भाव छे, भव्य-
मार्गणा विषे मनुष्यगतिमार्गणाये तीन अन्यगति विना ५०
भाव छे ॥ ११७ ॥

उवसममीसंचरणं, मणपज्जवदेसचक्खुदिट्ठिअ ।

अहहारेण्हिंविणा, खायगसगहीणचक्खुदुगे ॥ ११८ ॥

टीका—उवसममीसंज्ञत्यादि ॥ अनाहारकमार्गणायां सप्तच-
त्वारिंशत्भेदाः प्राप्यन्ते, उपशमसम्यक्त्वे आद्युर्बधाभावात् न मरणमपि,
मरणाभावे विग्रहगतित्वमपि न इति हरिभद्राशयस्तन्मते सप्तचत्वारिंशत्,
कार्मग्रंथिकास्तु उपशमसम्यग्गतः संज्ञिद्वयलक्षणजीवभेदांगीकारे-
कश्चित्पूर्वबद्धायुः प्रान्ते उपशमदर्शनं कृत्वा तत्र स्थः एवायुः क्षये-
मृतः देवादिषूत्पद्यमानस्तस्य उत्पद्यमानस्य संज्ञिअपर्याप्तलक्षणो जीव-
भेदो लभ्यते, तदपेक्षया विग्रहगतौ उपशमसम्यक्दर्शनं भवति, तेना-
ष्टचत्वारिंशत्भेदा भवन्ति, उपशमचारित्रंतु पर्याप्तकस्य, मीसं नामक्ष-

योपशमचारित्रमपिपर्याप्तकस्यमनःपर्यवज्ञानस्यापिपर्याप्ताऽवस्थाया-
मेवदेशविरतस्यापिपर्याप्ताऽवस्थायांचक्षुर्दर्शनमपिमुख्यवृत्त्या पर्याप्त-
रयैव तेनएभिभावैर्विनाअष्टचत्वारिंशत्भेदाभवन्ति । क्षायिकभेदाः
केवलिसमुद्घातावस्थायांनाहारकत्वेप्राप्यन्ते । क्षयोपशमभेदेषु-
ज्ञानत्रिकदर्शनद्विकअज्ञानत्रिकलब्धिपंचकक्षयोपशमसम्यक्त्वस्यवि-
ग्रहगतौप्राप्यमाणत्वात् । औदयिकपारिणामिकानामपिविग्रहगतौ-
प्राप्यमाणत्वात्प्राप्यन्तेअनाहारकेणुतेभावाभवन्ति । उपशमंचमि-
श्रंचचरणंच उपशममिश्रचरणंइतिसमासः अथवा उपशमंचमिश्रंच
उपशममिश्रंतदेवचरणंइत्यनेनउपशमंचरणमिश्रक्षयोपशमंचरणंचेति-
व्याख्याभेदेनोभयमतदर्शनंकृतमितिज्ञेयं । चक्षुर्दर्शनेअचक्षुर्दर्शने
खायगसगहीणत्ति, क्षायिकभावस्यलब्धिपंचककेवलज्ञानकेवलदर्शन-
लक्षणभेदसप्तकमंतरेणषट्चत्वारिंशत्भेदाभावानांप्राप्यन्ते, क्षीणमोह-
गुणस्थानंयावत् चक्षुरचक्षुर्दर्शनद्वयंभवति, क्षीणमोहेचक्षायिकसम्य-
क्त्वचारित्रेभवतः, शेषाः क्षायिकस्यसप्तभेदाः घनघातिक्षयेसयो-
गिगुणस्थानादिष्वेवभवन्ति । अतश्चक्षुरचक्षुर्लक्षणेदर्शनद्वयेणुतेभेदान-
सन्ति ॥ ११८ ॥

ट्बार्थः—उपशमसमकितमिश्र चारित्रक्षयोपशमचारित्र विना।
मनःपर्यवज्ञान विना देशविरति विना चक्षुदर्शन विना अनाहा-
रकमार्गणाए ४८ भाव छे, क्षायिकना सात भेद ५ लब्धिकेवल-
ज्ञान १ केवलदर्शन १ ए सात विना चक्षुदर्शन १ अचक्षुदर्शन
१ ए बेने ४६ भाव छे ॥ ११८ ॥

वेअकसायेतिउदय, अडखायगहीणनाणुवहिदंसे ।
विणुखायसगअन्नाणं, मिच्छाभवत्तअन्नाणा ॥११९॥

टीका—वेयकसायइत्यादि वेदत्रिके औदयिकभावस्यतिइतित्रि-
 कभेदाः क्षायिकस्यलब्धिपंचककेवलज्ञानकेवलदर्शनक्षायिकयथा-
 ख्यातचारित्ररहिताद्विचत्वारिंशत्भावभेदाः प्राप्यन्ते । तत्रपुरुषवेदे-
 स्त्रीवेदेनपुंसकवेदेनरकगतिलक्षणऔदयिकत्रिकरहिताः पूर्वोक्तक्षा-
 यिकाष्टकरहिताद्विचत्वारिंशत्भेदाः, स्त्रीवेदेपुरुषवेदेनपुंसकवेदेनरक-
 गतिरहिता द्विचत्वारिंशत्, नपुंसकवेदेपुरुषवेदेस्त्रीवेदेदेवगतिरहिता-
 द्विचत्वारिंशत्, क्रोधेक्रोधकषायलक्षणायांमार्गणायांमानमायालोभ-
 रहिता अष्टादशऔदयिकाःशेषाःपूर्वोक्ताद्विचत्वारिंशत्, एवंमाने-
 क्रोधमायालोभरहिता मायायांक्रोधमानलोभरहिता लोभेक्रोधमान-
 मायारहिता द्विचत्वारिंशत्भेदाभावानांप्रत्येकं वाच्याःक्रोधानांचतु-
 र्णामध्ये अन्यतमस्यएकस्यैवोदयात् नान्येषामिति, नाणत्तिज्ञानत्रित-
 यमार्गणायांअवधिदर्शनमार्गणायां क्षायिकस्यसप्तभेदाः सयोगिकेवलं
 प्रत्ययानभवन्ति । एतासांक्षीणमोहंयावदेवसत्त्वात्, अज्ञानत्रिक-
 मिथ्यात्वमभव्यत्वंअज्ञानंऔदयिकभावस्यप्रथमंभेदरूपंएवंत्रयोदश-
 भावरहिताः शेषाउपशमस्यद्वेक्षायिकदर्शनंक्षायिकचारित्रंचेतिद्वौ-
 क्षयोपशमिकाःपंचदश, औदयिकाः एकोनविंशतिः, पारिणासिकौद्वौ-
 भेदौ एवंचत्वारिंशत्भेदाभवन्ति । अत्रखायगसगत्तिसमासेविण्डति-
 पदंसंयोज्यंएतेत्रयोदशमिर्विनाइत्यर्थः ॥ ११९ ॥

टिप्पण्यः—वेद तीनने विषे कषाय ४ मे ४२ भाव छे,
 तीन औदयिकना ८ क्षायिकना तेहना भावना जे पुरुषवेद-
 मध्ये स्त्रीवेद नपुंसकवेद नरकगति ए तीन नथी । स्त्रीवेदमध्ये,
 पुरुषवेद नपुंसकवेद नरकगति नथी । नपुंसकवेदमध्ये, पुरुषवेद
 स्त्रीवेदेदेवगति नथी । कषाय ४ मध्ये क्रोधमध्ये मानादि ३ नथी,
 मानमध्ये, क्रोधादि ३ नथी । मायामध्ये, बीजा तीन कषाय

नयी । लोभमध्ये, अन्य तीन कषाय नयी । तथा क्षायिक-सम्यक्त्व छे, शेष अन्य नयी ए अगीयार विना ४२ भाव छे । क्षायिकना सात भेद, पांचलब्धि केवल २ अज्ञान १ मिथ्यात्व १ अभव्यपणो अज्ञान ३ एटले १३ भाव विना ४० भाव छे ॥ ११९ ॥

साभवातेअजएतेमिच्छ, तिगिदेसिसुहमेगुणप्पभवा ।
अडखायगपणलेसा, समचरणविणातिलेसासु १२०॥

टीका—साभवातेअजए इत्यादि॥ अजएअविरतिमार्गणायां उपशमस्यएकः क्षायिकरयएकः देशसर्वविरतिमनः पर्यवविना पंचदशक्षायोपशमिका औदयिकाः सर्वेपारिणामिकस्यत्रयइति, साभवा-अभव्यत्वलक्षणेनपारिणामिकभेदेनयुक्ताएकचत्वारिंशत्भेदाः भावानामविरतिमार्गणायांप्राप्यन्ते इति, मिच्छतिगि मिथ्यात्वत्रिकेमिथ्यात्वसास्वादनमिश्रलक्षणेगुणस्थानत्रयेदेशविरतिमार्गणायां सूहम्मि सूक्ष्मसंपरायलक्षणेपंचमार्गणास्थानेगुणप्रभवास्तन्नामगुणस्थानकस्थाभावाः भवन्ति । इत्यनेनमिथ्यात्वेचतुर्विंशत्, सास्वादनेद्वाविंशत्, मिश्रेद्वाविंशत्, देशविरतौचतुर्विंशत्, सूक्ष्मसंपरायेद्वाविंशतिः, एवंज्ञातव्यं तथातिलेसासु इतिलेइयात्रये कृष्णनीलकापोतलक्षणे-अष्टौक्षायिकभेदाः क्षायिकसम्यग्वर्जिताः स्वनामलेइयातोअन्याः पंचलेइयास्तथासमशब्देनउमशमचारित्रं एवंचतुर्दशभेदान्मुक्त्वा-शेषाएकोनचत्वारिंशत्भेदाः भावानांकृष्णादिप्रथमलेइयात्रये भवन्ति । ॥ १२० ॥

ट्कार्थः—अविरतिमार्गणाये अभव्य भेलीये तेवारे ४१ भाव पामीये, मिथ्यात्वे ३४ सास्वादने ३२ मिश्रे ३२ देशविरते

चोत्रीस छे. सूक्ष्मसंपराये २२ गुणठाणे जे कह्यो ते भाव जा-
णवा. आठ भेद क्षायिकना पांच लेइया जे गवेषीये तेहथी
बीजी उपशमचारित्र ए १४ भाव विना ३९ भाव पामीये
तिन लेइयाने विषे. ॥ १२० ॥

तेनिरयविणुतेउदुगे, सुक्काएनिरयलेसपणहीणा ।
मणनाणेपणतीसं, केवलदुगितेरभावाय ॥ १२१ ॥

टीका—तेनिरयविणु इत्यादि । तेपूर्वोक्ताएकोनचत्वारिंशत्
नरकगतिलक्षणेन औदयिकभेदेन रहिता अष्टात्रिंशत् भावभेदास्तेजोले-
इयायांतथापद्मलेइयायांप्राप्यंते, सुक्कएइतिशुक्कलेइयायां त्रिपंचाशत्-
भावानांमध्ये अन्याः पंचलेइयानरकगतिलक्षणाः षड् औदयिकभेदा-
वर्ज्येतेततः शेषाः सप्तचत्वारिंशत्भेदालभ्यंते, मणनाणेमनःपर्यव-
ज्ञानेपञ्चत्रिंशद्भेदाभवंतितेचअमीउपशमस्यद्वौक्षायिकस्यद्वौदेशविर-
तिअज्ञानत्रिकरहिताश्चतुर्दशक्षयोपशमस्यअज्ञानाऽसंयममिथ्यात्वन-
रकतिर्यग्देवगतिरहिताः । पंचदशऔदयिकाः अभव्यत्वरहिताः
पारिणामिकस्यद्वौएवंपंचत्रिंशत्भावाः मनःपर्यायज्ञानेभवंति । केव-
लदुगि, केवलज्ञान केवलदर्शनमार्गणायांतेइतित्रयोदशभावाभवंति,
नवक्षायिकस्य मनुष्यगति शुक्कलेइयाअसिद्धत्वरूपास्त्रयऔदयिक-
भेदा, एकः पारिणामिकभेदः एवंपंचत्रयोदशभवंति ॥ १२१ ॥

टबार्थः—तेओगणचालीमध्येथी नरकगति १ काढीये तेवारै
३८ भाव पामीये, तेजोलेइया तथा पद्मलेइयाने विषे तथा
शुक्कलेइयाने विषे नरकगति १ लेइया ५ विना सडतालीस भाव
छे. मनःपर्यवज्ञाने २ उपशम २ क्षायिक १४ क्षयोपशम १५
औदयिक २ परिणामिकए. ३५ भाव छे. केवल २ ने विषे

नव ९ क्षायिक ३ औदयिक १ पारिणामिकनाए १३ भाव
छे. ॥ १२१ ॥

पणलद्धिअन्नाणदुगं, अचक्खुउदयेदुवेअतिगईओ ।
लेसदुहीणापरणामियाय, थावरइगिंदिठाणेसु १२२॥

टीका—पणलद्धिइत्यादि ॥ क्षयोपशमभावरयलब्धिपंचकं-
अन्नाणदुगंति मत्यज्ञानश्रुताज्ञानलक्षणं अज्ञानद्वयं अचक्षुर्दर्शनं
एतेअष्टौऔदयिके, पुरुषवेदस्त्रीवेदेगतित्रयंनरकामरनरलक्षणलेइया-
द्विकं पद्मशुक्लेइतिसप्तभेदाभावशेषाश्चतुर्दशऔदयिकाः पारिणामिकाः
त्रयोऽपि एवं पंचविंशतिभेदाभावानां रथावरत्रिके पृथिव्यप्वनस्पतिल-
क्षणे तथा एकेन्द्रियमार्गणायां प्राप्यंते ॥ शेषानभवन्ति ॥ पंचेन्द्रियादौ-
तत्सत्त्वात् ॥ १२२ ॥

त्वार्थ—पांचलब्धि २ अज्ञान २ अचक्षुर्दर्शन ए ८ क्षयो-
पशमना उदयना मध्ये पुरुषवेद २ स्त्रीवेद २ मनुष्य १ देवता
१ नारकी १ ए ३ गति पद्मशुक्लेइया २ ए सात विना १४
उदयनी पारिणामिकना ३ एटले क्षयोपशमना ८ उदयनी १४
पारिणामिक ए २५ भाव छे, थावर ३ एगेंद्रीयमार्गणा विषे । १२२।

तेतेउलेसहीणा, गइतसवितिइंदियसुचक्खुजूआ ।
चउरिंदिसुनाणदुगं, विगलेसुसुएसमक्खायं ॥१२३॥

टीका—तेतेउलेसहीणा इत्यादि । तेष्वोक्ताः पंचविंशतौ
तेजोलेइयाहीनाःक्रियन्तेतदाचतुर्विंशतिभावभेदाः गतित्रयेतेजोवा-
युकायलक्षणमार्गणायां बिद्वोर्द्वयेति त्रीन्द्रिये एवंमार्गणाचतुष्के चतु-

विंशतिभावाः भवन्ति, देवानां एतेष्वनागमनात्, तत्रैव चक्षुर्दर्शनयुक्तं चतुरिन्द्रियमार्गणायां पंचविंशतिभावाभवन्ति । नाण्डगुंज्ञानद्विकं सास्वादनकाले विकलानां सूक्ष्मश्रुते भगवत्यादौ समाख्यातं यदाह सुधर्मास्वामी—बेन्दीयाणं भन्ते किं नाणी किं अन्नाणी गोयमानाणी विअन्नाणी विजे सिणं नाणी ते आभिणिबोही अनाणी सुअनाणी जे अन्नाणी ते मई-अन्नाणी सुअन्नाणी सूत्रवाक्यप्रामाण्यात् अत्राम्नायः सूक्ष्मक्रजु-सूत्रस्य समयमात्रस्य ग्राहकत्वात् वर्त्तमानकाले सास्वादनस्थस्य मिथ्यात्वस्य अनुदयात् उपशान्ताद्वागता वलिकायां वर्त्तमानत्वात् ज्ञानद्वयं प्रोक्तं कार्यग्रंथि कैस्तुकडेमाणे कडेइति भगवत्वाक्यानुगमनेन मिथ्यात्वोदयसत्सुखीभूतपरिणामत्वात् नियतमज्ञानत्वेन भवनात् अज्ञानमेवेति अङ्गीकृतम् ॥ १२३ ॥

टवार्थः—तेमध्ये तेजोलेइया गतित्रसक० तेउकाय १ वायुकाय १ बेन्दि १ तेन्दि १ एहने विषे २४ भाव छे. चोरिन्द्रिमार्गणामध्ये चक्षुर्दर्शन मेलीये एटले भाव २५ पामीये, तथा भगवतीसूत्रे विकलेन्द्रिने २ ज्ञान मान्यां छे, बेन्दीयाणं भन्ते नाणी अन्नाणी गो० नाणी विअन्नाणी विइति वचनात् ए सूत्रबचनपण प्रमाण छे. ॥ १२३ ॥

सम्मदरसविवरिई, अवहिदंसणनाणचउहीणा ।

अन्नाणेचउतीसं, भावातिगभावपच्चईया ॥ १२४ ॥

टीका—सम्मदरइत्यादि ॥ सम्मेत्तिक्षयोपशमंसम्यग्दर्शनं दर्तिईषत्वाचकोऽव्ययः ईषत्विरतिः देशविरतिः सर्वविरतिः क्षयोपशमचारित्रं अवधिदर्शनं १ ज्ञानचतुष्टयहीनाः शेषादशक्षयोपशमभेदाः, औदयिका एकविंशतिः, पारिणामिकाः त्रयः, एते चतु-

स्त्रिंशत्भावाअन्नाणेअज्ञानत्रिकमार्गणायांप्राप्यन्ते । भावामूलापेक्ष-
यात्रिकभावप्रत्ययिकाज्ञेयाः, उपशमक्षायिकभावानामत्रासंभवात् ते-
षांसम्यक्त्वमूलत्वात् ॥ १२४ ॥

टिप्पण्यः—समकित ? देशविरति ? सर्वविरति ? अवधि-
दर्शन ? ज्ञान ४ विना शेषक्षयोपशमना १० उदयना २ ?
पारिणामिकना ३ ए चैतीसभाव छे, अज्ञान ३ मध्ये मूल तीन
भाव मांहिथी जे भेद संभवे ते कहिवा ॥ १२४ ॥

दोउवसमखयसम्मं, मीसेअन्नाणदेसविणुउदण ।
तिगईअन्नाणअजई, मिच्छविणुदोन्नीपरिणामी १२५॥

टीका—दोउवसमइत्यादि ॥

टिप्पण्यः—उपशमना भेद २ क्षायिकसमकितनामिश्रना १४
भेद विना अज्ञान ३ देशविरति विना उदयना १५ तीन गति-
मिथ्यात्ववितिअन्नाण ? असंयम १ ना शेष १५ पारिणामिक
२ जीवत्व ? भव्यत्व ॥ १२५ ॥

सामाइदुगेपरिहारगेअ, सम्मचरणइत्थिवेयविणा ।
हक्खाएउवसमखय, मीसेलच्चीसुउवओगा ॥१२६॥

टीका—सामाइदुगेइत्यादि गाथाद्वयस्यसंबंधः तत्रसामायिक-
द्विकेसामायिकच्छेदोपस्थापनीयलक्षणेचारित्रद्विकेदोउवसमत्तिद्वौभे-
दावुपशमभावस्य, क्षायिकभावस्यएकंक्षायिकसम्यक्त्वंतथाभिधेना-
मक्षयोपशमेभावस्यज्ञानत्रिकदेशविरतिविणुत्तिरहिताःशेषाः चतुर्दश-
उदयेऔदयिकेभावेनरकामरतिर्यग्गतिलक्षणेत्रिके अज्ञानविरतिमि-

ध्यात्वरूपभेदषट्कविनाशेषाः पंचदश द्वौभव्यत्वजीवत्वलक्षणौद्वौ-
 पारिणामिकौद्वयनेनद्वौउपशमौएकःक्षायिकःचतुर्दशक्षयोपशमभेदाः
 पंचदशऔदयिकाद्वौपारिणामिकौ एवंचतुस्त्रिंशत्भावभेदाः सामायि-
 केछेदोपस्थापनीयेचारित्रेप्राप्यन्ते ॥ परिहारविशुद्धिचारित्रेउपशमचा-
 रित्रंनभवति । अनिवृत्तिबादरगुणस्थानकाभावात् । तथास्त्रीवेदस्या-
 प्यभावः यतो नवनवासीनिर्गन्थाणं इत्यावश्यकचूर्णवाक्यात् ज्ञा-
 तायामपिनिषिद्धत्वात् । परिहारसमयश्रवणवासिनामेवोक्तत्वात् ।
 अतः सामायिकोक्तचतुस्त्रिंशत्भावानांमध्येउपशमचारित्रस्त्रीवेदरहि-
 ताद्वात्रिंशत्भेदाभवन्ति, हक्खाण्डतियथारख्यातचारित्रेउपशमस्यद्वौभे-
 दौखयन्ति क्षायिकस्यनवमीसेति क्षयोपशमेलद्धीत्तिलब्धिपंचकंसु-
 इतिसुष्ठुशोभनाउपयोगाः क्षायोपशमिकाज्ञानचतुष्टयदर्शनत्रिकरू-
 पाद्वादशइति ॥ १२६ ॥

टबार्थः—एटले उपशम २ क्षायिक १ क्षयोपशम १४
 औदयिकना १५ पारिणामिकना २ ए ३४ भाव छे । सामा-
 यिक १ छेदोपस्थापनीय ए बेने परिहारविशुद्धिमध्ये उपशम-
 चारित्र स्त्रीवेद विना ३२ भाव छे, कोइक आदि तीन छेइया
 च्यार गुणठाणा पर्यंत माने तेहने मते २९ भाव छे, यथा-
 रख्यातचारित्रमध्ये २८ भाव छे, उपशमना २ क्षायिकना ९
 क्षयोपशमना १२ लब्धि ५ सुउवओगाकहेतां सम्यग्ज्ञान एटले
 च्यार ज्ञान त्रण दर्शन एवं १२ ॥ १२६ ॥

उदएअसिद्धनरगई, सुकाभवत्तजोयंचपरिणामा ।
 अडवीसमभवेसु, मीसादसदुन्निपरिणामा ॥१२७॥

टीका—उदएअसिद्धइत्यादि॥ औदयिकस्यअसिद्धत्वंनरगतिः

शुक्लेश्याइतित्रयोभेदाभव्यत्वं जीवत्वंचपारिणामिका एवंअष्टाविं-
शतिभावभेदायथाख्यातचारित्रेअष्टाविंशतिभावभेदाःप्राप्यन्ते । अभ-
वेसुअभव्यमार्गणायांसीसाक्ष्योपशमस्यदश दुन्निद्वौपारिणामिकौअ-
भव्यत्वजीवस्वरूपौ ॥ १२७ ॥

ट्वार्थः—औदयिकना ३ असिद्धपणे मनुष्यगति १ शुक्ल-
लेश्या १ भव्यपणो जीवपणो ए २ पारिणामिक सर्व मिल्यां २८
भाव छे, यथाख्यातचारित्रे अभव्यमार्गणाए क्षयोपशमना १०
पारिणामिकना २ अभव्यपणो जीवपणो ॥ १२७ ॥

उदयाउवसमसम्मे, खयअज्ञाणंचमीससम्मविणा ।

उदयेअभिच्छावोहा, भवजीयत्तेणसगतीसं ॥१२८॥

टीका—उदयाउवसमसम्मेइत्यादि उदयाऔदयिकाः सर्वेभेदाः
इतित्रयस्त्रिंशत्भावभेदाअभव्यमार्गणायांभवन्ति । उपशमसम्यक्त्वे-
खयविणत्तिक्षायिकभावभेदानभवन्ति । अज्ञाणंचमीससम्मविणाइति
अज्ञानत्रिकं क्षयोपशमसम्यक्त्वंविनाचतुर्दशउदयेऔदयिकेअभि-
च्छावोहा मिथ्यात्वअज्ञानरहिताएकोनविंशतिभेदाः भव्यत्वंचजीव-
त्वंचएवंसप्तत्रिंशत्भावभेदाः उपशमसम्यक्त्वेप्राप्यन्ते । उपशमश्रे-
णौतुउपशमचारित्रेक्षायिकदर्शनंभवतिनोपशमदर्शनेक्षायिकदर्शनादि-
कंनभवति ॥ १२८ ॥

ट्वार्थः—औदयिकना २१ एटल्ले तेत्रीस भाव छे. भव्यने
विषे उपशमसमकित मार्गणाने विषे क्षायिकनो भेद कोई नथी.
क्षयोपशमना अज्ञान ३ क्षयोपशमसमकित विना १४।५ ल-
ब्धिज्ञान ४ दर्शन २, देशविरति सर्वविरति औदयिकना मिथ्यात्वं

१ अज्ञान विना १९ पारिणामिकमध्ये भव्यपणो जीवत्वपणो
ए सर्व मील्यांसा त्रीस भाव छे. ॥ १२८ ॥

खवगेखायगजुत्ता, सम्मदिट्ठीविणायमिसगेसम्मे ।
उवसमखयविणुमीसग, सम्मजुआहुंतिच्छत्तीसं१२९॥

टीका—खवगेखायगजुत्ता ॥ खवगेत्ति—क्षायिकेसम्यक्दर्शन-
मार्गणायां क्षायिकयुक्तास्तेपूर्वोक्ताः सप्तत्रिंशत्नवक्षायिकभेदाः
संयुक्तास्तेचशमः उपशमदृष्टिः दर्शनंतद्विनापंचचत्वारिंशत्भावा-
स्तत्रोपशमंचारित्रंक्षायिकभावस्यनवक्षयोपशमस्यचतुर्दशऔदयिक-
स्यैकोनविंशतिः पारिणामिकस्यद्वौएवंपंचचत्वारिंशत्भावानांभेदाः
भवन्ति, मीसगेसम्मेक्षयोपशमेसम्यग्दर्शनेउपशमभावंविना क्षायि-
कभावंविना इत्यनेनपूर्वोक्तपंचचत्वारिंशतः उपशमचारित्रक्षायिक-
नवापगमेपंचत्रिंशत्, मीसगसम्मजुआहुतिमिश्रं क्षयोपशमसम्यग्-
दर्शनंतेनयुताः संयुक्ताः षट्त्रिंशत्भवन्ति, इत्यनेनक्षयोपशमस्य-
पंचदशऔदयिकस्यैकोनविंशतिः पारिणामिकस्यद्वौएवंपट्त्रिंशत्भावाः
क्षयोपशमदर्शनेप्राप्यन्ते, क्षयोपशमेक्षायिकोपशमदर्शनाऽभावः एव
॥ १२९ ॥

ट्ठार्थः—क्षायिकसमकित मार्गणामध्ये-क्षायिकना नव उप-
शमसमकित विना एटले उपशमचारित्र १ क्षायिकना ९ क्षयो-
पशमना १४ औदयिकना १९ पारिणामिकना २ ए ४५ भाव
छे, क्षयोपशमसमकित तेहना उपशमनो भेद नथी. क्षायिकनो
भेद नथी. क्षयोपशमना १४ भेद छे, क्षयोपशमना १४ भेद
छे, तेमध्ये क्षयोपशमसमकित भेलीये एटले १५ क्षयोपशमना
१९ औदयिकना २ पारिणामिकना ए ३६ भेद-प्राप्तीये. ॥ १२९

उवसमखवगेणं, मांसेमणनाणदेससवविणा ।

उदएतिगइतिलेसा, दुवेयविमुमेस गानिरए॥१३०॥

टीका—उवसमखवगेणं इत्यादि ॥ नित्ये नरकगतिमध्ये उपशमदर्शनलक्षणं एकमुपशमरयक्षायिकसम्यक्त्वरूपं एकं क्षायिक-
स्यमीसे क्षयोपशमे मनःपर्यवज्ञान देशविरतिसर्वविरतिलक्षणभेद-
त्रिकं विना पंचदश, औदयिकभावे तु ननुष्यतिर्यग्नरगतित्रिकं विना-
तेजःपद्मशृङ्खले इत्यालक्षणले इयात्रिकं विनावेदद्विकं स्त्रीनपुंसकलक्षणं
त्रिनात्रयोदशपारिणामिकास्त्रयः एवं त्रयस्त्रिंशत्भावानां भेदाः नरक-
गतौ नारकाणां प्राप्यन्ते ॥ १३० ॥

टिप्पण्यः—नरकगतिमध्ये उपशमसमकित १ क्षायिकसमकित
ए २ मिश्रभावना १८ भेद छे, तेमध्ये मनःपर्यवज्ञान १ देश-
विरति १ सर्वविरति विना शेष १५ औदयिकना २१ मध्ये
तीन गति तीन लेइया पुरुषवेद १ नपुंसकवेद इत्या विना
३३ भाव छे नरकगतिमध्ये. ॥ १३० ॥

देवेतिलेसथीपुंस, संयुआसंढसन्निवाईआ ।

गइगुणठाणप्पभवा, मग्गणठाणेसु नेयवा ॥१३१॥

टीका—देवेतिलेसथी इत्यादि ॥ देवगतौ पूर्वोक्ता सुत्रयस्त्रिं-
शत्सु तेजःपद्मशृङ्खले इयात्रय स्त्रीवेद पुरुषवेद संयुक्ता असंढनपुंसक-
वेदरहिताः सप्तत्रिंशत्भावानां भेदाः भवन्ति, भावनाचस्वतोगम्या इत्यु-
क्ता मार्गणासु उत्तरभावाः सांप्रतं सान्निपातिकभंगान् दर्शयति, सन्निवा-
ईयागतिप्रभवा गुणस्थानप्रभवास्ते एव मार्गणार्थानेषु ज्ञातव्याः उप-
योगतः विभज्यवाच्याः तद्यथा सान्निपातिका भंगाः षड्विंशतिः
तत्र षट्संभविजीवे प्राप्यमाणालभ्यन्ते, ते च गतिभेदेन पंचदश भवन्ति ।

नरकगतौ देवगतौ तिर्यग्गतौ प्रत्येकं त्रीणि त्रीणि क्षयोपशमपारणामिकौ-
 दयिकलक्षणः प्रथमः एष एव उपशमयुक्तः चतुष्कसंयोगः द्वितीयः
 स एव क्षायिकदर्शनयुक्तः इति तृतीयः मनुष्यगतौ सिद्धप्रत्ययक्षायि-
 कपारिणामिकलक्षणभंगैरहिताः पञ्चभंगाः प्राप्यन्ते एकेन्द्रिय
 द्वीन्द्रिय त्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियस्थावरपञ्चक्रमार्गणायां क्षयोपशमपारिणा-
 मिकौदयिकलक्षणः एकभंगः पञ्चेन्द्रियवसकाययोगात्रिके भव्ये-
 संज्ञाहारकलक्षणासु चतुर्दशभंगाः सिद्धप्रत्ययिकभंगासत्त्वात् कषाय-
 चतुष्टये मत्यादिज्ञानचतुष्टये दर्शनत्रिके केवलिप्रत्यय सिद्धप्रत्य-
 यभंगद्वयाभावात् शेषाभंगाः केवलद्विके क्षायिकौदयिकपारिणामिक-
 स्तथाक्षायिकपारिणामिकलक्षणः एतौ द्वौ भंगौ अज्ञानत्रये मूलतः त्रिक-
 संयोगिकः एकभंगः स एव गतिचतुष्टये न चत्वारो भंगाः सामायिक-
 च्छेदोस्थापनीयचारित्रद्वये क्षयोपशमपारिणामिकोदयरूपः एकः क्षयो-
 पशमदर्शनचारित्रवतां क्षयोपशमपारिणामिकौदयिकोपशमलक्षणः
 उपशमदर्शनोपशमचारित्रवतां अथवोपशमदर्शनक्षयोपशमचारित्रवता-
 मपि भवति । इति द्वितीयः क्षयोपशमक्षायिकपारिणामिकौदयिकलक्षणः
 दर्शनक्षायिकक्षयोपशमोपशमचारित्रवतां भवति, पञ्चभावसंयोगप्र-
 त्ययैः पञ्चमः क्षायिकदर्शनोपशमचारित्रधरस्य एवं चत्वारो भंगा भवंति,
 परिहारे त्रयोभंगाः एकः क्षयोपशमपारिणामिकौदयिकलक्षणः एष-
 एवोपशमयुक्तः द्वितीयः एष एव क्षायिकयुक्तस्तृतीयः मूलतस्त्वयः
 उत्तरत इति सूक्ष्मसंपराये त्रयोभंगाः चतुष्कसंयोगाद्वैपञ्चसंयोगलक्षणः
 एकः यथाख्याते क्षयोपशमपारिणामिकौदयिकलक्षणवर्जिताः पञ्च-
 भंगास्तत्र द्वौ उपशमश्रेणिसंभवौ, एकः क्षपकश्रेणिप्रायोग्यः, एकः
 केवलिभवस्थप्रायोग्यः, एकः सिद्धप्रायोग्यः, देशविरतौ षडभंगाः,
 गतिद्वये एव प्राप्यमाणत्वात् । अविरतौ द्वादशभंगाश्चतुर्गतिकालभ्यन्ते,
 लेख्यापञ्चे द्वादश, शुक्ले दश, अभव्ये क्षयोपशमपारिणामिकौदयिकलक्ष-

णचतुर्गतिकत्वेनचत्वारोभंगाः क्षयोपशमदर्शनेक्षयोपशम पारिणामि-
कौदयिकलक्षणएकएवउपशमदर्शनेक्षयोपशमपारिणामिकौदयिकोप-
शमलक्षणएकः क्षायिकेचत्वारोभंगाः क्षयोपशमपारिणामिकौदयि-
कक्षायिकलक्षणः प्रथमः पंचकसंयोगः द्वितीयः केवलिसंयोगिप्रत्ययः
तृतीयः, सिद्धप्रत्ययश्चतुर्थः मिथ्यात्वसास्वादनमिश्रमार्गणासुक्षयो-
पशमपारिणामिकौदयिकलक्षणः, चतुर्गतिकाश्चत्वारः, असंज्ञिषुक्षयो-
पशमपारिणामिकौदयिकलक्षणएकः नरतिर्यग्गतिद्वयतोद्वौभंगौ अ-
नाहारकेपंचकसंयोगलक्षणैकभंगवर्जनात्मूलतःपंच उत्तराश्चतुर्दश-
भंगाः भवंति, तत्रद्वादशविग्रहगत्यपेक्षयाएकः केवलसमुद्घाताऽव-
स्यः एकः सिद्धाऽपेक्षयाएवंसर्वमार्गणासुभावनावाच्या ॥१३१॥

ट्वार्थः—देवगतिमध्ये उपरली तीन लेइया स्त्रीवेद ए च्यार
मेळीये तेवारे सडत्रीसभावना भेद छे, संन्निपातिकभावना भांगा
२६ छे, गतिना गुणठाणे पूर्व कड्या छे ते अनुसारे मार्गणाये
पण जाणवा तेमध्ये संन्निपातिकभावना संभवी भांगा ६ छे ते
मांहिला लेज्यो, नरकगतिदेवगतिमध्येतिरियंचगतिमध्ये ३ भांगा
औदयिक १ पारिणामिक १ ए एक तथा ए मध्ये उपशम मेळीये
ए बीजो अथवा क्षायिक मेळीये ए बीजो मनुष्यगतिमध्ये ६
संभवामांहिथी एक सिद्धनो क्षायिक पारिणामिक ए भांगो नथी
बीजा सर्व ५ छे, च्यार इंद्री पांच थावर मध्ये १ त्रिकसंयोगी-
भंग छे, पंचेंद्री १ त्रसकाय १ योग ३ तीन शुक्ललेइया १ मव्य
१ संज्ञी १ आहारी १ अनाहारी १ एटली मार्गणाये १४
भांगा ए सिद्धप्रत्ययी भांगो नथी ॥ १३१ ॥

पणसयतेसड्डिया, जीअभेआउत्तरागुणठाणे ।

जहतहमग्गणठाणे, लोगंतियणुत्तरीसम्मे ॥१३२॥

टीका—अथमार्गणासु उत्तरजीवभेदान् दर्शयन्नाह ॥ पणसयते-
 सङ्कीया इत्यादि ॥ तत्र जीवभेदाः पञ्चशतत्रिषष्टिप्रमिता गुणस्था-
 नशतके दर्शिता एव उत्तराजयिगुणस्थाने उक्तास्तथा मार्गणास्थाने ज्ञा-
 तव्यास्तत्र लोकान्तिकभेदाऽनुत्तरभेदाः सम्मेलितसम्यक्त्वे प्राप्यन्ते तत्र-
 लोकांतिकानां अधिपतयः एवं ग्राह्याऽनुत्तरास्तु सर्वेऽपि सम्यग्दृष्ट्य एव
 तथा नरकगतौ चतुर्दश तिर्यग्गतौ अष्टौ चत्वारिंशत्, मनुष्यगतौ त्रीणि-
 शतानि अधिकानि देवगतौ अष्टनवत्यधिकं शतं एकेन्द्रिये द्वाविंशतिः
 द्वित्रिचतुरिन्द्रियाणां द्वौ द्वौ जीवभेदौ स्वनामकौ पञ्चेन्द्रियाणां पञ्चशतं पञ्च-
 विंशदधिकं, पृथिव्यादिषु चतुर्षु चत्वारो भेदाः, वनस्पतिकार्ये षट् भेदाः
 त्रसे पञ्चशतं एकचत्वारिंशदधिकं, मनोयोगे संज्ञिमार्गणायां पर्याप्ताऽपे-
 क्षया द्वादशाधिकं द्विशतं, अपर्याप्तगणने चतुर्विंशत्यधिकानि चत्वारिंश-
 तानि भवन्ति, वचनयोगे पर्याप्ताऽपेक्षया विंशत्यधिकं द्विशतं, अपर्याप्ताऽ-
 पेक्षया एकचत्वारिंशदधिकं चतुः शतं काययोगे सर्वेऽपि, पुरुषवेदे नार-
 केन्द्रियविकलाऽसंज्ञितिर्यग्मनुष्यवर्जिताः शेषाः ४१०, स्त्रीवेदे ते ए-
 व सनत्कुमारादिदेवभेदवर्जिताः ३४०, नपुंसके युगलमनुष्यदेवभेदव-
 र्जिताः १९३, कषायचतुष्टये सर्वमत्यादिज्ञानत्रये सम्यक्वगुणस्थान-
 प्रत्ययाः २३, अवधिद्विकेतिर्यगपर्याप्तानां निषेध एव मनःपर्यायके व-
 लज्ञानकेवलदर्शने पञ्चदशकर्मभूमिजाः १५। अज्ञानत्रिकेलोकांति-
 काऽनुत्तरसुरभेदरहिताः ५३५, छेदोपस्थापनीयपरिहारयोर्भरतैरावत-
 पर्याप्तकादश, सामायिकसूक्ष्मसंपराय यथारूपातानां पञ्चदशकर्मभू-
 मिजाऽपर्याप्तकाः देशविरतौ विंशतिः, संज्ञितिर्यग्कर्मभूमिनरपर्या-
 प्तकाः अविरतौ सर्वे, चक्षुर्दर्शने एकेन्द्रियद्वौ द्वियत्रीन्द्रियवर्जाः ५३७,
 असंज्ञिमनुष्याणां पञ्चेन्द्रियसत्त्वात् अचक्षुर्दर्शने सर्वे अवधिदर्शनप्रतिज्ञा-
 नवत्केवलदर्शनकेवलज्ञानवत् कृष्णादिछेद्यात्रये नारकाः षट् तिर्यग्-
 प्रत्यया अष्टचत्वारिंशत्मानुष्याः सर्वे देवभेदाः तिर्यगजृम्भकपर्यताद्य-

धिकंशतंतेजोलेश्यायांवादरपृथिव्यप्वनस्पतिबादरास्त्रयः संज्ञितिर्यग्-
प्रत्ययाः १० मानुष्यप्रायोग्यादधिकंद्विशतंदेवभेदाईशानंयावत्
अष्टाविंशत्यधिकंशतं, पद्मलेश्यायांसंज्ञितिर्यगपंचेंद्रियादश, मानुष्या-
भेदाः देवभेदसनत्कुमारमाहेन्द्रब्रह्मलोकांतिकात्रिसागराद्युः किल्विषि-
काः पर्याप्ताऽपर्याप्तकभेदात्षड्विंशतिः, शुक्लेश्यायांतिर्यग्मनुष्याः
पद्मलेश्यावत् देवभेदास्तुलोकांतसर्वार्थसिद्धपर्यंतत्रयोदशसागराद्युः
किल्विषिकाः पर्याप्ताऽपर्याप्तभेदात्चतुश्चचारिशत्, भव्येसर्वे अभव्येलो-
कांतिकानुत्तरभेदरहिताः पंचशतपंचत्रिंशत्तुरूपान्त्रपराधर्मिकाः कर्म-
भूमिनराणां अभव्यत्वप्रतिषेधः कुत्रचित्दृष्टोपि भगवत्यादौ तत्त्यागद-
र्शनात्तनांगीकृतइति उपशमे संज्ञिभेदेषु नारकतिर्यग्मनुष्यभेदाः सर्वे-
सम्यक्त्वस्थाः देवभेदेषु लोकांतिकाऽनुत्तरभेदरहिता भवन्ति । एतेषु पूर्व-
ग्रंथिभेदात्तनात्रोपशमसम्यग्दर्शनाभावः, क्षायिकेतु नारकाः षट्तिर्य-
ग्प्रत्ययादशपूर्वबद्धाऽपेक्षया केचित्तुतिर्यक्षुक्षायिकं नेच्छन्ति मनुष्यभेदे-
षु भवन्ति । तच्च युगलिकानां तु पूर्वकर्मभूमौ बद्धयुगलाद्युः पश्चात् युग-
लेषु आगच्छन्ति ततः देवेषूत्पद्यततः मनुष्यत्वमापन्नः सिद्ध्यति उक्तं-
च कर्मग्रंथटीकायां, तं सियत ईयच उत्थे भवं मिसिज्जंति खइय सम्मत्ते, सु-
रनारय युगलसुगइयं तु जिणकालियनराणं इति वचनात् एतद्गुणा-
प्रमाणतिर्यग्गतौ न संभवः युगलसुगइयं इति वचनात् यतः अंतरद्वीप-
काः क्षायिकान् भवन्ति तेन मानुष्याभेदास्त्रिंशत्कर्मभूमिजाः षष्टिकर्म-
भूमिजाः एवं न वतिर्मानुष्याभेदाः षट् नैरयिकाः किल्विषवर्जिता वैमा-
निकाः सप्ततिः एवं वाच्यं ॥ क्षयोपशमे तु चतुर्थगुणस्थानप्रत्ययाः
केचित्तु सर्वार्थसिद्धौ क्षायिकं सम्यक्त्वमेव इच्छन्ति तथाप्येतत्प्रायिक-
मिव भासते इति ज्ञेयं ॥ मिश्रे १९८ सास्वादने ४०० मिथ्यात्वे ५३५
गुणस्थानोक्ताभेदाः वाच्याः संज्ञिमार्गणायां मनोयोगवत् असंज्ञि-
षु अष्टत्रिंशत् तिर्यग्प्रत्यया एकाधिकंशतं (मनुष्याणां) प्राप्यन्ते ।

आहारकस्य सर्वे अनाहारकस्य ते नैरयिकाः सप्ताऽपर्याप्तकास्तिर्यग्योनि-
जाश्चतुर्विंशतिरपर्याप्तकादेव भेदाः नवनवतिरपर्याप्तकाः मनुष्यभेदाः
असंज्ञिप्रत्यया एकाधिकं शतमपर्याप्तसंज्ञिमनुष्याः एकाधिकं शतं पर्या-
प्तकाः केवलसमुद्घाते च पंचदशकर्मभूमिजा अप्यनाहारकालभ्यंते-
अतः त्रीणि शतानि सप्तचत्वारिंशत् अधिकानि प्राप्यंते ॥ इत्युक्ता वि-
स्तारतः जीवभेदा मार्गणासु ॥ १३२ ॥ सांप्रतं मार्गणासु समुद्घात-
भेदान् दर्शयन्नाह ॥

ट्बार्थः—पांचसे तेसठ जीवभेद छे । उत्तर गुणठाणे जिम
छे ते मार्गणाये जाणवो, तेमध्ये लोकांतिकना भेद अनुत्तर देव-
ताना भेद ए समकितीने ज होय. नरकगति १४, तिर्यचगति
४८, मनुष्यने ३०३, देवतागति १९८, पंचेद्रीयने २२, विकलने
पोताना २ ना पंचेद्रीने ५३५, पृथिवीकायने ४, अपूकायने ४,
तेउकायने ४, वाउकायने ४, वनस्पतिने ६, व्रसने ५४१, मनो-
योगे २१२, अपर्याप्ता गिणतां ४२४, वचनयोगे ४४१, काय-
योगे ५६३ इत्यादिक सर्वयंत्रथी जाणवो. एकलोकांतिक तथा
अनुत्तर विमानना भेद सर्वसमकितीने होय, ए रीते जाणवो ॥
॥ १३२ ॥

मणुएसगसमुग्धाया, देवेतिरएअपंचचउनिरए ।
सेसासुमग्गणासु, गुणठाणविहीओनेयवा ॥ १३३ ॥

टीका—मणुएसगसमुग्धाया इत्यादि ॥ मनुष्यगतौ सगत्ति-
सप्तसमुद्घाताः प्राप्यंते वेदनादयः देवगतौ तिर्यग्गतौ वेदना १.
कषायमरण १ वैक्रियतैजस १ लक्षणाः पंचसमुद्घाताः चउनिर-
येनारकगतौ वेदना कषायमरणवैक्रियलक्षणाश्चत्वारः समुद्घाताः शेषा-

सुमार्गणासु गुणस्थानविधिवत्ज्ञातव्याः । त्रसकायेयोगत्रयेऽशुक्ल-
लेइयायांभव्यच्चेक्षायिकसम्यग्दर्शने संज्ञाहारकपंचेंद्रियलक्षणासु दश-
मार्गणासु सप्तसमुद्घाता भवन्ति, पुरुषनपुंसकवेदे कषायचतुष्टये-
ज्ञानचतुष्टये दर्शनत्रिके सामायिकच्छेदोपस्थापनीयचारित्रद्वये लेइयापं-
चकेक्षयोपशमसम्यक्त्वलक्षणे एकविंशति मार्गणासु केवलिसमुद्घाता-
ऽभावात्षट्समुद्घाता भवन्ति, स्त्रीवेदअज्ञानत्रय अविरतिदेशविरति
अभव्योपशमसास्वादनमिथ्यात्वलक्षणासु दशमार्गणासु आहारक-
केवलिवर्जाः पंचसमुद्घाताः भवन्ति । एकेंद्रियवायुकाय असंज्ञि-
अनाहारकमार्गणासु वेदना कषायमरणवैक्रियलक्षणाश्चत्वारः समुद्घा-
ताः, विकलत्रिकस्थावरचतुष्कमार्गणासु वेदना कषायमरणलक्षणास्त्रयः
समुद्घाताः, परिहारविशुद्धिमिश्रमार्गणासु वेदना कषायरूपौ द्वौ समु-
द्घातौ, सूक्ष्मसंपराये न समुद्घातः, मरणेऽपि समुद्घातमंतरेणैव के-
वलिद्विकेययाख्यातचारित्रेचैकं केवलिसमुद्घातलक्षणं भवति, इत्यु-
क्तमार्गणासु समुद्घाताः ॥ १३३ ॥ अथ मार्गणासु ध्यानान्याह ॥

ट्कार्थः—हवे समुद्घात कहे छे, मार्गणायै मनुष्यगति
मार्गणायै सात समुद्घात हवे, देवगति तिर्यचगतै पांच समु-
द्घात छे । वेदना कषाय मरण वैक्रीय तैजस ए पांच समुद्घात
छे । नारकीने ४ समुद्घात छे । वेदना कषाय मरण वैक्रिय ए
४ शेषमार्गणायै समुद्घात गुणठाणाने अनुक्रमे मार्गणायै पिण
जाणवो ॥ १३३ ॥

इगविगलथावरेसु, असंज्ञीएसु न ज्ञाणममणत्ता ।
नरतसपणिंदिखवगे, सवेजोएसुकाए ॥ १३४ ॥

टीका—इगविगलथावरेसु इत्यादि ॥ एकेन्द्रियविकलेन्द्रिय-

स्थावरपंचकमार्गणासु असंज्ञिलक्षणासु न ध्यानं अमनस्कत्वात् मनो-
रहितत्वात्, अंतोमुद्बुत्तमित्तंचित्तावत्याण एगवत्थुंमि छउमत्थाणं-
ज्ञाणं इति वचनात् अतः मनोरहितत्वात् न ध्यानसद्भावः न रत्तिमनु-
ष्यगतौ वसकाये पंचेन्द्रियमार्गणायां क्षायिके सम्यग्दर्शने सर्वे आर्त्तौ रौद्र-
धर्मशुक्ललक्षणानि च त्वारिध्यानानि तेषां षोडशापि पादालभ्यन्ते सर्वगु-
णस्थानकसंभवात्, गुणस्थानकाऽपेक्षया ध्यानभेदावक्तव्याः योग-
त्रिकेशुक्ललेश्यायां ॥ १३४ ॥

ट्वार्थः—एकेन्द्रियमार्गणाये विकलेन्द्रियमार्गणाये थावरमा-
र्गणाये असंज्ञीमार्गणाये ध्यान नथी. स्येमाटे जे एटली मार्ग-
णाये मन नथी. मनविना ध्यान थाय नही. ध्यान ४ प्रकारनां
छे, आर्त्तध्यान १ रौद्रध्यान २ धर्मध्यान ३ शुक्लध्यान ४ ए
४ ध्यान छे. तेमध्ये आर्त्तध्यानना पाया ४ इष्टवियोग १ अ-
निष्टसंयोग १ रोगचिंता १ निदान १ ए ४ रौद्रध्यानना पाया छे
४ ह्वास्यानंद १ मृषानंद २ चोर्यानंद ३ परिग्रहरक्षणानंद ४
धर्मध्यानना पाया ४ आज्ञाविचय १ अपायविचय २ विपाक-
विचय ३ संस्थानविचय ४ शुक्लध्यानना पाया ४ पृथक्त्ववि-
तर्कसंप्रवीचार १ एकत्ववितर्कअप्रविचार २ सूक्ष्मक्रिया प्रति-
पाति ३ पृच्छन्नक्रिया निवृत्ति ४ सर्व १६ भेद थया, मनुष्यगति
१ वसकाय १ पंचेन्द्री १ क्षायिकसमकित ४ ए चार मार्गणाये
ध्यानना १६ भेद छे. योग ३ शुक्ललेश्या तथा ॥ १३४ ॥

आहारेचरमस्स, सुक्कस्सविणाकसायवेएसु ।

उवस्समितिसुक्कहीणा, तिनाणदंसेसमणभवे ॥ १३५ ॥

टीका—आहारकमार्गणायां चरमं शुक्लं व्युपरतक्रियलक्षणं वि-

नापंचदशध्यानभेदाः प्राप्यन्ते । अस्यायोगिकालेप्राप्यमाणत्वात्
अयोगित्व्वंतुआसु मार्गणासुनास्ति तथा कषायमार्गणासु चतसृषु-
वेदविकमार्गणासु उपशमसम्यग्मार्गणासु, तिसुक्कहीणा, इतित्रयः
शुक्लाएकत्ववितर्काऽप्रविचार १ सूक्ष्मक्रियाव्युपरत २ उच्छिन्न-
क्रियाऽनुवृत्ति ३ क्रियालक्ष्णानां क्षीणमोहादिषुप्राप्यमाणत्वात्
तेनैतासुनभवति, तिनानादंसेसमणभव्ये मत्यादिज्ञानत्रिके चक्षुरादि-
दर्शनत्रिकेसमणात्ति समनस्कानां संज्ञिनांभव्येभव्यमार्गणायां अग्रे-
तनगाथागताध्यानभेदाः वाच्याः ॥ १३५ ॥

ट्कार्थः—आहारकमार्गणाये शुक्लध्याननो चरम छेहलो पायो
नयी. ते शुक्लनो चोथो पायो अयोगी गुणठाणे छे तेमाटे नयी.
कषायमार्गणाये उपशमसमकितमार्गणाये वेद तीन ३ मार्गणाये
आर्त्तना ४ रुद्रना ४ धर्मना ४ शुक्लनो १ एवं १३ भेद छे.
तीन शुक्ल ते क्षीणमोह गुणठाणे पछी थाये तेमाटे नयी.
तीन ज्ञान ३ तीन दर्शनसंज्ञी एवं ७ भव्य मार्गणाने विषे
छे. ॥ १३५ ॥

चरमदुसुकविहीणा, अणहारदुकेवलेसुदोचरिमा ।
पणलेसवेयगेसु, असुकपरिणामभेएणं ॥ १३६ ॥

टीका—एतासुमार्गणासुक्षीणमोहपर्यंत गुणस्थानकप्राप्तौचतु-
र्दशध्यानभेदाः भवंति चरमौद्वौशुक्लौसूक्ष्मक्रियव्युपरतक्रियौताभ्यां-
हीनाभवंति । अनाहारकमार्गणायां विग्रहगतौसिद्धानांध्यानाभा-
वात्, अयोगिरथानाहारकरयतुचरमौद्वौशुक्लौप्राप्येते, तथाकेवलद्वि-
केऽपिचरमौद्वौशुक्लभेदौप्राप्येते तथा पंचसुअन्त्यासुलेख्यासु तथा
क्षयोपशमेसम्यग्दर्शनेअसुक्क, शुक्लध्यानरहिताद्वादशभेदाभवंति ।
अप्रमत्तपर्यंतगुणस्थानकानांसद्भावात् । शुक्लस्यअपूर्वकारणादौ-

प्राप्यमाणत्वात् नात्र सर्वत्र ध्यानभेदाः ये उक्ताः ते सर्वे परिणामभेदेन भवन्ति । अत्यन्तविशुद्धौ विशुद्धाः अत्यन्तसंक्लेशे संक्लिष्टाः सर्वजीवानां प्रायो ध्यानकालश्चाल्पः स्मृतिचिन्ताभावनाकालस्तु बहुतर इति ॥ १३६ ॥

टिप्पण्यः—छेहला शुक्लध्यानना २ पाया विना चउदे पाया छे. ए अंत्ये २ पाया ते अयोगी गुणठाणे छे. तेमाटे ओछा गण्या छे. अनाहारकमार्गणाये केवल २ ने विषे शुक्लध्यानना छेहला २ पाया छे. पांच लेख्याने क्षयोपशमसमकितने विषे शुक्लध्यान विना ३ ध्यानना १२ पाया छे. जे कारणे परिणामने भेदे आठमा गुणठाणा पछी शुक्लध्यान होवे ए मार्गणा ७ गुणठाणा सीम छे. ॥ १३६ ॥

सुहमेपढमंसुकं, हरकाएसुकचउरपरिहारे ।

अदतिगधम्मचउगं, इगसुकयुअंदुसामईए ॥ १३७ ॥

टीका—सुहमेपढमंसुकं इत्यादि ॥ सूक्ष्मसंपराये चारित्रे प्रथमं आद्यं शुक्लपृथक्त्ववितर्कसंप्रवीचारलक्षणं एकं शुक्लध्यानं लभ्यते हरकाये यथाख्यातचारित्रे सुक्कचउरशुक्लध्यानस्य चत्वारो भेदाः भवन्ति तत्र उपशांतमोहे पृथक्त्वं क्षीणमोहे पृथक्त्वं संयोगे सूक्ष्मक्रियालक्षणं अयोगिकेवल्लिगुणस्थाने व्युपसृतक्रियालक्षणं परिहारविशुद्धौ आर्त्तत्रिकं निदानार्त्तहितं मुनीनां भवति । आचार्यादिदृष्टवियोगादौ रोगचिन्तादिकारणे च आर्त्तत्रयसंभवात्, स्वाध्यायादौ तु धर्मध्यानचतुष्टयस्य सद्भावात् प्रमत्ताप्रमत्तगुणस्थानप्रायोग्यत्वात् । दुसामईएति, सामाधिकछेदोपस्थापनीयलक्षणे चारित्रद्वये एकं प्रथमं शुक्लध्यानं पृथक्त्ववितर्कलक्षणं तेन युक्तं इत्यनेन प्रमत्ते आर्त्तत्रिकधर्मचतुष्टयस्य सद्भावात् ।

प्रमत्तेधर्मध्यानचतुष्टयसद्भावात् । अपूर्वाऽनिवृत्तौप्रथमंशुक्लंचारित्र-
द्वयेप्रमत्तादिअनिवृत्तिपर्यंतंगुणस्थानसद्भावात् ॥ १३७ ॥

ट्कार्थः—सूक्ष्मसंपरायचारित्रे पहिलो शुक्लध्याननो पायो
छे. यथाख्यातचारित्रमध्ये शुक्लध्यानना ४ पाया छे. परिहार
विशुद्धिमध्ये आर्त्तध्यानना तीन भेद धर्मध्यानना ४ भेद छे.
सामायिक छेदोपरथापनीय विषे आर्त्तध्यानना तीन भेद धर्मेना
४ भेद शुक्लनो १ भेद पहिलो ए भेद छे. ॥ १३७ ॥

सुदुसुकुंमणनाणे, सेसेसुअट्टरुदझाणाइ ।

दंडगतेरसदेवे, नवतिरियेइगेगनरनिरए ॥ १३८ ॥

टीका—सुदुसुकुंमणनाणे इत्यादि ॥ मनःपर्यवज्ञानेप्रमत्तनः
क्षीणमोहंयावत्गुणस्थानसत्त्वे आर्त्तत्रिकधर्मचतुष्कशुक्लद्वयसद्भा-
वात् मनःपर्यवज्ञाने नवध्यानभेदाःभवन्ति शेषासुगतित्रिकअज्ञान-
त्रिक अविरतिदेशविरति अभव्यमिथ्यात्व सास्वादनमिश्रलक्षणा-
सुद्वादशमार्गणासुआर्त्तरौद्रं झाणाइं ध्यानभेदानपुंसकत्वंप्राकृतत्वात्-
अष्टौभवन्ति । इत्युक्ताध्यानभेदाः मार्गणासु, सांप्रतंचतुर्विंशति-
दंडकात्रमार्गणासुदर्शयन्नाह देवेदेवगतौत्रयोदशदंडकाभुवनपतिदश-
व्यंतरज्योतिष्क वैमानिकलक्षणाः प्राप्यन्ते, नवत्ति, दंडकाः स्थावर-
पंचकविकलत्रिकतिर्यग्पंचेंद्रियलक्षणानत्रदंडकास्तिर्यग्गतिमार्गणा-
यांप्रकोनरगतिलक्षणः नरगतौप्रकोनैरयिकगतिलक्षणः नरकगतौ-
भवति ॥ १३८ ॥

ट्कार्थः—मनःपर्यवज्ञानमध्ये आर्त्तना ३ भेद धर्मेना ४
शुक्लना २ एटला भेद छे । शेषमार्गणाये आर्त्तध्यानना रुदना

४ भेद पामीए, ए मार्गणाए ध्यानना भेद कहा, हवे २४ दंडक बासठ मार्गणाये कहे छे । तेर दंडक देवतानी गतिमध्ये छे, तिर्यच गतिमध्ये नव दंडक छे । नारकीने एक दंडक छे, मनुष्यने दंडके एक दंडक छे ॥ १३८ ॥

**पणएगिंदियविगले, थावरपणगेनियंचमणयोगे ।
पंचेंद्रिसुतिगनाणे, विभंगेओहिदंसेय ॥ १३९ ॥**

टीका—पणएगिंदियविगले इत्यादि॥ एकेन्द्रियमार्गणायांपण-
त्ति पंच पृथिव्यप्तेजोवायुवनस्पतिलक्षणाः पंचदंडकाः भवंति, विक-
लेस्वकाः स्वनामकादंडकाभवंति । पृथिव्यादिषुपंचसुस्वनामकाः
एवदंडकाः, तथामनोयोगेपंचेंद्रियमार्गणायांज्ञानत्रिकेमत्यादिकेवि-
भंगेअवधिदर्शनेचशब्दः समुच्चयार्थः ॥ १३९ ॥

ट्वार्थः—एकेन्द्रियमार्गणाये पांच दंडक छे । पृथिवीअपते-
उवाउवनस्पति एवं ५ विकलनेविषे पोताना दंडक बैद्रीने बैद्री,
तेंद्रीने तेंद्री चौरिंद्रीयने चौरिंद्रीनो दंडक छे, थावर पांचमध्ये
थावरना दंडक पोताना जाणवा । पृथिवीकायमध्ये पृथिवीनो
दंडक, अप्कायमध्ये अपकायनो दंडक, तेउकायमध्ये तेउनो दंडक,
वाउकायमे वाउनो दंडक, वनस्पतिकायमे वनस्पतिनो दंडक छे ।
मनोयोग वचनयोग ? पांचेंद्रिय मार्गणाये ? मतिज्ञान ? श्रुत-
ज्ञान २ अवधिज्ञान ३ तथा विभंगज्ञान तथा अवधिदर्शनेने
विषे ॥ १३९ ॥

**संस्मतिगेमीसंमि, संन्निसुसोलसंयमेपणगे ।
मणनाणकेवलदुगे, एगंनरदंडगंहोइ ॥ १४० ॥**

टीका—सम्यक्त्वत्रिके उपशमक्षयोपशमक्षायिकेमिश्रसंज्ञि-
मार्गणायांसोलत्ति षोडशदंडकानारकैकदेवप्रत्ययास्त्रयोदशतिर्यग्मनु-
ष्याः एते भवन्ति संयमपंचकेमनःपर्यवज्ञानेकेवलज्ञानेकेवलदर्शने
एकमनुष्यगतिलक्षणदंडकं भवति, वचनयोगे विकलत्रिकसंज्ञि षोडश-
युक्ता एकोनविंशतिदंडका भवन्ति ॥ १४० ॥

ट्कार्थः—उपशम १ क्षयोपशम २ क्षायिक १ मिश्रद्वष्टि
ते संज्ञिमार्गणाए सोल दंडक छे, देवताना १३ नारकीनो १
तिर्यचपंचेद्रीय १ ए सोल छे, पांच संयममनःपर्यवज्ञान १ केव-
लज्ञान १ केवलदर्शन १ एटली मार्गणाए एक मनुष्यनो दंडक
होवे, ए मनुष्य विना न पासीये ॥ १४० ॥

इगुणिसतसेपुरिसे, थीवेष्पनरसंसंढिइक्कारा ।

देसेतिरिमणुअदुगं, चरकुसुइगिबितिविणासत्तर १४१॥

टीका—इगुणिसतसेइत्यादि ते एव एकोनविंशतिदंडकाः ब्रह्म-
कायेपुरिसेपुरुषवेदे तथा स्त्रीवेदे नारकवर्जाः पंचदशसंज्ञिदंडकाः सं-
ढिनपुंसकवेदे नारकस्थावरविकलतिर्यग्मनुष्यलक्षणा एकादशदंडका भ-
वन्ति । देशविरतिमार्गणायां तिर्यग्गतिमनुष्यगतिलक्षणौ द्वौ दंडकौ च-
क्षुर्दर्शने एकैन्द्रियाः पंच, बिति द्वौन्द्रियाः त्रीन्द्रियादंडकसप्तकं विना सप्त-
दशदंडकाः भवन्ति ॥ १४१ ॥

ट्कार्थः—ब्रह्मकायमार्गणाये विकल ३ देवता १३ नारकी १
तिर्यचपंचेद्रीय १ मनुष्यपंचेद्रीय १९ दंडक छे, पुरुषवेदे स्त्रीवेदे
देवताना १३ तिर्यचपंचेद्रीय १ मनुष्यपंचेद्रीय १ ए १९ दंडक
छे । नपुंसकवेदमध्ये नारकी १ थावर ५ विकल ३ तिर्यचपंचे-

चैंद्रीय मनुष्यपंचेंद्रीय ए. ११ दंडक छे । देशविरतिमध्ये तिर्यच
१ मनुष्य १ ए बे दंडक छे । चक्षुदर्शनमध्ये एकेंद्रीना ५ दंडक
छे, बेंद्रीनो १ तेंद्रीनो १ ए सात विना शेष १७ दंडक पामीये
छीए ॥ १४१ ॥

बावीसंकिण्हतिगे, अट्टारस तेउएअ पउमदुगे ।

तिगदसगंचअसन्नी, सासाणेहुंतिबावीसं ॥ १४२ ॥

टीका—बावीसंकिण्हतिगे इत्यादि कृष्णनीलकापोतलक्षणा-
सुलेइयासुज्योतिष्कवैमानिकवर्जाः द्वाविंशतिदंडकाः तेजोलेइयायां-
नारकतेजस्कायवायुकायविकलत्रिकवर्जाअष्टदशदंडकाभवन्ति ॥ पउ-
मदुगेपद्मशुक्ललेइयाद्वयेतिर्यगपंचेन्द्रियमनुष्यपंचेन्द्रियगर्भजवैमानिकाः
त्रयोदंडकाभवन्ति । दसगंच असन्ना, असंज्ञिमार्गणायांस्थावरविकल-
तिर्यग्मनुष्यलक्षणाः दशदंडकाः भवन्ति, तथासास्वादनमार्गणायां
तेजोवायुकायरहिताद्वाविंशतिदंडकाः लभ्यन्ते ॥ १४२ ॥

टबार्थः—कृष्णलेइया १ नीललेइया २ कापोतलेइया ३
ए तीनने विषे ज्योतिषी १ वैमानिकविना बावीस दंडक छे.
तेजोलेइयाने विषे नारकी १ विकल ३ तेउकाय वायुकाय विना
१८ दंडक पामीये छे. पद्म तथा शुक्ललेइयाने विषे ३ दंडक
छे. एक वैमानिकनो १ एक तिर्यचनो १ एक पंचेन्द्रि मनु-
ष्यनो १ एवं ३ छे, तथा असंज्ञिमार्गणाये १० दंडक छे.
थावर ५ विकल ३ तिर्यचसंज्ञी १ मनुष्यअसंज्ञी १ एवं
१० दंडक. लामे सास्वादनमां २२ दंडक छे, तेउकाय वाउकाय
नथी. ॥ १४२ ॥

सेसासुमग्गणासु, चउविसंदंडगानिरयविगले ।
थावरिइगिनपुंसो, देवाथीपुरिसवेआय ॥१४३॥

टीका—सेसासुमग्गणासु इत्यादि ॥ शेषासुमार्गणासु काय-
योगकषायचतुष्कअज्ञानद्वयाविरति अचक्षुर्दर्शनभव्याऽभव्यमिथ्या-
त्वाहारकानाऽहारकलक्षणासु चतुर्विंशतिदंडकाः भवन्ति । निरयवि-
गलेति, नरकगतिविकलत्रिकस्थावरपंचकएकेन्द्रियलक्षणासु एकः
नपुंसकवेदलक्षणो वेदः भवति । देवगतौ स्त्रीवेदपुरुषवेदौ प्राप्येते ॥
॥ १४३ ॥

ट्कार्थः—शेषमार्गणाये काययोगे कषाय ४ अज्ञान ३ अ-
विरति चक्षुर्दर्शन १ भव्य १ अभव्य १ मिथ्यात्व १ आहारी
१ अनाहारी १ एटली मार्गणाये २४ दंडक छे. हवे बासठ
मार्गणाये कहे छे. वेद तीन वखाणे छे, नारकीनी मार्गणाये
विकल ३ थावर ५ एकेन्द्रिय १ एटलाने नपुंसक वेद छे.
तथा देवगतिमध्ये स्त्रीवेद पुरुषवेद ए बे वेद पामीये छे. ॥१४३॥

सुहमअहरकायदुकेवलि, वेअरहीआनपुंसगाअमणा।
परिहारगादुवेया, सेस तिवेया मुणेयवा ॥ १४४ ॥

टीका—सुहमअह इत्यादि ॥ सुहमत्तिसूक्ष्मसंपरायचारित्रे-
यथाख्यातचारित्रे केवलिद्विकेपताः मार्गणावेदरहिताज्ञातव्याः ॥
अमणाअसंज्ञिनः नपुंसकवेदाश्च भवन्ति । परिहारविशुद्धिकाः पुरुषवेद-
नपुंसकवेदा भवन्ति । अत्र नपुंसकाः कृत्रिमाएवग्राह्याः भगवत्यां पंच-
विंशतितमशतकात् ज्ञेयं । सेसाशेषाः सर्वमार्गणास्त्रिवेदकाः भवन्ति ।

इत्युक्तमार्गणासुवेदद्वारं ॥ १४४ ॥ सांप्रतमार्गणासुध्रुवबंधिद्वारं-
दर्शयन्नाह ॥

टबार्थः—सूक्ष्मसंपराय ? यथाख्यातचारित्र ? केवलज्ञान
? केवलदर्शन ? एटली मार्गणाये कोई वेद नहीं. कर्मग्रंथ-
मध्ये केवलज्ञानोपयोगे वेद ३ ने कह्यो छे, ते आकाररूपवेद
गवेण्या छे, परंविकाररूप नहीं गवेण्यो, असंज्ञीने एक नपुंसकवेद
छे. परिहारविशुद्धिने पुरुष तथा नपुंसकवेद छे. शेष जे मार्गणा
रही ते सर्वने तीन वेद लाभे छे. ॥ १४४ ॥

वन्नचउतेअकम्मा, गुरुलहुनिमिणोवघायभयकुच्छा ।
मिच्छकसायावरणा, विग्घाध्रुवबंधिसगचत्ता ॥१४५॥

टीका—वन्नचउतेअकम्मा इत्यादि ॥ गाथाः प्राग्व्याख्या-
ताः वर्णादीनांध्रुवबंधित्वंस्वस्वजातिषु एकस्यावश्यबंधात् । ननु-
चैवंस्वजात्यन्यतमबंधेध्रुवबंधित्वंतर्हि सातासातयोरन्यतमस्यावश्यबंध-
धात्ध्रुवबंधित्वमाप्नोति, तत्राह सातासातयोर्हेतुभेदोवर्णादीनांतु-
सएवहेतुः तेनध्रुवबंधित्वमिति एवंगत्यादिष्वपि हेतुभेदबंधात् अध्रु-
वताज्ञेया ॥ १४५ ॥

टबार्थः—हवेध्रुवबंधी कहे छे. वर्ण ४ तैजस ? कर्मण
? अगुरुलघु ? निर्माण नामकर्म ? उपवात ? भय ? दुर्गच्छा
? मिथ्यात्व ? कषाय ? ६ आवरण ? ४ ज्ञानावरणी ५ दर्श-
नावरणी ९ एवं १४ आवरणअंतराय ५ ए ध्रुवबंधीनी सड-
तालीस प्रकृति जाणवी. ॥ १४५ ॥

अणमिच्छथीणतिग, विणुनाणतिगओहिदंससम्मतिगे
मीसेदेसविरए, अबीअकसायायध्रुवबंधी ॥ १४६ ॥

टीका—तत्रमार्गणासु अनंतानुबंधिचतुष्टयमिथ्यात्वमोहनीय-
स्त्यानर्द्धित्रिकलक्षणाष्टकप्रकृतिवर्जाः शेषाएकोनचत्वारिंशद्भुवबंधि-
न्यः मत्यादिज्ञानत्रिकावधिदर्शनउपशमक्षयोपशमक्षायिकलक्षणस-
म्यक्त्वत्रिकेमिश्रेष्वन्ति ॥ ताएवपूर्वोक्ताद्वितीयकषायरहिताः पंच-
विंशद्देशविरतौबन्धयान्ति ॥ १४६ ॥

ट्वार्थः—अनंतानुबंधि ४ मिथ्यात्व १ थीणद्वी ३ ए
आठ विना ज्ञान ३ अवधिदर्शन १ समकित तीनने विषे एटली
मार्गणाये इगुणचालीस ध्रुवबंधी. मिश्रदृष्टिनेविषे ३९ चालीस
ध्रुवबंधी छे, देशविरतिनेविषे ए ३९ चालीसमध्ये कषाय
बीजानी चोकडी काढीये तेवारे पांत्रीस ध्रुवबंधी छे. ॥१४६॥

तीअकसायविणाते, मणपज्जवनाणचरणतिगसुहुमे ।
चउदससासाजेते, मिच्छविणाछचत्तध्रुवबंधी॥१४७॥

टीका—तीअकसाय १ इत्यादि॥ ताएवपूर्वोक्तास्तृतीयकषाय-
चतुष्टयरहिताएकविंशत्, मनःपर्यवज्ञानेसामायिकच्छेदोपस्थापनीय-
परिहारविमुद्धिलक्षणेचारित्रिकेबन्धन्ति । हेतुभावनाचपूर्ववत् ।
तथासुहुमे सूक्ष्मसंपरायचारित्रेज्ञानावरणीयपंचकंदर्शनावरणीय चतु-
ष्टयं अंतरायपंचकं एवं चतुर्दशध्रुवबंधिन्यः बन्धेभवन्ति । तथा सा-
स्वादने, तेइति, ताध्रुवबंधिन्यः मिथ्यात्वंविनाषट्चत्वारिंशद्भुव-
बंधेप्राप्यन्ते मिथ्यात्वस्यमिथ्यात्वेएवबंधात् ॥ १४७ ॥

ट्वार्थः—ते पांत्रीस मांद्दिथी तीजी चोकडी विना इक-
तीस ध्रुवबंधी बांधे । मनःपर्यवज्ञानी सामायिक, छेदोपस्थापनीय
१ परिहारविमुद्धिने विषे ३१ ध्रुवबंधी प्रकृति छे । सूक्ष्मसंप-

राय गुणठाणे ज्ञानावरणी ५ दर्शनावरणी ४ अंतराय ५ ए १४
ध्रुवबंधी बांधे । सास्वादनमध्ये मिथ्यात्व विना छेतालीस ध्रुव-
बंधी बांधे छे ॥ १४७ ॥

केवलदुगिहरकाए, अबंधसेसासुसद्धुवबंधो ।

ध्रुवबंधहीणबंधोह, संखाअधुवबंधीणं ॥ १४८ ॥

टीका—केवलदुगिहरकाए इत्यादि ॥ तथाकेवलज्ञानकेवल-
दर्शनयथारूपातलक्षणासुतिसृष्टुध्रुवबंधिप्रकृतीनां सर्वासां अबंधः नबं-
धो भवति शेषासुगतिइंद्रियकाययोगवेदकषायाऽज्ञानत्रयाऽविरतिचक्षु-
रक्षुर्दर्शनलेइयाषट्कभव्याऽभव्यमिथ्यात्वसंज्ञसंज्ञि आहारकाऽ-
नाहारकलक्षणासुचतुश्चत्वारिंशत् मार्गणासुसप्तचत्वारिंशत् ध्रुवबंधिन्यः
बंधे भवंति ध्रुवबंधिहीनाः शेषामार्गणाबंधस्वामित्वोक्ताः प्रकृतयः अध्रु-
वबंधिन्यः प्रतिमार्गणासुवक्तव्यास्ताश्चेमानरकगतौ चतुःपंचाशत् अ-
ध्रुवबंधिन्यः, तिर्यग्गतौ सप्ततिः, मनुष्ये त्रिसप्ततिः, देवे ५७ सप्त-
पंचाशत्, एकेंद्रिये विकलेंद्रिये द्विषष्टिः, पंचेंद्रिये त्रिसप्ततिः, पृथिव्यग्न-
नस्पतिषु द्विषष्टिः, तेजोवायुकाये अष्टपंचाशत् । त्रसे योगत्रये वेदत्रये-
कषायचतुष्टये त्रिसप्ततिः । मत्यादिज्ञानत्रये अवधिदर्शने चत्वारिंशत्-
केवलज्ञाने केवलदर्शने एका मनःपर्यवज्ञाने सामायिकच्छेदोपस्थापनी-
यपरिहारविशुद्धौ चतुस्त्रिंशत् । अज्ञानत्रये मिथ्यात्वे सप्ततिः । सूक्ष्म-
संपराये तिस्रः, यथारूपाते एकादशविरतौ द्वात्रिंशत् । अविरतौ एकसप्त-
तिः । चक्षुरक्षुर्दर्शने त्रिसप्ततिः कृष्णनीलकापोते एकसप्ततिः तेजो-
लेइयायां चतुःषष्टिः, पद्मलेइयायां एकषष्टिः, शुक्ललेइयायां सप्तपंचाशत्
भव्ये त्रिसप्ततिः । अभव्ये सप्ततिः, उपशमे अष्टात्रिंशत् । क्षायिक-
क्षयोपशमे चत्वारिंशत्, मिश्रे पंचत्रिंशत् । सास्वादने पंचपंचाशत्,

मिथ्यात्वे सप्ततिः, संज्ञिमार्गणायां त्रिसप्ततिः । असंज्ञिमार्गणायां सप्ततिः । आहारके त्रिसप्ततिः अनाहारके ६५ पंचषष्टिः, अध्रुवबंधिन्यः भवन्ति ॥ १४८ ॥

ट्वार्थः—केवलज्ञान १ केवलदर्शन २ ने विषे यथाख्यात-चारित्रने विषे ध्रुवबंधी प्रकृतिबंधीय नहीं शेष जे मार्गणा चौवालीसते ध्रुवबंधी सर्व ४७ सुडतालीस बांधे ध्रुवबंधी काढीये शेष रहे ते अध्रुवबंधी प्रकृतिनो बंध छे । नारकीने ५४ तिर्य्यचने ७० मनुष्यने ७३ देवगतिने ५७ एकेंद्रीविकलेंद्रीने ६२ पंचेंद्रीने ७३ पृथ्वीअप्तेउवनस्पतिने ६२ तेउवाऊने ५८ अस-योग ३ वेद ३ कषाय ४ ने ७३ ज्ञान ३ ने ४० मनःपर्य-वज्ञानने ३४ केवलज्ञानने १ लेख्या ३ ने ७१ तेजो ६४ पद्म ६१ शुक्ल ५७ भव्य ७३ अभव्य ७० उपशम ३८ क्षायिक ४० क्षयोपशमे ४० मिश्रे ३५ सास्वादने ५५ मिथ्यात्वे ७० संज्ञी ७३ असंज्ञी ७० आहारीने ७३ अनाहारीने ६५ अध्रुव-बंधीनो बंध छे ॥ १४८ ॥

निमिणथिरअथिरअगुरुअ, सुहअसुहतेअकम्मचउवन्ना।

नाणंतरायदंसण, मिच्छंध्रुवउदयसगवीसा ॥१४९॥

टीका—निमिणथिरअथिर इत्यादि गाथा प्राग्व्याख्याताअथ-ध्रुवोदयिनीः प्रकृतीः मार्गणासुविभजयन्नाह ॥ १४९ ॥

ट्वार्थः—ध्रुवोदयी २७ छे, निर्माण १ थिर १ अथिर १ अगुरुलघु १ शुभ १ अशुभ १ तैजस १ कर्मण १ वर्णा-दिक ४ ए १२ नामकर्मनी ज्ञानावरणी ५ अंतराय ५ दर्शना-

वरणी ४ मिथ्यात्व १ ए सत्तावीस ध्रुवउदयी जाणवी. प्रकृति स्वरूप ए रीते छे. ॥ १४९ ॥

नामध्रुवोदयकेवलि, सम्मत्तपरासुमग्गणासुच ।

मिच्छविणासेसासु, सगवीसंहुंतिध्रुवउदया ॥१५०॥

टीका—नामध्रुवोदयकेवलि इत्यादि । केवलित्ति मीमोमीम-
सेनइतिन्यायात् केवलज्ञान केवलदर्शनमार्गणाद्वयेनामकर्मप्रत्यया-
ध्रुवोदयिन्योद्गादशप्रकृतयः प्राप्यंते, तथा सम्मत्तपरासु सम्य-
क्त्वसहितासु मार्गणासुमत्यादिज्ञानचतुष्टयेअवधिदर्शनेसंयमषट्के
उपशमादिसम्भक्त्वत्रयेचशब्दात्सास्वादनेमिश्रेमिथ्वात्वोदयंविनाषट्-
विंशतिध्रुवोदयाः भवंति, शेषासुमार्गणासुसप्तविंशतिः ध्रुवोदयाः प्रा-
प्यंते, भावनागुणस्थानाधिकारवत्ज्ञेया ॥ १५० ॥ अध्रुवोदयि-
प्रकृतिदर्शनार्थमाह ॥

ठकार्थः—केवलज्ञान १ केवलदर्शनमध्ये नामकर्मनी १२
ध्रुवोदयी उदय छे. समकितसहित जे मार्गणाज्ञान ४ अवधि-
दर्शनसमकित तीन इत्यादिक मार्गणाये मिथ्यात्व विना २६
ध्रुवउदयी उदय छे, शेषमार्गणाये सत्तावीस ध्रुवोदयी छे. ॥१५०॥

ध्रुवउदयहीणउदओह, सेसा(संखा)अध्रुवोदयाणनेयवा

ध्रुवसंताकेवलदुगि, चउसत्तरिसेससवाओ ॥१५१॥

टीका—ध्रुवउदयहीणउदओ इत्यादि । उदयेमार्गणासुउदयस्यय-
ओधः सध्रुवोदयहीनः शेषाउदयौघसंख्यासाअध्रुवोदयसंख्याज्ञातव्या,
नरकगतौ एकोनाशीतिः उदयसंख्या तत्रसप्तविंशतिध्रुवोदयाः शेषा-

द्विपंचाशत्तुअध्रुवोदयाज्ञातव्याः एवंसर्वत्रभाव्यं, विचारसारयंत्रकं-
स्वोपज्ञंततः ज्ञातव्या इति ॥ अथध्रुवसत्ताविंशदधिकशतमानासा-
चसप्त (अष्ट) ? पंचाशदधिकशतप्रकृत्यपेक्षयागृहीतातदपेक्षयाकेवल-
ज्ञान केवलदर्शनमार्गणायांचतुस्सप्ततिः ध्रुवसत्तालभ्यतेशेषासुषष्टि-
मार्गणासुसर्वाअपिध्रुवसत्ताः लभ्यंतेभावनाचस्वतःज्ञेया ॥ १५१ ॥
अध्रुवसत्तांदर्शयन्नाह ॥

टिप्पण्यः—ध्रुवउदययी हीन करतां उदयनो जे ओष छे ते
मध्ये ध्रुवोदयी काढतां रही जे प्रकृति ते अध्रुवोदयी जाणवी,
नरगतौ १९ प्रकृति उदय छे, तेमध्ये २७ ध्रुवोदयी ५२ अ-
ध्रुवोदयी इमज सर्व यंत्रकयी जाणज्यो, हवे ध्रुव सत्ता कहे छे.
केवलज्ञान केवलदर्शनने विषे चिह्नतरि ध्रुव सत्ता छे, शेष साठ
मार्गणाये सर्व एकसोतीसनी ध्रुव सत्ता छे. ॥ १५१ ॥

अध्रुवेतिरियाअजिणा, देवनिरयाइगाउविणुविगला ।
थावरइगअजिणाओ, दुमअतिगाउतेउदुगे॥१५२॥

टीका—अध्रुवेतिरियाअजिणा इत्यादि॥ अध्रुवेअध्रुवसत्तायां
तिर्यग्योनिकानांअजिनाजिननामरहिताः सप्तविंशतिः अध्रुवसत्ताकाः
लभ्यंते, देवगतावपिनरकायूरहिताः सप्तविंशतिरध्रुवसत्ताः नरक-
गतौदेवायूरहिता अध्रुवसत्ताःप्राप्यंते, विकलेन्द्रियत्रिके रथावरत्रिके
पृथिव्यपवनस्पतिलक्षणे इगात्तिएकेन्द्रियमार्गणायां जिननामदेवायुः
नरकायुः इतिप्रकृतित्रयरहिताः पंचविंशतिः अध्रुवसत्ताभवन्ति ।
अतिगाउत्तिनरकदेवमनुष्यायूरहिताश्चतुर्विंशतिः अध्रुवसत्तालभ्यंते,
एताश्चमनुष्यतः आगत्यतेजस्कायवायुकायतात्कालिकानांभवति ।

તેજસ્કાયિકોદયેઆવલિકાનંતરંમનુષ્યગતિમનુષ્યાનુપૂર્વીં દેવગતિદે-
વાનુપૂર્વીં નરકગતિનરકાનુપૂર્વીં વૈક્રિયસપ્તકાહારકસપ્તલક્ષણસંતાયાં
ઉદ્ભવતિજિનનામસત્તાતુનાસ્ત્યેવેતિપુવંવદન્નાહસૂત્રકારઃ ॥૧૫૨॥

ટિપ્પણ—અધ્રુવસત્તામધ્યે તિર્યંચગતિમધ્યે જિનનામની સત્તા
નથી શેષ ૨૭ ની સત્તા છે. દેવગતિમધ્યે નરકનો આઝરવો
સત્તામધ્યે નથી. નરકગતિમધ્યે દેવાયુ નથી, વિકલ ૩ થાવર ૩
એકેન્દ્રિયમાર્ગણાયે જિનનામ તથા દેવતાનારક્ષીનો આઝરવો
કાઢીયે તેવારે ૨૫ અધ્રુવસત્તા છે અને તેડકાય ? વાડકાય ?
ને મનુષ્યના આઝરવા વિના ૨૪ સત્તા છે. ॥ ૧૫૨ ॥

નરઅણુપુલ્લિ (વેડલિ) વિણાવા, કેવલદુગિમીસસમ્મ-
નિરયદુગં ।
તિગઆડહીણસંતા, સાસણમીસેઅઅજિણાય ॥૧૫૩॥

ટીકા—નરઅણુપુલ્લિ (નલેડલિ) વિણાવા ઇત્યાદિ ॥
અવનરોમનુષ્યઃ વૈક્રિયાહારકદેવનરકપ્રાયોગ્યપ્રકૃતિંવિનાતેજસ્કાય-
વાયુકાય લક્ષણમાર્ગણાયાંભવંતિ વાડતિપદેનસર્વકર્મપ્રકૃત્યાદિતોજ્ઞેયં
શાસ્ત્રસંક્ષેપાર્થનોક્તં । કેવલદ્વિકંમિશ્રસમ્યક્ત્વમોહનરકદ્વિકંઆયુ-
સ્થિકંદેવાયુઃ નરકાયુઃ તિર્યંગાયુઃ ઇતિપ્રકૃતિસપ્તકંવિનાપુકર્વિંશતિઃ
અધ્રુવસત્તાકાલભ્યંતે ॥ સાસ્વાદનેમિશ્રેજિનનામરહિતાઃ સપ્તવિંશતિઃ
અધ્રુવસત્તાકાઃ લભ્યંતે, વિજિણબાયતદ્વયદ્વિત્યાદિવચનાત્ । એતદ્ભા-
વપ્રાપ્તિઃ જિનનામસત્તારહિતાનાંઅથવોદ્ભવતિજિનસત્તાવતાંભવતિ
॥ ૧૫૩ ॥

ટિપ્પણ—કેવલજ્ઞાન ? કેવલદર્શન ? ને વિષે મિશ્રમો-
હનીય ? સમક્રિતમોહનીય નરકત્રીનઆઝરવાદેવાયુ ? નરકાયુ-

विना २१ अध्रुवसत्ता छे । किहां एक नरानुपूर्विविना २० नी सत्ता छे । सास्वादन तथा मिश्र ए बे मध्ये जिननाम सत्ता नयी शेष २७ अध्रुवसत्ता छे, शेषमार्गणाए २८ अध्रुवसत्ता छे ॥ १५३ ॥

सेसासुसबसंता, चरणापणमणुअमग्गणाठाणे । *
पंचविंदितिनरेसु, देसोअजओअसबत्थ ॥ १५४ ॥

टीका—सेसासुसबसंताइत्यादि ॥ शेषासुमार्गणासुअध्रुवसत्ताः सर्वाः प्राप्यन्तेइति भाव्यं ॥ इत्युक्तं अध्रुवसत्ताद्वारं सांप्रतंचारित्रद्वारं-मार्गणासुदर्शयन्नाह ॥ नरतसइत्यादिगाथा प्रथमं दर्शितास्तितथापि-प्रक्षेपत्वेनन्यस्ताव्याख्यायतेनरगतौ त्रसेयोगत्रिकेमत्यादिज्ञानचतु-ष्टये दर्शनत्रिके शुक्ललेख्यायां भव्येउपशमेक्षायिकेसंज्ञिषु आहारक-लक्षणासुमार्गणासुसप्तचरणाश्चारित्राः पंचचारित्रदेशविरत्यविरतिल-क्षणाः प्राप्यन्ते ॥ १५४ ॥

ट्यार्थः—मनुष्यनी मार्गणाये ५ चारित्र छे, सामायिक १ छेदोपस्थापनीय २ परिहारविशुद्धि ३ सूक्ष्मसंपराय ४ यथाख्यात-चारित्र ए पांच चारित्र मनुष्यमार्गणामध्ये पामीये । पंचेंद्रीति-र्यंच तथा मनुष्यमध्ये देशविरति पामीये । अविरतिसंयमसर्वमे पामीये । इहां मार्गणाये संयमयंत्रकयी जोईलेज्यो एहनो यंत्र पिण ग्रंथकर्तानो कृत छे ॥ १५४ ॥

* (पाठान्तरे)

सेसासुसबसंता, नरतसजोगनाणदंसेसु ।

सुक्कभविसत्तखायग, सन्नीहारेसुसगचरणा ॥

लोभेअहक्खायविणा, तेसुहुमविणाकसायवेणसु ।
लेसपणवेयगंभिम, केवलदुगिसुद्धचरणंच ॥१५५॥

टीका—लोभेअहइत्यादि ॥ लोभमार्गणायांयथाख्यातचारित्रं
विनाषद्भेदाः तेष्वषट्सूक्ष्मसंपरायंविनाकषायत्रिके । वेदत्रिके-
लेइयापंचकेक्षयोपशमसामायिकादिसप्तभेदेषुनिजकंचारित्रंसामायिके-
सामायिकंछेदेछेदंपरिहारेपरिहारं इत्यादिज्ञेयं देवादिअविरताविर-
हिता मार्गणासुसम्यक्त्वेपंचभेदाः भवंति । तथाकेवलद्विकेएकंशुद्धं-
यथाख्यातलक्षणंचारित्रंप्राप्यते ॥ १५५ ॥

चरणेसुनायचरणं, देवाइअजयमग्गणेअजयं ।
तिरएसदेसविरइं, साहक्खायंअणाहारे ॥ १५६ ॥

टीका—एकेंद्रियेविकलेंद्रियेदेवगतौनरकगतौस्थावरपंचकेमि-
थ्यात्वसास्वादनमिश्रलक्षणेत्रिके अविरतिमार्गणायांअज्ञानत्रिके-
अभव्यमार्गणायांएकंअविरतिलक्षणंप्राप्यते । तिर्यग्गतौसदेसत्ति-
देशविरतियुक्तौद्वौभेदौप्राप्येते । अविरतिदेशविरतंचेतिसाहक्खा-
यंतियथाख्यातसहितं इत्यनेनअविरति र्यथाख्यातंचएवंचारित्र-
भेदद्वयं अनाहारकमार्गणायांभवति । तत्राऽविरतिविग्रहगतौयथा-
ख्यातं केवलसमुद्घाता ऽ योगिकेवल्लिगुणा ऽ वस्थायांभवति ।
इत्युक्तंचारित्रद्वारंमार्गणासु, सांप्रतंसर्वघातिद्वारंदर्शयन्नाह ॥ १५६ ॥

सम्मत्तमग्गणासु, मीसेअणथीणमिच्छविणुघाई ।
संजईयमग्गणाए, सबघाईअचउपयडी ॥ १५७ ॥

टीका—सम्मत्तमग्गणासु इत्यादि॥ सम्यक्त्वशुद्धयथार्थश्रद्धा-

तयासहिता याः मार्गणाः मत्यादिज्ञानत्रितयदेशविरतिअवधिदर्शन
उपशमक्षयोपशमक्षायिकलक्षणसुमार्गणासु तथा मिश्रमार्गणासु ।
अणत्तिअनंतानुबंधिचतुष्टयस्त्यानद्धिन्निकमिथ्यात्वंविनाद्वादशसर्व-
घातिन्यः बंधेभवंति । संजड्यत्ति संयतिसंयमसहिता याः मार्गणाः
मनःपर्यवज्ञानसामायिकादिचारित्रिकमार्गणासुसर्वघातिन्यः केव-
लज्ञानावरणीय केवलदर्शनावरणीयनिद्राद्विकरूपाश्चतस्रः प्रकृतयो-
बंधेप्राप्यतेसूक्ष्मसंपरायेच केवलज्ञानाऽऽवरणीयं केवलदर्शनावरणीयं
बंधेप्राप्येते ॥ १५७ ॥

ट्वार्थः—हवे सर्वघाती प्रकृतिने बंधमार्गणाये कहे छे ।
समकित सहित मार्गणा प्रतिज्ञानादिक तेमध्ये अनंतानुबंधि ४
थीणद्धी तीन ३ मिथ्यात्वमोहनीय ए आठ विना १२ सर्वघा-
तिनो बंध छे, संयममार्गणा मनःपर्यायादिक तेहने विषे सर्व-
घाति च्यार प्रकृतिनो बंध छे । केवलज्ञानावरणी १ केवलद-
र्शनावरणी १ निद्रानिद्रा १ ए चार छे ॥ १५७ ॥

सेसासुसबघाईय, वीसंकेवलदुगेनदेसेवि ।

सम्मत्तमग्गणासु, मीसेअदुवेयसासाणे ॥ १५९ ॥

टीका—सेसासुसबघाईय इत्यादि ॥ शेषासुमार्गणासु सर्व-
घातिन्यः विंशतिप्रकृतयः बंधेभवंति । चशब्दात् सास्वादनस्थ-
मिथ्यात्वंविनाएकोनविंशतिः सर्वघातिन्योबंधेभवंति इत्युक्ताः सर्व-
घातिन्यः । सांप्रतदेशघातिनीः दर्शयन्नाह ॥ नदेसेविइत्यादि अत्र-
उपुरकमणिन्यायेनकेवलद्विकेदेशघातिन्यः पंचविंशतिप्रकृतयः नइ-
तिबंधे तथा उदयेसत्तायांनभवंति । सम्मत्तमग्गणासुसम्यक्त्वंशुद्ध-
तत्वप्रतीतिलक्षणंतद्भुक्तासुमार्गणासुपूर्वोक्तासु तथा मिश्रमार्ग-

णायां अनुवेयत्तिनपुंसकवेदस्त्रीवेदं विना त्रयोविंशतिदेशघातिन्यः बंधे भवंति । नपुंसकवेदस्य मिथ्यात्वोदये बद्धमानत्वात् स्त्रीवेदस्य मिथ्यात्वसास्वादाने बद्धमानत्वात् सासाणइतिसास्वादनमार्गणायां, अत्रचारित्र्ययुक्तमार्गणा अपि सम्यक्त्वयुक्ता एवताः अपिवेदद्वयेन कुर्वन्ति ॥ १५८ ॥

ट्वार्थः—शेष मार्गणाये सर्वघाति २० वीस प्रकृति छे, केवलदुग्ममध्ये सर्वघाति नथी डसुरकमणिन्याये अर्थ करवो, सम्यक्त्वमार्गणामतिज्ञानादिकने विषे मिश्रदृष्टिने विषे नपुंसकवेद १ स्त्रीवेद विना २३ देशघातिनो बंध छे. ॥ १५८ ॥

नपुहीणाकेवलदुगि, हरकाएनत्थिसुहमेबारसगं ।
सेसासुदेसघाई, सबाअघाईसेसाओ ॥ १५९ ॥

टीका—नपुहीणा इत्यादि ॥ अत्र पूर्वगाथातः सास्वादनइति अनुवर्त्तनीयं तेन सास्वादाने नपुंसकवेदं विना चतुर्विंशतिः केवलद्विकेयथाख्यातेनास्ति, देशघातिन्यः न बध्न्ति सेसासुशेषासुमार्गणासुदेशघातिन्यः सर्वा अपि बंधे भवंति, तथा सर्वघातिदेशघातिवर्जा बंधस्वामित्वप्रकृतिसंख्याः शेषाअघातिप्रकृतिबंधे भवंति तत्र नरकगतौषदपंचाशत् । तिर्यग्गतौ द्वासप्ततिः । मनुष्यगतौ पंचसप्ततिः । देवगतौ एकोनषष्टिः । एकेन्द्रियविकलेन्द्रिये चतुःषष्टिः । पंचेन्द्रिये पंचसप्ततिः । पृथिव्यप्वनस्पतिषु चतुःषष्टिः । तेजोवायुषुषष्टिः । त्रसकाये योगत्रये वेदत्रये कषायचतुष्टये पंचसप्ततिः । मत्स्यादिज्ञानत्रये चतुश्चत्वारिंशत् । मनः पर्यवज्ञाने सामायिकछेदोपस्थापनीये परिहारविशुद्धौ अष्टत्रिंशत्, केवलद्विके एका । अज्ञानत्रये मिथ्यात्वे असंज्ञिमार्गणायां द्वासप्ततिः, सूक्ष्मसंपरायेति स्त्रः । यथाख्याते एका, देशविरतौषदत्रिंशत्, अवि-

रतौत्रिसप्ततिः, चक्षुरचक्षुर्दर्शनेपंचसप्ततिः, अवधिदर्शनेचतुश्चत्वारिंशत्, कृष्णादिलेइयात्रयेत्रिसप्ततिः, तेजोलेइयायांषट्षष्टिः, पद्म-
लेइयायांविषष्टिः, शुक्कलेइयायांपुकोनषष्टिः, भव्येसंज्ञिआहारकेपंच-
सप्ततिः, अभव्येद्विसप्ततिरुपशमेद्विचत्वारिंशत् । क्षयोपशमक्षायिके-
चतुश्चत्वारिंशत् । मिश्रेपुकोनचत्वारिंशत्, सास्वादनैअष्टपंचाशत् ।
आहारके(अनाहारके ?)सप्तषष्टिः, अवातिनीप्रकृतिःबंधेभवति ।
इत्युक्तमार्गणासुअवातिद्वारम् ॥ १५९ ॥ अथपुण्यप्रकृतिद्वारमार्ग-
णासुदर्शयन्नाह ॥

ट्कार्थः—सास्वादनमध्ये नपुंसकवेद विना २४ वेद देश-
वाती छे. केवलज्ञान १ केवलदर्शन २ यथाख्यातचारित्रे देश-
वाती नथी. सूक्ष्मसंपरायचारित्रे १२ देशवाती छे, शेषमार्गणाये
देशवाती २५ बंध छे. सर्ववाति तथा देशवाती कहीं ते बंध
प्रकृतिनी संख्यामांथी काढतां रंहा ते अघांतीनी संख्या छे ते
यंत्रथी जोई लेज्यो. ॥ १५९ ॥

नरपंचेदितसेसु, जोएवेएकसायचरकुदुगे ।

तेउभवेसंज्ञी, आहारेसबपुन्नस्स ॥ १६० ॥

टीका—नरपंचेदि इत्यादि गाथा । मनुष्यगतौपंचेन्द्रियमार्ग-
णायां त्रसकायेयोगात्रिकेवेदत्रयेकषायचतुष्टये तथा चक्षुरचक्षुरूप-
दर्शनद्वयेतेजोलेइयायांभव्ये तथा संज्ञिमार्गणायां आहारकमार्ग-
णायांपुन्नस्सइति पुण्यस्यसंभवइति द्वाचत्वारिंशत्प्रकृतयः बंधेप्रा-
प्यन्ते, प्रकृतिसंख्याच साउच्चगोयमण्डुगे इत्यादि गाथोक्तापूर्व-
गुणस्थानशतकेवर्णिताएव यथाबंधस्तथास्वमत्याउदयस्वामित्वाऽनु-
सारेणउदयेऽपिपुण्यप्रकृतिसंख्याज्ञातव्या ॥ १६० ॥

ट्वार्थः—मनुष्यगति १ पंचेन्द्र १ त्रसकाय १ योग ३ वेद ३ कषाय ४ चक्षुर्दर्शन १ अचक्षुर्दर्शन १ तेजोलेइया १ भव्यमार्गणामे संज्ञीमार्गणाय आहारकमार्गणाय पुन्यना सर्व ४२ छे. ॥ १६० ॥

तिरिआउविणापउमे, हारदुगहीणकिण्हतिगअजये ।
अजिणाहारातिरिए, अन्नाणतिगअभवमिच्छेसु ॥१६१॥

टीका—तिरियाउविणा इत्यादि । पद्मलेइयायांतिर्यगायुर्विना-
एकचत्वारिंशत्बंधभवन्ति । तथा कृष्णनीलकापोतेअविरतिमार्ग-
णायां आहारकद्विकंविनाचत्वारिंशत् ४० पुण्यभेदाः बंधेभवन्ति ।
एतासांबंधस्वामित्वेएवबंधाऽभावात् तद्भावनातत्रोक्ता ॥ तिरीएइति-
तिर्यग्गतौअज्ञानत्रिकेअभव्यमार्गणायांमिच्छेइतिमिथ्यात्वेअजिणा-
हारा, जिननामकर्मआहारकद्विकंविनाएकोनचत्वारिंशत्पुण्यप्रकृ-
तिर्बंधेभवति ॥ १६१ ॥

ट्वार्थः—पद्मलेइयाने विषे तिर्यचायु विना ४२ पुण्यप्रकृति
छे. आहारक बे विना ४० पुण्यप्रकृतिनो बंध छे, कृष्णनील
कापोतलेइयाये अविरतिमार्गणाने विषे ४० पुण्यना भेद छे,
तिर्यचगते जिननाम १ आहारक २ एवं तीन विना ३० प्र-
कृति पुन्यनो बंध छे. अज्ञान ३ अभव्यने मिथ्यात्वने विषे ३९
गुणचालीस प्रकृति पुण्यनी बांधे. ॥ १६१ ॥

असंन्निएविएवं, नाणतिगेओहिदंससुक्काए ।

खायगमीसेसम्मे, तिरिआओयोगदुगहीणा ॥१६२॥

टीका—असंज्ञिमार्गणायामपि एवमेव एकोनचत्वारिंशत्पुण्यभेदा-

भवन्ति, तथा ज्ञानत्रिकेमतिश्रुतावधिलक्षणे तथा अवधिदर्शनेशुक्ल-
लेइयायांक्षायिकसम्यग्दर्शनेमीसेसम्मेइतिमिश्रशब्देनक्षायोपशमंस-
म्यग्दर्शनंतत्रतिर्यगायुः योगदुगइतिउद्योतद्विकेनहीनाएकोनचत्वा-
रिशत्पुन्यभेदाः बंधेलभ्यन्ते, एतेषांभेदानांआद्यगुणस्थानत्रयेतद्व-
धात् ॥ १६२ ॥

ट्वार्थः—असंज्ञी तेपण ३९ गुण चालीस पुण्यप्रकृति बांधे
छे । ज्ञान तिनने विषे अवधिदर्शनशुक्ललेइयाने विषे क्षायिक-
समकित कहेतां क्षायोपशम समकित ए तीनने विषे तिर्यचनो
आऊखो तथा उद्योत ? आतप ? ए तीन विना ३९ गुण-
च्यालीसनो बंध छे ॥ १६२ ॥

जाइचउथावरतिगे, सुरतिगवेउबिहारदुअजिणा ।
जिणजुअआयावविणा, निरएदेवेसआयावा ॥१६३॥

टीका—जाइचउथावरतिगे इत्यादि ॥ एकेंद्रियद्वीन्द्रियत्रीन्द्रिय-
चतुरिन्द्रियलक्षणेऽथावरत्रिकेपृथिव्यप्वनस्पतिलक्षणेमार्गणासप्तकेदेव-
गतिदेवानुपूर्वादेवायूरूपंदेवत्रिकं वेउबिद्गुगं वैक्रियंशरीरं वैक्रियोपांग-
रूपंआहारकद्विकंआहारकशरीराऽऽहारकांगोपांगलक्षणंजिननामवि-
नाइत्यनेनप्रकृत्यष्टकंविनाचतुस्त्रिशत्पुण्यप्रकृतीनांबंधोभवति । नरके-
नरकगतौ अपिदेवत्रिकंवैक्रियद्विकाऽऽहारकद्विकंविनाजिननामशुक्ता
आतपंचविनाचतुस्त्रिशत्प्रकृतयः बंधेभवन्ति । देवगतौआतपनामसं-
योगात्पंचत्रिशत्पुन्यभेदाः बंधेभवन्ति । देवानांपृथ्वीकायत्वेनभव-
नात् ॥ १६३ ॥

• • ट्वार्थः—जाति ४ एकेंद्री १ बेंद्री २ तेंद्री ३ चौरेंद्री ४
१६९

तथा थावर तीन पृथ्वी १ अप २ वनस्पति ३ एटली मार्ग-
णाये देवत्रिक-देवगाति १ देवानुपूर्वी १ देवायु ३ वैक्रिय ३
आहारक २ जिननाम विना ८ चोत्रीस पुण्यप्रकृतिनो बंध छे ।
तथा नरकगाति मार्गणाने विषे जिननाम भेलीये अने आतप
नाम काढीइं एटले ए पिण ३४ पुण्यप्रकृति बांधे, नारकी देव-
गते आतप भेलीये ३५ प्रकृति पुण्यनी बांधे छे, जे कारण
देवता मरी पृथविकायमध्ये जाय ते माटे आतपनो बंध छे ॥ १६३ ॥
सुरनरतिगहारदुगं, विउबिदुगउच्चजिणविणातीस ।
गइतसेसुहमेदेसे, मिच्छतिगेनीयगुणपयडो ॥ १६४ ॥

टीका—सुरनरतिगहारदुगंइत्यादि ॥ गइतसे, गतिवसेतेजो-
वायुलक्षणेमार्गणाद्वयेदेवत्रिकनरत्रिकाऽहारकद्विकोच्चैर्गोत्र जिननाम-
विनात्रिशत्पुण्यप्रकृतीनांबंधोभवति । तथासूक्ष्मसंपरायचारित्रेतथा-
देशविरतिमार्गणायांसारवादनेमिश्रमार्गणायांनिजगुणाः स्वस्वगुण-
स्थानेतत्रसूक्ष्मसंपरायेतिस्रःप्रकृतयः देशविरतौएकत्रिशत्सास्वादने-
अष्टत्रिशत्मिश्रेचतुस्त्रिशत्इतिस्वस्वगुणस्थानप्रत्ययाः प्रकृतयःबंधो-
भवन्ति ॥ १६४ ॥

ट्कार्थः—देवत्रिक, मनुष्यत्रिक, आहारकं २ वैक्रिय २ उंच-
गोत्र १ जिननाम ए १२ विना ३० प्रकृति पुण्यनी बांधे.
गतिवस कहेतां तेउकाय १ तथा वाउकाय मार्गणाये सूक्ष्मसं-
पराय १ देशविरति १ मिथ्यात्व १ सास्वादन १ मिश्र १
एटली मार्गणामध्ये ते गुणठाणानी प्रकृति बांधे. देशविरति ३१
बांधे. मिथ्यात्वे ३९ सास्वादन ३८ मिश्रे ३४ पुण्यनी प्रकृति
बांधे छे. ॥ १६४ ॥

० ❀ सासणमीसेसुनियगुणाइतिपाठान्तरम्

आउतिगहारहीणा, अणहारगिजोयदुगतिआउविणा।
सगतीसंबंधति, उवंसमिमणंनान्णतिगंचरणे ॥१६५॥

टीका—आउतिगहारहीणा इत्यादि॥ तत्रदेवायुः मनुष्यायुः
तिर्यगायुः आहारकद्विकहीनाः सप्तत्रिंशत् पुण्यप्रकृतयः अनाहा-
रकाबंधेकुर्वन्ति, तथा उपसमिद्धतिउपशमेसम्यक्त्वे सगती संबंधति ।
सप्तत्रिंशत्भेदाः बंधेभवंति, द्विचत्वारिंशत्पुण्यप्रकृतीनामध्ये उद्यो-
तातपदेवायुः नरायुः तिर्यगायुर्विनासप्तत्रिंशत्बंधेभवंति, ततोमनः
पर्यवज्ञानेचारित्रिके सामायिकच्छेदोपरथापनीयपरिहारविशुद्धौअग्रे-
तनगाथोक्ताःप्रकृतयः अपहीयन्तेतत्शेषाभवंति इत्यनेनत्रयस्त्रिंशत्-
पुण्यभेदाःलभ्यन्ते ॥ १६५ ॥

ट्यार्यः—आउखा ३ देवतानो १ मनुष्यायु २ तिर्यचायु
३ ए ३ विना पुन्यमे तीनज छे. तेमाटे आहारक २ ए पांच
प्रकृति विना अनाहारक मार्गणाये शेष पुण्यप्रकृति ३७ बांधे
तथा उद्योत १ आतप १ तीन शुभायु ३ ए पांच विना ३७
बांधे छे. पुन्यनी उपशमसमकितीने तथा मनःपर्यायज्ञानने विषे
चारित्र तीनने विषे ॥ १६५ ॥

नरउरलयोयदुगवयर, आउदुगहीणसुद्धचरणमि ।
केवलदुगिसायेगं, सेसाबंधोहपावस्स ॥ १६६ ॥

टीका—नरउरलसयोयदुगवयर इत्यादि ॥ तत्र पूर्वगाथो-
क्तासुमार्गणासुमनःपर्यवज्ञानसामायिकादिचारित्रिकलक्षणासुनरदु-
गति नरगतिनरानुपूर्वीलक्षणंनरद्विकं औदारिकशरीरौदारिकांगोपां-
गलक्षणं औदारिकादिकं तथा उद्योतातपलक्षणं उद्योताद्विकं वज्र-

ऋषभनाराचसंहननं आयुर्द्विकं मनुष्यायुः तिर्यगायूरूपं प्रकृतिनवकं-
 त्यज्यते तदा त्रयस्त्रिंशत्शेषाभेदाः बंधे भवन्ति । सुद्धचरणं भिदति शुद्धं
 अकषायं चरणं चारित्रं शुद्धचारित्रं यथाख्यातलक्षणं तथा केवलद्विगुणि
 केवलज्ञानदर्शने पुण्यप्रकृतिसंबन्धिनी एका साता एव बंधे भवति । इ-
 त्युक्तं पुण्यप्रकृतिद्वारं सेसा बंधो इति शेषा बंधौ धर्मार्गणासु बंधस्वामित्वे ।
 पुण्यप्रकृतिः शेषा उद्धरितसंख्या सा पापस्य संख्या ज्ञेया, नरकगतौ पुण्य-
 स्य चतुस्त्रिंशत् पापस्य एकसप्ततिः उभयमीलने जातं पंचोत्तरशतं अ-
 त्रनरकस्य बंधौधः एकोत्तरशतं तत्किमित्याह अत्र वर्णादिचतुष्कं
 पुण्यपापयोर्मध्ये उभयग्रहणात् जीवभेदे चतुर्धसत्त्वात् पंचोत्तरशतं
 भवति । एवं सर्वत्र ज्ञेयं तिर्यग्गतौ मनुष्यगतौ पंचेन्द्रिये असकाये
 योगत्रये वेदत्रये कषायचतुष्टये मत्याद्यज्ञानत्रये अविरतौ चक्षुर-
 चक्षुर्दर्शने कृष्णादिलेख्यात्रये भव्ये अभव्ये मिथ्यात्वे संश्लिप्तं असंश्लि-
 आहारकलक्षणासु मार्गणासु द्वाचशीतिः पापस्य, देवगतौ तेजोले-
 ख्यायां त्रिसप्ततिः, जातिचतुष्टये स्थावरपंचके एकोनाशीतिः, मत्या-
 दिज्ञानत्रये अवधिदर्शने उपशमादिसम्यक्त्वत्रिके मिश्रे चतुश्चत्वारिं-
 शत्, मनःपर्यवज्ञाने सामायिकादिचारित्र्यत्रये षट्त्रिंशत्, सूक्ष्म-
 संपराये चतुर्दश, केवलज्ञान केवलदर्शनयथाख्यातेन, देशविरतौ-
 चत्वारिंशत्, पद्मलेख्यायां एकोनसप्ततिः, शुक्ललेख्यायां एकोनसप्ततिः,
 सास्वादने सप्तषष्टिः, अनाहारके एकोनाशीतिः, इति वाच्यं इत्युक्तं-
 पापप्रकृतिद्वारम् ॥ १६६ ॥

टिप्पण्यः—मनुष्य २ औदारिक २ उद्योत २ वज्ररुषभ-
 नाराचसंघयण १ मनुष्य तथा तिर्यचनो आजखो पटला विना
 ३३ नो बंध छे. शुद्धचारित्र्ययथाख्यात तथा केवलद्विगुणे विषे
 एक सातानो बंध छे. शेष पुण्यप्रकृति जे मार्गणा कही तेहणी

शेष रही जे मार्गणाना बंधनी प्रकृति ते पापप्रकृति मार्गणाये जाणवी ते सर्व यंत्रकथी जोज्यो. ॥ १६६ ॥

अपरियत्तापयडी, सुहमेचउदसतहाअहरकाए।
केवलदुगेअभावो, सासणमीसेअजिणमिच्छा॥१६७॥

अपरियत्तापयडी इत्यादि ॥ ज्ञानावरणीयपंचकांतरायपंच-
कदर्शनावरणीयचतुष्टयरूपाः सूक्ष्मसंपरायेचतुर्दश, तथा यथाख्याते
केवलद्विके अपरावर्त्तान्नब्रह्म्यंते । तथा सास्वादनेमिश्रेअजिणमि-
च्छाजिननाममिथ्यात्वंविनासप्तविंशतिः अपरावर्त्तान्नबंधेभवन्ति॥ १६७

ट्कार्थः--हवे परावर्त्तमानप्रकृति कहे छे. परावर्त्तमानप्र-
कृति १४ छे, सूक्ष्मसंपराय गुणठाणे ज्ञानावरणी ५ दर्शनावरणी
५ अंतराय ५ तथा यथाख्यातचारित्रे केवलज्ञाने केवलदर्शने
परावर्त्तप्रकृतिनो बंध नथी. सास्वादन गुणठाणे मिश्र गुणठाणे
जिननाम तथा मिथ्यात्व विना २७ परावर्त्तमाननो बंध छे.
॥ १६७ ॥

तिरिजाइचउसुथावरि, अन्नाणअभवेअसंनिमिच्छेसु।
जिणविणुनाणचउक्के, ओहिदंसेतिसम्मम्मि ॥१६८॥

टीका—तिरिजाइचउसुथावरि इत्यादि ॥ तिर्यग्गतौजाति-
चतुष्के स्थावरपंचके अज्ञानत्रिके अभव्येअसंज्ञिमार्गणायां मिथ्या-
त्वेजीणविणु, जिननामविनाअष्टाविंशतिः बंधेभवन्ति । नाणचउक्के
ज्ञानचतुष्के मत्यादिके अवधिदर्शनेउपशमादिसम्यक्त्वत्रिके॥ १६८

ट्कार्थः—तिर्यग्गति १ जाति ४ पुर्कोद्रिय १ बैद्री २ तेंद्री

३ चौरिंद्री ४ थावर ते मार्गणाये अज्ञान ३ मार्गणाये अभव्य
मार्गणाये असंज्ञीमार्गणाये मिथ्यात्वमार्गणाये जिननाम विना
२८ अपरावर्त्तमाननो बंध छे, ज्ञान ४ मार्गणाये अवधिदर्शन
मार्गणाये उपशम १ क्षयोपशम २ क्षायिक ३ ए तीन समकित
मार्गणाये चारित्र ३ सामायिकादि ॥ १६८ ॥

चरणतिगदेसविरए, मिच्छविणासेसएसुगुणतीसं ।
अपरियत्तसेसयाओ, परावत्ताओबंधंति ॥ १६९ ॥

टीका—चरणतिग इत्यादि ॥ चारित्रत्रिके सामायिकादिल-
क्षणेदेशविरतौ मिथ्यात्वंविनाअष्टाविंशतिः अपरावर्त्तमानाः बंधेभ-
वंति । सेसयासुइतिशेषकासु अनुक्तमार्गणामु एकोनत्रिंशत्अप-
रावर्त्तमानाः बंधेभवंति अपरिपत्तिसेसाओइतिअपरावर्त्तमानतः शेषाः
परावर्त्तमानाः बंधेभवंति इतिज्ञेयं ॥ अथविपाकचतुष्टयेकृष्णादिलक्षणं
पूर्वव्याख्यातस्वरूपंतदेवमार्गणासुविभजन्नाह ॥ तत्रप्रथमक्षेत्रवि-
पाकिनीरानुपूर्व्वीश्चतस्रोदर्शयति ॥ १६९ ॥

ट्बार्थः—देशविरति १ एटली मार्गणाये मिथ्यात्व विना
२८ परावर्त्तमानप्रकृति बांधे छे. शेषमार्गणाये २९ परावर्त्तमान-
प्रकृति बांधे. ए परावर्त्तमान कही छे, तेहथी शेष रही जे
बंधनी प्रकृति ते परावर्त्तमान जाणवी. ते यंत्रकयी जोई लेज्यो.
ते यंत्रकमे सर्वे लाभे छे. ॥ १६९ ॥

मणवयणकेवलदुगे, मणनाणेचरणछक्किचरकुम्भि ।
मीसाहारिपुवि, उदओनोदुन्निअमणेसु ॥ १७० ॥

टीका—मणवयणकेवलदुगे इत्यादि ॥ मनोयोगमार्गणायां

वचनयोगमार्गणायां केवलज्ञाने केवलदर्शने तथा मनःपर्यवज्ञाने सामायिकादिदेशविरतिपर्यन्ते चारित्रषट्के चक्षुर्दर्शने मिश्रे आहारकमार्गणायां पूर्वोदयो नोद्भूतिनास्ति एतद्मार्गणासु पर्याप्ताऽवस्थायां प्राप्यमाणत्वात्, अमणेषु असंज्ञिमार्गणायां दुन्निद्वैतिर्यग्मनुष्यरूपे आनुपूर्व्योदये प्राप्येते गतिद्वये एवामनस्कत्वात् ॥ १७० ॥

ट्वार्थः—हवे कर्मना विपाक ४ क्षेत्रविपाक २ च्यार आनुपूर्व्वि तेहना उदय ६२ मार्गणाये कहे छे. मनयोग १ तथा वचनयोग २ तथा केवलद्विक १ केवलदर्शन २ मनःपर्यवज्ञान १ चारित्रषट्क ६ सामायिक १ छेदोपस्थापनीय २ परिहार ३ सूक्ष्मसंपराय ४ यथाख्यात ५ देशविरति ६ चक्षुर्दर्शन १ मिश्रदृष्टि १ आहारक १ मार्गणाये एटली मार्गणाये आनुपूर्व्विनो उदय नथी, जे कारणे आनुपूर्व्विनो उदय अंतरालगति बहतां ते होवे, ते अंतरालगतिमे ए मार्गणा न होवे, असंज्ञिमार्गणाये बे आनुपूर्व्विनो तिर्यंचानुपूर्व्वी १ तथा मनुष्यानुपूर्व्विनो उदय छे. ॥ १७० ॥

वे एते उतिगंभि, सासणिपुब्वितिगंचचउजाई ।

गईथावरेसुएगा, सेसासुपुब्विचउउदओ ॥ १७१ ॥

टीका—वे एते उ इत्यादि ॥ वेदत्रये आनुपूर्व्वीत्रिकं उदये भवति । तत्र पुरुषवेदे स्त्रीवेदे नरकानुपूर्व्व्याः अनुदयेशेषास्ति स्त्रः, नपुंसकवेदे देवानुपूर्व्व्यनुदयेशेषास्ति स्त्रः आनुपूर्व्व्यः उदये भवन्ति ते उतिगं इति तेजः पद्मशुक्लक्षणासु तिसृषु लेश्यासु तथा सास्वादाने च नरकानुपूर्व्व्याः अभावे आनुपूर्व्वीत्रिकं उदये प्राप्येते च शब्दः पूर्वपरमशार्थः एकेन्द्रियादिजातिचतुष्टये स्थावरपंचके एका आनुपूर्व्वी-

उदयेभवति । तत्रजातिचतुष्के स्थावरपंचके एकातिर्यगानुपूर्वी-
प्राप्यते । गतिचतुष्टयेतुनरकेनरकानुपूर्वीं देवेदेवानुपूर्वीं मनुष्ये-
मनुष्यानुपूर्वीं तिरश्चितीर्यगानुपूर्वीं उदयेभवति, शेषासु मार्गणासु
पुर्व्विचउदओपूर्व्वं श्रतस्रः अपिउदयेप्राप्यंते ॥ इत्युक्तंक्षेत्रवि-
पाकीद्वारं ॥ १७१ ॥ अथभवविपाकिआयुश्चतुष्टयंमार्गणासुदर्श-
यन्नाह ॥

ट्वार्थः—तीन वेदमध्ये तीन आनुपूर्व्विनो उदय छे, तिहां
पुरुषवेदे स्त्रीवेदे नरकानुपूर्व्विनो उदय नथी, नपुंसकवेदे देवानु-
पूर्व्विनो उदय नथी. तेजोलेइया १ पद्मलेइयाने विषे शुक्लले-
इयाने विषे नरकानुपूर्व्वि विना तीन आनुपूर्व्विनो उदय छे.
सास्वादनमध्ये पण नरकानुपूर्व्वि विना तीन आनुपूर्व्विनो उदय
छे. जाति ४ एकेन्द्रियादी ४ तथा गति ४ मध्ये थावर पांच
मध्ये एक आनुपूर्व्विनो उदय छे. च्यार गतिमध्ये पोतानी गति
नेठामनो आनुपूर्व्विनो उदय जाणवो. बीजा सर्व्वेने तिर्यंचानु-
पूर्व्विनो उदय छे. शेष मार्गणाने विषे आनुपूर्व्वि ४ नो उदय
छे. ॥ १७१ ॥

मणवयणेचउआउ, मणपज्जवकेवलेयपुणचरणे ।

मणुआउदेसिसतिरि, सेसापुर्व्विवआउआ ॥१७२॥

टीका—मणवयणे इत्यादि ॥ मनोयोगे वचनयोगे आयु-
श्चतुष्टयंउदयेभवति, चतुर्गतिषुमनोवाग्योगस्यसद्भावात् । तथामनः
पर्यवज्ञाने केवलद्विके चारित्रपंचके मणुआउइति एकंमनुष्यायुः
उदयेभवति । देसीनामदेशविरतौसतिरित्तिदेवमनुज्जायुः तिर्यंचायु-
र्युक्तं आयुर्द्वयंउदयेप्राप्यते, शेषासुमार्गणासुएकपंचाशत्लक्षणासु-

पुष्टिव, आनुपूर्वीवत्आयुर्वत्उदयेवत्तत्त्वं इत्युक्तंभवविपाकिद्वारं ॥
॥ १७२ ॥

ट्कार्थः—मनोयोग तथा वचनयोगमध्ये च्यार आऊखानो उदय छे. मनःपर्यवज्ञानमध्ये केवलज्ञान १ केवलदर्शन २ चारित्र पांचने विषे एक मनुष्यायुनो उदय छे. देशविरतिमध्ये मनुष्यायु १ तथा तिर्यचायुनो उदय छे. शेष मार्गणाये जिम आनुपूर्वीनो उदय छे, तिमहीज आऊखानो उदय जाणवो ॥ १७१

जिअपुग्गलाविवागा, पयडीओउदयसंभवानेया ।
भंगाणंचपमाणं, नेयवंसंभयंपप्प ॥ १७३ ॥

टीका—जिअपुग्गलाविवागा इत्यादि ॥ जीवविपाका अष्ट-सप्ततिपुद्गलविपाकाः षड्विंशत्प्रकृतयः उदयसंभवाउदयस्वामित्व-संभवाज्ञेयाः साचसुखावबोधार्थलिख्यते तत्रजीवविपाकेनारकेएको-नषष्टिस्तिरश्चित्रिसप्ततिः इत्यादि पुद्गलविपाके अष्टादश तिरश्चित्रि-सप्ततिः, देवगतौअष्टादश मनुष्येएकविंशत् इत्यादि योज्यं, उदय-स्वामित्वमोघतः ज्ञेयंअथमार्गणासुकर्माष्टकभंगान्दर्शयन्नाह ॥ भंगा-णंचभंगकानांप्रमाणंज्ञातव्यंसंभवंप्राप्ययत्रमार्गणायांयेभंगकाः संभ-वंति तेयथायोगवाच्याः ॥ १७३ ॥

ट्कार्थः—जीवविपाकि तथा पुद्गलविपाकी प्रकृति सर्व उद-यीयी संभव घटे तिम जाणवो. जीवविपाकी ७८ छे, नारकीने ५२ तिर्यचमध्ये ७३ मनुष्यमध्ये ६९ देवतामध्ये इम सर्वत्र जोडी लेज्यो, १ पुद्गलविपाकी नारकीने १८ तिर्यचने ३२ मनुष्यने ३१ देवताने १८ इत्यादि यथासंभव जोई लेवो. हवे

बासंठीमार्गणाये भंगानो प्रमाण जिहां जिम संभवे तिहां ते
कहेवा संवेधादिक ग्रंथयी विस्तारे जोई कहेवा. ॥ १७३ ॥

नाणंतरायदोदोभंगा, इकारदंसणावरणे ।

गोएसगवेयणीए, अडआउम्मिअअडवीसा ॥१७४॥

टीका—नाणंतरायदोदोभंगा इत्यादि ॥ ज्ञानावरणीयेद्वौ-
भंगौपंचानांबंधः पंचानांउदयः पंचानामेवसत्ताइतिप्रथमः, सूक्ष्म-
संप्ररायंयावत् पंचानांउदयः पंचानांसत्ताइतिद्वितीयः उपशांतमोह-
क्षीणमोहंयावत्प्राप्यतेएवमंतरायस्यापिद्वौभंगौ प्रथमभंगोअभव्या-
नांनाद्यनन्तः भव्यानां अनादिसांतउपशांतमोहात् पतिता-
नांसादिसांतः जघन्यतः अंतमुद्धूर्तउत्कर्षतः देशोनपुद्गलपरावर्त-
द्वितीयभंगः सादिसान्तोजघन्यतएकसमये उपशांतेगतस्य समयांतरे
आयुः क्षयात् पंचविधबंधकत्वेनभवनात्उत्कर्षतः अंतमुद्धूर्तइति-
दर्शनावरणीयस्यनवभंगाः तद्दर्शयन्नाहसप्ततिभाष्यकारः बंधस्सय-
संतस्सयपन्नइठाणाणितिन्निस्तुल्लाणि उदयठाणाणिदुवेचउपणगदंसनाव-
रणे ॥ १ ॥ व्याख्यापिश्रीमलयगिरिवाक्यात् दर्शनावरणीयारव्ये-
द्वितीयकर्मणिबंधस्यसत्तायां परस्परंतुल्लयानित्रीणिप्रकृतिस्थानानि-
तद्यथानवषट्चतस्रः तत्रसर्वप्रकृतिसमुदायोनवस्त्यानद्वित्रिकहीनाः
षट्पुताश्चषट्निद्राप्रचलाहीनाश्चतस्रः तत्रनवंप्रकृत्यात्मकबंधस्थानं-
मिथ्यात्वेसास्वादनेतच्चमिथ्यात्वेअभव्यानांनाद्यपर्यवसानं कदाचि-
दपिव्यवच्छेदाभावात्, भव्यानधिकृत्यानादिसपर्यवसानं कालांतरे-
व्यवच्छेदसंभवात् सम्यक्त्वात् प्रतिपत्यमिथ्यात्वंगतानांसादिस-
पर्यवसानंतच्चजघन्यतोअंतमुद्धूर्तकालंयावत्उत्कर्षतः अपार्दपुद्गल-
परावर्तषट्प्रकृत्यात्मकं बंधस्थानंसम्यग्मिथ्यादृष्टिगुणस्थानकादार-

भ्यापूर्वकरणसप्रथमं भागं यावत् तच्च जघन्यतो अंतर्मुहूर्तकालं उत्कर्षतो-
 द्वेषदृष्टिसागराणां सम्यक्त्वस्यापांतराले सम्यग्मिथ्यात्वांतरितस्यैता-
 व्रन्तंकालं तथा स्थानं संभवात्ततः ऊर्द्धं तु कश्चित्क्षपकश्रेणिं प्रतिपद्यते-
 कश्चित्पुनर्मिथ्यात्वं मिथ्यात्वे च प्रतिपन्ने सति अवश्यं नवविधो बंधः चतुः
 प्रकृत्यात्मकं तु बंधस्थानमपूर्वकरणद्वितीयभागादारभ्य सूक्ष्मसंपरायं या-
 वत् जघन्येनैकं समयं उत्कर्षतः अंतर्मुहूर्तं एकं समयं यावत् कथं प्राप्यते-
 इति चेत् उच्यते । उपशमश्रेण्यामपूर्वकरणस्य द्वितीयभागः प्रथम-
 समये चतुर्विधबंधमारभते अनंतरसमये कश्चित्कालं करोति कालं च कृत्वा-
 दिवंगतः सन् अविरतो भवति, अविरतत्वे च षड्विधो बंध इत्येकसामा-
 यिकी चतुर्विधस्थाऽवस्थितिः अंतर्मुहूर्तं तु गुणस्थानक्रमेण ज्ञेयं ।
 तथानवप्रकृत्यात्मकं सत्तास्थानं दर्शनावरणस्य कालमधिकृत्य द्विधा-
 अनाद्यपर्यवसितं अभव्यानां । अनादिसपर्यवसितं भव्यानां,
 सादिपर्यवसानं तु न भवति, नवप्रकृत्यात्मकसत्तास्थानव्यवच्छेदो हि-
 क्षपकश्रेण्यां भवति, न च क्षपकश्रेणितः प्रतिपातो भवति, एतच्च स-
 त्तास्थानमुपशमश्रेणिमधिकृत्योपशान्तमोहगुणस्थानकं यावदवाप्यते,
 क्षपकश्रेणिमधिकृत्य पुनरनिवृत्तिबादरसंपरायगुणस्थानकस्य प्रथम-
 भागं तथा षट्प्रकृत्यात्मकं सत्तास्थानं जघन्येनोत्कर्षेण चांतर्मुहूर्तं प्रमा-
 णंतच्चानिवृत्तिबादरसंपरायगुणस्थानकस्य द्वितीयभागादारभ्य क्षीणमो-
 हगुणस्थानकस्य द्विचरमसमं यावत् अवसेयं, चतुःप्रकृत्यात्मकं त्वे-
 कसामायिकं क्षीणकषायचरमसमयभाविच्चादिति उदयस्थाने पुनर्द्वै भव-
 तः । तद्यथा चतस्रः पंचचतत्रचतस्रश्च क्षुर्दर्शनावरणाचक्षुर्दर्शनाव-
 रणावधिदर्शनावरणकेवलदर्शनावरणरूपाः एतासांच उदयोऽब्रुवोदयः
 इति एकं प्रकृतिस्थानं एतासु च तसृषु मध्ये निद्रादीनां पंचानां प्रकृती-
 नां मध्यादन्यतमस्यां प्रकृतौ प्रक्षिप्तायां पंचविधः उदयः नहि निद्राद्वि-
 त्तिरूपसमकालं उदये भवति एकसमयं एकजीवस्य एका एव निद्रा उदये-

भवति ॥ तदेवमुक्तानिदर्शनावरणीयस्यबंधोदयसत्तास्थानानि । भंगाङ्कारदंशणावरणे, दर्शनावरणीयेकर्मणिषुकादशभंगाभवतितत्प्र-
तिपादिकांगाथामाह ॥ बीयावरणेनवबंधेषुचउपचउदयनवसंता,
चउबंधे चैवचउबंधुदयेचलंसाय ॥ १ ॥ उवरयबंधचउपणनवंसच-
उरुदयछच्चसंता ॥ द्वितीयावरणेदर्शनावरणेनवबंधकेषुमिथ्यादृष्टि-
सास्वादानेषुचउपंचउदयसत्तितुदयश्चतुर्विधः पंचविधोवातत्रचतुर्विधश्च-
क्षुर्दर्शनावरणावधिदर्शनावरणकेवलदर्शनावरणरूपः सएवनिद्रापंच-
सत्कान्यतमप्रकृतिप्रक्षेपात्पंचविधः सत्तामधिकृत्यपुनः प्रकृति-
स्थानंनवनवप्रकृत्यात्मकंतदेवंनवविधबंधकेषुद्वौविकल्पौदर्शितौतद्य-
थानवविधोबंधः चतुर्विधः उदयः नवविधसत्ताएवविकल्पोनिद्रो-
दयाभावेनिद्रोदयेतुनवविधोबंधः पंचविधः उदयः नवविधा-
सत्ताछच्चउबंधेचैवति, षड्विधबंधेचचतुर्विधबंधेचएवंपूर्वोक्तप्रकारे-
णउदयसत्तास्थानानिवेदितव्यानिद्रुदमुक्तंभवतियेषड्विधबंधकाः स-
म्यग्मिथ्यादृष्ट्यविरतिसम्यग्दृष्टिदेशविरतिप्रमत्ताप्रमत्ताः कियत्का-
लमपूर्वकरणाश्रतेषांचतुर्विधः पंचविधोवाउदयः नवविधासत्ताएतेन-
द्वौविकल्पौदर्शितौतद्यथाषड्विधः बंधश्चतुर्विधः उदयोनवविधास-
त्ताअथवाषड्विधोबंधः पंचविधोदयः नवविधासत्ता एतौचद्वौवि-
कल्पौक्षपकंमुक्त्वा ५ न्यत्रसर्वत्रापिप्राप्यतेक्षपकेत्वेकएवविकल्पस्त-
द्यथाषड्विधोबंधः चतुर्विधः उदयः नवविधासत्ताक्षपकस्यहिअत्यं-
तविशुद्धत्वेननिद्राप्रचलयोर्नोदयः संभवति तदुक्तंजिनवल्लभसूरिस-
त्ककर्मग्रंथे, निद्राङ्गस्सउदउखीणमखवगेपरिवज्ज तथाचतुर्वि-
धबंधकेतु कियत्कालमपूर्वकरणमनिवृत्तिबादरसूक्ष्मसंपरायेषुचोपशम-
श्रेणिंप्रतीत्यचतुर्विधबंधः चतुर्विधः पंचविधोवाउदयः नवविधास-
त्ताक्षपकश्रेणिमधिकृत्यपुनरुदयश्चतुर्विधः एवकारणमत्रप्रागेवोक्तं-
केचित्पुनः क्षपकक्षीणमोहेष्वपिनिद्राप्रचलयोरुदयमिच्छंतितत्कर्म-

प्रकृत्यादिग्रन्थैः सह विरुद्धचते इत्युपेक्षते, यावच्चक्षपकश्रेण्यामपि स्त्या-
नर्द्धित्रिकं नक्षीयते तावत्सत्तानयविधा. स्त्यानर्द्धित्रिकेतुक्षीणेषड्विधा-
तथाचाहचउबंयुदये छत्तंसायात्ते, चतुर्विधे बंधे चतुर्विधः उदयः अनिवृ-
त्तिबादरसंख्येयैर्भागेर्गतिपरतः स्त्यानर्द्धित्रिकेतुक्षीणेषः विधासत्ताएषच-
विकल्पस्तावत्प्राप्यते यावत्सूक्ष्मसंपरायाद्धायाश्चरमसमयपरतस्तुनप्रा-
प्यते बंधाऽभावात्तदेवंचतुर्विधबंधकस्यत्रयोविकल्पास्तद्यथाचतुर्विधो-
बंधः चतुर्विधः उदयः नवविधासत्ताएषउपशमश्रेण्यां क्षपकश्रेण्यां
वायावत्स्त्यानर्द्धित्रिकं नक्षीयते चतुर्विधो बंधः पंचविधः उदयः नव-
विधासत्ताएषउपशमश्रेण्यां क्षपकश्रेण्यां तु पंचविधोदयस्यासंभवात्
तथाचतुर्विधः बंधः चतुर्विधः उदयः षड्विधासत्ताएषविकल्पः
क्षपकश्रेण्यां स्त्यानर्द्धित्रिकक्षयानंतरं अवसेयः उवरयबंधे इत्यादि उपरते-
व्यवच्छिन्ने बंधे चतुर्विधः पंचविधो वा उदयः नवविधासत्ताएतौ च द्वौ-
विकल्पौ उपशांतमोहगुणस्थानके प्राप्येते उपशमश्रेण्यां हि निद्राप्रच-
लयोरुदयः संभवति स्त्यानर्द्धित्रिकं च नक्षयमुपगच्छति, ततश्चतुर्विधः
पंचविध उदयो नवविधासत्ता प्राप्येते तथा चतुर्विधः उदयः षड्विधा-
सत्ताएषविकल्पः क्षीणकषायद्विचरमसमयादर्वागेव प्राप्यते । तथा-
चतुर्विधः उदयः चतुर्विधासत्ताएषः विकल्पः क्षीणकषायस्य चरम-
समये भवति निद्राद्विकस्य सत्तायां क्षपकत्वात् तदेवं दर्शनावरणे सर्वसं-
ख्यया एकादशविकल्पाः, यदि पुनः क्षपकक्षीणकषायेष्वपि निद्राप्र-
चलयोरुदय इष्यते तर्हि चतुर्विधो बंधः पंचविधः उदयः षड्विधा-
सत्ताबंधाभावे पंचविधः उदयः षड्विधासत्ता इत्येतौ द्वौ विकल्पौ अधि-
कौ प्राप्येते इति त्रयोदशज्ञातव्याः सांप्रतं वेदनायुगौ त्रेषु संवेधविक-
ल्पोपदर्शनार्थमाह गोएसगवेयणीये । तथा गोत्रे सामान्येन एकबंध-
स्थानं तथा उच्चैर्गोत्रं नीचैर्गोत्रं वा परस्परविरुद्धत्वेन युगपद्वंधाऽभावात् उ-
दयस्थानमप्येकंतदपि द्वयोरन्यतरत्परस्परविरुद्धत्वेन युगपद्वयोरुदयाऽ-

भावात्तद्वेसत्तास्थाने, द्वेएकंचउच्चैर्नीचैर्गोत्रेसमुदितेद्वेतेजस्कायिक-
वायुकायिकबंधायांउच्चैर्गोत्रसत्तायाउद्धलितेएकंअथवाअयोगिद्विचरम-
समयेनीचैर्गोत्रसत्तायांक्षीणायांपुंकउच्चैर्गोत्रं, संप्रतिसंवेधउच्यतेनी-
चैर्गोत्रस्यबंधः नीचैर्गोत्रस्योदयः नीचैर्गोत्रेसत्ताएषविकल्पः तेज-
स्कायिकवायुकायिकेषुलभ्यते, तद्भवादुद्धतेषुवाशेषजीवेष्वेकाद्वि-
त्रिचतुस्तिर्यग्प्रवेष्ट्रियेषुक्रियत्कालंनीचैर्गोत्रस्यबंधः नीचैर्गोत्रस्यो-
दयः उच्चैर्नीचगोत्रेसत्ताअथवानीचैर्गोत्रस्यबंधः उच्चैर्गोत्रस्योदयः
उच्चनीचैर्गोत्रेसत्ताएतौचद्वौविकल्पौ मिथ्यादृष्टिषुसास्वादानेषुवानस-
म्यग्मिथ्यादृष्ट्यादिषुतेषांनीचैर्गोत्रबंधाभावात् ऽतथाउच्चैर्गोत्रस्यबंधः
नीचैर्गोत्रस्योदयः उभयस्मिन्सत्ताएषविकल्पः मिथ्यादृष्टिगुणस्था-
नकादारभ्यदेशविरतिगुणस्थानक्रयावत्प्राप्यतेनपरतः । परतोनी-
चैर्गोत्रस्योदयाऽभावात् तथा उच्चैर्गोत्रस्यबंधः उच्चनीचगोत्रेसत्ताएष-
विकल्पोमिथ्यात्वादारभ्यसूक्ष्मसंपरायगुणस्थानंयावत् नपरतः परतो-
बंधाऽभावात्बंधाभावेतुउच्चैर्गोत्रस्योदयः उच्चनीचगोत्रेसत्ताएषविक-
ल्पः उपशांतमोहगुणस्थानकादारभ्यायोगिकेवल्लिद्विचरमसमयं-
यावदवसेयः उच्चैर्गोत्रस्योदयः उच्चैर्गोत्रेसत्ताएषविकल्पः अयोगि-
केवल्लिचरमसमयेभवतितदेवमेतेर्गोत्रस्यसर्वसंख्ययासप्तभंगाः ॥ अ-
थवेदनीयस्याष्टौभंगाः तत्रवेदनीयस्यसामान्येनैकबंधस्थानंतद्यथासा-
तमसार्तवाद्द्वयोः परस्परविरुद्धत्वेनयुगपत्बंधाऽभावात् उदयस्थानम-
प्येकंतद्यथासातमसातंवाद्द्वोर्युगपदुदयाऽभावात् । सत्तास्थानेद्वेतद्य-
थाद्वेएकंचयावत् अयोगिद्विचरमसमयादर्वाक् द्वेएवसत्तेततः चरम-
समयेएकस्यां अन्यतरस्यांक्षीणायांपुंकइति संप्रतिसंवेधः उच्यतेअ-
सातस्यबंधः असातस्योदयः सातैऽसातेसत्ताअथवाअसार्तस्यबंधः
सातस्योदयः सातासातेसतीएतौचद्वौविकल्पौमिथ्यादृष्टिगुणस्थानका-
त्समृतिप्रमत्तगुणस्थानक्रयावत्प्राप्यतेनपरतः परतः असातस्यबंधः

धाऽभावात् तथा सातस्यबंधः असातस्योदयः सातासातेसती अथवा सातस्यबंधः सातस्योदयः सातासातेसती एतौ द्वौ विकल्पौ मिथ्यात्वादारभ्य सयोगिकेवल्लिचरमसमयं यावत् प्राप्येतेन परतः एते बंधमंगाः, अबंधमंगाः, असातस्योदयः सातासातेसती सातस्योदयः साताऽसातेसती एतौ द्वौ विकल्पौ अयोगिद्विचरमसमयं यावत् । तथा असातस्य उदयः असातस्य सत्तागजसुकुमालादीनामिव अयोगिचरमसमये भवति । अथवा सातस्योदयः सातस्य सत्ताएष विकल्पः तीर्थकरादीनां अयोगिचरमसमये एतौ द्वौ विकल्पौ अयोगिचरमसमये एकमेव समयं भवति, सर्वसंख्यया वेदनीयस्याष्टौ भंगार तथा आयुषिसामान्येन एकबंधस्थानं उदयस्थानमप्येकं सत्तास्थाने द्वे तद्यथा द्वे एकंच तत्रैकंच तुर्णामन्यतमत्यावदन्यतरपरभवायुर्न बध्यते परभवायुषि च बद्धे यावदन्यत्र परभवेनोत्पद्यते तावद् द्वे सती संप्रतिसंवेधः उच्यते तत्रायुषस्तिष्ठः अवस्थास्तद्यथा परभवार्युर्बंधकालात् पूर्वावस्था परभवार्युर्बंधकालावस्था परभवार्युर्बंधोत्तरकालावस्था च तत्र नैरयिकस्य परभवार्युर्बंधकालात् पूर्व नरकायुषः उदयो नरकायुषः सत्ताएष विकल्प आद्येषु चतुर्षु गुणस्थानकेषु शेषगुणस्थानकस्य नरकेष्वसंभवात् परभवार्युर्बंधकालेतिर्यगायुषो बंधो नरकायुष उदयो नारकतिर्यगायुषः सत्ताएष विकल्पो मिथ्या दृष्टि सा स्वादनयोर्द्वयोरेवाद्ययोर्गुणस्थानकयोर्भवति । अत्रैवतिर्यगायुषो बंधसंभवात् । अथवा मनुष्यायुषो बंधो नारकायुषः उदयः नारकमनुष्यायुषः सत्ताएष विकल्पः मिथ्यात्वसास्वादनाऽविरतिसम्यग्दृष्टिर्बुधोत्तरकालं नरकायुषः उदयः नारकतिर्यगायुषः सत्ताएष विकल्पः आद्येषु चतुर्ष्वपि गुणस्थानकेषुतिर्यगायुर्बंधानंतरं कस्यापि सम्यक्त्वे सम्यग्मिथ्यात्वे वागमनात् । अथवा नारकायुषः उदयः मनुष्यनारकायुषः सत्ता इह देवानारकायुर्भवप्रत्यया देवन बध्नांति तत्रोत्पद्य भवात् ॥ यदुक्तं ॥ देवानेरुं या देवे सु नारके सु विभ उव वज्जंति । अतस्तत्प्रत्ययविकल्पाभा-

वात् सर्वसंख्ययापंचैवविकल्पाभवंति । एवंदेवानामपिपंचविकल्पाः तद्यथादेवायुषउदयः देवायुषः सत्ता इत्यादि ॥ तिर्यगायुषः उदयः तिर्यगायुषः सत्ताएषविकल्पः आद्येषुपंचसुगुणस्थानकेषुशेषगुणस्थानकस्य तिर्यक्षुअसंभवात्एषविकल्पः परभवायुर्बन्धकालेतुनारकायुषः बन्धः तिर्यगायुषः उदयः नारकतिर्यगायुषः सत्ताएषविकल्पः मिथ्यादृष्टेरेवतिर्यगायुषः बन्धः तिर्यगायुषः उदयः तिर्यग्तिर्यग्आयुषः सत्ता ॥ एषः विकल्पः मिथ्यात्वसास्वादनरय अथवा मनुष्यायुषः बन्धः तिर्यगायुषउदयः मनुष्यतिर्यगायुषः सत्ताएषविकल्पः मिथ्यादृष्टेः सास्वादनस्यवासम्यग्दृष्टेर्देशविरतस्यतिरश्चः देवायुषएवबन्धात्, अथवा देवायुषः बन्धस्तिर्यगायुषः उदयः देवतिर्यगायुषः सत्ताएषविकल्पोमिथ्यादृष्टेः सास्वादनस्यअविरतसम्यग्दृष्टेः देशविरतस्यवानसम्यग्मिथ्यादृष्टेः तस्यायुर्बन्धाभावात् ॥ बंधानंतरंतिर्यगायुषः उदयः नारकतिर्यगसत्ता इति प्रथमः । तिर्यगायुषः उदयरतिर्यग्तिर्यगसत्ता इतिद्वितीयः । तिर्यगायुषः उदयः मनुष्यतिर्यगायुषः सत्ता अथवा तिर्यगायुषः उदयः देवतिर्यगायुषः सत्ताएषविकल्पः प्रथममिथ्यात्वादिषु आयुर्बन्धकृत्वाततः परंगुणस्थानकारोहवतां पंचमगुणस्थानकंयावत्भवति, सर्वसंख्ययातिरश्चानवविकल्पाश्चतसृषुगतिषु तिरश्चात्मुत्पादसंभवात् । तथा मनुष्यायुषउदयः मनुष्यायुषः सत्ताएषविकल्पः अयोगिकेवलिनंयावत् तथा नरकायुषोबन्धः मनुष्यायुषः उदयः नारकमनुष्यायुः सत्ताएषविकल्पः मिथ्यादृष्टेर्भवति । तथा तिर्यगायुषोबन्धः मनुष्यायुषः उदयः स्तिर्यगमनुष्यायुषः सत्ताएषविकल्पः मिथ्यादृष्टेः सास्वादनरय वा तथा मनुष्यायुषः बन्धोमनुष्यायुषः उदयः मनुष्यमनुष्यायुषः सत्ताएषः विकल्पः मिथ्यादृष्टेः सास्वादनस्यवादेवायुषः बन्धः मनुष्यायुषः उदयः देवमनुष्यायुषः सत्ताएषविकल्पः अप्रमत्तगुणस्थानकंयावत् एतेचत्वारोविकल्पाः

परमवायुर्बन्धकाले बंधेतुव्यवच्छिन्नेमनुष्यायुषउदयो नारकमनुष्यसत्ता-
मनुष्यायुषः उदयः तिर्यग्मनुष्यसत्तामनुष्यायुषः उदयः मनुष्य-
मनुष्यायुषः सत्ताएतेत्रयोविकल्पाः अप्रमत्तगुणस्थानंयावत् । आ-
युर्वधानंतरंगुणस्थानारोहात् मनुष्यायुषः उदयः देवमनुष्यायुषः
सत्ताएषविकल्पः उपशांतमोहंयावत्प्राप्यते, देवायुषित्रद्वेष्युपशम-
श्रेण्यारोहसंभवात् सर्वसंख्ययामनुष्याणां नवभंगास्तदेवंआयुषः
सर्वसंख्ययाअष्टाविंशतिभंगाः ॥ इत्येवंगाथासुभंगकाः सप्ततिकातो-
ऽवसेयाः ॥ १७४ ॥

ट्कार्थः—ज्ञानावरणीना वे भांगा छे. अंतरायना वे भांगा
छे. दर्शनावरणीना ११ भांगा छे. गोत्रना ७ भांगा छे. वे-
दनीकर्मना ८ भांगा छे. आऊखा कर्मना २८ भांगा छे. हवे
सर्व कर्मना भांगा मार्गणावे कहे छे. ॥ १७४ ॥

नाणंतरायतिगयोग, भंगोसवासुमग्गणासुव (सेढि-
यासुदुगं) ।

केवलदुगेअभावो, वेयणसंताअहरकाए ॥१७५॥

टीका—अथज्ञानावरणीयांतरायभंगान्मार्गणासुदर्शयन्नाह ॥
नाणंतरायतिगयोगइत्यादि । ज्ञानावरणीचरयतथाअंतरायरयत्रिक-
संयोगजःभंगः पंचविधत्रंघ पंचविधउदय पंचसतालक्षणः सर्वा-
सुमार्गणासुप्राप्यते, तथासेढिया श्रेणिः उपशमक्षपकलक्षणातत्पर्यंतं
उपशांतमोहक्षीणमोहगुणस्थानकपर्यंतंयामार्गणामनुष्यगति १ पं-
चेंद्रियजाति १ त्रसकाय १ योगत्रिक ३ मत्यादि ज्ञानचतुष्टय-
चक्षुरादिदर्शनत्रिकशुक्लेइयाभव्यउपशमसम्यक्त्वश्चायिकसम्यक्त्व-
संज्ञिआहारकलक्षणाएकोनविंशतिमार्गणासु दुगंतिज्ञानावरणांतराय-

स्यद्वौभंगौप्राप्येते । तथाकेवलद्विके केवलज्ञान केवलदर्शने ज्ञानावरणांतरायस्यभंगानभवन्ति, यथाख्यातेवेदनउदयःसत्तासत्ता इत्यनेनपंचविधउदय पंचविधसत्तालक्षणः एकएवभंगः प्राप्यते, भंगभावनागुणस्थानक्रमतोज्ञेया ॥ १७५ ॥ अथदर्शनावरणीयकर्मणः भंगान्मार्गणासुदर्शयन्नाह ॥

ट्वार्थः—ज्ञानावरणीय तथा अंतरायकर्मनो पांचनो बंध, पांचनो उदयनी सत्ता एविकसंयोगी एकभंगो सर्वमार्गणाने विषे, केवलज्ञान १ केवलदर्शनने विषे ज्ञानावरणीय अंतरायनो भंग नथी, यथाख्यातचारित्रमध्ये ज्ञानावरणीय तथा अंतराय ए बे कर्मनो पांचनो उदय पांचनी सत्तानो एक भांगो छे ॥१७५॥

नाणचउओहिदंसे, खायगसम्मयेदंसणावरणा ।

नवभंगपढमदुविणा, वेयकसाएसुसगभंगा ॥१७६॥

टीका—नाणचउइत्यादि ॥ ज्ञानचतुष्टयेमत्यादिलक्षणेअवधिदर्शनेक्षायिकेसम्यक्त्वेदर्शनावरणीयस्यनवभंगाः प्राप्यन्ते, प्रथमेद्वेनवविधबंधप्रत्ययेतेमिथ्यात्वसास्वादलगुणस्थानकेसंभवात् । एतासुमार्गणासुतदसंभवात्नभवन्ति । षट्विधबंधतः उपरिसर्वेभवन्ति । तथावेदत्रिकेकषायचतुष्टयेसप्तबंधभंगाः बन्धोपरताभंगाः चत्वारो नभवन्तितेचउपशांतमोहेक्षीणमोहेभवन्तितयोश्चतत्राभावात् ॥१७६॥

ट्वार्थः—ज्ञान च्यार मति, श्रुत, अवधि, मनःपर्याय, अवधिदर्शने क्षायिकसमकिते ए मार्गणाये दर्शनावरणीयकर्मना नव भंगा पामीये । पहेला नव बंध पांच उदय नव सत्ता १ तथा नव बंध च्यार उदय नव सत्ता ए बे भांगा विना नव भंगा पामीये, वेद ३ कषाय ४ ए सांत मार्गणार्थे सात भांगा छे, अबंधना च्यार भंगा नथी ॥ १७६ ॥

सामाइयछेएपण, परिहारेदुन्निकेवलेनत्थि ।

उवसमिछगहख्खाए, चउसुहमेतिन्निदुगदेसे॥१७७॥

टीका—सामाइयछेएपण इत्यादि । सामायिकचारित्रेच्छेदो-
पस्थापनीयचारित्रेषड्विधोबंधः प्रत्ययौद्वौचतुर्विधबंधः प्रत्ययास्त्रयः
एवंपंचभंगाःप्राप्यन्ते । तथापरिहारविशुद्धौषड्विधबंधसंभवौद्वौकेव-
लद्विकेनस्तःदर्शनावरणीयभंगाः उवसमिछग इतिउपशमसम्यग्दर्श-
नेषदभंगास्तत्रद्वौषड्विधबंधसंभवौद्वौचतुर्विधबंधसंभवौद्वौअबंधप्रत्य-
यौउपशांतमोहगुणस्थानसंभवौएवंपदभंगाः यथाख्यातेचत्वारोभंगा
अबंधसंभवाः, सूक्ष्मसंपरायेचतुर्विधबंधप्रत्ययास्त्रयः दुंगदेसे देशवि-
रतौषड्विधबंधसंभवौद्वौ ॥ १७७ ॥

टिबार्थः—सामायिक १ छेदोपस्थापनीयने विषे पांच भांगा
छे । छविधबंधना २ च्यारविधबंधना २ च्यारविधबंध च्यारनो
उदय छनी सत्ताए एक एवं पांच भंगा छे, परिहारविशुद्धि ने
दर्शनावरणीयना २ भंगा छे, छनो बंध पांचनो उदय नवनी
सत्ता तथा छनो बंध च्यारनो उदय छनी सत्ता ए २ भंगा
छे, केवल २ ने विषे दर्शनावरणीयनो भांगो नथी, उपशम-
समकितमध्य ६ भंगा छे, छबंधना च्यारबंधना २ इग्यारमा अ-
बंधना २ एवं यथाख्यातचारित्रे अबंधना च्यार भंग छे । सूक्ष्म-
संपरायना तीन भंगा छे २ उपशमना १ क्षायिकनो देशविरति-
मध्य छविध बंधना २ भांगा छे ॥ १७७ ॥

वेयगेमीसेएवं, कायपणजाइचउअसंनिसु ।

मिच्छेसासाणेपुण, अभविनवबंधगादुन्नि ॥१७८॥

टीका—वेयगेमीसेएवंइत्यादि ॥ अत्रडमरुकमणिन्यायेनद्वि-
कपदं अनुवर्तनीयं वेदकसम्यक्त्वेमिश्रेदृष्टौ एवं देशविरतिवत् षड्विधबंध-
संभवौ द्वौ भंगौ कायपणत्ति पृथिव्यादिकायपंचके एकेंद्रियादिजाति-
चतुष्टये असंज्ञिमार्गणायां मिथ्यात्वे सास्वादने अभव्येनवविधबंधसंभ-
वौ द्वौ भंगौ शेषगुणस्थानकानां तत्राऽसंभवात् ॥ १७८ ॥

टबार्थः—वेदकसमकितमिश्रणे एवं छ बंधना २ भांगा छे ।
अज्ञान ३ लेइया ५ ने विषे अनाहारकमार्गणाये देवनीगति १
नरकगति, तिर्यचगति, अविरतिमार्गणाये चार भांगा छे, नव
बंधना २ छे, शेषमार्गणाये सर्व कहेतां अगीयार भांगा छे,
दर्शनावरणीयना ॥ १७८ ॥

नवछबंधाभंगा, तिन्निअन्नाणंपंचलेसासु ।

अणहारतिगइअजये, चउरोसेसासुसवेवि ॥ १७९ ॥

टीका—नवछबंधाभंगा इत्यादि ॥ तिन्निअन्नाणत्ति अज्ञानत्रये-
लेइयापंचके कृष्णादिके अनाहारके नरकतिर्यग्देवगतौ अविरतिमार्ग-
णायां नवविधबंधसंभवौ द्वौ षड्विधबंधसंभवौ द्वौ एवं चत्वारो भंगाः
शेषानतत्प्रत्ययगुणस्थानाऽभावात् । सेसासुइति शेषासुमनुष्यगति
पंचेंद्रित्रसकाययोगत्रिकचक्षुरक्षुर्दर्शने शुक्ललेइयायां भव्ये संज्ञिमार्ग-
णायां आहारके दर्शनावरणीयस्य सर्वेऽपि भंगा एकादश अपि भंगाः प्राप्यंते
॥ इत्युक्ता दर्शनावरणीयभंगाः ॥ १७८ ॥ अथ वेदनीयभंगान्
मार्गणासु दर्शयन्नाह ॥

वेयणीएनरपणतस, खायगअणहारगेसुअडमंगा ।

केवलदुगिहरकाए, छसुहमेदुसेसिचउभंगा ॥ १७९ ॥

टीका—वेयणीएनरपणतस इत्यादि ॥ वेदनीयस्यभंगाः मनुष्यगतौपंचेन्द्रिये त्रसकाये क्षायिकसम्यग्दर्शनेअनाहारकेअष्टौ-भंगाः प्राप्यन्ते । केवलद्विकेययाख्यातचारित्र्येष्ट भंगास्तत्रद्वौभंगौ-साताबंधसंभवौचत्वारोभंगा अवंधप्रत्ययाः पुंवषट्सूक्ष्मेसूक्ष्मसंप-रायेसाताबंधसंभवौद्वौभंगौ सेसित्तिशेषासुगतित्रिकंड्रियचतुष्टयकाय-पंचकयोगत्रिकवेदत्रिकमत्यादिज्ञानचतुष्टय अज्ञानत्रिकसंयमपंच-कदर्शनत्रिकलेद्याषट्कभय्यअभय्यक्षायि-पञ्चसम्यक्त्वपंचकसंज्ञ्यसं-ज्ञिद्विकाहारकलक्षणासुत्रिपंचाशत्तुमार्गणासुचत्वारोभंगाः, तत्रद्वौ-असाताबंधसंभवौद्वौसाताबंधसंभवौएवंचत्वारोभंगाभवन्ति, सर्वत्रद्विव-चनेत्रहुवचनंप्राकृतत्वात्, शेषमार्गणासुभंगसंभवाभावनागुणस्थान-शनकतोज्ञेया ॥ १७९ ॥ उक्तावेदनीयभंगाः सांप्रतमायुर्भंगान्-दर्शयन्नाह ॥

ट्वार्थः—वेदनीकर्मना ८ भांगा छे, तेमध्ये मनुष्यगति १ पंचेन्द्रियजाति १ त्रसकाय १ क्षायिकसम्यक्त्व १ अनाहारक मार्गगाये वेदनीय १ ८ भांगा छे. केवलज्ञान १ केवलदर्शन १ यथाख्यातचारित्र्ये विषे ४ भांगा छे. सातानाबंधना २ अने च्यार अवंधना एवं ६ सूक्ष्मसंपरायमध्ये बे भांगा साताना बंधना छे, शेष रही जे ५३ मार्गणा तेहने विषे ४ भांगा छे. असाताबंधना २ साताबंधना २ एवं ४ ॥ १७९ ॥

निरतिरिदेवेमणुएसु, पणनवपणनवगजाइचउगेसु ।
तिगथावरेपणभंगा, सुरनारयभंग(त्रिणतिरिया)व-
ज्झाय ॥ १८० ॥

टीका—निरतिरि इत्यादि ॥ नरकादिगतौपंचादिभंगास्तत्र-नरकगतौपंचभंगास्तिर्यग्गतौनवभंगादेवगतौपंचभंगामनुष्यगतौनव-

भंगाः पूर्वोक्ताज्ञातव्याः, एकेन्द्रियादिजातिचतुष्के पृथिव्यादिस्था-
वरत्रयेतिर्यगायुरुदयरूपाः पंचभंगाः । सुरनारयत्ति देवायुर्बन्धसंभवौ-
द्वौनरकायुः संभवौद्वौपुतेचत्वारोवर्जनीयाः शेषाः पंचतिर्यग्प्रत्यया-
भवन्ति ॥ १८० ॥

ट्बार्थः—आऊखाना २८ भांगा छे, तेमध्ये नरकगति-
मध्ये नरकायुना ५ भांगा छे. तिर्यचगतिमध्ये तिर्यचना ९ भांगा
छे, देवगतिमध्ये देवायुना ५ भांगा छे, मनुष्यगतिमध्ये मनु-
ष्यायुना ९ भांगा छे, तथा जाति ४ थावर ३ पृथिवी अप-
वनस्पतिमध्ये पंच भांगा छे, तिर्यचायु उदय तिरियंचायु सत्तानो
१ तिर्यचायुबंध तिरियंचायु उदयेतिरि २ आयुसत्तानो मनुष्या-
युबंधतिरि आयु उदयतिरियमनुष्यसत्ता ३ तिरिउदय तिरिति-
सत्तातिरि उदय मनुष्यतिरिसत्ता इहां देवताना २ नास्कीना २
एवं ४ भागावर्जित करवा. ॥ १८० ॥

अनरातेउवाउ, केवलदुर्गिण्णदेसविरयंमि ।

बारसमणसामाईयतिगंमि, छगरगईप्पभवा ॥१८१॥

टीका—अनरातेउवाउइत्यादि ॥ तेषुपंचसुमध्येनरायुः प्रत्य-
यौद्वौतौवज्ज्यौ शेषास्त्रयोभंगास्तेजस्कायवायुकायमार्गणायांतिर्यग्प्र-
त्ययाः त्रयोभंगाः केवलद्विकेपुकोनरायुरुदयः नरायुःसत्तारूपोभ-
वति देशविरयम्मिदेशविरतौबारसइतिद्वादशभंगाः भवंतितेचषट्तिर्य-
ग्गतिप्रत्ययाः, षट्मनुष्यायुः प्रत्ययाः, नरकतिर्यग्मनुष्यायुर्बन्ध-
मानास्त्रयस्त्रयोनप्राप्यन्ते । देशविरतौदेवायुरेवबध्यते । मनःपर्यवज्ञा-
नेसामायिकच्छेदोपस्थापनीयपरिहारविशुद्धौ छगत्ति षट्भंगामनुष्या-
युरुदयरूपानारकतिर्यग्मनुष्यायुर्बन्धवर्जाः नरायुरुदयः नरायुःसत्ता-

देवायुर्बन्धः नरायुरुदयः देवनरायुः सत्ताबन्धानंतराश्चत्वारोऽपि एवं-
षट्प्रभवन्ति ॥ १८१ ॥

ट्वार्थः—तेजवाज्जकायने मनुष्यने जावो नथी तेमांहे तीन
भंगा छे । तिरिउदय तिरिसत्तातिरिबन्धतिरिउदयतिरि २ सत्ता २
तिरिउदयतिरिति सत्ताए ३ छे, केवलदुग्ने नरायुउदयनरायु
सत्ता ए एक भंगो छे. देशविरतिमध्ये १२ भंगा छे. मनु-
ष्यना ८ तिर्यचना ६ भंगा छे. बन्धमध्ये देवायुबन्धे सामायिक
१ छेदोपस्थापनीय परिहार विशुद्धिमध्ये आऊखाना ६ भंगा
छे. मनुष्यायुना देवायुबन्ध छे. तेमाटे मनुष्यायुउदय मनुष्यायु-
सत्ता २ देवायुबन्ध मनुष्यदेवायुसत्ता २ मनुष्यायुउदयनरक
मनुष्यायुसत्ता ३ मनुष्यायुउदय मनुष्यमनुष्यायुसत्ता ४ मनुष्यायु-
उदय मनुष्यमनुष्यायुसत्ता ५ मनुष्यायुउदय देवमनुष्यायुसत्ताए
छ भंगा छे. ॥ १८१ ॥

सुहमाहक्खाएदो, अणहारेचउअबन्धपच्चइया ।

मीसेवसमेसोलस, चउदसअसन्नीएसुच ॥१८२॥

टीका—सुहमाहक्खाएदो इत्यादि ॥ सूक्ष्मसंपराये तथा
यथाख्यातचारित्रे द्वौभंगौनरायुरुदय नरायुः सत्तारूपौक्षपकस्य-
नरायुरुदयः नरायुः सत्तातथापूर्वबद्धदेवायुः यद्युपशमश्रेणौआरोह-
तितदानरायुरुदयः देवनरायुः सत्ताएतौद्वौउपशमश्रेणिगतसूक्ष्म-
संपराययथाख्यातानांभवतः शेषगतित्रिकबद्धायुः नोपशमश्रेणिमा-
रोहति अणहारेत्तिअनाहारकमार्गणायां चतुर्गतिप्रत्ययाश्चत्वारो-
अबद्धायूरूपाश्चत्वारोभंगालभ्यन्तेयतः विग्रहगतौएतेचत्वारोभंगाएव-
स्वस्वगतिसंभवाभवन्ति, केवलिसमुद्घातेऽपिनरायुरुदयः नरायुः

सत्तारूपः एवभंगः सचप्रथमएवतत्रांतर्गतत्वात्नाधिकः तथा मिथे
तथा उपशमसम्यग्दर्शनेषोडशभंगाः भवन्ति, तत्रचतुर्गतिषुअष्टा-
विंशतिभंगाः, तेषुबद्धयमानायूरूपाद्वादश द्वौनारकौद्वौदेवायुःप्रत्य-
यौचत्वारोमनुष्यायुः संभवाः चत्वारस्तिर्यगायुः संभवाः एवंद्वादश-
नभवंति, शेषाश्चत्वारोअबद्धायुषः द्वादशबंधानंतरसंभवाएवषोडश-
प्राप्यन्ते ॥ असंज्ञिमार्गणायांचतुर्दशभंगास्तत्रनवतिर्यगायुः संभवा
यतः असंज्ञितिरश्चः चतुर्गतिषुगमनात् पंचनरायुः संभवारतत्र-
नरायुरुदयो नरायुःसत्ता तथा तिर्यगायुर्बधः नरायुरुदयः तिर्यग्-
नरायुषः सत्तानरायुर्बधः नरायुरुदयः नरनरायुः सत्ता नरायुरुदयः
तिर्यग्नरायुःसत्ता अथवा नरायुरुदयः नरनरायुषः सत्ताएवं पंच-
मनुष्यायुः संभवाएवंचतुर्दश असंज्ञिमनुष्याणांनरकदेवेष्वगमनात्
॥ १८२ ॥

ट्बार्थः—सूक्ष्मसंपराये तथा यथाख्यातमध्ये २ भंगा, नरायु-
उदय नरायुसत्ता १ नरायुउदय देवनरायुसत्ता २, अनाहारकमा-
र्गणाए च्यार भंगा च्यारे गतिना अबंधना पामीये, मिश्रमध्ये
तथा उपशममध्ये १६ भंगा, इहां पिण नवा आऊखानो बंध
नथी तेमाटे बंधना भंगा १२ नथी. असंज्ञीमार्गणामध्ये १४
भंगा छे. तिहां तिर्यचना तो नव छे, मनुष्यना ५ छे. मनु-
ष्यअसंज्ञी मरी देवता नारकी थाय नही. तेमाटे बद्धमानं
तथा बंधी रह्या पछीना च्यार नथी. ॥ १८२ ॥

सासाणेछवीसं, नाण तिगवेयगेअवहिदंसे ।

वीसंपुणसेसाणं, अडवीसंआउभंगाण ॥ १८३ ॥

* पाठान्तरम्

(वीसंतेउतिवेए, तिवीसअडवीससेसासु)

टीका—सासाणेछवीसं इत्यादि ॥ सास्वादनेषद्विशतिभंगाः, नरकायुर्बन्धरूपौभंगौद्वौनप्राप्येते, सास्वादनेनरकायुषः बंधाभावात् । तथा ज्ञानत्रिके मतिश्रुतावधिलक्षणेवेदकेक्षयोपशमसम्यक्त्वेअवधिदर्शनेक्षायिकसम्यक्त्वेवीसंविशतिभंगाः, नरकगतौतिर्यगायुर्बन्धरूपाः देवेषुतिर्यगायुर्बन्धरूपः तिर्यक्षुनारकतिर्यगायुर्बन्धरूपौमनुष्येषुनारकतिर्यगायुर्बन्धरूपौद्वौद्वौएवंभंगाष्टकरहिताविंशतिभंगाभवन्ति । तेउतिइति तेजः पद्मशृङ्खलक्षणासुतिसुषुलेश्यासु तिवेषु वेदत्रिके तत्रप्रशस्तलेश्यात्रये पुरुषवेद स्त्रीवेदलक्षणेवेदद्वयेपंचनरकायुः संभवात्भंगान् वर्जयित्वाशेषातिर्यग्नरदेवसंभवाः त्रयोविशतिभंगाभवन्ति । नपुंसकवेदेदेवायुः संभवभंगपंचकंविनात्रयोविशतिभंगाभवन्ति । शेषासुपंचेन्द्रियत्रसकाययोगत्रयकषायचतुष्टय अज्ञानत्रिक अविरतिचक्षुरचक्षुर्दर्शनद्विकप्रशस्तलेश्यात्रये भव्यअभव्यमिथ्यात्वासंशि आहारकलक्षणासुत्रयोविंशतिमार्गणासु आयुःकर्मणः अष्टाविंशतिभंगाः भवन्ति । एतासांमार्गणानांचतुर्गतिषुप्राप्यमाणत्वात् ॥ इत्युक्ताआयुःकर्म भंगकाः मार्गणासु ॥ १८३ ॥

ट्कार्थः—सास्वादनने छवीस भांगा छे. तिर्यच तथा मनुष्यना नरकायु बंधना २ भंग नथी. ज्ञान ३ क्षयोपशमसमकित अवधिदर्शनमर्ध्य समकित गुणठाणावाला वीस भांगा छे. शेष मार्गणा जे रही तिहां आऊखाना २८ भांगा छे. ए आयुभंग मार्गणामे कक्षा. ॥ १८३ ॥

गोएसगनरपणतस, योगभविसमणहाररहीएसु ।
चखवुरचखुसुका, हारगिछगकेवलेदुन्नि ॥१८४॥

टीका—गोएसगनरपणइत्यादि ॥ गोत्रकर्मणःसप्तभंगाः नर-

गतौपंचेन्द्रियेत्रसकायेमनोवाक्कायलक्षणेयोगत्रयेभव्यमार्गणायांसमण-
त्तिसंज्ञिमार्गणायांआहारकरहिता सुत्ति, अनाहारकमार्गणायांसप्त-
भंगाः तथाचक्षुरचक्षुर्दर्शनेशुक्ललेदयायांआहारकमार्गणायांगोत्रस्य-
षड्भंगाः उच्चैर्गोत्रउदयः उच्चैर्गोत्रसत्तालक्षणः सचअयोगिचरमस-
मयेतस्यात्रासंभवात् केवलज्ञानेकेवलदर्शनेगोत्रस्यद्वौभंगौअबंधप्र-
त्ययौ ॥ १८४ ॥

नाणतिगओहिदंसे, उवसमितिगदेवसासाणे ।

चउदुवेयगिमीसे, देसेसुहमिगसेसासुपणभंगा १८५॥

टीका—नाणतिगओहिदंसेइत्यादि । मत्यादिज्ञानत्रयेअव-
धिदर्शनेउपशमसम्यक्त्वेउच्चैर्गोत्रबंधः उच्चैर्गोत्रोदयः उच्चैर्नीचैःसत्ता-
लक्षणः एकः द्वौअबंधजौ एवंत्रयोभंगाभवन्ति देवगतौ सास्वादने-
नीचैर्गोत्रबंधनीचैर्गोत्रउदयनीचैर्गोत्रसत्तालक्षणभंगंवर्जयित्वानीचैर्गो-
त्रबंधसंभवौद्वौउच्चैर्गोत्रबंधसंभवौद्वौ एवंचत्वारोभंगाःभवन्ति, वेदके-
मिश्रेदेशेउच्चैर्गोत्रबंधसंभवौद्वौभंगौभवतः, सूक्ष्मसंपरायेएकएवउच्चै-
र्बंधः उच्चैरुदयः उच्चनीचसत्तालक्षणः प्राप्यते । शेषासुवेदत्रिकषाय-
चतुष्टय अज्ञानत्रयकृष्णादिलेइयापंचकअभव्यमिथ्यात्वअ(जय?)य-
तलक्षणासुअष्टादशमार्गणासुबंधप्रत्ययाः पंचभंगाः भवन्तिइत्युक्ता-
गोत्रकर्मणः भंगामार्गणासु, अथमोहनीयकर्मभंगान्दर्शयन्नाह ॥
तत्रप्रथममोहनीयस्यबंधभंगाद्वाविंशतिबंधेषट्त्रयोविंशकषायाः भय-
जुगुप्सामिथ्यात्वंएवंएकोनविंशतौत्रयाणांवेदानांमध्येएकवेदः हास्य-
रतियुगलंअथवाअरतिशोकयुगलंएवं प्रकृतित्रयेक्षिप्तेद्वाविंशतिस्तत्र
त्रयाणांवेदानांत्रयोभंगाः तेचान्यतरयुगलगुणिताः षट्एवंएकविंशति
बंधेमिथ्यात्वरहितेचत्वारोभंगाः नपुंसकवेदस्याबंधात् अन्तासुबंधि-

बंधरहिते सप्तदशबंधरहिते पुरुषवेदबंधसंभवौ द्वौ भंगौ एवंप्रत्याख्यान-
बंधरहिते त्रयोदशबंधे द्वौ प्रत्याख्यानबंधरहितनवविधबंधे द्वौ ततः भय-
जुगुप्सा अरति शोकवर्जिते पंचविधबंधे पुरुषवेदरहिते चतुर्विधबंधे संज्वल-
नक्रोधरहिते त्रिविधबंधे संज्वलनमानरहिते द्विविधबंधे संज्वलनमायार-
हिते एकविधबंधे एकैकएव भंगः, एवं एकबंधभंगा एकविंशतिः ते च-
नरकगतौ देवगतौ द्वादशमिश्रगुणस्थानभंगद्वयस्य भिन्नगणनात् चतु-
र्दशतिर्यग्गतौ चतुर्दशषोडशवामनुष्यगतौ सर्वे एकौ द्विये विकलेंद्रिये स्था-
वरपंचके दश, मत्यादिज्ञाने सम्यक्त्वादिपुनव, मनःपर्यवचारित्रादि-
मार्गणासु सप्त, मूक्षमसंपराये एकः केवलद्विकेयथाख्यातेन भवति ।
बंधाभावात् मनुष्यपंचेंद्रियत्रययोगादिपुसर्वे, वेदत्रये कषायत्रये विं-
शतिः, लोभे एकविंशतिः इत्यादिगुणस्थानक्रमतो ज्ञेयं उदयचतु-
विंशतिकागुणस्थानशतके सविस्तरं लिखितास्ता एव मार्गणासु विभज-
यन्नाह ॥ १८५ ॥

उवसामगखवगेपुण, वीसंचोवीससत्तरभंगाय ।

वेयगिसोलसकेवल, दुगेअहख्वायगेनस्थि ॥ १८६ ॥

टीका—उमसामगखवगेपुण इत्यादि ॥ अत्र उपशमे क्षायिके-
सम्यग्दर्शने वीसंति विंशतिश्चतुर्विंशतयः सम्यक्त्वमोहनीय उदयरहि-
ता अविरतिसम्यक्त्वे च तस्रो देशविरतौ चतस्रः प्रमत्ते चतस्रः अप्रम-
त्ते चतस्रः अपूर्वकरणे चतस्रः एवं विंशतिः सप्तदशभंगान् द्विकैकोदय-
संभवाः प्राप्यन्ते । सप्तका उदये एव उपशमक्षायिकदर्शनलाभः इति
वेदके क्षयोपशमे सम्यक्त्वेषोडशचतुर्विंशतयः सम्यक्त्वमोहनीयो-
दययुक्ताः त्रैयगुणे चतस्रः पंचमे चतस्रः प्रमत्ते चतस्रः अप्रमत्ते च-
तस्रः एवं षोडश भवन्ति । तथा केवलद्विकेयथाख्याते मोहनीयोदया-

भावात् भंगानभवन्ति । यथाख्याते उपशांतापेक्षया अष्टाविंशतिः
चतुर्विंशतयः एकविंशतिरूपासत्ताभवति नक्षपकस्येति स्वयमूह्यम् १८६

ट्कार्थः—हवे मोहनीकर्मना भांगा कहे छे । उपशमसम-
कित तथा क्षायिकसमकिते वीस चोवीस सत्तर भांगा छे २०।
२४। १७। तिहां समकितगुणठाणे उदये १ चोवीसीसात उदय
२ चोवीसी आठमे उदये एक चोवीसी इम पांचमे गुणठाणे
पांचने उदये एक चोवीसी ने २ चोवीसी ७ ने उदये एक
चोवीसी छ गुणठाणे च्यार उदये एक चोवीसी ५ उदये २
चोवीसी ६ उदये एक चोवीसी सातने पण च्यार चोवीसी
आठमे ४ चोवीसी इम चोवीसी थई ॥ क्षयोपशमसमकिते
सोल चोवीसी समकितमोहनीना उदयसहितनी लेवी केवलदुग
यथाख्यातचारित्रते मोहनीनो भंगो नथी ॥ १८६ ॥

सुहमेगंसेसेसुअ, सगुणठाणेसुगुणभवाभंगा ।

चउवीसगायभंगा, पयसंखाउदयपच्चईया ॥ १८७ ॥

टीका—सुहमेगंसेसेसुअइत्यादि ॥ सूक्ष्मसंपराये एकलोभोदय-
रूपंभंगं सेसेसुइतिशेषेषुमार्गणास्थानेषु, गुणभवायस्यांमार्गणायां-
यावन्त्यः चतुर्विंशतयः तस्यांतावन्त्यः चतुर्विंशतयोज्ञेयाः तथा
यस्यांमार्गणायांयावन्त्यः चतुर्विंशतयस्ताश्चतुर्विंशतिगुणिताभंगसं-
ख्याभंगानांसंख्याभवति, भंगसंख्यात्रउदयस्थानसंख्यागणितापद-
संख्याभवति । तन्नरकगतौमिथ्यात्वेअष्टौअष्टकायतः नारकस्य-
नपुंसकवेदोदयात्तूनपुंसकवेदप्रत्ययाअष्टौभंगाभवन्ति । तेननरकगतौ-
अष्टकापुवतत्रसप्तोदयेएकः अष्टोदयेत्रयः नवोदयेत्रयः दशोदयेएकः
पुवंअष्टौअष्टकास्तस्यभंगाश्चतुःषष्टिः सास्वादानेसप्तोदये एकःअष्टो-

दयेद्वौनवोदयेएकश्चत्वारोअष्टकाः तस्यभंगाद्वात्रिंशत्, मिश्रसप्तोदये-
एकः अष्टोदयेद्वौनवोदयेएकः एवंचत्वारोअष्टकास्तस्यभंगाद्वात्रिंशत्
अविरतसम्यक्त्वेषड्दयेएकः सप्तोदयेत्रयः, अष्टोदयेत्रयः नवोदये-
एकएवंअष्टौअष्टकाः तस्यभंगाश्चतुःषष्टिः सर्वसंख्ययाभंगा एकंशतं-
द्विनवत्यधिकं भंगानांएतेचभंगाकाउदयरथानगुणिताः पदद्वंद्वसंख्या-
भवन्ति तत्रषड्दयेअष्टभंगाः षड्गुणिताअष्टौचत्वारिंशत् पदद्वंदाः
सप्तोदयेअष्टौचत्वारिंशत्भंगाः तेचसप्तगुणिताः षड्त्रिंशदधिकंत्रिंश-
तंअष्टोदयेअशीतिभंगाः तेचाष्टगुणिताः चत्वारिंशदधिकंषट्शतं-
नवोदये अष्टचत्वारिंशद्भंगास्तेचनवगुणिताश्चतुः शतंद्वात्रिंशदधिकं
पदद्वंद्वानांभवति । दशोदयेअष्टौभंगाः तेचदशगुणिताअशीतिः
पदद्वंदाः भवन्ति, एवंचसर्वसंख्ययापंचदशशतानिषट्त्रिंशदधिकानि-
पदद्वंद्वानांभवन्ति ॥ एवंसर्वत्रभावनाकार्या ॥ १८७ ॥

ट्वार्थः—तृश्मसंपरायमध्ये लोभनो उदयनो एक भंगो छे.
वीजी मार्गगा जे रही ते मार्गणाये गुणठाण प्रत्ययी चोवीसी
जाणवी. जे मार्गणाये जेहली चोवीसी होवे तेहने चोवीस
गुणा करीये तेवारे भांगानी संख्या आवे, अने जे भंगा जे
उदयरथानकना होवे ते भांगा ते रथानक गुणा करीये तेवारे
पद संख्या आवे एट्ठे दसने उदये चोवीसी ? तेहना भांगा
२४ तेहने दस गुणा करीये तेवारे २४० पद संख्या छे इम
सर्वत्र जोडी लेज्यो. ॥ १८७ ॥

वेयतिउदयचउवीस, दुनिसोलसएणिअष्टभंगाय ।
कोहाइसुछगसंखा, भंगागुणठाणसंखसमा ॥१८८॥

इतिमोहोदयभंगाः

टीका—वेयतिउदय इत्यादि ॥ यत्रमार्गणायांवेदत्रिकस्यउ-
दयस्तत्रचतुर्विंशतिभंगायत्रमार्गणायांदुर्गितिवेदद्विकोदयः तत्रषो-
डशकाः भवन्ति यत्रमार्गणायांप्रकवेदोदयस्तत्रअष्टकाभवन्ति । तत्रक-
षयचतुष्टयेचत्वारोभंगास्तेहास्ययुगलेनचत्वारोऽरतिशोकेनचत्वारः ।
एवंअष्टौतेचपुरुषवेदेनएवंस्त्रीवेदेनअष्टौ एवं नपुंसकवेदेनअष्टौएवं
चतुर्विंशतिर्भवति । कोहाइसु इत्यादि क्रोधादिषु क्रोधमानमाया-
लोभेप्रत्येकंषट्षदभंगाः भवन्तियतः क्रोधोदयेवेदत्रयान्यतरवेदोदये
तत्रयेभंगास्तेचयुगलद्वयान्यतरोदयेगुणिताः षट्पुनःक्रोधोदयेद्विपं-
चाशत्षट्काः भवन्ति । तस्यभंगास्त्रिंशतंद्वादशाधिकंभवन्ति । त-
स्यैपदवृन्दाएकविंशतिशतंद्वादशाधिकंद्विकोदेये पंचवंधेद्वादशभंगा-
स्तस्यपदवृन्दाश्चतुर्विंशतिः चतुर्बन्धेषुकोभंगस्तत्पदमपि एकंएवंसर्वसं-
ख्याएकविंशति शतंत्रिंशदधिकंपदवृन्दानांभवति । एवंमानादिष्वपि-
ज्ञेयं । सर्वास्वपिमार्गणासु मोहोदयभंगागुणस्थानभंगसंख्यासमास्तु-
ल्याभवन्ति ॥ भावनाचनरकगतौचतुर्विंशति अष्टकास्तेषांभगाद्विन-
वत्यधिकं एकंशतं पदवृन्दाश्च पंचदशशतषट्त्रिंशदधिकाः भवन्ति, ति-
र्यग्गतौमोहोदयचतुर्विंशतिकागुणस्थानकपंचकस्यद्वात्रिंशत्तस्यभं-
गकाः सप्तशतानिअष्टषष्ट्यधिकानिपदवृन्दचतुर्विंशतिका २४४ द्विशतं-
चतुश्चत्वारिंशदधिकंतेचचतुर्विंशतिगुणिताःपंचसहस्राणिअष्टौशतानि-
षट्पंचाशदधिकानिपदवृन्दगणितंभवति ॥ एवंमनुष्यगतौपंचेन्द्रियेत्रस-
कायेयोगत्रयेचक्षुरचक्षुर्दर्शनेशृङ्गलेश्यायांभव्ये संज्ञिआहारकलक्षणासु-
मोहोदयचतुर्विंशतिकाद्विपंचाशत्सप्तदशभंगकाः ॥ सर्वभंगाद्वादशश-
तानिपंचषष्टिअधिकानिपदवृन्दचतुर्विंशतिकात्रीणिशतानिद्विपंचाश-
दधिकानिचतुर्विंशतिगुणितचतुरशीतिशतान्यष्टचत्वारिंशत्तेचएको-
नत्रिंशत्मिलिताश्चतुर्शीतिशतसप्तसप्ततिः पदवृन्दकाभवन्तिपुरुषादि-
वेदत्रयेद्विपंचाशत्अष्टकाश्चत्वारोभंगाः एकेन्द्रियद्वौद्रियत्रीन्द्रियचतुर्नि-

द्रियपृथ्वीकायअपकायवनस्पतिकाय असंज्ञिमार्गणासुद्वादशाऽष्टकाः
षण्णवतिभंगाअष्टशतानिपदवृन्दकाभवंति। तेजोवायुकायलक्षणासुमा-
र्गणासुअष्टौअष्टकाएषुनपुंसकवेदएवोदयात् कषायचतुष्टयेद्विपंचाशत्-
षट्काः षड्विंशतिरष्टविंशतिरेकोनविंशत्भंगालभ्यन्ते । मत्यादि-
ज्ञानत्रयेअवधिदर्शनेषड्विंशत् चतुर्विंशतिकाः सप्तदशभंगाभवंति ।
मनःपर्यवज्ञानेसामायिकेच्छेदोपस्थापनीयेविंशतिचतुर्विंशतिकाः स-
प्तदशभंगकास्तत्रप्रमत्तेअष्टौ अप्रमत्तेअष्टौ अपूर्वेचत्वारः एवंविंशतिः
चतुर्विंशतिकाः नवमेदशमेसप्तदशभंगाभवंति ॥ अज्ञानत्रयेमि-
थ्यात्वसास्वादनमिश्रसंभवाः षोडशचतुर्विंशतयः परिहारविशुद्धौ-
प्रमत्ताप्रमत्तभवाः षोडशचतुर्विंशतयोमिथ्यात्वेसारवादानेमिश्रेदेश-
विरतौअष्टौचतस्रश्चतस्रः अष्टौस्वस्वगुणस्थानसंभवाश्चतुर्विंशतयः
अविरतिमार्गणायांमिथ्यात्वादिअविरतसम्यग्दर्शनगुणास्थानसंभवा-
श्चतुर्विंशतिचतुर्विंशतयः कृष्णादिलेश्यात्रयेचत्वारिंशत्चतुर्विंशतिकाः
तत्रमिथ्यात्वेअष्टौसास्वादानेचत्वारोमिश्रेचत्वारः अविरतेअष्टौदैशवि-
रतेअष्टौ प्रमत्तेअष्टौ एवंचत्वारिंशत्, तेजः पञ्चलेश्याद्वयेचत्वारिं-
शत्पूर्वोक्ताअप्रमत्तसंभवाअष्टौएवंअष्टचत्वारिंशत्चतुर्विंशतयः अ-
भवेचतस्रः चतु० तत्रअनंतानुबन्धिउदयरहितामिथ्यात्वसंभवाअ-
भव्यस्यनभवंतितेनअष्टोदयाएकाकानवोदयाद्वेदशोदयाएकाप्राप्यते ।
अनाहारकमार्गणायांविंशतिश्चतुर्विंशतयः तत्रमिथ्यात्वेअष्टौसास्वा-
दानेचतस्रः अविरतेअष्टौएवंभवंति सर्वासुमार्गणासुभंगाः पदवृन्द-
संख्याःस्वतः करणानुसारेणऊह्याः इत्युक्तमोहोदयभंगामार्गणासु
॥ १८८ ॥ साप्रतंनामकर्मबन्धभंगकानुदर्शयन्नाह ॥

टिप्पण्यर्थः—वेद तीन जिहां उदय होवे ते मार्गणाये चोवीस
भंगा होवे, जिहां २ वेद उदय होवे तिहां सोल भंगा होवे

जिहां एक वेद उदय होवे तिहां ८ भंगा होवे, जिहां एक कषाय उदय होवे तिहां छ भंगा होवे, च्यार कषाय होवे तिहां २४ भंगा होवे. तथा नरकगति पांच थावरे असंज्ञी एटली मार्गणाये नपुंसकवेद ? उदय छे तेमाटे भंगाना अष्टक कहेवा, क्रोधकषाये वेद तीनना ३ भंगा ते हास्यरतिथी वली ३ भंगा अरती शोकथी इम जाणवा इम सर्वत्र संभाली लेवा ॥१८८॥

तेवीसपन्नवीसा, छद्दीसाअट्टवीसगुणतीसा ।

तोसेगतीसमेगं, वंधठाणाणिनामस्स ॥ १८९ ॥

टीका—तेवीसपन्नवीसा इत्यादि ॥ नाम्नः अष्टौबंधस्थानानि ॥ तद्यथा ॥ त्रयोविंशतिः पंचविंशतिः षड्विंशतिः अष्टाविंशतिः एकोनत्रिंशत् त्रिंशत् एकत्रिंशत् एकंचेत्यष्टौ, अमूनिचगतिप्रायोग्यतया अनेकप्रकाराणिततस्तत्रैवोपदर्श्यतेतत्रतिर्यग्गतिप्रायोग्यबध्नतः सामान्येनपंचस्थानानि ॥ तद्यथा ॥ त्रयोविंशतिः पंचविंशतिः षड्विंशतिः एकोनत्रिंशत्त्रिंशत् । तत्राप्येकेन्द्रियप्रायोग्यबध्नतः त्रीणिबंधस्थानानित्रयोविंशतिः पंचविंशतिः षड्विंशतिः तत्रत्रयोविंशतिः तिरियंतिर्यग्द्विकंप्रत्येकेन्द्रियजातिः औदारिकतैजसकार्मणानिहुंडकसंस्थानंवर्णगंधरसस्पर्शचतुष्टयं अगुरुलघुउपघातनामस्थावरनामसूक्ष्मबादरयोरेकतरद् अपर्याप्तनामप्रत्येकसाधारणयोरेकतरद् आस्थिरअशुभदुर्भगअनादेयअयशः कीर्तिनामनिर्माणनामपुतासांत्रयोविंशतिप्रकृतीनांसमुदायएकबंधस्थानंपुतच्चापर्याप्तप्रायोग्यबध्नतः मिथ्यादृष्टेरवसेयंअत्रभंगाश्चत्वारः तथाहिबादरनाम्निबध्यमानेप्रत्येकेनसहएकः तथाबादरसाधारणेनसहएकः सूक्ष्मप्रत्येकेनसहएकः सूक्ष्मसाधारणेनसहएकः सर्वसंख्ययाचतस्रः

एषैवत्रयोविंशतिः पराघातोच्छ्वाससहितापंचविंशतिः नवरंप्रकृति-
नामतिर्यग्द्विकंपुकेन्द्रियजातिः औदारिकतैजसकार्मणानिहुंडकसं-
स्थानंवर्णादिचतुष्टयं अगुरुलघुनाम उपघातनाम पराघातनाम
उच्छ्वासनाम स्थावरनाम पर्याप्तकं बादरसूक्ष्मयोरेकतरद् प्रत्येकसा-
धारणयोरेकतरत् स्थिरास्थिरयोरेकतरत् शुभाशुभयोरेकतरत् यशःकीर्ति-
रयशः कीर्त्योरेकतरत् दुर्भगनामअनादेयनामनिर्माणनामइतितासां-
पंचविंशतिप्रकृतीनांसमुदायः एकबंधस्थानंतच्चपर्याप्तकैकेन्द्रियप्रा-
योग्यबंधतोमिथ्यादृष्टेरेवगन्तव्यंअत्रभंगाविंशतिः तत्रबादरपर्याप्त-
प्रत्येकेषुस्थिरास्थिरशुभाशुभयशः कीर्त्ययशः कीर्तिपदैरष्टौभंगास्त-
थाबादरसाधारणतः सूक्ष्मप्रत्येकतः सूक्ष्मसाधारणतः चत्वारश्चत्वा-
रोभंगाः यतः अत्रयशः कीर्तिनाम्नः बंधाभावाच्चत्वारएवभंगाः
एवंविंशतिः पूर्वोक्तत्रयोविंशतिः बंधस्थानेस्थावरनामएकेन्द्रिय-
जातिरितिप्रकृतिद्वयंविनात्रसनामसेवार्त्तसंहननऔदारिकांगोपांगद्वी-
न्द्रियादिषुएकाजातिः इतिचतुष्टयेक्षिप्तेपंचविंशतिः साचद्वीन्द्रिया-
दिजातिचतुष्कान्यतरेणचत्वारोभंगाः एवंतिर्यग्गतिप्रायोग्याचतु-
विंशतिः तत्रबादरप्रत्येकप्रायोग्याष्टकभंगरूपापंचविंशतिः देवति-
र्यग्मनुष्याः बंधेकुर्वंतिशेषाभंगाः षोडशतिर्यग्नराएवबध्नांति देवानां
तत्रागमनात्तिर्यगंपंचेन्द्रियप्रायोग्यपंचविंशतौतिर्यग्द्विकंनिष्कास्यते
मनुष्यद्विकंक्षिप्यतेइत्येषापंचविंशतिः मनुष्यापर्याप्तप्रायोग्यातिर्यग्-
मनुष्यास्तेजोवायुकायवर्जाबध्नांति । इत्येवंपंचविंशतिः बंधेपंचविंश-
तिभंगाः बादरप्रत्येकपंचविंशतिमध्ये आतपयुक्तांषड्विंशतिः बध्नांति।
अथवा उद्योतयुक्ताषड्विंशतिः एकेन्द्रियप्रायोग्यात्रिगतिकामिथ्या-
दृष्टयः बध्नांतिषोडशभंगाः तथा ध्रुवबंधिनवकं त्रसबादरपर्याप्तप्रत्ये-
करूपंचतुष्टयंपंचेन्द्रियजातिः पराघातउच्छ्वासनामवैक्रियद्विकं देव-
द्विकंशुभविहायोगतिः १ समचतुरस्रसंस्थानंस्थिरास्थिरयोरन्यतरत्

शुभाशुभयोरन्यतरत्यशः कीर्त्ययशः कीर्त्यौरन्यतरत्सुभगसुस्वरादेय-
त्रिकं एवंअष्टाविंशतिः देवगतिप्रायोग्यातत्राष्टभंगाः स्थिरास्थिर-
शुभाशुभयशः अयशः प्रत्ययाअष्टौभंगामिथ्यात्वगुणस्थानकतः
अपूर्वकरणपर्यंतं द्विगतिकास्तत्रतिर्य्यचोद्देशविरतिंयावत् मनुष्याअपू-
र्वकरणयावत्बध्नाति । तथा ध्रुवनवकं पंचेन्द्रियजातित्रसचतुष्कंपरा-
घातउच्छ्वासवैक्रियद्विकंनरकद्विकं अशुभविहायोगतिसेवार्तं अ-
स्थिषट्कंडत्यष्टाविंशतिं । नरकगतिप्रायोग्यातिर्य्यगंपंचेन्द्रियसंज्ञसं-
ज्ञिनः मनुष्यपंचेन्द्रियासंज्ञिनः बध्नाति । विकलेन्द्रियप्रायोग्यपंच-
विंशतौकुखगतिः पर्याप्तपराघातोच्छ्वाससुस्वरप्रक्षेपेअपर्याप्तनामअ-
पहारे एकोनत्रिंशतंतिर्य्यगंपंचेन्द्रियामनुष्याः बध्नाति विकल्पप्रायोग्या-
मिथ्यादृष्ट्यस्तत्रद्वीन्द्रियादिषुप्रत्येकमष्टौभंगाः एगद्विअष्टविगलान-
इगवणतिण्णपि । तिर्य्यगगतिपंचेन्द्रियप्रायोग्यंबध्नतः त्रीणिबंधस्था-
नानि । तद्यथा । पंचविंशतिः एकोनत्रिंशत्त्रिंशत्तत्रपंचविंशतिः
पंचेन्द्रियजातियुक्तातत्रैकोभंगः एकोनत्रिंशत्पुनरिर्य्यतिर्य्यगंपंचेन्द्रिय-
जातिः औदारिकद्विकंतैजसकर्मणेषण्णांसंस्थानानांएकतरत्षण्णां-
संहननानांएकतमत्संहननंवर्णादिचतुष्टयं अगुरुलघूपघातंपराघातं
उच्छ्वासनामप्रशस्ताप्रशस्तविहायोगत्योरेकतरात्रसनामबादरनामप-
र्याप्तनामप्रत्येकंस्थिरास्थिरयोरेकतरत्शुभाशुभयोरेकतरत्सुभगदुर्भ-
गयोरेकतरत् सुस्वरदुःस्वरयोरेकतरत् आदेयानादेययोरेकतरत्त्यशः
कीर्त्ययशः कीर्त्यौरेकतरत्निर्माणमिति एकोनत्रिंशत्प्रकृतीनामेकबंध-
स्थानंपुतच्चमिथ्यादृष्टिपर्याप्ततिर्य्यगंपंचेन्द्रियप्रायोग्यंबध्नतः वेदितव्यं-
यदिपुनः सारवादानेबंधकोभवतितर्हिपंचानांसंस्थानानांपंचानांसंह-
ननानां अन्यतमत्संहननसंस्थानमितिवक्तव्यं । अस्यांचैकोनविं-
शत्यांसामान्येनषड्भिः संस्थानैः षट्तेचसंहननैर्गुणिताषड्त्रिंशत्-
तेचविहायोगतिद्वयेगुणिताद्वासप्ततिः तेचस्थिरद्विकगुणिताश्चत्वारि-

शच्छतंतेचशुभाशुभद्विकगुणिताद्विशती अष्टाशीत्यधिकाभवंतितेच-
सुभगदुर्भगद्विकगुणिताः पंचशतीषट्सप्ततिर्भवन्ति तेचसुस्वरदुःस्वर-
गुणिताः एकादशशतद्विपंचाशत्भंगाः भवन्ति तेचआदेयानादेया-
भ्यांगुणिताः त्रयोविंशतिशतानिचतुरधिकानि भवन्तितेचयशः
अयशोभ्यांगुणिताभंगा अष्टाधिकंषट्चत्वारिंशच्छतसंख्यावेदितव्याः
एषैवएकोनविंशद्व्योतसहितात्रिंशद्भवन्ति अत्रापिमिथ्यादृष्टीन्सा-
स्वादनानधिकृत्यतथैवावगतव्यो अत्रापिअष्टाधिकषट्चत्वारिंशच्छ-
तसंख्याभंगानांभवति ॥ उक्तंच ॥ गुणतासतोसेवियभंगाअष्टा-
हीयाछयालसयापंचेदित्तिरियतिरिजोगापणवीसबंधेभंगिक्रो ॥ १ ॥
सर्वसंख्ययाद्विनवतिशतानिसप्तदशाधिकानि सर्वस्यांतिर्यगगतौसर्वसं-
ख्ययाभंगाः त्रिनवतिशतानिअष्टाधिकानि॥ मनुष्यगतिप्रायोग्यंपंच-
विंशतिसत्कंभंगंपुंक्ष्वोक्तंतिर्यगगतिप्रायोग्यैकोनविंशतितिर्यग्द्विका-
पसारेनरद्विकक्षेपेअष्टाधिकषट्चत्वारिंशच्छतसंख्याभंगाः भवन्ति ॥
एतांमिथ्यादृष्टिः सास्वादनमिश्राविरतसम्यग्दृष्टिर्वाबध्नाति । तत्रस-
म्यग्दृष्टिप्रत्ययाएकोनविंशत् जिननामसहितात्रिंशत् अत्रचस्थि-
रास्थिरशुभाशुभयशः अयशोभ्यांअष्टौभंगाः अत्रजिननामबंधः सं-
हननाद्यशुभानामबंधकः एवसर्वसंख्ययामनुष्यगतिप्रायोग्यबंधस्था-
नेषुभंगाःषट्चत्वारिंशच्छतानिसप्तदशाधिकानि । उक्तंचपणवीसयं-
मिद्वक्तो ॥ छयालसयाद्वोत्तराद्व्युणतीसे, मणुतीसेअद्वुसवेछयाल-
सयाउससरस ॥ १ ॥ तथादेवगतिप्रायोग्य अष्टाविंशतिस्थानके-
अष्टौभंगापूर्वउक्ताः तत्रैवाष्टविंशतौजिननामप्रक्षेपेदेवगतिप्रायोग्यां
एकोनविंशतंसम्यग्दृष्टिः मनुष्यः अविरतसम्यग्दर्शनतः अपूर्वकर-
णयावत्त्रयानिअष्टौभंगाः देवगतिप्रायोग्याष्टाविंशतौआहारकद्विक-
क्षेपेविंशत् । अत्रसर्वप्रशरतप्रकृतिबंधात् एकएवभंगकस्तथाआहा-
रकयुक्तात्रिंशतजिननामयुक्ताएकविंशत्अत्रापिअष्टाविंशतः एषां-

बंधकः सम्यग्दृष्टिः मनुष्योर्बंधकोभवति ॥ तथाचोक्तं ॥ अङ्गुष्-
कैकभंगा अङ्गारदेवजोग्गासु । तथानरकगतौअशुभाष्टाविंशतिप्रत्य-
यंपुं एकं एवभंगकंमिथ्यादृष्टिरेवबध्नाति । नरकद्विकबंधस्तुमिथ्यात्वे-
एवएकंतुबंधस्थानंयशःकीर्त्तिलक्षणंतच्चदेवगतिप्रायोग्यबंधेव्यवच्छि-
न्नेअपूर्वकरणादीनांत्रयाणांअवगंतव्यं ॥ संप्रतिकस्मिन्बंधस्थानके-
कतिभंगकास्तन्निरूपणार्थंगाथामाह ॥ १८९ ॥

चउपणवीसासोलस, नवबाणुईसयायबायाला ।

एयालुत्तछायाल, सयाइकिक्कबंधविही ॥ १९० ॥

टीका—चउपणवीसाइत्यादि ॥ त्रयोविंशत्यादिषुयथाक्रमबंध-
प्रकारावेदितव्याः तत्रत्रयोविंशतिबंधस्थानेषुचत्वारोभंगास्तेचैकै-
न्द्रियप्रायोग्यामेवबध्नतोविज्ञेयाः नान्यत्रपंचविंशतिस्थानेषुपंचविंशति-
भंगाअत्रैकैन्द्रियप्रायोग्यांपंचविंशतिबंधतः विंशतिः अपर्याप्तकद्वि-
विचतुरिन्द्रियतिर्यगंपंचैन्द्रियमनुष्यप्रायोग्यां बध्नतामेकैकइतिसर्वसं-
ख्ययापंचविंशतिः षड्विंशतिबंधस्थानेषोडश तेचैकैन्द्रियप्रायोग्यामे-
वबध्नतःअवसेयाः नान्यत्रअष्टाविंशतिबंधस्थानेषुभंगानवतत्रदेवगति-
प्रायोग्याअष्टौनरकगतौप्रायोग्यं एकंपुनर्त्रिंशत्बंधस्थानेषुभंगाअ-
ष्टचत्वारिंशदधिकानिद्विनवतिशतानितत्राष्टौद्वांद्रियाणांअष्टौत्रांद्रियाणां
अष्टौचतुरिन्द्रियाणांषट्चत्वारिंशच्छतं अष्टाधिकंतिर्यगंपंचैन्द्रियप्रायोग्यं
तथा षट्चत्वारिंशच्छतं अष्टाधिकंशतं मनुष्यप्रायोग्यंअष्टौदेवग-
तिप्रायोग्यं तथा त्रिंशद्बंधस्थानेषुएकचत्वारिंशदधिकं षट्चत्वारिं-
शच्छतंभंगानांतत्रचतुर्विंशतिः विकलानांषट्चत्वारिंशच्छतं अष्टा-
धिकंतिर्यगंपंचैन्द्रियप्रायोग्यं अष्टौमनुष्यप्रायोग्याः एकंदेवगतिप्रायोग्यं
तथाएकत्रिंशत् बंधेदेवगतिप्रायोग्यंपुनर्एकविधबंधेषुएकः सर्वसंख्य-

यासर्वबंधस्थानेषुभंगाः त्रयोदशसहस्राणिनवशतानिपंचचत्वारिंशद-
धिकानिभवंति, इत्युक्तानामकर्मणः बंधभंगाः, सांप्रतंनामकर्मणः
उदयभंगसंख्याप्रतिपादनार्थमाह ॥ १९० ॥

वीसिगवीसागचउवीसाय, एगाहोयाअइगतीसा ।

उदयठाणाणिभवे, नवअट्टयहुंतिनामस्स ॥ १९१ ॥

टीका—उदयस्थानानिद्वादश, तद्यथाविंशतिरेकविंशतिः चतु-
र्विंशतिः पंचविंशतिः षड्विंशतिः सप्तविंशतिः अष्टाविंशतिः ए-
कोनविंशत्त्रिंशत् तथा नवअष्टौचएतानिचैकेन्द्रियाद्यपेक्षयानाना-
प्रकाराणि, इतितानाश्रित्यसांप्रतमुपदर्श्यतेइतितत्रएकेन्द्रियाणामुदय-
स्थानानिपंचतद्यथाएकविंशतिः चतुर्विंशतिः पंचविंशतिः षड्विंश-
तिः सप्तविंशतिः तत्रतैजसकर्मणेअगुरुलघुरियरास्थिरेशुभाशुमेवर्ण-
रसगंधस्पर्शनिर्माणमितिद्वादशध्रुवोदयाः प्रकृतयः। तिर्यग्गतितिर्यगा-
नुपूर्वास्थावरनामएकेन्द्रियजातिबादरसूक्ष्मयोरेकतरत्पर्याप्तापर्याप्तयो-
रेकतरद्दुर्भगं अनादेयंयशः कीर्त्ययशः कीर्त्योरेकतरदित्येतन्नवप्रकृ-
तिसहिताएकविंशतिःअत्रभंगाःपंचबादरसूक्ष्माभ्यांपर्याप्ताऽपर्याप्ताभ्यां
अयशः इतितेनसहचत्वारः बादरपर्याप्तस्ययशसासहपंचमः सूक्ष्म-
पर्याप्ताभ्यांसहयशः कीर्त्ते रुदयोनभवति । तेनतदाश्रिताविकल्पान-
भवन्ति । एषाचैकविंशतिरेकेन्द्रियस्यापांतरालगतौवर्त्तमानस्यवेदि-
तव्याततः शरीरस्थस्य औदारिकंशरीरंहंडकसंस्थानंउपघातंप्रत्येक-
साधारणयोरेकतरदितिचरस्रः प्रक्षिप्यन्ते । तिर्यगानुपूर्वीचापनीयते
ततश्चतुर्विंशतिर्भवति । अत्रचभंगादश ॥ तद्यथा ॥ बादरपर्याप्तस्य
प्रत्येकसाधारणयशः कीर्त्ययशः कीर्त्तिपदैश्चत्वारः अपर्याप्तबादरस्यप्र-
त्येकसाधारणाभ्यामयशः कीर्त्यासहद्वौ । सूक्ष्मपर्याप्त अपर्याप्तप्रत्ये-

कसाधारणयोरयशः कीर्त्यासहचत्वारः इतिदश बादर वायुकायि-
कस्यवैक्रियंकुर्वतः औदारिकरयानेवैक्रियंवक्तव्यततश्चतस्यापिचतु-
विंशतिरुदयेप्राप्यते । केवलमिहबादरपर्याप्तप्रत्येकअयशः कीर्तिप-
दैरेकएवभंगः तेजस्कायिकवायुकायिकयोः साधारणयशः कीर्त्युद-
योनभवति तदाश्रिताविकल्पानप्राप्यन्ते । सर्वसंख्ययाचतुर्विंश-

बंधप्रा.	२३	२५	२६	२८	२९	३०	३१	१
४० एकेन्द्रिय	४२०	१६						
१७ द्वीन्द्रिय		१			८	८		
१७ त्रीन्द्रिय		१			८	८		
१७ चतुरिन्द्रिय		१			८	८		
९२१७ तिर्यक्पंचेन्द्रिय		१			४६० ८	४६० ८		
४६१८ मनुष्यपंचेन्द्रिय		१			४६० ८	८		१
१८ देवता				८	८	१	१	
१ नारक				१				
सर्व	४२५	१६		९९२४८	४८४१		१	१

त्युदये एकादशभंगास्ततः शरीरपर्याप्त्यापर्याप्तस्य पराघाते क्षिप्ते पंचविंशतिः अत्र भंगाः षट् तद्यथा बादरप्रत्येकसाधारणयशः कीर्त्तिअयशः कीर्त्तिपदैश्चत्वारः सूक्ष्मस्य प्रत्येकसाधारणभ्यां अयशः कीर्त्त्या सह द्वौ तथा बादरवायुकायिकस्य वैक्रियं कुर्वतः शरीरपर्याप्त्यापर्याप्तस्य पराघाते क्षिप्ते पंचविंशतिर्भवति अत्र च प्राग्वदेवैकएव भंगः सर्वसंख्यया पंचविंशतौ सप्तभंगाः प्राणापानपर्याप्त्यापर्याप्तस्य उच्छ्वासे क्षिप्ते षड्विंशतिः अत्रापि भंगाः षट् तद्यथा बादरस्योद्योतेन सहितरयप्रत्येकसाधारणयशः कीर्त्तिपदैश्चत्वार आतपसहितस्य च प्रत्येकयशः अयशोभ्यां द्वौ बादरवायुकायिकस्य वैक्रियं कुर्वतः प्राणापानपर्याप्त्यापर्याप्तस्य उच्छ्वासे क्षिप्ते प्रागुक्ता पंचविंशतिः षड्विंशतिर्भवति तत्रापि प्राग्वदेकएव भंगः तेजस्कायिकवायुकायिकयोरातपोद्योतयशः कीर्त्तीनां उदयाभावान् । तदाश्रिताविकल्पानप्राप्यन्ते सर्वसंख्यया षड्विंशतौ त्रयोदशभंगाः । तथा प्राणापानपर्याप्तापर्याप्तस्य उच्छ्वाससहितायां षड्विंशतौ आतपोद्योतान्यतरसहितायां षट्त्रयः आतपसंभवास्त्रयः उद्योतसंभवाः, सप्तविंशत्युदये षट्सर्वसंख्यया चैकेन्द्रियाणां भंगाद्विचत्वारिंशत् ॥ उक्तंच ॥ एगेन्द्रिय उदयेऽसु पंचङ्कारसततेरसयच्छकं । कमसो भंगावायालाहोतिसवेवि ॥ १ ॥ द्वीन्द्रियाणामुदयस्थानानि षट् तद्यथा एकविंशतिः षड्विंशतिः अष्टाविंशतिः एकोनविंशत् त्रिंशत् एकत्रिंशत् तत्र ध्रुवोदयाद्वादशतिर्यगद्विकंद्वीन्द्रियजातिः त्रसनाम बादरनाम दुर्भंग अनादेयं पर्याप्तापर्याप्तयोरेकतरद्वयशः कीर्त्त्यशः कीर्त्योरेकतरदितिनवप्रकृत्या सह एकविंशतिः एषा चापांतरालगतौ वर्त्तमानस्य द्वीन्द्रियस्यावाप्यते अत्र भंगास्त्रयः, तद्यथा अपर्याप्तकनामोदये वर्त्तमानस्य अयशः कीर्त्त्या सह एकः पर्याप्तनामोदये वर्त्तमानस्य यशः कीर्त्त्ययशः कीर्त्तिभ्यां द्वावितितस्यैव च शरीरस्थस्य औदारिकशरीरं औदारिकांगोपांगं हुडकसंस्थानं सेवार्त्तसंहननं उपघातं प्रत्येकं इति षट्-

प्रकृतयः प्रक्षिप्यन्तेतिर्यगानुपूर्वीचापनीयते जाताषड्विंशतिः अत्रापिभंगास्त्रयः तेचप्रागिवदृष्टव्याः ततः शरीरपर्याप्त्यापर्याप्तस्य अप्रशस्तविहायोगतिपराधातयोः प्रक्षिप्तयोरष्टाविंशतिः अत्रयशः कीर्त्ययशः कीर्त्तिभ्यांद्वौभंगौअपर्याप्तकप्रशस्तविहायोगत्योरत्रोदयाभावात् । ततः प्राणापानपर्याप्त्यापर्याप्तस्यउच्छ्वासेक्षिप्तेएकोनत्रिंशत्, अत्रापितावेवद्वौभंगौ अथवा शरीरपर्याप्त्यापर्याप्तस्यउच्छ्वासेअनुदितेउद्योतनाम्निउदितेएकोनत्रिंशत्अत्रापिप्रागिवद्वौभंगौसर्वेप्येकोनत्रिंशतिद्वीन्द्रियस्यचत्वारोभंगाः ततोभाषापर्याप्त्यापर्याप्तस्यउच्छ्वाससहितायामेकोनत्रिंशति, सुस्वरदुःस्वरयोरेकतररिमन्प्रक्षिप्तेत्रिंशत्भवति । अत्रसुस्वरदुःस्वरयशःकीर्त्ययशःकीर्त्तिपदैश्चत्वारोभंगाः एवंसर्वसंख्ययाद्वीन्द्रियाणांद्वाविंशतिभंगाः एवं त्रीन्द्रियाणांद्वाविंशतित्रीन्द्रियजातिः प्रक्षेप्या एवं चतुरिन्द्रियाणामपिद्वाविंशतिभंगाश्चतुरिन्द्रियजात्यावाच्याः इतिसर्वसंख्ययाविकलेन्द्रियाणांषट्षष्टिःभंगाः तदुक्तं तिगतिगडुचउछच्चउविगलाणछसट्टिहोइतिपहंपि प्राकृततिर्यगपंचेन्द्रियाणांदयस्यानानिषदूतद्यथाएकविंशतिः षड्विंशतिः अष्टाविंशतिः एकोनत्रिंशत्त्रिंशत् एकात्रिंशत्, तत्रतिर्यगतिस्तिर्यगानुपूर्वीपंचेन्द्रियजातिः त्रसनामत्रादरनामपर्याप्तापर्याप्तयोरेकतरत् सुभगदुर्भगयोरेकतरत् अनादेयआदेययोरेकतरद्वयशः कीर्त्ययशः कीर्त्योरेकतरदित्येतानवप्रकृतयोद्वादशसंख्याभिर्ब्रुवोदयाभिः सहएकविंशतिः एषाचापांतरालगतौवर्त्तमानस्यतिर्यगपंचेन्द्रियस्यवेदितव्या, अत्रभंगानव, पर्याप्तकनामोदयेवर्त्तमानस्य सुभगदुर्भगाभ्यांआदेयानादेयाभ्यांयशःकीर्त्तिअयशः कीर्त्तिभ्यांचाष्टौभंगाः अपर्याप्तकनामोदयेवर्त्तमानस्यदुर्भगाद्यप्रशस्तप्रकृत्यासहएकएव, अन्येषुपुनः सुभगादेयंयुगपद्दुर्भगानादेयंयुगपत्छदेतितदायशः अयशोभ्यांचत्वारोभंगाएकः अपर्याप्तस्य-

इत्येवंपंचभंगाभवन्ति । तद्भावनीयततः शरीरस्थस्य आनुपूर्वमपनीय औदारिक औदारिकांगोपांगषण्णां संस्थानानां एकतमत्संस्थानं षण्णांसंहनननामेकंसंहननं उपघातं प्रत्येकमिति षट्कं प्रक्षिप्यते ततो जातिषट्कं प्रक्षिप्यते ततो जाताषड्विंशतिः अत्र भंगानां द्विशते एकोननवति अधिकेतत्र पर्याप्तस्य षड्भिः संस्थानैः षट्ते च षड्भिः संहननैर्गुणिताः षट्त्रिंशत्ते च सुभगदुर्भगाभ्यां द्वासप्ततिः आदेयानादेयानां चतुश्चत्वारिंशच्छतं तदेव यशः अयशोभ्यां द्विशते अष्टाशीत्यधिके भवतः, अपर्याप्तस्य हुंडकसंस्थानसेवार्त्तदुर्भंगानादेया यशः कीर्तिपदैरेकः इति अस्यामेव षड्विंशतौ शरीरपर्याप्त्या पर्याप्तस्य पराघातप्रशस्ताप्रशस्तविद्यायोगतिमध्ये अन्यतरगतौ च क्षिप्तायां अष्टाविंशतिः तत्र ये प्राक् पर्याप्तानां द्विशते अष्टाशीत्यधिके उक्ते ते अत्र विद्यायोगत्योरन्यतरगत्या इति द्विगुणिते अत्र भंगानां पंचशतानि षट्सप्तत्यधिकानि भवन्ति । ततः प्राणापानपर्याप्त्या पर्याप्तस्य उच्छ्वासे क्षिप्ते एकोनत्रिंशत् अत्रापि भंगाः प्रागिव पंचशतानि षट्सप्तत्यधिकानि अथवा शरीरपर्याप्त्या पर्याप्तस्य उच्छ्वासे अनुदिते उद्योतनाग्निउदिते एकोनत्रिंशद्भवन्ति अत्रापि भंगाः पंचशतानि षट्सप्तत्यधिकानि सर्वसंख्यया भंगानामेकोनत्रिंशद्विपंचाशदधिकानि एकादशशतानि । ततो भाषापर्याप्त्या पर्याप्तस्य सुस्वरदुःस्वरयोरन्यतरस्मिन् प्रक्षिप्ते त्रिंशद्भवति, अत्र ये प्रागुच्छ्वासेन पंचशतानि षट्सप्तत्यधिकानि उक्तानि तान्येवरवरद्विकेन गुण्यंते ततो जातानि द्विपंचाशदधिकानि एकादशशतानि, अथवा प्राणापानपर्याप्त्या पर्याप्तस्य स्वरे अनुदिते उद्योतनाग्निउदिते त्रिंशद्भवति । अत्रापि भंगानां प्रागिव पंचशतानि षट्सप्तत्यधिकानि सर्वसंख्यया त्रिंशति भंगानां सप्तदशशतानि अष्टाविंशत्यधिकानि, ततः स्वरसहितायां त्रिंशति उद्योतनाग्निप्रक्षिप्ते एकोनत्रिंशद्भवति । अत्र ये प्राक् स्वरसहितायां त्रिंशति भंगा द्विपंचाशदधिक एका-

दशशतसंख्याउक्तास्तएवात्रापिद्वष्टव्याः सर्वसंख्ययाप्राकृततिर्यक्पंचैन्द्रियाणांउदयभंगाएकोनपंचाशच्छतानिषडधिकानि, इदानींवैक्रियतिरश्चांउदयस्थानानि पंचतद्यथापंचविंशतिः सप्तविंशतिः अष्टविंशतिः एकोनत्रिंशत् त्रिंशत्, तत्रवैक्रियंगोपांगसमचतुरस्रंउपघातंप्रत्येकमितिपंचप्रकृतयः प्रागुक्तायांतिर्यग्पंचैन्द्रिययोग्यायामेकविंशतौप्रक्षिप्यंते तिर्यगानुपूर्वींचापनीयतेततः पंचविंशतिर्भवति । अत्रसुभगदुर्भगाभ्यामादेयानादेयाभ्यांयशः अयशोभ्यांचाष्टौभंगाः, ततः शरीरपर्याप्त्यापर्याप्तस्यपरावातेप्रशस्तविहायोगतौचप्रक्षिप्तार्यासप्तविंशतिः तत्रापिप्रागिवाष्टौभंगाः ततः प्राणापानपर्याप्त्यापर्याप्तस्यउच्छ्वासनाम्निप्रक्षिप्तेअष्टाविंशतिर्भवतिअत्रापिप्रागिवाष्टौभंगाः अथवा उच्छ्वासेअनुदितेउद्योतेउदितेप्रागिवाष्टौभंगाः इतिषोडशततः भाषापर्याप्त्यापर्याप्तस्वउच्छ्वाससहितायां अष्टाविंशतौसुस्वरेक्षिप्तेएकोनत्रिंशत् अत्रापिप्रागिवाष्टौभंगाः तस्यांउच्छ्वाससहितायां अष्टाविंशतौस्वरेअनुदितेउद्योतनाम्निउदितेएकोनत्रिंशत् सर्वसंख्ययाएकोनत्रिंशतिषोडशततः समुच्चयेस्वरसहितायांएकोनत्रिंशतिउद्योतेक्षिप्तेत्रिंशत् अत्रापिप्रागिवाष्टौभंगाः सर्वसंख्ययावैक्रियतिरश्चांषट्पंचाशत्भंगाः सर्वेषांतिर्यक्पंचैन्द्रियाणांसर्वसंख्यया एकोनपंचाशच्छतानिद्विषष्ट्यधिकानिभंगानामवसेयानि, सामान्येनमनुष्याणामुदयस्थानानिपंचतद्यथाएकविंशतिः षड्विंशतिः अष्टाविंशतिः एकोनत्रिंशत् त्रिंशत्, एतानिसर्वाण्यपियथाप्राकृतिर्यक्पंचैन्द्रियाणां उक्तानितथैवात्रापिवक्तव्यानिनवरंतिर्यग्गतितिर्यगानुपूर्वींस्थाने मनुष्यगतिमनुष्यानुपूर्व्यैवेदितव्येएकोनत्रिंशत्त्रिंशच्चउद्योतरहितावक्तव्यावैक्रियाहारकसंयतान्मुक्त्वाशेषमनुष्याणांउद्योतोदयाभावात्ततः एकोनत्रिंशतिभंगानांपंचशतानिषट्सप्तत्यधिकानित्रिंशत्येकादशशतानिद्विपंचाशदधिकान्येवावगंतव्यानिसर्वसंख्ययाप्राकृतमनुष्याणांषड्विंश-

तिशतानिद्विकाधिकानिभंगानांभवन्ति, वैक्रियमनुष्याणामुदयस्थानानिपंचतद्यथापंचविंशतिः सप्तविंशतिः अष्टाविंशतिः एकोनत्रिंशत्विंशत्, तत्रमनुष्यगतिपंचैन्द्रियजातिवैक्रियंवैक्रियांगोपांगसमचतुरस्रं उपघातंत्रसनामपर्याप्तनामप्रत्येकनामसुभगदुर्भगयोरेकतरदादेयानादेययोरेकतरद्वयशः कीर्त्ययशः कीर्त्योरेकतर दितित्रयोदशप्रकृतयोद्वादशसंख्याभिर्बुवोदयामिः सहपंचविंशतिः अत्रसुभगदुर्भगानादेयानादेययशः कीर्त्ययशः कीर्तिपदैरष्टौभंगाः देशविरतानांसंयतानांचवैक्रियंकुर्वतांसर्वेप्रशस्ताएवभंगावेदितव्यास्ततः उत्तरवैक्रियशरीरपर्याप्त्यापर्याप्तरयपरावातेप्रशस्तविहायोगतौचप्रक्षिप्तायांसप्तविंशतिः अत्रापितएवाष्टभंगाः ततः प्राणापानपर्याप्त्यापर्याप्तस्यउच्छ्वासेक्षिप्तेअष्टाविंशतिः अत्रापिप्रागिवाष्टौभंगाः अथवासंयतानामुत्तरवैक्रियंकुर्वतांशरीरपर्याप्त्यापर्याप्तानांउच्छ्वासेअनुदितेउद्योतनामिन्दितेऽष्टाविंशतिः अत्रएकएवभंगः संयतानांदुर्भगानादेयायशःकीर्त्युदयाऽभावान्, सर्वसंख्ययाअष्टाविंशतौवैक्रियवतांनवभंगाः ततोभाषापर्याप्तापर्याप्त्यस्यउच्छ्वाससहितायांअष्टाविंशतौसुखरेक्षिप्तेएकोनत्रिंशद्भवति । अत्रापिप्रागिवाष्टौभंगाः अथवासंयतानांस्वरेअनुदितेउद्योतनामिन्दितेएकोनत्रिंशद्भवति अत्रापिप्रागिवैकएवभंगः सर्वसंख्ययवैक्रियएकोनत्रिंशति भंगानवसुखरसहितायांएकोनत्रिंशतिसंयतानांउद्योतनामिन्दितेतैत्रिंशद्भवति, अत्रापिप्रागिवैकएवभंगः सर्वसंख्ययवैक्रियमनुष्याणांभंगाः पंचत्रिंशत्, आहारकसंयतानांउदयस्थानानिचत्वारिभवन्ति । तद्यथापंचविंशतिः सप्तविंशतिः अष्टाविंशतिः एकोनत्रिंशत्तत्रआहारकआहारकांगोपांगसमचतुरस्रंसंस्थानंउपघातंप्रत्येकमितिपंचप्रकृतयः प्रागुक्तायांमनुष्यगतिप्रायोग्यायांएकविंशतौप्रक्षिप्यन्तेमनुष्यानुपूर्वांचापनीयते ततोजातापंचविंशतिः केवलमिहपदानिसर्वाण्यपिप्रश-

स्तान्येव भवन्ति, आहारकसंयतानां दुर्भंगाऽनादेयाऽयशः कीर्त्त्युदया-
भावात् अतः एकएवात्र भगस्ततः शरीरपर्याप्त्या पर्याप्तस्य पराधाते-
प्रशस्तविहायोगतौ च प्रक्षिप्तायां सप्तविंशतिः अत्राप्येकएव भगः ततः
प्राणापानपर्याप्त्या पर्याप्तस्योच्छ्वासे क्षिप्ते अष्टाविंशतिर्भवति अत्रा-
प्येकएव भगः अथवा शरीरपर्याप्त्या पर्याप्तस्य उच्छ्वासे अनुदिते उद्यो-
तनाग्निउदिते अष्टाविंशतिर्भवति । अत्राप्येकएव भगः सर्वसंख्यया-
अष्टाविंशतौ द्वौ भगाः ततो भाषापर्याप्त्या पर्याप्तस्य उच्छ्वासे सहितायां
अष्टाविंशतौ सुस्वरे क्षिप्ते एकोनत्रिंशत् भवति । अत्राप्येकएव भगः अथवा
प्राणापानपर्याप्तस्य सुस्वरे अनुदिते उद्योतनाग्निउदिते एकोनत्रिंशत् अ-
त्राप्येकएव भगः सर्वसंख्यया एकोनत्रिंशतिर्द्वौ भगौ ततो भाषापर्या-
प्त्या पर्याप्तस्य सुस्वरसहितायां एकोनत्रिंशति उद्योते क्षिप्ते त्रिंशद्भवति ।
अत्राप्येकएव भगः सर्वसंख्यया आहारकशरीरिणां सप्तभगाः केवलि-
नामुदयस्थानानि दश, तद्यथा विंशतिः एकविंशतिः षड्विंशतिः सप्त-
विंशतिः अष्टाविंशतिः एकोनत्रिंशत् त्रिंशत् एकत्रिंशत् नवअष्टौ वा तत्र-
मनुष्यगतिपञ्चेन्द्रियजातिस्त्रसनामबादरनामपर्याप्तनामसुभगमादेयं यशः
कीर्तिरित्यष्टौ ध्रुवोदयाभिः द्वादशसंख्याभिः सप्तविंशतिः अत्रैको भगः
एषाचान्तीर्थकरकेवलिनः समुद्धातावस्थायां कर्मणकाययोगे वर्त्तमान-
स्य वेदितव्या सैव विंशतिस्तीर्थकरनामसहिता एकविंशतिः अत्रैको भगः
एषाचान्तीर्थकरकेवलिनः समुद्धातगतस्य कर्मणकाययोगे वर्त्तमान-
स्य वेदितव्या तथा तस्य मेव विंशतौ औदारिकशरीरं षण्णां संस्थानानां-
एकतमवसंस्थानं औदारिकांगोपांगवज्रत्रयभनाराचसंहनन उपधातः
प्रत्येकमिति षट्प्रकृतयः प्रक्षिप्यते ततः षड्विंशतिर्भवति इति ए-
षाचान्तीर्थकरकेवलिनः औदारिकमिश्रकाययोगे वर्त्तमानस्य वेदित-
व्या अत्र षड्भिः संस्थानैः षड्भगाः भवन्ति, परं सामान्यमनुष्येषु गृ-
हीतत्वात् अत्र न गृहीता इत्येकएव गृहीतः एषैव षड्विंशतिस्तीर्थकर-

सहितासप्तविंशतिर्भवति एषातिर्थैकरकेवलिनः औदारिकमिश्रकार्य-
योगेवर्त्तमानस्यावसेया ॥ अत्रसंस्थानंसमचतुरस्रमेवावसेयं । ततः
एकएवात्रभंगः सैवषड्विंशतिः पराधानोच्छ्वासप्रशस्ताऽप्रशस्तावि-
हायोगत्यन्तरविहायोगतिसुस्वरदुःस्वरान्यतरवरसहितात्रिंशत् एषा-
चतीर्थैकरकेवलिनः औदारिक कायदोगेवर्त्तमानस्यावगंतव्याअ-
त्रभंगाश्चतुर्विंशतिः जीवभेदानसंभवन्ति । तथापिनपृथग्गृहीता-
मनुष्योदयेगृहीतत्वात् एषैवात्रिंशत्तीर्थैकरनामसहिताएकत्रिंशत्भ-
वति साचसयोगिकेवलिनस्तीर्थैकरस्यौदारिकयोगेवर्त्तमानस्यावसेया,
एषैवैकत्रिंशत्वाग्योगेनिरुद्धेत्रिंशद्भवति उच्छ्वासेऽपिचनिरुद्धेएको-
नत्रिंशत्अतीर्थैकरस्य केवलिनः प्रागुक्तात्रिंशत्वाग्योगेनिरुद्धेसत्ये-
कोनत्रिंशत्भवति । अत्रापिसंस्थानविहायोगत्याद्वादशभंगाभ-
वन्ति, तथानगण्यन्ते कर्मप्रकृत्यादैनगृहीतत्वात् । तथाउच्छ्वासे-
निरुद्धेअष्टाविंशतिः अत्रापिभंगाः पूर्ववत् । तथामनुष्यगतिपंचे-
न्द्रियजातित्रसत्रादरप षिसुभगमादेयंशः कीर्तिस्तीर्थैकरमितिनवो-
दयः एषचतीर्थैकृतःऽयोगिकेवलिनः चरमसमयेवर्त्तमानस्यप्राप्यते-
सएवतीर्थैकरनामरहितः अष्टौदयः इहकेवलिनः उदयस्थानमध्ये-
विंशत्येकविंशतिसप्तविंशत्येकोनत्रिंशत्त्रिंशत् एकत्रिंशन्नवाष्टरूपेषु-
उदयस्थानेषुप्रत्येकं एकैकोविशेषभंगः इत्यष्टौभंगाः तत्रविंशत्यष्ट-
कयोर्भगावतीर्थैकरकृतौशेषेषुषट्सूदयस्थानेषुतीर्थैकृतः षड्भंगाः
सर्वसंख्ययामनुष्याणां उदयस्थानेषुषड्विंशतिशतानिद्विपंचाशद-
धिकानिदेवानां उदयस्थानानिषट्त्तद्यथाएकविंशतिः पंचविंशतिः
सप्तविंशतिः अष्टाविंशतिः एकोनत्रिंशत्त्रिंशत् तत्रदेवगतिदेवानु-
पूर्वीपंचेन्द्रियजातिस्त्रसत्रादरपर्याप्तसुभगदुर्भगयोरेकतर दादेयाऽना-
देययोरेकतद्वशः अयशसोरेकतर दितिनवप्रकृतयोद्वादशसंख्याभिः
द्वौदयाभिः सहएकविंशतिः अत्रसुभगदुर्भगादेयानादेयशः अयशः

पदैरष्टौभंगाद्भुर्भगअनादेयायशसामुदयः पिशाचादीनामवगंतव्यः
तस्यशरीरस्थस्यवैक्रियवैक्रियांगोपांगं उपधातंप्रत्येकं समचतुरस्रं
संस्थानमितिपंचप्रकृतयः प्रक्षिप्यंते देवानुपूर्वींचापनीयते ततोजा-
तापंचविंशतिः अत्रापितेएवाष्टौभंगाः ततः शरीरपर्याप्त्यापर्याप्तस्य-
पराघातेप्रशस्तविहायोगतौचक्षिप्तायांसप्तविंशतिः अत्रापितेएवाष्टौ-
भंगाः देवानामप्रशस्तस्त्वगतेरुदयाभावात्तदाश्रिताविकल्पानभवन्ति
ततः प्राणापानपर्याप्तस्योच्छ्वासेक्षिप्तेअष्टाविंशतिः तत्रापितए-
वाष्टौभंगाः अथवा शरीरपर्याप्तपर्याप्तस्यउच्छ्वासेअनुदितेउद्यो-
तनाम्निउदितेअष्टाविंशतिः अत्रापिप्रागिवाष्टौभंगाः सर्वसंख्यया-
अष्टाविंशतौषोडश, ततोभाषापर्याप्त्यापर्याप्तस्यसुस्वरोक्षिप्तेएकोनत्रिं-
शद्भवति । अत्राप्यष्टौभंगाः दुःस्वरोदयोदेवानांनभवति । अथवा
प्राणापानपर्याप्त्यापर्याप्तस्यसुस्वरोअनुदितेउद्योतनाम्निउदितेएकोन-
त्रिंशद्भवति । उत्तरवैक्रियंहिकुर्वतः देवस्योद्योतोदयोलभ्यतेअत्रापित-
एवाष्टौभंगाः सर्वसंख्यायएकोनत्रिंशतिषोडशभंगाः ततोभाषापर्या-
प्त्यापर्याप्तस्यसुस्वरसहितायां एकोनत्रिंशति उद्योतेक्षिप्तेत्रिंशद्भवति,
अत्रापितएवाष्टौभंगाः सर्वसंख्ययादेवानांचतुःषष्टिभंगाः तथानैरयि-
काणांउदयस्थानानिपंच, तद्यथाएकविंशतिः पंचविंशतिः सप्तविं-
शतिः अष्टाविंशतिः एकोनत्रिंशत् । तन्नारकगतिनारकानुपूर्वीं
पंचेन्द्रियजातिस्त्वसबादरपर्याप्तनामद्भुर्भगअनादेयंअयशः इत्येताः
नवद्वादशद्युवोदयामिः सहएकविंशतिः एषभंगः कर्मणशरीरस्थ-
स्यतत्रसर्वपदाऽप्रशस्तत्वेनएकएवभंगः ततः शरीरपर्याप्त्यापर्या-
प्तस्य वैक्रियं वैक्रियांगोपांगंहुंडसंस्थानंउपधातंप्रत्येकमितिपंचप्रकृतयः
प्रक्षिप्यंतेनरकानुपूर्वींचापनीयतेततः पंचविंशतिर्भवतिअत्राप्येकए-
वभंगः ततः शरीरपर्याप्त्यापर्याप्तस्यपराघाताप्रशस्तविहायोगतौक्षि-
प्तायांसप्तविंशतिः अत्राप्येकएवभंगः नैरयिकाणांपराघातः प्रदेशो-

दयरूपःपूर्वाचार्यैर्गृहीतः ततः प्राणापानपर्याप्तस्यउच्छ्वासेक्षिते-
अष्टविंशतिस्ततः भाषापर्याप्त्यापर्याप्तस्यदुःस्वरेक्षितेएकोनविंशत् ।
अत्रापि एकएवभंगः सर्वसंख्ययानैरयिकाणांपंचभंगाः । सकलो-
दयस्थानभंगाः पुनः सप्तसप्ततिशतानि एकनवत्यधिकानि । संप्र-
तिकस्मिन् उदयस्थाने कतिभंगाः प्राप्यन्ते इति चिन्तायां तन्निरूपणार्थ-
माह ॥ १९१ ॥

एगवयालिक्कारस, तितीसाछसयाणितितीसा ।
बारससत्तरससयाणि, हिगाणित्रिपंचसांइहिं॥१९२॥
अउणत्तासिक्कारस, सयाणिहियसत्तरपंचसट्ठीहिं ।
एकेकगंचवीसा, दट्ठुदयंतेसुउदयविही ॥१९३॥

टीका—एगवयालिक्कारस इत्यादि ॥ विंशत्यादिअष्टपर्यंतेषु-
द्वादशसु उदयस्थानेषु यथासंख्यं एकादिसंख्याउदयविधय उदयप्रकाराः
उदयभंगा इत्यर्थः तत्रविंशतौ एकोभंगः सचातीर्थं करकेवलिनः एक-
विंशतौ द्वाचत्वारिंशत् तत्र एकेन्द्रियानधिकृत्य पंच, विकलेन्द्रियानधि-
कृत्य नव, पंचेन्द्रियतिरश्चोऽधिकृत्य नव, मनुष्यानधिकृत्य नव, तीर्थ-
करमधिकृत्यैकः सुरानधिकृत्याष्टौ, नैरयिकानधिकृत्य एकः इति द्वा-
चत्वारिंशत् चतुर्विंशतावेकादशते च एकेन्द्रियानधिकृत्य प्राप्यन्ते, पंच-
विंशतौ त्रयस्त्रिंशत् भंगाः, तत्रैकेन्द्रियानधिकृत्य सप्त वैक्रियतिरश्चां अष्टौ
वैक्रियमनुष्यानधिकृत्याष्टौ, आहारकसंयतानाश्रित्य एकः, देवान-
धिकृत्याष्टौ, नैरयिकानधिकृत्यैकः इति त्रयस्त्रिंशत्, षड्विंशतौ षट्श-
तानि । तत्र एकेन्द्रियानाश्रित्य त्रयोदशविकलानां नवप्राकृततिरश्चां
द्वेशते एकोननवत्यधिके, प्राकृतमनुष्याणां द्वेशते एकोननवत्यधिके,
इति षट्शतानि, सप्तविंशतौ त्रयस्त्रिंशत् तत्रैकेन्द्रियाणां षड्वैक्रिय-

तिरश्चांअष्टौ वैक्रियमनुष्याणांअष्टौ आहारकमुनीनामेकः केवलिना-
मेकः देवानांअष्टौ नैरयिकाणांप्रकः इतित्रयस्त्रिंशत् । अष्टाविंश-
तौद्वयधिकानिद्वादशशतानि, तत्रविकलेन्द्रियानधिकृत्यषट्प्राकृतति-
रश्चांपंचशतानि षट्सप्तत्यधिकानि, वैक्रियतिरश्चांपोडश, प्राकृत-
मनुष्याणांपंचशतानि षट्सप्तत्यधिकानि, वैक्रियमनुष्याणांनव,
आहारकसंयतानांद्वौदेवानधिकृत्य षोडश, नारकानधिकृत्यएकःइति-
एकोनत्रिंशतिपंचाशीत्यधिकानि सप्तदशशतानि । तत्रविकलानां-
द्वादश, प्राकृततिर्यग्पंचेन्द्रियाणांद्विपंचाशदधिकानिएकादशशतानि,
वैक्रियतिर्यग्पंचेन्द्रियाणांपोडश, प्राकृतमनुष्याणांपंचशतानि षट्-
सप्तत्यधिकानि, वैक्रियमनुष्याणांनवआहारकमुनीनांद्वौतीर्थकराणां
एकः देवानांपोडश नैरयिकाणांप्रकः इतित्रिंशतिएकोनत्रिंशच्छता-
निसप्तदशाधिकानि, तत्रविकलानांअष्टादश, प्राकृततिरश्चांसप्त-
दशशतानि अष्टाविंशत्यधिकानि । वैक्रियतिरश्चांअष्टौ, प्राकृतम-
नुष्याणां एकादशशतानिद्विपंचाशदधिकानि, वैक्रियमनुष्याणां,
एकः, आहारकाणांप्रकः, केवलिनांप्रकोदेवानांअष्टौ इतिएक-
त्रिंशतिएकादशशतानि पंचषष्ठ्यधिकानि, तत्रविकलानांद्वादश,
प्राकृततिरश्चांद्विपंचाशदधिकानिएकादशशतानि, तीर्थकरमधिकृ-
त्यैकः, एकोनवोदये, एकः अष्टोदये, सर्वोदयस्थानेषुभंगसंख्यासप्त-
तिशतानि एकनवत्यधिकानिइत्युक्तानिनामकर्मणः उदयस्थानानि॥
॥ अथमार्गणासुबंधसंख्यानायनायगामाह ॥ १९३ ॥

इगविगलथावरेसु, अजिणयेउवाअन्नाणतिरीएसु ।
मिच्छिअसंन्निअभवे, अजिणाहारासजिणअजये ॥१९४

टीका—इगविगल इत्यादि ॥ एकेन्द्रिय विकलेन्द्रिय पृथि-
व्यादिस्थावरपंचकलक्षणासु नवमार्गणासु अजिणत्तिजिननामयुक्ता-

२०	२१	२४	२५	२६	२७	२८	२९	३०	३१	९	८	
प्रायोग्योदय		११	७	१३	६	२	०	६	४			४२
एकेदि.	५	११		१३		२	४	६	४			२२
बेदी.	३			३		२	४	६	४			२२
तेदी.	३			३		२	४	६	४			२२
चउदी.	३			३		२	४	६	४			२२
प्रा. ति.	९			२८९		५७६	११५२	१७२८	११५२			४९०६
वैति.	९			२८९	०	१६	१६	८	८			५६
प्रा मनु.						५७६	५७६	११५२	११५२			२६०२
वै. मनु.						९	९	२	२			३५
अहा.						२	२	२	२			७
केवली.	१						३	३	३			८
देवता.	८					१६	३	३	३			४३
नारकी.	१					१	३	३	३			५
सर्व संख्या.	१	४२	११	३३६००	३३१२०२	१७८५	१७८५	२९६५		१	१	१७७९१

येबंधभंगाः वैक्रियोपलक्षिताइत्यनेनदेवनारकप्रायोग्यायेभंगास्तेन-
प्राप्यंतेअतः मनुष्यप्रायोग्याजिननामयुक्ताःनव, देवप्रायोग्याअ-
ष्टादश, नैरयिकप्रायोग्यएकः एवं अष्टाविंशतिर्नभवंति शेषा
१३९१७ प्राप्यंते, तथा अज्ञानत्रयतिर्यंगतिमिथ्यात्वअसंज्ञिमा-
र्गणासु अभव्यलक्षणमार्गणासु जिननामाहारकरहिता इत्यनेन-
मनुष्यप्रायोग्यानवदेवप्रायोग्याएकोनत्रिंशत् प्रत्ययाअष्टौत्रिंशत्प्र-
त्ययएकः एकात्रिंशत्प्रत्यययोग्यएकः एवंएकोनत्रिंशतिवर्ज्याःशेषाः
१३९२६ भंगाभवंति । अजये इत्यादि अविरतमार्गणायांसजिना-
जिननामयुक्ता १३९३४ भंगाभवंति शेषादशनभवंति ॥१९४॥

ट्कार्थः—हवे नामकर्मना भांगा कहे छे । एकेन्द्रिमार्गणाये
विकल ३ मार्गणाये जिननामना तथा वैक्रियना भांगा नथी
बीजा सर्व छे ॥ १३९२७ भांगा छे ३ अज्ञानमार्गणाये
तिर्य्यचगति मिथ्यात्वे ? असंज्ञी ? अभव्ये जिननाम आहा-
रकना भांगा नथी १३९२६ भांगा छे ॥ १९४ ॥

अविगल (इगतिरि) विउवितिरिया, समुच्छासम्म-
नाणुवहिदंसे ।

चरणतिदेसेसुरजा, अहक्खायदुकेवलेणवा ॥१९५॥

टीका—अविगलविउव्वियतिरियाइत्यादि ॥ विकलप्रत्यया-
एकपंचाशत्उपलक्षणतः एकेन्द्रियप्रायोग्याश्चत्वारिंशत् नैरयिकएकः
तिर्य्यप्रायोग्याद्विनवतिशतसप्तदशाधिकान्भंगान् वर्जयित्वाशेषाम-
नुष्यप्रायोग्यादेवप्रायोग्याः षट्चत्वारिंशच्छतंपंचत्रिंशदधिकंभंगानां-
पदंसमुच्छतिसम्यग्दर्शनशुणे गुणस्थानेयेउत्तिष्ठन्तितेसम्यक्त्वत्रिके-
ज्ञानत्रिकेअवधिदर्शनेप्राप्यंते । चारित्र्ययेदेशविरतौदेवप्रायोग्या-
स्तत्रदेशविरतौअष्टाविंशतिप्रत्ययाअष्टौएकोनत्रिंशत्प्रत्ययाअष्टौएवं-

षोडशभंगाभवंति । परिहारविद्युद्वौअष्टाविंशतिबंधेअष्टौएकोनविं-
शद्वंधेअष्टौ, विंशद्वंधेएकः एकविंशद्वन्धएकः एवंअष्टादशसामा-
यिकछेदोपस्थापनीयेतेएवपूर्वोक्ताअष्टादश, एकविधबंधसंभवएकः
एवंएकोनविंशतिः भंगाप्राप्यंते । यथाख्यातचारित्रकेवलद्विके-
नामकर्मबंधोऽभावात्तन्नामबंधभंगाभवंति ॥ १९५ ॥

ट्यार्थः—विकलप्रत्ययीभंगा वैक्रियना भंगा तिर्यचना भंगा
टालीये समकितना उपन्या भंगा ३५ पामीये, समकित ३ ज्ञान
३ अवधिदर्शनने विषे पामीये, चारित्र तीन देशपिरतीने विषे
देवताप्रायोग्य १९ पामीये । यथाख्यातचारित्रे केवल २ ने विषे
नथी नामकर्मना बंधना अभावयी ॥ १९५ ॥

देवेपरित्तवायर, तिरिअनरासेसयासुठाणभवा ।
भंगामग्गणठाणे, नामबंधस्सणेयवा ॥ १९६ ॥

टीका—देवेपरित्तवायरइत्यादि ॥ देवगतौवादरप्रत्येक एके-
न्द्रियप्रयोग्याश्चतुर्विंशतिद्विनवतिशतषोडशतिर्यग्प्रत्ययाः षट्चत्वा-
रिंशत्सप्तदशाधिकभंगाः प्राप्यंतेत्रयोदशसहस्राष्टशतषट्पंचाशत्
प्राप्यंते । शेषासुमार्गणासुठाणभवां गुणस्थानभवाइत्यनेनगुणस्था-
नानियरयांमार्गणायांयावंतितस्यांमार्गणायां तावंतएवभंगावाच्याः॥
नरकगतौएकेन्द्रियप्रायोग्याश्चत्वारिंशत्विकलप्रायोग्या एकपंचाशत्
तिर्यग्मनुष्यापर्याप्तप्रायोग्यौपंचविंशतिबंधसंभवौद्वौदेवप्रायोग्याअष्टा-
दश, नैरयिकएकः एकविधबंधसंभवः एकः इतिएकशतत्रयोदश-
भंगान्ववर्जयित्वाशेषा १३८३२ भंगानभवंति, मनुष्यगतिपंचेन्द्रिय-
जातित्रसकाययोगत्रयवेदत्रयकषायचतुष्टयचक्षुर्दर्शनशुक्लेश्याभक्ष्य-
संज्ञि आहारकलक्षणासुसर्वेनामबंधभंगाः प्राप्यंतेकृष्णादिलेश्यात्रये-

एकविधबंधसंभवौ द्वौ भंगौ न भवतः तेजःपद्मलेइयायां एकविधबंधसं-
भवो भंगः एकः न प्राप्यते शेषाः प्राप्यन्ते ॥ १९६ ॥

ट्बार्थः—देवगतिने विषे प्रत्येक बादरएकेंद्रिय प्रायोग्य-
भंगा तथा तिर्यच प्रायोग्य मनुष्य प्रायोग्य १३८५४ भांगा
पामीये । शेष मार्गणाये गुणठाणे जिणे भंगा होवे जिणे मार्ग-
णाये जेटला गुणठाणा होवे तेटला भांगा जाणवा ॥ १९६ ॥

अणहारेनिरयभवा, आहारगतणुभवायनोभंगा ।

मणनाणेसामईया, भंगाअहनामउदयस्स ॥ १९७ ॥

टीका—अणाहारेनिरयभवाइत्यादि ॥ अनाहारकमार्गणायां-
नारकभवः एकः आहारकबंधसंभवौ द्वौ एकविधबंधसंभवः एकइति-
भंगचतुष्टयंवर्जयित्वा शेषा १३९४१ भांगाः प्राप्यन्ते ॥ नारक-
प्रायोग्या आहारकद्विकप्रायोग्या भंगान भवन्ति, मनःपर्यवज्ञानेसामा-
यिकचारित्रसंभवा एको न विंशति भांगाः इत्युक्तामार्गणासु नामबंधभांगाः
अथनामकर्मणः उदयभंगामार्गणासु ॥ १९७ ॥

ट्बार्थः—अनाहारकमार्गणाए नारकी प्रायोग्य अहारकश-
रीर प्रायोग्य भंगा नयी, बीजा १३९४१ भांगा छे । मनःपर्या-
यज्ञानमध्ये सामायिकचारित्रमध्ये जे भांगा छे । हवे नामक-
र्मेना उदयना भंगा कहे छे ॥ १९७ ॥

गुणठाणगउदयाओ, उंदयसामित्तओयनेयवा ।

गोएविमग्गणाए, भंगागुणठाणपच्चईया * ॥ १९८ ॥

* पाठान्तरम्.

कम्मसंवेहगंथाओ, भंगागुणठाणमग्गणेनेया ।

टीका—गुणद्व्याणगउदयाओइत्यादि ॥ गुणस्थानकेषुउदया-
इतिउदयस्थानानि तथा उदयस्वामित्वेयाप्रकृतिः यस्यांमार्गणायां-
उदयेप्राप्यते तत्प्रकृतिसंभवाभंगाः तस्यांमार्गणायांज्ञातव्यास्ते-
चअस्मत्कृतकर्मसंवेधयंतः गुणस्थानकेषुमार्गणास्थानकेषुज्ञेयाः
तत्रोक्तत्वात्इहनोक्ताः तथापि विचारसारयंत्रकतोज्ञेयाः अस्य-
यंत्रकंस्वोपज्ञमेवास्ति । विचारसारसूत्रगाया तथा मंदावबोधक्षिप्य-
जनोपकारायट्त्वार्थः तथा यंत्रकंसर्वद्वारसूचकं तत्त्वावृत्तिरितिसर्वा-
भ्यासः स्वोपज्ञपुवज्ञातव्यइति ॥ १९८ ॥

ट्वार्थः—गुणठाणाना उदयथी तथा स्वामित्वथी उदयना
५ भांगा मार्गणावे जाणवा । गोत्रकर्मना ७ भांगा छे, तेपण
मार्गणाए गुणठाणानी रीते जाणवा. ए भंगसर्व ए धणीकृत सं-
वेध प्रकरणथी जाणज्यो ॥ १९८ ॥

वारसपणसट्टिसया, भंगामोहस्सतहयपयवन्ना ।
चुलसीसयसत्तत्तरि, भेयापरिणामभेएणं ॥ १९९ ॥

टीका—बारसपणसट्टियाइत्यादि ॥

ट्वार्थः—बारसे पांसठ मोहनीना भांगा छे. ५२ चोवीसी
तेने चोवीसगुणा करतां थया १२४८ तेमेव्ये सत्तर भांगा
भेलीये तेवारे बारसेने पांसठ थाय । तिमज पदवर्ण चोरासीसो
सत्योत्तहरि थाये, दसने उदये चोवीसी १ भांगा २४ तेहने
दसगुणा करतां २४० पदवर्ण थाये । नवने उदये चोवीसी ६
तेहना भांगा १४४ तेहने नवगुणा करतां १२९६ पदवर्ण
थाये ए रीते सर्वत्र लेज्यो. ए भांगा एटला जे कहा ते रयामाटे

જે પરિણામને મેદે જે પરિણામનો તરતમયોગબંધ તોપિણ તર-
તમબંધ તોપણ તરતમતા થાયે ॥ ૧૯૯ ॥

તેરસહસ્સાનવસય, પળયાલાનામબંધભંગાય ।

સત્તસહસ્સાસગસય, ઇગનવૈઉદયભંગાય ॥૨૦૦॥

ટીકા—તેરસહસ્સાનવસયદ્વ્યાદિ ગાથાદ્વયંસુગમંપૂર્વેભંગાધિ-
કારવ્યાખ્યાયાંવ્યાખ્યાતત્ત્વાત્ ઇહનવ્યાખ્યાતમ્ ॥ અથગ્રંથોપ-
સંહારાર્થે ભવ્યજીવાનાંયથાર્થાગમપ્રતીતિબહુમાનાર્થંચાહ ॥૨૦૦॥

ટ્વાર્થ:—નામકર્મની તેરહજાર નવમે પીસતાલીસ નામક-
ર્મનાબંધના મંગા થાય છે ૨૩ ને બંધે ૪ મંગા ૨૫ બંધે ૨૫
મંગા ૨૬ ને બંધે સોલ મંગા ૨૮ ને બંધે નવ મંગા ૨૯ ને
બંધે બાંણસો અડતીસ મંગા છે. ૩૦ બંધે ૪૬ સો ઇકતાલીસ
માંગા છે. ૩૧ બંધે એક મંગો છે, એકને બંધે એક મંગો છે,
તે મિલ્યા તેરહજાર નવસોપેતાલીસ મંગા છે, બંધના નામકર્મના
ઉદયના મંગા ૨૦ ॥ ૨૦ ને ઉદયે એક મંગો છે, ૨૧ ને ઉદયે
૪૨ મંગા છે, ૨૪ ને ઉદયે ઇગ્યાર માંગા છે, ૨૫ ને ઉદયે
તેત્રીસ મંગા છે, છવીસને ઉદયે ૬૦૦ માંગા છે, ૨૭ ને ઉદયે
૩૩ માંગા છે, ૨૮ ને ઉદયે ૧૨૦૨ માંગા છે. ૨૯ ને ઉદયે
૧૮૮૫ માંગા છે, ૩૦ ને ઉદયે ૨૯૧૭ માંગા છે, ૩૧ ને
ઉદયે ૧૧૬૫ મંગા છે, નવમે ઉદયે ૧ માંગો છે. આઠને
ઉદયે ૧ માંગો છે, સર્વ મિલ્યાં સાતહજાર સાતસોનેઉં માંગા
ઉદયના છે. ॥ ૨૦૦ ॥

एवंसुअउदहीओ, नेयवंसव्ववत्थुविज्ञाणं ।

जंनाऊणंसुविहिआ, सच्चंधम्मंपयासंति ॥२०१॥

टीका—एवंसुअउदहीओइत्यादि ॥ एवममुनाप्रकारेणयथा-
गमरीत्याकेवलजिज्ञानावबोधवेदितसर्वतत्त्वानां वचनप्रमाणेन श्रुतं आ-
चारांगादिगणितकलोकगतसर्वभावयथार्थोपदेशकंपरमतस्व-
मार्गदर्शनप्रदीपंसूत्रनिर्युक्तिभाष्यचूर्णिटीकापरंपराऽनुभवांगबोधगम्यं
नयनिक्षेपभंगगमागाधंउदधिरिवउदधिः श्रुतमेवोदधिः तस्मात्श्रुतो-
दधितः अत्रोपमाअबाधानेकांतयथार्थज्ञानजलसंचयसंपूर्णद्रव्यास्ति-
कपर्यास्तिकोभयतः अनेकोत्सर्गापवादमार्गप्रवृत्तक्रियाज्ञानध्यान-
सद्दीपः स्याद्वादानंतगुणपर्यायद्रव्यानुयोगचरणकरणानुयोगगणितानु-
योगधर्मकथानुयोगमहाकलशः अनेकमत्यादिज्ञानश्रुतज्ञाननयगम-
परिपाटीसापेक्षनदीसमूहविवृद्धमानसलिलौघः अनेकालापकगाथो-
क्तियुक्तिहेतुर्म्मिसहस्ररम्यः अमिनवानवद्यविशुद्धाध्यवसायोत्कर्-
षवृहत्कलोलः जीवाजीवादिनवपदार्थगुणस्थानवस्तुतोमस्वरूपाव-
भासनाऽसंख्येयज्ञानाध्यवसायरूपविविधरत्नराशिस्थानमूर्तः श्रुतस-
मुद्रस्तस्मात्ज्ञातव्यंसर्ववस्तुधर्मधर्माकाशपुद्गलजीवास्तिकायादिक्रंत-
स्यविज्ञानंविशिष्टंनिर्मलंकुनयनयाभासादिदोषरहितंज्ञानंज्ञातव्यंइति-
संबंधः, यत्स्वरूपंनित्यानित्यैकानेकास्तिनारितभेदाऽभेदव्यक्तव्यरूपं-
कारणकार्यकर्त्रादिकारकसाधनसाध्यसाधकत्राधकादिकं ज्ञात्वासुविं-
हिताः शुद्धकार्यसाधनोच्चतासत्यधर्मशुद्धात्मस्वभावंसर्वजीवसत्तास्थि-
तंसम्यगृह्णदेशविरतप्राणिगणअद्वागृहीतंसाधुसाधुसाध्यंआचार्योपा-
ध्यायैर्गीयमानंअर्हद्भिरास्वादितंसिद्धैःसंपूर्णं प्राग्भूतंधर्मप्रकाशयंति
॥ २०१ ॥

ट्वार्थः—एवंसुकहितां ए रीते श्रुतसमुद्रथी जाणवो, सर्व
वस्तुनो विज्ञान विशिष्टज्ञान ते विज्ञान, जे जाणीने सुविहित
उत्तम बहुश्रुतसत्ययथार्थ धर्म जे वस्तुनो सभाव ते प्रकाशे
उपदेश करे ॥ २०१ ॥

कथविवहारनओ, कथविनिच्छियनओपहाणयरो ।
कथविसंतीसंता, कथवियोगत्तणंमुखं ॥ २०२ ॥

टीका—कथविवहारनओइत्यादि ॥ श्रीमदर्हत्प्रवचनस्यै-
षापरंपराकुत्रचित् व्यवहारनयःप्रधानः कुत्रचित्निश्चयनयः प्रधान-
तरः कथं विसंतीसंतीइतिकुत्रचित्सतीविद्यमानासत्ताजीवस्वरूपा,
द्वौकुत्रचित्योग्यत्वसत्तामुख्यापुद्गलद्रव्यस्यवर्णादीनां योग्यत्वरूपा-
सत्तातथाजीवस्थाऽनंतसंसारित्वरूपायोग्यत्वसत्ताइत्यादिपरिपाट्या-
वस्तुस्वरूपंप्रकाशनीयंइति ॥ २०२ ॥

ट्बार्थः—जिनमार्गनी एहूरीति छे जे किहांक व्यवहार-
नय मुख्य कहे छे । किहांक निश्चयनय मुख्य कहे छे, जिहां
कारण तथा प्रवृत्ति तिहां व्यवहारनी मुख्यता छे । किहांक
छतीसत्ता तेहज गवेषे, किहांइक योग्यता सत्ता गवेषे जिम
आऊखा ४ नी सत्ता एक जीवने होवेनही परंयोग्यता गवेषी
छे ॥ २०२ ॥

तंसवंप्रिपमाणं, सुअविबुहेहिंचजंसुएभणीयं ।
जेहिंपरंपरनाणं, तेसिंनाणप्पहाणयरं ॥ २०३ ॥

टीका—तंसवंप्रिपमाणं इत्यादि ॥ तत्सर्वमपिवीतरागवा-
क्यानुसारियद्वचनंतत्प्रमाणंसर्वत्राऽबाधत्वात् । सर्वभावानांएकसम-
येनज्ञानात्, यस्य समयांतरंज्ञानं तस्यतत्समयेकिचित्अज्ञानंभवति ।
तस्यवाक्यंयथार्थंनभवति । श्रीमद्वीतरागकेवलज्ञानवतांसर्वमपि-
प्रमाणंएकसमयेनैवप्रत्यक्षावबोधात्तस्यवाक्यंयथार्थं तद्वाक्यानुया-
यिसर्वमपिप्रमाणंश्रुतविबुधैर्बहुश्रुतैर्यत्श्रुतेपंचांगलक्षणेभणितं कथितं
तत्रापियस्यपरंपराश्रुतंज्ञानं श्रीमत्सुधर्मगणधरपरंपरावच्छिन्नंज्ञानं

તત્જ્ઞાનં પ્રધાનતરંયતઃ આગમસ્યૈવૈવિધ્યંપંચમાંગે અત્તાગમે અણં-
તરાગમે પરંપરાગમે અત્થઓઅરિહંતાણં અનાગમે નાણહરાણં
અણંતરાગમે ગણહરાસાસાણ પરંપરાગમે સુત્તઓગણહરાણં અત્તાગમે
ગણહરસાસાણં અણંતરાગમે તસ્સસીસાણં પરંપરાગમે તઓસવ્વે
સિંપરંપરાગમે એવં પરંપરા આચાર્યપરંપરયાઆગતં જ્ઞાનંપ્રમાણં
ઇતિજ્ઞેયમ્ ॥ ૨૦૩ ॥

ટિપ્પણ્ય:—ઇત્યાદિક કહું જે સર્વ પ્રમાણ છે. આમ્નાયવં-
તને આ માસનમધ્યે છે, શ્રુતને વિબુધ જે દક્ષ તિણે જે શ્રુત
પંચાગીમધ્યે કહું તે જે પંચાગી વિના આગમના અર્થ કહે તે
અજાણ છે, ભગવતી તથા નંદીસૂત્રે કહું છે અને આગમના ૩
મેદ છે આત્માગમ, અનંતરાગમ, પરંપરાગમતેમધ્યે જંબૂસ્વામી તે
પછે સૂત્રે પરંપરાગમ કહ્યો છે તે માટે જે પરંપરાયે જ્ઞાનવંત
થયા તેહનો જ્ઞાન પ્રધાનતર જાણવો, બીજા સર્વના જ્ઞાન તે
અજ્ઞાન છે. ॥ ૨૦૩ ॥

નાણકિરિયાહિંમુક્કલો, તત્થવિનાણંપહાણતરગંચ ।
તમ્હાનાણમ્ભાસો, કાયવોમુક્કલઅથ્થીહિં ॥૨૦૪॥

ટીકા—નાણકિરિયાહિંમુક્કલો ઇત્યાદિ ॥ જ્ઞાનક્રિયાભ્યાં-
મોક્ષઃ ઇત્યાગમવચન પ્રામાણ્યાત્જ્ઞાનં એકાંતેનનમોક્ષસાધકં યદ્-
જ્ઞાનં તદેવસત્યં યદાશ્રવત્યાગોદ્યતં તથા ચાવશ્યકનિર્યુક્તૌજ-
હારાલોચંદણભાર વાહી, ખારસમાગીનહુસુગર્દેણ, એવં સુનાણીચરણે-
ણહીણો, નાણસમાગીનહુસુગર્દેણ(૧) ઇત્યાદિ ક્રિયામુખ્યવાક્યં તથાપિ
શ્રીદશવિકાલિકસૂત્રે પઢમનાણંતઓદયાએવં ચિદ્વિસવ્વસંજયે અન્ના-
ણિકિકાહી કિંવા ગહીઉચ્છેયમીવંગા ॥ ૧ ॥ જીવોવિવિયાણહ

अजीवोविवियाणइ, जीवाजीवेवियाणेइ सोयनाहीउसंयम ॥ २ ॥
 अत्रापिज्ञानं मुख्यं, श्रीभगवत्यांसीलंसयंसुअसेयं इतिचतुर्भंगी-
 व्याख्यानेश्रुतसंपन्नः विशेषतोभोक्षसाधकः श्रीसृयगडांगेअहगडा-
 इंभुज्जंति, अणमणसकम्मुणा, उवलित्तेवियाणिज्जा, अणुवलित्तेवि-
 वापुणो ॥ १ ॥ एतेहिंदोहिंठाणेहिं ववहारोनविज्जति एतेहिं दोहिं-
 ठाणेहिं अणायांरंतुजाणइ ॥ २ ॥ इत्यादि आगमवचनात्ज्ञानं
 क्रियारुचियुक्तं सत्यंतत्रापिज्ञानंप्रधानतरं यतःनाणाहिओ वरतरं-
 हीणोविहुपवयणंपभावंतो, णयदुकरंकरंतो, सुदुविअप्पागमोपुरिसो
 इत्थुपदेशमालावाक्यात् तथा उपदेशपदप्रकरणेक्रियाकृतः कर्मक्षयः
 मंडूकचूर्णकल्पः पुनरपिकारणात्प्रादुर्भवति ज्ञानभावनयाप्राप्तध्या-
 नानुभवबलात् कृतकर्मक्षयः मंडूकचूर्णभस्मतुल्यः सर्वथाअभावरूपः
 भवति । तेनज्ञानंप्रधानतरं अत्यंतमुख्यंततः आत्मनः स्वरूपे-
 ज्ञानंप्रधानं तेनसाध्येपिज्ञानंप्रधानं तम्हानाणम्भासोतस्मात्-
 ज्ञानाभ्यासः कर्तव्योभोक्षार्थिभिः यथासूत्रोपयोगीसप्ताष्टभवेमुच्यत-
 एव ॥ अस्यविचारसारप्रकरणस्यकरणेकारणमाह ॥ २०४ ॥

ट्कार्थः—तथा भोक्षमार्गं ज्ञानक्रियाये छे, तेमध्ये ज्ञान
 प्रधान छे. दश विकालिके कहं छे जे पढमंनाणंतओदयाएवं-
 चिठइस्व संजए, अन्नाणीकिंकाही किंवाहिओछेयपावगं ? तथा
 उत्तराध्ययने नादंसणस्सनानांणोणविणानहुंति चरणगुणा, अगुण-
 स्सनत्थिमुक्खो नत्थिअमुरकस्सनिव्वाणं ॥ १ ॥ तेमाटे आत्माथी
 जीवे ज्ञानाभ्यास करवो, सर्व प्रकारे जे कारणे ज्ञान विना
 भोक्ष नं निपजे, तथा आत्मानो मुख्य गुण ज्ञान छे. ॥२०४॥

राधंणपुरवत्थवो, सद्धोनामेणसंतिदासोत्ति ।

तेणगुणमग्गणासु, सब्बेभावायसंगहिया ॥ २०५ ॥

टीका—राधणपुरवत्यव्वो इत्यादि ॥ राधनपुर वास्तव्यः श्राद्धः श्रद्धायुक्तः नाम्नाशांतिदासइतितद्विज्ञप्त्या गुणस्थानेषु तथा मार्गणास्थानेषु सर्वभावाः मूलोत्तरबंधादिरूपाद्वारशतसंख्याकाः प्रथमसंगृहीताः सम्यक्प्रकारेणगृहीतागृहीयकाइति ॥२०५॥

ट्वार्थः—ए विचारसारप्रकरण तेहना अधिकार बे छे, तिहां पहिलो अधिकार गुणठाणानो छे. वीजो अधिकार मार्गणानो छे. ए ग्रंथ राधनपुरवासी श्रद्धावंत शांतिदास नामे गृहस्थ तिणे ए द्वार सर्व गुणठाणे तथा मार्गणाइं ए भाव संगृह्या. ॥ २०५ ॥

तस्साणुग्गहकज्जे, गाहारइंआवियारसारस्स ।

आगमगमेणसुद्धा, सापमाणासुगुरुवाणी ॥२०६॥

टीका—तस्साणुग्गहकज्जे इत्यादि ॥ तस्यानुग्रहकार्ये तदनुग्रहार्थमित्यर्थः गाथारचिता विचारसारस्यआगमगमेणइति आगमगणधरपूर्वधरविरचितस्यगमंज्ञानं तेनशुद्धानिर्दोषायावाणीवाक्यपद्धतिः सासद्गुरुवाणीइतिज्ञेयं आधुनिकजीवोपकारार्थं बंधादिद्वारशतप्रमाणं तथाशतकमितिसंज्ञागुणस्थानशतकमार्गणास्थानशतकं इत्यधिकारद्वयरूपं विचारसाराख्यप्रकरणंनिर्मापितं पंडितदेवचंद्रगणिनाइति अथग्रंथकारः स्वकीयपरंपरादर्शयन्नाह ॥ परंशुद्धपरंपरागतस्यवचनंप्रमाणं तदर्थपरंपरोद्देशः तच्चश्रीमत्त्वर्द्धमानशासनाधारः श्रीगणधरः सुधर्मारवामीतत्पट्टानुक्रमेण अविच्छिन्नपरंपरायातएकोनचत्वारिंशत्तमोमहापुरुषः श्रीमदुद्योतनसूरिः तत्पट्टप्रभावकश्रीवर्द्धमानसूरिः येनअव्यक्त्यामृतसूरिमंत्रसंशोधनाप्रतिपदावदातः तत्प्रदत्तसूरिमंत्रप्रत्यक्षीकृतेन्द्रादिदेवगणः संवेबरंगशा-

लादिशतशास्त्ररचनाप्रवणः श्रीजिनेश्वरसूरिः प्राप्तस्वरतरविरुदः
 तत्पट्टानुक्रमायातः श्रीजिनचंद्रसूरिः तत्पट्टेनवांगीवृत्तिउपपाति-
 कोपांग पंचाशकादिवृत्तिकरणप्राप्तभास्करावदतः ततः संघपट्टा-
 द्यनेककर्मग्रंथभाष्यादिरचनारचितयथार्थक्रियामार्गः श्रीमज्जिन-
 वल्लभसूरिस्तत्पट्टपूर्वाचलभानुकल्पः गणधरसार्द्धशतकादि धर्मे-
 रहस्यादिग्रंथविरचनारचितयथार्थमार्गः श्रीमदज्जिनदत्तसूरिः तत्पट्टे
 मणिधरः श्रीजिनचंद्रसूरिः तत्पट्टेसाठिसोप्रकरणकारक श्रीने-
 मिचंद्रभट्टारकपुत्र श्रीवीतरागमार्गयथार्थपरीक्षाकषोपलोपमानः षट्-
 त्रिंशत् वादस्थलकारकश्रीजिनपतिसूरिः तत्पट्टेश्रीजिनेश्वरसूरिरत-
 त्पट्टेश्रीजिनप्रबोधसूरिः तत्पट्टेश्रीजिनचंद्रसूरिः तत्पट्टेश्रीसिद्धाचल-
 स्वरतरवसहिनेमिप्रासादप्रतिष्ठापकश्रीजिनकुशलसूरिः तत्पट्टेजिनप-
 त्सूरिः तत्पट्टेजिनलब्धिसूरिः तत्पट्टेश्रीजिनचंद्रसूरिः तत्पट्टेजि-
 नोदयसूरिः तत्पट्टेजिनराजसूरिः तत्पट्टेजिनभद्रसूरिः तत्पट्टेजिन-
 चंद्रसूरिः तत्पट्टेजिनसमुद्रसूरिः तत्पट्टेजिनहंससूरिः तत्पट्टेजि-
 नमाणिक्यसूरिः तत्पट्टेइत्यादिदर्शयति ॥ २०६ ॥

टिबार्थः—विचारि चोखा कर्पा तेना अनुग्रहने अरथे गाथा
 रची विचारसारी आगमनी रीते जे शुद्ध ते गुरुनी वाणी
 प्रमाण छे. ॥ २०६ ॥

सुविहियस्वरतरगच्छे, युगवरजिणचंदसूरिसाहाए ।
 जिणवयणसारपवणा, उवज्जायाराजसारस्का ॥१०७॥

टीका—सुविहीयस्वरतरगच्छे इत्यादि ॥ श्रीमत्त्वज्रस्वामि-
 परंपरानुगतत्वात्सुविहिते श्रीमच्चंद्रकुलेवज्रस्वामिशाखायांकोटि-
 गणान्वयेयथार्थमार्गप्रकाशनचैत्यवासवारणात् संप्राप्तस्वरतरविरुद-

प्रसिद्धेश्रीखरतरगच्छेजिनमाणिक्यसूरिपट्टपूर्वाचलभानुश्रीशत्रुंजया-
द्यनेकतीर्थचैत्यप्रतिष्ठाप्राप्तयुगप्रधानाभिधानः तस्यशाखायांश्रीमद्-
पुण्योपाध्यायशिष्यश्रीसुमतिसागरोपाध्यायशिष्यवाचकोत्तमसाधुरंग-
वाचकशिष्य जिनवचनसारेप्रवणाइवप्रवणाउपाध्यायाआवश्यको-
द्वारादिसद् ग्रंथकरणअनेकचैत्यप्रतिष्ठास्थापितानेकजिनबिबालयाः
श्रीराजसाराख्याः ॥ २०७ ॥

टिबार्थः—सुविहितयथार्थ जिनआणाअनुसारी सामाचारी
जेहनी एहवो खरतरगछ छे, तिहां युगप्रधान श्रीसद्गुरु श्री
जिनचंद्रसूरि थया, तेहना शीष्य परंपरामध्ये श्रीजिनचंद्रसूरिना
शिष्य महोपाध्याय पुण्यप्रधानजी, तेहना शिष्य श्रीसुमतिसारजी
तेहना शिष्य वाचकमुख्य श्रीसाधुरंगजी तेहना शिष्य मुख्य
श्रीजिनवचननो जे सारतत्त्व तेहमे प्रवीण उपाध्याय श्रीराज-
सारजी एहवे नामे थया ॥ १०७ ॥

तस्सीसनाणधम्म, धारासिरिनाणधम्मनामेण ।
तेसिंसीसाधीरा, दीपचंदाउवज्झाया ॥ २०८ ॥

टीका—तस्सीस इत्यादि ॥ तत्शिष्याज्ञानंतत्त्वावबोधः
धर्मचारित्राख्यंतयोराधारभूताः श्रीमत्ज्ञानधर्मोपाध्यायाः तेषां-
शिष्याः श्रीशत्रुंजयेसमवसरणमेरुप्रमुखानेकचैत्यश्रीराजनगरेसहस्र
फणादिअनेकसत्तीर्थप्रतिष्ठाकृतात्मसाफल्याः श्रीदीपचंद्रोपाध्यायाः
तेषांशिष्येणइदंविरचितमितिसंबंधः ॥ १०८ ॥

टिबार्थः—तेहना शिष्यज्ञानधर्म जे चारित्र तेहना धरण-
हार श्रीउपाध्यायज्ञानधर्म एहवे नामे थया, तेहना शिष्य धीर
उपाध्याय श्रीदेवचंद्रजी एहवे नामे शीष्य थया. ॥ १०८ ॥

तेसिंसीसोअज्जत्थ, तत्तरसवायगोजिणाणरुई ।

गणिदेवचंदनामा, तेणविहीयंइमंसुत्तं ॥ १०९ ॥

टीका—तेसिंसीसोअज्जत्थ इत्यादि ॥ तेषांशिष्यः अध्या-
त्मतत्त्वरसास्वादनरसिकजिनागमाभ्याससंप्राप्तजिनाज्ञारुचिः गणि-
देवचंद्रइतिनाम्नातेनविहितंइदंस्मृतम् ॥ २०९ ॥

टबार्थः—अध्यात्मतत्त्वानो रसिक जिनागम प्रमाणतत्त्व स्व-
रूपानो कथक आगमसार ? ज्ञानसारतत्त्वावबोध प्रमुखानो ग्रं-
थानो रचवो आत्माने हित करतो जिनाज्ञारुचि देवचंद्रगणि
एहवे नामे तिणे ए सूत्र रच्यो गाथा बंधभव्यनी बने उपकार
काजे ॥ २०९ ॥

रसनिहिसंजमवरिसे, सिरिगोयमकेवलस्सवरदिवसे ।
आयत्थंउद्धरीयो, समयसमुद्दाओरुद्दाओ ॥ २१० ॥

टीका—रसनिहिसंजमवरिसे इत्यादि गाथासुगमा ॥ अथात्र-
ग्रंथे मतिव्यामोहातुल्यस्थदोषेणार्कित्वा नावगतं तत्तुगुणज्ञाः
स्वयंसंशोध्यकथयंतु इतिप्रार्थना ॥ तद्दर्शनार्थंगाथांरचयति ॥ २१० ॥

टबार्थः—रस ६ निधि ९ संयम १७ इट्ठे १७९६ सत्तरसेछत्तये
वरसे श्रीगौतमकेवलज्ञान पाम्या ते दिवसे एट्ठे कार्तिकसुदि
एकम जुहारसटारीपर्व दिवसे आत्मानो बोध करवाने उवयों.
समय कहेतां सिद्धांत जे समुद्र तेहथी सिद्धांत समुद्रनो पार
पामवा दुर्लभपरं ए अभ्यासेज कल्याण छे. ॥ २१० ॥

जिणसासणसमयन्नू, भवंतिगुणगाहिणोयसवेसिं ।
तेअपढंतिसुणंतिय, लभभंतिनाणलद्धीओ ॥ २११ ॥

टीका—जिणसासनसमयञ्चू इत्यादि ॥ जिनशासनसमय-
आगमंतस्यज्ञाः वेदितजैनागमरहस्यास्तेगुणग्राहिणः एव नदोषग्रह-
णरसिकाः इत्यनेनयत्किंचित्मद्बालचापल्यंतत्ते न प्रेक्षते इतितेच-
जैनागमतत्त्वसरसिकाः पठंतिइतिस्वयंपठंतिपरंपाठयंति शृण्वंतिचते
लभन्तेज्ञानलब्धीः इति तेनज्ञानार्थिनः विचारसाराख्यंप्रकरणंअत्या-
दरेणअभ्यस्यंतुइतिप्रार्थनाएव ॥ अथनमयेदंस्वमनीषयाविलसितं-
किंतुपूर्वाचार्यपरंपराग्रंथाऽऽज्ञयाततउद्धृत्यआधुनिकजीवानांहिताय-
संगृहीतं इति दर्शयन्नाह ॥ २११ ॥

ट्कार्थः—जे जिनशासनना समय आगम तेहना जे जाण
छे तेह जीवसमुहो जीवना गुण गवेषे, परंछिद्रग्राही न होवे,
गुणग्राहीपणो ते आत्माने हित, ते जीव जे मछरी न हुवे ज्ञान
रसिया होस्ये, ए ग्रंथ भणस्ये तथा सुणरये ते ज्ञानलब्धि
निरमल पामशे ॥ २११ ॥

कम्मपयडीअसंगह, सिवसम्मयसुजिणवल्लहोसूरी ।
देविंदसूरिपमुहाण, वयणंदट्ठूणइयभणियं ॥२१२॥

टीका—कम्मपयडीअसंगह इत्यादि ॥ तत्राग्राहणीयपूर्वात्-
उद्धृतं श्रीमत्भद्रबाहुस्वामिनाकम्मपयडीसूत्रं तच्चूर्णिश्चकृताश्रीदेव-
र्द्धिगणिक्षमाश्रमणैस्तटीकाचकृताश्रीमन्मलयगिरिसूरिणा इतिसूक्ष्म-
भावप्रकाशनपटुश्री कम्मपयडीसूत्रं तथाचपुनः संगहत्तिपंचसं-
ग्रहाख्यंप्रकरणं श्रीचंदमहत्तराचार्यकृतं तथा श्रीशिवशर्मसूरिकृ-
ताश्वषहृत्कर्मस्तवादयोजीर्णकर्मग्रंथाः तथा श्रीजिनवल्लभभूरिकृत-
कर्मग्रंथाः तथा श्रीदेवेन्द्रसूरिकृतकर्मविपाकप्रमुखाः कर्मग्रंथाः
इत्यादि सन्मुनीनांवाक्यवचनंदट्ठुणइतिइदं विचारसाराख्यंभ-

णितंकथितंनस्वमत्याश्रीमत्भगवतीप्रज्ञापनादिसदागमपरिपाट्या-
जिवेदितंसर्वत्राप्यागमवाक्यंप्रमाणं, आगमानुसारिमंतयः आराधकाः
शेषाणांस्वमतिकल्पितकल्पनावृत्तिमतांनास्त्याराधकत्वम् ॥ अतः
वीतरागागमरहस्यज्ञानतत्त्वभावनाभ्यासतत्पराभवंतु ॥ सांप्रतं-
जिनागमस्यचिरकालाऽवस्थायित्वं भवतुइत्याशीर्वाक्यपूर्वकंउपदि-
शन्नाह ॥ २१२ ॥

ट्वार्थः—कम्मपयडी, अग्राहणीय पूर्वनो उद्धार छे. तथा
पंचसंग्रह श्रीचंदमहत्तरसूरिनो कीधो महाग्रंथ छे. तथा शिव
सूरिकृतभाग्य छे. तथा श्रीजिनवल्लसूरिकृत कर्मग्रंथ छे, तेहनी
टीका मलयगिरिसूरिकृत छे. तथा देवेन्द्रसूरिकृतकर्मग्रंथ छे,
तेहनी टीका पण श्रीदेवेन्द्रसूरिकृत छे इत्यादि पूर्वसूरिना जे
वचन ते सर्व जोइने तेहने अनुसारे ए विचारसारग्रंथ रच्यो
छे. ॥ २१२ ॥

जाजिणवाणीविजयइ, तावथिरंचिहुउइमंवयणं ।
नूतणपुरम्मिरईयं, देवचंदेणनाणइं ॥ २१३ ॥

इतिश्रीविचारसारप्रकरणंसमाप्तम्

टीका—जाजिणवाणीविजयइ इत्यादि ॥ यावत्जिनस्य
वीतरागस्यवाणीवचनपद्धतिः विजयतितावत्तुइदंवचनंस्थिरत्वेनति-
ष्ठतु श्रीहल्लारदेशेनूतनपुरेनव्यनगरेरचितं ज्ञानप्रकाशकरणायवा-
चनापृच्छनापरिवर्त्तनाधर्मकथानुप्रेक्षादिस्वाध्यायकरणेचसंवरनिर्ज-
राबाहुल्यंस्वाध्यायात्तुपरिणामनैर्मल्यंपरीणामनैर्मल्यात्तुयथार्थाऽनुभवः
यथार्थानुभवात्स्वरूपविश्रान्तिः स्वरूपविश्रान्त्याध्यानैकत्वं, तेनच-

अभिनवकर्माऽग्रहणतापूर्वककर्मक्षयः ताभ्यांचपरमसिद्धिः अव्याबा-
धसुखप्राप्तिः इति ॥ सवणेनाणेविन्नाणेपच्चक्खाणेसंयमे ॥ अण-
णह्वेतवेचेव । वोढाणेअकिरीयासिद्धा ॥ १ ॥ इतिभगवतीसूत्र-
प्रमाणतयाश्रुताभ्यासः करणीयः सर्वभव्यैः, देवचंद्रेणज्ञानार्थै-
स्वपरावभासनार्थंपंचमकालांधकारमुग्धजनप्रबोधनमानुश्रीदीपचंद्र-
सद्गुरुचरणचंचरीकेणरचितंगाथाबंधेनयंत्रकन्यासादिनाअक्षरविन्या-
सीकृतं, इतिश्रीदेवचंद्रगणिविरचितास्वोपज्ञविचारसारटीकासमाप्ता
॥ २१३ ॥

ट्वार्थः—जासीमजिनवाणीजयवंतीवरतै, ता सीम थीररहो,
ए ग्रंथना वचननी रचना, ए ग्रंथनी पूरणता नूतनपुर नवानगर-
मध्ये पंडीत देवचंद्रगणि पोताने तथा परने पण ज्ञान विशेष-
वृद्धिने अरथे करी. ॥ २१३ ॥

जयतात्सच्चिदानंद—महोदयसमाश्रितः ।

वर्द्धमानजिनाधीशो, भव्येप्सितमहामणिः ॥ १ ॥

कुंदोज्ज्वलयशः कीर्त्ति—प्रोज्ज्वलीकृतविष्टपः ।

लब्धिसिंधुर्जगद्बन्धुः पातुगौतमसद्गुरुः ॥ २ ॥

श्रीमत्सुधर्मस्वामी, जंबूप्रभवादयोमुनिवरिष्ठाः ।

वाचकवंशप्रभवा, भव्यानांश्रेयसेसंतु ॥ ३ ॥

क्रमात्स्वरतरेगच्छे, कुलेचांद्रेगुणाकराः ।

श्रीजिनचंद्रसूरीशाः अमूवत्तमुनिनायकाः ॥ ४ ॥

तदन्वयाब्धिसद्रत्नाः, राजसाराह्वाचकाः ।

ज्ञानधर्मादीपचंद्राः चंद्रोज्ज्वलयशोधराः ॥ ५ ॥

जगज्जनितबोधानां, तेषांसंवेगपक्षिणाम् ।
 विनेयाःसमजायंत, देवचंद्राः श्रुतालयाः ॥ ६ ॥
 स्वान्ययोरुपकाराय, देवचंद्रेणधीमता ।
 विचारसारटीकेयं, सुस्वोपज्ञाविनिर्भमे ॥ ७ ॥
 मतिरत्नराजलाभाद्याः, श्रुताभ्यासपरायणाः ।
 ज्ञानात्कुशलसद्राज, प्रमोदक्षिष्यावबोधाय ॥ ८ ॥
 यद्गदितमल्पमतिना, सिद्धांतविरुद्धसिंहकिमपिशस्त्रम् ।
 विद्वद्भिरतत्त्वज्ञैः, प्रसादमादायतद्दशोध्यम् ॥ ९ ॥
 यत्सूत्रवृत्तिरचनां, कृत्वेमांमयार्जितंसुकृतम् ।
 तेनश्रीजिनधर्मे, दृढचित्ताः संतुभव्यजनाः ॥ १० ॥
 अर्हंतोमंगलंसिद्धाः, साधवोधर्ममार्हतम् ।
 रयाद्वादंसंवरस्थानं, कल्याणंसुख्यमंगलम् ॥ ११ ॥

॥ इतिश्रीविचारसारप्रकरणटीकासमाप्ता ॥

अर्थः—इतिश्रीविचारसार मूल टीका ट्वा साथे संपूर्ण
 थयो. ॥ मुकाम पेथापुरमव्ये आचार्य माहाराज ॥ श्री. ९ ॥
 बुद्धिसागरजी माहाराजना हस्तक हजूरमां रहींने लख्यो छे.
 ली० लहीया जेठालाल चुनिलाल संवत् १९७३ प्रथम भाद्रव
 मास कृष्णपक्ष ९ दीने चंद्रवासरे संपूर्ण लिख्यो छे. ॥ श्लोक
 संख्या ॥ ४५०० ॥

श्रीमद् देवचंद्र द्वितीय भाग अशुद्धि शुद्धि पत्रक.

पृ.	पं.	अशुद्धि.	शुद्धि.
१	३	बंबुदय	बंबुदयु
"	४	जिय	जीय
"	१९	१६	ॐ
२	११	तिष्ठत्य	तिष्ठन्त्य
"	१४	शुद्धचकर्ष	शुद्धचपकर्ष
३	६	निश्रे	निःश्रे
"	८	सहस्वा	सहआस्वा
"	११	वर्त्तत	सहवर्त्तत
"	१५	स्थाननं	स्थानं
"	"	सम्यग	सम्यग्
४	११	गंछि	गंठि
"	१९	दवालन	दवानल
"	२२	देशं	देसं
"	"	मिच्छस्स	मिच्छस्स
५	२	मुहूर्त्तक्या	मुहूर्त्तिक्या
"	३	बिभिषे	बिभीष
"	१८	समस्ती	समस्ति
६	२	इच्छंतो	इच्छंतो
"	४	दिठी	दिट्ठी
"	११	संच्छयति	संयच्छति
"	१५	इत्यअ	इत्य.

पृ.	पं.	अशुद्धि.	शुद्धि.
"	१९	विशुद्ध	विशुद्धयं
७	४	पुनर्वि	पुनर्वि
"	६	तारितस्य	तारितस्य
"	३३	पत्तणां	पत्तणां
८	१	"	"
"	६	एतानि एतानि	एतानि
"	१२	निवृत्ति	निवृत्ति
९	२३	युगप	युगपद्
"	२४	माया	मायां
"	"	युगप	युगपद्
१०	२४	दसततः	दतः
११	२०	तिस्र	तिस्रः
१२	९	सकाशा	सकाशा
"	१६	ध्यान	ध्यानं
"	२३	ध्याययन्	ध्यायन्
१३	१	शैलेशः	शीलेश
"	८	गच्छद्	गच्छन्
"	११	चूर्णो	चूर्णौ
१४	११	हेतुद्वा	हेतुद्वार
१५	१०	ततं	तमं
"	"	चतुषष्टि	चतुःषष्टि
१६	१६	अपमत्तंतासत्तठ	अपमत्तंता. सत्तठ
"	१८	चवेत्ति	चेवेति
"	"	भेदाः	भेद

पृ.	पं.	अशुद्धि.	शुद्धि.
१६	१८	भेदाः	भेद
"	१९	"	"
"	२२	अभि	आभि
१७	२	निवेद्यते	निवेद्यन्ते
"	"	कर्मण	कर्मणाम्
"	३	जीव	जीवः
"	८	प्रमतांताः	प्रमत्तान्ताः
"	१२	मति	मत्ति
१८	१३	सम्यक्त	सम्यक्त्व
"	१६	बध्नाति	बध्यते
१९	७	संख्या	संख्याः
२०	२	ह्यसौ	ह्यसौ
"	३	दिठी	दिट्ठी
"	३	इति	इति
"	४	नरायुदे	नरायुर्दे
"	१९	तिर्यच	तिर्यच्च
"	२३	सगदिठ	सगसट्ठि
"	"	तेवदि	तैसट्ठि
२१	२४	वन्नां	वन्ना
२१	७	नरायुर्लक्षणं	नरायुर्लक्षणं
"	१६	पुतावतैव	पुतावतैव
२२	१	तेवठि	तैसट्ठि
"	८	देवायुबध्नन्	देवायुर्बध्नन्
"	२३	तेजस	तैजस
२३	१४	प्रचला	निद्रानिद्रा

पृ.	पं.	अष्टाद्वि.	शुद्धि.
२३	१७	तेजस	तैजस
२४	१	भवन्ति	भवन्ति
२५	१५	उच्चैर्गोत्रं	उच्चैर्गोत्रं
२६	९	संप्रराय	संप्रराय
२७	१	नीचै	नीचै
२८	१८	तिग	तिगे
"	२३	आयुकर्म	आयुःकर्म
३१	१९	ज्झा	जा
"	२०	१६	१४
३२	१२	बन्ध्यते	बन्ध्यन्ते
३३	१	अठण्हं	अठ्ठणं
"	६	संभाव्यते	संभाव्यन्ते
३४	१३	द्विक	द्विकम्
"	१५	उदयोभवति	भवति
"	२३	पद्यन्ते	पद्यते
३५	२१	पद्यते	पद्यन्ते
३६	७	बध्या	बद्धा
"	"	चतुर्षु	चतसृषु
"	१०	मनुजापूर्वी	मनुजाऽनुपूर्वी
"	१२	दृष्ट्यान्तात्	दृष्ट्यन्तात्
३७	१	तस्तु	तास्तु
"	२	इग	संग
"	१९	संठि	संठि
"	२३	सठी	सङ्गी

पृ.	पं.	अष्टाङ्गि.	शुद्धि.
३८	३	नीयते	नीयन्ते
"	७	तिर्यगति	तिर्यग्गति
"	२१	प्रमादायत्वात्	प्रमादायत्तत्वात्
३९	६	भवति	वति
"	१५	संज्वल	संज्वलन
४०	१९	"	"
४१	२२	पंचशीति	पंचाशीति
४२	१५	नवय	नव
४३	५	स्त्यानद्धयुदये	स्त्यानद्धयुदये
"	२१	अठार	अठार
४४	२२	सहाय्यात्	साहाय्यात्
"	२३	साहायात्	"
४५	३	नव च न	न वचन
"	२१	वेयणीस्सय	वेयणीयस्स
४६	१	चतुर्ध्वपि	चतसृध्वपि
"	१७	सठी	सठ्ठी
"	"	"	"
"	१९	"	"
४८	८	देसि	देसं
"	१६	नामोदयो	नामुदयो
"	२१	नीचै	नीचै
"	२२	"	"
"	२३	एव	एवं
"	२४	टीकाइय	टीकाया

पृ.	पं.	अशुद्धि.	शुद्धि.
४९	१९	दीयते	दीर्यते
५०	१०	वेदनी	वेदनीय
५१	१९	ओघत	ओघतो
"	२१	थीणद्वी	थीणद्वी
५२	१०	उपशांत	उपशान्तः
"	"	अतुरया	अतुरया
"	११	कयावत्	यावत्
"	१५	चरिमद्विके	चरमद्विके
"	१६	युःनाम	युर्नाम
५३	१	शमनात	शमनात्
"	१४	पुण	गुण
"	१५	सत्ता आठ कर्मनी छे	८
५५	१	इगचत्तससय	इगचत्तसपं
"	७	चत्वारिंशशतं	चत्वारिंशच्छतं
"	१३	"	"
"	१५	बधायुः	बद्धायुः
"	१६	चत्वारिंशशतं	चत्वारिंशच्छतं
"	१७	कुल	कूल
"	"	माउ	मान
"	२१	क्षयोपसमकित	क्षयोपशमसमकित्ती
५६	३	वज्या	वज्या
५७	८	षट्क	षट्कं
"	१२	क्षयणा	क्षपणा
"	१५	पंचासीति	पंचाशीति

पृ.	पं.	अशुद्धि.	शुद्धि.
५७	१६	पंचासीति	पञ्चाशीति
"	१७	सप्तति	सप्ततिं
५९	६	नवापि	नवानामपि
"	१०	भैव	भैव
६०	८	उपसम	उपशम
६१	१	ठां णाणि	ठाणाणि
"	२	सुहुमंज्ज	सुहुमंजा
"	१२	संज्वलनोमा	सज्ज्वलनोमानखपावेत्तेवारे
६२	६	युत्रव	युरेव
"	७	माम्मिति	नामम्मिति
"	११	सत्ता	सत्ता
६३	७	केन्द्रिय	केन्द्रिय
"	१६	सार	सारस
"	१७	द्विधा	द्विधाः
६४	२	पर्याप्ति	पर्याप्तिः
"	३	येच	याच्
"	"	पुद्गलाः	पुद्गलान्
"	७	परिणामय्य	परिणमय्य
"	१०	षट्	षट्
"	१५	सर्वानि	सर्वाणि
"	१६	भवति	भवन्ति
"	"	बादरे	बादरै
"	२५	लब्धयय	लब्धयप
६६	३	विशेतर	विशेषतर

पृ.	पं.	अशुद्धि.	शुद्धि.
६६	५	अप्प	अल्प
"	१०	निजरा	निर्जरा
६७	३	हुगि	हुगं
"	५	मिच्छ	मिच्छि
"	१८	समुग्वात	समुद्वात
"	२१	वीर्यो	ॐ
"	२२	त्रिविधः	स्त्रिविधः
६८	१	द्वीर्यं	द्वीर्यं
"	२	स्तथा	तथा
"	५	धनवद्दारोतथा	व्यवहारस्तथा
"	६	चर्यते	चर्यते
"	१७	कर्मणोर्नपेक्षं	कर्मणाऽनपेक्षं :
"	२२	तिष्ठति	तिष्ठति
६९	३	पुसामपि	पुंसामपि
"	१०	निवृ	निवृत्त
"	१२	चतुर्विधो	श्चतुर्विधो
७०	१२	योगा	योगाः
७१	८	वचनात्	वचनरा
"	१६	विभंग	विभंगाऽ
७२	३	चक्षुअचक्षुअवधि	चक्षुरचक्षुरवधि
"	५	दृष्टव्याः	द्रष्टव्याः
"	८	सम्य	सम्यग्
"	१०	प्रम	प्रमत्ताऽ
"	१३	केवली	केवलि

(९)

पृ.	पं.	अशुद्धि.	शुद्धि.
७२	"	केवली	केवलि
"	१६	मत्त्यादीनां	मत्त्यादीना
७३	२१	मारभते	मारभ्यन्ते
"	"	वोचत्त्वारः	वश्चत्त्वारः
"	२३	ग्रहेण	ग्रहेण
७४	३	माध्यत्स्था	माध्यस्थ्य
"	४	गोष्ठा	गोष्ठा
"	११	पदानं	पादानं
"	१४	कषः	कषस्य
७४	२०	हेतुन्	हेतून्
"	२२	चतुभि	चतुर्भि
७६	७	हेतु	हेतू
"	८	लक्षणं	लक्षण
"	९	द्वादशं	द्वादशकम्
७७	११	विंशतिवै	विंशतिर्वै
"	"	असत्या	असत्य
"	"	"	"
"	१९	दशमे	दशे
७९	१	मिच्छता	मिच्छता
"	८	स्ताव	स्तावत्
"	९	यावद्याग	यावद्योग
"	१५	अरिति	अविरति
"	२१	कषाया	कषायान्
८०	१४	लोभाख्यं	लोभाख्यः

पृ.	पं.	अशुद्धि.	शुद्धि.
८१	७	दृष्टव्यः	द्रष्टव्यः
"	१९	नियदि	नियंदि
"	२०	किलाठा	किलह्ठा
८२	१२	व्रजति	व्रजन्ति
८४	१०	समुल्लिछा	समुल्लिछा
८५	१६	कषाय	कसाय
"	१८	संगृहीत	संगृहीत
"	२०	गुंषि	गूंषि
"	"	त्वास्यादि	द्वास्यादि
"	२३	पर्याप्तिनाम	पर्याप्तिनाम
८६	१	संगृहीत	संगृहीत
"	२	लेत्रया	लेसा
"	४	ग्रहणेन	ग्रहणेन
८८	१०	सगठ	सगठ्ठ
"	१५	चक्षुदर्शन	चक्षुर्दर्शन
८९	२२	भा	भाव
९४	२३	सम्यग	सम्यग्
९७	५	द्वादशमं	द्वादशं
९८	१०	ऊजय	अजय
"	१२	उपशांतमोह	उपशांशान्तमोहक्षीणमोह
९९	१६	अंयते	अयते
"	"	सम्यग्	सम्यग्
१००	१०	तिग	तिगतिग
"	११	इग	इगइग

पृ.	पं.	अष्टाद्वि.	शुद्धि.
१००	१३	ष	षट्
१०१	१५	संभवि	संभविसंभवि
"	१६	तीसही	तीसहीया
"	१९	नव	नव,
१०२	१	रयणख्य	रयणक्ख
"	२०	त्रिंशत	त्रिंशत्
१०३	४	मुहूर्त्त	मुहूर्त्त
"	४	किव्वसिया	किव्विसिया
"	७	अपज्जत्ता	अपज्जत्ता
"	२२	तदेव	तहेव
१०४	२	पर्याप्ताअ	पर्याप्ताऽ
"	"	निथ्यात्वे	मिथ्यात्वे
"	"	पूर्व्वि	पूर्व्वि
१०५	१	वशान्	वशात्
"	४	वस्थतो	वस्थात्तो
"	७	अजयत्तं	अपज्जत्तं
"	"	भवन्ति	भवति
१०६	११	द्विविहा	द्विविहो
"	२२	तिरिस्का	तिरिक्खा
१०७	३	ना	नो
१०८	१३	गामि	गंमि
"	२०	दशमे	दशे
१०९	१३	अट्	अह्
"	१७	द्वार	द्वारं,

पृ.	पं.	अशुद्धि.	शुद्धि.
११०	३	अंतमुह	अन्तर्मुह
"	७	शुक्ल	सुक्ल
"	८	मह	मह
"	२२	अदम्भि	अदम्भि
१११	१	"	"
"	११	शासो	सासो
"	१८	वैरग	वैरग
११२	३	दोष	दोस
११३	२०	देश	देस
"	२२	चउज्झेओ	चउब्भेओ
११४	२१	व्युच्छिन्न	व्युच्छिन्न
११५	१२	चतुर्विंशरपि	चतुर्विंशतिरपि
११६	१२	सामायेन	समायेन
"	१६	श्रद्धधतः	श्रद्धधतः
"	"	छेदा	छेदो
११७	१२	मोकृष्टं	मोत्कृष्टं
११८	२		
११९	६	ख्यातो	ख्यातः
"	१५	दडक	दंडक
१२१	८	दीनां	दीना
"	१४	चतुशीति	चतुरशीति
"	१५	तेजो	तेजः
१२२	१	पंचेदि	पंचेदि
"	२	नराणां	नराणं

(१३)

पृ.	पं.	अष्टादि.	शुद्धि.
१२३	५	कुछा	कुच्छ
"	१२	शत	शत्
"	१३	"	"
१२४	४	सुहुम्मं	सुहुमं
"	२१	पंशाशत्	पञ्चाशत्
१२६	५	छञ्चीस	छञ्चीसं
"	१८	गृहि	गृही
१२७	१७	भावत्	भावात्
१२८	७	हीयसय	हियसयं
"	१८	ध्रुववांघिशेषेति	ध्रुववांघिसेसेति
"	२१	दुजुअल	दुजुअल
१२९	४	नीचै	नीचै
"	"	शतं	शत
"	१५	रूपो	रूपः
१३०	११	नामकर्मनी	नामकर्मनी ८२
"	१२	४	१
"	"	१	७
१३१	७	ज्ञान	ज्ञाना
१३३	४	इति	इत्ति
१३४	७	दश	दस
१३५	६	ध्रुव ध्रुवो	ध्रुवो
"	१९	गृह	ग्रह
"	"	क्रमः	क्रम
१३६	१	देवायु	देवायू

पृ.	पं.	अशुद्धि.	शुद्धि.
१३६	२४	त्तिगं	तिगं
१३७	१	विषये	विषये
"	२१	अनि त्ति	अनिवृत्ति
१४३	१४	रुकृष्टा	रुकृष्टा
१४४	१५	ग्रहणेन	ग्रहणेन
"	२०	योद्भुवो	योद्भुवो
१४७	१५	स्वगति	स्वगति
"	१९	ग्रह	ग्रह
१४९	२	मोऽहेपि	मोहेऽपि
"	१८	विवृण	विवृण्व
१५१	२०	अत्रैका	अत्रैका
१५२	१५	युगपत्प्रं	युगपत्प्र
१५३	२२	द्वयैक	द्वयैक
१५४	२	भंगकाम्	भंगकानाम्
"		भवति, { भवति, तेषुसप्तदशमीलनेपञ्चष-	
		{ द्यधिके द्वादशशतीभवति, मि-	
		{ थ्यात्वेद्विनवत्यधिकं शतम्	
"	१८	षड्विंशतिः	षण्णवतिः
"	"	"	"
"	२०	२४८	१२४८
१५७	२०	१	छनोबन्ध
"	"	नवनवनी	नवनी
१५९	२१	उच्चै	उच्चै
१६०	७	उच्चैनीचै	उच्चनीचै

पृ.	पं.	अष्टाद्वि.	ष्टाद्वि.
१६०	१०	गोत्रं	गोत्र
"	"	अय	अयं
"	१२	सता	सत्ता
१६२	२४	प्राप्यते	प्राप्यन्ते
१६३	२५	बवार्थः	टवार्थे
१६७	३	द्वादशः	द्वादश
१६९	२१	द्विकृत्यधि	धिकृत्यद्वि
१७०	१३	भवात्	ॐ
१७१	१६	तद्विषयो	तद्विषय
"	२०	अर्यांसेषु	अपर्यांसेषु
१७२	११	मुहूर्ते	मुहूर्ते
"	२१	द्वादशानि	द्वादशाधिकानि
"	१२	प्राप्यतः	प्राप्येते
१७३	२१	तिम	तिगं
१७४	२५	ततो	ततः
१७५	८	सम्य	सम्यग्
१७६	६	षष्ठतु	षष्ठंतु
१७७	१४	बन्ध ने	बन्धस्थाने
"	१६	विंशत्	त्रिंशत्
"	१७	वक्रिय	वैक्रिय
१७९	११	मष्टा	मष्टा
१८३	१४	मृषा	मृषावा
"	१७	बलायु	बलायू
१८४	१	गुणपर्यायण्य	गुणपर्याय

पृ.	पं.	अष्टाद्वि.	शुद्धि.
"	५	धन्य	धन
"	१२	ग्रहः	ग्रहः
"	१४	परायत्त	परायत्त
"	१६	चतुरविंशतिः	चतुर्विंशतिः
"	१८	इर्या	ईर्या
"	१९	निवृत्ता	निर्वृत्ता
"	२०	द्रव्यतो	द्रव्यतः
"	"	कारणं	करणं
१८६	२०	संकल्पयो	संकल्पो
१८७	६	इर्या	ईर्या
"	"	उम	उप
"	२९	इर्या	ईर्या
१८८	७	सकलायी	सकषायी
"	१३	अपच	अपच्च
"	१६	प्रयोगिकी	प्रायोगिकी
१९०	६	श्रव	स्त्रव
"	१९	"	"
"	२०	समाससादित	समासादित
"	२३	आसूयते	आसूयते
१९१	४	मेदे	मेदै
"	१४	विहारा	विहारः
१९२	१६	विकल्प	विकल्प
१९३	१७	भाववा	भावाऽव
१९४	५	भ्यान्तर	भ्यन्तर

पृ.	पं.	अशुद्धि.	शुद्धि.
"	१४	चर्य	चर्य
"	२५	अत्र	अत
१९५	१	जनादयो	जनादयः
"	४	एव	एवं
"	५	मशरणां	मशरणः
"	८	चवरणा	वरणा
१९६	३	रूपं	रूपः
"	४	ग्रन्थादयोत	ग्रन्थादयस्त,
"	९	वसंवरः	संवरः
"	२०	स्थानेषु	स्थानेषुतान्
१९७	१८	शेषा	शेषाः
१९८	१०	गुण	गुण
"	२०	षष्ठात्	षष्ठात्
१९९	१	मणाना	पणाना
"	१५	ऊर्त्तंच	उत्तंच
"	१७	हाति	हुत्ति
२००	१	बंध छे,	बंध छे, प्रकृति बंध
"	८	१००	१०७
"	११	श्रीमत्स	श्रीमत्सु
"	१६	प्रधाना	प्रधानास्त
"	१९	प्रतिष्ठा	प्रतिष्ठा
"	२१	सहस्र	सहस्र
"	"	प्रतिष्ठा	प्रतिष्ठा
"	२२	द्वीप	दीप

पृ.	पं.	अशुद्धि.	शुद्धि.
२००	२३	शिष्येन	शिष्येण
"	२४	विरचित	विरचितं
२०१	६	श्रीमति?वीरं	श्रीमतीचिरं
"	७	वाचकोत्तरम	वाचकोत्तम
"	९	साराहक	साराह
"	१०	ज्ज्वालाः	ज्ज्वलाः
"	१३	तद्	तद्
"	१४	विचार	विचारसार
२०३	५	गुरुन्	गुरून्
"	७	इहा	ईहा
"	१०	जिनेद्रं	जिनेन्द्रं
"	१३	सहस्र	सहस्र
"	१४	त्यापि	त्यादि
"	"	सहस्रा	सहस्रा
"	१५	वार वैरि	वैरि
"	१६	परमां	परमा
"	१७	कदम्बकं	कदम्बकं
२०४	१	कथयामित्यर्थः	कथयामीत्यर्थः
"	२	पराय	परा
"	"	रसिका	रसिकाः
"	१४	सचिवै	सचिवै
"	१६	इन्द्रनादीन्द्रः	इन्द्रनादिन्द्रः
"	१६	मार्गणा	मार्गणाः
"	"	द्वीन्दि	द्वीन्दि

पृ.	पं.	अशुद्धि.	शुद्धि.
	२२	कष्यतेहिंस्यते	कष्यन्तेहिंस्यन्ते
२०५	२	विशेष	विशेष
	१०	शुशोभना	सुशोभना
	१३	विरतिः	विरति
	१५	सामान्यत्मको	सामान्यात्मको
	१६	इत्यर्थः	मित्यर्थः
	२२	लेश्यातु	लेश्यातु
	२३	धारिणोत्तद	धारिणस्तत्तद्
	"	णांमिति	ण मिति
	२५	योगे	योग्यो
	२५	सिद्ध	सिद्धि
२०६	१	अविरुद्धाथो	अविरुद्धार्थः
	९	विपाकतो	विपाकत
	१०	सम्यक्त्वास्यदीनय	सम्यक्त्वस्योदीयमानस्य
	१६	युक्ता	युक्ताः
	१८	अयोगी	अयोगि
२०७	१०	स्थानका	स्थानकाः
	१६	मिथ्यात्व	मिथ्यात्वं
	१९	त्रस	त्रसा
२०८	११	कंदश	दशकं
	१२	अभय	अजय
	१८	चक्षुदर्शने	चक्षुदर्शने
	"	"	"
	१९	पद	पदं

पृ.	पं.	अष्टाद्वि.	शुद्धि.
"	२१	अचक्षुचक्षुदर्शने	अचक्षुश्चक्षुर्दर्शने
२०९	२	अयोगी	अयोगि
"	१७	सगति	सगत्ति
२१०	१	दशम	दश
२११	३	समि	संमि
"	१३	स्थानि	स्थानानि
२१२	११	आराध्या	आराध्य
"	१४	तेजो	तेजः
"	१६	"	"
"	१७	कमित्याह	कथमित्याह
२१३	६	५ ।	५ । ६ ।
"	७	अविरतिक०	अविरति
"	१२	दस	दंस
"	१३	दारे	आहारे
"	१६	दर्श	दर्शन
"	१७	संज्ञा	संज्ञी
२१४	९	त्रिणि	त्रीणि
२१५	९	एक	एकाऽ
"	२४	नीचै	नीचै
"	"	दुभग	दुर्भग
२१६	१	तासप्ततिः	तांसप्ततिं
"	२५	रुषभ	ऋषभ
२१७	५	एत	एतद्
"	७	चतुरा	चतुर

पृ.	पं.	अष्टाद्वि.	शुद्धि.
"	१२	त्ताप	ऽऽतप
"	१३	विंशती	विशति
२१९	४	ए कोन	एकोना
"	११	तथा	स्तथा
२२०	४	षष्ठी	षष्ठी
२२१	१	नोघ	नौघ
"	"	अजयति	अजयत्ति
"	४	प्रमते	प्रमत्ते
"	११	द्यत	द्योत
"	१३	द्विकं	द्विक
"	१५	विंगमे	विगमे
"	२०	लेइया	लेइयाये नरक
"	"	२	३
२२२	७	चक्षुदर्शन	चक्षुर्दर्शन
"	९	वक्तव्यं	वक्तव्यः
"	२१	त्यादि	इत्यादि
२२३	१	लक्षणा	लक्षणाः
"	३	गाः	गा
"	"	कर्त्तारः	कर्त्र्यः
२२४	४	नीचै	नीचै
"	५	सम्यग	सम्यग्
"	१६	गोत्रं नीच	गोत्रनीचै
"	"	मोहं	मोहे
"	२३	नपुंसकं	नपुंसक

पृ.	पं.	अष्टाद्वि.	शुद्धि.
२२५	९	हखाए	हक्खाए
”	११	”	”
२२६	६	समवाओ	संभवाओ
”	७	देवगते	देवगतौ
”	१९	देवारूपाः	देवरूपाः
”	२०	प्रकृति	प्रकृति
२२७	१७	सठी	सट्ठी
”	१८	चतुर्षु	चतसृषु
२२७	२४	बध्यते	बध्यन्ते
”	”	एके	रेके
२२८	१४	२१	२२
२२८	१५	मगाणा	मग्गणा
”	२०	बंधन्ति	बद्धयते
”	”	मिच्छतंगियासु	मिच्छत्तठियासु
२२९	५	स्थाननीय	स्थापनीय
”	८	आहारकर	आहारक. २
”	११	हखाय	हक्खाय
”	१३	प्राप्यते	प्राप्यन्ते
”	१६	केवलद्विक	केवलद्विकं
”	”	प्रकृतिः	प्रकृतिं
”	१७	अजयति	अर्जयति
”	”	तंधति	बध्नाति
२३०	७	संज्ञी	संज्ञि
२३१	१६	पंचेन्द्रिय	पञ्चेन्द्रिय

पृ.	पं.	अशुद्धि.	शुद्धि.
"	१८	चउं	चउ
"	२०	चतु	चतू
२३३	३	नाम	नाम
"	८	प्रेक्षया	ऽपेक्षया
"	१२	मोहनीउ	मोहनीयो
"	१४	सप्तति	सप्ततिः
"	२१	चतुस्त्र	चतुरस्त्र
"	२५	इच्छन्ति	मिच्छन्ति
२३४	४	ग्रंथीके	ग्रन्थिके
"	"	पद्यता	पज्जता
"	"	"	"
"	"	रति	इति
"	२१	षट्कंदुस्वरं	षट्कंदुःस्वरं
"	२३	ग्रंथीकैर्गृ	ग्रन्थिकैर्गृ
"	२४	दुर्द्धर	दुर्द्धर
"	"	द्व्यशीति	द्वयशीति
"	२५	प्यन्वे	प्यन्ये
२३५	९	मोह	मोहं
"	१०	द्व्याधिकं	द्वयधिकं
"	१७	शयो	शयः
"	१८	राधिकं	रधिकं
२३६	४	यश	यशो
"	६	नीचै	नीचै
"	१३	दुसइ	दुसीई

पृ.	पं.	अष्टाद्वि.	शुद्धि.
२३६	१५	ईत्यादि	इत्यादि
"	१६	द्वाशीति	द्वयशीति
"	२२	सयंभि	सयंमि
२३७	६	दश	दस
"	१९	षट्कं	षट्कं
"	"	दुरवरं	दुःस्वरं
"	२०	गीररतु	गीकाररतु
"	२१	एकाना	एकोना
२३८	४	मेच	मेव
"	"	अप	अप्
"	७	दुरवरत्रिक	दुःस्वरत्रिकं
"	९	चतु	चतुः
"	"	लक्षणा	लक्षण
"	"	सप्तति	सप्ततिः
"	१३	षष्ट	षट्
"	"	लक्षणा	लक्षण
"	२०	चखू	चक्खू
२३९	११	नर्थि	नार्थि
"	१३	योगति	योगत्ति
"	१९	नेद्यो	नादेयाऽ
"	२२	सप्तति	सप्ततिः
२४०	१	प्येयं	ऽप्येवं
"	२	तेचक्षुद	स्तेचक्षुर्द
"	४	चक्षुद	चक्षुर्द

पृ.	पं.	अशुद्धि.	शुद्धि.
२४०	५	बंघी	बन्धि
"	१३	"	"
२४३	९	पंच	पञ्चक
"	"	षडधिक	षडधिकं
"	१४	नीश्चै	नीचै
"	१९	पूर्व्या	पूर्वी
२४३	२०	एव	एवं
२४८	९३	आहार	ॐ
"	१४	मार्गणामे	मार्गणामे चार आनु-
२५०	१	सेषासु	पूर्वीना ११८ नो उदय छे.
"	१२	नीश्चै	शेषासु
"	१७	"	नीचै
२५१	४	दयः	"
"	५	प्राप्यते	दयः प्राप्यते
"	२२	तेजो	ॐ
२५४	२२	सम्प	तजो लेइया
२५५	१६	रगति	सम्य
२५६	८	अटार	इगत्ति
"	९	देस	अटार
"	१४	६५	देश
२५८	१४	३८	४५
२६१		सड	३९
२७४	३	लक्षणासु	सग
4			लक्षणेषु

पृ.	पं.	अष्टाद्वि.	शुद्धि.
२७५	२९	लभ्यते	लभ्यते
२७६	१२	सम्बत्त्व	सम्बत्त्व
"	२५	कर्य	कर्म
२७७	१२	अपज्जजं	अपज्जजुअं
२७८	६	पर्याप्ता	पर्याप्त
"	९	यदाहुः	यदाह
२७९	१३	मवि	भवि
२८०	१६	चक्षुद	चक्षुर्द
२८२	२०	मोस	मोस
२८४	६	मूत्वा	मूत्वा
२८६	३	आहरो	आहारो
२८८	१	एव	एवं
२८९	१८	पर्याप्ता क्षुमा	पर्याप्त सूक्ष्म
"	२३	भवोचरमः	भवश्चरमः
२९०	२३	मनां	मनो
२९२	११	व्विति	व्विति
२९२	२२	जिअलख	जिअलख
२९३	४	लरक	लख
२९४	१५	लेइयायु	लेइयासु
२९६	१	अदखोए	अहक्खाए
२९७	४	चखु	चक्खु
"	६	नाण	नाण
२९९	१	अहकार	अहक्खा
"	६	करण	करणं

पृ.	पं.	अशुद्धि.	शुद्धि.
२९९	१८	१	गति;
"	१९	गतितेंद्री	पश्चेंद्रि जाति
"	२०	२	१ अनाहारक १
"	२०	भव्य	भव्य १ अभव्य १
३००	१	हेतवोमूलोत्तरा	हेतून्मूलोत्तर
"	३	कषया	कषायः
३०५	११	मिश्रं	मिश्र
"	१३	औदारिकं	मौदारिकं
"	१७	२	१
"	१८	छवीस	ए छवीस
"	१९	विषे	विषे, ए छवीस मांहेथी
"	"	खीवेद	खीवेद, १ वैक्रिय, २ बिना
"	"	२३	२१
"	२०	छे.	छे. परिहारविशुद्धि चारित्रमें
३०६	१२	छे.	छे. मनःपर्यवज्ञानमच्ये, छठा
"			गुणठाणावाला इहां वचन
"			विरोध टाळे छे.
"	१६	३	१३
"	२०	योगा	योग
३०७	२२	संपरा	सांपरा
३०८	१९	मार्यणा	मार्गणा
३१०	९	हीना	हीनाः
३१२	११	व्यापारतो	व्यापारवतो
"	"	सच्छी	नेसत्थी. १

पृ.	पं.	अष्टाद्वि.	शुद्धि.
३१२	११	साहचळी	साहत्थी
"	"	विदीरणा	विदारणा
३१३	९	ज्ञान	ज्ञाना
३१४	१६	पांउसी	पाउसी
३१५	३	भवति	ॐ
३१६	१०	उक्तं "च	उक्तं च
३१७	४	परीषह	परिसह
"	१८	तत्व	तत्त्व
"	१९	मिन्न	मिन्न
"	२३	तेच	ताँश्च
"	"	रूपाः	रूपान्
३२०	१८	दमि	दमि
३२१	५	कह्या	कह्यां
३२२	२०	वाउका	वा
३२५	१	मषौ	मषौ
"	६	तिर्यक	तिर्यक्
"	२४	केवलिनः	केवलिनोऽनन्तगुणास्तेषां
३२७	१	समई	समईयं
३२८	१२	वन्तोऽत्र	वतामंत्र
"	४	पुंसेसु	पुंसेषु
३३०	२३	दर	४१
३३२	८	मेवा	मेवा
३३३	३	एमिभावै	एमिर्भावै
३३४	१४	रूवं	रूपं

પૃ.	પં.	અણ્ણદિ.	શુદ્ધિ.
૩૩૭	૧૨	૨ અચક્ષુ	૧ અચક્ષુ
"	૧૩	પુરુષવેદ ૨	પુરુષવેદ
"	૧૭	જૂઆ	જુઆ
૩૩૮	૧૨	તે મધ્યે	તે ૨૫ મધ્યે
"	"	લેડયા	લેડયા વિના
"	૧૫	તથા	તથા જ્ઞાન બે વિકલને સૂત્રે કહ્યાં છે સાસ્વાદનને સમ્યક્ત્વ માને છે તે માટે
"	૧૭	છે,	છે, ઇહાં આમ્ના એ જે મિ- થ્યાત્વનો ઉદય નહિ તે માટે જ્ઞાન માને છે. અને કર્મગ્રંથ કરવા માંડ્યો તે થયો એ નહ્યે અજ્ઞાન માને છે
૩૪૧	૪	જીવ	જીવંત્વ
"	૧૯	ભવ્યને	અભવ્યને
૩૪૨	૭	ઉપશમ	ઉપશમ
૩૪૩	૧	માસે	મીસે
"	૧૮	શત્સુ	શતિ
"	૨૩	ત્વ	તત્ત્વ
૩૪૪	૧૯	ઘોષોપશમ	ઉપશમ
૩૪૬	૩	જયિ	જહ, યથા
૩૫૦	૨૩	ક્રિય	ક્રિયા
૩૫૧	૨૪	કારણા	કરણી
૩૫૨	૨૩	પ્રમતે	પ્રમત્તે

पृ.	पं.	अशुद्धि.	शुद्धि.
३५३	८	अट्ट	अह
३५५	२	कैक	कैको
"	८	पंचेद्रीय १	पंचेद्रिय २
३५८	५	रूप	रूप
"	६	"	"
३६१	९	अस	अस
३६३	९	नरगतौ १९	नरकगतौ ७९
"	१६	विशतिः	विशतिः
"	२२	भवति	भवन्ति
३६४	१५	भवन्ति	भवति
"	२३	नरक	नरक, १
"	"	नरकायु	नरकायु, तिर्यगायु.
३६५	१	नरायु	नरकायु
३६७	२३	तत्त्व	तत्त्व
३७१	४	तद्वं	तद्वं
३७३	५	उप	उव,
"	१९	उरलस	उरल
३७४	१३	द्व्यशीतिः	द्व्यशीतिः
३७८	१७	पुण	पण
३८०	१०	अंतमु	अन्तर्मु
३८१	१	"	"
३८४	९	इतथा	तथा
३८६	१७	सर्व	सर्व
३९०	१७	पंचेद्रि	पञ्चेन्द्रिय

पृ.	पं.	अशुद्धि.	शुद्धि.
३९०	२१	मंगा	भंगा
३९४	१	मिश्रे	मिश्रे
३९७	८	सम्यक्त्वा	सम्यक्त्वा
"	१६	उम	उव
३९८	१०	चोवीवी	चोवीसी
४००	१०	देये	दये
४०१	१२	गुणास्थान	गुणस्थान
४०३	८	बंघतो	बघतो
"	२१	विंशतिः	विंशति
४०५	६	भवन्ति	भवति
"	७	गतव्यो	गन्तव्यो
"	१७	एव	एवं
"	२१	भंगा	भङ्गाः
४०६	९	क्रम	क्रमं
४०९	१३	पर्याप्त्यस्य	पर्याप्तस्य
"	१६	सत	स
"	१९	तिर्यग्	तिर्यग्
४११	३	संहननना	संहननाना
"	४	षट्कं	षट्कं
"	१७	त्रिंश	त्रिंशद्
४१२	१२	पर्याप्तस्व	पर्याप्तस्य
४१३	७	दुर्भगाना	दुर्भगाऽऽ
४१४	४	छच्छासे	च्छासे
"	७	भंगाः	भङ्गौ

पृ.	पं.	अष्टाद्वि.	सुद्वि.
४१५	१६	अष्टौ	अष्टौ
४१६	८	पर्याप्त	पर्याप्त्य
४१८	२०	संख्यानायनायागा	संख्यानायगाथा
४२०	४	१७	२७
"	२०	प्रायोग्या	प्रायोग्यान्
४२१	४	भंगा	भङ्गाः
"	९	१९	२९
४२२	१५	अहारक	आहारक
४२३	१५	सद्वि	सद्विसया
४२४	११	अडतीस	अडतालीस
"	१८	१८८५	१७८५
"	२०	नेउ	एकानु
४२५	११	अमि	अमि
"	१३	मू	मूतः
"	१४	धर्म	धर्माऽ
"	२२	सु	सुअ
"	१६	व्यक्त	वक्त
४२७	९	पंचागी	पंचांगी
"	२१	मागी	भागी
४२८	१८	चिठइ	चिठइ
"	२०	आत्माथी	आत्माथी
४३०	७	ने	ने
"	२१	हीय	हिय
४३१	२३	देव	दीप

